

મહારાજ લાઘણસ કેસનો રીપોર્ટ પુસ્તકના આકારમાં પ્રગટ કરીને વાંચનારી આલમની આગલ મુકયો છે. તેમ કરવાની જરૂર કેટલી છે તે દેખાડવાની હાલ અગત્ય નથી. હિંદુસ્થાનના આ ભાગના બધા લોકોનું ધ્યાન એ મુકદ્દમાની તપાસ ઉપર લાગ્યું હતું અને તેજ ઉપરથી એ મુકદ્દમો ઘણાજ અગત્યનો માલુમ પડે છે અને તેનો ખરેખરો વીગતવાર હેવાલ આ આકારમાં બાહર પાડવાની જરૂર એકદમ માલુમ પડી આવે છે. આ રીપોર્ટ કદમાં ઘણો મોટો ધર્ધ ગયો છે. પણ જે મુકદ્દમાની તપાસ ચાલીસ દિવસ સુધી ચાલી અને ૨૪ દિવસ સુધી સાંભળવામાં આવી, જે મુકદ્દમા મધે વાદીની તરફથી પેહલા ૭ અને પાછલા ૩૫ સાક્ષી અને પ્રતિવાદીની તરફથી ૩૦ જુમલે ૭૨ સાક્ષી તપાસવામાં આવ્યા અને જે મુકદ્દમાં મધે મહારાજના પુસ્તક મધેના અગત્યના તરજુમાં તથા બીજા દસ્તાવેજો રજુ થયા અને જે મુકદ્દમાંમાંથી લાટીઆ કૉન્સપીરસીનો મુકદ્દમો નીકલી આવ્યો અને તેની જુદી તપાસ ફ્રાન્ઝારીમાં ચાલી તે મુકદ્દમાનો રીપોર્ટ એટલો મોટો થયા વગર રહે નહીં. એ મુકદ્દમાની તપાસથી લોકોના મન ઉપર ખરી અસર ઉપજ્યા વગર રહી નથી અને રીપોર્ટના ફેલાવાથી એ અસરમાં વધારો થશે.

• ચોથી આવૃત્તિ સંબંધી બે બાલ.

જાહેર પ્રાંતનો એક વર્ગ વખતે સવાલ કરશે કે “મહારાજ લાઘ-
ણસ કેસ” જેમાં પાને પાને વલ્લભીન પ્રદાયના કેટલાક આચાર્યોનો
અનીતિ તેના ખરાબમાં ખરાબ આકારમાં કોર્ટમાં પુરવાર થયેલ છે
તે ફરી છપાવવાનો શી અગત્ય હતી; અમો કહીશું કે તેની ઘણીજ
જરૂર હતી; જે સંપ્રદાયની બાળમાં લાખો વૈષ્ણવો પોતાના વૈષ્ણવ
ધર્મથી* વિમુખ થઈ, લાગવત ધર્મ જેને તેઓ પોતાનો ધર્મ
ગણે છે તેથી અજ્ઞાન રહી, ફક્ત દીલાં ટપકાં ખોટાં આકાંબર અને “જે
જે” કરવામાં, જુઠ્ઠા બાવામાં અને ગોકુળનાથજીની ટીકાવાળા

*ભાગવત અ. ૧૪ મેા શ્રીનાથજીએ કયેલ ચંદ્રસ્થાનમીઓના ધર્મો જુઓ

બ્રહ્મ મ બ ધ લેવામાજ ધર્મ મમજે છે તેમને પોતાના ગુરુઓના ગુપ્ત ચરિત્રો બતાવવાની ખામ અગત્ય છે, પોતાના ભક્તોને મનાતન ધર્મ થી વિમુખ રાખવા ‘બ્રહ્મજ્ઞાનીને મોક્ષ મારગી સ્વપને નહિ વેવારજી’ આવા ધોણના પદો તેઓ પોતાના ભક્તો પામે ગવાડે છે, ખરજ છે, જો વૈષ્ણવો પોતાનો જુનો ધર્મ સમજી જાન નો આવા કેવલાક લખ લાલોનો ટટ્ટુ ચાવે કયાથી, મારજ તેમણે પોતાનો સુન ચવાવેવ છે કે “અનામરો (અન્યનો આશ્રય) કરણોનાહિ અપનો ધર્મ ગુપ્ત હે”

હજી પણ આ આચાર્યોમાના કેવલાક સુધયા હોય એમ લાગતુ નથી, સ્વામી બ્રહ્મકવિનાદ નામના પુષ્ટિ માર્ગમા રહેલ અને તેથીજ લખટલાલો મદનગોપાળોના ચરિત્રોથી જાણુકાજ એક સ્વામીએ હિંદીજાનમા નવુ પુસ્તકો * લખી હાલમા જીવત અને આબરુદાર ગણુતા કેટલાક આચાર્યોના ચરિત્રો તેમની તસ્વીરો તેમજ તેમના કુચાલની તાગીખ વાર નોધ પ્રસિદ્ધ કરેલ છે આ સ્વામી તેમની સાથે નીકળ સબધમા આવેલ હોવાથી તે હકીકત ખગી લખી હોય એ જનવા જોગ છે અને જોગી હોને તો આ કૃષ્ણના અવ તારોએ કયારેજ તે સ્વામીને કોર્મમા ઘસડયો હતો, ખીજુ નો તેઓ શુ કરી શકવાના હતા, દીચલી આગનીપર ગોવર્ધન પર્વત થોડુજ તેઓ ધારણુ કરી શકવાના હતા ત્યારે પછી સુદર્શન ચક્ર તો કેમજ ચવાવી શકે, વની તેમના ભાટિઆ વાણીઆ વગેરે ભાવીક ભપ્તોએ પણ આવા વખતમા કે જ્યારે શ્રીમદ્ શકરાચાર્યે તેમના સ પ્રદાય સામે કમર કસવા ચેવેજ કરેલ છે ત્યારે તે સ્વામીને કેહાગી રીતે જતો કરતે નહિ, પણ તે લોકોનો કઈ કંપાય નથી તે લોકો અદરનો સગો સારી રીતે જાણે છે છતા પણ માનમીક દુર્ગંજાનાના તેઓ દર્દીઓ દોવાધી આ જાળમાથો પોતાને મુકત કરતા નથી, તેવા અધ શ્રધાળુ ‘ જે બહાલા ’ કરવાવાળાઓ ઉપગ્ના નવુ હિંદી પુસ્તકો વાચશે તો સત્ય સમજી શકશે

આવી રીતે આ પાથરેલ જાળમાથી મુકત થવાને સાધનભુત આ પુસ્તક જો તેઓ વાચીને મુધરશે અને સમાયણુ, મહાભારત, ગીતાદેક પુસ્તકો વાચી વિચારી પોતાના જીવનને કવ્ય માર્ગે લઇ જશે તો આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કયાનુ માધક થશે

પ્રસિદ્ધ કર્તાઓ

(મહારાજ લાઈબ્રેરી કેસની ૫ મી આવૃત્તિની
પ્રસ્તાવનાની પુરવણી.)

પેરિત પત્ર..

(ઉદ્ધૃત-ભારત સુદસા પ્રવર્તક-વલ્લભ-
સંપ્રદાય વિષયક.)

“જોતું આયા જગતમેં જગત સરાહે તોય
એસી કરનો કર ચસો પીછ હંસી ન હોય.” મુળ લાખામાં.

પાઠક ગણ જાણીએ છીએ કે વલ્લભસંપ્રદાયના મહા પુરુષોએ
ભારતવર્ષમાં દેશોદ્ધારનો એક મહા મંત્ર નિર્ધારણ કર્યો હતો;
અમારા પુણ્ય પાદ ગુરુવરોએ તે મંત્રનો જાપ શીખવ્યો હતો, અને
હજારો નરજ નહીં, પણ આ દેશની નારીઓને દીક્ષિત બનાવી
હતી; તે પવિત્ર મંત્રમાં જે અહમુત શક્તિ હતી તેથી લાખો કુલા-
જનાઓનો ઉદ્ધાર થતો હતો, અને ચર્ચ રહ્યો છે. મંત્રનો શુદ્ધ
પાઠ આ પ્રકારે છે. “તન, મન, ધન શ્રી ગોસાંધજીને અર્પણ.”

મને પણ ગુરુ ભક્તિના અનુરોધે હમાશ ગોલોકવાસી ગોસ્વા-
મીઓનો મહિમા પ્રકાશિત કરવાને ઉત્તેજીત ઠિધો, અને તે ભક્તિ
મારી એવી દ્રઢ થતી ગઈ કે મેં ત્રણ પુસ્તકો તૈયાર કીધાં. ૧,
‘વલ્લભ કુળચરિત્ર દર્પણ.’ ૨, ‘વલ્લભ કુળ દંભ દર્પણ’ ૩,
વિલભ કુલ છલ કપટ દર્પણ નાટક.’

એના ગોલા ઉડવાથી કાનકુકા ગઢમાં આગ લાગી ગઈ, અને
ગાદિધર, શ્રી ૧૦૮ શ્રી ગોવર્દનલાલજી મહારાજે પોતાના ભંડારીને
મોકલ્યો. તેણે અહીં પધારી એક ચીઠી હમારી પાસે પોતાના અનુ-
ચરદાસ મોકલી જેનો આ અવિઠળ પ્રકાશ હમે કરીએ છીએ.

(સહી) ખલાકટાનન્દ.

નકલ ચિઠી-શ્રીનાથજી.

સ્વસ્ત શ્રી સર્વોપમા સ્વામી શ્રી ખલાકટાનન્દજી જોગ લાખી
: ધલ્હાળાદથી ભંડારી હરવિલાસરાયના ભગવત સ્મરણ વાંચ્યો. અપ-
રંચ હું અહીં ખાસ તમારી સાથે મલવાને વાસ્તે આવ્યો છું, અને
અહિયાપુરમાં ગોવર્દનનાથજીના મંદિરમાં ઉતર્યો છું. શ્રી ટીકત

૧૦૮ શ્રી ગોવર્ધનલાલજી મહારાજે મને મોકલ્યો છે, કે તમે આ ત્રણ પુસ્તકો છાપ્યા છે નીચે લખ્યા પ્રમાણે:—

(૧) વલ્લભ કુલ ચરિત્ર, (૨) વલ્લભ દંભ દર્પણ, (૩) વલ્લભ કુલ છલ કપટ દર્પણ.

આ કુલ વાતોનો ગુપ્ત લેહ હમારા મહારાજ તથા અન્ય સ્વરૂપોનો તમને કોણે આપ્યો છે. ધર્મથી કહો. કેમકે તમે હમારા મિત્ર છો. અગર એ કર્મ કરી લેવામાં આવે કે એ વાત સહી (સાચી) પણ હોય, (તે પણ) એ વાત ગુરૂના ઘરની તમારે લખવી ઉચિત નહીં હતી. ખેર! આદમીથી ભુલ થઈ જાય છે. હવે આપ કૃપા કરીને તે લોકોના નામ લખી આપો. જેણે કે આ ગુપ્ત ચરિત્રનો લેહ આપ્યો છે, અને હવે એ પણ લખો કે આપની મનશા શી છે? હમે સર્વ વાતમાં તૈયાર છાએ. અમારા માહાગજની આજ્ઞા છે.

મીતી મૃગશીર શુદ્ધ ૪ શાં. ૧૯૬૪ દા. ભંડારી હરવિલાસ.

જે ભંડારીએ કામની પ્રેરણા કરી છે, તેમાં મારી સંમતિ છે,

દા. મથુરાપ્રસાદ પુજારી.

આ પત્રનો ઉત્તર તા. ૧૭-૧૨-૦૭ ઇ. સ. ને રોજ રજીસ્ટર કરાવી મેં શ્રીમાન ૧૦૮ મહારાજદયિસજી ગોસ્વામી શ્રી ગોવર્ધનલાલજી મહારાજની સેવામાં સવિનય પ્રાર્થના પુર્વક લખી મોકલ્યો, તે આ આશયનો હતો કે:—

આપ તથા સમસ્ત વલ્લભ કુલના ભુષણ સ્વરૂપ નીચે લખેલી ચાર વાતોને માનવાની પ્રતિજ્ઞા કરો, તો હું મારી જનાવેલી સમસ્ત પુસ્તકોને માટીના તેલથી ભીંજવી ભસ્મ કરી દઉં. અથવા આપ સ્વયં જે રીતે ચાહો, તે રીતે મારી સામા તેને ભસ્મીભૂત કરી શકો છો. આપના તેવા લાખ ચેલા આ ભારતમાં (હિંદુસ્થાનમાં) છે, તે લોકો ભલે એની અંદર ધર્મનો સંબંધ રાખતા હોય, પણ ન્યાય દષ્ટિથી સર્વ સાધારણની વિરૂધ્ધ છે.

(૧) ચેલીઓને પુત્રી સમાન સમજીને.....ધર્મ બ્યવહાર રાખવો.

(૨) વિવાહમાં વેસ્યાઓનો નાચ કરાવવો બંધ કરી દો, કેમકે એ નિચ કર્મોને શુદ્ધાદિકે પણ કાઢી નાખ્યા છે. એ કર્મ ગોવર્ધને સહાયક છે.

(૩) સ્ત્રી પુરૂષોને મર્યાદા (મરબત) આપવી અર્થાત એક જીવનના હાથડું ધોવાયડું (ચડેડું) ખાવાનો નિયેધ કરવો (૫૪ પ્રગવવી).

એ બંધ કરવું કેમકે સ્ત્રી પુરુષોમાં પરસ્પર સહભોજન બંધ કરાવવું, એ મોટી અનર્થની વાત છે, અને એ સંપ્રદાયના સિંધાન્તની વિરુદ્ધ વચમાં ગરી ગયેલી મર્યાદ છે, શ્રી મહા-પ્રભુજીનું વચન નથી.

(૪) શિષ્ય તથા સેવકોને જીવું ભોજન (ખોટેલું) આપવું, એ તો વામમાર્ગનું અનુકરણ છે. જે વૈષ્ણવ ધર્મથી સર્વથા વિરુદ્ધ છે. આ ચાર બાબતોથી સંપ્રદાયની ઘણીજ નિન્દા થઈ રહી છે, અને એ નિન્દાને અસહ્ય તથા દુઃખદ સમજીને હું સેવકે ચેતાવવાને નિમિત્ત ઉકત પુસ્તકો છપાવ્યા હતા-પણ તે મારી સેવા સઘળી નિષ્ફળ થઈ ગઈ. જો શ્રીમાન હવે આ દેશોધર સમયમાં એને નહીં ત્યાગ કરી દેશે તો મેં જે પ્રકારે ઉલટી ચેતવણીથી સંપ્રદાયનો સુધારો કરવો આહ્યા હતો, તે હવે સીધી ચેતવણીથી સુધારા કરવાનો પ્રયત્ન કરીશ. તથા હું નહીં, પણ મોટા મોટા વિદ્વાન આપની પ્ર-સંશા કરશે, અને હું પણ સઘળા ઝઘડાને તિલાંજલી આપીને ભગવદ્ ભજન કરીશ. કેમકે આ રાજ કથામાં કંઈ મતભેદ નથી. જે કંઈ પ્રસંશા જપ, તપ, આચારની છે, તે ગોસ્વામી શ્રી ૧૦૮ રણુ-છાંડલાલ કોટાવાળાની છે. તેજ પરિપાટી આપ કરો. કે જેમાં મહા-પ્રભુના નામમાં ધ્યાન લાગે.

દા. બલાકરાનન્દ.

મજકુર પત્રનો ઉત્તર આપ્યો નથી. કદાચિત્ત ઉત્તર આપ્યો હોતો તો સમસ્ત પુસ્તકો વગર મુલેજ શ્રી ૧૦૮ શ્રી ગોસ્વામી ગોવ-ર્ધનલાલજી મહારાજની સેવામાં મોકલી આપવામાં આવતે. ઉત્તર ન આવવાથી પ્રતિત યાય છે કે તેમની ઉપરોક્ત કુરીતીઓ પરિ-ત્યાગ કરવી નથી.

(આર્થ પ્રકાશ ૨૨ મી ઓગષ્ટ ૧૯૦૯)

P. K.

વલ્લભકુલ છલ કપર દર્પણ ગુજરાતી આવૃત્તી ડી. ૦-૪-૦

(ત્રણ હિંદી પુસ્તકો હાલમાં મળતા નથી.)

FULL REPORT
MAHARAJ LIBEL CASE
INCLUDING
BHATIA CONSPIRACY CASE

Most Important to Lawyers & Social Reformers. Rs. 2-8-0

સાંકલ્પિત.

લાઇબ્રેરી ખીના—(ચારટીકલ)	૧
લાઇબ્રેરી નોટીસ તથા જવાબ	૩
ફરીઆદીની અરજી તથા “ હીમરર ”	૪
“ પલેટ ” અથવા ફરીઆદીની અરજી	૫
સત્ય પ્રકાશની “ પ્લી ” અથવા જવાબ	૭
એ “ પ્લી ” ઉપરથી કૉન્સપીરસી	૧૪
ભાટીઆ કૉન્સપીરસીની તપાસ	૧૬
કોર્ટનો “ સેનટેન્સ ”	૩૮
લાઇબ્રેરીના મુકદ્દમાની તપાસ	૩૯
મહારાજની તરફના સાક્ષીઓ	૪૧
નોનસુટની તકરારનો સાર	૫૯
એ તકરારનો ચુકાદો	૬૪
સત્ય પ્રકાશ તરફથી મીં આનસટીનું બાબલુ	૬૫
સત્ય પ્રકાશની તરફના સાક્ષીઓ	૭૫
કોર્ટ મધે રજુ થયેલા ૩૩ દસ્તાવેજો	૭૬
સત્ય પ્રકાશનો પુરાવો ૨૬ પડવાને મહારાજના સાક્ષીઓ ...	૧૫૬
એ પુરાવા ઉપર સત્ય પ્રકાશની તરફથી મીં આનસટીએ	
કરેલું બાબલુ	૧૬૦
સત્ય પ્રકાશના પુરાવા ઉપર મહારાજના તરફથી મીં બેલીનું	
બાબલુ	૧૬૫
કોર્ટનો ચુકાદો—	
સર માથી ઉ સાસનું જજમેન્ટ	૧૯૯
સર જોસફ આર્નોલ્ડનું જજમેન્ટ	૨૧૧

મહારાજના લાઈબલનો મોટો મુકદ્દમો

લાઈબલની ખીના.

(સત્ય પ્રકાશ; તા. ૨૧ મી અક્ટોબર, ૧૮૬૦.)

હિંદુનો અસલ ધરમ અને હાલના પાખંડી મતો.

હિંદુના પુરાણ ઇતીહાસી શાસ્ત્રોમાં કહેલું છે કે કલ્પીયુગના વખતમાં બ્રુહા ધરમ અને પાખંડો ઉભા થયે તથા ધુતારા પાખંડીઓ આડા પંથો અને આડા મારગો ચલાવશે. હિંદુ શાસ્ત્ર પ્રમાણે કલ્પીયુગને આરંભ થયાને આજ પાંચ હજાર વરસ થઈ ચુકેલાં છે. એ પાંચ હજાર વરસની મુદતમાં જેટલા નવા પંથો તથા મારગો હિંદુઓમાં ઉભા થયા છે તે સઘળા જોડા પાખંડ સમજવા એવું હિંદુ શાસ્ત્ર ઉપરથી સીધ થાયછે. હવે માહારાજોનો મુળ પુરૂષ વલ્લભ જનમેઆને હજુર આરસો વરસ થયા નથી. વર્ષશનવ મારગના પુસ્તકોમાં લખેલું છે કે વલ્લભાચારીઓના જનમ સર્વંત ૧૫૩૫ ના વધસાળ વદ ૧૨ વાર રવેઉને દીને થયો હતો. એ વાતને આજ ૩૮૧ વરસ થયાં. ને કળીયુગ બેઠાને પાંચ હજાર વરસ થઈ ચુકેઆ તારે વલ્લભાચારીનો પંથ કલ્પીયુગનાજ વખતમાં ચાલુ થયો. જેમ દાદુ પંથી, સાધુપંથી, રામસનેહી, રામાનંદી, સેહેજનંદી, ઇત્યાદી પંથો ઉભા થયા તેમ વલ્લભાચારીઓના પંથ ઉભો થયો. એ સઘળા પંથો કલ્પીયુગમાં ઉભા થયા માટે હિંદુ શાસ્ત્રના વચન પ્રમાણે પાખંડી હોવા જોઈએ.

જહુનાથજી માહારાજ કહે છે કે કેટલા દરવાજા આગલથી કેઈ વાલકેશવર જવા નીકલેઓ અને કેઈ ભાંએખલે. તેમજ સઘળા વેદ અને પુરાણના મુળ રસતા આગળ થઈને બ્રુહા બ્રુહા રસતા ઉપર નીકલી પડેઆંછે. આ કેવી ઠગાઈની વાતછે એક ધરમમાંથી દસ પંદર આડા રસતા નીકલવા જોઈએ નહીં. ધરમનો અને નીતીનો મારગ એકજ હોવો જોઈએ. વાલકેશવર જવાનો સીધો મારગ મુકીને ભાંએખલાનો આડો મારગ પકડવાની જરૂર શું ? દરએક પંથવાલાએ એક બીજાને પાખંડી બનાવેઆ છે અને એક બીજાની ધુણ આટડી છે તો તેમ કરવાની જરૂર શું ? પણ અમોએ આગલ જણાવીઉં છે કે જે હથીઆરથી માહારાજ પોતાનો બચાવ કરવા બહાર પડેઆ છે તેજ

હમીઆર માહારાજને, આડે આવીને નહો. માહારાજ હીંદુ શાસ્ત્રને ઈશ્વરકૃત માને છે તારે એનાથી એમ નહી કેહેવાએ કે હીંદુ શાસ્ત્રનું ફલાણું વચન ખોટું છે. કલ્પીયુગમાં પાખંડી મતો ઉભા થશે એ વચન મગધુર મહારાજગી એમ નહી કેહેવાએ કે ખોટું, છે. તારે બીજા કેટલાએક પંથોની પેઠે માહારાજનેના પંથ કલ્પીયુગમાં ઉભો થયો માટે તે ખોટો અને પાખંડ ભરેલો છે એવું હીંદુ શાસ્ત્રથી ત્રીધ થાય છે.

મહારાજનેના પંથ પાખંડ ભરેલો તથા ભોલા લોકોને ઠગવાનો છે તે અસલના વેદ પુરાણ વગેરેના ગરંથોથી ઉપર જણાવેલા પ્રમાણે આગેત થાય છે. એટલુંજ નહીં પણ માહારાજનેના બનાવેલા પુસ્તકો ઉપરથીથી સાબીત થાય છે કે માહારાજનેએ કંઈજ નહીં પણ નવું પાખંડ અને તીખલ ઉણું કીધું છે. જુઓ ગરહમ સંબંધ બાબત મુળ શબ્દો ઉપર લખાવીને ગોઠુળનાથજીએ કેવી ટીકા કીધી છે.

તત્માદારી સ્વોપમોગ્યસુધેમિવ સર્વવસ્તુપદેન માર્યાપુત્રારીનામપિસમર્પણકર્તવ્ય
વિવાહાનંતર સ્વોપમોગ્યેમર્વકાર્યેસર્વજાર્યનિમિત્તમ તત્તત્કાર્યોપમોગ્યિવસ્તુસમર્પણકાર્ય
સમર્પણકૃત્વાપશ્ચાત્ત્તનિતાનિકાર્યાનિકર્તવ્યાનિત્યર્થ ॥ ૧ ॥

અર્થ—“તે માટે પોતે લોગવેઆ ‘અગાઉ પોતાની પરણેલી બાંધડી “ પણ (ગોસાઈજી મહારાજને) સોપવી અને પોતાના બેટા બેટી પણ “ તેમને સોપવાં. પરણેઆ પછી પોતે લોગવેઆ પેહેલાંજ (ગોસાઈજી “ માહારાજને) અરપણ કરીઆ પછી પોતાના કામમાં લેવી ”

અરરરર ! આ કેવું પાખંડ, આ કેવો ઢોંગ અને આ કેવી ઠગાઈ ! ! હુમો જડનાથજી માહારાજને પુછીએ છે કે કહા વેદમાં, કહા પુરાણમાં, કહા શાસ્ત્રમાં અને કહી સમૃતીમાં લખીલું છે મહારાજને અથવા ધરમગુરૂને પોતાની પરણેલી સ્ત્રી લોગવેઆ પેહેલાં સોપવી પોતાની સ્ત્રીજ નહીં પણ પોતાની બેટી અથવા દીકરીનેગી સોપવી ! અરરરર, આ લખતાં હુમારી કલમ ચાલતી નથી. હુમોને અતીશે કંટાલો અને ધુભરો છુટે છે. લોકોને દેખતી આંખે આંધલા કરવા, અને તેઓની આંખમાં ધુલ છાંટીને ધરમને અને ધરમને જાને તેઓની કાચી કુવારી વહુ દીકરી લોગવવી એનાં કરતાં વધારે પાખંડ, અને વધારે ઠગાઈ કહી ? વલભાચારીઅ શીવાએ, કલ્પીયુગમાં બીજા ઘણા પાખંડો અને ઘણા પંથો ઉભાં થયાં છે પણ માહારાજનેના પંથ જેથી નફટાફ, ખંદાઈ, બેહાઈ, લુચાઈ અને ઠગાઈ બીજા કોઈથી પંથ-વાલાઓએ કીધી નથી. હુમો બારે આવા કહણ શબ્દ વાપરીએ છે તારે

હમારા લોલા હિંદુ મીતરોને હમારી ઉપર ગુસ્સો ઉપજાવે છે, અને તે ગુસ્સાને લીધે હમને ઘણું સોમ્મવું પડે છે અને પડે છે. પણ જા'હાં લોલા લોકોની આંખમાં ધુલ છાંટીને તેમની વહુ દીકરીને કાચી કુવારી લોગવવાને માહારાજો પોતાના પુસ્તકોમાં લખે છે અને તે પરમાણે તેઓ લોગવે છે તારે હમારા પેટમાં મોટા ભડકા ઉઠે છે, હમારી કલમ એકદમ તપીને ગરમ થઈ જાય છે, હમારા ભોલા હિંદુ મીતરો ઉપર અને તેઓની વીચાર શક્તિ ઉપર અકસોસ કરવો પડે છે.

જહુનાથજી માહારાજે “સ્વધર્મ વર્ધક” ચોપાનીડા કહાડવા માંડી જા'ં છે તેને હમો પ્રહીએ છે કે તમે કેવી રીતે ધરમનો વધારો કરવા માંગો છો? તમારા વડીલોએ લોલા લોકોની આંખમાં ધુલ છાંટીને આંધલા કીધા છે તેઓને દેખતા કરવા માંગો છો કે ધરમનું જોટું અભીમાન ધરીને લોલા લોકોને વધારે કમવા માંગો છો? જહુનાથજી માહારાજ! તમે જો ધરમનો વધારો અથવા ફેલાવો કરવા માંગતા હોય તો તમે પોતે સારા આચરણ પકડીને તમારા બીજા માહારાજોને ઉપદેશ કરો. ધરમ ગુરુઓ પોતે જ જા'હાં સુધી વીલી-ચારના સમુદરમાં દુબેલા માહુમ પડે છે તાંહાં સુધી તેઓથી ધરમનો બોધ થઈ શકવાનો નથી. ગોકુલનાથજીએ ઉપર જણાવેલી ટીકા કરીને તમારા વંશજુવ મારગને માટો સાહીનો ડાગ લગાડે એ છે તે પરથમ કાહાડી નાંખો. એ ટીકા કરનાર ઉપર ધીકાર નાખો તે ટીકા પરમાણે માહારાજો થાકીને પોતાના સેવકની વહુ દીકરીઓને બગાડો છો તેથી હાથ ઉઠાવો, અને રસ મંડલી જેવી અનીતીને એક-દમ નાસ પમાડો, જા'હાં સુધી તમે તેમ કરશો નહીં તાંહાં સુધી તમારાથી ધરમનો ઉપદેશ અને સ્વધર્મનો વધારો થઈ શકવાનો નથી તે સત્ય કરીને જાણો.

લાઈબ્રેરી નોટીસ તથા જવાબ.

ઉપલી બીના પરગટ થયા પછી ૬ મહીના રહીને જહુનાથજી માહારાજે પોતાના વડીલ મી. લીથસની મારફતે “સત્ય પ્રકાશ” ના અધીપતી મી. કરસનદાસ મુળજી ઉપર (૧૮૬૧ ના એપ્રિલ મહીનાની આખેરીએ.) એક નોટીસ મોકલી કે તેણે પોતાના પત્રમાં ઉપલી બીનાને વાસ્તે દલગીરી જણાવીને માફી માગવી. એ નોટીસના જવાબનાં તા. ૫ મી મેએ ૧૮૬૧ ના “સશત ગોક્તર તથા સત્ય-પ્રકાશ” મધે નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યું.

“ માહુરાજનો કરોધ ! હુમારા બાળુવામાં આવીઉં છે કે ગયા અકટોબરની રંરે મી તારીખના સત્ય પ્રકાશ મધે ” હીંદુઓનો અસલ ધરમ અને હાલના પાળંડી મનો ” એવા મથાલા હેઠલ જે બીના લખવામાં આવી હતી તેથી જંદુનાથજી માહારાજને અતી ઘણો કરોધ ચહુડેલો. દેખાએ છે અને તેણે સત્ય પ્રકાશને ગયા અઠવાડીઆમાં લાઈબ્રેરીની નોટીસ આપી છે એ બીના લખનારે નીરદોષ બુધીથી તે લખી હતી અને તે મધે જે ટીકા કરેઆ હતા તે ઘટતા અને વાજબી હતા. એ બીનાથી અત્ર જંદુનાથજી મહારાજને માહું લાગીજિં હતું તે એટલા ૬ મરીના એ મહારાજ કાંઠાં સુધે રહેઆ હતા તેની હમને સમજ પડતી નથી, જંદુનાથજી માહારાજને સત્ય પ્રકાશ ઉપર કરોધ ચહુડ્યો હોએ છ્યા નહી પણ એ બીનામાં ખુલાસો કરવા જેવી અથવા ફેરવી નાખવા જેવી અથવા માફી માંગવા જેવી કાંઈ પણ વાત હુમારા જોવામાં આવતી નથી.

ફરીઆદીની અરજી તથા “ ડીમરર. ”

ઉપલો જવાબ જંદુનાથજી મહારાજને સંતોષ ભરેલો ન લાગે- આથી તેણે સુપ્રીમ કોર્ટ મધે પોતાની ફરીઆદીની અરજી તા. ૧૪ મી “ મે ” ૧૮૬૧ દીને રજુ કીધી. એ ફરીઆદીની અરજી ધારાની ખુબી મુજબ ખાંમી ભરેલી હોવાથી તે ઉપર પ્રતીવાદીઓની તરફથી મી. આનસદીએ ડીમરર મારીજિં હતું, એટલે જે આકરમાં ફરીઆદી માંડી હતી તે આકરમાં ફરીઆદી ચાલી શકે નહીં એવો વાંધો ઉઠાવેઆ હતો. એ વાંધાની સામે થવાને વાદીની તરફથી મી. બેલી હાજર થયો હતો. વકરાર સુપ્રીમ કોર્ટ મધે ચીફ જસ્ટીસ સર માથીઉ સાસની હજુર તા. ૨ જી તથા ૪ થી જુલાઈ ૧૮૬૧, એ બે દીવસ મુખી ખુબ જોરથી ચાલી હતી. મી. આનસદીએ “ સત્ય પ્રકાશ ” તરફથી ડીમરર માન્વાના ૧૧ કારણ જણાવેલા હતા.

એ અગીઆર કારણ મધેના બે કારણ ઉપરથી ફરીઆદીની અરજીમાં સુધારો કરવા વાસતે કોર્ટે હુકમ કીધો હતો અને એ તક- રારનો ખરચ કરએક ધણીને માથે નાખેઆ હતો. એ વકરારનો સુક્રદો તા. ૧૮ મી જુલાઈએ થયો હતો તે વેલાએ લાઈબ્રેરીની બીના ઉપર નામદાર ચીફ જસ્ટીએ નીચે પ્રમાણે પોતાના રિવાર સંભલાવ્યા હતા:—

“ એ લાઈબ્રેરીનો આખી બીના મેં ધ્યાન દઇને વાંચી છે અને

શાગમાં ઈતિહાસ

અથવા તવાગીજ મંજૂરી વાન ઉપર તકરાર કરેલી છે અને એ તકરાર મધે હાલના વળતના એક પથના મત ઉપર દીકા દીધી છે કોઈ પણ મધ્યમ ઇતીહાસની બીના અથવા હરએક પથનાં મત ટાંકીને તેની ઉપર તકરાર કરે તો તેમ કરવાને તેને કાએદા પ્રમાણે પુરી છુટ છે. અને તે ઉપર તે પોતાના વિચાર ને વાજબીની રાહે અને પ્રમાણીકપણાથી આપે અને તેમાં કીનો કપટ ન હોયતો તેની ઉપર લાઈગલનો અપગધ સામેલ થઈ શકતો નથી. “હમારા બોલા હીંદુ મિત્રો ઉપર અને તેઓની વિગાળ શાક્રત ઉપર અફસોમ કયો પડે છે,” એ વાક્ય સુધી મહારાજના પથ અને લખાણ ઉપર દીકા કરવામાં આવી છે એ તકગગ કદાચ ખામી ભરેલી હોએ તોપણ તેની અંદર વાદીની માને કાર્ઝગી દીનો કપટ છે નહીં અને તેની અંદર ફક્ત અમલના ધરમની સાથે હાલના ધરમનો મુકાબલો કીધો છે એમાના કેટલાએક બોલ કાણુ તથા કઠોર છે અરા; પણ તેથી વાદીના સામે લાઈગલને એમ હું કહી શકતો નથી. એક પથના હુજારો અને લાગો લોડો હોએ તે મધેથી હર કોઈ શખસ તે પથના મત ઉપર દીકા કરેતો તેટલા માટે લાઈગલની ફરીઆદ લાવી શકાય નહીં પણ લાઈગલની બીનાનો છેલો ભાગ જુદી તરેહનો છે. તે મધે વાદીનું નામ લીધેલુ છે અને મહારાજનેના આખા વરગ ઉપર જે અપગધ મુકીઓ છે તે વાદીને પણ લાગુ પડે છે અને વાદીને કેહે છે કે “તમે હાથ ઉઠાવો” એ લાઈગલનો ભાગ હમે પછી કોરટની હજુર રજુ થશે તેટલા માટે એ રીશે હું હાલ વધારે વિચાર જણાવી શકતો નથી.”

“પલેટ” અથવા ફરીઆદની અરજીનો સાર.

જહુનાયજી પ્રિજરતનજી મહારાજ... ..વાદી
કરસનદાસ મુલજી “મત્ય પ્રકાસ” નો માલેક તથા અ } પ્રતીવાદીઓ.
ધીપતી, અને નાનાભાઈ રૂસતમજી રાણીના છાપગર

નામદાર સુગ્રીમ કોરટના અમલ તલે રહેનાર કરસનદાસ મુલજી તથા નાનાભાઈ રૂસતમજી રાણીના, મુંગધના રહેવાસીઓ વીરો જહુનાયજી પ્રિજરતનજી મહારાજ પોતાના વકીલ એડમંડ લીધસની મારફતે નીચે મુજબ ફરીઆદ કરે છે —

હીંદુઓનો ધર્મ ઘણાજ પુરાતન વખતનો છે, અને મુંબઈના તેમજ હીંદુસ્તાનના બીજા ભાગના સરવે સારા અને વિવેકી હીંદુઓ પ્રાદ્યેષીને અને વીશેષ કરીને મહારાજાને બહુ તથા અતીઘણું માન-આપતા આવેઆ છે, અને વડી મહારાજા પ્રાદ્યેષી મધે મુખ્ય ગણાય છે, અને હીંદુઓના દેવાજ તથા ધર્મ પ્રમાણે સપ્તમા વર્ણના હીંદુ લોકો કરતાં પ્રાદ્યેષી બેડદ મોટાઈ તથા મસ્તબા ધરાવે છે, અને હીંદુઓના પુરાણ તથા શાસ્ત્ર પ્રમાણે સત્યુગ, દ્વાપર, ત્રેતા અને કલીયુગ એવા ચાર યુગ (એટલે જમાના) ગણાય છે અને વાદી બતનો પ્રાદ્યેષી તથા મહારાજ છે, અને તે જિંચી જાતનો જિંચો ધર્મ સુર છે, અને નામદાર રાણીનો પ્રમાણીક તથા વક્ષદાર દેયત છે, અને પ્રતીવાદીઓએ આગલ જણાવ્યા પ્રમાણે તેને મુક્યાન દીધું તેની અગાઉ તેનું નામ ઘણુ મારૂં હતું તથા તેની કીર્તી ઘણી મોટી હતી અને મુંબઈના લોકો તેને માન આપતા હતા, અને સર્વે સારા માણસો તેને સ્હાતા હતા, અને વાદી હીંદુઓમાં કેહેવાતા પુરાતન વલ્લા-ચારીય પંથનો અધીકારી છે, અને તેની ઉપર આગલ જણાવેઆ પ્રમાણે પ્રતીવાદીઓએ તહોમત મુક્યું છે કે વાદી પાખંડી ધરમ તથા અણુઘટતી ચાલ ચલાવનાર છે. એ તોહમત મુક્યું તેની અગાઉ નામદાર રાણીના રાજ્યમાં વમનાર સરવે સારા હીંદુઓ વાદીને વીશે સારૂં મત રાખતા હતા. પ્રતીવાદીઓને વાદીની મુખી હાલત જોઈને અદેખાઈ ઉપજી તેથી કીનો કપટ રાખીને તેની આબરૂને નુકસાન કરવાની તથા તેને લોકોમાં હલકો પાડવાની તજવીજ કીધી; અને તે પ્રમણે તેણે ૧૮૬૦ ના અક્ટોબર મહીનાની ૨૧ મી તારીખે પોતાનું “સત્ય પ્રકાશ” પત્ર જે સુજરાતી ભાષામાં છપાય છે અને જે મુંબઈના તથા હીંદુસ્તાનના બુદ્ધા બુદ્ધા લોકો વાંચે છે. તે પત્રની અંદર કીના કપટથી વાદીની આબરૂ તથા તેના પંથ વીશે નકારી તથા આબરૂ લેનારી નીંદા છાપી અને એ નીંદા છપાયાથી વાદીને બહુ નુકસાન થયું છે, અને તેના સારાં નામને તથા મારી આબરૂને બહુ ધકો લાગ્યો છે, તે એટલો બધો કે જે સારા લોકો એને વીશે સારૂં મત ધરાવતા હતા તેઓને વાદીની અનઘટતી ચાલ તથા પાખંડી મત વીશે શક તથા વશવશો ઉપજ્યો છે અને તેને લીધે તેઓએ તેની સાથે વાત કરવાનો તથા મલવા ભેટવાનો વહેવાર છેડી દીધો છે; અને કાંઈની સંબંધ રાખવાને તથા ભેટ મુકવાને (જખરોસ કરવાને) આચકો ખાય છે, અને તેટલા માટે વાદી ૫૦૦૦૦ (પચાસ હજાર) રૂપીઆની નુકસાનીનો દાવો પ્રતીવાદીઓની ઉપર કરે છે.

“પણી” અથવા ફરીઆદીની અરજીનો જવાબ.

ઉપર જણાવેલી ફરીઆદીની અરજીનો જવાબ “પણી” (Please) પ્રતીવાદીઓની તરફથી તા. ૧૫ મી ઑગસ્ટને દીને સુપરીમ કોર્ટ મધે રજુ થઇ તેની મતલબ નીચે પ્રમાણે હતી:—

૧ હું. પ્રતીવાદીઓ કેહેછે કે વાદી જે નુકસાનીને માટે કૃયાદ કરેછે તે નુકસાનીને વાસતે તેઓની ઉપર ગુનોહ લાગુ પડતો નથી.

૨ હું. ફરીઆદીની અરજીમાં જણાવેલા પ્રમાણે મહારાજે (બધા) હીંદુ ધર્મના ધર્મગુરુ નથી.

૩ હું. ફરીઆદીની અરજીમાં જણાવ્યા પ્રમાણે મહારાજે (બધા) બ્રાહ્મણોમાં મુખ્ય અથવા પ્રમુખ નથી.

૪ હું. ફરીઆદીની અરજીમાં જણાવ્યા પ્રમાણે વાદી હીંદુઓની જાંચી જ્ઞાતનો જાંચો ધર્મગુરુ અથવા “હીંદુ ધર્મ” નો ધર્મગુરુ નથી.

૫ મું. ફરીઆદીની અરજીમાં જણાવ્યા પ્રમાણે વલભાચારી અને પંથ પુરાતન વખતનો નથી; પણ પંદરમાં સ્પર્ધામાં ઉત્પન્ન થયેલો અને અસલના હીંદુ ધર્મથી ઘણું કરીને ઉલટો છે.

૬ હું. લાઇબલની બીનાના મેલા લાગનો વાક્ય આ પ્રમાણે છે— “તે ટીકા પરમાણે મહારાજે આશીને પોતાના સેવકની વહુ દીકરીઓને બગાડોછે તેથી હાથ ઉઠાવો, અને રમગંઢલી જેવી અનીતીને એક-દમ નાસ પમાડો” એ વાક્યનો તરજુમો કોર્ટના વકી હુસાસીઆ મી. કુલીને જે કયો છે તે બસબર નથી.

૭ મું. ફરીઆદીની અરજીમાં જણાવેલી લાઇબલની બીના છ.પી પ્રગટ ફીધી તે વીશે પ્રતીવાદીઓ જણાવેછે કે છપીને પ્રગટ કરી તેની અગાઉ મુંબઈમાં અને હીંદુસ્થાનના બીજા ભાગમાં વલભાચારીના નામનો પંથ હતો તે ધર્મ પુરાતન હીંદુ ધર્મથી અને નીતીના કાયદાથી ઉલટો હતો. અને તેમાં અગત્ય કરીને ઇશ્વરની તરફ ભક્તિ રાખવામાં અંત પોત પોતામાં પવિત્રપણું અને સદ્ગુણ આચરવામાં એ વલભાચારીઓનો પંથ ઉલટો હતો. સરવે સારા અને ખરા હીંદુઓ એવું માનેછે કે ઇશ્વરના કાયદા અવીચલ છે અને માણસને પેટે ઇશ્વર અવતાર લેતો નથી, અને માણસ પંથ ને એવું બોલવું કે “હું ઇશ્વર છું” અથવા “મારે પેટે ઇશ્વર જનમ્યો” એ ઘણી હલકી અને અધર્મની વાતછે, અને ઇશ્વરી દાવો કરીને કગાઇ કરવી એ પણ તેના જેવીજ ઘણી હલકી અને અધર્મની વાત છે; અને કુંવારી છોકરીઓએ અથવા પરણેલી સ્ત્રીઓએ પોતાના

ભરથાર શિવાય કોઈ પણ પુત્રપત્ની સાથે જીવ કરમ કરવું એ ધર્મથી તથા નીતીથી ઉલટું કામ છે તેવું છતાં પણ વલ્લાચારીઅ પંથની અંદર એવા અનીતીના વિચાર અને દેવાજ સાધારણ છે એટલે એ પંથના ધર્મગુરુઓ કેહે છે કે “ હમે ઈશ્વરના, બ્રહ્માના, અથવા કૃષ્ણના અવતાર છઈએ, અને “ હમે પોતે ઈશ્વર છઈએ, ” અને ઈશ્વરના કાયદા ફેરવવાની હમારામાં શક્તિ છે ” અને હમારી પુણ્ય તથા સેવા ઈશ્વર પ્રમાણે તન, મન, અને ધનથી થવી જોઈએ, ” અને “ જે કોઈ એવી સેવા ન કરે તેને મોટું પાપ લાગે. ” વક્ત્રી એ પંથના સરવે લોકોએ અને તેમાં વીશેષ કરીને સ્ત્રીઓએ એ ધર્મગુરુઓની સેવા ઉપર ચારભાવની પ્રીત રાખવી અને એ ધર્મગુરુઓની સેવા પોતાનાં તન એટલે ગરીબથી, એટલે ચારકર્મ કરીને કરવી, એવી સેવા કરનાર જાયડીઓ તેમની પોતાની સોચો નહીં હોએ અથવા પોતાની રાખેલી નહી હોએ તોપણ તેમણે તેવી સેવા એ ધર્મગુરુની મરજીમાં આવે ત્યારે કરવી. એવી મોટી કમ્પાઈની વાતો વલ્લાચારીઅ પંથમાં ચાલે છે, અને તે જીના પ્રગટ થક તેની અગાઉ મુંબઈ તથા હિંદુસ્થાનના બીજા ભાગમાં મધ્યમા મળીને આસરે ૭૦ મહારાજ સંતા અને તેઓ ગુરુ આચાર્ય, ગોસાઈજી, ઈત્યાદી નામે જાણખાતા હતા, અને વાદી એ મધેનો એક મહારાજ છે. મહારાજના “ વીઠલેશ્વરના વીવરણ ” નામના એક ધર્મ પુસ્તકમાં આચાર્યનું બીજું નામ જે આખ્યું છે તેનો અર્થ “ ઘણી સ્ત્રીઓનો ભરથાર ” થાય છે. તે પોતે એકજ જાયડી પરવ્યો હોય અથવા મુદલ પરવ્યો લે ન હોય, તો પણ તે ઘણી સ્ત્રીઓનો ભરથાર” એવાં નામથી જાણખાય છે. તથા રામ લીલાનો સાગર ” ઈત્યાદી નામોથી આચાર્યો જાણખાય છે. એ શિવાએ વલ્લાપંથના બીજા કેટલાંક ધર્મ પુસ્તકોમાં એના જેવી જોઅદગી ભરેલી અને અનીતીની વાતો લખી છે અને એવી રીતે બ્યભીચારના કામને ટેકા આપ્યો છે. એ પંથના ધર્મગુરુ એવું સમજાવે છે કે પરમેશ્વરને રાજી રાખવાનું અને ખરલોકમાં અખંડ સુખ મેલવવાનું સાધન એજ છે કે પોતાની ઈશ્વરીઓને પુરું સુખ આપવું અને એવા અનીતીના વીચારોનો ફેલાવો કરવાને એ ધર્મ ગુરુઓ ઉત્તેજન આપતા આવ્યા છે; અને “ રસ મંદલી ” નામની કેટલીએક ટોલીઓ એ પંથના લોકોમાં ઉભી થઈ છે, જેમાં બહુ બદલેલી ચાલે છે. લાંબજની બીનામાં ગોકુલનાથજીની ટીકા વીચે જે જલાવ્યું છે તે ટીકાના પુસ્તક મધે તથા “ સિદ્ધાંત રહસ્ય ” નામનાં એક બીજા પુસ્તક મધે અને દારકેશ (મહારાજ) ના બનાવેલા રસ મરમ મધે,

જણાવ્યા પ્રમાણે વલ્લભાચાર્ય પંથની ધર્મની મુખ્ય બાબતો નીચે પ્રમાણે છે:—

મુખ્ય આશરો આચાર્યનો પકડવો, અને તેનેજ ઇશ્વર કહી માનવો. એથીજ ફક્ત જીવનો ઉદ્ધાર (છુટકરો) થાય છે. એ પંથના દરેક સેવકે લોકોની લાજ તણને તથા વેદશાસ્ત્રની આજ્ઞા તોડીને ગોપીનાથને એટલે મહારાજને શરણે થવું. દરેક સેવકે એવું મનમાં એવું સમજવું કે “હું પુરુષ નથી પણ સ્ત્રી છું” આચાર્યના શુભ ગાવા, તેની આજ્ઞાને તાબે રહેવું, તેના વચન ઉપર વીશ્વાસ રાખવો, તેની સેવા કરવી અને દરેક સેવકે, તેની સ્ત્રી તથા બાળકોએ એવું વીચારવું કે જે કાંઈ માફ છે તે સર્વે શુરવું છે; અને તે સધળું તથા દરેક બીજી ચીજ શુરને અર્પણ કરીને તેને ખુશી રાખવો; અને શુરના ઉપભોગને વારતે બંધરી છોકરાં પણ અર્પણ કરવાં. અને એ પંથનો હરકોઈ સેવક પોતે હરેક ચીજ લોકવે તેની અગાઉ તે ચીજ તેણે શુરને અર્પણ કરવી જોઈએ અને તેથી જે ઉલટો ચાલે તેને (મરી ગયા પછી) અમુક શીક્ષા થાય અને એ પંથની બીજી ધર્મની ચોપડી જેવી કે “અતુ રલોકી” તથા “પુષ્ટિ પ્રવાહ મર્યા દીક્ષ” તથા “સ્વધર્મ-વર્ધક અને સંશય છેદક” તે મધેની છેલ્લી ચોપડી મુંબઈમાં વાદીની સત્તા હેઠળ છપાઈને પ્રગટ થઈ છે અને “વર્ધણુવ ધર્મ પ્રસારક મંડલી” જે વાદીએ સ્થાપી છે તથા જેનો પ્રમુખ વાદી પોતે છે તે મંડ-ળીના નામથી એ છેલ્લી ચોપડી છપાઈને પ્રગટ થઈ છે તે અને બીજી ચોપડીઓમાં એવું જણાવ્યું છે કે “ઇશ્વર જેનો અવતાર એ શુર-ઓએ લીધો છે તે વૈષ્ણવોનાં ઘરમાં. જરલાવની પ્રીતીથી બીરાજે છે. વળી બીજું એવું લખ્યું છે કે જે પ્રમાણે એક બ્યલીચારી સ્ત્રી પોતાનું તન, મન, અને ધન પોતાના ચારને સોંપી દે છે તે પ્રમાણે ઇશ્વરરૂપી મહારાજને સોંપી દેવું જોઈએ. અને વળી એવું પણ લખ્યું છે કે હરેક વૈષ્ણવની ઉપર ઇશ્વર ક્રોધ કરે તો તે ક્રોધથી તેને શુર બચાવી શકે પણ જો શુર ક્રોધ કરે તો તેને ક્રોધ પણ બચાવી શકે નહીં, અને તેટલામાટે દરેક સેવક તથા સેવકીએ પોતાના તનથી અને વીત્ત (ધન) થી શુરની સેવા કરી તેને રાજી રાખવો. અને શુરની સેવા દ્વિધાથીજ ઇશ્વરની સેવાનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે અને સ્વર્ગ મળે છે, અને એ પંથના શુરઓ પોતે ઇશ્વર છે અને સાક્ષાત્ પુર્ણ પુરુષો-ત્તમ છે, અને જે સેવક શુર અને ઇશ્વરમાં લેદ (એટલે જુદાઈ) રાખે તે મુઆ પછી બીજે અવતારે સોચાણા નામનો પક્ષી થાય અને જે

સેવક અથવા મેવડી પગ ઉપર પગ ચઢાવીને ગુરૂની આગળ બેસે તો મુઆ પછી મર્પના આકારમાં જન્મે. અને જે કોઈ પોતાના ગુરૂની આગળ પોતાની વીંછા દેખાડે તે મુઆ પછી ત્રણ જન્મ સુધી કુતરો અથવા ગધેરો થાય અને જે પોતાના ગુરૂની આગળ ચંચળાઈ અથવા ચાલાકી દેખાડે તે મુઆ પછી જરખ (પક્ષી) નો અવતાર પામે અને જે કોઈ પોતાના ગુરૂને ‘પગનું તળીયું’ દેખાડે તે મુઆ પછી ૬૪ વરસ સુધી માપનો અવતાર લોગવે. અને પોતાના ગુરૂની આજ્ઞા તોડે તે “અસીપાત્ર” નામનાં નરક (એટલે દોજખ) માં જાય અને જે કોઈ ગુરૂની સેવા કર્યા વગર ઠાકોરજી (અથવા ઇશ્વર) ની સેવા કરે તો તે સેવા નીચ્છળ જાય અને જે કોઈ પોતાના ગુરૂની અથવા ઠાકોરજીની શુભ વાત જાહેર કરે તે મુઆ પછી ત્રણ જન્મ સુધી કુતરો થાય. કક્ષીયુગમાં ભકતી શીવાય બીજી મુકતી (salvation) નથી, તેટલા માટે દરેક સેવક તથા સેવકીએ પોતાના ગુરૂને ઇશ્વર પ્રમાણે જાણવો, એટલું જ નહીં પણ ઇશ્વરથી વધારે જાણવો અને સઘળી વસ્તુ ઇશ્વરની છે તેટલા માટે ઇશ્વરને અથવા ઇશ્વરરૂપી ગુરૂને વ્યભીચારનો દોષ લાગતો નથી અને જે લોકો એવું કહે છે કે ઇશ્વર ઉપર ભરભાવની પ્રીતી રાખવી એમાં પાપ છે એવું બોલનારા લોકો મુર્ખ અથવા અજ્ઞાન છે. ઇશ્વર સાથે સઘળા પ્રકારનો સંબંધ થઈ શકે છે. અને ઇશ્વરમાં પ્રરૂપ આત્મા છે તે નહીં; તથા પ્રરૂપ અથવા આત્મા એ બે બે ઇશ્વરનો જ આત્મા છે અને એટલા માટે જ્યારે ઇશ્વર વ્યભીચાર કરે છે ત્યારે તે પોતાના આત્માની સાથેજ રમત રમે છે અને તેમાં ઇશ્વરને અથવા ઇશ્વર રૂપી ગુરૂને તથા આ દુનિયાને એટલે વલ્લભ પંથની સ્ત્રીઓને પાપ લાગતું નથી. અને ઇશ્વરે પોતે પોતાની ઉપર ભરભાવની પ્રીતી રાખવાને વેદની “શ્રુતી” એને જ્ઞાન આપી તેથી તેઓએ બીજા જન્મમાં ગોપીનો અવતાર ધર્મને “કૃષ્ણ” એટલે ઇશ્વરના અવતારની માથે ભરકર્મ કીધું. તેજ પ્રમાણે ૧૬૦૦૦ (સોળ હજાર) રૂપીએ રામચંદ્રજીનો ખુબસુરત સ્કેચો જોઈને મોહીત થયા અને શ્રી રૂપે તેની સાથે ભરકર્મ કરવાની વીનંતી કીધી, તે વીનંતી રામચંદ્રજીએ કબુલ ગઈ અને “કૃષ્ણાવતાર” માં તેમના ચાર ધર્મને તેમને સુખી કીધા. ઇશ્વર બધાં આકારમાં છે. તે પીતા રૂપે છે, તેમજ ભરવાર રૂપે છે, પુત્ર રૂપે છે તેમજ પુત્રી રૂપે પણ છે, અને ભરભાવની પ્રીતીના બૃષ્ણો છે, અને જેઓ એમ કહે છે કે ભરભાવની પ્રીતીમાં પાપ છે તેઓ મુર્ખ છે અને ખરા ભકત નથી, પણ નર્કની ઇચ્છા રાખનારા છે અને જે આત્મા ભરભાવ વિના અજ્ઞાન સ્થિતિ

બાગની મોજ વીધે ખજાર નથી તે માફક એ અજ્ઞાની લોકો છે, વળી અનુભવથી પણ સાફ માલુમ પડે છે કે બરલાવ જેવી પ્રીતી એકે નથી, કેમકે આખો દહાડો અને આખી રાત વ્યભીચારી સ્ત્રીનું ધ્યાન પોતાના ઘરના કામકાજમાં રહેતું નથી પણ પોતાના ચારને મળવામાં રહે છે, અને જ્યાં સુધી તે તેનાથી છુટી છે ત્યાં સુધી તેને ખાવું પીવું અને સુદર વસ્ત્ર પહેરવા ગમતા નથી, અને તેટલા માટે જેઓ એમ કહે છે કે, ઇશ્વર ઉપર એવી પ્રીતી રાખવી એ ધિક્કાર ભરેલું છે, તેવું જોલનાર ખરેખરા મુર્ખા છે.

પ્રતીવાદીઓ જણાવે છે કે ઉપર જણાવેલી સઘળી વાતો મહારાજોના જુદા જુદા પુસ્તકોમાં વધારે ખુલાસાથી લખેલી છે તે પુસ્તકો જ્યારે નામદાર કોર્ટ મંદિરે જુદા કરવામાં આવશે ત્યારે માલુમ પડશે અને એ ઉપરથી વતવલાચાર્યનો પથ અસલના ધર્મ અને કથાથી ઉલટો તથા પાખડ ભરેલો છે, અને તેથી લોખા લોકો ઠગાય છે, અને તે સઘળું પાખડ, ઠગાઈ, તથા ઢોગ છે અને કોઈ પણ અસલના વેદ અથવા પુરાણ અથવા શાસ્ત્રમાં એવું નથી લખ્યું કે પોતે લોગવ્યા અગાઉ પોતાની પરજીવી ખાયડી અથવા પોતાની છોકરી મહારાજને અથવા ગુરૂને અર્પણ કરતી, પણ પ્રતીવાદીઓ કહે છે કે ધર્મના પુસ્તકોમાં મંદિરે ઉપલી સઘળી ખીનાઓ આંખ્યાથી તેની અસર લોખા લોકો ઉપર એવીજ થાય છે અને (ધણા ભાવીક સેવકો) પોતાની પરજીવી સ્ત્રી અથવા છોકરીને ગુરૂની સેવામાં અગીકાર કરાવે છે અને તે ઉપરથી તેઓ (પ્રતીવાદીઓ) ને ક્રોધ ઉપજાય છે, અને તેઓનો વિચાર એવો છે કે આ રીતે લોકોને આધળ કરવા તથા તેઓની આખમાં ખુણ છાટવી, અને ધર્મને નામે તથા ધર્મને બહાને એવા લોખા અને ધર્માધ લોકોની સ્ત્રી તથા દીકરીઓ બગાડવી એના કરતાં મોટી ઠગાઈ ખીજ એકે નથી અને એજ પ્રમાણે ફક્ત ગોકુલનાથજીએ પોતાની ટીકામાં લખ્યું છે એટલું જ નહીં, પણ એ પથના ખીજ લખનારાઓએ પણ એવી રીતનું લખીને વૈષ્ણવ માર્ગને શાહીનો મોટો ડાઘ લગાડ્યો છે અને તે ટીકા પ્રમાણે ચાલનારા મહારાજે પોતાના સેવકની વહુ દીકરીઓને બગાડે છે, અને તેઓ તેટલા માટે વ્યભીચારના સાગરમાં ડુબેલા છે, અને જ્યાં સુધી તેઓ એ ઉપરથી પોતાનો હાથ ઉકાવશે નહીં ત્યાં સુધી તેઓ ધર્મનો બોધ કરી શકવાના નથી પ્રતીવાદીઓ જણાવે છે કે ઉપર જણાવેલા ધર્મના મીઠાત ક્રમાણે મહારાજે અથવા ગુરૂઓ ચાને છે, અને ઇશ્વર રૂપી અનંતારને નામે પોતાના સેવકોની વહુ દીકરીઓને બગાડે છે.

યો અને ત્યાં આશરે એક કલાક રહ્યો અને તેણીની બાથે સંગ કીધો. અને તેજ વરસમાં બીજી વેળાએ પણ તેણે તેલુંજ કર્મ કીધું અને લાઈબલની બીના છપાઇ તેની અગાઉ વાદીને તેની બદફેલીથી ઈંદ્રીતું દરદ અથવા ચાંદી થઇ હતી. અને પ્રતીવાદીએ મધ્યેથી એક પ્રતીવાદી કરસનદાસ મુલજીએ વડલભાચાર્ય પંથમાં જન્મેલો છે અને તે પંથની આગરુ જાળવવાને તથા કલ્યાણ કરવાને ઉલટ રાખે છે અને ઉપર જણાવેલી બદફેલી તથા અનીતિથી તેના હીલમાં ઘણું લાગે છે, અને તે પોતાના ટોળામાં સુધારો કરવાની આગ્યેશ રાખે છે, અને તેણે પોતાના પત્ર “ સત્ય પ્રકાશ ” મધ્યે એવી ઘણીએક બીના લખીને પોતાના ટોળામાં કેટલોક સુધારો કીધો છે. પ્રતીવાદીએ વળી જણાવે છે કે વાદીએ પોતાના પંથનો તથા મહારાજનેના બચાવ કરવાને વારતે ચોપાનીમાં તથા કેટલાંએક વર્તમાનપત્રોમાં લખવા માંડ્યું હતું, અને પોતાના “ સ્વધર્મવર્ધક અને સંશયછેદક ” ચોપાનીઆમાં એવું જણાવ્યું હતું કે જેની મરજીમાં આવે તે વાદીની સાથે શાસ્ત્રનો આધાર લઈને તકરાર કરે અને જે શાસ્ત્રના આધાર વગર તકરાર કરશે તેને અપ્રમાણીક ગણવામાં આવશે, અને વાદીએ ૨૬ મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૯૦ ના “ વ્યાખુક ” માં એવું જણાવ્યું હતું કે જે પ્રમાણે એક શખ્સ કેટલા દરવાજા આગળથી વાલકેશ્વર જવાને નીકળ્યો અને બીજા બાથખંડે તે પ્રમાણે વેદ અને પુરાણના જુદા જુદા રસ્તા નીકળ્યા છે, તે વાત લાઈબલની બીના મધ્યે તકરાર કરવાને ટાકી છે, અને પ્રતીવાદીએ જણાવે છે કે લાઈબલની બીનામાં લખ્યું છે કે બીજા કોઇ પણ પંથવાલાએ મહારાજનેના જેવી બેહાઈ, નફ્ટાઈ, ખંદાઈ, હુમ્મ્યાઈ, ઠગાઈ કીધી નથી એ વાત ખરીજ છે. અને તેઓએ લોળા લોકોની આંખમાં ધુળ છાંટી છે અને મહારાજનેએ પોતાનાં પુસ્તકોમાં સેવકોની વહુ દીકરીઓ બગાડવાનું લખ્યું છે અને તે પ્રમાણે તેઓ બગાડે છે તેથી “ હમારા પેટમાં મોટા ભડકા ઉઠે છે ” અને “ હમોને લોળા હીંદુ મિત્રો ઉપર અને તેઓની વિચારશક્તી ઉપર અફમોસ કરવો પડે છે. ” એ પ્રમાણે લાઈબલની બીનામાં જે લખ્યું છે તે વાજબીજ લખ્યું છે, અને વાદીના વડીલોએ લોળાંઓની આંખમાં જુલમની ધુળ છાંટીને આંધળા કીધા છે, અને જો વાદી પોતે પોતાના ધર્મનો ફેલાવો કરવા માગતો હોય તો તેણે પોતે સારાં આચરણ પકડીને બીજા મહારાજને ઉપદેશ કરવો જોઈએ એટલા માટેજ પ્રતીવાદીઓએ લાઈબલવાળી બીના લખીને પ્રગટ કીધી છે.

૮ મું. પ્રતીવાદીઓ જણાવે છે કે લાઇબલની બીનામાં લખેલી દરેક વાત ખરી અને વાજબી છે અને તેટલા વાસ્તે તેઓએ છાપીને પ્રગટ કરી છે, તે તેઓ આખીત કરવાને તૈયાર છે.

પ્રતીવાદીઓએ આપેલી “જ્ઞી” વીધે “કોન્સીરસી.”

મહારાજનો મુકદ્દમા ચલાવનાર પરબુદાસ ઉપલી “જ્ઞી” ની નકલ લઈને કેટલાએક ભાટીઆઓને મળ્યો અને જણાવ્યું કે પ્રતીવાદીઓએ જે “જ્ઞી” આપી છે તે તેઓ સાબિત કરશે તો જહુનાથજી મહારાજ ઠગુઓ હારી જશે. એ ઉપર કેટલાએક ભાટીઆઓ ત્રણ ચાર વખત એકઠા થયા અને એવો ઠરાવ દીધો કે ભાટીઆનું આપું મહાજન (ન્યાત) મેળવીને એક લખત ઉપર સઘળા ભાટીઆઓની સહી લેવી. એ ઠરાવ પ્રમાણે તા ૬ ઠી સપ્ટેમ્બર ૧૮૬૧ ને દીને ભાટીઆ લોકોનું મહાજન એલ્ફ્રીન્સ્ટન ઇન્સ્ટીટ્યુશનની રુકુલ પાસે મહાજનવાડીમાં એકઠું થયું. એ સભામાં તેઓએ એવો બંદોબસ્ત દીધો કે મહારાજની વીરૂધ્ધ જે કોઈ ભાટીઆ સાક્ષી આપે તેને ન્યાતના કાયદા પ્રમાણે પુછવું.

ઉપર જણાવેલો બંદોબસ્ત જે ભાટીઆઓએ દીધો તે સરકારી કાયદાની વીરૂધ્ધ હોવાથી “સત્ય પ્રકાશ” ના અધીપતીએ મજબુર બંદોબસ્ત કરવાની આગેવાની કરનાર નવ ભાટીઆ ગૃહસ્થો ઉપર “કોન્સીરસી” નો આરોપ મુક્યો અને તેની તપાસ પોલીસ મથે તા. ૧૧ મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૬૧ થી શરૂ થઈ તે તા. ૧૬ નવેમ્બર (નવ દીવસ મેલ્ટ્રેટની હજીર સંલગાયા પછી) પુરી થઈ અને મેલ્ટ્રેટ મી. ક્રાફ્ટ્સે એ મુકદ્દમા સેશન્સ મથે મોકલ્યો. તા. ૩ જી ડીસેમ્બરે જ્યારે સેશન્સ બેઠી ત્યારે આંક જુરીને “ચાર્જ” આપતી વેળાએ નામદાર જરટીસ આરનોલ્ડે એ “કોન્સીરસી” ના મુકદ્દમા વીધે નીચે પ્રમાણે કહી સંલગાવ્યું—

“એ ‘કોન્સીરસી’ ના મુકદ્દમા મથે મોકલવાસ લીલાધર અને બીજા આઠ જણા ઉપર એવો આરોપ મુકવામાં આવ્યો કે આ કોર્ટ મથે લાઇબલનો મુકદ્દમા નોંધાવેલો છે તે મુકદ્દમા મથે કેટલાએક નસાદેલીઓને અટકાવવાને વાસ્તે તેઓએ મસલત દીધી અને એથી કરીને જાહેર ઇન્સાફને ખલલ પહોંચાડી. એ આરોપને લગતાં કાયદાનાં પુસ્તક મેં હાલ તપાસ્યાં નથી; પણ કાયદાની સાધા-

રણુ પુખી મુજબ અને એના સરખા બીજા સુકાદા જે થયા છે તે ઉપર ધ્યાન આપતાં એ અપરાધ એ શખ્સોની ઉપર લાગુ પડે છે તે વીચે મને કાંઈ પણ શક રહેતો નથી. જે બીના છે તે આ પ્રમાણે છે—“સત્ય પ્રકાશ” નો અધીપતી અને હું ધારૂં છું કે તેનું નામ કરસનદાસ મુલજી છે, તેણે મહારાજાની સામે કેટલીએક બીના છાપી છે; તે મધ્યેના એક મહારાજા જે તે અધીપતી અને છાપનારની ઉપર લાઇબલની ફરીઆદી માંડી છે. તેને વાસ્તે તે અધીપતીએ આ કોર્ટ મધે પોતાની લખેલી બીના સામેલ કરી આપવા વીશેની “પ્લી” રજુ કરી છે તે એવી મનલબથી કે મહારાજાને વીચે જે વાત લખી છે તે સઘળી ખરી છે, અને તે સામેલ કરી આપવાને વાસ્તે એ અધીપતીને કેટલાએક સાહેલીઓની જરૂર છે. હવે એવું માલમ પડે છે કે તે અધીપતીની તરફમાં કોઈ સાક્ષી આપે તો તેને અટકાવવાની મતલબથી જોકલદાસ લીલાધર અને બીજાઓ મસલત કરવાને માટે તથા બહાર ઇનસાફને ખલલ પહોંચાડવાને એકઠા થયા. જે આરોપ આ શખ્સોની ઉપર મુકવામાં આવ્યો છે તેજ મતલબસર એ હોકોએ સલા બરી હતી એમાં કાંઈ શક નથી, અને તેઓને વાજબીની રાહે તપાસને વાસ્તે સેશન્સમાં નોંધવામાં આવ્યા છે. એ મુકદ્દમો કોઈ પણ રીતે મહારાજાની વીરૂદ્ધ નથી, પણ મહારાજા પોતાની આબરૂનો બચાવ કરવાને માટે સુખીમ કોર્ટ મધ્યે જે મુકદ્દમો નોંધાવ્યો છે તેને લગતો છે, અને કોઈ પણ તેની વતી અથવા તેને વાસ્તે આ કોર્ટમાં સાક્ષી આપવામાં ખલલ પહોંચાડવાની તાત્ખીજ કરે તો તેઓએ ઇનસાફને હસ્ત પહોંચાડવાનો અપરાધ ફીધો એમ કહેવાય. હવે સવાલ એ છે કે જે આરોપ એ શખ્સોની ઉપર મુકવામાં આવ્યો છે તે આરોપને માટે સાક્ષી પડી છે કે નહીં? જે સાક્ષી (પોલીસ મધ્યે) નોંધાવેલી છે તે હું કયુલ કરૂં છું કે જરા ઉલટી સુલટી છે અને સમજ પડે એવી નથી, પણ એ નોંધાવેલી સાક્ષી વાંચ્યાથી મને એવું ભાસે છે કે જે શખ્સોની ઉપર એ ડોન્સ્પીરસીનો આરોપ મુક્યો છે તેઓની સામે (આંડ) જુરી જો “ટુબીલ” લાવશે તો વાજબી કહેવાશે. મારૂં એવું મત છે જે સાક્ષી નોંધાવેલી છે તે ઉપરથી એ મુકદ્દમો તપાસને માટે પુરતો લાયકનો થયેલો છે અને આંડ જુરી કાંઈ હસ્ત વગર “ટુબીલ” લાવી શકે અને સાક્ષી મજબુત છે કે નહીં તેના વિચાર પ્રેટી જુરીને સોંપવો જોઈએ! આંડ જુરીએ ટુબીલ કાઢા ઉપરથી લાંબ ૧૨ મી ડીસેંબરે એ મુકદ્દમાની તપાસ શરૂ થઈ.

ભાટીઆ કોન્સ્ટીટ્યુશી કસની તપાસ.

મુખીમ કોર્ટ, કાલિન માઇડ, ૪ થી, અપગધીઓની મેશન

(સર જોમક ઓરનોડની હજુર)

પ્રતીનાદીઓના નામ-ગોઠવદામ લીવાધર, લખમીદામ દામજી, આડન કીરપાલ, કાનજી શામજી, મુલજી મોરાજી, દામજી હીરા, રાજુ શામજી, દયાલ જેરાજી, લગવાનજી દવારકાદામ

વાદી કરમનદાસ મુલજીની તરફથી મીં આનન્દી તથા મીં ડનબાર પ્રતિવાદીઓની તરફથી મીં બેલી, મીં ખારટન, મીં શ્રીન, મીં કાનન

(પ્રહરપતવાર, તાં ૧૨ મી ડીસેમ્બર, ૧૮૬૧)

વાદીની તરફથી મીં આનન્દીએ મુકદમો ઉઘાડતી વેલાએ આ શરે એક કલાક સુધી ભાષણ કરી સભાગ્યુ તેનો આ એ હતો કે "આ મુખીમ કોર્ટ" મધ્યે લાઇબલનો મુકદમો નોંધાયેલો છે, અને તે ની તપાસ હજુ થવાની છે એ મુકદમા મધ્યે મહારાજની વીરક કોઝ સાહેદી આપે નહિ અથવા સાહેદી આપવા આવે નહી, એવો આરોપ 'ઇનકાર્ટમેટ' મધે પાચ જુદા જુદા આકારમા નોંધેલ છે આ મુકદમા મધ્યેનો વાદી સુધારાની ટોગી મધ્યેનો કહેવાય છે, અને તેણે પોતાના પત્રમા સુધારાના વિચારો જાહેર પડયા છે હીંદુ ધર્મની સારી વાતો પુરાતન વખતની છે અને હાલના જમાનામા પાખડીઓએ નવા પાખંડ ઉભા કરી ખરાબ કરી નાખી છે અને તેઓ ધર્મને નામે કેટલાક એ વા કામ કરે છે કે તે અસલ ધર્મથી ઉવટા અને અનીતિ ભરેલા છે એવા પાખડીઓના પાખંડ અને અનીતિ જાહેરમા લાવવાને વાદીએ પોતાની ફરજ જાણી છે લાઇબલની જે ફરીઆદી વાદીની ઉપર માડ વામા આવી છે તે વિષે હાલ હુ એટલુ જણાવવા મ શુ છુ કે તેણે જે કાંઈ ખીના (મહારાજ વીરે) લખી છે તે જોલેજોલ સામેત કરવાને માથે લીધુ છે, અને તે સામેત કરવાને કેટલાએક ભાટીઆઓની સા હેદી તેને ઘણીજ અગત્યની છે પણ આ વાત ત્યારે જહાર પડી કે વાદીએ મહારાજ વીરે જે કાંઈ લખ્યુ છે તે જોલેજોલ સામેત કરવાને તૈયાર થયો છે ત્યારે તેને પુરાવો આપવાને બની નહીં આવે એવી મતલબથી આ લોકેએ સખત ઉપાય કીધા અને તે માટે મારા કુળને કોર્ટનો આશરો લેવાની ફરજ થઈ પડી છે કોન્સ્ટીટ્યુશીની શરૂઆત કેવી રીતે થઈ, તે જાણત કેવી ગોઠવણ થઈ, અને તેને લગતી કેટલી સલાઓ ભરવામા આવી એ સઘળી વાત સાહેદીઓથી રજુ થશે "

કરસનદાસ મુલશ-“ હું રાસ્ત ગોફતા તથા સત્ય પ્રકાશનો અધીપતી છું હું વડવાચાર્યના પથમાનો છું મહારાજો એ પથના ગુરુ છે હિંદુસ્થાનમા આશરે ૬૦ થી ૭૦ મહારાજ છે આ કોર્ટ મધ્યે જહુનાથજી મહારાજે માટેની લાઈબવની ફગીઆદીમા હું એક પ્રતીવાદી છું ‘સત્ય પ્રકાશ’ વતમાનપત્રમા એક બીના લખાઈ છે તેને વાસ્તે એ ફગીઆદી માફવામા આવી છે ‘સત્ય પ્રકાશ’ ૧૮૬૧ ની શરૂઆતથી રાસ્ત ગોફતાર ની સાથે બેઠાચું છે મન ને રાસ્ત ગોફતા તથા સત્ય પ્રકાશ’ ને નામે ઓળખાય છે જે બીના મે ‘સત્ય પ્રકાશ’ મધ્યે લખી તે સામીત ઠગી આપવાની પની મે કોર્ટ મધ્યે જીલ્લા કીધી છે એ લાઈબલની બીના મધ્યે મે મહારાજોના પથ તથા તેમના આચરણ ઉપર ટીકા કીધી છે મારી લખેની બીના સાળીન કરવાને વાસ્તે ફેટલાક સાહેદીઓને જીલ્લા કરવાને હું તૈયાર છું એ સાહેદીઓની જીલ્લાની મહોડેથી અને હમ્તાનેબેથી જીલ્લા કરવા મા આવશે તે મધ્યેના એક ફરિયાદી ગોફનાથજી મહારાજની ટીકા વીરેના છે મે ઘણાએક ભાટીઆઓને સાહેદી મમન આપ્યા છે તથા ઘણાએક સાહેદી આપવાને બોલાવ્યા છે એઓના નામ હાલ મે જાહેર થાય તે મને લાઈબલના મુકદ્દમામા નુકસાન પહોંચે ભાટીઆનું મહારાજન મળ્યું હોય ત્યાં જવાનો મને અખત્યાર નથી કેન્સલ ભાટીઆઓની મારફતે મને ખબર મળી તે ઉપરથી આ નવ મધવાઓ ઉપર ૮ મી સપ્ટેમ્બરે મે સમન કહાડ્યા, અને ૧૧ મી સપ્ટેમ્બરે મીં કાર્ક આગળ એઓની હજીરમા મારી મુખજીભાની આપી પોલીસમા તે વેળા આશરે ૨૦૦૦ થી ૩૦૦૦ ભાટીઆ હતા જેઓ હું પોલીસ કોર્ટમાથી બહાર નીકળ્યો તેવો મારી ઉપર હુમલો થયો કેન્સલ ભાટીઆ મારી ઉપર તુર્ની પડ્યા હું કાંઈ મેંચો નહીં તથા પ્રતીવાદીઓ પણ કાંઈ બોલ્યા નહીં પોલીસ મધ્યે આવીને મે માજીસ્ટ્રેટ સાહેબ પાસેથી આશરો માગ્યો (આ નવ મધ્યેના) કાંઈ પણ પ્રતીવાદી ઉપર મે હુમલો કીધો નથી

ઉલટ પાન તપાસ ‘ મારા ઉમર ચઠાવીશ વરસનાં છે જેઓ સુધારવાળા કહેવાય છે તે મધ્યેને હું એક છું મહારાજની મત્તા તળે હું છું એમ હું સમજતો નથી આ લાઈબલની બીનાને હું ગનીચ ગણતો નથી તે કાંઈ પણ જીતે ગનીચ નથી મહારાજો હમાના લોકોનાં વહુ દીકરીઓને બગાડે છે, એ વાત હુનાંઆમા જાહેર જવાની તને હું ગનીચ સમજતો નથી હું મરુ છું કે એવા લખાણથી અનીતિના સુધારો થશે પ્રતીવાદીઓ સુધારાની ટોળીના કહેવતા નથી નાતમા

તકા છે તે ફક્ત મનકેરને લીધે છે નાતમા કાઈ ટટો નથી મારી નાવ સાથે મને સઘળી તરેહનો નાત-વનનો વહેવાર છે લાઈ બલની બીના છાપવામા આની તે 'સત્ય પ્રનગ' મા મીજે પ્રતીવાદી એ પત્રનો છાપના હતો આગરે છ વરમ થયા વર્તમાનપત્રો માથે મારો સબંધ છે ૧૮૫૮ ના જુનમાર્તુ 'સત્ય પ્રકાશ' નો અધી પત્રી હતો. મેં આગળ ઘણી વેળાએ મહાગાજની વીરૂદ્ધ છાપી પ્રગટ કીધુ છે મેં તેઓને કાઈ ગાગો દીધી નથી તેઓના આચરણ કેવા છે તે હું આજ કેટલાક વચ્ચે થયા બહાર ઠરનો આવ્યો છું જેમ વખત ગયો તેમ મેં તેઓને ગાગો દીધી નથી, પાસુ તેઓને અજ્ઞ ઠગીને ઘણી વેળા કહ્યું છે કે એવા ખનગ આચરણથી દુર રહો ૧૮૫૮ મા ભાટીઆઓનું મહાગાજ એ વીરે નિચર કવવાને મગ્યુ હતું તે મને યાદ છે તેઓએ લાઈમવની ફરીઆદી માડવાનો કગવ કીધો કે નહી તે હું બહુતો નથી તે મહાનો હેવાવ 'સત્ય પ્રકાશ' પત્ર મધ્યે પ્રગટ થયો છે કે નહી તે મને યાદ નથી મુબઈમા આશરે ૧૦૦૦૦ ભાટીઆ છે તેઓ મઘળા મહાગાજને ધર્મશુર માને છે હું મહા-રાજેને ધર્મશુર લેખે ગણુ છું, પણ ઇશ્વર ગણુનો નથી ભાટીઆ અને બીજા વેકા તો તેઓને ઈશ્વરથી પણ મોટા ગણે છે મારી પુછ હજાર ફીઆની અથવા તેથી ઓછી કે કે નહી તે જાણુ વવાને હું ના પાડુ છું હાલ આ મુન્દમાનો ખચ હું આપુ છું. મારા કુટુંબમા આપુ સ્વતંત્રપણુ ફક્ત મેં જ પકડ્યું છે મહારા જેવા નિચારના પચાનથી વધારે વાણીઆ નહી હશે લાઈબલની ફરીઆદીમા મેં આશરે ૫૦ ગણ્યોને સાહેબી સમન આપ્યા છે તે મધ્યેના ચાર પાસ ભાટીઆઓએ મને જણાવ્યું કે તેઓને ધામ્તી આપવામા આની છે તે મધ્યેના જે જગ્યાએ માણુદેની હજુર સાહેબી આપી. ત્રીન (ભાટીઆ) ખગઈ મકનજીને બોલવ્યો પણ તે હાજર થયો નહી. આ ફરીઆદીનો અર્થ ગોકવદામ તેજપાલ આપનો નથી. ગોકવદાસ તેજપાલે એ કમને માડ કાઝ ગ્રમ કદાદી છે કે નહી તે વીરે મને ખજર નથી. હું એક ભવા અને નીતિના કામને માટે આ મુન્દમો ચલાવુ છું અને મને પુરી આશા છે કે મુધારાના મિત્રો તેના મોજે મારે માથે પડવા દેશે નહી અત્યાગ સુધી મને બે નનામી ચીરીમા ૬૦૦ રૂપીઆ મન્ય છે જ્યારે મારી કિપર હુમલો થયો ત્યારે પ્રતીવાદીઓ પે નીમમા હવા તે પછી હું કેટલીએક વખત પોલીસમા ગયો, પણ કાઈ હુમલો થયો નહી "

પાછી તપાસ—“જીજી વખત હુમલો નહીં થાય તેને માટે માછ સ્ટેટે ઘટતી મંલાજ લીધી બીજે દહાડે મીં કાફડે લાટીઆઓને એ વીપે સુચના કીધી ત્યાર પછી મીં ફાર્ન્ટ પોતે હાજર થયો હતો અને પોલીસ મધ્યે થોડાજ લાટીઆને આવવા દીધા હતા મહા રાજને ઈશ્વર પ્રમાણે અને ગુરૂ પ્રમાણે પુજવા એ જે વાત હું જીદી ગણુ છું માગી પુણ હજાર રૂપીઆનાં કે તેથી ઓછી છે તે જણાવ વાને હું ના પાડુ છું તે એટલા માટે કે એ સવાલને આ મુકદ્દમા સાથે લાગતુ વળગતુ નથી મહારાજનેના આચરણ વીરે મેં જે મારા પત્રમા લખ્યુ છે તે વર્તમાનપત્રના અધીપતી લેખે મારી ફરજ પ્રમાણે જેમ અને તેમ અદાજથી લખ્યુ છે”

લખમીદાસ ખીમજી—“લાટીઆ જ્ઞાતીનો હું એક મુખ્ય શેઠ છું નાતનુ મહાજન મળે તેની અગાઉ માગી રજા લેવી જોઈએ તાં ૬ ઠી સપ્ટેમ્બરે મળેલા મહાજન રીપે માગી રજા લેવામા આવી નહોતી મેં પહેલવહેલુ જે ત્રણ ગીવમ અગાઉથી સાલગ્યુ કે મહા જન મલનાર છે એ મહાજન મળવા વીપે પ્રતીવાદી લખમીદાસ દામજી માથે મારે વાતચીત થઈ હતી તેણે મને કહ્યુ કે મહાજન વાડીમા મહાજન મળનાર છે ત્યાં ચાલો આપણે જઈએ મેં પુછ્યુ કે શાવાસ્તે એ મહાજન એકદુ યનાર છે તેણે જવાબ દીધો કે ગોપુલનાથજી વીપે ‘સત્ય પ્રમથ’ મા એ ટીકા છપાઈ તે ખોટી છે તેટલા વાસ્તે મહાજન ભેગુ યનાર છે મેં પુછ્યુ કે તમે એ ટીકા કોઈ શાસ્ત્રીને દેખાડી છે? તેણે જવાબ આપ્યો કે, નહીં મેં કહ્યુ કે, આપણુ ૧૦ અથવા ૨૦ શાસ્ત્રીઓને એકઠા ઠગીને એ ટીકા વીપે તેમનુ મત લઈએ ગોપુલનાથજી મહારાજ આશરે ૨૦૦ વર્ષ ઉપર થઈ ગયો છે અને તેના પુસ્તકોને હમારા પથના લોકો માન આપે છે મેં કહ્યુ કે સઘળા શાસ્ત્રીઓનો વિચાર લઈને તે લખત ઉપર તેઓની સહી લેવી અને તેની નીચે આપણી સહી કરવી. લખમીદાસ દામજીએ કહ્યુ કે “નહીં, ચાલો આપણે જઈએ, ત્યાં સઘળા ભેળા થયા છે” મેં કહ્યુ કે, જ્યાંસુધી આપણે તેનો અર્થ જાણીએ નહીં ત્યાં સુધી આપણે સહી કેમ કરીએ? લખમીદાસ દામજીએ કહ્યુ કે, “તેઓ સઘળા સહી પ્રવાના છે માટે આપણે પણ કરી જોઈએ” મેં કહ્યુ કે, સુગ્રીમ કોર્ટમા સાહેબી આપવા માટે પ્રતીવાદીની વ-ફર્થી મને સમન મળ્યો છે, તેટલા વાસ્તે હું ત્યાં આવુ તો તકરાર ઉઠાવશ તેણે કહ્યુ કે, મહારાજની વીરૂધ્ધ તમારે કોર્ટમા સાહેબી આપવી જોઈએ નહીં”

તમારા બચ્ચા છોકરા છે તેને તમારે પરણાવવા છે એ કહ્યું કે જો હું મહાજનમાં આવીશ તો તકરાવ ઉઠાવીશ તેણે કહ્યું કે, મહાજનવાડીમાં એવો બહોળસ્ત થવાનો છે કે મહારાજની વીરૂધ્ધ જે કોઈ સાક્ષી પુણે તેને ન્યાત મળ કરશે તે ઊપરથી હું એમ સમજ્યો કે જો હું સાહેદી આપીશ તો મને ન્યાતબહાર મુકશે, તથા તેનું કળ એ ઉપજશે કે મારા છોકરાઓને હું પગલાવી શકીશ નહીં બીજે દહાડે ગોન્લદાસ તેજપાવને તથા (પ્રતીવાદી) દયાલ જેગજને હું ગાયો લખમીદાસ દામજી સાથે મહાજન મળ્યું તે દહાડે મારે વાત થઈ બીજે દહાડે દયાલ જેરાજની સાથે મેકેટગી ચોપ્રીસની મામે ગોઠવદાસ તેજપાલની આફીમમાં મારે વાત થઈ દયાલને મે પુછ્યું કે મહાજનવાડીમાં શું થયું, દયાલે કહ્યું કે સુપ્રીમ કોર્ટમાં મહારાજની વીરૂધ્ધ અને છાપાવાળાની તરફ જે કોઈ સાહેદી પુરે તેને સજા કરવાનું થયું છે એ કહ્યું કે, એવો બહોળસ્ત ઠર્યાની અગાઉ મહારાજને વ્યભીચાર અટકાવવાને બહોળસ્ત કરવો જોઈતો હતો દયાલે કહ્યું કે, 'મહારાજ વ્યભીચાર કરે છે તે વાત ખરી પણ તે વીરેનો બહોળસ્ત જો હમણા થાય તો મહારાજ કહ્યો હારી જાય દયાલે બીજું એવું જણાવ્યું, જે 'એ છઠી સપ્ટેમ્બરનો અગાઉ બીજી મે નજી છુપી સભા મળી હતી. એક સાધજને મળી અને બીજી ઠંઠા રામજીને ત્યાં મળી હતી અને ત્યાં એક એવું વખત બતાવવામાં આવ્યું કે કેઈએ છાપાવાળાની તરફથી સાહેદી પુરવી નહીં ત્રીજી સભા ચીમનલાલજીના મદીરે મળી હતી દયાલે કહ્યું કે હું બધી સભામાં હાજર થયો હતો ' અને બીજા જેઓ હાજર થયા હતા તેના નામ તેણે લીધા સાધજના મધ્યે પ્રતીવાદીઓ ગોવિંદદાસ લીલાધર આડત કીરપાલ ભગવાનજી દારકાદાસ, એઓ તથા બીજા કેટલાક હાજર હતા ચીમનલાલજીના મદીરમાં કેાલુ આન્યા હતા તેના નામ તેણે લીધા નહીં પણ તેણે કહ્યું કે એ મધળા મળી આશરે ૭૫ થી ૧૦૦ આસામી ત્યાં હજર હતા. ગોવિંદદાસે કહ્યું કે મહારાજનો વ્યભીચાર છોડાવવા માટે કાઠ ગોઠવણ થવી જોઈએ એ દયાલને પુછ્યું કે તમને સમન મળ્યો હોય તો તમે શું બોલો? તેણે જવાબ લીધો કે ધર્મને વાસ્તે હું જીવું બોલીશ અને બીજા દશ હજાર ભાટીઆ જેઓએ મહી કરી છે તેઓ પણ એમજ બોલશે ' મથુગદાસ લવજીનું નામ પણ લેવામાં આવ્યું હતું દયાલે કહ્યું કે, કરસનદાસ મુલજીને મથુગદાસ મદદ કરે છે અને જેઓ મહારાજની વીરૂધ્ધ સાક્ષી આપશે તેઓને ન્યાતબહાર મુકવામાં

આવશે.' નવ પ્રતીવાદીઓ સાથે મારે સારું છે અને તેમાં લખમી-દાસ દામણની સાથે મારે ટોસ્તી છે.

ઉલટપાલટ તપાસ—“ દયાલ જેરાજ સાથે મારે વાત થઇ ત્યારે ગોકલદાસ તેજપાલ હાજર હતો. ૬ ઠી સપટેમ્બરની સભા વીધે મેં મીન્ ફરજેટને લખી જણાવ્યું હતું.”

વીલીઅમ હેનરી કાર્પર્ડ—“ હું આ કોર્ટ મધ્યે વકીલનું કામ ચલાવું છું, વાદીને પોલીસ કોર્ટમાં મેં એક દહાકે જોયો અને હું ધારું છું કે માણસરૂટે પણ તેને જોયો જ્યારે હું બારી આગળ ગયો ત્યારે આખો મોહોલો માણસોની ઠઠથી ભરાઇ ગયો હતો, અને મેં વાદીને એ લીડમાં પ્રકાશકીમાં આવેલો અને પોતાનો જાન બચાવવાને માટે સામેના ઘર ઉપર ચડી જતાં દીઠા.

ઉલટપાલટ તપાસ—આ નવ પ્રતીવાદીઓને પણ મેં ત્યાં દીઠા હતા તે મધ્યેના કોઇ કોઇએ તેને હાથ લગાડ્યો નહીં તે હું કહી શકતો નથી.”

હુરજીવન હુવરાજ—“ હું ભાટીઓ છું. લખમીદાસ ગોકલદાસની કંપનીમાં મહેતો છું ૬ ઠી સપટેમ્બરની ભાટીઆ મહાજનની સભામાં હું ગયો હતો. ત્યાં હું પાંચ વાગે જઇ પુગ્યો. નવ પ્રતીવાદીઓને મેં ત્યાં દીઠા જ્યારે હું ગયો ત્યારે સઘળા ત્યાં હતા. હું ત્યાં થી જાણ અથવા ૮ કલાકે નીકળ્યો. સભાનું કામ પાળા અથવા ૬ વાગે સારૂ થયું, ગોકલદાસ અને બીજાઓએ ધાનાઇ જેઠા પ્રદક્ષણને બોલાવ્યો. ગોકલદાસે કહ્યું કે, ‘જેઠા અહીં આવ. ’ ગોકલદાસ ઓટલા ઉપર બેઠા હતા. જેઠો ઉભો હતો ગોકલદાસે જેઠાને કહ્યું કે, આ સઘળા લોકોને કહી કે અહીંઆ કોઇએ તકરાર લેવી નહીં અને બોલવું નહિં. જેઓને સહી કરવી હોય તે સહી કરે અને જેઓની મરજી ન હોય તે નહીં કરે. જેઠાએ લોકોને તે પ્રમાણે કહ્યું. જે ઠેકાણે શેઠીઆ બેઠા હતા તે ઠેકાણે સેતરંજી પાથરેલો હતી. નવ પ્રતીવાદીઓ તથા બીજા આશરે ૨૫ થી ૫૦ આસામો સેતરંજી ઉપર બેઠેલા હતા. આશરે બે ત્રણ હજાર લોકો હાજર હતા. સેતરંજી ઉપર નવ પ્રતીવાદી સીવાય બીજા ૧૨ કે ૧૫ શેઠીઆ બેઠા હતા, અને આશરે ૧૫૦૦ કે ૧૭૦૦ માણસ ઓટલા ઉપર બેઠા હતા, અને આશરે ૫૦૦ કે ૭૦૦ નીચે હતા. પ્રતીવાદીઓ મુલજી અને દામણ આવજાવ કરતી હતા અને લોકોને બેસાડતા હતા. મુલજી અને દામણ કાંઇ શેઠીઆ નથી આડત દીરપાલે ચોપડી વાંચ્યો સંભળાવી. ગોકલદાસે કહ્યું કે આડત, આ બક

વાચ અને આડતે વાચી મળાવાથી કેન્દ્રક મારા માનવામાં આયુ અને કેન્દ્રક નહીં આવ્યું એ એવું માનવ્ય કે ગોકલનાથજીની ટીકા નો અર્થ છાપાવાળાએ છાપ્યો છે તે ખરો છે એવું જે લોકો મમજતા હોય તેઓએ સહી ન કરવી, અને જેઓ તે અર્થ જોડે મમજના હોય તેઓએ મહી કરવી અને જે કોઈ સહી નહીં કરશે તેને ન્યાત સજા કરશે ત્યાં પછી કાનજી શામજીએ કાગળ વાંચ્યો અને તેને મે એમ જોવતા સામજ્યો કે છાપાવાળાનો તરફથી જે માહેદી આપશે તેને ન્યાત શીક્ષા કરશે અને જે સહી નહીં કરશે તે ન્યાતબદ્ધ થશે પછી તે જોયો કે મહી કરે, સહી કરે વાચવાનું થઈ રહ્યા પછી ચહી કરવા માટે ચોપડી આપવામાં આવી એવું જણાવવામાં આવ્યું કે મહી ક્યાં વગર લોકોએ જવું નહીં, અને જે કોઈને ચોતાનો ધર્મ બદલો હશે તે મહી કરશે પ્રતીવાદીઓ મુવજી અને દામજી જોલતા હતા કે, બાઈઓ મહી કરે, ત્યારે લોકો મહી કરવા વાચ્યા હું સહી દીધા વગર બહાર નીકળ્યો પહેલી મહી કોત્તે કરી તે મને ખબર નથી ગોવદામને તથા વખમીદાસને સહી કરના મે જોયા રાગુ અને જીમજો મહી લેતા હતા કેન્દ્રક પ્રતીવાદીઓ સહી લઈને અને કેટલાક ઠવમ લઈને ઉભા હતા લોકો આવજવ કરતા હતા ન્યારે હું દરવાજા પાસે આવ્યો ત્યારે ત્યાં એક બાક આઠો મુકેલો હતો રાગુ તેના ઉપર બેઠો હતો (પ્રતીવાદીઓ) દામજી અને મુવજી પણ ત્યાં હતા પ્રતીવાદીઓ રાગુ અને દામજી જોલ્યા કે, બાઈઓ સહી ક્યાં વગર જતા ના હું જ્યારે બહાર નીકળ્યો ત્યારે રાગુએ મને પુછ્યું કે તમે મહી કરી? મે કહ્યું કે, નહીં ત્યારે તેણે મને પુછ્યું કે તમે કાલે સહી કર્યો? મે કહ્યું કે, હા ત્યાર પછી મે સહી દીધી નથી મને (વાડીની) બહાર જવું હતું એટલા માટે મે કહ્યું કે હું કાલે મહી કરીશ દરવાજા બહાર નીકળ્યા પછી હું થોડી વાર ત્યાં ઉભો રહ્યો અને એક માણુમને જોવતા માણુઓ કે દરવાજા બંધ કરે અને કોઈને બહાર જવા દેશોમા, દરવાજા બંધ થતા મે દીકા દરવાજાની ખાતી ઉઘાડી મુકી, રાગુ હેન્ડગીલ વહેચતો હતો તે રાગુ પામેશી હું લેવા જતો હતો તેવામાં એક માણુમે મને આપ્યું તે મે થોડું વાંચ્યું અને પછી મારી પાસે રહેવા દીધું ત્યાર પછી મે તે લખમીદાસ ખીમજીને આપ્યું ”

તે હેન્ડગીલનો ઇંગ્રેજી તરબુચો મીઠા આનંદીએ કોર્ટ મધ્યે વાચી સંભળાવ્યો તે હેન્ડગીલ જેમનું તેમ નીચે પ્રગટ દીધું છે

જાહેર ખબર.

સરવે ભાટીયાનાં શેઠચાઓ તથા સમસ્ત વૈશનવ માહાજનને જાણ કરવામાં આવેછે જે હાલમાં કરસન મુલજી ઉપર શ્રી જહુનાથજી માહારાજે (લાયબલ) ની ફરીઆદી કરેલી છે. એ ધનીએ પોતાનાં શતીઅ પ્રકાશમાં હેલું લખીકે જે, પોતે “ ભોગવીઆ અગાઉ, પોતાની પરણેલી ગાયકી પણ ગુશાંધજી મહારાજને શોપવી અને પોતાનાં બેઠા બેઠી પણ તેમને શોપવાં. પરણીઆ પછી પોતે ભોગવીઆ પહેલાંજ, ગુશાંધજી મહારાજને અરપણ કરીઆ પછી પોતાનાં કામમાં લેવી. એવી રીતે શ્રી ગોકલનાથજીએ ખરડમ શમખ-ધનાં ગ્રંથ ઉપર ટીકા કીધેલીછે અને એજ પરમાંણે, મહારાજે પોતાના શેવકોની કાચી કુવારી વહુ દીકરીઓને ભોગવે છે.” એ પરમાંણે સત્ય પ્રકાશમાં લખી જણાવીકે છે અને ફરીઆદીનાં જવાબમાં પણ એ ધણીએ હેલું કહ્યું છે જે, “શને ૧૮૫૫ નાં વરસમાં ભાટીઆનું માહાજન એ વાતનો ખતોખસ્ત કરવાને એકલું મદ્યુ હતું, તેથી એ માહાજનની પુરવારી કજીઓ નીકલવાનાં વખતે આપશે” એ પ્રમાણે હુમારા શાંભલીઆમાં આવીકેછે. માટે, હુમે શરવે ભાધએને જાહેર કરીએ છઇએ જે, કાઇ દીવશ પણ ઉપર લખવા શરીઓ ખતોખસ્ત કરવા શારૂ માહાજન મલીકે નથી અને ઉપર લખવા પ્રમાણે લખત પતર ઉપર કોઇની શહીઓ પણ થએલી નથી. ઉપર જણાવેલી બીનાં શીવાએ, બીજા કારણોને માટે કેટલી એક વખત મહાજનની સહીઓ થયેલી છે તે શહીઓનાં દશતાવેજ, માહાજનનાં મુખીઅ શેઠચાઓ પાશે માહાજનની તરફથી, અનામત રાખેલા છે. માટે એ શહીઓનાં કરનારા અતરેના શેઠીઆઓને જાણ કરે છે જે, કેટલાએક મુધારાવાલાઓ અનામત રાખેલા દશતાવેજની સહીઓ મુખીઅ શેઠીઆઓની પાશેથી કહ્કડાવીને એ કજીઆ વીશે, ઉપર લખેલી બીનાને ટેકે આવવા શારૂ કોરટ મધે પુરવારી આપવાની તજવીજ કરેછે હેલું હુમારા શાંભલીઆમાં આવીકે છે. માટે, એ વાત જો જનશે, અને એ સહીઓના દશતાવેજ જે ધણીઓ પાશે અનામત છે, તે જો આપેઆમાં આવશે તો, તેનું જોખમ તે આપનાર ધણીને માથે છે. એટલીજ અરજ:—

તારીખ ૪ થી સપ્ટેમ્બર ૧૮૬૧.

લાલ આગલા દશતાવેજ મધે શહીઓ

કરનારા કેટલાએક ભાટીયાઓ.

ઉપર પાવ તપાસ—“ મેં તે હેડબીલ વાચ્યું છે ફ્રીમી તે ઓપડી મને દેખાડવામા આવે તો તે હું ઓળખી શકું નહીં મને દેખાડી તેવી કુ-મકેપના કદની ઇચ્છે જુક જેવી તે હતી આડત ફીરપાવે તેમાથી વાચી સંબળાવ્યું

ખગડ લધા—“ હું ભાટીઓ છું, રૂનો વેપાર કરું છું, ૬ હી સપ્ટેમ્બરે મગેની ભાટીઆ મહારાજનની મલામા ગયો હતો મલા મળી તે દીને મવારના થાના ફ્રીને લોકોને જણાવી ગયો હતો ૮ આજે મહારાજન એકદુ થનાર કે એ વીરે જીવનજી મહારાજના મ દીર આગળ પણ મેં સાંભળ્યું હતું એ મલાની મતલબ મર્વે લોકોને જાણીતી હતી કેટલાએક લોકો જાણતા હતા કે કેટલીક છુપી સલા મળી હતી એ સલાની મતલબ પ્રમીદ હતી તે એ કે લાઠબવના મુકદ્દમ વીરે બદોખસ્ત કરવો અને મહારાજની સામે જે કોઈ માહેદી આપે તેને અટકાવવા તે દહાડે પાછલા ખેડારના પ્રતીવાદીઓ દયાલ જેરાજ તથા ભગવાનજી દ્વારકાદાસને જીવરાજ બાલુની પહેડી ઉપર એક કે બે વાગ્યાને સુમારે હું મળ્યો હતો તે વખત ત્યાં ગોકલદાસ તેજપાલ ખટાઉ મકનજી, મારા બે ભાઈ અને બીજા મળી આઠ દશ જણ એકા હતા એ સલા વીરે દયાલ જેરાજે બીજાઓને કહ્યું ખગડ મકનજીએ દયાલને પુછ્યું કે, આજે મહારાજના માટે ભેગું થાય કે દયાલ અને ભગવાનજી બોલ્યા કે, કાંઈ બદોખસ્ત કરવા શરૂ ભેગું થાય છે ખટાઉ મકનજીએ પુછ્યું કે, મહારાજના વ્યભીચાર મબધી કાંઈ બદોખસ્ત કરે તો હીક દયાલે કહ્યું કે મહારાજ વ્યભીચાર કરે છે એ વાત ખરી પણ તે વીરે ઘોઘાટ કરીએ તો ગેર્ટમા મહારાજ કે જીએ હારી જાય દયાલે બીજા જણાવ્યું કે ‘ જો હું મને માહેદી આપવાને બોલાવશે અને હું મને મોગન આપીને પુછશે તો હું મેં સાફ કહેશું કે મહારાજ વ્યભીચાર કરતા નથી હું માગના પાચ વાગે મહારાજનની સલામા ગયો

(શુક્રવાર, તા. ૧૩ મી ડીસેમ્બર)

જ્યારે હું ત્યાં ગયો ત્યારે બસો ત્રણેયો માપુસ આવેલા હતા ત્યાર પછી બીજા ઘણા લોકો આવ્યા હું ત્યાં ગયો ત્યારે બધા પ્રતીવાદીઓ ત્યાં હતા પ્રતીવાદીઓ દામજી હીરા અને મુલજી મોસારજી લોકોને બેસાડતા હતા સલાનું કામ શરૂ થયું તેની અગાઉ ગોકલદાસ લીલાધર, દયાલ જેરાજ અને ભગવાનજી દ્વારકાદાસ જરા દુર જઈ ઘોડીવાર મુખી મસલત કરી પાછા આવ્યા ૬૫ કલાકને સુ

મારે સલાનું કામ શરૂ થયું. સગુ શામજીને પાસે એક બુક હતી, તે-
 મેં જોઈ. તેણે તે બુક પીછેડીમાં ઢાંકેલી હતી. તે બહાર કઢાડી.
 ગોકલદાસે કહ્યું કે, “આડત, આ ચોપડીમાંથી વાંચી સંભળાવ. આ-
 ડતે વાંચી સંભળાવ્યું. હું સુમારે પાંચ કદમ દુર હતો. જે કાંઈ વંચા-
 યું તે સઘળું મેં સાંભળ્યું તેની મતલબ મને યાદ છે, તે એ કે છા-
 પાવાળાએ ગોકલનાથજીની ટીકા જોટી છાપી છે, અને જે જોટી સમ-
 જતા હોય તે સહી કરે અને જેઓ જોટી સમજતા નહીં હોય તેઓ
 સહી નહીં કરે. જેઓ પોતાનો ધર્મ સાચો સમજતા હોય તેઓ તથા
 જેઓ એવું સમજતા હોય કે હાલના મહારાજે વ્યભીચાર કરતા નથી
 તેઓ, સહી કરે; અને છાપાવાળાઓને તથા તેઓને મદદ કરનારા-
 ઓને કાયદા પ્રમાણે પુછવામાં આવશે. કયો કાયદો તે તેઓએ જ-
 ણાવ્યું નહીં, પણ હું સમજ્યો કે ન્યાતનો કાયદો, અને ન્યાતના લોકો
 તેઓને બોલાવીને પુછે. આ વાત લાંબી મુદતની છે, માટે મને એટ-
 લું જ યાદ રહ્યું છે” તે પછી પ્રતીવાદી કાનજી શામજીએ ભાષણ કીધું.
 તે આડત કીરપાલની પાછળ ઉભો હતો અને મારાથી પાંચ કદમ દુર
 હતો. ન્યારે કાનજી બોલતો હતો ત્યારે તેના હાથમાં કાગળ હતું. કાનજી
 બોલ્યો કે આપણો ધર્મ સાચો છે, આપણા ધર્મમાં નહાવું ધાવું,
 દેવપુજા કરવી, તીર્થ જગ્યાએ જવું એવું કહેલું છે, અને છાપાવાળા
 ઓ ધર્મ ખુબ નીંદે છે અને એ છાપાવાળાઓને જે કોઈ મદદ કરશે
 તેને નાત શિક્ષા કરશે. પછી કાનજી બેસી ગયો તે પછી આડત કીર-
 પાલે જેઠા ધાનાઈને કહ્યું કે સર્વે ભાઈઓને પુછો જે આ વાંચ્યું તે
 વખતે પસંદ પડ્યું કે નહિ અને શેઠીઆ સહી કરે તે પછી તમે સહી
 કરશો કે નહીં? ઘણાખગએ જવાબ આપ્યો કે હા, હમે સહી કરશું.
 ત્યારે ધાનાઈએ સભાને બીજી વખત પુછ્યું કે દેશાવર કાગળ લખ-
 વાની જરૂર પડશે ત્યારે તથા બીજી વખત શેઠીઆ બોલાવે ત્યારે એકઠા
 થશે કે નહીં? લોકોએ કહ્યું હા થયું. લખમોદાસ દામજી અથવા
 ગોકલદાસ લીલાધર પ્રથમ સહી કરી છે અને તેની નીચે બીજા પ્રતી-
 વાદી તથા શેઠીઆઓએ સહી કીધી છે. તે પછી (પ્રતીવાદી) રા-
 શામજી પેલી બુક લઈને દરવાજાની પાસે ગયો. પ્રતીવાદીઓ દામજી
 હીરા તથા મુલજી મોસરજી તેની સાથે ગયા. હું ધારૂ છું કે દરવાજો
 તે વખત ઉઘાડો હતો પણ તે પછી બંધ થયો અને તેની બારી
 ઉઘાડી રાખી. તેઓ ત્યાં સહી લેવા હતા. સગુ શામજી બાંક ઉપર
 બેઠો હતો, તે બાંક દરવાજાની સામે હતો જ્યારે હું પ્રથમ ગયો ત્યારે

બાક મુકેલો ન હતો તે કોણે મુક્યો તે મે દીઠો નહીં તે દરવાજાની પાસેજ મુક્યો હતો જેઓ મહી કરતા હતા તેઓ બહાર નીકળતા હતા તે બારીમાથી એક એક માણસ નીકળી શકતો હતો ૨ ગુ અને બીજા બે પ્રતીવાદીઓ તેની પાસે બેઠા હતા તેઓ ગોવના હતા કે જેઓ પોતાનો ધર્મ ખરે સમજતા હોય તેઓએ મહી વીધા વગર જવું નહીં તથા કે ચાર દીવસ એન્ડે ૧૦ મી તારીખ મુધી ગોડવડાસ દીલાધરના ઓળા ઉપર સહી લેવાતી હતી હમાગી નાતના કેન્લાક માણસ તથા કેટલાક છોકરા સહી કરતા હતા માગ ધરમા ટેકેનાર ૧૦ વરસના છોકરાએ મહી કરી હતી મનામા થાનાઈએ સવાલ પુછ્યા પછી કોઈએ ન ગર વીધી નહીં, મઘળા મુગા ગદ્યા દયાલ પછી જેગજ તથા ગોકવદાસ નેગપાલ વયે વાલકેશ્વરમા વાતચીત થઈ ત્યારે હું હાજર હતો તેઓનાં વાત માલગી શકુ એકલો હું પામે ન હતો રતનજી વ્યાણજી પણ હતો કોરજી વધા, કયાણજી લધા અને ખટાઉ મકનજી પણ ત્યા હતા રતનશી કનાણજી અને હું જરા દુર બેસી વાત કરતા હતા અને ક્ષણ બીજી ચીજ વગ્દ નેતા હતા

ઉલટ પાવટ તપાસ— તે ચીજ એ હતી કે સામેના ધરમા એક ખરાબ ઓગત રહેતી હતી ત્યા એક બાગીચાને જતા દોઢા ૮ કચ્છી છુ અને હાવાઈ નથી હાવાઈઓએ મને નાન બહાર મુક્યો હતો તે વાત મે પોલીસમા જણાવી હતી દરવાજાની આગળ બાક હતો તેની ઉપર આમકુ જટલુ નહી હતું અને તેની ઉપર મેસનારાઓ નેજ ખબર કે તે કંડણ હતું કે નરમ મે તે છુ ઉપર સહી કરીજ નથી જ્યારે તે ચોપડી ઉઘાડેલી હતી ત્યારે મે મારી પેઠે બેઠ હતી જ્યારે ચોપડી વચા, ત્યારે દીવા કરવામા આવ્યા હતા તે ચોપડી હાલ મને દેખાડવ મા આવી તેન જેવી હતી

પાછી તપાસ — મહાગજને હું ધર્મશુક વેળે પુનુ ૩ અને ઈશ્વર મમજીને નહીં આડને વારુ ત્યારે જોયો કે આપણા ધર્મ શુરની તથા આપણી આબરુને બચાવ થયો બે એ કરી ગીને બચાવ કર્યો એ વીરે તે જોયો કે નહી તે મને યાદ નથી આડત જે વાચતો હતો તેમા તે જોયો કે છાપાવાળા એવો ખરો મુકે છે કે મહારાજે લોકોની વહુ દીકરીઓ બગાડે છે તથા તે વાન આપણા ધર્મમા નથી છપાવાળા કહે છે કે પરતોની મથરી બોગચાની અગાઉ મહારાજને અર્પણ કરવી તેઓને મદદ કરનારાઓને નાતના કાયદા

પ્રમાણે ચલ કરી જોઈએ નાત બહાનુ પુકનો એ નાતની મોગી સબ છે ચોપડી મીં બેનીએ મને દેખાડી તેજ ચોપડી મે સમામા દીડી એવુ હું ચોકસ કહી શકતો નથી.

નામદાર જઝના પુજવાથી—“નાત મધે જે શેડીઆ કહેવાય છે તેઓના મરણ પછી તેઓના છોકરાઓને જોઈ મળે છે—(કઠી ભાટીઆમા જીવરાજ બાલુવાલા મુખ્ય શેઠ કહેવાય છે) કારણ કે તેના વડેલો નાનતા મોટા મોટા શેડીઆ હતા.”

આર્ક્ષ ક્ષાન્તેટ—પોલીમના ડેપુટી કમીશનર લેખે મને એક પત્ર મળ્યો હતો ત હું લાગ્યો છું એ પત્રમા જણાવ્યા ઉપરથી મે એક કોન્ટ્રેબલને હુકમ કીધો કે કાંઈ ટો શીસાદ ન થાય એટલા વાસતે થોડાએક પોલીસના સીપાઈ ગાયે લઈને ત્યા હાજર થવું એ કાગળ મને મળ્યું ત્યારે હું ધાડ છું કે વાદી પોતે હાજર હતો તે કાગળ ઉપર લખમીદાસ ખીમજી, મયુરાદાન લવજી અને ખીજ જે જણાએ સહી કીધી છે, એ સમામા પુરની ઉપર ખીરાજવાને મને કોઈએ અસ્વીકરી નથી સાજના જે ઠેકાણે ભાગીઆ એકઠા થયા હતા તે રસ્તે હું ગયો અને ત્યા સમાધાની હોવાથી ચાલતો થયો.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“એ સભા બાબત જોકલદાસ લીલાધર ને હું મળ્યો, અને મે તેને કહ્યું કે તમારે સભાજી રાખવી તથા તમારી તરફવાળાએ કાંઈ ટો શીસાદ કરવો નહીં, જે કવદાસે તે ઉપરથી કહ્યું કે હમારી તરફવાળાને કોઈનો વીચાન ટો શીસાદ કવાનો નથી અને સભાની મતલબ અસ્વીક છે કે મહારાજોની તરફ કોણ છે અને મહારાજોની સામે કોણ છે તે વીરે ખાતરી કરની હું મહારાજનવાડી આગળથી નીકળ્યો ત્યારે પાચ સાડા પાચ વાગેલા હતા પો લીસ ક્રાંતમા કોઈ ભાટીઆ સીપાઈ કે નહીં જરાયે હું ગએલો ત્યારે વાડીનો દરવાજો ઉઘાટો હતો.”

જ્યોર્જ ગેગન—હું પોલીમનો કોન્ટ્રેબલ છું અને પીકીટ આગળ તેઓધો બજાઉ છું મીં ક્ષાન્તે મને હુકમ મોકલવા ઉપરથી હું ૬ ફી મપટે જરની ભાગઆઓની સભામા ૬૧ વાગ્યાને સુમારે ગયો હતો મારી સાથે મે” જે ત્રીપાઈ અદર લીધા તથા એક સીપાઈ અને ઘોડેવાર બહાર રાખ્યો જે ત્રીપાઈ હું અદર લઈ ગયો હતો તેઓએ (પ્રતીવાદી) હામજી હીરાના કહેવા ઉપરથી મે” બહાર મોકલ્યા તેણે મને કહ્યું કે ટો શીસાદની કોઈ ધાસ્તી છે નહીં નવ પ્રતીવાદીઓ મધ્યેથી આઠ પ્રતીવાઓને ઓળખી શકું છું અને તે

મધ્યા ત્યા હાજર હતા એ મધ્યેના છ પ્રતીવાદીઓ દ્વિ બેઠક ઉપર બેસ હતા. હામજી હીન તથા રાગુ શામજી અહીં તહીં દરતા હતા. ગોઠવનામ નીવાધર એ મહામા આગેવ ન હતો. હું ગરા પછી તર- તર મહાનુ કામ શરૂ થયુ, જેકા થાનાઈએ મવળાઓનં ચુપ રહેવાનુ કહ્યુ ત્યાર પછી આસત કીરપાને ચોપડી વાચી ગયા છ પ્રતીવા દીઓ. જેકા હતા ત્યાથી એ ચોપડી વાચવામા આની કયા પ્રતીવા દીએ જા પી તે મને ખતર નથી તે ચોપડી વચાયા પછી કાનજી શામજીએ ક ગગ વાચ્યો અને પછી પ્રતીવાદીઓએ તે ચોપડી ઉપર સહી કરી ત્યાર પછી એની રીને મહી લેવાને માટે કોઈએ વાધો લેવા ઉપગ્રી તે ચોપડી દરવાજા ઉપર લાજવામા આની હું આઠ વાચ્યાને સુમારે બહાર નીકળ્યો ત્યારે દરવાજો બંધ હતો. અને બારી ઉઘાડાં હતી રાગુ શામજી અને હામજી હીરા દરવાજાની આગળ મહી લેતા હતા તેઓના હાથમા ચોપડી હતી. તેઓ દરવાજાના ખુણા આગળ Cમા હતા તેઓ જોઈ નહીં શકે એવી રીને તેઓની પાછળથી લોકો નીકળી ગયા હશે રાગુ શામજી તથા હીરા હામજી સાથે મારે વાતચીત થઈ રાગુએ કહ્યું કે મહારાજની તરફ કોણ છે એ વીધે ખતરી કરવા વાસ્તે આ મહા મગી છે, અને જેઓની નજરમા આવે તેઓ સહી કરે અને જેઓની નજરમા આવે તેઓ મહી નહીં કરે મહાનુ કામ શરૂ થયુ તેની અગાઉ એ વાત થા રાગુને હું તેની અગાઉ જાણખનો હતા. રાગુએ જે કહ્યુ તે મને હામજીએ પણ કહ્યુ અને તેણે એનુ વવારે કહ્યું કે કોર્ટ મધ્યે લાઈબવની ફીઆની મઠઈ છે તેને વાસ્તે આ સભા મગી છે વગી તે જો યો કે હમારી નાતમા કેડવાએક મગીનરી ભેજાયવા છે અને જેમ તમાગમા નામ્નીક લોકો કે તેમ અમારામા પણ છે મીં કાગ્ગે પાસેથી મને ક ગગ મગ્યુ હતુ તે નશુએ જોવા માગ્યુ પણ મે તે દેખાડ્યુ નહીં રાગુ શામજીએ રસ્તા ઉપર કાંઈ હેડબીલો વહેવ્યા હતા દરવજાની બારી આશરે રાા ફી પહોળી છે જે ભારામા તેઓએ વાચ્યુ અને જો યા તે ભાષા હું પુરી જાણનો નથી હું ધાડ છું કે સભાની મતવગ ચોપડી તથા મગગમા બહાર કરેની છે અને જાગજાની અદર વધારે હશે કેમકે તે વચાઈ રહ્યા જાં લોકો જા ખુશી વચેના માલુમ પડતા હતા એવા ખુશી તેઓ એ પી વચાઈ રહ્યા પછી મલુમ પડ્યા હતા નહીં સધળા ત્યા વચાએની વાત માલગી શરૂના હોય એવુ ધાગ્તો નથી જેઓ

નજીક હતા તેઓજ માલગી મકાયા હશે કાગળમાથી વચનો ' નાનગી ઉવટા ' " મહારાજને મગન મળ્યો છે " એવા જોવ મરા સાળા જવામા આવ્યા હતા તે કાગળ આમટે ૬ તમુ પહોંતુ અને ૧૮ તમુ લાગુ હતુ અને રગમા પીઠાથ ઉપર હતુ અને ચોપડી ' હાફ બાઉન્ડ ' હતી

ઉવટ પાવટ તપાસ—" હુ ધાડ છુ કે આગરે ૨૦૦૦ વોક હાતર હતા કાંઈપણ ધારની વગર હુ ત્યા ગયો હતુ મે કોઈને બીજા લોકોને ધમકી આપતા તીકા નહીં લોકો મરી કબરને આગુર હોય એવા મહુમ પડા હતા કાંઈગો તરેહની જગજગની મારા જોવામા આવી નહોતી

ગોકવદાસ તેજપાવ—હુ પેપારી, મુલ્કેદનો અમળદાર, તથા ભાટીઆ નાતનો એક મુખ્ય શેક છુ મે એક સ્કુવ જ્ઞાડી છે તેમા ભાટીઆના ઊકરા અવયામ કરે છે તા. ૦ ૫ મી મપટેજરે મે (પ્રતીવાની) દયાવ જેર જેને મોહરેથી માલ યુ છે તે ભાટીઆ મહાજનની મલા મળનાર છે એવુ મને દયાલે વાવકેશરના મેળામા કહ્યુ દયાલને મે પુછ્યુ કે હાલ શુ ધામધુમ ચાલે છે ? તેવું કહ્યુ કે ચાલે આપણે દુર જનિ વાત કરીએ ત્યારે હમે જે ધર્મશાળા મધ્યે ખનાઉ મકનશ અને બીજા બેકા હતા ત્યા ગયા પછી દયાલે કહ્યુ કે ગોકવદાસ લીવાધરે ભગવાનજીને એવીડી લખી છે, તેમા તેણે જણાવ્યુ છે કે (ભાટીઆ) મહાજનની મલા એકઠમ એકડી રની જોઈએ મે તેને પુછ્યુ શુ ગામતમર ? દયાલે જવાબ દીધો કે ગોકુવનાથજીની ટીકા વીચે તથા જડુનાથજી મહારાજે કરમનદાસ મુ લજી ઉપર ફગીઆદી માડી છે તેને વાસ્તે મે દનાવને પુછ્યુ કે તમે કોઈ શાસ્ત્રીને પુછ્યુ છે ? તેણે કહ્યુ કે નહી ત્યારે પછી તે જોયો કે હમે પદર વીસ જણ કમા રામજીને ત્યા એકથ થયા હતા તે મધ્યેના નજુ ચારના નામ તેણે મારી પામે વીધા કાનજી શામ જીએ ત્યા એક કાળ વાચ્યો અને તે જોલ્યો કે આપણે ધર્મ જતો રહે છે તેને વાસ્તે કાંઈ જા દોળમ્ત કર્યો જોઈએ ચીમનવાલજીના મ દીરમા બીજી સભા મગી હતી તે વીચે પણ દયાલે મને જણાવ્યુ. ભગવાનજીએ ગોકવદાસ લીવાધરને કહેવડાવ્યુ કે તમે કેટલાક મિત્રોને લઈને ત્યા આવો દયાલે જણાવ્યુ કે એ સભામાં ગોકવદાસ લખમીદાસ આહલ, રાગુ કાનજી, ભગવાનજી, અને બીજા હાજર હતા વળી દયાલે કહ્યુ કે ગોકુવનાથજીની ટીકા વીચે એ તકરાર થઈ અને

એવો ઠેરાવ થયો કે આખા મહાજનની મલા મેળાવવી જીજે દહાડે સવારના ૭ કલાકે હું જીવંતાજ બાવુની પહેડીએ ખટાઉ મકનજીની પાસે મેઠો હોનો, ત્યારે જેઠો થાનાઈ ત્યા આંચો અને બોંચો કે લખ મીઠાસ, પીનાખર, અને બીજાઓએ મહાજનની સલા મેળાવવા માડૂ તમારી રજા મગાવી છે મે રજા આપી નહી તે બે ત્રણ વખત આપી ગયો મહાજનની સલા મેળાવવા માટે આ લેવી જોઈએ ત્યારે પછી ૧૨૧ વાગાને સુમારે લગવાનજી અને દયાલ મારે ઘેર આંચો, અને હુમે જીવંતાજ બાવુને ત્યા ગયા ખટાઉ મકનજી પણ ત્યા આંચો, પછી હુમે સઘળા ઉપર ગયા લગવાનજીને મે પુછ્યું કે મહાજન મેળાવવાની મનવમ શુ છે? તેણે જવાબ દીધો કે ગોકલદાસ જીની ટીકા વીરે એક લખત લખાવવાનુ છે અને તેમા એ ટીકા ખોટી પાડવી છે તે લખત મહાજનવાડીમા ણનાવી શુ, દયાલે મને પુછ્યું કે તમારૂ મત શુ છે? તમને કરસનદામનો સમન્ન મળ્યો છે તે તમે દેવી સાહેદી આપશો? મે કહ્યું કે હું કાંઈ લુકુ બોલવાનો નથી દયાળે ત્યારે કહ્યું કે મહાજન વ્યભીચાર કરે છે એ ખરી વાત છે પણ એ વાત ધર્મને લગતી છે એટલા માટે તેને વિરે કાંઈ ન બોલાય તો ધણુ સાડૂ દયાલ બોંચો તેજ પ્રમાણે લગવાનજી પણ બોલ્યો તેઓ બોલ્યા કે જેઓ કરસનદામની તરફ થશે તેઓને નાત શીક્ષા કરશે એ મહાજનની મલામા હું ગયો નહી જીજે દહાડે દયાલ મને મારી આફીસમા મળ્યો તે પોતા િ ખુશીથી ત્યા આંચો હોનો મે તેને પુછ્યું કે ૬ ઠી તારીખની સભામા શુ કરાવ થયો? તે બોલ્યો કે એક લખત તઈયાર થયું અને તેમા એવું જણાવવામા આંચું છે કે જેઓ છાપાવાળા તરફથી માહેદી આપશે તેઓને નાત શીક્ષા કરશે મે પુછ્યું કે માટુગા મધ્યે ગોકલદાસ લીલાધરની વાડીમા મળ્યા હતા? તેણે કહ્યું કે માટુગામા નહીં પણ બાઈખલે ગોકલદાસની વાડીમા મળ્યા હતા દયાલે કહ્યું કે એ મલામા આશરે ૧૫ થી ૨૦ આશામી હાજર હતા કરસનદામે લાઈમવની ફરીઆદીની જવળમા જે 'પ્લી' (Pleas) આપી છે તે 'પ્લી' મહારાજનો મુકદ્દમા ચલાવનાર પરબુદાસ લાંચો હતો, અને તેની મતવળ સમજારી હતી પરબુદાસ ત્યા બોલ્યો કે આપણો ધર્મ જતો રહે છે તોટવા વાસ્તે કરસનદામની તરફથી કોઈએ જઈને સાહેદી આપવી નહીં જોઈએ તે સલા ક્યારે મવી હતી તે દયાલે કહ્યું નહી આ વાત મે ૭ મી તારીખે દયાળ જેરાજ પાસેથી સાલજો હું અને દયાળ વાત ઠેરવા હતા તારે લખ

મીઠાસ ખીમજી આવ્યા વાલકેશ્વરમા સુવાકાત થઈ ત્યારે ખટાઉ લધા હાજર હતો.

ઉલ્ખ પાલટ તપાસ—‘ સાત આઠ વરમ ઉપર માળજીટે મને ગાડીના ગીટર્નને માટે દડ કીધો હતો, આ મુકદ્દમાનો વાદી અગાઉ મારી સ્કુલનો માત્વર હતો. બ્યારે અમે વાલકેશ્વરમા વાત કરતા હતા ત્યારે ખટાઉ લધા એક બાવીને જોવા ગયેલો હતો, તે બાવી મામેના ઘરમા રહેતી હતી હું તેણીને જોવા નહીં ગયેલો. તે કેવી આમરૂની ઓગત હતી તે હું જાણતો નથી તેણીના ઘરમા કોણુ ભાટીએ ગયેલો તે જોવાને ખટાઉ ગયેલો. મહાગજે વ્યક્તિયાગ કરે છે, એ વાત હું ૧૭ કે ૧૮ વરમ થયા જાણુ છું, તો પણ હું તેમના હરસન કરવા જાઉં છું કોઈમી ગખચને નાત બાહુ મુકપો હોય તો નાતના ઘણાખરા યોદ્ધાની મજુરી જોઈએ મને નાતબહાર મુકવાને ફક્ત એ નવ પ્રતિવાદીઓના હાથમા સતા નથી નવ પ્રતિવાદીઓમા ફક્ત એ જાણુ શેઠીઆ છે.

પાછી તપાસ —‘ ૭ કે ૮ વરમ ઉપર મને દડ થયેલો ત્યારે મારી વતી માટે મેતો પોલીસમા હાજર થયેલો હતો. મારા મહેતાની ગફલતથી એ ગાડોતુ ગીટર્ન લેવામા મુક થઇ હતી.’

હેમરાજ એતસી —હું ભાટીઆ દલાલ છું અને કાટમા રહું છું ૬ ઠી મપટે ખરની મહાજનની સભામા હું ગયેલો હતો હું ગયેલો ત્યારે ૭ વાગ્યાનો સુમ્મ હતો નવ પ્રતિવાદીઓ ત્યા હતા આઠત કીરપાવે ચોપડીમાથી વાચી સભાગાંધુ મે તે ખરાગગ માલગ્યુ નહીં ઠાનજી શામજીએ શુ વાંચુ તે મને યાદ નથી પણ તે છેલું જોલ્યો કે જે કોઈ છાપાવાળાની તરફથી માહેદી આપશે તેઓને નાતના ભાગ્યે પુછશે ત્યાર પછી યાનાધને જોવાળ્યો, સુપરીમ ડોર્ટમા લાર્ડબલની ફૂગીઆદીમા ગાફી આપવાને મને અમત મળ્યો નથી અને ત્યા શાફી આપવા મને કોઈએ ધસ્તી આપી નથી વાડી મધે એટલુજ જોલવામા આગ્યુ કે જેઓ છાપાવાળાને મદદ કરશે તેઓને નાતના ભાગ્યે પુછશે.

ઉલ્ખ પાલટ તપાસ—‘ મે તે મુક ઉપર મહી કીધી નથી સહી કરવાને માટે મને કોઈએ કહ્યું જી નથી મલાનુ કામ પુરુ થયુ ત્યા સુધી હું સભામા હતો ત્યા જે કાંઈ વચાય તેમાથી મને શેડુ યાદ છે જોકાળનાથજીની ટીકા વીરે વિચાર આપવા નીવાય એ મલાની

કાંઈ ખીલ મતલબ હતી કે નહીં તે હું જાણતો નથી. મેં ધમકી સાંભળી નથી. ”

પાછી તપાસ—“ જ્યારે કાગળ વાંચ્યા તારે હું આશરે ૩૦ ઠંઠમ દુર હતો. ”

પરપોત્તમ હેમરાજ—(એ શાક્ષીને વાદીની તરફથી તપાસવામાં આવ્યો નહીં. પ્રતીવાદીની તરફથી તેને તપાસ્યો હતો,) “ હું ગરીબ માણસ છું અને કાંઈ પણ સાહેદી આપી શકતો નથી, (પોલીસ મથકે) ધારતીના માથે હું ઘણાજ ઘભરાઈ ગયલો અને સાહેદી આપી શક્યો નહિં. કોઈનું બી નામ લેવાને હું આહતો નથી. હું ઘણો બીહુ છું હું કોઈનું નામ લેવા આહતો નથી. ”

નામદાર જડજના પુછવાથી—હું ભાટીઆ છું આખી દુનીઆ મને ગાળ દે છે હું થોડું ઘણું જાણું છું પણ જે કાંઈ મને ખબર છે તે કહેવાને મને ધારતી લાગે છે. આખી દુનીઆથી બીહુ છું એટલે બધા ભાટીઆથી બીહુ છું. ”

નાનજી મોરારજી—હું મુકાદમ છું અને હનુમાન ગલીમાં રહું છું ૬ ઠી મપટેમ્બરની મલામાં હું હાજર હતો ભાટીઆ મહાજનની સભા મળનાર છે તે વાવ હું એક બે દીવસ અગાઉથી જાણતો હતો. ૪ થી મપટેમ્બરે હેંડબીલ નીકળ્યાં તે મને ખબર છે. તે હેંડબીલ મેં જોયેલાં છે અને જોળખી શકીશ (એ હેંડબીલ કોર્ટના દુભાશીઆએ વાંચી સંભળાવ્યું અને શાક્ષીએ જોળખ્યું.) પ્રતીવાદી રાજુ શામજીએ વાદીની બકાર દશ વીસ બીજા હેંડબીલ વહેંચીને કહ્યું કે એ હેંડબીલ કંઈ મોકલવા સાડે રાખ્યાં છે અને મુંબઈને માટે બીજા છે. તે પણ હું જોળખી શકીશ. ” (કોર્ટના દુભાશીઆએ તે વાંચી સંભળાવ્યું તેની નકલ નીચે પ્રગટ કીધી છે.)

જાહેર ખબર

શ્રી કચ્છના, તથા અલકાશાના તથા હાલારના માહાજનના વૈધ ધ્યુવ સમસ્ત ભાટીઆ શીખે, સરવેને માલમ ચાય જે, શ્રી મુંબઈ મથકે શ્રી ગુસાઈજના સ્વરૂપે ઉપર મુધાસવાળાની ધર્મ વિરૂધ્ધી ટોળોએ ઘણી તરેહનાં ખોટા અને જુઠા અનીતી બરેલા હોમલા વત. માન પત્રોમાં કરેલા છે. અને હજી પણ ઠંઠાં જાય છે. તેથી સરકારમાં

ગેસવામી શ્રી જદુનાથજી શ્રીજસ્તનજી મહારાજને વર્તમાન પત્રના અધીપતી ઉપર આગરની ક્યારી માંડેલી છે અને શ્રી રણછોડજી મહારાજને પણ આગરની ક્યારી કરવા સારૂ નોટીસ મોકલી છે તેથી સુધારાવાળાઓ અત્રે ઘણા ચીંતામાં છે જે, એ ક્યારીની પુરવારી આપી શકાય એમ નથી. તેથી શ્રી રણછોડજી મહારાજની ક્યારી માંડી વાળવા સારૂ સુધારાવાળાઓએ અહીંથી એક ભાટીઆને શ્રી માંડવી મોકલ્યો છે એવો અત્રે ભુમટો હોયો છે, જે, શ્રી છોટાજી મહારાજનાં વહુજી મહારાજને હરેક રીતની વીનંતી કરી, ઊંધું ચતું સમજાવીને, વહુજી મહારાજ પાસેથી દસ્તાવેજ લખાવી લઈને, શાક્ષી દાખલ તે દસ્તાવેજ સરકારમાં દાખલ કરવો. તથા શ્રી રણછોડજી મહારાજને વીનંતી કરી હરેક રીતે આડું અવળું સમજાવી ક્યારી માંડી વાળવાનો દસ્તાવેજ કરાવી લેવો, એવી રીતે સુધારાવાળાઓનો વીચાર છે. એટલા કારણમંર તેઓએ અત્રેથી માણસ મોકલ્યું છે, એવું અમારા સાંભળવામાં આવ્યું છે. માટે અત્રેના વૈજ્ઞયો મંદીને આ લખેલું વીનંતી પત્ર વાંચવાની સરવેને ભક્ષામણ કરે છે જે, એ વાત જો ખરી હોય તો સુધારા વાળાના માણસને હરકેઈને વાતનો દસ્તાવેજ કરી આપવો નહી. એ વીધેનાં સમાચાર હરકેઈને કાને પડ્યાથી શ્રી રણછોડજી મહારાજને, તથા શ્રી છોટાજીનાં વહુજી મહારાજને વીનંતી કરવી જે, ભુલેચુકે દસ્તાવેજ કરી આપવો નહી. એ વીધેનો બંદોબસ્ત શ્રી કચ્છ તથા હાલારના તથા અલકાશાના ભાટીઆ મહારાજને રાખવાની ઘણી જરૂર છે એજ અરજ.

લા૦ શ્રી મુખર્દનાં વર્ધણવોના ધણું કરી
ભગવત સ્મરણ વાંચતો.

ભાણજી ધરમસી—(એ સાક્ષીને બોલાવ્યો, પણ તેને કોઈએ બી તપાસ્યો નહી.)

જોન હુમીન રાજેરીઓ—“હું પ્રાથોનોટરીનો કલાર્ક છું લાઇબલના મુકદ્દમાની ક્યારીની અરજ તથા તેની “પ્લી” કોર્ટમાં ૬ હી સપટેંબરનો અગાડી રજુ થઈ ચુકી છે.”

જેસ્તનજી બેજનજી—“હું મી૦ આકલાંડ તથા પેરેટીસ વકીલને ત્યાં કલાર્ક છું. પ્રતીવાદીઓની તરફથી તા૦ ૧૫ મી આગસ્ટે લાઇબલના મુકદ્દમાની “પ્લી” હું આપી આવેલો છું.”

હુરીચંદ્ર ભાણુજી—“હું” મીં આકલાંક તથા પદેટીસ વડી-
લોનો દલાક હું અને ૬ ઠી સપટેમ્બરની અગાઉ જીવણુ મહારા-
જને સાહેદી સમન આપી આવેલો છું.

કેશવ ભાઉ—“હું” સુપ્રીમ કોર્ટ મધ્યે કલાર્ક છું જદનાથજી
પ્રીજરતનજી મહારાજ અને કરસનદાસ મુલજી વચ્ચેનો મુકદ્દમો ૬
ઠી સપટેમ્બરની આગમજ તપાસને માટે નોંધાઈ ચુક્યો છે.

ત્યાર પછી મીં આનસદીએ વાદીની તરફનો મુકદ્દમો પુરો કર્યો
અગાઉ સત્ય પ્રકાશની તરફથી લાઇબલના કેમમાં લે “પ્લી” આપી
હતી, તેનો મોટો ભાગ આશરે બાઠ કલાક વાંચી સંભળાવ્યો હતો
અને તે સઘળા ભાગ અંગેત કરવાને સાહેદીઓની કેટલી જરૂર છે તે
દેખાડી આપીને કોર્ટને જણાવ્યું કે વાદીની તરફનો મુકદ્દમો આ
પ્રમાણેનો છે.

(શનીવાર, તાં ૧૪ મી ડીસેમ્બર.)

એ દીને પ્રતીવાદીઓનો બચાવ શરૂ થયો, આશરે ચાર કલાક
સુધી તેમના બારીસ્ટર મીં બારટન તથા મીં બેલીએ તેમના બચા-
વને માટે ભાષણો દીધાં હતાં, તેનો ચાર નીચે પ્રમાણે હતો:—

મીં બારટન બોલ્યો કે—“આ મુકદ્દમાના નામથી આ શહે-
રનો મોટો ભાગ જાણીતો થઈ ચુક્યો છે અને તેની ચક્રચાર સરવે
લોકોમાં થવા માંડી છે. તેનું કારણ એક તો એ છે કે આ મુકદ્દમો
નવાઈ મરજો છે. મુંબઈ મધ્યે જુરીની આગળ આવો મુકદ્દમો કદી
આવ્યો નથી. બીજું નવ ભાટીઆઓ તવંગર અને આગરવાળા છે.
અને ત્રીજું તેમના ઉપર બનાવટ કરીને ખોટું તોડમત મુકદ્દમાં
આવ્યું છે. વાદીની તરફથી મીં આનસદીએ શરૂઆતમાં ભાષણ
દીધું તેજ ઉપરથી માલુમ પડે છે કે આ મુકદ્દમો સઘળો લુલો છે
અને એ મુકદ્દમાને ખરા આકારમાં મુકવાને બદલે તોફાની સમુદ્રમાં
વહાણ કુદતું હોય તેમ તે કુદતો કુદતો પુરાતન રોમથી હમણાંની
મટાલીમાં કુદી પડ્યો અને પાછો ત્રણમો વસ્ત્રની વાત ઉપરના ઈંગ્લં-
ડમાં જઈ કુદ્યો. મારા કુળની ઉપર ઘણોજ ઘાતકી અને નોંચ અપ-
રાધ મેલવવામાં આવ્યો છે અને જુરીના ગૃહસ્થો ઘણી બારીકીથી
એ સઘળો મુકદ્દમો તપાસ્યા પછી પોતાનો છેલ્લો વિચાર આપશે
એવી હું આશા રાખું છું. આ ભાટીઆઓને તેઓના જન્મમાં
પહેલ વહેલાજ અપરાધી દાખલ કોર્ટની સામે ઉભા રાખવામાં

આળ્યા છે તેમનો મયાવ ધણો મહેયો છે, અને તે ખરો છે આ મુકદ્દમો જાહેર નીતીની પ્રભાવ કરવાને ઉમે ઈસ્લામ આળ્યો ની પણ લાઈમવનો મુકદ્દમો ચલાવનાર મહારાજના મુકદ્દમા વીપે કોર્ટને ખરાબ વિચાર ઉત્પન્ન કરવાને તથા પડસા મેળવવાને ઉભો કર્યો છે વાદીએ લાઈમવ કેસના જવાબમાં જે “જી” આપી છે અને જે તમોએ ગમ્મ કાવે માલગી તે કેરી મનીચ અને અનિતિ ભરેલી છે આ નવ ભાટીયા અથવા તેમના હરકોઈને પણ મેરવાજીની ગીતે ગીટી ઈશવવામાં આવશે તો મારામાં જ્યાં સુધી ઈશવત અને છુદ્ડ ગી છે ત્યાં સુધી હું તેમની વતી લડીશ આ કોર્ટથી ન્યાયને બદલે કોઈને નાહક દુખ ઉપજવું જોઈતું નથી ૧૮૫૮ ના જીન મહીનામાં ભાગીયાઓએ પોતાની જાતની તથા પોતાના ધરમી આબરૂ બચાવવાને સત્ય પ્રકાશ ઉપર ફર્યાદી માડવાને વિચાર કીધો હતો તે વિચાર ફરીથી તાજે કરવાને આ લોકોએ મહારાજન અથવા પોતાની ન્યાત એકઠી કીધી હતી અને તેમ કરવાનો તેમને પુરો અખત્યાર હતો ”

મીં જીની જાણે કે—“કોન્ગ્રીસીના અપરાધમાં છુપે મન-સુમે હોમે જોએ (તે વીધેના ઘણા એક દાખલા કાયદાના પુસ્તકોમાંથી વાંચી સમજાળ્યા) પણ આમાં કાંઈ છુપે મનસુમે છેજ નહીં સઘળું કામ ઉઘાડી રીતે અને મકે કોઈ જાણે તેમ કરવામાં આનુ છે જી જી આ મુકદ્દમો ઈંગ્લેન્ડ લોકોની આખથી જોમે ન જોઈએ આ (ભાગીયા) લોકો ઘણા અમમમ તરેહના છે અને ઈંગ્લેન્ડ લોકો તેમના ગીવાજી તથા કાનુનથી અનુચિ છે આ પ્રતીવાદીઓ રસ્તા મધે રજગતા આદમીઓ નથી પણ ગાડી ઘોડે બેસનારા તવગર માણસો છે અને જે જુ તો તેઓની ન્યાનમાં સઢધી મોટા રોકીયા છે તેઓ આજ ધણા વગસથી રહેતા આળ્યા છે તેમ હમણા પણ રહેતા છે અને ઈંગ્લેન્ડ લોકો તેમને વિષે વધારે જાણના નથી આ બંને ફક્ત ન્યાનને નગી છે અને કપની સરકાર ધર્મની તથા ન્યાત નીની ભાજગડમાં પડતી નહીં હતી અને નામ દાર રાણીની સરકાર પણ એની બાબતમાં વચ્ચે પડતી નથી એવું સર્વે કોઈ જાણે છે (હિંદુસ્તાન મધે વર્તમાનપત્રોની તવારીખ ઠકી સલામતી અને જે મે કે) ની માનપત્રોને છુટા પણ જરૂરનું છે પણ ખતગી કીતાને માટે ત હનીઆર થમ પર એક કરવું જોઈતું નથી ”

એ ભાષણ થયા પછી પ્રતિવાદીઓની તરફથી એકે શક્તિ ગો લાવવામા આવ્યો નહીં તે ઉપરની નામદાર જજે જુરીને મુદ્દ માની કેદીઅત સમ તવવાને શરૂ કીધું એ વાંચે મમજ આપતા તથા મધગી સાહેગીઓ વાલી સમજાવતા નજદીક ૧૫૫ કલાક થયા હતા જુરીને ચર્જ આપની વેળાએ નામદાર જજ મેટા કે —

“કોન્સીરમીના અન્યાયમા મુખ્ય વાત એજ તપાસવાની છે કે કાયદા વીરુદ્ધ મતવગને માટે મમલત પ્રીધી કે નહીં? અગર કાયદા વીરુદ્ધ મતવગને માટે મમલત કીધાં એવું જો માન્ય પડે તો કોન્સીરમીનો મુકેલો આરોપ તેઓની ઉપર લાગુ પડયા વગર રહેનો નથી તે મમલત છુપી કીધો કે ઉઘાડી રીતે અથવા તે મત લગથી તેઓની મતવગ હામલ થઇયા નહીં એ તપાસવાની કશી જરૂર નથી જે આરોપ મુકવામા આવ્યો છે તે ખુલો અને ઉઘાડો છે તે એ કે આ મામા સાહેગી પુગવાને આ ૧૧ શકે નહીં અવી રીતે મમલત કરીને જાહેર ઇન્સાફને ખનન પહોચાડવાની તમનીજ કીધી અને ખરૂ કહીએ તો આ અદાલતને ન્યાયને બદલે અન્યાયનું હથીઆર કરી લેવાની મસલત પ્રીધાં કોન્સીરમીમા ‘છુપી’ મમલત જોઇએ એવું વધારે વાર દેખાડવામા આવ્યું છે પણ આ અદાલતમા હું ઇન્સાફની ખુરશી ઉપર અપાધી માનો ઇન્સાફ કરવા માટે એકેવો છુતથી જણાવવાને મને ફરજ છે કે કોન્સીરમીનો અપરાધ લાગુ પડવાને ‘છુપી’ મસલતની કાંઈ જરૂર નથી. વગી આ મુકદમા મને અજેજ કાયદા કાનુન લાગુ પડી શકે નહીં એવું પ્રતિવાદીઓની તરફથી જણાવવામા આવ્યું છે પણ એ વિચાર સાથે હું એકમત થઇ શકના નથી આ મુદ્દમો એવો નથી કે જેમા શાદીઆના મહારાજે પેતાની અગરનો જવાળ માગવને કોર્નો આશરો લીધે હોય પણ જે અદાલતનો આશ મહારાજે પોતાની મરતા તથા આગરનો જાણ કરવાને લીધો છે તેજ અદાલતને અન્યાયની અદાલત ધનાવવાની મમલત પ્રીધી છે અને તે વાંચે આ મુકદમો છે અને જે મુખ જણાની રજુ થઇ છે તે ઉપરથી જુરીની જો એવી ખાત્રી થાય કે આ લોકાએ મહારાજની તરફથી જાહેર ઇન્સાફને ઊધો વળવાની મસલત કીધી છે તો તેમની ઉપર કોન્સીરમીનો અપરાધ લાગુ પડે છે અને અજેજ કાયદો જે પ્રમણે ‘બીજા મુદ્દમામા લાગુ પડે છે તેમજ આ મુકદમામા પણ લાગુ પડે છે અને તે મસલતમા મમેન થનાર મમથના એક શખ્સની વાત બીજા શખ્સો ઉપર લાગુ પડે છે વાલી (સત્ય પ્રકાશ)

ની તરફથી લાઈબ્રેરીના જવાબમાં જે “પ્રી” આપી છે તે શું કારણ માટે આપી છે તે વાત વિચારમાં લેતાં તેની ભાષા તમામ દોષ વગરની અથવા અડચણ વગરની છે એવા આરટીકલને ખરાબ નજરથી જોવાની હુમણાના કેટલાએક લોકો ખોટી ભારીકી દેખાડે છે. પણ ખરી વાત તો એ છે કે કંઈ (અનીતિ ભરેલા) રીવાજને બાહેર પાડવાને કંઈ શબ્દો વાપર્યા શીવાય છુટકો નથી. અને ઈન્સાફની અદાલતમાં લાઈબ્રેરીના જવાબમાં ખુલ્લું અને ઉઘાડું બોલવું જોઈએ.”

જુરી વીચાર કરવાને ગઈ અને આશરે પોંજો કલાક પછી એટલે જાા વાગતે બહાર નીકળી અને સઘળાઓને “ગીલ્ડી” ઠરાવ્યા.

મી. આનરટી તરતજ ઉઠી ઉભો થયો અને કોર્ટને પોતાના કુલની તરફથી અરજ દીધી કે જેમ બને તેમ થોડી શીક્ષા કરવી. જે ઇન્સાફ જોઈતો હતો તે મળ્યો છે અને પ્રતીવાદીઓ પોતાની સુરાદમાં પુરતી રીતે નીજ્જળ ગયા છે.

પ્રતીવાદીઓની તરફથી મી. બેલી બોલ્યો કે કાયદાને લગતી ટેટલીએક બાબત ઉપર હું ભાજગડ ઉઠાવવા માંત્ર હું માટે કોર્ટ જજમેંટ આપવાનું અટકાવવું.

નામદાર જજે જુરીને જણાવ્યું કે આ મુકદ્દમો મોટો અને અગત્યનો છે માટે હું જણાવું છું કે તમારો “ગીલ્ડી” ઠરાવ્યા છે તે સાથે હું તકન એકગત છું.

(મંગળવાર તા. ૧૭ મી ડીસેમ્બર.)

એ દીને પુલ કોર્ટ આગળ આજો દીવસ કાયદા સંબંધી તકરાર અરસપરસ જોસની આવી હતી. અને તેનું છેવટ બોલવાને સવારથી લોકોની મોટી ઠઠ અંકડી થઈ હતી. જે “ઇન્સાઈડમેંટ” માં કોન્સપીરસીનો આરોપ જુદા જુદા પાત્ર આકાર (કાર્ટ) માં મેલ્યો હતો તેની ખોડખાપણ કાયદાને લગતાં પુસ્તકોમાંથી મી. બેલીએ, મી. ઓમને તથા મી. કાનને દેખાડવાની તજવીજ દીધી હતી. તથા “ન્યુ ટ્રાયલ” (ફરીથી તપાસ) કરવાનું માર્યું હતું. તે સઘળાનો જવામ મી. આનરટીએ ધણી કાગેડીઅતથી આપ્યો હતો અને “ન્યુ ટ્રાયલ” ની દરખાસ્ત રદ દીધી હતી. એ કાયદા સંબંધી તકરાર વાંચનારાઓને મમજ પડે તેવી નથી માટે તેનો સાર પણ આપવાની જરૂર માલમ પડતી નથી. પ્રતીવાદીઓની

તરફથી ઉદાવેલી તકરાર કોર્ટને પણ નબળી લાગી હતી અને “ ઈન્ડાઈટમેન્ટ ” ના પાંચ “ કાઉન્ટ ” (આકાર) કાયદાની ખામી વગર લાગ્યા હતા અને તેટલા વાસ્તે ન્યુ દ્રાયલ (ફરીયા તપાસ) કરવાની દરખાસ્ત રદ કીધી હતી.

એવું છતાં પણ મી. બેલીએ “ ન્યુ દ્રાયલ ” ને વાસ્તે બજીદી કીધી તે ઉપરથી મી. આનસ્ટીને ઘણો ગુસ્સો ઉપજ્યો અને બોલ્યો કે મારા કુલને ઘણો ખર્ચ થઈ ચુક્યો છે અને વધારે ખર્ચમાં નાખવાને તથા તેને વધારે દુખ દેવાને “ ન્યુ દ્રાયલ ” માગે છે તથા પ્રતીવાદીઓ ઉપર રહેમ નજર કરવાને તેણે શનીવારે જે અરજ કરી હતી તે અરજ (જે કે મારા કુલનો તરફથી મને જણાવવામાં આવ્યું નથી તો પણ) બોલબોલ પાછી ખેંચી લઉં છું.

ત્યાર પછી પ્રતિવાદીઓ મધ્યે શેડ ગોકલદાસ લીલાધર તથા શેડ લખમીદાસ દામજી તથા દયાલ જેસજીની આગરૂ વીપે મેસીઅરસ કોસસ, રેકોર્ડ ગ્રેબીવીસ હાને, એ સઘળા વેપારીઓએ તથા રાજુ શામજી વીપે મીં કાર્ડ માજસ્ટ્રેટ સાહેબી આપી.

મીં બેલીએ કોર્ટને અરજ કીધી કે પ્રતીવાદીઓને જેમ અને તેમ થોડી શીક્ષા કરવી કારણ જે અપરાધ તેઓએ કીધો છે તે અજબ જેવો છે તથા તેઓ ઘણા મોભાવાલા ગૃહસ્થો છે અને તેઓએ જે કામ કીધું છે તે કાયદાર્થી વીરૂધ્ધ છે એવું સમજતા નહોતા.

નામદાર જજ સેન્ટેન્સ ફરમાવતી વેળા નીચે મુજબ બોલ્યો:—

વસ્તીના ઘણાંજેક મોટા અને આગરૂવાળા ગૃહસ્થો તમારી આગરૂ વીપે હાલ બોલ્યા તેમના બેલવાની સચાઈ ઉપર મને કાંઈ પણ શંક નથી. આ મુકદ્દમો ચાલ્યો તેની શરૂઆતથી તે આખર સુધી તમારી આગરૂ વીપે એવું બોલવામાં નથી આવ્યું કે તમોએ દગો શીસાદ અથવા લુચાઈ કીધી. તમારી ઉપર જે આરોપ મુક્યો છે તે એ કે જે પુરૂષને તમો મોટું માન આપો છો તે પુરૂષ વ્યક્તિચાર અને બીજી અનીતી કરે છે એવી બીના છાપામાં આવ્યાથી તેણે આ કોર્ટમાં ફરીઆદી માંડી છે. તે પત્રના અધિપતી ઉપર ફરીઆદી મંડાઈ ત્યારે નામદાર રાણીની પ્રભુ દાખલ તેને ખેલતા જવાવમાં “ હરી ” આજવાને પુરે હાંક હતો. મને કાંઈ શંક નથી કે તમોએ આ કામ જે કીધું છે તે કરવાની ઉશ્કેરણી મહારાજનો મુકદ્દમો ચલાવનાર પરબુદાસથી થઈ છે. તમોને એવું જણાવવામાં આવ્યું કે તે “ પ્લી ” થી (તમારા

ધર્મ ઉપર) હુમલો થયો છે પણ તે કાંઈ હુમલો નહોતો પણ તેનો ખચાવ હતો. અને તમે આખવાળા માણસો યદને એટલા તો અભણ્યા નહી હો કે સાક્ષીને લાલચ આપવી એમાં અપરાધ નથી એવું સમજતા હો; ત્યારે તમોએ ઘીછ રીતે સચાઈ તથા ધનસા-દને અટકાવવાની તમ્બીજ કીધી. તમોએ ધર્મને વારતે કામ કીધું એ ખચાવથી શીક્ષા ઓછી થઈ શકતી નથી તો પણ તમને સજા કરતી વખતે આદમજાતનો (દયાનો) ગુણ મારાથી દુર થઈ શકતો નથી. તો પણ અપરાધ વીધે ઇગ્દંડનો કાયદો કેવો છે તે હું તમને વાંચી સંભળાવું છું કે તેથી તમો હવે પછી સાવચેત રહો. એ કાયદા મુજબ સખત મચુરી સાથે કેદખાનાની શીક્ષા કરવાનો મને અપ્રત્યાર છે. પણ તે હું આ વેળાએ અમલમાં લાવવાને ઇચ્છતો નથી પણ તમે હવે પછી સાવચેત રહેશો તે કહેવાની મને જરૂર નથી. તમે જે મુખ્ય આગેવાન ગોકલદાસ લીલાધર અને લખમીદાસ દામણને કોર્ટ હુકમ કરે છે કે તમે જે ઉજળું હાથ રૂપીઆ દંડ દાખલ આપો અને સાત ધીબ પ્રતીવાદીઓ પાંચસો પાંચસો રૂપીઆ આપો.”

મીં આનસ્ટીએ કોર્ટને અરજ કીધી કે તેના કુલને ૩૦૦૦ થી ૪૦૦૦ રૂપીઆ સુધી આ મુકદ્દમો ચલાવવાને ખર્ચ થયો છે તે એ દંડમાંથી કોર્ટ આપે. એ ઉપરથી કોર્ટે એક હજાર રૂપીઆ વાદીને આપવાનો તાં ૧૬ મીને દીને હુકમ કર્યો હતો.

લાઈબ્રેરીના મુકદ્દમાની તપાસ.

(સર મેટ્ર સાસ તથા જોસફ આર્નોલ્ડની હાજુરમાં)

વાદી જહુનાથજી પ્રીજસ્તનજી મહારાજની તરફથી.

મીં બેલી તથા મીં રકોબલ.

પ્રતીવાદીઓ કરસનદાસ મુલજી તથા નાનાલાલ રસવમજી રાણીતાની તરફથી મીં આનસ્ટી તથા મીં ડનબાર.

(પહેલો દીવસ; શનીવાર, તાં ૨૫ મી બનેવારી ૧૮૬૨.)

પથસ મીં રકોબલે પ્રતીવાદીઓએ તાં ૧૫ મી આગસ્ટને દીને રજુ કરેલી “ પ્લી ” ની મતલબ વાંચી સંભળાવી. ત્યાર પછી

મીં બેલીએ જણાવ્યું કે પ્રતીવાદીઓએ વાદીની આખર ઉપર નુકસાન પહોંચાડવાને માટે મને ૧૮૬૦ ના અક્ટોબર મહીનાની ૨૧ મી તારીખના 'સત્ય પ્રકાશ' નામના એક ગુજરાતી વર્તમાન પત્ર મध्ये વાદીને વીથે ઘળીજ હવડી નીંદા વીના કરણે છાપી પ્રગટ દીધી છે તેને માટે વાદીની તરફથી નુકસાની બરી લેવા માટે હું તથા મારે વિદ્વાન મિત્ર મીં સ્કોબલ તમે નામદારો હવડું હાજર થયા છીએ. ફરીઆદીની અરજ ઉપર નજર કરતાં તમે નામદારો જ્યો કે રીફુઓની મોટી મંજૂરમાં વાદી, સારી આખર ધરાવે છે અને ઈન્માફ મેગવવ ને માટે આજ દીન મુખી કોમ પક્ષ મહાગને આ કોર્ટનો અશરે લીધો નથી. વાદીએ આ ફરીઆદી ચલાવીને હાવવા છૂતવાને જોખમ પોતાને માથે પોંચી લીધે છે એટલુંજ નહીં, પણ પ્રતીવાદીઓની તરફથી તેને ઉત્તર પાલટ તપાસવામાં આવશે તેનો જોખમ પણ એવી લીધો છે તમે નામદારો જ્યો કે આ ઉંચી પદોવાલા પુરૂષને મુંબઈમાં અને બીજે કોર્ટે તેના પથના યજ્ઞા લોકો માન અને આખર આપે છે તેટલા માટે પ્રતીવાદીઓએ 'જી' ની અંદર જે જે જાળનો જણવી છે તે તેઓએ મુક્ત કરી આપવાની યત્ની જરૂર છે. વાદીની ઉપર જે તકો મન મુકવામાં આવ્યા છે તેની ખોટાઈ વીચે તેની એટલી તો ખાતરી છે કે પોતાની આખરનો બચવ કરવાને માટે તે પોતાની મપણી ચીજ જોખમમાં નાખવ ને તૈયાર થયો છે. આ ફરીઆદી જાવવા તે મુદત રાજ નહેનો; પણ પોતાની આખરનો બચવ કરવાને તેને જરૂર થઈ પડી છે તેટલા વચ્ચે તમે નામદાર જ્યો કે તેનાથી બેમીં કહેવાને બન્યું નથી વાદીની તરફની મું ફરીઆદ છે એ બીના રૂખીની છે. અને લાઈબ્રેરીને વીચે તમે નામદારનું ધ્યાન પહોંચાડું તેની અગાઉ તમે નામદારને વાદીને વીચે હું જાણવની રત્ત લઉં છું. તે આશરે ઉદ કે ઉપ વચ્ચની ઉમરનો છે, યજ્ઞ કરીને મું તમાં રહે છે, અને કોઈ કોઈ યજ્ઞ મુંબઈમાં આવે છે. આપણા મુંબઈમાંની અમજબ પ્રમલે ને કેળવાએલ નથી, તો પણ તે કેળવીએક રેડી બપણી વડે છે તેજ આ કેળવણીના કમમા હમેશ ઉત્તર લીધો છે. એ કમ આ રેડમાં વાદીજ આખરનું જ રૂ પો, અને તેજ નીપરણ તેને મું મન થયું છે જે રહે તેની અગાઉ ની જ નહીં રહે તેજ જ જાણી રહે તેજ લીધે છે રૂપનમાં વપ, તેજ રહે જાણે જાણે જાણી નથી નામદારનું ધ્યાન વા.

બલની બીના ઉપર પહોંચાડના માર્ગ હું. એ લાઈબ્રેરી સામેલ કરવાનો સંઘર્ષ બોલે પ્રતીવાદીઓને સાથે છે. (લાઈબ્રેરીની બીના વાંચી સંભળાવીને બોલ્યો કે) આ ઉપરથી માલુમ પડશે કે એ બીનાના બે ભાગ થઈ શકે છે, પહેલા ભાગમાં ઇતિહાસ તથા એ પંચના મતની વાત લખેલી છે. અને બીજા ભાગમાં એ બીનાનો લખનાર વાદીની તરફ આંગળી કરીને તેની ઉપર તહોમત મુકે છે બીજા મહારાજોની સાથે વાદી પણ વ્યભીચારની ચાલ ચલાવે છે, અને એ છેલ્લો ભાગ લાઈબ્રેરી છે તે વીધે તમો નામદારને કાંઈ શક હશે નહીં. પ્રતીવાદીઓએ “જરૂરીફિકેશન” ની (એટલે પોતાની વાત સામેલ કરી આપવાની) ‘પ્લી’ રજુ કરી છે. હવે હું સામેલ કરવાને તૈયાર છું કે એ લાઈબ્રેરીની બીના લખીને પ્રગટ કરનાર પ્રતીવાદી કરસનદાસ છે. (ભારીયા કોન્સીરનીના) છેલ્લા મુકદ્દમામાં એ વાત એ ધણીએ પોને કબુલ કરી હતી, અને નાનાભાઈ રૂસ્તમજી તે બીનાનો છાપનાર હતો એવું પણ તેણે જણાવ્યું હતું. વાસ્તે તે સામેલ કરવાની હવે જરૂર રહી નથી. ૬ ઠી ‘પ્લી’ પ્રતીવાદીઓએ આપી છે તે મધ્યે લાઈબ્રેરીની બીનાના છેલ્લા ભાગના તરજુમામાં કાંઈ ચુક થઈ છે એવું જણાવ્યું છે. પણ હું ધારું છું કે કોર્ટના વડા હુલાશીયા મી. ફ્લોને તેનો તરજુમા બરાબર કર્યો છે. ૭ મી ‘પ્લી’ ની અંદર વાદીની આબરૂ વીધે કમકમાટ લાગેલી બીના વીગતવાર જણાવી છે. અને એજ ઉપર બધી વાતનો આધાર રહેલો છે. અને તે મધ્યેની મુખ્ય બીના સાબીત નહીં થયે તો નુકશાનીના દાવાને માટે આ મુકદ્દમા ખુલ્લો છે. એ ‘પ્લી’ ની દરેક મુખ્ય બીના સાબીત કરવાનો જોખમ પ્રતીવાદીઓનો ઉપર છે. વાદીએ આ ફરીઆદી બીના કપટથી માંડી નથી, અને તે કાંઈ મોટી નુકશાની લરી લેવા માગતો નથી. નુકશાનીના બદલામાં નજીની રકમ આપે અથવા માફી માગે તો તેથી વાદી સહ થશે અને કોર્ટનો વખત બચશે, તથા કમકમાટ ઉપજાવનારી વાતો સાંભળવાની કોર્ટને જરૂર પડશે નહીં. જો પ્રતીવાદીઓ એ પ્રમાણે કરવા ચાહતા ન હોય તો મારા મુલની તરફનો મુકદ્દમા સાબીત કરવાને હું તૈયાર છું.

(વાદીની તરફના સાક્ષીઓ.)

(૧) મી. જોમ્સ ફ્લીન—“હું આ કોર્ટનો વડા હુલાશીયા અને તરજુમા કરનાર છું. સને ૧૯૬૦ ના તા. ૨૧ મી

એક્ટોળરના 'સત્ય પ્રકાશ' નામના પત્ર મધ્યે 'હીંદુઓનો અસલ ધર્મ' અને હાલના 'પાપંડી મતો' એ મથાળાની બીના પ્રગટ થઈ હતી તે પત્ર તથા તે બીનાનો કેટલું મધ્યે કરેલો તરજુમો હું રજુ કરું છું એ પત્ર ગુજરાતી લાખામાં અને ગુજરાતી લીખીમાં મુ'બઈ મધ્યે છપાએલું છે. એ તરજુમો મેં કરેલો છે અને મારી સમજણ પ્રમાણે તે ખરો છે.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“એ તરજુમામાં એ ટીકા પ્રમાણે ચાલીને મહારાજને પોતાના સેવકની વહુ દીકરીઓને બગાડો છે તેથી હાથ ઉઠાવો;” એ વાક્ય મધ્યે 'મહારાજો' એ બોલ સંબોધન બીલકાતીમાં છે એટલે અરે મહારાજો, તમે હાથ ઉઠાવો. મજલાયા કેટલું કાંમ મધ્યે વપરાતી નથી, અને તેના અક્ષરો સંસ્કૃતને મળતા આવે છે.

પાછી તપાસ—“એ મજલાયા આગ્રાની આસપાસના લોકોની અસલ ભાષા કહેવાય છે. દેશી વર્તમાન પત્રો મધ્યે કોમા, પુલપાઈટ ઇત્યાદી ચીન્હો ઉપર ધ્યાન આપવામાં આવતું નથી. ઉપંચ વાક્ય મધ્યે કુલપાઈટ નથી તોપણ હું ધારૂ છું કે તેનાં બે વાક્ય હોવા જોઈએ.”

ગોપાલકાસ માધવદાસ—“હું બધી વાણીઓની નાતના મહાજનનો શેઠ છું. મુ'બઈ મધ્યે ઘણી નાતના વાણીઆ વસે છે. સઘળી નાતના વાણીઆઓને મહાજન કરીને કહે છે. સઘળા વાણીઆઓનું આખું મહાજન મેળવવા માટે મારી રબતી જરૂર છે. વાહી જહુનાથજી ધોજરતનજી મહારાજને હું ચોલખું છું. તે મુમારે ૪૦ કે ૪૨ વરસની ઉમરનો છે તે સુરતનો રહેવાસી છે અને દશ વીસ વરસે કોઈ વાર મુ'બઈમાં આવે છે. વાણીઆ ભાટીઆ વાહીને માન આપે છે. તે અમારો મહારાજ તથા ગુરૂ છે; અને મંદીરમાં મુર્તીની સેવા કરે છે, તે બ્રાહ્મણ છે અને ગોત્ર બ્રાહ્મણોના કરતાં ઉંચો છે. જે બ્રાહ્મણો મહારાજની કંઠી બાંધે છે તેઓ તેને ગુરૂ લેખે ગણે છે. ભાટીઆ પણ મહારાજને માને છે. ભાટીઆની જાત વાણીઆથી જુદી છે. ભાટીઆ તથા વાણીઆ મહારાજોને એક સરખી રીતે ગુરૂ પ્રમાણે માને છે, મહારાજ દેવ પૂજા કરે છે. મહારાજ કોઈ વેળા ધર્મોપદેશ કરતા હોયે; પણ હું તો વરસમાં ફક્ત ત્રણ ચાર વખત મંદીરે તેમનાં દર્શન કરવા જાઉં છું. બ્રાહ્મણો હમારા લોકોને પુરાણ અને ધર્મનાં પુસ્તકો વાંચી સંભ-

જાવે છે, મહારાજો કોઈ કોઈ વેળા પુગલુ વાગે છે પણ ઘણું કરીને તેઓ દેવ પુત્રમાં રાકાએલા હોય છે. મુંબઈ મધ્યે મહારાજોનાં મદીર છે. મુંબઈ મધ્યે કોઈ વખતે જો કોઈ વખતે પાંચ કોઈ વખતે દશ અથવા તેથી વધારે મહારાજો હોય છે. કેટલાએક મુંબઈમાં જાયુક રહે છે, જેમકે હવણજી મહારાજ આખા હિંદુસ્તાનમાં હું ધારું છું કે આશરે ૬૦ કે ૭૦ મહારાજ છે. તેઓ મધ્યે શ્રીનાથજીનો મહારાજ મુખ્ય ગણાય છે તેનું મંત્રીર ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં ઉદેપુરની પામે નાથદાર ખાતે છે. મહારાજો હિંદુસ્તાન મધ્યે જુદા જુદા રાહેરોમાં વસે છે. રાજ અને ચરદારો પણ તેમને માન આપે છે. મેં મારો આજો જન્મારો મુંબઈમાં કદાચે છે. હું "સત્ય પ્રકાશ" પત્ર ખરીદ કરું છું. જે જીનાને માટે આ ફરીયાદી માંડવામાં આવી છે તે જીના કદાચ મેં વાંચી હશે. "સત્ય પ્રકાશ" હાલ "રાસ્ત ગોકતર" ની સાથે મલી ગયું છે.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“ હિંદુસ્તાનના જુદા જુદા ભાગમાં રાજાઓ મહારાજોને માન આપે છે તે મેં જોયું નથી, મેં હાલ જે એ વીધે કહ્યું તે કક્ત માલગવા ઉપરથી ઇ.સ. ૧૮૫૫ માં મહારાજ અને પ્રાદ્યક્ષો વચ્ચે મોટી તકરાર હતી હતી તે મને યાદ છે. તે તકરાર ધર્મ અગ્રધી હતી અને તે મધ્યે હું મહારાજની સામે થયો હતો. આશરે આઠ વરસ ઉપર લાલમણીજી મહારાજે વૈષ્ણવોને ઘેર કહેડાંઓ હતું કે હમારી પધરામણી કરીને લેટ ધરો એ વાત મને યાદ નથી અથવા કોઈ પણ જીભ મહારાજે એવી રીતે કહેવડાવ્યું હોય તેની પણ મને યાદ નથી મહારાજો પોતાના સેવકની વહુ દીકરીઓ બગાડે છે એવી ફરીયાદ મેં હમારા લોકોમાં સાબળી નથી; પણ આશરે પાંચ વરસથી “સત્ય પ્રકાશ” તથા “પારસી પત્ર” નામના પત્રોમાં હું એ ફરીયાદ વાચતો આવ્યો છું. મહારાજો એક જુલમી ખત બનાવ્યું હતું તેમાં સહી કરી છે એ લખત મારા સાલખ્યા મુજબ મહારાજોએ બનાવ્યું હતું હમારી જાતના વાણીયાઓ પાસેથી મેં સાલખ્યું કે મહારાજોને કોર્ટની અંદર કોઈ પણ લાડીઓએ, વાણીઓએ અથવા જીભ સેવકે સાહેદી દાખલ બોલાવવો નહીં એવો બદોબસ્ત થયો છે છાપાવાળાઓએ એ લખવનું નામ “શુભાગી ખત” કરીને પાડ્યું છે એ લખતને જીભઓ એ નામથી બોળે છે કે નહીં તે હું કહી શકતો નથી એ લખત ઉપર મેં સહી કીધી નથી, આ

લાખત ઉપર સ્ત્રી લેવાને માટે મહારાજોએ આઠ દહાડા સુધી મંદીરાના બારણાં બંધ રાખ્યાં હતાં એ વાત ખરી છે. એ વાત આશરે ચાર વરસ ઉપર બની હતી. મહારાજોની વીરૂધ્ધ કર્શનદાસ લખે છે તેને વારને તેને નાત બહાર મુકવાની મહારાજોએ તજવીજ દીધી છે તે હું બલુનો નથી; પણ એવી તજવીજ થઈ હતી ખરી. બે શખ્સો મારી પાસે આવ્યા અને બોલ્યા કે ભાટી-આઓએ બંદોબસ્ત કરીધો છે તેમજ આપણે કરવો જોઈએ ઉપત્તી વાત મહારાજની સામે કોઈ સાહેદી નહીં આપે એવી મતલબથી ભાટીઆઓમાં મહીઓ લેવાઈ તે પછી બે ત્રણ દીવસે બની હતી બે શખ્સો મારી પાસે આવ્યા હતા એમાંના એકનું નામ પરભુદાસ અને બીજાનું નામ જેડીરાનદાસ હતું. તેઓ નાતે વાણીઆ છે. હું પણ વાણીઓ છું અને પ્રતીવાદી કર્શનદાસ પણ વાણીઓ છે. વાહીની તરફથી આ મુકદ્દમો ચલાવે છે અને જે વાહીના બેરીસ્ટરની પાછળ કોર્ટ મધ્યે બેઠો છે તેજ પરભુદાસ મારી પાસે ઉપલા કારણ માટે આવ્યો હતો, તે ફક્ત એકજ વખત મારી પાસે નાત બહાર મુકવાનો વાત કરવા આવ્યો હતો. મેં એવું કહ્યું કે કર્શનદાસે જે કંઈ છપાવ્યું છે તે 'ખોટું' હશે તો કોર્ટ તેને શીક્ષા કરશે. મહારાજે તેના ઉપર ફરીયાદી માંડી હતી તેટલા માટે એ વાતમાં પડવાને મેં ના પાડી. એ પછી તેઓ જતા રહ્યા. આ મુકદ્દમામાં વાહીની તરફથી હું સાહેદી આપવાનો છું એ વાત તેઓ બલુતા હતા કે નહિ તે હું કહી શકતો નથી, મહારાજો બધાં હિંદુઓના ધર્મગુરુ નથી, તેઓ ફક્ત ભાટીઆ, વાણીઆ તથા બ્રાહ્મણોના ધર્મગુરુ છે. વાણીઆની મોટી સંખ્યા મહારાજોને માને છે. કેટલાએક વાણીઆ જૈન ધર્મના (શ્રાવક) છે તેઓ મહારાજને માનતા નથી, કોઈ પણ વાણીઓ મહારાજને ઇશ્વર અથવા ઇશ્વરનો અવતાર ગણે છે એવું મેં સાંભળ્યું નથી. ભાટીઆ તે પ્રમાણે માને છે કે નહીં તે હું કહી શકતો નથી, પણ કેટલાક લોકો મહારાજને ઇશ્વરનો અવતાર સમજતા હશે અને કેટલાંએક લોકો તે પ્રમાણે સમજતા નથી. હમારા પંથના બધા લોકો મહારાજને ઇશ્વર પ્રમાણે માને છે કે નહીં તે હું કહી શકતો નથી, કેટલાક કહે છે કે મહારાજો ઇશ્વર છે. અને કેટલાક કહે છે કે નથી. વડલલ પંથના લોકો એવું સમજે છે કે મહારાજો બ્રહ્મા અને વીષ્ણુના અવતાર છે અને 'તમની સેવા તેમના સેવકોએ પોતાના તન, મન અને

ધનથી કરવી નોંધાયે. એ વાત જે ('પ્રી' માંગી) મને વાંચી સંભળાવી તે ખરી છે અને તેવી હમારા લોકોની સમજ છે. આ પ્રમાણે સેવા ન કરવાથી મોટું પાપ લાગે એમ હું ધારૂં છું. 'પ્રી' મધ્યે જણાવ્યું છે કે મહારાજની ઉપર સેવકીએ નારણવની પ્રીતી રાખવી અને તેની સાથે નારકર્મ કરવું એવું પુસ્તકોમાં લખ્યું છે કે નહીં તે હું કહી શકતો નથી. એ વાત નોંધાયામાં લખી હોય તો તે ખરી સમજ હમારે તે પ્રમાણે ચાલવું નોંધાયે. પરબુદ્ધસ સાથે બંદોબસ્ત સખાંધી વાત થઈ તે આ કોર્ટ મધ્યે ગોઠવવામાં લીલાધર અને બીજાઓ જે બંદોબસ્તને માટે ગુનેહગાર ક્યાં હતા તે બંદોબસ્તને લગતી હતી. એ બંદોબસ્ત આ કોર્ટ મધ્યે કરસનદાસની તરફ કોઈ સાહેબી પુરે નહીં તે બાગતનો હતો એવું મેં પેલા જે શખ્સોને મોકલેથી સાંભળ્યું, અને મારી પાસે પણ તેવોજ બંદોબસ્ત કરવાને તેઓ આવ્યા હતા. મહારાજને નાત બાળના કુળઆશિનો શુકાદો કરવાને તેમાં પડે છે. વીધવા અને માળાપ વગરનાં છેકરાં ચોળી મીતકત મહારાજને ખાઈ બાય છે તે વાત મારા સાંભળવામાં આવી નથી. મુળઈ મધ્યે મહારાજોનાં મંદીર છે અને ત્યાં લગ્ન તથા બીજે પ્રસંગે નાચને વાસ્તે વેશ્યા અથવા કસબજીને ઓલાવે છે, પણ મંદીરમાં જે ઠેકાણે મુર્તિ હોય છે તે ઠેકાણે નાચ થતો નથી. નાચની મીજલસમાં કોઈ વખતે કસબજીને પણ ઓલાવવામાં આવે છે. મંદીરમાં મહારાજ મુર્તિની પુજા કરે છે. અને સેવક તથા સેવકીઓ કોઈ કોઈ વેળા મહારાજની પુજા કરે છે તેઓ મહારાજને પગે પડે છે. મહારાજની પુજા કરવી એટલે મુર્તિની પુજાની પેઠે તેને ટીલા કરવો, તેને ફુલનો હાર પહેરાવવો. મુર્તિની પુજા કરવાની એક રીત એ છે કે તેને હીંડાળામાં બેસાડીને ગુલાવવી; અને હમારી બાયડીઓ પણ મહારાજની એવીજ રીતની પુજા કરે છે એટલે તેને હીંડાળામાં બેસાડીને ગુલાવે છે. હોળીના દિવસમાં સેવક તથા સેવકીઓ ઉપર મહારાજે ગુલાલ ઉડાવે છે. એ ગુલાલ દુરથી ઉડાડવામાં આવે છે અને તે સ્ત્રીઓની ગરદન તથા છાતી ઉપર પડતો હશે. કોઈ સ્ત્રીની છાતીએ ગુલાલ નાંખવો એ હમારામાં અશીયારના જેટલું ખરાબ ગણાયું નથી. નોંધ કોઈ પુરુષ કોઈની બાયડીની છાતી ઉપર ગુલાલ નાંખે તો હમારા લોકો તે વાત સરમની અથવા અમર્યાદાની સમજતા નથી. બીજા લોકો એ પ્રમાણે સમજતા હોય કે નહીં તે વાત હું કહી શકતો નથી. કોઈ મહારાજે કોઈ સ્ત્રીની છાતી દાબી હોય એવું મેં સાંભળ્યું નથી. મહારાજનાં આવેલાં પાનસોપારી

(ઓગાર) તેમના સેવકો ખાય છે. મહારાજના ધોતીઆમાંથી નીચો-વેલું પાણી 'ચરણામૃત' (એટલે પગનું અમૃત) કહેવાય છે અને તે વૈશ્ણવો પીએ છે. મહારાજના લાણામાંથી બાકી રહેલું એકું (બુકણ) સેવક સેવકીઓ ઘણા લાવથી ખાય છે. જે પાણીથી મહારાજ ન્હાય છે તે પાણી સેવકો પીતા નથી હું વરસમાં ફક્ત ત્રણ ચાર વખત મહારાજનાં મંદીરમાં જાણી છું. પુરૂષ અને સ્ત્રીઓ ઉઘાડા ચોક્કની અંદર મહારાજનાં દર્શન કરે છે. મહારાજના મંદીરમાં જે રસ્તેથી ફક્ત સેવકીઓ જઈ શકે એવા ઓરડા છે તે હું જાણતો નથી. જો મહારાજનું કુટુંબ હોય તો મંદીરમાં જવાનું હોય છે. ભારીઆઓએ ત્રણ ચાર વરસ ઉપર પોતાની સ્ત્રીઓને મહારાજનેના દર્શન મોકલવા વીધે કાંઈ બદોબસ્ત કીધો છે કે નહીં તે મને યાદ નથી.

પાછી તપાસ—“ચાર વરસ ઉપર વાદી મુંબઈમાં નહોતો. હમારી નાતના લોકો હમારા બાપદાદા કરતા આભ્યા છે તેમ કરે છે. કેટલાક લોકો શાસ્ત્ર પ્રમાણે ચાલે છે. તેઓ ગુરૂનો અથવા બ્રાહ્મણનો વીચાર કોઈ કોઈ વાતમાં લે છે. મહારાજ ઘણું કરીને મંદીરમાં એક બાજુએ રહે છે અથવા ઠાકોરજીની મુર્તિની સામે રહે છે, મહારાજના રહેવાના ઘર અને મુર્તિના મંદીર વચ્ચે દરવાજા અથવા બારણું હોય છે. કસબજનો નાચ થાય છે તે મહારાજના ઘરમાં અથવા મંદીરના ચોકમાં થાય છે. મુંબઈમાં નાચ કરનારી કસબજો હોય છે. કસબજોનો નાચ લગ્ન અથવા બીજે પ્રસંગે ઘણા આબરૂવાળા લોકો પણ કરાવે છે. વાદી પરણેલો છે, અને તેને બન્ધ્યા છે. મહારાજે આ કોર્ટમાં સાહેદી આપવાને અડચણ જેવું સમજે છે તેઓ જો આ કોર્ટમાં આવે તો તેથી તેઓની ઉપર કોઈ શુભો કરનાર નથી. પણ તેઓને દેવપુજામાં હરકત પડે એટલા માટે આવતા નથી. મહારાજની પુજા કરવી એટલે જ્યારે મહારાજને હમારે ઘેર પધરાવવા (બોલાવવા) હોય ત્યારે હમે તેને બોલાવી લાવીએ છીએ તેને કુલના હાર પહેરાવીએ છીએ, તેની આરતી ઉતારીએ છીએ તેની આગળ (રાક્ષા રૂપીઆની) ભેટ મુકીએ છીએ, અને તેને પગે લાગીએ છીએ. મુર્તિની પુજા હમે કરતા નથી, પણ મહારાજ કરે છે. તેઓ મુર્તિને ઘણી રીતે નહવડવે છે. કેસર રનાન કરાવે છે (એટલે કેમરના પાણીથી નહવડાવે છે.) પછી તેને વજ્ર પહેરાવે છે. પછી તેની આરતી ઉતારે છે, પછી પુરૂષ તથા સ્ત્રીઓ તેના દર્શન કરે છે. મહારાજ અને તેઓના કેટલાક ભીતરીઆઓ (પુજારી બ્રાહ્મણો) સ્ત્રીવાય મુર્તિને ?

સામે) શુભાવ ઉઠાડે છે. શુભાવ પતંગના લાકડાંમાંથી બને છે. હીંદુઓમાં શુભાવ ઉઠાડવાનો શીરસ્તો છે. એ વાત અસતતા વખતનો છે અને તે કેવી રીતે હાખત થયો તે હું કહી શકતો નથી. હમણા હું ઘરડો થયો અને શુભાવ ઉઠાડતો નથી પણ જ્યારે હું જુવાન હતો ત્યારે ઉઠાડતો હતો.

જાહેના પુછવાથી—“મેં જણાવ્યું કે હમારી નાતના બે શખ્સોએ આવીને મને કહ્યું કે બાગીઆઓએ જેમો બદોળાસ્ત ક્યોં તેવો બદોળાસ્ત આપણે કરવો જોઈએ. આપણે એટલે વાણી-આના મહારાજને. મહારાજની પુજા કરવી એટલે એમ નહીં કે જેવી મુર્તીની પુજા તેવીજ મહારાજની પુજા. એ બે પુજામાં ઘોટો ફેર છે. મુર્તીને નવડાવીને વસ પહેરાવે છે. અને તેની આગળ લોગ (એટલે ખાવાની કાંઈ ચીજ) ધરે છે, પણ એ પ્રમાણે મહારાજને કરવામાં આવતું નથી. તે મુર્તીને ધરેલો લોગ મહારાજ ખાય છે અને વૈષ્ણવોને પણ વહેંચે છે. જ્યારે મહારાજ મુર્તીની પુજા કરે છે ત્યારે તે ઇશ્વરની પુજા કરે છે એમ હું સમજુ છું, પણ જ્યારે હું મહારાજની આરતી ઉઠાડું છું અને તેને પગે પડું છું ત્યારે હું તેને ઇશ્વરનો અવતાર સમજતો નથી. મેં કહ્યું છે કે કેટલાક ભાટીઆ તથા વાણીઆ મહારાજને ઇશ્વરનો અવતાર ગણે છે, પણ એમ સમજનાર લોકોની સંખ્યા મોટી છે કે નાની તે હું કહી શકતો નથી, અને થોડાં વરસથી એ સંખ્યામાં વધારો થયો છે કે ઘટાડો તે પણ હું કહી શકતો નથી.”

(બીજો દીવસ, સોમવાર તા. ૨૦ મી બનેવારી.)

(૩) જમનાદાસ સેવકલાલ:—“હું શરાફનો ધંધો કરું છું અને જ્ઞાતે લાઠ વાણીઓ છું. હું હમારી ન્યાતનો ચેકોઓ નથી. હું વાહીને ઝોળાખુ છું તે હમારો મહારાજ યાવ ‘સત્ય પ્રકાશ’ માં લખાએલી લાઈબ્રેરીની ખીનાને માટે આ ફરીઆદી માંડી છે તે ખીના મારા વાંચવામાં આવી હતી. હું એ પત્ર ખરીદ કરતો હતો. ૧૮૬૦ ની તા. ૨૧ મી અક્ટોબરના ‘સત્ય પ્રકાશ’ ની આ નકલ છે તે મધ્યે વાહી જહુનાથનું નામ જોવામાં આવે છે. જહુનાથજી એવું નામ મેં ખીજા કેઈ મહારાજનું સાંભળ્યું નથી. ”

ઉલટ પાલટ તપાસ.—“જેવું માન હું ખીજા મહારાજને આપું છું તેટલુંજ માન હું વાહીને પણ આપુ છું, પણ આ લાઈબ્રેરી

ખીના છપાયા પછી લોકોને ખ્યાર વાદીના ઉપરથી કાંઈક હત્યો છે. આશરે એ વસ્ત્ર ઉપર એ મહારાજ મુરતથી આવ્યા તે વાત મને યાદ છે. જહુનાથજી મહારાજ મુરતથી અત્રે આવ્યા પછી એવી ફરીઆદ કરવા લાગ્યા કે મને અને ખીજા મહારાજને નેટલું માન આપવું જોઈએ તેટલું માન લોકો હાલ આપતા નથી, એ વાત મેં સાંભળી નથી (એક છાપેલા હેંડળીલ મધ્યે તે સવાલ સાક્ષીને ફરીથી પૂછ્યો) એ હેંડળીલ મેં અગાઉ વાંચ્યું હોય એમ મને યાદ નથી. એ હેંડળીલ મધ્યે જહુનાથજી મહારાજે ઉપર જણાવેલી ફરીઆદ કરેલી છે તે પણ મેં સાંભળ્યું નથી. સને ૧૮૬૦ માં જહુનથજી મુંબઈ આવ્યા તેની અગાઉ કોઈ વૈષ્ણવને મ્હોડે એવી ફરીઆદ મેં સાંભળી નથી, કે મહારાજને અમોને ધર્મનો ઉપદેશ કરતાં નથી. હુમે મહારાજની આગળ જઈને પગે પડતા હતા, પછી મુર્તીના દર્શન કરીને ઘેર જતા હતા. બ્રહ્મસંબંધના મંત્ર શિવાય તેઓ કાંઈ પણ બીજો ધર્મોપદેશ કરતા નથી, અને બ્રહ્મસંબંધમાં ઉપદેશ આપ્યા જન્મારામાં ફક્ત એક જ વખત કરવામાં આવે છે. વાદી એમ કહેતો હતો ખરો, કે સેવકો જો તેની પાસે આવીને કાંઈ પુછે તો તેઓને તેના ખુલાસો કરી આપે. સેવકો વાદીની પાસે ધર્મ ઉપદેશને માટે જતા નથી એવી ફરીઆદ મેં વાદીને મ્હોડે સાંભળી નથી. મેં વાદીને એમ બોલતાં સાંભળ્યો નથી કે શાસ પ્રમાણે સેવક જ ન પુછે તો શુરૂએ તેને ધર્મ વિષે ઉપદેશ કરવો નહીં પુછ્યા વગર ધર્મોપદેશ કરવો એ ભુખ વગરના માણસને ખોરાક આપ્યા બરાબર છે, એવું બોલતા પણ મેં મહારાજને સાંભળ્યા નથી. ધર્મનું ચોપાનીઝિં વૈષ્ણવ મંડળી કહાડે છે, મહારાજ કહાડતા નથી. વૈષ્ણવ ધર્મ પ્રસારક એવા નામથી એ મંડળી ચોલખાય છે તે મધ્યે માડું નામ નોંધીને મને જણાવ્યું કે તમને એ મંડળીના મેગર કરવામાં આવ્યા છે, વાદી જહુનાથજી મહારાજ એ સલાના પ્રમુખ છે. બધા વૈષ્ણવોએ આ ચોપાનીયું ખરીદ કરવું એમ જણાવતાં મેં જહુનાથજી મહારાજને સાંભળ્યાં નથી, અથવા એવી મતલબનું હેંડળીલ પણ મેં વાંચ્યું નથી. મને તે ચોપાનીયાનું નામ યાદ નથી. હું ધારૂ છું કે તેનું નામ સ્વધર્મવર્ધક છે. મુંબઈમાં વૈષ્ણવોની સંખ્યા મોટી છે. તે સંખ્યા દશ હજાર જેટલી છે કે નહીં તે હું કહી શકતો નથી. જે વૈષ્ણવો ખારીદીથી ધર્મ પામે તેને...

ફરીઆદ કરતાં સાંભળ્યા નથી કે આટલા બધા વૈષ્ણવોમાંથી ફક્ત ૧૨૦ જણ એ ચોપાનીઆના ઘરાકે થયા છે. મહારાજ કાંઈ જુલમ કરતા નથી. જુલમ શનોઈ બ્રહ્મ સંબંધ એટલે બ્રહ્મને વીરે મંત્ર ઉપદેશ કર્યો. હું સંસ્કૃત વાંચી જાણુતો નથી. એ મંત્રનો ગુજરાતી અર્થ ફરી મને સમજાવવામાં આવ્યો નહોતો. હું ધાડું છું કે એક વખત કોઈ બ્રાહ્મણ પાસેથી તેનો અર્થ હું સમજ્યો છું મહારાજ ‘કૃષ્ણ’ ની જગાએ છે કે નહીં તેનો પાધરો જવાબ કેટલીવાર સુધી આપ્યો નહીં અને આખરે નામદાર ચીફ જસ્ટીસે જણાવ્યું કે સાક્ષી જો પાધરો જવાબ નહીં આપશે તો તેને ૧૦૦ રૂપીઆનો દંડ કરવામાં આવશે. ત્યારે જવાબ આપ્યો કે) મારા વીચાર પ્રમાણે મહારાજ ‘કૃષ્ણ’ ની જગાએ છે. આ પ્રમાણે સવાલનો જવાબ આપવાને હું અચકાઉં છું તે એવી ધાર્તીને લીધે નહીં કે મુઆ પછી મને પક્ષી અથવા કુતરાનો અવતાર લેવો પડે. ‘કૃષ્ણ’ હમારો રક્ષણ કર્તા છે અને તેટલા વાસ્તે તેને માડું તન, મન, ધન ખેરી છોકરાં અને સઘળી ખીજ ચીજ અર્પણ કરવી એમએ એવી મતલબ બ્રહ્મ સંબંધનાં મંત્રની છે. એ મંત્રનો અર્થ:—

‘શ્રી કૃષ્ણ મારો રક્ષણ કર્તા છે !’

‘ઓ, હજારો વરસ થયાં, કૃષ્ણથી મારો વીરોગ પડવાને લીધે ‘ ઉપજેલા તાપ અને દુઃખથી મારો નાશ થયો છે તે માટે માડું તન, ‘ મારી ઇંદ્રિ, મારો શ્વાસ, માડું દીલ, મારી વૃત્તિ, મારી બાયદી, ‘ માડું ઘર, મારા બધ્યાં, મારા સગાં, મારી ઢોલત અને આ દુનીઆ ‘ મધ્યેની મારી સર્વ વસ્તુ, તથા મારો આત્મા સર્વ સંપુર્ણ કૃષ્ણને ‘ હું અર્પણ કરું છું. અરે કૃષ્ણ હું તારો દાસ છું.’

એ અર્થ વાંચી સંભળાવ્યો તેજ પ્રમાણે મારા સમજવામાં આવ્યો છે. વાણીઆનું મહાજન પાંચ હજાર માણસનું ઠહેવાય છે. તે શિવાય પાંચ દશ હજાર જેન (આવક) વાણીઆ હશે. આ વાત ખરી છે કે અર્ધા વાણીઆ મહારાજને માને છે અને અર્ધા નથી માનતા. વાણીઆમાં બે જાત છે, આવક અને વૈષ્ણવ. (ત્યારે આ સવાલ પુછ્યો કે ‘ કેટલાએક વાણીઆ મહારાજને ઇશ્વર પ્રમાણે માને છે કે નહીં ? ત્યારે સાક્ષી ગોલ્યો) કે, હમે મહારાજને ગુરૂ પ્રમાણે ગણીએ છીએ. ચીફ જસ્ટીસ, સર મેથ્યુસાસે કહ્યું કે સવાલનો પાધરો

જવાબ ને નહીં આપ્યો તો જેલમાં મોકલશું ત્યારે જવાબ આપ્યો કે) કેટલાએક લોકો મહારાજને ધંધરૂપી ગુરૂ ગણે છે. વળી ત્યારે પુછ્યું કે ગુરૂને ધંધરૂ ગણે છે કે નહીં ? ત્યારે સાક્ષીએ જવાબ આપ્યો કે) ગુરૂ એટલે ગુરૂ. (સર મેથ્યુસાસે ફરીથી કહ્યું કે પધારે જવાબ નહીં આપ્યો તો ખચીત તમને જેલમાં મોકલશું. સર જસેફ આરનોલ્ડે કહ્યું કે તમે કેવી રીતે માને છો તે હમે પુછતા નથી પણ ખીજાએ કેવી રીતે માને છે તે હમે પુછીએ છીએ) ખીજાએ ધંધરૂ પ્રમાણે માને છે કે નહીં તે હું જાણતો નથી, પણ હું તો ગુરૂ પ્રમાણે માનું છું. ખીજાએ કેવે નામે તેની પુજા કરે છે તે મને ખબર નથી. કરસનદાસની તરફથી આ મુકદ્દમામાં સાહેબીએને હરકત કરવા હું મારી નાતમાં બદોબસ્ત થયો નથી. એવા બદોબસ્તમાં સામેલ થવાને મને કોઈએ કહ્યું પણ નથી. આ મુકદ્દમાનું કામ ચલાવવા માસ્તે વાદીના વકીલ મીંડીયને ત્યાં હું જતો નથી. એ વકીલને ત્યાં હું માત્ર પોતાના કામને માટે જાઉં છું. હું મરજદી નથી. મારી જાતના કે લોકો રસ મંડળીમાં જાય છે કે નહીં તે હું જાણતો નથી. ૨ મંડળી એ શું ચીજ છે તે પણ મને ખબર નથી. વડલભાચાર્ય પંથમાં એવી કોઈ મંડળી નથી કે જેમાં પરણેલી સ્ત્રી તથા પુરૂષો એ ખીજા સાથે લોગ કરે એ મંડળી વીરે મેં લાઈબલની ખીનામાં જુદું છે, પણ એવી કાંઈ પણ વાત અમારી નાતમાં છે નહીં. હું વડલ ભાચાર્ય પંથના ઇતીહાસથી વાકેફ નથી. મહારાજને ઉચી જાતના બ્રાહ્મણ છે તેનું કારણ એ કે બ્રાહ્મણો પણ તેઓને માને છે. થોડા બ્રાહ્મણો માને છે કે ઘણા તે જાણતો નથી. મહારાજને અસલ તૈલંગા બ્રાહ્મણ છે. તૈલંગા બ્રાહ્મણોએ કેટલાંક સેા વરસ ઉપર મહારાજને ન્યાત બહાર મુક્યા છે કે નહીં તે હું જાણતો નથી. તૈલંગા બ્રાહ્મણો મધ્યે હમણા તેઓ ન્યાત બહાર કહેવાય છે કે નહીં તે પણ હું જાણતો નથી. (લટજી કહેવાય છે તે શિવાય) કોઈ બ્રાહ્મણના કુટુંબમાં મહારાજને પરણે છે કે નહીં તે મેં સાંભળ્યું નથી. મારા કુટુંબનાં પુરૂષ તથા સ્ત્રીઓ મહારાજનાં દર્શન કરવાને જાય છે. ત્યારે મહારાજ અમારે ઘેર પધારે ત્યારે અમે તેની પુજા કરીએ છીએ. તેની પુજા કરવાને હમે તેને મંદીરે જતા નથી. મહારાજના શુકેલા પાન મોપારી મેં કદી ચાખ્યાં નથી. પણ એમના શાણાનું એકું (લુકું) મેં ખાધું છે. મારી સ્ત્રીએ પણ જુલુ ખાધું છે પણ ચાવેલાં પાન મોપારી

ડોળા ઉપર બુલાવે છે અને મહારાજ હાંડોળા ઉપર બેસે છે ત્યારે હુંમે તેને બુલાવીએ છીએ. મારા ઘરની સ્ત્રી તથા બીજા ઘરની સ્ત્રીઓ પણ બુલાવે છે. મહારાજ ફક્ત મારા ઘરની સ્ત્રી ઉપર ગુલાલ નાખતા નથી. પણ હજારો સ્ત્રીઓની ઉપર નાંખે છે. ઠાકોરજીની આગળ ધરાવ્યા પછી ગુલાલ ઉડાડવામાં આવે છે. ઠાકોરજી એટલે ભગવાનની મુર્તિ. ગુલાલ ઉડાડ્યાથી સ્ત્રીઓને ગર્ભ રહે એમ હું માનતો નથી. મારી સ્ત્રીની ઉપર મહારાજ શિવાય બીજા કોઈ ગુલાલ નાંખે તો હું તેમાં મોટું અપમાન સમજું (મહારાજ ગુલાલ ઉડાડે તો તે શા માટે અપમાન નહીં તેનો પાધરો જવાબ ઘણીવાર મુખી નહીં આપ્યો. તેટલા માટે નામદાર જાહેરે સાક્ષીને પચાસ રૂપીઆનો દંડ ફીધો.) દુરથી કોઈ સ્ત્રી ઉપર ગુલાલ ઉડાડવો એમાં સ્ત્રીની આબરૂને અપમાન પડે છે એમ હું સમજતો નથી. હોલી શિવાય બીજા વખતે સ્ત્રીની ઉપર ગુલાલ નાંખવો એમાં અપમાન ફેવી રીતે છે તે હું જણાવી શકતો નથી. મહારાજે સ્ત્રીની છાતી અથવા ગરદન ઉપર હાથ નાખે છે એ ફરીઆદ મેં સાંભળી નથી. એ ફરીઆદ મેં “સત્ય પ્રકાશ” મધ્યે વાંચી છે. “મુંગાઈ સમાચાર” તથા “સમાચાર દર્પણ” તથા બીજા પત્રોમાં એવી ફરીઆદ મેં વાંચી નથી. “સત્ય પ્રકાશ” તથા “જામે જમશેદ” શિવાય બીજા પત્રો હું વાંચતો નથી. સને ૧૮૫૫ ના ડીસેમ્બર મહીનાની ૨૫ મી તારીખના “જામે જમશેદ” મધ્યે મહારાજને શર મમાં નાંખનારી બીના છપાઈ છે તે મેં વાંચી નથી. એ બીના વાંચી હોય એવું મને યાદ નથી.

પાછી તપાસ—“મહારાજને હાંડોળામાં બેસાડીને તેમને બુલાવવા વીધે મને પુછ્યું તે પ્રમાણે કેટલાએક તેડવારને દહાડે ધર્મના રીવાજ પ્રમાણે કરવામાં આવે છે. ઉઘાડી રીતે અને બધા માણસો તથા બાયડીઓ જોઈ શકે એવી રીતે મહારાજને બુલાવવામાં આવે છે. હોલીમાં જે ગુલાલ ઉડાડવામાં આવે છે તે ધર્મના રીવાજ પ્રમાણે છે. સેવકોની ઉપર મહારાજ જે ગુલાલ ઉડાડે છે તે ગુલાલ મુર્તિને ધરાવેલો હોય છે. મહારાજે સ્ત્રીઓની છાતી અથવા ગરદન ઉપર હાથ નાખે તો તે વ્યભીચાર જેવું કેહેવાય પણ દુરથી ગુલાલ નાખવામાં વ્યભીચાર ગણાતો નથી બ્રાહ્મણ પોતાની છેકરી ઘણું કરીને પોતાની ન્યાતનાજ લોકોને પરણાવે

ળીના છપાયા પછી લોકોને પ્યાર વાદીના ઉપરથી કાંઈક ઉતર્યો છે. આશરે જે વરસ ઉપર એ મહારાજ સુરતથી આવ્યા તે વાત મને યાદ છે. જહુનાથજી મહારાજ સુરતથી અત્રે આવ્યા પછી એવી ફરીઆદ કરવા લાગ્યા કે મને અને ળીજી મહારાજને જેટલું માન આપવું જોઈએ તેટલું માન લોકો હાલ આપતા નથી, એ વાત મેં સાંભળી નથી (એક છાપેલા હેંડબીલ મધ્યે તે સવાલ સાક્ષીને ફરીથી પુછ્યો) એ હેંડબીલ મેં અગાઉ વાંચ્યું હોય એમ મને યાદ નથી. એ હેંડબીલ મધ્યે જહુનાથજી મહારાજે ઉપર જણાવેલી ફરીઆદ કરેલી છે તે પણ મેં સાંભળ્યું નથી. સને ૧૮૬૦ માં જહુનાથજી મુંબઈ આવ્યા તેની અગાઉ કોઈ વૈષ્ણવને મ્હોડે એવી ફરીઆદ મેં સાંભળી નથી, કે મહારાજને અમોને ધર્મનો ઉપદેશ કરતાં નથી. હુમે મહારાજની આગળ જઈને પગે પડતા હતા, પછી મુર્તીના દર્શન કરીને ઘેર જતા હતા બ્રહ્મસંબંધના મંત્ર શિવાય તેઓ કાંઈ પણ ળીજી ધર્મોપદેશ કરતા નથી, અને બ્રહ્મસંબંધમાં ઉપદેશ આપ્યા જન્મભાસમાં ફક્ત એકજ વખત કરવામાં આવે છે. વાદી એમ કહેતો હતો ખરો, કે સેવકો જો તેની પાસે આવીને કાંઈ પુછે તો તેઓને તેનો ખુલાસો કરી આપે. સેવકો વાદીની પાસે ધર્મ ઉપદેશને માટે જતા નથી એવી ફરીઆદ મેં વાદીને મ્હોડે સાંભળી નથી. મેં વાદીને એમ બોલતાં સાંભળ્યો નથી કે શાસ્ત્ર પ્રમાણે સેવક જો ન પુછે તો શુરૂએ તેને ધર્મ વિષે ઉપદેશ કરવો નહીં પુછ્યા વગર ધર્મોપદેશ કરવો એ ભુખ વગરના માણસને ખોરાક આપ્યા બરાબર છે, એવું બોલતા પણ મેં મહારાજને સાંભળ્યા નથી. ધર્મનું ચોપાનીઠું વૈષ્ણવ મંડળી કહાડે છે, મહારાજ કહાડતા નથી. વૈષ્ણવ ધર્મ પ્રસારક એવા નામથી એ મંડળી ચોલખાય છે તે મધ્યે માડું નામ નોંધીને મને જણાવ્યું કે તમને એ મંડળીના મેગર કરવામાં આવ્યા છે, વાદી જહુનાથજી મહારાજ એ સલાના પ્રમુખ છે. બધા વૈષ્ણવોએ આ ચોપાનીયું ખરીદ કરવું એમ જણાવતાં મેં જહુનાથજી મહારાજને સાંભળ્યાં નથી, અથવા એવી મતલબનું હેંડબીલ પણ મેં વાંચ્યું નથી. મને તે ચોપાનીયાનું નામ યાદ નથી. હું ધારૂ છું કે તેનું નામ સ્વધર્મવર્ધક છે. મુંબઈમાં વૈષ્ણવોની સંખ્યા મોટી છે. તે સંખ્યા દશ હજાર જેટલી છે કે નહીં તે હું કહી શકતો નથી. જે વૈષ્ણવો બારીકીથી ધર્મ પાળે છે તેઓ મર્યાદા કેહેવાય છે. જહુનાથજી મહારાજને મેં એવી

ફરીઆદ કરતાં સાંભળ્યા નથી કે આટલા બધા વૈષ્ણવોમાંથી ફક્ત ૧૨૦ જણ એ ચોપાનીઆના ઘરાક થયા છે. મહારાજ કાંઈ જુલમ કરતા નથી. જુલમ શનો? બ્રહ્મ સંબંધ એટલે બ્રહ્મને વીરે મંત્ર ઉપદેશ કરવો. હું સંસ્કૃત વાંચી બંધુતો નથી. એ મંત્રનો ગુજરાતી અર્થ ફરી મને સમજાવવામાં આવ્યો નહોતો. હું ધારૂં છું કે એક વખત કોઈ બ્રાહ્મણ પાસેથી તેનો અર્થ હું સમજાવ્યો છું મહારાજ 'કૃષ્ણ' ની જગ્યાએ છે કે નહીં તેનો પાધરો જવાબ કેટલીવાર સુધી આપ્યો નહીં અને આખરે નામદાર ચીફ જસ્ટીસે જણાવ્યું કે શાક્ષી જો પાધરો જવાબ નહીં આપશે તો તેને ૧૦૦ રૂપીઆનો દંડ કરવામાં આવશે. ત્યારે જવાબ આપ્યો કે) મારા વીચાર પ્રમાણે મહારાજ 'કૃષ્ણ' ની જગ્યાએ છે. આ પ્રમાણે સવાલનો જવાબ આપવાને હું અચકાઉં છું તે એવી ધાર્તીને લીધે નહીં કે સુઆ પછી મને પક્ષી અથવા કુતરાનો અવતાર લેવો પડે. 'કૃષ્ણ' હમારો રક્ષણ કર્તા છે અને તેટલા વાસ્તે તેને માફ તન. મન, ધન ખેરી છોકરાં અને સઘળી ખીજ ચીજ અર્પણ કરવી જોઈએ એવી મતલબ બ્રહ્મ સંબંધનાં મંત્રની છે. એ મંત્રનો અર્થ:—

‘શ્રી કૃષ્ણ મારો રક્ષણ કર્તા છે !’

‘ઓ, હજારો વરસ થયાં, કૃષ્ણથી મારો વીરોગ પડવાને લીધે ‘ ઉપજેલા તાપ અને દુઃખથી મારો નાશ થયો છે તે માટે માફ તન, ‘ મારી ઇંદ્રિ, મારો શ્વાસ, માફ દીલ, મારી વૃત્તિ, મારી ખાચકી, ‘ માફ ઘર, મારા બચ્ચાં, મારા સગાં, મારી દોલત અને આ દુનીઆ ‘ મધ્યેની મારી સર્વ વસ્તુ, તથા મારો આત્મા સર્વ સંપુર્ણ કૃષ્ણને ‘ હું અર્પણ કરૂં છું. અરે કૃષ્ણ હું તારો દાસ છું.’

એ અર્થ વાંચી સંભલાવ્યો તેજ પ્રમાણે મારા સમજવામાં આવ્યો છે. વાણીઆનું મહારાજન પાંચ હજાર માણસનું કહેવાય છે. તે શિવાય પાંચ દશ હજાર જૈન (શ્રાવક) વાણીઆ હશે. આ વાત ખરી છે કે અર્ધા વાણીઆ મહારાજને માને છે અને અર્ધા નથી માનતા. વાણીઆમાં જે જાત છે, શ્રાવક અને વૈષ્ણવ. (ત્યારે આ સવાલ પુછ્યો કે ‘ કેટલાએક વાણીઆ મહારાજને ઇશ્વર પ્રમાણે માને છે કે નહીં? ત્યારે સાક્ષી બોલ્યો) કે, હમે મહારાજને શુદ્ધ પ્રમાણે ગણીએ છીએ. ચીફ જસ્ટીસ, સર મેથુસાસે કહ્યું કે સવાલનો પાધરો

શક્તા નથી તેથી અમે મહારાજને જીતાવીએ છીએ. અને ત્યારે અમે તેને જીતાવીએ છીએ ત્યારે તેને ગુરુ દાખલ ગણીએ છીએ. જે લોક કંઠી બાથે છે અને વૈષ્ણવ કહેવાય છે તેઓના કંઈ મહારાજ ગુરુ કહેવાય છે.

(૪) વરણવનદાસ માધવદાસ—“હું સુલેહનો અમલદાર, અને ન્યાતે વાણીઓ છું. વાદી જદુનાથજી મહારાજને હું ઓળખું છું. વાદીને મુંબઈમાં આવ્યાને જે વરસ થયા. ત્યારથી હું તેને ઓળખું છું. હું મારી ન્યાતમાં રોકીઓ છું અને મહારાજનો મેમ્બર છું. ભારીઆ, લોહાણા, વાણીઆ, બણસાલી, અને ખીજી ન્યાતના લોકો મહારાજને માને છે. વાદી ગુરુ છે, અને ન્યાતે બ્રાહ્મણ છે. સાધારણ બ્રાહ્મણો કરતાં ઉંચી પદ્ધતિ છે. મહારાજને વલ્લભાચાર્યના વંશના છે. મુંબઈમાં વાદીનું મંદીર નથી. હાંદુઓ મહારાજને માન આપે છે તેમાં ખાસ કરીને હમારા પચવાળા.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“જેવડું ખુન કરનાર શખ્સની વીરૂધ્ધ અદાલતમાં સાહેદી પુરવાને મેં ના પાડી, એ વાત હું કશું કરતો નથી. એ બાબત વીરે જે વર્તમાનપત્ર મધ્યે જણાવ્યું હતું તે મધ્યે માફ નામ નહોતું. એને લગતાં એક કાગળ ઉપર મીં કાર-જેટની સહી હતી, પણ તે મધ્યે માફ નામ ન હોવાથી મને મારા કેટલાક પુરોપીઅન મિત્રોએ સલાહ આપી તે ઉપરથી મેં તે વીરે કાંઈ ચરચા ચલાવવાને વાજબી ધાર્યું નહીં. એ બનાવ આશરે પાંચ વરસ ઉપર બન્યો હતો. આગલા સાક્ષી ગોપાલદાસ માધવદાસને હું બાઈ થઉં. જીવણજી મહારાજ શિવાય મારે ભાઈ ખીજી કોઈપણ મહારાજની વીરૂધ્ધ હતો તે હું જાણતો નથી. વલ્લભાચાર્ય પંથની હકીકત અથવા વલ્લભાચાર્ય લછમન ભટ્ટનો છેકરો હતો તે હું જાણતો નથી. મહારાજે અસલ તૈલંગા બ્રાહ્મણ છે. પણ તર્યો ન્યાત-બહાર થયેલા તે મેં સાંભળ્યું નથી. બ્રાહ્મણો તેમની સાથે બેમીને જમે છે કે નહીં તે મારા સાંભળવામાં આવ્યું નથી. વાણીઆની જાતમાં અર્ધો લોકો જૈન (ચાવક) છે તેઓ મહારાજને માનતા નથી અને તેઓ જુદા ધર્મ પાળે છે. બાદીના અર્ધો વાણીઆ મહારાજને માને છે, તેમજ શીવને પણ માને છે કેટલાક લોકો શીવ ધર્મ છોડીને મહારાજને માને છે. પોરબંદરનો રાણો મહારાજની અનીતથી કંટાળીને શીવમાર્ગી થયો તે વાતની મને ખબર નથી. પેદગીનાં સંસ્થાન દમણ મધ્યે એક મહારાજને

બાધી ફટકા માર્યા હતા તે માગ માળખવામા આવ્યું છે પણ ચોરીને માટે તેને બાધી માયો હતો તે મે માલખ્યુ નથી આવ્યું પાટલુ મધ્યે એક મહારાજ કેદ થયો હતો, એવું મે માલખ્યુ છે ત્યાના રાતને એર આખું તે માટે કે કાંઈ બીજા કરતું એ મહારાજ કેદ થયા હતા તેની મને ખબર નથી એ મહારાજને છોડવવા વાસ્તે અત્રેના લોકોએ અરજી કરી હતી તે મને યાદ છે મહારાજ પોતા પોતામાંથી દરકાર પુનઃ કરે છે માળખની અનીત જાહેર કરવી એ હીંદુ લોકોની નજરમા અપરાધ બદલુ હતું પણ હું તેમ મમજતો નથી મહારાજ પોતાને જન્મ ગિવમે કેસરનન ન કરે છે અને ન્યાય છે ત્યારે હમે તેની ઉપર કેમર નાખીએ છીએ મુનીને પણ કેમરના પાણીથી ન્યાવડાવવામા આવે છે અમારી બાયડીઓ પણ મહારાજની ઉપર કેમર નાખે છે અને તેના ચર્ચસ્પર્શ એટલે પગને અડકવું એ પવીન સમજે છે મહારાજ રજ (મુળ) ઉપરથી આવે છે ને પવિત્ર ગણાય છે કે નહી તે હું જાણતો નથી જ્યારે મહારાજ મરણ પામે છે ત્યારે તે મરી ગયા એમ હમે કહેતા નથી પણ 'લીલાવીન્તાયા' એમ કહીએ છીએ લીલાવીન્તાર્યાનો અર્થ 'ઘણી સ્ત્રીઓ માથે જાત્રાવાવની રમતમા વધારે ક્રીધો' એમ થાય છે કે નહી તેની મને ખબર નથી, ૧૬૦૦૦ ગોપીઓ માથે કૃષ્ણે લીલા કરીને તેમનો ઉદ્ધાર (છુટકારો) ક્રીધો એ વાત હમારા ધર્મની છે કે નહિ તે હું કહી શકતો નથી મહારાજે મહાપ્રભુનો અવતાર છે કે નહીં તે મારાથી કહેવાતું નથી વલ્લભચાર્યને હમારા લોકો મહાપ્રભુ કહે છે મહાપ્રભુ એટલે મોટે ઈશ્વર મહારાજે દાણા વાળાઓની ઉપર કર નાખ્યો છે તે દાણા વેચનાર ભાડીઆ વાણી આ આવે છે અને તેનો જોળે છેવટે આખી કોમની ઉપર પડે છે વાદીએ પુનર્જીવાહની સામે થવા માટે પોતાને ઘેર સલા મેળવી હતી "વેણુવ પચ" ક્યારે નીકળ્યું તેની મને ખબર નથી મહારાજના ઘોડીઆમાંથી નીચોવેલું અથવા તેના પગનો અગુઠો ધોએલું પાણી મે પીધું નથી કેટલાક લોકો એ પાણી પીએ છે આ મુકદ્દમા મધ્યે મહારાજની વીરૂધ્ધ સાક્ષી ન પુરવી એવા જ દોળસ્ત ઉપર મે સહી ક્રીધી નથી અને મારા લાઈએ ક્રીધી હોય તે હું જાણતો નથી ફક્ત વર્તમાનપત્ર વાચવા ઉપરથી મને માલુમ પડ્યું કે મારા ભાઈને એ જ દોળસ્ત વીંચે પુછત્રામા આવ્યું હતું કોઈ પણ વેણુવે મહારાજને કોર્ટ મધ્યે સાહેલી પુસ્વાને બોલાવવો નહિ

અને બોલાવે તેને નાતબહાર મુકવો એવા એક લખત ઉપર મેં સહી દીધી છે. સુખીમ કોર્ટના જજને એ વીચે હમે અરજી કરવાની ધારણા રાખી હતી, અને હુમારી એ અરજ જજે કબુલ નહિ રાખત તો 'પ્રીન્સીપાલ્-સીડ' મધ્યે એ બાબત અરજી મોકલવાનો હુમારો વીચાર હતો. એ લખત ઉપર સહી લેવાને વાસ્તે મહારાજાજે આઠ દીવમ સુધી મંદીર બંધ રાખ્યા હતા. મહારાજાજે યુરોપીઅનોની દુકાનો મધ્યે તથા સ્ટીમર ઉપર, તથા વેશ્યાના નાથ મધ્યે જાય છે. પણ કોર્ટમાં આવવાને તેઓ ચાહતા નથી; કારણ કે ધણાજ પુરાતન વખતથી એમ ચાલતું આવ્યું છે. મીઠા આનંદ સ્ટીમે પુછ્યું કે તમારા પંથને ચારસો વરસ તો થયાં નથી અને તમે ધણાજ પુરાતન વખતની વાત તે ક્યાંથી લાવેશો? ત્યારે સાક્ષી બોલ્યો કે) હુમારો પંથ ચારસો વર્ષ થયાં નીકળ્યો છે. ગોરધનજી મહારાજાજે મોટા વેપારી હતા. અને તે પારસી તથા મુસલમાનોને ઘેર જતા આવતા હતા. વછાલાલજી મહારાજાજે મુસલમાની રાંડ રાખી હતી તે વીચે હું કંઈ જાણતો નથી. વાદીએ કંઈ ચોપાની-આમાં જાનભાજ વીચે લખ્યું છે કે નહિ તેની મને ખબર નથી, અને તે મેં વાંચ્યું પણ નથી મહારાજાજના મંદીરમાં જવાનું જુદું હોય છે તે ઠેકાણે સઘળી બાયડીઓ મહારાજાજની વહુ બેટીનાં દર્શન કરવા જાય છે. વૈજ્યવોને દહાડામાં આઠ વખત મુર્તી દર્શન કરવાની છુટ હોય છે. દર્શનની બીડમાં કેટલાએક લોક બાયડીઓની છાતી ઉપર હાથ નાખે છે અને તેઓની આબરૂ લે એ વાત મેં કોઈ કોઈ વેળા સાંભળી છે. શીઆળાના દહાડા પુરૂષ અને સ્ત્રીઓ પરોડીઆની અગાઉ ચાર વાગે અધારામાં દર્શન કરવા જાય છે. મેં કોયમેનની માફક મહારાજાજની ગાડી હાંકી હું અને તેમાં કંઈ શરમ લરેલું હું સમજતો નથી. કોઈ મહારાજા ગવર્નરને સલામ ન કરીને અપમાન આપ્યું હોય એવું મેં સાંભળ્યું નથી. લાઈબ્રેરીની બીના છપાઈ તેની અગાઉ કેટલાએક વર્ષ માનપત્રો મધ્યે મારા વાંચવામાં આવ્યું હતું કે મહારાજાજે વ્યક્તિયા કરે છે. ચાર વર્ષ થયાં એ પ્રમાણે મારા વાંચવામાં આવ્યું છે એ વ્યક્તિયાર સંબંધી હુમારા પંથના લોકો મધ્યે પણ વાતચીત ચાલતી હતી. એ વીચે કંઈ જવાબ આપવામાં આવ્યો હોય એમ હું જાણતો નથી. લાડીઆની બાયડીઓએ ફક્ત સવારના અને સાંજ નાજ દર્શન કરવા જવું એ બદોબસ્તની વાત તેઓમાં ચાલતી હતી એમ હું ધારું છું એ વાત મહીના ઉપર થતી હતી. પ્રતીવાદી

(કરસનદાસ) ની સાથે મારે ઘણા અણુજનાવ નથી. મારી ન્યાત સંબંધી કાંઈ તકરારને લીધે તેણે પોતાનાં વર્તમાનપત્રમાં મારી ઉપર હુમલો કીધો છે. તેની કાંઈ દરકાર કીધી નથી. મારા પંથનાં ધર્મ પુસ્તકો હું વાંચતો નથી. ગુજરાતી ગ્રાહ્યોને મ્હોડે હું તે કોઈ કોઈ વખત સાંભળું છું.

પાછી તપાસ:—“હું હમણાં પણ સુલેહનો અમલદાર છું, અને યેવઠાં ખુનને લીધે મારી આગરને સરકારની તરફથી અથવા બીજાં કોઈ પણ શખ્શથી નુકસાન પુગ્યું નથી. એ બટ્ટો વગર પાયાનો હતો. હમણની વાત વીધે મેં એટલુંજ સાંભળ્યું છે કે તે મહારાજને ફટકાનો માર પડવાથી તેનો જીવ ગયો. એ આખત મેં કાંઈ બીજું સાંભળ્યું નથી. વાદીએ પુનર્વાંવાહ વીધે એટલુંજ જણાવ્યું કે હિંદુ શાસ્ત્ર એ વાતની છુટ આપતાં હોય તો તે કરવાં, નહીં તો નહીં. એ વીધે કાંઈ તકરાર થઈ પણ તેનું છેવટ શું આવ્યું તે મારા સાંભળવામાં આવ્યું નથી ‘વૈષ્ણવ પંથ’ એટલે વૈષ્ણવની મંદળી અને ઠંઠા મંદીરની નહીં. મહારાજને વીધેની બીજા મારા વાંચવામાં આવી હતી, પણ તેથી મહારાજની આગરને કાંઈ નુકસાન પુગ્યું નથી. હું મહારાજના મંદીરમાં કોઈ કોઈ વખત જાઉં છું મંદીર મધ્યે સમાધાની રાખવા માટે કેટલાંક માણસ રાખવામાં આવે છે. એ લોકો વૈષ્ણવોને મંદીરમાં દાખલ કરે છે. વૈષ્ણવો એક દરવાજે જાય છે અને બીજે દરવાજેથી નીકળે છે. પ્રતીવાદીએ પોતાના પત્રમાં મારી ઉપર ત્રણ ચાર વખત હુમલો કીધો છે, પણ તે વીધે મેં કાંઈથી દરકાર કીધી નથી.

(ત્રીજો દીવસ, મંગળવાર, વા. ૨૮ મી જાનેવારી.)

(૫) રણછોડાજી મનજી—“હું વેપારી છું અને હિંદુસ્તાનના જુદા જુદા ભાગમાં જત્રાને માટે જઈ આવ્યો છું. ગંગા જમના નદી ઉપર ગોઠાં શહેરોમાં પણ હું જઈ આવ્યો છું પશ્ચીમ તરફ હું પોરબંદરથી દુર ગયો નથી ત્યાં થતાં એક શહેરોમાં મહારાજને હતા અને કેટલાંએક શહેરોમાં નહીં હતા. હું ધારું છું કે હિંદુસ્તાનમાં ૪૦ કે ૫૦ મહારાજ છે. જે મહારાજ કાશીમાં હતા હમારા ધર્મની રીત પ્રમાણે હિંદુઓ તેમજ રાજાઓ મહારાજને ગુરૂ લેખે માન આપે છે. મહારાજને ગ્રાહ્ય છે અને બીજા ગ્રાહ્યો પણ તેમને માન આપે છે.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“આખી દુનીયા કહે છે કે મહારાજને

બ્રાહ્મણ છે તેઓ ન્યાતબદ્ધાર થયેલા બ્રાહ્મણ છે કે નહીં તે હું જાણતો નથી, અને એવું મેં સાંભળ્યું પણ નથી. કહે છે કે મહારાજને તૈલંગ દેશના છે હું તૈલંગ દેશમાં ગયો નથી. મહારાજને વીધે કોઈ બ્રાહ્મણ સાથે મારે વાતચીત થઈ નથી મહારાજના દર્શન કરવા હું જાતે છું ત્યારે ઘણાએક બ્રાહ્મણને બેઠેલા બેઠે છું, કોઈ વખતે પાચ, કોઈ વખતે દશ, અને કોઈ વખતે પચીસ, તેઓ મહારાજ પાસે ભીખ માગવાને જાય છે કે નહીં, તે મારાથી કહેવાતું નથી. તેઓ મારી પાસે ભીખ માગવાને આવે છે. બ્રાહ્મણને મહારાજની સાથે બેઠીને જમતા મેં દીઠો નથી. હું જાતે વાણીઓ છું અને વૈષ્ણવનો ધર્મ પાળું છું. મારી આખો ઝાખ માટે છે તેથી સાફ દેખાતું નથી, તથા હું વાચી શકતો નથી મેં ૮૪ વૈષ્ણવની અને ૨૫૦ ની વાર્તા વાચી છે અને "શીક્ષાપત્ર" પણ વાંચ્યું છે જહુનાથજી મહારાજનું છપાવેલું ચોપાનીયું એક પણ વાંચ્યું નથી. ૮૪ વૈષ્ણવની અથવા ૨૫૨ ની વાર્તામાં મેં વાંચ્યું છે કે કૃષ્ણદાસ નામના એક વૈષ્ણવની શ્રીએ એક વાણીઆની સાથે ભરકર્મ કરવાની કબજાત આપી હતી, તે કબજાત પુરી પાડવાને માટે તેના ધણી પોતાના ખસા ઉપર બેસાડીને તેણીને તે વાણીઆને ઘેર લઈ ગયો. એ માટે વાર્તામાં તે સ્ત્રીના, તેના ધણીના, અને તે વાણીઆના વખાણ કરવામાં આવ્યા છે. તેમાં તે શ્રીએ પોતાનું વચન પાળ્યું તેને માટે તેના વધારે વખાણ કરવામાં આવ્યા છે એક ભીલે પોતાની સ્ત્રીને તથા તેના ચારને ભરકર્મને માટે મારી નાખ્યા, અને તે મરનાર શખ્સોને ઠાકોરજીએ સ્વર્ગમાં મોકલી આપી જમ્યા આપી, એ વાતની મને ખબર નથી ગોસાઈજી મહારાજે ગંગા ખત્રીઆણીની મા સાથે મહાસની અદા ભરકર્મ કરવાની ના પાડી, પણ ત્યાર પછી તેને સ્વપનામાં ભોગવીને ગર્ભવતી કરી એ વાતની પણ મને ખબર નથી હું શાસ્ત્રથી વાકેફ નથી તેથી મારાથી કહેવાતું નથી કે આ વાર્તાઓ ધર્મ અને નીતિથી કેટલીએક રીતે ઉલટી છે. શાસ્ત્રમાં જે પ્રમાણે લખ્યું હોય તે પ્રમાણે મારે ચાલવું જોઈએ પણ શાસ્ત્ર પ્રમાણે સર્વે કોઈથી ચલાવું નથી, કેમકે બધાને પેટ લાગેલું છે વલ્લભાચાર્ય પચના 'દશ મર્મ' ની મને ખબર નથી હું મારા ગુરૂને ઇશ્વરનો અવતાર ગણતો નથી બીજાઓ, તેમ જમજે છે કે નહીં તે કહી શકતો નથી. જે લોકો વરકત કહેવાય છે તે ભીખારી હોય છે અને તેઓ ભત્રા કરે છે, લોહાણા, ભાટીઆ, તથા બીજા ન્યાતના કોઈ કોઈ માણસો વરકત થાય છે.

કેટલાએક વરકત પરણે છે અને કેટલાક પરણતા નથી. વરકત થયા પછી પરણવા માગે તો પરણી શકે. વરકત લોકો મહારાજાની લડવાઈ કરે છે કે નહીં તે હું કહી શકતો નથી. વૈષ્ણવના મરણની વખતે મહારાજ પધારે તે મેં જોયું છે. મરનાર શખ્સની છાતી ઉપર મહારાજ પોતાનો મગ મુકે છે તે મેં સાંભળ્યું છે, પણ મેં જોયું નથી. એ વખતે મરનાર ધણીની શક્તિ પ્રમાણે મહારાજને પાંચ પચીસ કે તેથી પણ વધારે રકમ મળે છે. મહારાજને શુદ્ધ દાખલ હોટ કરવામાં આવે છે. “સસ મંડળી” વીચે હું વાકેફ છું, પુરુષ તથા સ્ત્રીઓ તે જોવાને એકઠાં મળે છે. એ સસ મંડળીવાળા શસનો નાચ કરે છે, તેને વીચે હું કહું છું પણ “રસ મંડળી” વીચે હું કાંઈ જાણતો નથી.

જાનેના પુછવાથી—“કૃષ્ણદાસ વૈષ્ણવની વાત મેં જણાવી તે હમારા લોકો ધર્મની વાત સમજે છે. વૈષ્ણવ પેલી ખાઈને ઘેર ગયો, અને તેને જમાડવા વાસ્તે તે ખાઈએ એક વાણીઆ દુકાનદારની સાથે જારકર્મ કરવાની કબુલાત આપી તે કબુલાત તેણીએ પુરી પાડી. તે ખાઈએ પોતાની કબુલાત પુરી પાડી એટલા માટે એ વાતમાં તેનાં વખાણ કરવામાં આવ્યાં છે. કોઈ બેરી એવીજ સારી મતલબથી મહારાજની સાથે જારકર્મ કરે તો તે હમારા લોકમાં સાફ કહેવાય નહીં. પેલી વાતમાં ખાઈને જેમ સાફ જાણ્યું તેમ કીધું. તે વાણીઆ દુકાનદારે કહ્યું કે તું તારી કબુલાત પુરી પાડવા આવી, માટે તુંને હું મારી દીકરી ગણું છું એ વાતનો સાર એકે ત્રણે જણાંએ પોતાનું સત્ય રાખ્યું છે. તે વાણીઆએ પેલી સ્ત્રીને પોતાની દીકરી ગણી તે ઉપરથી હું ધારું છું કે જારકર્મ થયું નહીં (મી૦ રકોબલે જણાવ્યું કે આ સાક્ષી ઉપરથી વાત સઘળી પોટી સમજાયો છે તે એ વાત રજુ થયાથી, તમે નામદારોને માહુમ પડશે. તે ઉપરથી સર જોસફ આરનોલ્ડે કહ્યું કે, એ વાત કાંઈ ધ્યાન ખેંચાડવા જોગ નથી. એ વાત કાંઈ પણ સાર કે ધડ પુછડાં વગરની છે.) વૈષ્ણવ તે બાઈને ત્યાં પંચેણા દાખલ આવ્યો. તે બાઈના ઘરમાં દાણો નહોતા. હવે પંચેણાને જમાડવો તો બાઈએ તેથી તે વાણીઆ પાસે ગઈ, અને તે વાણીઆની સાથે જારકર્મ કરવાની કબુલાત કીધી. પછી તે વૈષ્ણવને જમાડીને તે વાણીઆ પાસે પોતાની કબુલાત પુરી પાડવા ગઈ, ત્યારે તે વાણીઆએ કહ્યું કે તું મારી દીકરી થાય.”

(૬) શીવદાસ મોનચ—“ હું ન્યાતે જાણસાદી છું અને બાંદર ઉપર મારા છેકરાઓના નામથી વેપાર ચલાવું છું વાતી જહુનાથજી મહારાજને હું ઓળખું છું. અમારી ન્યાતના લોકો એને અને બીજા મહારાજને પોતાના ગુરૂ ગણે છે.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“ હમારી ન્યાતમાં ચાર તકાં છે. કંઈ તરફ હમારી ન્યાત મધે દશ કે પચીસ હજાર લોકો છે. હમારી ન્યાતના લોકો એક પંથના નથી. કેટલાએક રામાનંદી, કેટલાએક સહજાનંદી, ઇત્યાદિ છે. તેઓ મહારાજને પોતાના ગુરૂ ગણતા નથી, પણ માન આપે છે ખરા. હમારા પંથના લોકો મહારાજને ઇશ્વર ગણે છે કે નહીં તે હું જાણતો નથી. હમારા પંથના પુસ્તક મેં કોઈ દહાડે વાંચ્યાં નથી, અને કોઈ દહાડે વાંચતાં સાંભળ્યાં પણ નથી. હમારા પંથનું સીધાંત (મત) શું છે તેની મને ખબર નથી. મેં ભાગવત પુરાણ બ્રાહ્મણને મહોટે સાંભળ્યું છે. મહારાજે મને કંઠી બાંધી ત્યારે કહ્યું કે સાચે માર્ગે ચાલજો મારા આખા જન્મમામાં મહારાજ પાસેથી મને એટલોજ ધર્મ ઉપદેશ મળ્યો છે. હું મહારાજનાં દર્શન કરું છું પણ તેની પુજા કરતો નથી તેના ઘાતીઆનું પાણી મેં કદી પીધું નથી, અથવા તેનાં ચાવેલાં પાન સોપારી ખાધાં નથી.”

(૭) ગંગાધર નાનકરામ—“ હું જ્ઞાતે મારવાડી છું અને મહારાજનેના ધર્મ પાળું છું મુંબઈ મધ્યે મારી ન્યાતના ઘણા વાડી નથી. બીજા મારવાડીઓ પણ મહારાજનેના પંથમાં છે, શ્રી દ્વાર તથા જોધપુરમાં પણ મહારાજને છે, તેઓને હમે હમારા ગણીએ છીએ.

ઉલટ પાલટ તપાસ—મુંબઈ મધ્યે હમારી ન્યાતના કેટલા વાડી છે તે હું કહી શકતો નથી. કદાચ દશ વીસ કે પચાસ હશે. મા. દેશમાં મહારાજને માનનારા કેટલા લોકો છે તે પણ હું કહી શકતો નથી. બીજા પંથના પણ હમારી ન્યાત મધ્યે ઘણા મારવાડી છે. મહારાજને હું મારો ગુરૂ સમજું છું બીજાઓ કેવી રીતે સમજે છે તે મારાથી કહેવાતું નથી. કેટલાએક લોકો મહારાજને ઇશ્વર કરીને સમજતા હશે.”

(એ સાક્ષી લેવાયા પછી વાંદીની તરફનો મુકદ્દમો પુરો થયો.)

મી. ઓનગ્રીએ નામદાર જજને જણાવ્યું કે વાંદીએ પોતાનો મુકદ્દમો રાખેલ ક્ષેપો નથી તેટલા માટે આ મુકદ્દમો ‘ નોન્સ્યુટ ’ કરવો

એટલે ઉઠાડી મુકવો જોઈએ. 'નોન્સ્યુટ' કરવાનાં કારણ કાયદાના દાખલા દલીલ સાથે લંબાણથી તેણે કહી સંભળાવ્યાં તેનો સાર તથા તે ઉપર વાદીની તરફથી મીઠો બેઠાંએ આપેલા રદીઆનો સાર નીચે ટુકામાં પ્રગટ કીધો છે.

('નોન્સ્યુટની' તકરારનો સાર.)

પ્રતીવાદીએ તરફથી મીઠો આનસ્ટીએ જણાવ્યું કે "વલ્લભાચાર્ય પંથના મત કેવાં છે તે વીચેની કંઈ પણ સાહેદી આપવામાં આવી નથી, તેટલા માટે એ મુકદ્દમા રદ થવો જોઈએ તમો નામદારોએ હિંદુના પુરાણ અથવા હાલના ધર્મોનાં મત વાંચ્યાં નથી, તેટલા માટે લાઈબલની ખીના મધ્યે જે પાખંડી મત જણાવવામાં આવ્યાં છે તેની મતલબ શું તે તમો કહી શક્યો નહીં. પાખંડી મત શાની અંદર છે તે વીચે કંઈપણ સાક્ષી પડી નથી. વાદીના સાક્ષીઓએ એવું સાબીત કીધું કે તેનો ધર્મ પુરાણો નહીં, પણ હાલના જમાનાનો છે. હરકોઈ માણસની આગર ઉપર લાઈબલ છાપવામાં આવ્યું હોય તો તેની નુકસાની ભરી લેવા માટે તેણે દેખાડી આપવું જોઈએ કે તે ખીના છાપવાથી તેની આગરને ફલાણી રીતે નુકસાન પુગ્યું છે, પણ આ મુકદ્દમા મધ્યે મહારાજની આગરને કેરી રીતે નુકસાન પુગ્યું તે જણાવવામાં આવ્યું નથી ઉલટું વાદીની તરફના સાક્ષીઓએ જ દેખાડી આપ્યું છે કે તેઓએ લાઈબલની ખીના ધીકારની નજરથી જોયું છે અને તેની કંઈ પણ દરકાર કીધી નથી. એક જણાએ કહ્યું કે લાઈબલ છપાયાથી મહારાજ ઉપરનો લોકોનો ખ્યાલ કંઈક ઘટ્યો છે, પણ તેની આગરને મુઠલ નુકસાન પુગ્યું નથી. તે ખ્યાર કેવી રીતે ઘટ્યો જરૂરવાનો ખ્યાર ઘટ્યો કે ખીજી જાતનો ખ્યાર ઘટ્યો, એ વીચે કંઈ પણ સાહેદી આપવામાં આવી નથી.

(એથી દીવસ જુદસ્પતવાર, તા. ૩૦મી જાનેવારી)

" વાદીની આગરને કેવી રીતે નુકસાન પુગ્યું તે સાબીત કરી આપવાને તે બંધાયેલો છે. લાઈબલની ખીના મધ્યેનો છેલો લાગ વાદીને લાગુ પડે છે એવું કેહેવામાં આવ્યું છે; પણ ખરેખર જોતાં તે લાઈબલ છેજ નહીં. 'જુદનાથજી મહારાજ તમો જો ધર્મનો વધારો અથવા ફેલાવો કરવા માગતા હો તો તમે પોતે સારા આવચણ પકડીને તમારા જીજ્ઞ મહારાજને ઉપદેશ કરો' ઇત્યાદિ. એ વાક્ય

મધ્યે મહારાજનેના આખા વર્ગ ઉપર અથવા એકજ ધર્મી ઉપર લાઈમત્ત છેજ નહીં. તેની ટોપી વાદી પોતાને માથે શા માટે પહેરી લેછે? તમે પોને મારાં આવરણ પકડો' એ શું લાઈમત્ત થયું? જો એમજ હોયતો “લંડન ટાઇમ્સ વાળાએ નામદાર સત્ક્રીના વડા શાહ જાદાને વારંવાર ભગ્નામજુ કરી છે કે નીતિ અને મદ્ગુગુનો માર્ગ પકડો, તેને માટે તે શાહજાદાએ પણ “લંડન ટાઇમ્સ” ઉપર લાઈબ્રેરીની ફરીઆદી માંડવી જોઈએ? આ ઠેક જો મહારાજને ઉપદેશ અથવા ભલામણ કરવામાં આવી છે કે તમે એવી ચાલ પકડો કે જેથી બીજા ણધા મહારાજમા પ્રકાશી નીકળે. (આ ઠેકજો મર જોમક આરનોદે ઇસારો દીધે. કે તમે સારી ચાલ પકડો, તો તે ઉપરથી તેનામાં માઠી ચાલ છે એવું કહી શકાય નહીં.) ‘વલભાચાર્ય’ (શિવાય કલ્પીયુગમાં બીજાં ઘણાં પાખંડ અને ઘણાં પંથો ઉભા થયા છે, પણ મહારાજનેના પંથ જેવી નફ્ટાઈ ઇત્યાદિ, કોઈ પંથવાળાએ દીધી નથી, પંથવાળાઓમાં ફક્ત મહારાજનેજ નહીં, પણ એ પંથના સઘળા લોકો આવ્યા. વાદીએ ફરીઆદીની અરજમાં પંથ એ જોલ ફક્ત પોતાને તથા બીજા મહારાજનેજ લગાડેલો છે વાદીએ વળી ફરીઆદીની અરજમાં જણાવ્યું કે “તે પોતે અને બીજા મહારાજ હીંદુઓના ધર્મ શુર છે” એ વાત તેના સાક્ષીઓએ સાંજેલ દીધી નથી, પણ તેઓ ઉલટું સાંજેલ દીધું છે. વાદીની તરફથી જે લોકો સાહેબો આપવાને આવ્યા તેઓએ સાક્ષ કહ્યું કે ‘અમે કાંઈ અમારા પંથના મત જાણતા નથી.’ એક જણાએ કહ્યું કે ‘મને ફરસુદ નથી; શાસ્ત્રમાં શું કહ્યું છે તે અમને ખબર નથી, અને અમે અમારા બાપ દાદા કરતા આવ્યા તેમ કરીએ છીએ.’ બીજાએ કહ્યું કે, ‘મહારાજ અમને કાંઈ ધર્મ ઉપદેશ કરતા નથી. અમોને કાંઈ પણ ધર્મનું જ્ઞાન મળેછે તે શુજરાતી બ્રાહ્મણોથી મળે છે.’ હીંદુસ્તાનના ઘણા ખરા લોકો અસલનો હીંદુ ધર્મ પાળે છે. અને મહારાજનેનું મત કબુલ કરતા નથી. મહારાજ પોતાના પંથના ધર્મ શુર છે તે સાંજેલ કરવા માટે, તેઓ સેવકોને ધર્મ ઉપદેશ કરે છે એવું દેખાડી આપવાની જરૂર છે. પણ તે પ્રમાણે મહારાજની તરફના સાક્ષીઓએ દેખાડી આપ્યું નથી. ‘તે ટીકા પ્રમાણે ચાલીને મહારાજ પોતાના સેવકની વહુ દીકરીઓને જાગાડેલો તેથી હાથ ઉઠાવે, અને રસ મંદળી જેવી અનીતિને એક દમ નાશ પમાડે. જ્યાં સુધી તમે તેમ કર્યો નહીં ત્યાં સુધી તમારાથી ધર્મનો ઉપદેશ અને સ્વધર્મનો વધારો થઈ

શકવાનો નથી તે સત્ય કઠીને જાણજે ' હવે આ વાક્ય વાદીને કેવી રીતે લાગુ પડે છે તે હું જાણતો નથી લખનારની મતવળ ખુની રીતે માવજ પડે છે તે એકે વખે મહારાજેએ તમારા પુસ્તકોમાં વ્યભીચારને ઉત્તેજન આપ્યું છે અને તમે તમારા પંથના લોકોને એ પુસ્તક વાંચવાને તથા માનવાને છુટ આપે છે તેટલા વાસ્તે જ્યાં સુધી આવા મતને તમે રદ કરશો નહીં ત્યાં સુધી તમારાથી ધર્મનો વધારો થઈ શકવાનો નથી, એ સત્ય જાણજે આવી તકરાર અથવા આગુ મોવવું કાયદાની હદમાં છે જે પ્રમાણે વાદી લાઇબ્રેરીની ખીના પોતાને વીધે સમજ્યો, તે પ્રમાણે તેણે સાબીત કરવી જોઈતી હતી, અને તે પ્રમાણે તે કઠી શક્યો નથી, માટે આ મુકદ્દમો 'નોન્સ્યુટ' થશે જોઈએ બાકીઓથી નબળું થયું છે કે પ્રતીવાદી કરસનદાસ વવલાચાર્ય પંથનો છે તે પંથના લોકોની સાથે તે હજી મગીને રહેવા ઇચ્છે છે, પણ એ પંથમાં જે અનીતિ ચાલે છે તે કહાડી નાખવાને ઉલટ રાખે છે, એ અનીતિ સમગ્રી તકરાર આજ ઘણા વખતથી દેશી વર્તમાન પત્રોમાં તથા ચોપાનીઓમાં ચાલતી આવી છે, તે તકરારમાં વાદી પોતે સામેલ થયો છે અને પોતાની તરફથી ચોપાનીયું તથા વર્તમાનપત્ર કહાડ્યા છે, હવે એવે પ્રસંગે જાહેર અનીતિના સુધારાના કારણને માટે પ્રતીવાદીએ પોતાની લખેલી ખીનામાં જે ભાષા વાપરી છે તેથી પણ સખત ભાષા જો વાપરી હોત તો તે વાજબી કહેવાત વગી પ્રતીવાદીએ વારીને વીધે, કીના કપડથી લખ્યું છે એ વીધેની સાબીતી પણ આપવામાં આવી નથી, અને ફરીઆદીની અરજીમાં જણાવેલી આ નબળાવાતનો પુરાવો આપવા ની બહુ જરૂર હતી તે એ કે હાલ જે જમાનો ચાલે છે તે કહી મુગને નામે ઓળખાય છે તથા મહારાજે હિંદુ ધર્મના ધર્મગુરુ છે, અને વાદી ક્રિષ્ણ ન્યાતનો ક્રિષ્ણ ધર્મગુરુ છે એ જરૂરની વાતો પણ સાબીત કરી નથી વગી આ મુકદ્દમો 'નોન્સ્યુટ' કરવામાં નહીં આપશે તો ઘણા અઠવાડીયા સુધી ચાલશે, તેટલા વાસતે હું આશા રાખું છું કે, તમે નામદાર એ મુકદ્દમો 'નોન્સ્યુટ' કરશો "

એ તકરારના રદીઆમાં વાદીની તરફથી મી. બેલી એટ્યો કે "વાદીએ ફરીઆદીની અરજીમાં લખેલી ખીના નધેની જે વાત પ્રતી વાદીઓએ પોતાની ખીના માં રદ કીધી છે, તે શિવાય ખીજી વાતો સાબીત કરવાને વાદી જાણાયેલા નથી વળી ફરીઆદીની અરજીમાં

શરૂઆતમાં કેટલીએક વાતો લખી છે, એ ઘણી અગત્યની નથી. પ્રતી-
વાદીઓની તરફથી હાલ જે તકરાર ઉઠાવવામાં આવી છે તે કદાચ આ
મુકદ્દમો પુરો થયા પછી કામ આવી શકે, પણ હાલ એ તકરાર
લાવવી જોઈતી નથી. લાઈબ્રેરીની ખીનાનો છેલ્લો ભાગ વાદી અને ખીજા
મહારાજને ખુશી રીતે લાગુ પડે છે, અને જમનાદાસે સાહેદી આપી
કે તે જહુનાથજીનેજ લાગુ પડે છે, અને વાદી શિવાય ખીજા કોઈની
મહારાજનું નામ જહુનાથજી છે એવું તે જાણતો નથી. એ બાબત એ
સાક્ષીને કાંઈ પણ ઉલટપાલટ પુછવામાં આંબ્યું નહીં. ફક્ત એકજ
સાક્ષી, વરણવનદાસ માધવદાસ ઇંગ્લેજ જાણનાર હતો અને તેણે
જણાવ્યું કે વાદી ઉંચો બ્રાહ્મણ છે અને તેને બ્રાહ્મણો પણ માન
આપે છે. વાદીની તરફથી એવો પણ પુરાવો પડ્યો કે મુખ્યમાં
અને ખીજે ઠેકાણે મહારાજને લાલીઆ, વાણીઆ, લોહાણા અને
ખીજાઓ ઉંચા બ્રાહ્મણ લેખે માન આપે છે. વાદી અને ખીજા
મહારાજને ધર્મશુદ્ધ છે એ વીધે મજબુત પુરાવો પડી ચુક્યો છે લાઈ-
બ્રેરીની ખીના વાદીને લાગુ પડે છે કે નહીં, તેને માટે દરેક બોલ
ઉપર તકરાર “દીમર” ની વળતે થઈ ચુકી છે, અને તે વીધે હવે
કાંઈ પણ શક રહ્યો નથી. આખી ખીના વાંચ્યાથી વાંચનારના મન
ઉપર જે અસર થાય તેજ ઉપરથી માલુમ પડે છે કે તે વાદીનેજ લાગુ
પડે છે. ‘તમે પોતે સારાં આચરણ પકડો’ એ વાક્ય ઉપરથી વાદી
સારાં અચરણનો નથી, એવું માલુમ પડે છે. (સર જસદ્દ આરનેલ્ડે
કહ્યું કે વાદી ખરાબ આચરણનો છે એવું કાંઈ જણાવવામાં આંબ્યું
નથી) વાદીની તરફ આંગળી કરીને બતાવે છે કે તમે સારાં આચરણ
પકડો અને ખીજા મહારાજને વ્યભીચારના સમુદ્રમાં ડુબેલાં પડ્યા છે
તેમને બોધ કરો. તમે મહારાજને તમારા સેવકની વહુ દીકરીઓને
બગાડો છો ’ એ શું લાઈબ્રેરી નહીં કહેવાય, એ રીકા લખનાર ગોઠવ-
નાથજી આગળ યજ્ઞ ગયો છે કે નહીં અથવા તેણે તે રીકા લખી છે કે
નહીં, તે વીધે આપણી પાસે કાંઈપણ સાબિતી નથી. ત્યારે યુરોપીય-
નોનાં મન ઉપર નહીં પણ હિંદુ વાંચનારાઓના મન ઉપર એ
ખીનાથી કેવી અસર ઉપજવી જોઈએ, એ વીચાર કરવો જરૂરનો છે.

(‘પાંચમો દિવસ, શુક્રવાર, ૧૯૦૭ ડી-સી જ્ઞાનેવારી ’)

“ તમે નામદાર ઘડીભર એવું વીચારો કે તે લાઈબ્રેરી નથી.
તો પણ પ્રતીવાદીઓએ “જસ્ટીસીશન” ની “પ્લી” આપી છે તેજ

ઉપરથી ખુલુ માલમ પડે છે કે તે વાદીને વીધે લાઘવ છે પ્રતીવાદી વાદીને વીધે જણાવે છે કે વાગી પોનાના સેવકની વહુ દીકરીઓને બગાડે છે એવું પણ હોય છે કે ગોઠવનાથજીએ એ ટીકા લખી નહીં હોય ત્યારે તમે નામદારોએ ફક્ત લાઘવલની ખીનાજ ઉપર નજર રાખવી નહીં જોઈએ પણ ફરીવાદીની અરજ ઉપર ધ્યાન આપવું જોઈએ વગી એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે શાસ્ત્ર શુ છે અને કવીયુગ એ શુ છે એ વીધે કાંઈ પુરાવો આપવામાં આવ્યો નથી. એ વીધે હું જણાવું છું કે એ પુરાવો આપવાની જરૂર નથી હીંદુઓના પુરાણ અને શાસ્ત્ર તપાસવાને તમે નામદાર બધાયવા નથી વગી વાદીને કેવી રીતે નુકશાન થયું એ દેખાડવું જોઈએ, એવું પ્રતીવાદીઓની તરફથી કહેવામાં આવ્યું છે પણ તે દેખાડી આપવાની પણ કાંઈ જરૂર નથી વગી એવું પણ જણાવવામાં આવ્યું છે કે પ્રતીવાદીએ કીના કપથી લખ્યું છે એવી માળીતી આપવામાં આવી નથી પણ હરેક લાઘવની ખીનામાં કીનો આવશે જોઈએ, માટે તે સાબીત કરવાની કાંઈ જરૂર નથી વાદી ધર્મગુરુ છે એ વીધેના પુરાવો પડી ચુક્યો છે, અને એક સાક્ષીએ ખુલી રીતે જણાવ્યું કે મહાનાજે ધર્મોના બોધ કરે છે એ સઘળા કારણો ઉપરથી હું એવી આશા રાખું છું કે આ મુકદ્દમે “ નોન્નયુટ ” કરવાને પ્રતીવાદીઓની તરફથી જે અરજ કરવામાં આવી છે તે મહાલ રાખવામાં આવશે નહીં ”

મીં બેવીનું લાવણુ થઈ રહેવા પછી મીં સ્ટેશનલે વાદીની તરફથી કહ્યું કે “ પ્રતીવાદીઓએ જસ્ટીફિકેશન, એન્ડે પોતાની વાત સાબીત કરી આપવાની જે ‘ પ્લી ’ આપી છે તેની ઉપરજ ફક્ત ધ્યાન આપીને વાદીની તરફનો મુકદ્દમે રચવામાં આવ્યો હતો, અને તે મધ્યે ટેટલીએક નજીક વાત માળોત કબ્બાની રહી ગઈ હોય તો તેનો લાભ પ્રતીવાદીઓને આપવો એ તો નથી આ મુકદ્દમાને ખોળ આકારમાં દેખાડવાની તજવીજ થઈ છે પ્રતીવાદીને વાલીયા ન્યાતનો ‘ માર ટીન હુથર ’ (એટલે મોટો સુધારો કરનાર ગણવામાં આવ્યો છે, પણ આ ઠેકાણે ધર્મને લગતો મવાલ નથી, સવાલ ફક્ત એટલોજ છે કે તેણે વાદીને વીધે લાઘવ જણ્યું કે નહીં તમે નામદારો દેશીઓના ધર્મના કાનુન અને રીવાજથી ટેટલીએક વાતે વાકેફ છો; તેટલા માટે હીંદુ ગ્રાસમાં શુ લખ્યું છે તે સાબીત કરવાની કાંઈ પણ જરૂર નહોતી હીંદુ ધર્મ પ્રમાણે વાદીની ઉપર એક મોટો આરોપ મુકવામાં આવ્યો છે હવે એ આરોપ એમજ

રહેવા દીધામાં આવે તો તે યુરોપીયનોની નજરમાં ઘણો હલકો માલુમ પડે તેથી વાદીની આગરૂને નુકસાની થાય, એ વાત ખુદી માલુમ પડે છે.”

(છડો દીવસ; શનીવાર, તા. ૧ લી ફેબ્રુવારી.)

નામદાર ચીફ જસ્ટીસ, સર મેથ્યુમાએ એ તકરારનો સુકાદો કરતી વેળાએ જણાવ્યું કે, “ આ મુકદ્દમા નોન્સ્યુટ કરવાની અરજ મુખ્ય કરીને બે કારણ ઉપર કરવામાં આવી છે, તે એ કે વાદીએ ધર્મશુદ્ધ લેખે ફરિયાદી કીધી છે, તેટલા માટે તે ધર્મશુદ્ધ છે એવું તેણે સાબીત કરી આપવું જોઈએ. પણ એ વાત સાબીત થઈ નથી. ખીજું કારણ એ છે કે જે બીનાને વાસ્તે ફરીયાદી માંડવામાં આવી છે તે લાઈબ્રેરી નથી. હવે વાદીની તરફથી જે સાક્ષી રજૂ થઈ છે, તે ઉપરથી કોર્ટનો એવો વીચાર છે કે લાઈબ્રેરીને વાસ્તે (મજબુત તો નહીં પણ) કાંઈક પુરાવા પડી શક્યો છે. વળી વાદી ધર્મશુદ્ધ છે એવું કેટલેક દરજ્જે દેખાડવામાં આવ્યું છે. એ લખાએલી બીના લાઈબ્રેરી છે કે નહીં એ વીધે બેય બાજુ તરફની તકરાર સાંભળ્યા પછી એવું માલુમ પડે છે કે એ બીનાનો પાછલો ભાગ લાઈબ્રેરી છે, અને તે એવી રીતનો કે તેથી વાદીની આગરૂને નુકસાન પુગ્યું હોય. કોર્ટનો આવો વીચાર છે તે ઉપરથી પ્રતિવાદીઓએ હવે પોતાની લખેલી બીના વીધે સાચીની રજૂ કરીને દેખાડવું જોઈએ કે તે વાજબી કારણને લીધે છાપી પ્રગટ કરવામાં આવી છે, અથવા વાદીની ફરીયાદી માથેનો જે વાત પ્રતિવાદીઓએ ‘ પત્રી ’ માં ૨૬ દીપી છે તે સાબીત કરી આપવી જોઈએ, વાદીના માક્ષીએને ફક્ત ઉલટ પાલટ તપાસવાથી એવું સાબીત નથી થયું કે એ બીના વાજબી કારણને લીધે છાપી પ્રગટ કરવામાં આવી છે. પ્રતિવાદીઓની તરફથી એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે આ મુકદ્દમા ‘ નોન્સ્યુટ ’ નહીં કરવામાં આવ્યે તો તેની તપાસ ઘણાં અઠવાડીયાં સુધી ચાલશે; પણ કોર્ટનો વખત બચવવા માટે ઘટની સંભાળ રાખવામાં આવ્યે એવી દુઃખાતી રાખું છું. લાઈબ્રેરીની બીનાને જે ભાગ વાદીનેજ લાગું પડે છે તેનેજ વીધે પુરાવા આપવામાં આવ્યે એમ દુઃખાતી રાખું છું; અને ગોઠવનાયેલી દીક્ષા ઉપર જે અગત્યત કરવામાં આવી છે તેમાં સખત બોલો વાપર્યો છે તે ખબર માટે જણાવવું જોઈએ કે તે વાજબી તકરારની દૃઢની બદ્દાર નથી.

સર જોએફ આરનોલ્ડે જણાવ્યું કે “ચીફ જસ્ટીસ સર મેથ્યુસ સાસના અલીપ્રાય ગ્રાથે હું એકમત થાઉં છું. જોઈલનાથનની ટીકા વીષે ઠરેલી સુવ્યવસ્થામાં કાંઈ પણ લાઈબલ નથી, કેમકે એ ટીકા મધ્યેના કમકમાટ સરેલા વીચારોને ટેકો આપનારાઓની ઉપર પ્રતીવાદીને જે વાજબી કોષ ઉપજ્યો છે તે કોષ તેણે એક જાહેર લખનાર દાખલ ઘણી સખત રીતે, પ્રમાણીકપણે, અને નીતિને અનુસરીને જાહેર કીધો છે. એ સઘળી વાતમાં કાંઈપણ લાઈબલ નથી, પણ તેણે એ વાજબી તકરાર હિંમતથી કીધેલી છે પણ હવે સવાલ એ છે કે છેલા લાગમાં વાદીને વીષે તેણે જે લખ્યું છે તે વાજબી છે કે નહીં? વાદીની તરફથી મીંઝ સ્કેખલે જણાવ્યું તે ખરું છે; તે એ કે આખી ખીના વાચ્યાથી વગર કેળવાયલા અને અજ્ઞાન લોકોનાં મન ઉપર જે અસર થાય તેનો વીચાર કરવો જોઈએ. ‘તમે મહારાજાને તે ટીકા પ્રમાણે ચાલીને તમારા સેવકની વહુ દીકરીઓ ખગાડો છો’ જે લાઈબલ છે તે આજ વાક્યમાં છે. એ ઠેકણે સવાલ એ છે કે પ્રતીવાદીની અતલખ વાદી તથા ખીજા મહારાજાને પોતાના સેવકની વહુ દીકરીઓ ખગાડે છે, એમ કેહેવાની છે કે નહીં? એ પ્રમાણે લખવાનું વાજબી કારણ શું હતું તે વીષે કોર્ટને કાંઈ સાબીતી મળવી જોઈએ; અને તે સિવાય ખીજા ખાળતો વીષે કોર્ટનો વખત શેકવાની કાંઈ પણ જરૂર નથી.”

“નોન્સ્યુટ” ની અરજ બહાલ રાખવામાં આવી નહીં એ ઉપરથી પ્રતીવાદીઓ તરફનો મુકદ્દમા ચાલુ થયો. એ મુકદ્દમાની કેફીઅત વીષે મીંઝ આનસ્ટીએ સાપણ કર્યું તે વીગતવાર નીચે પ્રગટ કર્યું છે

પ્રતીવાદીઓની તરફથી મીંઝ આનસ્ટીનું સાપણ.

“આ મુકદ્દમા મધ્યે પ્રતીવાદીઓની તરફથી જે પુરાવો આપવામાં આવશે તે વીષે કેટલીએક વાતો તમે નામદારોને જણાવવાની હું હવે રજા લઉં છું, પ્રતીવાદીએ લખેલી ખીનાનો છેલ્લો લાગ જે વાદીને લાગુ પડવામાં આવ્યો છે, તે તેને લાગુ પડતો નથી એવું જો સાબિત થાય તો હું આજ્ઞા રાખુ છું કે તેનો ફાયદો તમે પ્રતીવાદીઓને આપશો. આ મુકદ્દમાની કેફીઅત ઉપરથીજ એવું માલુમ પડશે કે પ્રતીવાદીએ જે ખીના લખી છે તે વાજબી કારણને લીધેજ લખી છે

અને તેની ઉપર તે મોટો આધાર રાખે છે. આટલી વાત તો સાબીત થઇ ચુકી છે કે પ્રતીવાદી વાણીયા જાતનો છે. તે જત મધ્યે કેટલા-એક લોકો મહારાજને માને છે અને કેટલાએક લોકો શીવને માને છે; અને શીવમાર્ગી તથા વિષ્ણુમાર્ગી એક બીજાને નીંદે છે. વાણીયા શિવાય બીજા જાત ભાટીયા લોકોની છે, તેઓ ઘણાજ અજ્ઞાની છે, ઘણાજ વેહેમી છે, મહારાજને માને છે, તેઓને ઇશ્વરનો અવતાર ગણે છે, તથા એવું સમજે છે કે એ મહારાજે આ દુનિયા મધ્યે ઇશ્વરનો અવતાર લઇને લીલા (એટલે અનીતિની રમત) કરવા આગ્યા છે. કેટલાએક લોકો એવું માને છે કે તેઓમાં ઇશ્વરના જેવી શક્તિ છે, તે એટલી તો મોટી કે તેઓએ પોતાનાં પુસ્તકોમાં જે કંઈ લખ્યું હોય, પછી તે ગમે તેવું નીર્લજ હોય તો પણ તેને ધર્મની વાત સમજીને કબુલ રાખવું જોઈએ એમ વાદીનાજ એક સાક્ષીએ જણાવ્યું છે. એ નીર્લજ મતોને ભાટીયાઓ અંધ શ્રદ્ધાથી મંજૂર રાખે છે. બધી જાત કરતાં ભાટીયાની જાત ઉપર મહારાજે પોતાની સત્તા અતી ઘણી ચલાવી શકે છે. બીજા જાતમાં મહારાજને માનનારી સંખ્યા ઘણી થોડી છે. તો પણ આ વાત તો ચોક્કસ છે કે મહારાજના બીજા જાતવાળા સેવકો પણ તેઓને ‘મહાપ્રભુ’ એટલે મોટો ઇશ્વર કરીને કહે છે, અને તેઓની સેવા પુણ ઇશ્વરના જેવીજ કરે છે, અને જે પ્રમાણે મુર્તિને હીંડોલામાં જુલાવે છે તે પ્રમાણે મહારાજને પણ જુલાવે છે, જે પ્રમાણે મુર્તિને કેસરના પાણીથી નહવડાવે છે તે પ્રમાણે મહારાજને પણ નહવડાવે છે, અને જે પ્રમાણે મુર્તિને પગે પડે છે તે પ્રમાણે મહારાજને પણ પગે પડે છે. વાણીયા ભાટીયા શિવાય મહારાજને માનનારા સેવકોની ટીપમાં કેટલાએક દરિદ્રી મારવાડી, થોડાએક લણસાળી, અને થોડા બ્રાહ્મણો ગણાય છે. વાદીના મુકદમાને ટેકો આપવા માટે આવી રીતની શાક્ષી પડી છે. આ દેશમાં કરોડો હીંદુઓ વસે છે અને તેઓ અસલ હીંદુ ધર્મ પાળે છે તે સઘળાઓમાં મહારાજે અસલ હીંદુ ધર્મના ધર્મશુર છે એવું તથા નામદારોને સમજાવવાની તજવીજ કરવામાં આવી છે. આ વાત ઉપર હું ઘણુંજ વજન મુકું છું, કેમકે લાઇબલની બીજાથી જાણીને મુકદમાનું શું એવું જોઈતું અસાધ્યમાં આવે તો વાદીએ લખ્યા પ્રમાણે તે હીંદુઓના ધર્મશુર છે એ વાત તેણે સાબીત કીધી નથી તેની ઉપર કોઈ ઘણું ધ્યાન આપવું જોઈએ છે. વાદીને એ લાઇબલની બીજાથી કહાય. મુકદમાનું થયું હોય, પણ

કોર્ટની હજુર તે વીધે તેણે કાંઈ પુરાવો આપ્યો નથી. પ્રતીવાદીઓના સાક્ષી કોર્ટને જણાવશે કે વાદીને એ ખીનાથી કાંઈ પણ નુકસાન થયું નથી. તેઓ એવું પણ જણાવશે કે તે જાંચી ન્યાતનો ઉંચો ગ્રાહણ નથી, પણ તે ન્યાત બહાર થએલા તૈલંગા ગ્રાહણની ઓલાદનો છે. પ્રતીવાદીઓની તરફના સાક્ષીઓથી ખીજું એવું પણ રજુ થશે કે તૈલંગા ગ્રાહણો મહારાજને સાથે છોકરી આપવા લેવાનો વહેવાર રાખતા નથી, અને જો તૈલંગી ગ્રાહણ પૈસાની લાલચે છોકરી આપે તો તેની જાતવાળા તૈલંગા ગ્રાહણ તેને ન્યાત બહાર મુકે છે. વલી લાઇબલંની ખીના લખવામાં આવી તેની અગાઉ વાદીની આખરૂ તેના લોકોમાં ખરાબ હતી, અને તે ખરાબ આખરૂ કારણ પણ કોર્ટની હજુર રજુ કરવામાં આવશે. વળી એ ખીના છપાઈ તેની અગાઉ વાદી પોતે એમ કહેતો હતો કે લોકો જો હમારી પાસે ઉપદેશ લેવાને આવે તો ઉપદેશ કરીએ નહીં તો શું જરૂર છે? વળી એવું પણ દેખાડવામાં આવશે કે સેવકોના હાથે આરોગવા (ખાવા) ને મસે વાદી પોતાના ખાનગી ઓરડામાં જતો હતો અને એવી રીતે મળેલી તક ઉપર તે સ્ત્રીઓની સાથે જાનરકર્મ યા વ્યભીચાર કરતો હતો.

“વળી એવું પણ દેખાડવામાં આવશે કે પ્રતીવાદીની સાથે વાદીને પરીચય થયો હતો અને વાદીને સેક્રેટરી (ગોરધનદાસ) સુધારા સંબંધી જાળતો વીધે પ્રતીવાદીની સાથે કાગળ પત્રનો વહેવાર ચલાવતો હતો. એ પ્રમાણેનો વહેવાર ટેટલોએક વખત સુધી જારી રહ્યો. પ્રતીવાદીને થોડી વારમાં માલુમ પડ્યું કે વાદીએ ફક્ત સુધારાતું કોળ ઘાલ્યું હતું અને સ્ત્રી કેલવણીનાં કામમાં ઉલટ લેવાનો ખોટો ફાટો રાખ્યો હતો. ખીજા મહારાજનેના વ્યભીચાર વીધે તે વારે ઘડીએ પોતાનો ધિક્કાર કરતો હતો, અને કહેતો હતો કે હમારામાં વ્યભીચાર એટલો તો પસરી ગયો છે કે તેનો અટકાવ થઈ શકે તેમ નથી. (મહારાજની લડવાઈનો ધંધો કરનારા) વરકત લોકોની સંગતથી મહારાજનેમાં વ્યભીચાર દાખલ થયો છે. વલી એવું દેખાડવામાં આવશે કે મહારાજનેની અનીતિ ભરેલી ચાલને માટે વાદીએ પોતેજ દલગીરી જણાવી છે. વળી એમ પણ દેખાડવામાં આવે છે કે આ મુકદ્દમાં મધ્યે વાદીની વીરૂદ્ધ કોઈ સાહેદી ન પુરે તેને માટે વાદીની તરફથી ઉરકેરણીથી કાંઈ બંદોબસ્ત થયો હતો, અને તે બંદોબસ્ત કરવાની મતલબ એ હતી કે કોર્ટમાં સાક્ષી પુરવાને કોઈ

વૈષ્ણવે આવવું નહીં, અને આવવું તો સોગન ખાઈને જણાવવું કે મહારાજ વ્યભીચાર કરતા નથી. આ વાત વાદીની તરફના એક મુખ્ય સાહેદીને મોઝાડેથી જ સાબીત થઈ છે. વળી હું એવું પણ દેખાડી આપીશ કે એ બદોળસ્ત કરનારાઓમાં મુખ્ય સપ્તસોને આ અદાલત મध्ये એજ કારણને માટે સજા કરવામાં આવી છે. વાદી પડદામાં લસાઈ બેસીને આ દેખાવણી અને પુનર્વિવાહના કામમાં ઉલટ લેવાનું ડોળ ધાલતો હતો તે કળાઈ લેરેલો પડદો ઘણાજ જલદીથી ઉઘડી ગયો. પ્રતીવાદીના એક ચંચળ અને ઉલટવાળા મિત્રે વાદીને વર્તમાન પત્રની મારફતે પુનર્વિવાહની તકરાર કરવાને બહાર ખેંચ્યો અને વાદીને પોતાનો ખરો વેશ દેખાડવાની જરૂર પડી. તેણે પુનર્વિવાહના વીરૂધ્ધ પોતાનું મત જણાવ્યું. પ્રતીવાદીની સાથે તકરાર કરવા અને બહાર વર્તમાન પત્રમાં પ્રતીવાદીની વીરૂધ્ધ ઘણાં ખરાબ વિચાર જણાવવા માંડ્યા. એ બનાવ ૧૮૬૦ ના જુલાઈ મહિનામાં બન્યો, અને પાછળથી વાદીના આશર નીચે જે વર્તમાન પત્ર નીકળ્યું તેમાં પ્રતીવાદીની આબરૂ ઉપર ઘણા સખત હોમલા કરવામાં આવ્યા, હું આ વાત નામદાર કોર્ટની હબ્બરમાં એટલા માટે જણાવું છું કે લાઈબ્રેરીની બીના લખવામાં આવી તે વખતમાં વાદી તથા પ્રતીવાદી વચ્ચે અરસ પરસ કેવી રીતનો સંબંધ હતો તે બહુવામાં આવે. વળી એવું બી દેખાડવામાં આવશે કે વાદી એટલુંજ કરીને અટક્યો નહીં, પણ તેણે પોતાના ચોપાનીઆમાં પ્રતીવાદીને સાથે ધર્મની તકરાર કીધી, અને તેના વિચારની ઉપર ટીકા કરીને તે તેની મશ્કરી કરવા લાગ્યો.

“વાદીના સેક્રેટરી ગોરધનદાસની મહીનું એક ચર્યાપત્ર સને ૧૮૬૦ ના સપ્ટેમ્બર મહીનાની રહમી તારીખના “આબુક” મધ્યે વાદીના હુકમથી છાપવામાં આવ્યું હતું અને તે મધ્યે પ્રતિવાદીની સાથે તેણે તકરાર કીધી હતી, એટલુંજ નહીં પણ વાદીએ પોતાના સેક્રેટરીની મારફતે પ્રતીવાદીના પત્ર મધ્યે ચર્યાપત્ર લખવાનો વેહેવાર ચલાવ્યો હતો. વાદીએ સુરતથી આવ્યા પછી એક હેંડબીલ “આબુક” છાપખાનામાંથી છાપી પ્રગટ કર્યું હતું અને તેમાં તેણે જણાવ્યું હતું કે વૈષ્ણવે મારી પાસે ઉપદેશ લેવા આવતા નથી. વળી એવું દેખાડવામાં આવશે કે ૧૮૬૦ ના આગસ્ટ મહીનાની આખેરીએ વાદીએ ઠપ્પી નર્મદાચંદ્રના માગવા ઉપરથી પુનર્વિવાહની તકરાર કરવાને વાસ્તે એક બહાર સજા મેળવી હતી. પ્રતીવાદીએ પોતાના પત્રમાં એ બીના ઉચ્ચકી લીધા ઉપરથી વાદી તેની સાથે તકરારમાં ઉતર્યો હતો. તે તકરારમાં કાવ્યો નહીં, અને ત્યાર પછી તેણે તર-

તજ 'સ્વધર્મ વર્ધક' નામનું ચોપાનીજી (જે વીધે લાઇબલની ખીનામાં જણાવવામાં આવ્યું છે તે) પ્રગટ કરવા માંડ્યું, અને તેના ફેલાવો વૈષ્ણવોમાં કરવાને વાસ્તે ઉપર જણાવેલું હેંડખીલ ચા-ખુક છાપખાનાં મધ્યેથી પ્રગટ કીધું હતું. એ ચોપાનીઆના પહેલાજ અંકમાં એવું જણાવ્યું જે એ ચોપાનીઆં બાબત કોઈએ તકરાર કરવી હોય તો તેણે શાશ્વતી દલીલ સુદાં કરવી. પણ એ પ્રમાણે જે કોઈ નહીં કરશે તો તેને અપ્રમાણીક ગણવામાં આવશે. એ ચોપાની-આમાં જણાવ્યા મુજબ પ્રતીવાદીએ પોતાના હોદ્દાની ફરજ પ્રમાણે એ ચોપાનીઆ વીધે પોતાના પત્ર મધ્યે ખીના લખી. એ ઉપરથી વાદીને ઘણો ક્રોધ ચડ્યો. વૈષ્ણવોને કેહેવા લાગ્યો કે પ્રતીવા-દીનું પત્ર ખરીદ કરવું નહીં અને ધર્મ તથા ધર્મશુરુઓની સામે તે લખેછે તેને માટે તેને નાત બાહાર મુકવો જોઈએ. એના જવાબમાં તથા એ વીધેના ખુલાસો કરવા માટે પ્રતીવાદીએ તા. ૨૮ મી ન-વેમ્બરના 'સત્ય પ્રકાશ' મધ્યે (એટલે લાઇબલની ખીના લખાયા પછી એક મહીને) ખીના લખી હતી.

“વાદીએ ‘સત્ય પ્રકાશ’ ના અધીપતીની વીરૂધ્ધ, પોતાના ચોપા-નીઆમાં લખ્યું હતું, અને સત્ય પ્રકાશવાળાએ મહારાજના પુણી માર્ગના પંથના ‘દશ મર્મ’ ના અર્થ ખોટા કીધા છે એ પ્રમાણે જ-હેર કીધું હતું, એક ખીજા અંક મધ્યે વાદી જહુનાથજી મહારાજે એવું લખ્યું હતું કે, પ્રતીવાદી અફીણના આધારથી ચાલે છે, તે જમીન ઉપર તુટી પડશે અને પાછો ઉઠી શકશે નહીં; તે એક પત-ગીજી છે અને અમે સુરજ છંદએ, અને સુરજના તેજની આગળ પતંગીજી ટકી શકનાર નથી. લાઇબલની ખીનાની અગાઉ અને પછી પ્રતીવાદીએ વાદીની સાથે જે તકરાર કીધી હતી, તે સઘળી વાજળી કારણને લીધે કરવામાં આવી હતી. લાઇબલની ખીના છપાવ્યા પછી છ મહીના સુધી ફરીઆદી માંડવાને વાદીને સુજ પડી નહી અને તેનું કારણ શું તે પોતેજ સમજતો હશે. પણ એટલી બધી ઢીલ શામાટે થવી જોઈએ ? એ લાઇબલની ખીના છપાયા પછી પણ વાદીએ પ્રતીવાદીની ઉપર હુમલા કીધા હતા. અને એવું જણાવ્યું કે મહારાજના પંથની ચોપડીઓ મહારાજે પોતાના ઘેરમાં રાખી મુકેછે અને બાહાર જાહેર પાડતા નથી, એ વાત ‘સત્ય પ્રકાશ’ વાળાએ ભુટી છાપી છે. એક કેઠણે ગ્રાહણેને વીશે, વાદી જણાવેછે કે ગ્રાહણે ખીજા ધર્મ માનનારાછે અને કાઠો-

વૈષ્ણવે આવવું નહીં, અને આવવું તો સોગન ખાઈને જણાવવું કે મહારાજ વ્યભીચાર કરતા નથી. આ વાત વાદીની તરફના એક મુખ્ય સાહેદીને મોડેથી જ સાળીત થઈ છે. વળી હું એવું પણ દેખાડી આપીશ કે એ બદોબસ્ત કરનારાઓમાં મુખ્ય સખસોને આ અદાલત મધ્યે એજ કારણને માટે સજા કરવામાં આવી છે. વાદી પડદામાં ભરાઈ બેસીને સ્ત્રી કેળવણી અને પુનર્વીવાહના કામમાં ઉલટ લેવાનું ડોળ ધાલતો હતો તે કળાઈ ભરેલો પડદો ઘણો જ જલદીથી ઉઘડી ગયો. પ્રતીવાદીના એક ચંચળ અને ઉલટવાળા મિત્રે વાદીને વર્તમાન પત્રની મારફતે પુનર્વીવાહની તકરાર કરવાને બહાર બેઠ્યો અને વાદીને પોતાનો ખરો વેશ દેખાડવાની જરૂર પડી. તેણે પુનર્વીવાહના વીરૂધ્ધ પોતાનું મત જણાવ્યું. પ્રતીવાદીનો સાથે તકરાર કરવા અને બહેર વર્તમાન પત્રમાં પ્રતીવાદીની વીરૂધ્ધ ઘણાં ખરાબ વિચાર જણાવવા માંડ્યા. એ બનાવ ૧૮૬૦ ના જુલાઈ મહિનામાં બન્યો, અને પાછળથી વાદીના આશરો નીચે જે વર્તમાન પત્ર નીકળ્યું તેમાં પ્રતીવાદીની આખરે ઉપર ઘણા સખત હોમલા કરવામાં આવ્યા, હું આ વાત નામદાર કોર્ટની હાજરીમાં એટલા માટે જણાવું છું કે લાઈબ્રેરીની બીના લખવામાં આવી તે વખતમાં વાદી તથા પ્રતીવાદી વચ્ચે અરસ પરસ કેવી રીતનો સંબંધ હતો તે જણવામાં આવે. વળી એવું બી દેખાડવામાં આવશે કે વાદી એટલું જ કરીને ચટકચો નહીં, પણ તેણે પોતાના ચોપાનીઆમાં પ્રતીવાદીને સાથે ધર્મની તકરાર કીધી, અને તેના વિચારની ઉપર ટીકા કરીને તે તેની મશ્કરી કરવા લાગ્યો.

“વાદીના સેક્રેટરી ગોરધનદાસની મહીનું” એક ચરચાપત્ર સને ૧૮૬૦ ના સપ્ટેમ્બર મહીનાની ૨૯મી તારીખના “ચામુક” મધ્યે વાદીના હુકમથી છાપવામાં આવ્યું હતું અને તે મધ્યે પ્રતિવાદીની સાથે તેણે તકરાર કીધી હતી, એટલું જ નહીં પણ વાદીએ પોતાના સેક્રેટરીની મારફતે પ્રતીવાદીના પત્ર મધ્યે ચરચાપત્ર લખવાનો વેહેવાર ચલાવ્યો હતો. વાદીએ સુરતથી આવ્યા પછી એક હેંડળીલ “ચામુક” છાપખાનામાંથી છાપી પ્રગટ કર્યું હતું અને તેમાં તેણે જણાવ્યું હતું કે વૈષ્ણવે મારી પાસે ઉપદેશ લેવા આવતા નથી. વળી એવું દેખાડવામાં આવશે કે ૧૮૬૦ ના આગસ્ટ મહીનાની આખેરીએ વાદીએ ઠવી નર્મદાશંકરના મોગવા ઉપરથી પુનર્વીવાહની તકરાર કરવાને વાસ્તે એક બહેર સલા મેળવી હતી. પ્રતીવાદીએ પોતાના પત્રમાં એ બીના હિચકી લીધા ઉપરથી વાદી તેની સાથે તકરારમાં ઉતર્યો હતો. તે તકરારમાં કાંચો નહીં અને ત્યાર પછી તેણે તર

તત્ત્વ 'સ્વધર્મ' વર્ધક' નામનું ચોપાનીગ્રંથ (જે વીરે લાઈબલની બીનામાં જણાવવામાં આવ્યું છે તે) પ્રગટ કરવા માંડ્યું, અને તેને ફેલાવો વૈષ્ણવોમાં કરવાને વાસ્તે ઉપર જણાવેલું હેંડબીલ આપુક છાપખાનાં મધ્યેથી પ્રગટ કીધું હતું. એ ચોપાનીઆના પહેલાજ અંકમાં એવું જણાવ્યું જે એ ચોપાનીઆં બાબત કોઈએ તકરાર કરવી હોય તો તેણે શાસ્ત્રની દલીલ સુઠાં કરવી. પણ એ પ્રમાણે જે કોઈ નહીં કરશે તો તેને અપ્રમાણીક ગણવામાં આવશે. એ ચોપાનીઆમાં જણાવ્યા મુજબ પ્રતીવાદીએ પોતાના હોદ્દાની ફરજ પ્રમાણે એ ચોપાનીઆ વીરે પોતાના પત્ર મધ્યે બીના લખી. એ ઉપરથી વાદીને ઘણો ક્રોધ ચડ્યો. વૈષ્ણવોને કેહેવા લાગ્યો કે પ્રતીવાદીનું પત્ર ખરીદ કરવું નહીં અને ધર્મ તથા ધર્મગુરુઓની સામે તે લખેછે તેને માટે તેને નાત બાહાર મુકવો જોઈએ. એના જવાબમાં તથા એ વીરેના ખુલાસો કરવા માટે પ્રતીવાદીએ તા. ૨૮ મી નવેમ્બરના 'સત્ય પ્રકાશ' મધ્યે (એટલે લાઈબલની બીના લખાયા પછી એક મહીને) બીના લખી હતી.

"વાદીએ 'સત્ય પ્રકાશ' ના અધીપતીની વીરૂધ્ધ, પોતાના ચોપાનીઆમાં લખ્યું હતું, અને સત્ય પ્રકાશવાળાએ મહારાજના પુણી માર્ગના પંથના 'દશ મર્મ' ના અર્થ ખોટા કીધા છે એ પ્રમાણે જાહેર કીધું હતું, એક બીજા અંક મધ્યે વાદી જદુનાથજી મહારાજે એવું લખ્યું હતું કે, પ્રતીવાદી અફીણના આધારથી ચાલે છે, તે જમીન ઉપર તુટી પડે અને પાછો ઉઠી શકશે નહીં; તે એક પતંગીજી છે અને અમે સુરજ છંદએ, અને સુરજના તેજની આગળ પતંગીજી ટકી શકનાર નથી. લાઈબલની બીનાની અગાઉ અને પછી પ્રતીવાદીએ વાદીની માથે જે તકરાર કીધી હતી, તે સઘળી વાજબી કારણને લીધે કરવામાં આવી હતી. લાઈબલની બીના છપાવ્યા પછી છ મહીના સુધી ફરીઆદી માંડવાને વાદીને મુજ પડી નહી અને તેનું કારણ શું તે પોતેજ સમજતો હશે. પણ એટલી બધી દીલ શામાટે થવી જોઈએ? એ લાઈબલની બીના છપાયા પછી પણ વાદીએ પ્રતીવાદીની ઉપર હુમલા કીધા હતા. અને એવું જણાવ્યું કે મહારાજના પંથની ચોપડીએ મહારાજે પોતાના ઘેરમાં રાખી મુકેછે અને બાહાર જાહેર પાડતા નથી, એ વાત 'સત્ય પ્રકાશ' વાળાએ જુદી છાપી છે. એક ઠેકણે પ્રાદાણોને વીરે, વાદી જણાવેછે કે પ્રાદાણો બીજા ધર્મ માનનારાછે અને ઠાકા-

રજીની સેવા કરતા નથી. વળી તે પ્રતીવાદી ઉપર ઉતરી પડતો હતો અને લાઈબ્રેરીની ખીનાના કંઠણ બોલ તેને લગાડ્યા હતા અને લખ્યું હતું કે 'અરે તમે વૈષ્ણવો, જુઓ કે કોની કગાધ છે અને આ કોની લુચ્ચાઈ છે પ્રતીવાદીએ વાદીની આમરૂને કાંઈ પણ નુકસાન કર્યું હોય એવું તે મુદત સમજતો ન હતો, તે એટલે સુધી કે લાઈબ્રેરીનો ખીના છપાયા પછી એક મહીનો રહીને એટલે ૧૮૬૦ ના નવેમ્બર મહીનાની ૧૮ મી તારીએ વાદી જહુનાથજી મહારાજની મુળમંથ્ર મધ્યેની કારકીર્દી વીશે પોતાના પત્ર મધ્યે ધીરજથી એક ખીના લખી હતી, તે ખીનાના છેલા ભાગ મધ્યે આ પ્રમાણે જણાવવામાં આવ્યું હતું:—

'આ પ્રમાણે જહુનાથજી મહારાજની મુળમંથ્ર મધ્યે થોડી મુદતની 'કારકીર્દી'ની નોંધ અમોએ ઉતારી છે. એ નોંધ પુરી કરતી વખતે હમે 'શ્રી જહુનાથજી મહારાજ વીશે હમારો અપદ્ધપાત વિચાર આપવાની 'રજા લખ્યે છીએ. એ મહારાજ વીશે સત્ય પ્રકાશ પત્ર મધ્યે આગળ 'જે વખાણ કરવામાં આવ્યાં છે તે વખાણ પાછળની ભાંગગડથી 'એમાં યતાં નથી. બીજા સઘળાં મહારાજે જે હમારા જાણવામાં 'આવ્યા છે તેઓ સઘળા કરતાં શ્રી જહુનાથજી મહારાજ વધારે 'હીંમતવાન અને વધારે વિવેક લરેલા માહુમ પડ્યા છે. પાછળથી 'એ મહારાજે જે ગેરવાજબી મુક્તિ હમને નુકસાન પોહવાડવા 'માટે કામે લગાડી છે તે ઉપર ધ્યાન ન આપતાં હમેએ જણાવવું 'જોઈએ છે કે શ્રી કેલવણી બહેર રીતે ખસંદ કરીને એ મહારાજ 'કાંઈ ઘોશ માનને લાયક થયા નથી.'

વળી વાદીએ પ્રતીવાદીની ઉપર ધર્મની તથા ધર્મશુરૂની નીંદા કરનાર એવું જોતું તોહમત મુકયું હતું તેના જવાબમાં એજ તારીખના (તા. ૧૮ મી નવેમ્બરના) સત્ય પ્રકાશ મધ્યે બીજી ખીના લખી હતી તે મધ્યે એક ઠેકાણે આ પ્રમાણે લખ્યું હતું:—

'એ મારા સમજી ધર્મશુરૂઓ ! તમારે વીશે આજ દીન સુધી 'સત્ય પ્રકાશ પત્ર મધ્યે જે બીનાઓ લખવામાં આવી છે તે ખરી છે 'કે જોટી તે વીશે તમે તપાસ કરો. જોટી હોય તો હમેને દેખાડો 'અને હમે હમારી ચુક ખુશી રીતે કબુલ કરીશું અને ખરી હોય 'તો હમારી ઉપર કોઈ લાવવાને બદલે તમારી ચાલ સુધારવાની 'તજવીજ કરો. અરે ધર્મશુરૂઓ ! તમે હમારા શત્રુ નથી. તમે 'હમારું કાંઈ બગાડતું નથી. તમે એક સઘળાં વાજબી

‘માન મળે એવું હોમો ઈંગ્લીએ છીએ અને હોમોને તમારી સાથે
‘કાંઈથી કામ અથવા લેવડ દેવડ પડી નથી. ત્યારે અરે ધર્મશુરો!
‘હોમો શા વસ્તે તમારી ઉપર દેશભાવ રાખીને તમને વગર કારણે
‘સતાવ્યા કરીએ? તમને ખરું બોલતાં કોઈ વેળા કંઈ શબ્દ
‘વપરાઈ ગયો હોય તો હોમોને દુમા કરો.’

“સને ૧૮૬૦ તા. ૧૮ મી નવેમ્બર પછી વાદી અને પ્રતીવાદી
વચ્ચે તકરાર બંધ પડી. ફરીઆદીનું કામ વાદીએ ૧૮૬૧ ના મે
મહીનામાં શરૂ કર્યું, અને પ્રતીવાદીએ તારીખ ૨૧ મી અક્ટોબરના
પત્ર મધ્યે જે કાંઈ લખ્યું હતું તે રદ કરવાની નોટીસ વાદીએ ઠેક
એપ્રિલની આખેરીએ આપી. પ્રતીવાદીએ તેના જવાબમાં પોતાના
‘પત્ર મધ્યે એવું જણાવ્યું કે અમેએ લખેલી બીનામાં કાંઈથી રદ
કરવા જોગ કે માફ માગવા જેવું છે નહીં આ ઉપરથી તમે નામ-
દારોને માલુમ પડશે કે પ્રતીવાદીને વાદી તરફ એ બીના લખાઈ
ત્યારે અને ત્યારપછી પણ કાંઈથી કીનો કપટ હતો નહીં, પણ વાદી
પોતે પ્રતીવાદીને નુકસાન કરવાની ધારણા રાખતો હતો, તે ધારણા
પુરી પાડવાને તેણે આ ફરીઆદી માંડી છે. વહી અબજોજ જેવી
વાત એ છે કે લાઇબલની બીના વીથે વીચાર કરવા માટે વાદીએ
આખા છ મહીના લીધા. હીંદુસ્થાનના નવા કાયદામાં લાઇબલની
ફરીઆદી માંડવાની મુદત ફક્ત એકજ વરસની આપેલી છે. પણ
વાદીએ તેમાંની અરધી મુદત તો એ લાઇબલની બીના પોતાને
લાયુ પડે છે કે નહીં તેના વીચાર કરવાને લીધી, વળી વધારે અબ-
જોજીની વાત એ છે કે લાઇબલની ફરીઆદી શરૂ કરીયા પછી પણ
વાદીએ પ્રતીવાદી સાથે તકરાર કરવાનું જારી રાખ્યું હતું. એ
બીનાથી તેને શું નુકસાન પોતે તે શોધી કાઢાવવાનેજ વાદીને છ
મહીના લાગ્યા હશે! ખરી વાત એ છે કે કેટલાએક વૈજ્ઞેવોએ
કેળવણી સંબંધી બાબતો વીથે વાદી અને બીજા મહારાજોનો વિચાર
લેવો છોડી દીધો હતો. અને આ પ્રમાણે લોકોના વિચારમાં ફેર-
ફાર થવાથી વાદીએ પોતાનું વેર વાલવાને પ્રતીવાદીની ઉપર ફરી-
આદી ચલાવી હતી.

“હવે હું આશા રાખું છું કે ઉપર જણાવેલી જે વાતો એ
લંબાણથી જાહેર કરી છે તેથી આ મુદ્દામાંની કેહીઅત માલુમ પડશે.
આ ફરીઆદી શરૂ થયા પછી પ્રતીવાદીને પોતાનો બચાવ કરવાની
ફરજ પડી; અને તેણે જે બીના લખી હતી તેની ફરજ વાત સાબીત

થઈ શકશે, એવી પોતાની ખાત્રી હોવાને લીધે તેને જે પ્રમાણે કાયદા સંબંધીય લાફ મળી તે પ્રમાણે તેણે પોતાનું કામ આગળ ચલાવ્યું. તેણે એ વીશે જે નવી શોધ કરી તે ઉપરથી તેની ખાત્રીને ટેકો મળ્યો, અને કેટલાએક વીદ્વાનો આ મુકદ્દમાની કેશીયતથી વાકેફ નથી તેઓ પણ તમો નામદારોને જણાવશે કે એ લાઈબલની ખીના વાદીને લાગુ પડતી નથી. હવે મહારાજેના ધર્મ પુસ્તકોની ખુબી શું છે તે વીશે હું જણાવવાની રજા લઉં છું; તે પુસ્તકોમાં કેટલીએક વાત ઘણીજ નીલજ તથા હેવાનીઅત ભરેલી લખેલી છે. જે મહારાજેએ પોતાની સેવકીઓના ગળામાં હાથ નાખીને રાસ લીલા રમવી, એવી વાત તેઓએ પોતાનાં ધર્મ પુસ્તકોમાં લખી હોય અને વાદીએ પોતાના ધર્મના વધારો કરવાને વાસ્તે ચોખાંડી કહાડવા માંડીઉં હતું તે પ્રતીવાદીએ જણાવ્યું કે તમો એવી ચાલથી હાથ ઉઠાવો અને તમાર ખીજા મહારાજેને એ વીશે જોધ કરો, તો તેમ કેહેવામાં પ્રતીવાદીએ અણુઘટતું શું કહ્યું? મહારાજે એવું કહે છે કે હમો 'કૃષ્ણ' ને અવતાર છઈએ, વાસ્તે જે પ્રમાણે કૃષ્ણની સાથે ગોપીઓએ રાસ લીલા કીધી તે પ્રમાણે હમારી સાથે પણ સેવકીઓએ કરવું જોઈએ, વાદીના પોતાના સાક્ષીએ આ વાત સાબીત કરી કે સવારના ત્રણ ચાર વાગે અધારામાં સેવકીઓ તેમના દર્શન કરવા જાય છે, અને તેથી કેટલાએક પુરી મતલબના લોકોને પોતાની પુરી ધારણા પુરી પાડવાની જોગવાઈ મળે છે. ઇંગ્લંડ મધે ધણી ધણીઆણીના છુટા છેડા કરવાના મુકદ્દમા મધ્યે જેવી રીતના સાક્ષીઓ રજુ થાય છે તેવી રીતના સાક્ષીઓ પ્રતીવાદીની તરફથી રજુ કરીને દેખાડવામાં આવશે કે વાદી અને ખીજા મહારાજે પોતાની સેવકીઓ સાથે જનરકર્મ કરે છે. વળી એવું પણ દેખાડવામાં આવશે કે વાદી પોતે પોતાના પંથના જનરકર્મની કેળવણીમાં મોટો થયો છે અને એક વખત તેણે કહ્યું કે જનરકર્મ કરવાથી માણસનું કૌવત વધે છે અને લોહી સુધરે છે, અને શરીરની કસરત કરનારાઓને કૌવત વધારવું હોયતો જનરકર્મ કરવું. અને આવી રીતના વિચાર આપનારો, ઉચ્ચ જ્ઞાતિનો ઉચ્ચ પ્રાણી છે, ઇશ્વરનો અવતાર છે; અને મીં બેલી કેહે છે કે તે સદ્ગુહરથ છે પણ આવી રીતનો સદ્ગુહરથ છે, અને જે શખ્સ કહે છે કે મને લાઈબલની ખીનાથી નુકસાન મુજબ છે તે આવી ચાલનો અને આવી રીતનો માણસ છે.

“વળી તમો નામદારોએ આ વાત ઉપર પણ ધ્યાન આપવું જોઈએ કે વાદીએ પોતે આવીને પોતાના મુકદ્દમાની સુખશ્રુખાની

આપની જોઈતી હતી, તેમ તેણે કીધું નથી. પ્રતીવાદીની તરફથી તેને સાક્ષી દાખલ સમન્સ આપવામાં આવ્યો હતો, અને તે સમન્સ લેવાને પ્રતીવાદીને તેણે બેહદ મેહેનત તથા અડચણમાં નાખ્યો હતો. અને હવે ત્યારે એને સાક્ષી સમન્સ પોંગેલો છે, ત્યારે તે પોતે પોતાનો મુકદ્દમા સાબીત કરવાને પેહેલ વેહેલા શા માટે નહીં આવ્યો? એ વાત કોર્ટે ધ્યાનમાં લેવા જોગ છે. એક બીજી વાત પણ ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ છે કે જ્યાં વૈષ્ણવોમાં ભાદીઆઓ મહારાજને ઘણાજ ભાવથી માનનારા ગણાય છે. એવું છતાં પણ વાદીની તરફનો મુકદ્દમા સાબીત કરવાને એકબી બાદીઆને સાક્ષી દાખલ બેલાવવામાં આવ્યો નહીં. ભાદીઆઓને છોડીને મારવાડી જેવા દરિદ્રને સાહેદી પુરવા બેલાવ્યો; અને તેનું કારણ એજ કે જ્યાં ભાદીઆઓએ મહારાજની વિરૂદ્ધ સાક્ષી નહીં પુરવાનો જાહેખસ્ત કીધો છે, અને તે જાહેખસ્ત આ કોર્ટમાં સાબીત થયાથી તેઓ સાક્ષી આપવાને નાલાયક થયા છે. પ્રતીવાદીએ લાઈબલની બીના મધ્યે જે સખત બોલ વાપર્યા છે તે હદની બહાર નથી. પણ મહારાજે પોતાના પુસ્તકો મધ્યે જરકર્મને ઉત્તેજન આપ્યું છે તેની ઉપર તેણે વાજબી ધિકાર નાખ્યો છે. પ્રતીવાદીના સાક્ષીઓથી કોર્ટના બહુવામાં આવશે કે મહારાજે પોતાના પુસ્તકમાં એવું લખ્યું છે કે ઈશ્વરની ઉપર જરભાવની પ્રીતી રાખવી અને એજ પ્રીતીથી જીવનો ઉધાર (છુટકારો) થાય છે. પણ મહારાજ અને ઈશ્વર એકજ છે, વાસ્તે આ ચાંદાનું નામીયું ફરક લોગવનાર જહુનાથજી મહારાજ જેવા ઈશ્વર ઉપર પણ તેવીજ જરકર્મની ગરમ પ્રીતી રાખીને તેની સેવા કરવી. પણ એ ધર્મશુદ્ધો કેહે છે કે એટલુંજ કરીને બેસી ના રહો; કારણ કે તેથી કાંઈ પણ વળવાનું નથી. હમે કૃષ્ણનો અવતાર છીએ માટે તમે તમારું શરીર તમારો આત્મા, તમારી બાયડી, તમારા છોકરા, તમારી છોકરી તથા તમારું તન, મન, અને ધન હમેને અર્પણ કરો. જો તમે ઈશ્વરની સેવા કરવા ચાહતા હો તો હમે તમારા ઈશ્વર છીએ અને આવી રીતે હમારી સેવા કરો. સ્ત્રીએ પોતાનું શરીર અર્પણ કરવું એટલે શું તેનો અર્થ કોર્ટે વીચારી લેવો. અર વૈષ્ણવે લોઠલાજ (એટલે લોકોની શરમ) રાખ્યા વગર તન, મન, ધનથી સેવા કરવી. અર! એ મહારાજે વળી કેહે છે કે તમે કાંઈ પણ વસ્તુનો ઉપયોગ કરો તેની અગાઉ ઈશ્વરને એટલે હમે મહારાજેને તે વસ્તુ ઉપલોગને માટે આપો અને તેની પછી તમે તેનો ઉપયોગ કરો. આ વાત એ પંથમાં પ્રસિદ્ધ હતી અને ગોકુળનાથજીએ તેની ઉપર દીકા કરીને

વધારે પ્રસિદ્ધ કીધા છે. પ્રતીવાદી કહે છે કે એ વાત તમે છોડી દા, અને તેમાં અગત્ય કરીને જડુનાયણને કડું છજી કે તમે છોડી દો, કારણ કે જીવન મહારજે તો એ વાતમાં દરેક વધારે વધારે હુણતા બાપ છે અને કદા તમેએ તમારા ધર્મનો વધારો કરવા વાન્ટે કંમર બાંધી છે અને જે કાંઈ તમે કહો છો તે કાંઈ ભરેલું નહીં હોય તો તમે જીવન મહારજેને બોધ કરો, તમે એ ટરનારની ઉપર ધિક્કાર નાખો, અને દીકા પ્રમણે ચાલીને તમારામાના જે મહારજે પોતાના સેવકની વહુ દીકરીઓને બગાડતા હો તેથી હાથ ઉઠાવો. જેઓ ધર્મનો ઉપદેશ કરવા બહાર નીકળ્યા છે તેઓને પ્રતીવાદી આ પ્રમાણે કહે છે. લાઇબલની જીનાના છેલ્લા વાક્ય ત્રીપે કે જેને કંઈ પણ શક હોય તો હવે તે નીકળી જવો જોઈએ છે.

“હવે જે માહેરી પડવાની છે તે ત્રીપે હું એટલું જ જણાવું છું કે ભાટીઆ કેન્સપીરમી કેમની તપાસ થઈ ગયા પછી વાદીનો મુકદ્દમા ચલાવનાર (પ્રજુદામ) પ્રતીવાદીના માફીઓને કહેલો ફરે છે કે તમે મહારાજના વીરુદ્ધ સાહેબી પુર્યો ના અને જો પુર્યો તો તમને ન્યાત બહાર રહેવું પડશે આવા મુકદ્દમા આ મને સાહેબી રજુ કરવાનું કામ સઘળે ઠેક છે મુરકેલ છે, પણ આ મુકદ્દમામાં તો એ કામ ઘણું જ મુશ્કેલ થઈ પડ્યું છે, કારણ કે પ્રતીવાદીની તરફ કાંઈ માહેરી પુરવા નહીં આવે એવી તજનીજ વાદીની તરફથી થયેલી છે આ કારણને માટે હું કડું છઉં કે પ્રતીવાદીઓને ધણે જ કાયદાથી જે ટવી છુટ મદ્દી રક્તી હોય તેટલી છુટ તમે નામદારોએ આપવી જોઈએ, વાદીના માફીઓથી આ વાત રજુ થઈ કે મહારાજ ફક્ત ધર્મની વાતે પોતાના સેવકો ઉપર જુલમ શુતરે છે એટલું નહીં પણ ધર્મને નામે તેઓના મમારી ખજાના પણ જુલમ શુભરે છે. અને તે એટલે વેર કે એક મુલેહના અમલદારે (અને હું ફલગીર છું કે તે હજી ૫૫ મુલેહનો અમલદાર છે તેણે) કયુલ કીધું કે મેં શુભાગી ખત ઉપર મહી કીધી છે, અને તે સહીથી હું બંધાયો છું કે હમારી ન્યાતના જે લોકો મહારાજની વીરુદ્ધ લખે અને મહારાજને કોર્ટમાં માફી દાખલ બોલાવે તો તેને ન્યાત બહારની સજા કરવી, અને તે લખત ઉપર સહી લેવાને મહારાજને કેટલાક દીવસ સુધી મદ્દી બંધ કરવા પડ્યા હતા મહારાજને પોતાના સેવકના મરણની વખતે તેમને ત્યાં જઈને તેઓની છાતી ઉપર પગ મુકી પૈમા લે છે છેવટે હું એટલું જ જણાવું છું કે પ્રતીવાદીની તરફથી સઘળી સાહેબી રજુ થયા પછી એવું માલુમ પડ્યું કે લાઇબલની જીના

પ્રતીવાદીઓની તરફના સાક્ષીઓ.

(સાતમો દીવસ; ગંગળવાર, તા. ૪ થી ફેબ્રુઆરી)

(૧) કરસનદાસ મુલગુ—“હું આ મુકદ્દમા મધે એક પ્રતીવાદી છું; શાંતે વાણીઓ અને ૨૮ વરસની ઉંમરનો છું. વડલાચાર્ય ધર્મને માનનારી જાતમાં હું જન્મ્યો છું, મહારાજને ગુરૂ લેજો હું માનતો હતો અને ઇશ્વર લેજો નહીં. લાઈબ્રેરીની બીના છપાઈ પ્રગટ થઈ ત્યારે હું સત્ય પ્રકાશનો માલિક તથા અધીપતી હતો. ગયા વરસની શરૂઆતથી એ પત્રને સસ્ત ગોફતાર સાથે ભેડી નાખ્યું છે અને ત્યારથી તે “સસ્ત ગોફતાર તથા સત્ય પ્રકાશ” ના નામથી ચાલુમાં છે. બીજા પ્રતીવાદી નાનાસાઈ રૂસ્તમજી રાણીના સત્ય-પ્રકાશનો છાપનાર હતો. “સ્રી બોધ” નામનું ચોપાનીઈ પણ હું લખ્યું છું. બીજા કેટલાએક ચોપાનીઆં તથા પુસ્તકો મેં લખ્યાં છે. અસલ હિંદુ ધર્મના મતથી હું થોડો ઘણો વાકેફ છું. એ અસલ ધર્મમાંથી આશરે ૧૦૦ પંથો ઉભા થયા છે. અને તેમાંથી પણ બીજા વળી પંથ ઉભા થયા છે. એ પંથ મધ્યેના કેટલાએક પંથો તો એક બીજાથી ઘણા જુદા છે. શીવ અને વીષ્ણુ માર્ગમાં ઘણો ફેર છે. એ બેઉ માર્ગની પુણ તથા નીતિ જુદી જુદી છે વડલાચાર્યના મત-વાળા વીષ્ણુને માને છે અને શીવ માગવાળા શીવને માને છે વડલાચાર્ય પંથમાં મનને (ઈન્દ્રિયને) જીતવાનું (વેસાચ પાળવાનું) કહ્યું નથી. પણ શીવ માર્ગમાં કહેલું છે. અસલ હિંદુ ધર્મમાં મન જીતવાનું, તથા શરીરને કષ્ટ આપવાનું, તથા પાપના પશ્ચાત્તાપ કરવાનું કહેલું છે. વડલાચાર્યનો પંથ આશરે ૩૭૫ વરસની વાત ઉપર ઉભો થયો છે વડલાચાર્ય એ પંથનો મુળ પુરૂષ હતો અને શાંતે તૈલંગો પ્રાદ્ય હતા. વડલાચાર્ય તથા તેના બાપ લઈમન ભટ્ટને તૈલંગો પ્રાદ્ય હતા એ ન્યાત બાહાર મુક્યા હતા ‘નીજ વારતા’ નામના મજાલામાં લખેલા એક પુસ્તકમાં એવું લખ્યું છે કે વડલાચાર્ય જ્યારે મરણ પામ્યા ત્યારે આગનો મોટો ભડકા થઈને આકાશમાં ચઢી ગયા. મહારાજ (ભટ્ટના કુટુંબ મધ્યે) માંહો માંહે પ-લે છે. જ્યારે માંહે માંહે છેકરી મળતી નથી ત્યારે કોઈ ગરીબ તૈલંગો પ્રાદ્યને પૈસા આપીને તેની છેકરી પરણે છે પણ જે તૈલંગો પ્રાદ્ય મહારાજને છેકરી પરણે છે તે પોતાની ન્યાતમાંથી ન્યાત બાહાર ધાય છે. એક મહારાજ એક ગરીબ તૈલંગો પ્રાદ્યની છેકરી સાથે પરણેલા હતા તેની મને ખબર છે. મહારાજે બીજા

પ્રાદ્યલો નથી અને તેઓનો પંથ પણ અસલનો નથી. તેઓ કે પણ લોકોને અમલ હીંદુ ધર્મનો ઉપદેશ કરતા નથી માટે તેઓ અસલ હીંદુ ધર્મના ધર્મગુરુ કહેવાતા નથી. વૈષ્ણવો પોતાના પંથ મતની વાતો મહારાજ પાસેથી સાંભળે છે. અસલ હીંદુ ધર્મની વાતે પ્રાદ્યલ પાસેથી સાંભળે છે. પ્રાદ્યલો ઉઘાડી રીતે ધર્મની વાતે બધા લોકોને મમળાવે છે. મહારાજને પોતાના પંથની વાતો છુપાવે રાખે છે. એ વાતો જાહેર કરવાની એ પંથમાં મના કીધેલી છે. વલ્લભાચાર્ય પંથના મતથી વાકેફ થવાને 'મં ઘણું' ધ્યાન આપ્યું છે એ પંથના ઘણા બરા પુસ્તકો મજ ભાષામાં લખેલા છે અને હું મજ ભાષા વાંચી સમજી શકું છું. કેટલાંએક પુસ્તકો સંસ્કૃત ભાષામાં છે પણ સંસ્કૃત ભાષા હું જાણતો નથી. એ પંથની વાત જાહેર ન પાડવા વીધે એ પુસ્તકોમાં લખ્યું છે જે કોઈ પોતાના ગુરુની અથવા કાકો-રજી (મુરતી) ની શ્રુત વાત જાહેર કરે તે મુખા પછી ત્રણ જન્મ સુધી કુત્રાનો અવતાર પામે. મહારાજના મતની ઘણીએક વાતો એવી છે કે વિદ્વાન પ્રાદ્યલોથી તે વાતનો બોધ થઈ શકતો નથી. પ્રાદ્યલો હમારા પંથવાળાને ધર્મની વાતો સમજાવે છે તે વાતો તેઓ બીજા પંથવાળાઓને પણ સમજાવે છે મહારાજના પંથના ૧૪ પુસ્તકો હું આ કેટલું મધ્યે રજી કરું છું તે મધ્યે એક ગુજરાતી ભાષામાં, અને બીજા મજ ભાષામાં તથા સંસ્કૃત ભાષામાં છે એ પુસ્તકોનાં નામ—

(૧) સડસઠ અપરાધ; બનાવનાર હરરાયજી મહારાજ—(૨) અષ્ટાક્ષર ટીકા, બનાવનાર ગુસાંધજી—(૩) ચતુરસ્રોતી, બનાવનાર ગુસાંધજી.—(૪) ગુરુ સેવા; બનાવનાર વલ્લભાચાર્ય.—(૫) સ્વધર્મ વર્ધક અને સંશય હંદક; બનાવનાર વાઢી જહુથાથજી મહારાજ.—(૬) ગુપ્તી પરવા; મર્યાદા ટીકા; બનાવનાર હરરાયજી મહારાજ.—(૭) રસ-ભાવના; બનાવનાર ગોકુલનાથજી—(૮) વીઠલેશ રત્નવીવરજી; બનાવનાર દેવકીનંદન.—(૯) બસો બાવનની વાર્તા તથા—(૧૦) ચોરાસી વૈષ્ણવની વાર્તા, બનાવનાર ગોકુલનાથજી—(૧૧) વચનામૃત; બનાવનાર ગોકુલનાથજી.—(૧૨) સિદ્ધાંત રહસ્ય ઉપર ગોકુલનાથજીની ટીકા.—(૧૩) સિદ્ધાંત રહસ્ય બનાવનાર વલ્લભાચાર્ય—(૧૪) દશ મર્મ; બનાવનાર દ્વારકેશજી.

(૧) સડસઠ અપરાધ. એ પુસ્તક મજ ભાષામાં છે

તે મધ્યેના કેટલાંએક વાક્યોનો તરજુમો.

૮. વૈષ્ણવ થઈને જે કોઈ વૈષ્ણવ નથી તેને માન આપે તો તે (મુખા પછી) ત્રણ જન્મ સુધી ચમાર થાય.

૩૨ જે કોઈ પોતાના ગુરૂની અને કાકોરણ (ધર્મ) ની વચે લેદ અથવા તક્ષાવત સમજે તે (મુઆ પછી) મીયાના નામનો પક્ષી થાય

૩૪ જે કોઈ પોતાના ગુરૂની આજ્ઞા ઉલ્લંઘન કરે (તોડે) તે અમી પાત્રાદી લય'કર નર્કમાં જાય, અને તેની સઘળી સેવા નીષ્ફળ થાય.

૩૭ જે કોઈ પોતાના ગુરૂની અથવા કાકોરણની ગુપ્ત વાત બહાર કરે તે (મુઆ પછી) ત્રણ જન્મ સુધી કુતરો થાય

૩૬ જે કોઈ પોતાના ગુરૂ આગળ અથવા કાકોરણની આગળ મદમાસન કરી (એટલે પગ ઉપર ચડાવીને) જોસે તે (પોતાનાં મરણ પછી) સર્પનો જન્મ પામે

૫૪ જે કોઈ પોતાના ગુરૂ આગળ પોતાની વીંટા દેખાડે તે (મુઆ પછી,) ત્રણ જન્મ સુધી મુઠો થાય અને ત્રણ જન્મ સુધી કુતરો કે ગધેડો થાય

૫૫ જે કોઈ પોતાના ગુરૂની આગળ ચાલાકી દેખાડે તે મુઆ પછી જરક પક્ષોનો જન્મ પામે

૫૬ જે કોઈ પોતાના ગુરૂની સેવા કર્યા વગર (કાકોરણની) પુજા કરે તો તેની પુજા નીષ્ફળ જાય

૫૬ જે કોઈ પોતાના ગુરૂને અથવા કાકોરણને પોતાના પગલું તળિયું દેખાડે તે (મુઆ પછી) દશ વરસ સુધી સર્પનો જન્મ પામે

(૨) અષ્ટાક્ષર દીકા-એ પુસ્તક મજા લાપામાં છે.
તે મધ્યેના એક વાક્યનો તરણુએ.

જુઓ શ્રી ગુણધન કેવા છે ! તેને કાંઈ ચીજની ઇચ્છા નથી તેને કાંઈ ચીજની ગરજ નથી. તેની સર્વ ઇચ્છા પુરી પડેલી છે તે સર્વે ગુણોથી ભરપૂર છે. તે પોતે સાક્ષાત ધર્મ છે સર્વે અવતારમાં મુખ્ય છે. કંદોડો કામદેવ જેવા પ્રમસુરત છે છ બાતના મદગુણથી ભરેલા છે રસોક શ્રીરામણી (એટલે સર્વ બાતના રસના બાણુનારાઓના માથા ના મુગુટ છે) પોતાના ભક્તોના મનોરથ પુર્ણ કરવાની ઇચ્છા રાખે છે એવા શ્રી ગુણધન છે તેને કોઈ ચીજની ઇચ્છા શા માટે થાય ? પોતેજ દેશો દુનોગાના બનાવનાર છે અને કંદોડો દુનીઆમાં તેની કીર્તિ વ્યાપી રહેલી છે સઘળા પ્રાણીઓના પ્રાણુના અન્તર્યામી છે પ્રદ્મ, શીવ, ધર્મ, વગેરે દેવતાઓ તેનો મુતુની કરે છે, એવા શ્રી ગુણધન છે ?

(૩) ચતુર્થેઃકીની ટીકા—એ પુસ્તક વૃજ લાપામાં છે તે મધ્યેનાં વાક્યનો તરજુમો.

“તેટલા માટે કળીયુગમાં સેવા સમાન ખીજી મુક્તિ નથી. તેટલા “ ત્યારે જ્યારે કોઈ માણસ કૃત શ્રી આચાર્યજીનો આશરો લે છે “ ત્યારે તેનો સર્વ ઇશ્વર પુણ્ય થાય છે. આપણે આપણા ગુરૂને ઇશ્વર “ પ્રમાણે માનવો જોઈએ. એટલુંજ નહીં, પણ ગુરૂને ઇશ્વર કરતાં પણ “ વધારે માનવો જોઈએ; કેમકે જો ઇશ્વર ક્રોધ કરે તો ગુરૂ કેવ “ (આપણું) રક્ષણ કરે; પણ ગુરૂ જો ક્રોધ કરે તો (આપણું) રક્ષણ “ કરવાને કોઈ શક્તિવાન નથી.”

(૪) ગુરૂ સેવા—એ પુસ્તક વૃજ લાપામાં છે તેનાં કેટલાએક વાક્યોનો તરજુમો—

“ જ્યારે હરી (ઇશ્વર કોઈની ઉપર) ક્રોધ કરે ત્યારે ગુરૂ રક્ષા કરે; “ પણ જ્યારે ગુરૂ ક્રોધ કરે ત્યારે કોઈ રક્ષા કરી શકે નહીં, તેટલા “ માટે વૈષ્ણવે પોતાના તનમાં અને વિત (એટલે દોહલ) થી ગુરૂની “ સેવા કરીને તેને રાજી રાખવો.”

“ પણ મુખ્ય ગુરૂ તો શ્રી આચાર્યજી, ગુસાંઈજી, અને સઘળું “ વલ્લભકુળ (એટલે વલ્લભની ઓલાદ) છે. સર્વે તમજમાં જણાવ્યા પ્રમાણે એ સઘળાએ ગુરૂ છે.

“ તેટલા માટે ઇશ્વર અને ગુરૂની સેવા જરૂર કરીને કરવી જોઈએ. “ જો કોઈ માણસ ઇશ્વરનો સેવા કરે તો બ્યાપી વૈકુંઠમાં “ જાય; પણ ઇશ્વરની સેવાથી બ્યાપી વૈકુંઠમાં તેજ જાય જે ગુરૂની” “ સેવા કરે. જેવી ઇશ્વરની સેવા તેવીજ ગુરૂની સેવા કરવી જોઈએ.”

“ ગુરૂને ભેટ કરવી અને તે ભેટનું કાંઈ પ્રમાણ (હદ) નથી. જેવી “ મરણમાં આવે તેવી ભેટ કરવી. પણ એટલો વીચાર કરવો જોઈએ “ કે આ જગતમાં ઘણી જાતનાં પ્રાણી છે તે સઘળાંમા હમે મોટા ભા- “ બ્યશાળી છીએ કે શ્રી વલ્લભાચાર્યજી, તથા શ્રી ગુસાંઈજીએ, “ તથા તેમનાં સર્વ બાલકો (એટલે મહારાજો) જેઓ શ્રી પુરોષોત્તમ “ રૂપ સાક્ષાત ઇશ્વર છે તેમને ચરણે હમે છીએ.

(૫) સ્વધર્મ વર્ધક અને સંશયછેદક, પ્રગટ કરનાર વૈષ્ણવ ધર્મ પ્રસારક મંડળો. એ ચોપાનીયું ગુજરાતી ભાષામાં છપાયું છે. તેના પહેલા પુસ્તકના અંજા અંક મધ્યે ૨૭ એ પાને જાહેરાતની ઓત વીરે આ પ્રમાણે લખ્યું છે:—

પ્રયંગ બીજો.

“ઉપલા પ્રયંગમાં કહ્યું જે સર્વે રૂપ ધ્વજર પોતે અંશે કરીને
“થયા છે માટે આ જગત સર્વે પોતાનો આત્મા છે માટે પોતાના
“આત્મા સાથે પોતે રમણ કરે છે ધ્વજરને તો પારકું પોતીકું છેજ
“નહીં. સહુ પોતીકુંજ છે માટે બ્યલીચાર દોષ ધ્વજર ઉપર લાગુ
“પડતો નથી.”

“પારકી વસ્તુ લોગવવાનો દોષ તો આ સુદીને લાગે છે, ધ્વજ-
“રને તો પારકું છેજ નહીં. માટે બ્યલીચાર દોષનો કાયદો ધ્વજરે
‘સુદી સાડુ કરેલો છે. હવે અજ્ઞાની એમ કહે છે જે દીકરી અથવા
‘દીકરો બાપને કહેશે જે ‘હું તમારી વહુ થાઉં’. એમાં કેટલી
“અધર્મ અને કેટલી અનીતિ છે.’ માટે ધ્વજર સાથે જાનભાવની
“પ્રીત રાખનારા કેટલા અધર્મી છે, એવું દેખાડવું છે હવે એ વાતનો
“સમજી લોકોએ વીચાર કરીને જોવું જે ગોપીજને શ્રીકૃષ્ણની સાથે
“જાનભાવની પ્રીત કરી તે શું તેણે અધર્મનું આચરણ કર્યું? તથા
“આ સુદીની સાથે સુદિની સ્ત્રીઓ પાર્વતીજી સીતાજીને મહાદેવજી
“તથા શ્રી રામચંદ્રજી પરણ્યા તથા રાજાઓની કન્યા સોળ હજાર
“શ્રી કૃષ્ણ પરણ્યા તેણે પણ અધર્મ કર્યો એવું એ સુખના કહેવા
“ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે. જો કેવળ બાપ પુત્રનો ભાવ ધ્વજર હોયતો
“એ કન્યાઓ શ્રી કૃષ્ણ પરણે નહીં. પણ ધ્વજરમાં તો સર્વભાવ રહે-
“લા છે. સ્ત્રી તથા પુરુષ એ બન્ને ધ્વજરમાંથી નીકળ્યા છે. માટે સ્ત્રી
“પુરુષ એ બે ભેદ ધ્વજરને નથી. એ બન્ને ધ્વજરના આત્મા છે.
“માટે પોતાના આત્મા સાથે પોતે રમણ કરેછે એમા ધ્વજરને પણ
“અધર્મ નથી અને સુદિને પણ અધર્મ થતો નથી. જો અધર્મ થતો
“હોય તો શ્રી કૃષ્ણ એ ગળાની કન્યાઓ પરણેજ નહીં. જુઓ કે એણે
“શાસ્ત્રથી કેટલી બધી વાત ઉલટી ગતાવીને અજ્ઞણા લોકોને જાનભા-
“વ્યા છે જો જાનભાવની પ્રીત ધ્વજર સાથે રાખવામાં અધર્મ થતો હોય
“તો પુર્ય પુર્યોત્તમ વેદને જાનભાવ રાખવાનું વરદાન આપેજ નહીં.”

“વેદની ઘણા કાળની ત્રુતી સાંભળીને આકાશવાણીથી પ્રભુ
“(ધ્વજર) બોલ્યા જે હે શ્રુતીઓ હું તમારા ઉપર પ્રસન્ન થયો છું તેથી
“તમારી ઈચ્છા હોય તે વર માગો, એ રીતે બ્યારે શ્રી કૃષ્ણે કહ્યું
“ત્યારે શ્રુતીઓ બોલી જે,—

“હે પ્રભુ (ઈશ્વર) જેટલા નારાયણ આદીથી તમારાં સ્વરૂપ છે, “તેને તો અમે જાણીએ છીએ જે એ સર્વે સગુણ બ્રહ્મ છે એમને “વીરે અમારી પુર્ણ બુદ્ધી નથી અને અમે જેને બ્રહ્મ કરીને વર્ણન “કરીએ છીએ, જે સ્વરૂપ નીર્ગુણ છે અને અક્ષર બ્રહ્મથી ભુદ્ધ છે, તે “સ્વરૂપમા તો અમારી મન વાણી ખોલતી નથી માટે તે સ્વરૂપ “અમે જાણી શકતા નથી માટે તે સ્વરૂપનાં દર્શન અમને કરાવો એ “શ્રુતીઓએ કહ્યું ત્યારે પુર્ણ પુરુષોત્તમ જે શ્રી કૃષ્ણ તેણે “પોતાનું વ્યાપી વૈકુંઠ દેખાડ્યું અને પોતાના દર્શન કરાવ્યા તે સમયે “(વેદની) શ્રુતીઓને કેવા દર્શન થયા તે કહે છે

“તે સમયે (વેદની) શ્રુતીઓ શ્રી કૃષ્ણ સ્વરૂપ જોઈને સ્તુતી “કરવા લાગી જે હે શ્રી કૃષ્ણ તમારું સ્વરૂપ કોટી કામદેવથી પણ “અતીશય સુદ છે તે જોઈને અમને કામ ઉત્પન્ન થયો છે માટે અમે “તમારી સાથે સ્ત્રી ભાવથી રમણ કરીએ એ મનોરથ અમારો તમે “પુર્ણ કરો જે તમે અમને વરદાન આપવાની ઇચ્છા કરો છો તો “અમે એજ માગીએ છીએ એ રીતે જ્યારે વેદની શ્રુતી બોલી ત્યારે “શ્રી પુર્ણ પુરુષોત્તમ કહે છે જે,—

“હે શ્રુતીઓ તમારો આ જે મનોરથ છે, તે ઘણો દુર્લભ છે “અને સિદ્ધ થવો કઠણ છે, પણ મે તમારાથી કબુલાત કરી તેથી એ “મનોરથ મત્ત થશે પણ તે હમણા નહીં સિદ્ધ થાય તે કહે છે (કે) —

“શારન્વત કંઠ્ય જ્યારે આવશે ત્યારે તમે મજામા ગોપીઓ “અગટ થશો ત્યાં મદાવનમા રાસમા હું તમારો મનોરથ પુર્ણ કરીશ “અને જાનભાવની પ્રીત તમારી મારામા સર્વથી અઢકી થશે તે પ્રીતથી “તમે મને પામીને પ્રાપ્ત થશો એ રીતે શ્રી કૃષ્ણે શ્રુતીઓને “જાનભાવથી પ્રાપ્ત થવાનું કહ્યું એ વેદની શ્રુતીઓ ગોપીકા થ “યા છે તેઓનું નામ શ્રુતીરૂપા કહેવાય છે,

“એજ રીતે રામાયણમા કહ્યું છે જે દડકાણુ વનમા શ્રી “રામચદ્રજી પધાર્યા હતા ત્યાં સોળ હામર અગ્નિ કુમાર નામે “રૂપીઓ તપ કરતા હતા તે રૂપી શ્રી રામચદ્રજીનું સ્વરૂપ જોઈને “મોહીત થયા ત્યારે હાથ જોડીને શ્રી રામચદ્રજીને વીનતી કરી જે “હે પ્રભુ અમને તમારી સાથે સ્ત્રી રૂપે થઈને રમણ કરવાની ઇચ્છા “થઈ છે. માટે આ મનોરથ અમારો પૂર્ણ કરો ત્યારે શ્રી રામ “ચદ્રજીએ પ્રસન્ન થઈને વરદાન આપ્યું જે આ મનોરથ તમારો શ્રી

“કૃષ્ણાવતારમા પુર્ણ થશે તે અગ્નિકુમારે રૂપીઓ વ્રજમા ગો
“પીકા થયા તેનું નામ અગ્નિકુમાર ગોપીકા છે એની કથા કુમ
“પુરાણમા કહી છે તથા અથર્વવેદમા કહી છે જે—

“એ અગ્નિકુમાર રૂપીઓ વ્રજમા સ્ત્રી (રૂપે) પ્રગટ થઈ
“શ્રુતીઓની સાથે એ પણ પુર્ણ પુરુષોત્તમને પામી એ ગીતે વેદ
“પુરાણોમા કામ કામ કહ્યું છે જે જે ભાવે ઇશ્વરને આ જીવ રાજે તે
“ગીતે હજી તેનો મનોરથ પુર્ણ કરે છે ને જ્ઞાનભાવની પ્રીતમા અધર્મ
“થતો હોત તો શ્રી કૃષ્ણે તથા શ્રી રામચંદ્રજીએ સ્ત્રી થવાનું વરદાન
“કેમ આપ્યું ? તેમ મમયે અપ્રમદ થઈ જાન અને દડ કરત પણ
“ઇશ્વર તો સર્વરૂપ છે પીનારૂપ અને સ્વામીરૂપ છે ભ ઇરૂપ છે,
“પુત્રરૂપ છે જે જે ભાવે ઇશ્વરમા પ્રીત રાજે તે રીને ઇશ્વર તેનું
“મનોરથ પુર્ણ કરે છે નિરાયણ વાસુદેવજીએ પુત્રભાવનું વર માગ્યું
“તો તેનો પુત્રભાવનો મનોરથ પુર્ણ થયો, ગોપીકાને જ્ઞાનભાવથી પ્રીત
“કરી તો જ્ઞાન થઈને સુખ આપ્યું અને આ અજ્ઞાની જોઈ છે જે અધર્મ
“છે એ વાર્તાવેદ પુરાણથી કેવી ઉલટી કહે છે તે ઉપર કોઈ લકતો
“સાખી કહી છે જે—ઉકરડે ચરનાર ખર શું જાણે બાગની સહેલ
“મરણ મીશ્રીથી તેનું જીવન જગતનું મેલ—અર્થ, ઉકરડાના
“ચરનાર જે ગધેડા છે તે બાગની સહેલને શું જાણે જે બાગની સહેલ
“કેવી છે સાકર ખાધાથી ગધેડો મરણ પામે છે અને ઉકરડા ઉપર
“પડેલો કચરો ખાઈને જીવે છે તેમ પરબ્રહ્મા મુખને ચાહનાર
“જે લકત છે, તેનું જીવન તો જ્ઞાનભાવની પ્રીત છે એ પ્રીતને
“અલકત શું જાણે ? તે તો નર્કની પ્રીતની ઈન્છા કરનાર છે દેહ સ્ત્રી
“ધન એ મળ્યું એટલે પરમેશ્વરજી મળ્યા પણ અનુભવ ટરતા પણ
“સાકર જણાઈ આવે છે જે જ્ઞાનભાવ જેની પ્રીત કોઈ ઠેકાણે નથી તે
“સાકર શાસ્ત્રમા જ્ઞાનભાવની પેઠે પ્રીત હજીમા રાખી કહી છે જુઓ જે
“જ્ઞાનભાવની પ્રીતવાળી સ્ત્રી ઘરનું ગામ કરે છે પણ રાત દહાડો તેનું
“મન જારને મળવા સાડ લાગ્યું રહે છે અને જ્ઞાન પરદેશ ગાય તો
“તેના વીચોગથી તેને અન્ન ભાવતું નથી રાણગાર મારો કરનો ગમતો
“નથી, અને અતીશય વિયોગે દુઃખ થયાથી તે પોતાની દેહ છોડી દે
“છે એવી તરેહની પ્રીત પરમેશ્વરમા રાખી શાસ્ત્રમા અતીશય
“ઉત્તમ કહી છે તે પ્રીતને એ ગુર્ખા કહે છે જે એ પ્રીત પીકાર
“કરવા જોગ છે પણ ચારભાવે કરીને ઇશ્વર સાથે કાંઈ વ્યભીચાર
“કરવો એવું કહ્યું નથી કારણ જે સ્ત્રી ગોપીજનની ચોચતા પ્રમાણે

“આ છવની યોગ્યતા નથી. અને માક્ષાત ઇશ્વર સાથે સંબંધ પણ
 “આ છવનો નથી. એ ઉપર એક દૃષ્ટાંત કહીએ, કોઈ એક સ્ત્રી
 “સંધ્યાકાળ સમયે બારની પાસે જતી હતી. તે સમય કોઈ એક ફકીર
 “રસ્તામાં એકે ભગ્ન કરતો હતો. પણ અંધારું હતું તેથી તે ફકીરને
 “તે સ્ત્રીએ દીઠા નહીં ને ઠોકર મારતી ચાલી ગઈ. તેની પણ તેને ખગ-
 “રહી નહીં તે સમયે ફકીર દાંધ બોલ્યો નહી, પણ જ્યારે તે સ્ત્રી પાછી
 “આવી ત્યારે તે ફકીરે કહ્યું જે—અરે સંડ તું મને ઠોકર મારીને ચાલી
 “ગઈ પણ તે સમયે હું ઇશ્વરના ધ્યાનમાં હતો તેથી બોલ્યો નહી,
 “ત્યારે તે સ્ત્રીએ જવાબ દીધો જે તું ઇશ્વરના ધ્યાનમાં હોત તો મેં
 “ઠોકર મારી તેની તને ખગર રહેત નહી. જો કે મારી તુચ્છ પ્રીત જા-
 “રમાં હતી તેથી મેં તને દીઠા નહિ અને ઠોકર મારી તેની
 “પણ મને તેના ધ્યાનમાં ખગર ન રહી અરે તારી ખરી પ્રીત
 “લગવાનમાં હોત અને તેના ઉપર ધ્યાન હોત તો તને ઠોકર લા-
 “ગ્યાની ખગર કેમ રહેત? એટલું સાંભળતાં માત્ર તે ફકીરે કાન
 “પકડ્યો અને તે સ્ત્રીને પગે લાગી બોલ્યો માતા તેં વાવ કહી તે
 “ખરી છે આજથી મેં તને શુરૂ કરી એ દૃષ્ટાંતમાં પણ પ્રીતનો
 “ઉપદેશ લીધો છે. જેમ હતાનયરૂપીએ ચોવીશ વસ્તુઓ પાસેથી
 “ઉપદેશ લીધો તેમ બારલાવની પ્રીતીનો સાર લેવો. એ રીતે દાંધ
 “વ્યભીચાર કરવો એમ કહ્યું નથી. હરીના ભક્ત એ મર્મને જાણે
 “છે, જેમ દોહામાં કહ્યું છે.

“વાહી જાણે વેદના, અણવાહીનાણે ગાલ;

“વોરહીળી જાણે વેદના, પ્રેમ ભક્તિની ચાલ.

“વળી (વેદની) શ્રુતીના વરદાનમાં એજ અધ્યાયમાં કહ્યું છે જે—

“સ્ત્રી અથવા પુરૂષ ભક્તીભાવે કરીને હરીને (ઇશ્વરને) ભજે
 “તો શ્રુતીઓને જેવું પ્રાપ્ત થયું તેવું મનોરથ તેને સિદ્ધ થાયે,
 “એ રીતે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે જે જેવું મનોરથ રાખી પ્રભુને ભજે
 “તેવો મનોરથ પ્રભુ તેના પુર્યું કરે. એ રીતે કહ્યું છે. માટે આંધળાને
 “ખલે હાથ મુકીને દેખતાઓએ ચાલવું નહિ, જેમ દોહામાં કહ્યું છે.

“ખલે અંધને હસ્ત ધરી, પાછળ ચાલે જોડ;

“પડે ખાડમાં મુરનર, પાછલ પડશે તેડ ॥

“જે શાસ્ત્રને જાણતા નથી તેને શાસ્ત્રમાં આંધળા કહેલા છે.

“તેના બતાવ્યા ઉપર બદોશો રાખીને દેખતા પુરૂષે આંખો

“ મીચીને તેના જલા ઉપર હાથ મુકીને ચાલવું નહિ કેમ જે
 “ કુશળી લોકોને અણીપ્રાય હીંદુ લોકોને વટલાવવાનો છે. માટે
 “ હરેક પ્રકારે કરીને શાસ્ત્ર ઉપર હથાણુ મુકીને તેને જોડું કરીને
 “ લોકોને ખતાવીને વટલાવવા છે. એ વાતનો સુધારો મું-
 “ બઈમાં ચાલેલો છે. અને બીજા દેશોમાં પણ પ્રવર્ત થયો છે.
 “ આ જાનલાવનાં પ્રીતનો પ્રસંગ બીજો નહીં.”

(૬) પુષ્ટી વાહ મરીઆદા દીકા—એ પુસ્તક પ્રજા

ભાષામાં છે, તે મધેના વાક્યનો તરજુઓ:—

પુષ્ટી માર્ગ (એટલે મહારાજના પંથ) માં વર્ધણુવને ઘે-
 “ ર ધર્મજી જાનલાવની પ્રીતથી બીરાજે છે. તે (વીશે હરે હું)
 “ કહું છું જે પ્રમાણે આપણે પારકો છેકરો આપણા ઘેર-
 “ મા લાવીએ અથવા હરેક રીતે પારકો ભરથાર આપણા ઘે
 “ રમા રાખીએ તો અતી ઘણા ખ્યારથી તે આપણે વશ થાય છે.
 “ જો આપણે તનથી મનથી, અને ધનથી, અથવા બીજી કોઈ
 “ રીતથી સેવા કરીએ તો પારકો છેકરો અથવા પારકો ભરથાર
 “ આપણી માથે રહેશે. એજ પ્રમાણે આપણે ઘેરમા ઠાકોરજીની
 “ સેવા કીધાથી તે આપણી પાસે સદા સર્વદા રહેશે.”

(૭) રસ ભાવના—એ પુસ્તક પ્રજા ભાષામાં છે, તે મધેના

કેટલાએક વાક્યનો તરજુઓ:—

“ એ પ્રમાણે શ્રી કૃષ્ણ મોટો ભારથી (જીવ કરનાર) ક
 “ હેવાયો. એજ પ્રમાણે પુષ્ટીમાર્ગમાં સુરતાસ્વય (એટલે જાન
 “ કર્મના લોગ કરવાના મેદાન) માં કરેડો સ્વામીનીજી (એટલે
 “ સુંદર સ્ત્રીઓ) ને જીતીને પુર્ણ પુરુષોત્તમ ભારથી કેહેવાયા
 “ ત્યારપછી શ્રી સ્વામીનીજી સાથે નાચ કરવામાં જરોબરી કરી
 “ શક્યા નહીં અને લોગ કરવામાં હારી ગયા.

“ ત્યાર પછી શ્રી સ્વામીનીજી (એટલે રાધા) ની બેહેનપણી
 “ એએ પોતાના વાળ નાકથી ગુથીને અંગોડો વાળ્યો. તે અંબો
 “ ઠાને ભાવ આ પ્રમાણે લાવવો જોઈએ નાકને શ્રી સ્વામીનીજી
 “ ગણુવા અને વાળને શ્રી કૃષ્ણ ગણુવો તેઓ એક બીજા સાથે
 “ ઉલટા ગાસનમાં રહીને લોગ કરે છે, એમ સમજવું.

“ (શ્રી કૃષ્ણની માતા) જસોદાજીના ઘેરમા કુંવારી છેકરીઓ
 “ છે તેઓ શ્રી કૃષ્ણને પોતાના ભરથાર પ્રમાણે ગણે છે. તેટલા વારતે

“ તે કુંવારી છોકરીઓ પારચુને બદલે હાંડિયા ઉપર બીંછાનું તૈયાર
 “ કરે છે અને તે ઉપર શ્રી કૃષ્ણને પધરાસીને તેની સાથે લોગ કરે છે.

“ પુશ્પીમર્ગના લકતોની સાથે પ્રભુ (એટલે ઇશ્વર) લીલા
 “ રમે છે. એ લીલા બીજા પંથવાલાને ઘણી ભયંકર લાગે છે.
 “ પણ પુશ્પીમર્ગના લકતોને એ લીલા મોટાં સુખનું સાધન છે.

“ હાથીદાંતનાં રમકડાં શ્રી સ્વામીનીજી અંતર ઇચ્છા પ્રમાણે
 “ છે. તેટલા માટે જ્યારે શ્રી સ્વમીનીજી વનમાં પધારે છે ત્યારે
 “ હાથીદાંતનાં રમકડાંથી હાથીની પેઠે લોગ કરવાની ઇચ્છા ઉત્પન્ન
 “ કરે છે.

“ શ્રી ચંદ્રાવલીજી તથા શ્રી યમુનાજી તથા મજની કુંવારી
 “ અને પરણેલી સઘળી સ્ત્રીઓ મગીને શ્રી સ્વામીનીજીની વીનતી
 “ કરે છે. “ હમે તમારી દામી છઈએ, હમે કંઈ તમારા જેવી નથી
 “ તમારા આગળ હમે પ્રભુને કેમ મગીએ? આવી વીનતી સાંભ-
 “ળીને શ્રી સ્વામીનીજી જોડ્યાં (એ સ્વામીનીજી ચતુર અને ચૈત્સક
 “ કળાથી સંપૂર્ણ પણે ભોળી છે, તથા ચતુર શિરામણી છે તે
 “ પણ ભોળી છે. તે સઘળી સ્ત્રીઓનો ગરીબાઈ જોઈને ખુશી થઈ
 “ અને જોડી) તમારું નામ મજસ્તન છે કારણ કે મજમાં તમે
 “ રતન છો. કેમકે તમે (શ્રી કૃષ્ણ) કાકોરજીમાં પતીલાવ (એટલે
 “ ભતોર જેવી પ્રીતી) સંજોડો તેવા એકે ભાવ નથી, તમે ઉત્તમ
 “ માં ઉત્તમ છો અને મારા કરતા શ્રી કૃષ્ણ ઉપર તમારો ભાવ વધારે
 “ છે, કેમકે તમે સદા પવિત્ર રહો છો અને કોઈપણ (ગોપ એટલે
 “ ગોપીના ધણી) ની સાથે તમારો સંબંધ નથી. પુત્ર, ભરથાર,
 “ ઇત્યાદીઓ દુનીઆમાં લોકોને દેખાડવા માટે છે, પણ તેમને
 “ તમારી સાથે સંબંધ નથી અને વળી તમે નીરપકારી છો. તમે
 “ હમારી જાસલાવની મોજમાં ઘણા ઉપયોગી છો. તમારામાં અદે-
 “ખાઈ કે ઇર્ષા નથી અને વળી જાસલાવની જુદી જુદી રીતથી
 “ લોગ કરવાને તમારું દીલ ઘડુંજ લાગેલું છે. તમે મારા હૃદયમાં
 “ ઘણા પ્યારા છો. હમે લોગ કરીએ છીએ ત્યારે તમે દાસ ભાવથી
 “ હમારી સેવામાં ઉભી રહો છો. એ ઉપરથી શ્રી સ્વામીનીજી ખુશી
 “ થઈને શ્રીકૃષ્ણને આ પ્રમાણે કહે છે. “એ સ્ત્રીઓ તમને વાહાલી
 “ તેટલા માટે મને પણ બહુ વાહાલી છે. તેઓને જુદાજુદા કુંજ
 “ (એટલે જાગ) બાધી આપો, જેથી કરીને તે દરેકની સાથે જુદો
 “ જુદો લોગ થઈ શકે, ”

“શ્રી સ્વામીનીજીએ પોતાના શરીરમાંથી કરોડો સખી (એટલે “ગ્રેહનપણો”) ઓને પ્રગટ દીધી. તેઓના નામ લક્ષ્મીતા, વીસાખા, “ઈત્યાદી પાડ્યા. તેઓમાંથી જે ખુબસુરત અને જ્ઞસ્થોગ કરવામાં “ઘણીજ ચતુર હતી તેઓને લક્ષ્મીતા કરીને કેહેતા હતા; અને જેઓ “હોધા આસને જ્ઞસ્થોગ કરવામાં ચતુર હતી તેઓનું નામ વીસાખા “કરીને સખ્યું હતું.”

(૮) વીઠ્ઠેશ્વરનવીચરણ તથા સર્વોત્તમ:—એ પુસ્તકો સંસ્કૃતમાં છે તે મધ્યેના બે વાક્યના અર્થ:—

“આચાર્ય (અથવા મહારાજ) નું જીભું નામ ‘શ્રીધ:’ કરીને “છે. તેનો અર્થ ‘પ્રીય’ એટલે ઘણી સીઓનો ભરથાર કરીને સમજવો.

“આચાર્ય (અથવા મહારાજ) વળી જીભું નામ ‘સસક્ષીલા “મહોદધી એટલે રાસ લીલા (જરભાવની રમત) નો સાગર.

“આચાર્ય (અથવા મહારાજ) નું ત્રીજું નામ ‘સસક્ષીલૈક “તાતપ્રીય’ “એટલે એવો પુરૂષ જેની મુખ્ય મતલબ સસક્ષીલા “કરવાની છે.

(૯) બસો બાવન વૈષ્ણવની વાર્તા—એ પુસ્તક યજ્ઞ ભાષામાં છે તે મધ્યેની બે વાર્તાનો તરજુઓ.

“હવે શ્રી ગુસાંધજીની સેવક ગંગા ખત્રીઆણી હતી, તે મહા- “વનમાં રહેતી હતી તેની વાર્તા. ગંગાઆધની મા ઘણી ખુબસુરત “હતી અને દેખાવામાં ઘણી સુંદર હતી. અને ભર જોખનમાં હતી. “એક પ્રસંગે ગુસાંધજી મહાવનમાં ગયા અને એક વૈષ્ણવના ઘરમાં “ઉતર્યા; અને તે ખત્રીઆણી તે વૈષ્ણવના ઘેરની પાસે રહેતી હતી. “તે ખત્રીઆણી શ્રી ગુસાંધજીના દર્શન કરવા ગઇ ત્યારે તેણીએ “ગુસાંધજીમાં કરોડો કામદેવના જેવી ‘ખુબસુરતી દીઠી.’ તે ઉપરથી “તે ખત્રીઆણી ઘણા મોહ પામી અને તેની ઉપર આશ્રક થઇ. “તેથી દરરોજ શ્રી ગુસાંધજીનાં દર્શન ક્રીધા વિના તેને એન પડતું “નહોતું. તેટલા માટે તે દરરોજ ઉઠીને શ્રી ગોકુલમાં આવતી અને “શ્રી ગુસાંધજીના દર્શન કરી પોતાને ઘેર જતી હતી, અને તે “પોતાના મનમાં વારંવાર કેહતી હતી કે, જો તેને એકાંતમાં મળું “તો મારા મનના મનોરથ પુરા થાય.’ પણ તેણીને લાગ કાંચે “નહી. ત્યારે એક દહાડે તે ખત્રીઆણીએ પોતાના મનમાં વીચાર્યું

“ કે જ્યારે શ્રી ગુસાંઈજી ખરચુ (વાડામાં) જયે ત્યારે હું ત્યાં જઈશ
 “ એ પ્રમાણે એક દહાડે તે ખત્રીઆણી વાડામાં સંતાઈ રહી, અને
 “ પછી શ્રી ગુસાંઈજી જ્યારે વાડામાં આવ્યા ત્યારે તે ખત્રીઆણી
 “ બોલી કે ‘મહારાજ કૃપા કરીને મારા મનના મનોરથ પુર્ણ કરો.’
 “ પણ શ્રી ગુસાંઈજીએ ના પાડી અને કહ્યું કે આ વાતમાં હું કંઈ
 “ જાણું નહીં. ત્યારે તે ખત્રીઆણીએ ઘણી હઠ કરી એટલે શ્રી
 “ ગુસાંઈજીએ ક્રોધ કરીને કહ્યું કે ‘અત્રી તું હઠ કરીશ માં; ઘેર
 “ તારા મનના મનોરથ પુરા પડશે; આ હું તને વચન આપું છું,
 “ અને તું ઘેર જા, શ્રી ગુસાંઈજીના આવા વચન સાંભળીને તે ખત્રી-
 “ આણી ગઈ. ત્યાર પછી એક દીવસે તે ખત્રીઆણી સુતેલી હતી.
 “ ત્યારે ઉંઘમાં તેણીને સ્વપ્નું આવ્યું કે શ્રી ગુસાંઈ સાથે મને લોગ
 “ થયો, અને તેજ દહાડેથી તે ખત્રીઆણીને ગર્ભ રહેા. ત્યાર પછી
 “ ગર્ભનો વખત ભરાઈ આવ્યો ત્યારે તેણીએ એક છોકરી જણી. તે
 “ છોકરી ઘણીજ ખુબસુરત, શુભવાન, અને રૂપવંતી થઈ, તેનું
 “ નામ ગંગાબાઈ રાખ્યું. પછી એ છોકરી મોટી થઈ અને શ્રી
 “ ગુસાંઈજી પાસ તેનું નામ નીવેદન કરાવ્યું.

“ ભીલ અને ભીલડીની વાર્તા:—આ વાત શ્રી (વડલ)
 “ આચાર્યજીએ પોતાને મોહોડે એક વખત વૈષ્ણવોને કહી સંભ-
 “ જાવી ત્યાર પછી શ્રી ગોપીનાથજીએ વૈષ્ણવોને કહી સંભજાવી.
 “ એક ભીલ અને ભીલડી, ઘણી ઘણીઆણી હતાં. તેઓ જંગલમાં
 “ જઈને (ખાખવાના) લાકડાં કાપી લાવતાં હતાં, અને તે લાકડાં
 “ વેચીને પોતાનો નીર્વાહ ચલાવતા હતા. એક બીજો ભીલ હતો તે
 “ પણ એજ જંગલમાં લાકડા લાવવા જતો હતો. એ બીજા ભીલની
 “ સાથે પેલી ભીલડીની ગાંઠ પડી. પ્રથમ તો આ બે શખસો ઘણી
 “ ઘણીઆણી લાકડાં લાવવાને સાથે જતાં હતાં. ત્યારે પછી પેલી
 “ ભીલડી બીજા ભીલની સાથે આશકમાં પડી અને તે બીજા ભીલની
 “ સાથે બીજા જંગલમાં લાકડાં લેવાને જવા લાગી. એ બેઉની વચે
 “ ઘણી મોહોખતની ગાંઠ બંધાઈ. તે જંગલમાં એક જગાયે ઠાકો-
 “ રજીનું મંદીર હતું એ બે શખસો ત્યાં ગયા પછી તે મંદીર બાડી
 “ અપડીને આરામ લેતાં હતાં. એ પ્રમાણે તેઓએ ઘણા દહાડા સુધી
 “ ડીધું. તેઓ એક બીજા ઉપર ગદુજ આશક થઈને ગાન તાન
 “ કરતાં હતા, અને પછી ઉઠીને ઘેર જતાં હતાં. ત્યાર પછી ક્રોધે
 “ આવીને તે ભીલડીના ઘણીને કહ્યું કે તારી બાયડી ફલાણા સાથે
 “ લાગેલી છે, અને બેહ જણાં ફલાણા જંગલમાં ફલાણે ઠેકાણે

“જાય છે ત્યારપછી એક દીવસે તે લીલડીના ધણી તેની પછવાડે
 “જંગલમાં ગયે. પેલા બે (આશુક માશુક) આગળ જઈને ઠાકુર-
 “જીનું મંદીર ઝાડી અપટ્ટીને સુખ ચેતનમાં બેઠાં હતાં. તે લીલડીના
 “ધણીએ છુપીને તે બેઠા જણના ચાળા ભ્રેયા, અને ત્યારે તેઓ
 “(ભરબોગના) અંગ કરી રહ્યાં ત્યારે તે લીલડીના ધણીએ બેઠાને
 “તેજ ઠેકાણે મારી નાખ્યાં. તે પછી ધર્મરાજના દુત આવ્યા અને
 “તેટલામાં વિષ્ણુના દુત પણ આવ્યા. વિષ્ણુના દુતે જમરાજના દુતને
 “કહ્યું કે ‘ તમે અહીંમાં શા માટે આવ્યા છો ? શ્રી ઠાકોરજીએ
 “એ લોકોને (સ્વર્ગમાં) સઉથી સારી જગા આપી છે, અને તેથી
 “પણ વધારે સારી જગા એ લોકોને મળશે ’ વિષ્ણુનો દુત તે પછી તે
 “બેઠાને પોતાની સાથે લઈ ગયો અને ઠાકોરજીની પાસે જઈને
 “તેઓને ઉભા રાખ્યા, ત્યારે શ્રી ઠાકોરજીએ તેમને કહ્યું કે જે ભ્રમ્યે
 “તે માગે, તે ઉપરથી તેઓએ પોતાના હાથ ભેડીને નમનતાઈથી
 “કહ્યું કે મહારાજ અમે ધણું નીચું કર્મ કીધું છે; તમે આટલી કૃપા
 “દેખાડો છો તેનું કારણ શું ? ’ તે ઉપરથી તેમણે કહ્યું કે તમે બેઠા જ-
 “ણાંને નીચું કામ કીધું છે એ વાત ખરી; પણ તમે ઠાકોરજીનું મં-
 “દીર સાફ કીધું છે અને તમે જે સેવા કીધી છે તે ઠાકોરજીએ અં-
 “ગીકાર કીધી છે, અને તેટલા માટે સ્વર્ગમાં તમને સઉથી સારી
 “જગા મળી છે, વાસ્તે હું ખુશી થઈને કહું છું કે તમે માગો. ત્યારે
 “તે બે શખસોએ કહ્યું કે મહારાજ તમે હમારી ઉપર રાજી થઈને
 “કૃપા કરવા ઇચ્છો છો ત્યારે અમે પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે તમે હમને
 “પૃથ્વી ઉપર ધણી ધણીઆણીનો જન્મ આપો અને હમે તમારી
 “સેવા કરીએ કૃપા કરીને આ હમારી વીન’તી કબુલ કરે. ત્યારે
 “શ્રી ઠાકોરજીએ કહ્યું કે મત્રો; તમારી ઇચ્છા પુર્ણ થશે ’ ત્યાર પછી
 “તે બે શખસો આ દુનીઆમાં અવતર્યાં. તે પુરૂષ રાજાને ઘેર
 “કુંવર થઈને અવતર્યો અને સ્ત્રી બીજા રાજાને ત્યાં ઇકરી થઈ
 “અવતરી.”

(૧૦) ચોરાસી વઘણુવની વાર્તા—એ પુસ્તક યજ્ઞ

બાપમાં ■ તે મધ્યેની એક વાર્તાનો તરજુઓ—

“ શ્રી આચાર્યજી મહાપ્રભુના સેવક કૃષ્ણદાસ પ્રાદાણુની વાર્તા
 “ કૃષ્ણદાસ એક ગામમાં રહેતો હતો. તે લગવત સેવા કરતો હતો.
 “ એક વખતે પાંચ કે દશ વૈષ્ણવો શ્રી આચાર્યજી મહાપ્રભુના દર્શન
 “ કરવા વાસ્તે આડેલ (નામનાં ગામમાં) ગયા હતા. તેઓ કૃષ્ણદા-

" સને ઘેર આવ્યા. તે વેળાએ કૃષ્ણદાસ ઘેરમાં હતો નહીં. તે કાંઈ
 " કામે બહારગામ ગયો હતો, અને કૃષ્ણદાસની બેરી ઘેર હતી. તે
 " જોને બેસાડીને તે અંદર ગઈ અને વિચાર કરવા લાગી કે હવે શું
 " કરવું ત્યારે તેને યાદ આવ્યું કે દમ્ભાદો વાણીઓ વારંવાર મને
 " કહ્યા કરે છે કે તું મારી પાસે આવ, જે માગે તે હું આપું. તેટલા
 " વાસ્તે આજે હું તેની દુકાન ઉપરથી સીધું સામાન લઈ આવું અને
 " તેને કહું કે હું તને મળીશ, જે મને આંધું સામાન જોઈએ છે તે
 " આપ. આ પ્રમાણે દર્શાવ કરીને તે તેની દુકાન ઉપર ગઈ, અને તેને
 " કબજામાં આપ્યા પછી સીધું સામાન લઈ આવી ઘેર આવ્યા પછી
 " રસોઈ તૈયાર કરી. અને શ્રી કાકોરજીને બેગ ધર્માં પછી તે વૈષ્ણુ-
 " વોને પ્રસાદ લેવડાવ્યો. વૈષ્ણુવો લડી ભાતે જમ્યા ત્યાર પછી
 " કૃષ્ણદાસ સાંજના ઘેર આવ્યો, સઘળા વૈષ્ણુવોને મળ્યો, અને
 " તેઓને જેશ્રીકૃષ્ણ કરીને પોતાના ઘેરમાં ગયો અને બેરીને
 " પુછ્યું કે આ વૈષ્ણુવોને જમાડ્યા? તેણે જવાબ આપ્યો કે, હા
 " જમાડ્યા. ત્યારે કૃષ્ણદાસે પુછ્યું કે સીધું સામાન ક્યાંથી પેદા
 " કીધો? ત્યારે બધી વાત તે બેરીએ કહી સંભળાવી. એ ઉપરથી
 " કૃષ્ણદાસ પોતાની બેરી ઉપર ધણો પ્રસન્ન થયો. પછી ધણી ધણી-
 " આણી એ બેડ જણાએ મળીને પ્રસાદ લીધો, અને કૃષ્ણદાસે
 " તે વૈષ્ણુવની આગળ આખી રાત ભગવત અર્ચામાં દહાડી. સવાર
 " પડી ત્યારે કૃષ્ણદાસે તે બધા વૈષ્ણુવોને વિદાય કીધા. તેઓ ગયા
 " અને કૃષ્ણદાસ તેઓને થોડે સુધી વળાવા (મુકવા) ગયો. ત્યાર
 " પછી તે ઘેર આવ્યો અને શ્રી કાકોરજીને ભોગ ધર્માં પછી તે
 " ઠાંકીને બહાર ગયો. જ્યારે કૃષ્ણદાસ સાંજના ઘેર આવ્યો ત્યારે
 " ધણી ધણીઆણીએ મળીને પ્રસાદ લીધો. ત્યાર પછી કૃષ્ણદાસે
 " પોતાની સ્ત્રીને કહ્યું કે તે કાલે પેલા વાણીજાને વચન આપ્યું છે
 " તે તારી વાટ જોતો હશે. તેટલા વાસ્તે એ વચન પૂરું પાડ્યું
 " જોઈએ, તે ઉપરથી તે સ્ત્રી પોતાના શરીરને તેલ લગાડીને નાડી;
 " અને શરીરે સજ્જગાર સજીને જવાને તૈયાર થઈ. વરસાદની રૂતુ હતી
 " અને તે દીને વરસાદ પડ્યો હતો, અને તેથી રસ્તામાં કીચડ થયો
 " હતો. એ ઉપરથી કૃષ્ણદાસે કહ્યું કે તું જો મારી આંધ ઉપર બેસે તો
 " હું તને ત્યાં મુકી આપું, કેમકે રસ્તામાં કીચડ બહુ છે તેથી તારા પગ!
 " કીચડવાળા થશે, અને જો તારા પગ કીચડવાળા હશે તો પેલો તને
 " પસંદ કરશે નહીં. તે ઉપરથી કૃષ્ણદાસ પોતાની સ્ત્રીને પોતાના

“ ખભા ઉપર એસાડીને પેલા વાણીઆની દુકાન ઉપર મુકી આંચે, તે
 “ પછી તે સ્ત્રીએ વાણીઆને માદ કઠીને બારણું ઉઘડાવ્યું વાણીઆએ
 “ બારણું ઉઘાડીને તેને માદે લીધી, અને તેના પગ ધોવાને પાણી
 “ લાંચે. ત્યારે તે સ્ત્રીએ વાણીઆને કહ્યું કે મારા પગ કીચડવાળા
 “ થયા નથી ત્યારે તે વાણીઓ બોલ્યો કે રસ્તામા ઘણો કીચડ છે
 “ અને તારા પગ કોરા કેમ રહ્યા ? ત્યારે તે સ્ત્રીએ વાણીઆને કહ્યું
 “ કે તુ તારૂ કામ કરી લે તે વાણીઆએ કહ્યું કે એ વાત મને
 “ જણાવવી જોઈએ તે સ્ત્રીએ કહ્યું કે મારો ઘણી મને ખભા ઉપર
 “ એસાડીને મુકી ગયો એ વાત સાલળીને તે વાણીઆને અચ બો
 “ ઉપજ્યો અને બધી વાત પુછવા લાગ્યો અને તે સ્ત્રીને વીનતી
 “ કીધી કે સઘળી વાતથી મને વાકેફ કર તે સ્ત્રીએ સઘળી હકીકત
 “ કહી સલાળાવી તે સાલળીને તે વાણીઆએ પોતાના જીવને
 “ ધીક્કાર્યો અને સ્ત્રીને કહ્યું કે તું ખરેખર સુખી છે, કેમ કે તારૂ મન
 “ આલુ નીર્મળ છે અને પોતાના હાથ જોડીને બોલ્યો કે મારો
 “ અપરાધ ક્ષમા (માફ) કર અને મારી ઉપર દયા રાખ તું મારી
 “ જીવેન થાય ”

(૧૧) વચનામૃતઃ એ પુસ્તક વૃજ ભાષામાં છે

તે મધ્યેનાં કેટલાંક વાક્યનો તરજુમો—

“ જે કોઈ પોતાના દીવમા કોઈ કરીને પોતાના ગુરૂની નીદા
 “ કરેછે અને પોતાના ગુરૂ વીધે કંઠજી શબ્દ વાપરે છે તે મુ ગો થાય છે
 “ અને ત્યાર પછી તે સર્પનો જન્મ પામે છે ત્યાર પછી તે જાડનો
 “ જન્મ પામે છે અને તે પછી તે (જીવ) પ્રેત થાય છે

શ્રી ભગવાનનું અમરણ કરવું એજ પ્રમાણે પોતાના ગુરૂનું પણ
 “ અમરણ કરવું

“ વૈષ્ણવ થઈને બીજાનો દોષ જોવો નહીં અને સાલળવો
 “ નહીં, તથા પોતાની નજરે પડે અથવા ઠાને સલાળાએ તો તે દોષ
 “ વીધે પોતાના મનમા કાંઈ લાવવું નહીં અને આ પ્રમાણે વિચારવું
 “ કે હું માયારૂપી અજ્ઞાનમા પડેલો છું, તેથી મારી નજરે દોષ મિ-
 “ વાય બીજું કાંઈ પડતું નથી (પણ) તેમા જઈ દોષ છે નહીં

હરેક વસ્તુ મેળવીને હું સુખી છું એમ વિચારવું નહીં ગૃહ-
 “ સ્થના ધર્મ વીધે શાસ્ત્ર સાલળ્યા પછી લોકીક વૈદીકમા લપટાઈ
 “ જવું નહીં શાસ્ત્રની જે સારી વાત પુષ્ટીમાર્ગને મક્કતી હોય

“ તે સારી પેઠે સાંભળવી અને સંભળાવવી, બીજા બધા શાસ્ત્ર પુષ્ટિ
 “ માર્ગથી અંતરાય કરાવવાવાળા છે, એ વાત ખુબ ધ્યાનમાં રાખવી.

(૧૨) સીધ્યાંત રહસ્ય ઉપર શ્રી ગોકલનાથજીની ટીકા—એ
 પુસ્તક સંકૃતમાં છે તે મધ્યેના એક વાક્યનો તરજુમો.

“ તેટલા વાસ્તે પ્રથમ આપણે આપણું બાયડી ઓકસાંને
 “ ઉપયોગ કરીએ તેની અગાઉ તે અર્પણ કરવાં જોઈએ, કારણ કે
 “ સર્વ વસ્તુ (અર્પણ કરવી) એમ કહ્યું છે. લક્ષ ધ્યાન પછી સ્ત્રીને
 “ ઉપયોગ આપણે કરીએ તેની અગાઉ તે અર્પણ કરવી, એવી
 “ મતલબથી કે તે આપણા પોતાનાં કામમાં આવે. એ પ્રમાણે પુત્રના
 “ જન્મ પછી પુત્ર પુત્રાદીકને (ઓકરા, ઓકરી વગેરે) અર્પણ
 “ કરવાં જોઈએ. સર્વ પ્રસંગે અને સર્વ પ્રસંગના કારણ લીધે તે
 “ પ્રસંગે હરેક વસ્તુ વાપરવી હોય તે અર્પણ કરવી જોઈએ. અર્પણ
 “ ક્રીધા પછી જુદાં જુદાં કાર્ય કરવાં. ”

(૧૩) સીધ્યાંત રહસ્ય—એ પુસ્તક સંકૃત ભાષામાં છે,
 અને તે ખુબ પુસ્તકનો તરજુમો.

“ શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૧ ની મધરાતના સાક્ષાત લગવાને (પોતે)
 “ દર્શન આપીને જે વચન કહ્યા તે જોલે જોલ આ પ્રમાણે—બ્રહ્મ
 “ સંબંધ ક્રીધાથી સર્વે પુરુષોના દેહ (શરીર) ના તથા જીવના
 “ દોષ ધોવાઈ જાય છે. એ દોષ પાંચ પ્રકારના છે. એટલે (૧) જે
 “ દોષ જન્મથી શરીરને લાગેલા છે, (૨) જે દોષ અને કાળ (વખત)
 “ ને લીધે ઉત્પન્ન થાય છે, (૩) જે વેદ મધે કહેલા છે, (૪) જે દોષ
 “ ઘણાજ મેલાપથી ઉત્પન્ન થાય છે, તથા (૫) જે દોષ સ્પર્શ એટલે
 “ અડક્યાથી લાગે છે. (બ્રહ્મ સંબંધ થયા પછી) આ સર્વ દોષ
 “ નાશ પામે છે; (અને બ્રહ્મ સંબંધ વગર) એ સર્વ દોષની નિવૃત્તિ
 “ થતી નથી. જે વસ્તુ પ્રથમ અર્પણ કરવામાં આવી નહીં હોય તે
 “ વસ્તુનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ નહીં, અર્પણ ક્રીધા પછી તે
 “ વસ્તુનો પોતાની મરજી પ્રમાણે ઉપયોગ કરવો. પુત્રી માર્ગની
 “ આવી રીત છે હરેક ધણી પોતાની વસ્તુનો ઉપયોગ ક્રીધા પછી
 “ તે વસ્તુ સર્વે દેવના દેવ (ઇશ્વર) ને અર્પણ કરે તો તે અંગીકાર
 “ થતી નથી. તેટલા માટે સર્વે કાર્યમાં સર્વ વસ્તુ પ્રથમ અર્પણ
 “ કરવી જોઈએ. જે વસ્તુ (એક વખત) અર્પણ કરી તે પાછી લેવી
 “ જોઈએ નહીં, કેમકે તે અર્પણ કરી એટલે હરીની થઈ ચુકી, એ

“મત ધીજ પંથવાળાઓનું છે. (આપણા માર્ગમાં તો) બ્રહ્મ સંબંધ
 “યથાથી એ વાતનો બાધ રહેતો નથી. અને એ પ્રમાણે દરેક વસ્તુ
 “અર્પણ ક્રીધા પછી તેનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. અને તેથીજ બ્રહ્મત્વ
 “એટલે ઇશ્વરપણું મળે છે (એટલે અર્પણ કરનાર શબ્દ પોતે ઇશ્વર
 “થઈ જાય છે.) જે પ્રમાણે સાફ અથવા મેઢું પાણી ગંગામાં મળી
 “ગયાથી ગંગાજળ (એટલે ગંગાનું પવિત્ર પાણી) થઈ જાય છે તે
 “પ્રમાણે બ્રહ્મ સંબંધ યથાથી સર્વે જીવ પોતે બ્રહ્મ થઈ જાય છે.
 “વદ્વલભાચાર્ય કૃત સ્ત્રીધ્વાંત રહસ્ય સમાપ્ત.”

(૧૪) પુષ્ટી માર્ગના દશ મર્મનું એક પદ મ્રજ ભાષામાં છે
 તેનો તરજુમો.

- “૧. આશરો એક શ્રી વદ્વલભાષીશનો રાખવો.
- “૨. માનસી રીતની મુખ્ય સેવાનું વ્યવસ્થા રાખવું.
- “૩. લોક તથા વેદને તજીને ગોપીશને શરણે જવું.
- “૪. દીનતા ભાવ રાખીને ખુશીથી શુભ ગ્રાવા.
- “૫. વૃજની સ્ત્રી છું એવો ભાવ મનમાં રાખવો.
- “૬. કૃષ્ણના નાગનું સ્મરણ કરતા રહેવું.
- “૭. એક પણ પણ તેની આજ્ઞા ન તોડવી.
- “૮. તેના કૃત તથા વચન ઉપર વીધાસ આણવો.
- “૯. ભગવદી ભણીને કોઈનો સત્સંગ કરવો.
- “૧૦. દોષ કોઈનો ન જોવો અને સાચું જોલવું.

“પુષ્ટી પંથના દશ મર્મ (અથવા) ધર્મ આ પ્રમાણે છે શ્રી
 “દ્વારકેશ કહે છે કે તે સદા ચીત્તમાં રાખવા.”

એક બીજા પદનો તરજુમો.

શ્રી વદ્વલભા ચર્ણ (એટલે પગ) નો ભરોસો મનખુત છે.
 “(કેમકે) તેના નખ ચઢની છટા વગર આખા જગતમાં અધાર્જ છે
 “કડીયુગમાં ત્રીવેડો પામવાનું એ વગર ધીજી એકે સાધન નથી.
 “સુરહાસ (કવી) કહે છે કે (અરે હું) જે પ્રકારે (આંખે તથા હૃદયે)
 “આંધળો છું તે (વદ્વલભાના) અમુલ્ય ચંદ્રેશનું શું વર્ણન કરું?”

એક ત્રીજા પદનો તરજુમો.

“શ્રી વદ્વલભાનો ભરોસો ભારી છે. અરે મન! તું જો કાળની
 “આજ્ઞા કરતો હોય તો આવી રીતે ભમતો અને ટોલતો શા માટે ફરે છે.

“ વીકુલ, ગીરધર અને (ગુણાંધરના) બીજા બાળકોએ આ જાતનું
 “ નીવારણ કીધું છે. તેઓ (વૈષ્ણવોના) શીરની ઉપર પોતાના ચણ
 “ કમળ (એટલે કમળ જેવા પગ) મુકીને પુરુષોત્તમ પ્રભુના નામનો
 “ મંત્ર આપે છે.”

“ એ સિવાય વૈષ્ણવ જ્યારે મહારાજને પોતાને ઘેર પધરાવે છે
 “ ત્યારે વૈષ્ણવોની બાચડીઓ મહારાજની આગળ જારલાવના ગીત
 “ ગાય છે એ ગીતમાંના ચાર ગીત હું ‘કોર્ટ’માં રજુ કરું છું.”

(૧૫) મહારાજેની આગળ તેમની સેવકીઓ ગીતા ગાય
 ૥ તે.

“ અતીરે ઉલટ ઘણા આવે મારે અંગે ॥
 “ શ્યામ સુંદર વર બેઠા છે સંગે ॥ ૧ ॥
 “ મુખડું જોયા વિના પાણી ન પીજી રે ॥
 “ રસીક સુંદર વર બેઠા બેઠા જીવું રે ॥ ૨ ॥
 “ મુજને ન વારીશ માહુરી રે માલી ॥
 “ દર્શન કરવાને બાંધેશ દાડી ॥ ૩ ॥
 “ સગપણ તો સાંભળીઆનું સાચું ॥
 “ બાકી સર્વે દીસે છે કાચું ॥ ૪ ॥
 “ કેહશે તેને કેહવા રે દેશું ॥
 “ આપણ સર્વે સાંભળી લેશું ॥ ૫ ॥

“ પરદેશ જાએ તો વલ્લભકુલ વહેલા આવજો જો
 “ અબળાને સંદેશ કહાવજો જો. ॥ પરદેશ ॥ ૧ ॥
 “ આપની આજ્ઞાને આધીન જામે છઈએ જો ॥
 “ આપે શર્ણુ લીધાં અમને ચીત ધરી જો ॥ પરદેશ ॥ ૨ ॥
 “ સુંદર દૃષ્ટિ દયાળુ અમ ઉપર કરી જો ॥
 “ તેથી તન મન લીધાં અમારા હરી જો ॥ પરદેશ ॥ ૩ ॥
 “ આ સાડ મેં લોક લાજ નવ ધરી જો ॥
 “ મુને આપના ચર્ણુની ધવ્ધા ઘણી જો ॥ પરદેશ ॥ ૪ ॥
 “ આવી વીનંતી કરે છે દાશી ઘણી જો ॥
 “ વહેલા આવશે તો દાસી થશે સહ જો પરદેશ ॥ ૫ ॥

“ વલ્લભકુળ છે કામલગાર કાન જો ॥
 “ - - - - - રે મગની વાટમાં રે લોલ ॥ ૧ ॥

- “ જોને જોની મુખડું પુનમ ચંદ જો ॥
 “ અણીઆરી આંખે મનડાં મોહી લીધાં રે લોલ ॥ ૨ ॥
 “ એ વાહલાની પાસે થઈને દારી જો ॥
 “ લોકોની લાજથી હવે હું નથી ખીવાની રે લોલ ॥ ૩ ॥
 “ હવે જોડેની જોથી ઘરનાં કામ ન થાય રે ॥
 “ વાહલાને દેખીને મનડા મોહી રહ્યાં રે લોલ ॥ ૪ ॥
 “ વલ્લભકૃપા છે કામણુગારા કાન જો ॥
 “ કરકાને ઠણકેરે મનડા હરી ગયાં રે લોલ ॥ ૫ ॥
 “ આપ છે પરમેશ્વર સ્વરૂપ જો ॥
 “ વલ્લભ વર વરીને હું અતી પ્રેમથી રે લોલ ॥ ૬ ॥
 “ વલ્લભ વરને શર્ણુ સુખીઆં થાશુ રે ॥
 “ તેઓની સંગતથી વૈકુંઠ પામશુ રે ॥ ૭ ॥

- (૧૬) “ મજના લવન કરું વીનતી, શ્રી વલ્લભનંદ
 “ શ્રી ગોકુલચંદ, વેગે તે આણું મોહલો ॥
 “ તમારા દર્શન વીના શ્રી વલ્લભ રે, કોહો છ કેમ રહેવાય
 “ મનડાં તે રાખ્યાં કેમ રહે, નેણે નીર ભરાયે ॥ મજ ॥
 “ અરજ સુણો રે આદર કરી રે, શ્રી જમનાજી રે માએ
 “ મેહે તણા હુખ દોહલો, કાં છ કેમ રહેવાયે ॥ મજ ॥
 “ દુર રહે કેમ ચાલયો રે, કોહો છ ક્યાંની રીત
 “ આજ કાલજી કોઈ નહી, છે છ પુર્વની પ્રીત ॥ મજ ॥
 “ હરી હૈયામાં રાખજે, રે છે પૂર્વ સ્નેહ
 “ દયા કરો દીનાનાથજી, નહીતર તણશું આ દેહ ॥ મજ ॥
 “ વૃજ માલતી વાસ માણુ, સદા રહે શ્રી ગોકુલ ગામ
 “ કાલીદીને કાંકડે, શ્રી ઠકરાણી ઘાટ ॥ મજ ॥
 “ નેણા ભરી ક્યારે નીરખશું, શ્રી ઠકરાણી ઘાટ
 “ અંતરમાં ક્રુષ્ણ ઘણી, જોઈ છું મજની વાટ ॥ મજ ॥
 “ એમે શું કોઈને, રહે શ્રી હલધર વીર ॥
 “ ધીરજ રાખી નવ રહે, ભરી ભરી આવે છે નીર ॥ મજ ॥
 “ રાંક ઉપર શાં રૂપણુ રે, પ્રભુ દીન દયાળ
 “ દાસ બાણી પોતાવણી, કરજો સેવદીના સંભાળ ॥ મજ ॥

“ એ ગીતો મધ્યે ઉપલા ત્રણ ગીત યુનીયન પ્રેસમાં છપાએલા છે એ ગીતમાં કહેલું છે કે વલ્લભકુળ (એટલે મહારાજ) કાન અથવા કૃષ્ણ છે, એને એ પંથના લોકો પણ મહારાજને કૃષ્ણ કરી સમજે છે. કૃષ્ણ વીશે હું થોડું ઘણું જાણું છું. તેણે કેટલાએક અવતાર લીધા છે. ઈશ્વરે કૃષ્ણને નામે માણુમરૂપે અવતરીને ૧૬૦૦૦ ગોપીની સાથે રાસ લીલા કરી તેમનો ઉદ્ધાર (એટલે છુટકારો) કીધો. રાસ લીલાનો અર્થ હોરેસ વીલ્સનની સંસ્કૃત કીકસનેરીમાં ‘ઘણી સ્ત્રીઓ સાથે જાનભાવની રમત’ લખ્યો છે. કૃષ્ણ જે લીલા કીધી તે સઘળી રાસ લીલા અથવા જાનભાવની હતી ત્યારે મહારાજ મર્ણુ પામે છે ત્યારે લીલા વસ્તાર્યા એમ કહેવાય છે એટલે જાનભાવની રમતમાં તેણે વધારો કીધો, મહારાજને પોતાના પંથનો ઉપદેશ કરતા નથી અને ધર્મશુદ્ધ નથી-તેઓ પોતાના સેવકોને આઠ અથવા દશ વરસની ઉંમરે કંઠી બાંધે છે. કંઠી બાંધતી વખતે જે મંત્ર ઉપદેશ કરે છે તેમાં તથા સેવકીઓ મહારાજની હજુર જે ગીતો ગાય છે તેમાં તન, મન અને ધન કાઠેરજી અથવા મહારાજને અર્પણ કરવાનું કહે છે. ધન એટલે પૈસા, ઘરબાયડી, છોકરાં, અને સઘળી તરેહની ખીજી મીલકત. ઘણાજ બાવકી સેવકો પોતાની બાયડીઓની અર્પણ કરે છે એવા દાખલા મારે કાને પડ્યા છે. વૈષ્ણવોમાં આ વાત પ્રસિદ્ધ છે કે મહારાજને પોતાના ઘણાજ બાવકી સેવકોની વહુ તથા દીકરીઓ સાથે જાનકર્મ કરે છે. છોકરીઓને પોતાના જરથારની પાસે મોકલ્યા પહેલાં તેઓને મહારાજની પાસે મોકલે છે. એ વીપેના કેટલાક દાખલા મારા જાણવામાં આવ્યા છે. આ વાત મહારાજનેના ઘણું કરીને સઘળા સેવકો જાણે છે તો પણ તેથી મહારાજની આજરૂને તથા સત્તાને કાંઈ નુકસાન પુગતું નથી. જાનકર્મના આચરણ મહારાજેમાંથી કહાડી નાખવાને વાસ્તે બાટી-આઓએ તજવોજ કીધી હતી તે મને યાદ છે. સન ૧૮૫૫ માં બાટીઆઓના મહાજનની સભા મળી હતી. ત્યાં તેઓએ કેટલા-એક ઠરાવ કીધા તે મધ્યે આ એક ઠરાવ હતો કે ‘તેમની સ્ત્રીઓએ કલાણી વખત સિવાય બીજે વખતે દર્શન કરવા જવું નહીં. એ ઠરાવની મતલબ એ કે મહારાજને જાનકર્મ કરવાની તક થોડી મળે, હીંદુ શાસ્ત્ર પ્રમાણે નીતિ અને પવીત્રતાની બાબતમાં ઈશ્વરના નીયમ ફરી શકતા નથી. નીતિ અને પવીત્રતાથી ઉલટું ચાલવામાં પાપ છે. બ્યક્તીચાર એ મોટું પાપ છે. સ્ત્રીઓની છાતી ઉપર હાથ

નાખવો તથા ગુલાલ ફેંકવો એ હિંદુ શાસ્ત્ર પ્રમાણે વ્યભીચાર છે, હોળીમાં મહારાજને પોતાના સેવક અને સેવકીઓની છાતી ઉપર ગુલાલ નાખે છે. અને કેસુડાણ પાણી પીચકરીમાં ભરીને પીચકરીની ધાગ્ત્રીની છાતી ઉપર તાકીને મારે છે. રસ મંડળીમાં ભરી તથા પુરૂષો એકઠા મળે છે અને વૈષ્ણવો એક જીભની ગાયત્રી સાથે ભોગ કરે છે. એ મંડળી મહીનામાં ત્રણ ચાર વખત છુપી ભરાય છે. મહારાજ અથવા આચાર્યને પ્રીય એટલે ઘણી સ્ત્રીઓનો ભરથાર એવાં નામથી ઓળખે છે, અને તેઓ ખરેખર ઘણી સ્ત્રીઓ સાથે ભોગળી કરે છે 'એ ટીકા પ્રમાણે ચાલીને મહારાજને પોતાના સેવકની વહુ દીકરીઓને ગગાડે છે તેથી હાથ ઉઠાયો,' એ વાક્ય લાઈબ્રેલની ખીના મધ્યે એ ટીકા પ્રમાણે ચાલનારા મહારાજને વીધે લખવામાં આવ્યો છે, અને કોઈ ચોક્કસ મહારાજને વાસ્તે નહીં. હમણાના કરતાં હું આગળ વલ્લભાચાર્ય માર્ગના રીવાજ પ્રમાણે વધારે ચાલતો હતો, એ કહેવાને હું શરમાતો નથી. હમારા પંથના પુસ્તકોમાં શું લખ્યું છે તે વીધે જાણવાને મેં અને જીભ કેટલાએક મીત્રોએ મેહેનત કીધી છે હમારી મેહેનતના બદલામાં હમારા પંથવાળાઓએ હમોને ઘણું કરીને ગાળો આપી છે. હું મહારાજોની અનીતિ વીધે સમજવા લાગ્યો તેની અગાઉ વર્તમાન પત્ર ચલાવતો હતો મહારાજોના જીવનને અનીતિને વાસ્તે મને લખવાની ફરજ પડી. મેં મહારાજને વીધે વર્તમાન પત્ર તથા ચોપાનીઆઓમાં છાપ્યું છે તે સિવાય તેઓની અનીતિ વીધે જુદી જુદી ભાષામાં ચોપાનીઆ, પુસ્તક, વર્તમાન પત્ર, તથા હેંડબોક્ષમાં ઘણું લખાયું છે અને તે વળી ઘણા વરસ ઉપર તે મધ્યેનું એક પુસ્તક ૨૫૦ વરસ ઉપર સંસ્કૃત ભાષામાં એક વિકાસ પ્રાપ્ત્યે રચ્યું છે એ કારણ માટે કોઈ પણ મહારાજે આ ફરીયાદી સિવાય બીજા કોઈપણ લાઈબ્રેલની ફરીયાદી માડી નથી. મારી લખવાની મતલબ એજ હતી કે મહારાજને પોતાના આચરણ સુધારે. હમારો સાંમે થવાને વાદીએ વર્તમાન પત્ર તથા ચોપાનીઈ કહાંકયું હતું 'વૈષ્ણવ પંથ' નામનું વર્તમાન પત્ર વાદીના આશરથી પ્રગટ થાય છે અને જીભ એક ચોપાનીઈ દર માસે પોતે કહાડે છે. વાદીએ કેટલાંએક ચર્ચા પત્ર 'ચાણુક' તથા 'મત્ય પ્રકાશમાં' લખી મોકલ્યાં છે. એ ચર્ચા પત્ર વાદીના સેક્રેટરી ગોરધનદાસની મારફતે આવતાં હતાં વાદી મુબમ્માં આવ્યાને આશરે બે વરસ થયાં. તે ગયે વરસ પાછો સુરત ગયો હતો. સ્ત્રી કેળવણી તથા વીધવાના પદ્ધતિનાં ગાળતમાં

વાદી ઘણા ઉલટ લેતો હતો. થોડાવાર પછી એક બહેર સલામાં વાદીએ પુનર્વાહની વીરૂદ્ધ પોતાના વિચાર બહેર કીધા ત્યારથી તેને મારી સાથે અણબનાવ થયો, અને બહેર વર્તમાન પત્રોની મારફતે તે મારી સાથે તકરાર કરવા ઉતર્યો, અને તેમાં મુખ્ય તકરાર પુનર્વાહની તથા વલ્લભપંથના મત વીષેની હતી. આ ચોપાની-આમાં વાદીએ મારી સાથે તકરાર કરી હતી.

(૧૭) સ્વધર્મ વર્ધક અને સંશય છેદક; પુસ્તક ૧ છું

અંક ૧ લો પાનુ ૨૩-૨૪.

“ એ રીતે શાસ્ત્રનું પુરવાર સંબંધ મેળવીને જે અર્થ સીદ્ધ થાય છે તેજ અર્થ તે શાસ્ત્રનો ખરો છે ને એજ રીતે અર્થ કરવાનું ”
 “ શાસ્ત્રવાળાએ કહ્યું છે માટે જેને આ આખ્યાન ઉપર લખવું હોય ”
 “ તેણે પોતાના અભીપ્રાય ઉપર શાસ્ત્રનું વચન લખીને લખવું અને ”
 “ પોતાની બુદ્ધિના કુતર્કથી શાસ્ત્રનું પ્રમાણ લખ્યા વગર દુશણ જે ”
 “ આપશે તેને અપ્રમાણીક સરવે લોકોએ બાણવો. ”

(૧૮) એજ ચોપાનીઆના પુસ્તક ૧ અંક બીજા મધ્યે પાને ૩૭ મે.

“ સત્ય પ્રકાશ વર્તમાનપત્રના પ્રથમ આસો વદી ૧ સંવત ”
 “ ૧૯૧૬ ના પત્રમાં સત્ય પ્રકાશવાળાએ સર્વ લોકોને છાપીને જ- ”
 “ છાબ્યું છે જે સ્વધર્મ વર્ધક અને સંશય છેદક નામે પેલા અંકના ”
 “ થંધમાં શ્રી જહુનાથજી મહારાજે ગીતાજીનો શ્લોક લખીને સર્વ ”
 “ લોકોને જણાવ્યું છે ‘ જે શાસ્ત્રની વીધી છોડીને ચાલે છે તે પરલોકમાં ”
 “ સુખ પામતો નથી. પણ તેમનાજ વડીલ માહારાજ શ્રીદ્વારકેશ- ”
 “ જીએ દશ મર્મમાં વેદની આજ્ઞા મુદ્દીને ચાલવાનું કહ્યું છે. ’ એ રીતે ”
 “ લોકોને દેખાડ્યું છે પણ એ દશે મર્મમાં એકે મર્મમાં વેદની ”
 “ આજ્ઞા છોડી દેવાનું કહ્યું નથી તે છતાં એ શખ્સ એમ કહે છે. ”
 “ પણ એણે દશ મર્મનો અર્થ જે એના પત્રમાં લખ્યો છે તે મુળમાં ”
 “ જનાર્દન રામચંદ્રનો સ્વેલો કવી ચરીત્ર નામે ગ્રંથ દક્ષણી લાપામાં ”
 “ છપાએલો છે તેમાંથી એણે એ મર્મનો અર્થ લખી લીધો છે. પણ ”
 “ તેણે કાણ બાણે શું કારણ સાડ તે મર્મનો અર્થ ઉલટો કર્યો ”
 “ દ્વશે. તેની તો એ સત્ય પ્રકાશવાળાને ખબરજ નથી. જેમ ”
 “ એક સાખીમાં કહ્યું છે:-

“ અદ્દીમ બલેજે ચાલશે, પડશે ભુગી એહ;

“ ઘસે ટાંટીઆ ફડફડી, ફરી ન ઉઠે તેહ.

“ એ રીતે આ સત્ય પ્રકાશવાળાનું જોલણ છે પણ મુર્ખના
 “ પ્રકાશ આગળ પતંગનો પ્રકાશ જેમ રહ પડી જાય છે તેમ બ્રહ્મા
 “ ખરા અર્થ આગળ એનો ખોટો અર્થ રહ પડી જવાનો તે તો મ
 “ નમા સમજતો નથી એ પુષ્ટિમાર્ગના દશ મર્મમા સર્વ વેદ
 “ શાસ્ત્રનો સાર શ્રી હરીરાયજીએ સર્વે ઉપર ઉપકાર કરીને કહેલો છે,
 “ એજ મર્મ ઉપર શ્રી દ્વારકેશજી મહારાજે દુકામા પદ કર્યું છે”

એજ ચોપાનીઆના એજ અઠ મધ્યે પાને ૪૫-૪૬ મે

“ એ જોલણું ડેવળ એનું અદેખાઈનું છે એ સાફ માલુમ પડે છે
 “ વળી એ સત્ય પ્રકાશવાળાએ લખ્યું છે જે પોતાનો માર્ગ અવાવવા
 “ સાફ આ મર્મમા શુ શુ ચુકતીઓ કરી છે અરે રે’ આ કેવી કઠાઈ
 “ કેવી હુઆઈ અરે વેજીવો તમને ભગવાને અઠગલ અને બુદ્ધિ
 “ આપી છે માટે તમે વીચાર કરીને જીવો એ રીતે સત્ય પ્રકાશવા-
 “ ળાએ લખ્યું છે, પણ આ મર્મનો અર્થ તપાસતા કેની કઠાઈ,
 “ અને કેની હુઆઈ છે તે સર્વેના ધ્યાનમા તરત આવશે અરે
 “ નીકળ લોકો જેમ જેમ આ માર્ગને જોઈએ તેમ તેમ આ માર્ગની
 “ મજબુતી લોકોના ધ્યાનમા આવતી જશે—જેમકે થાલલાની
 “ નીચે જોઈવાથી તે થાલલો મજબુત થતો જાય છે અને તે થાલ-
 “ લાને ફરી બહાર કાઢી નાખવાને ઘણી કઠણતા પડે છે

(૧૯) એજ ચોપાનીઆના પુસ્તક ખીજના બીજા
 અઠ મધ્યે પાને ૨૫ મે

“ તા. ૦ ૨૩ મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૬૦ તા. ૦ ૩૦ મી સપ્ટેમ્બરના
 “ પત્રમા સત્ય પ્રકાશવાળાએ નીચે પ્રમાણે શ્રી જહુનાથજી મહારા-
 “ જને પ્રશ્ન પુછેલા છે

“ ૧ પ્રશ્ન પહેલો તમે લખો છો જે શાસ્ત્ર ઇશ્વરનું કહેલું છે
 “ ત્યારે તમે ચાર વેદમાથી એક યજુર્વેદ માન્યો છે તે યજુર્વેદની
 “ શાખા ૧૦૧ છે તેમાથી તમે એક આપસ્તલ શાખા માની છે
 “ ણાકીની રહ કરી છે જે શાસ્ત્ર ઇશ્વર કૃત હોય તો સર્વે વચન
 “ ઇશ્વરના માનવા જોઈએ એ રીતે પ્રશ્ન કરીને લોકોને બતાવ્યું છે
 “ જે એ સર્વે શાસ્ત્રને માનતા નથી અને લોકોને બતાવે છે જે અમે
 “ સર્વે શાસ્ત્રને માનીએ છીએ ને લોકોના મનમા પણ એ વાત ખરી
 “ ઉતરે એવી છે કારણ જે હીંદુ લોકોમા ઘણા માર્ગ ચાલે છે,
 “ તેથી ક્રીયા માર્ગની વાત ખરી છે ને ક્રીયા માર્ગની વાત ખોટી છે

“ એ વાતનો પણ લોકોના મનમાં વેહેમ છે. તેથી લોકોનું મન
 “ પોતાના માર્ગ ઉપરથી હઠી બળ્ય છે. પણ લોકોની મોટી કસુર એ છે
 “ જે પોતાના ગુરૂને અંદેહ પડે તે ઠેકાણે પુછતા નથી. જેથી તેઓના
 “ મનનો ખુલાસો થાય અને પોતે અમળપણાનો અભીમાન રાખીને
 “ મનમાંથી વિશ્વાસ ઉઠાડી દે છે અને તે વાત કોઇને પુછતા નથી.
 “ પણ જેણે શાસ્ત્ર ઉપરથી અને પોતાના ગુરૂ ઉપરથી વિશ્વાસ
 “ ઉઠાડ્યો તેનો વિશ્વાસ લગવાનને પણ લજવા ઉપર કટી બેસનાર
 “ નથી. તેનો અનુભવ લેવો હોય તો હુસ ‘ગીઓનું’ આચરણ જોવું.”

એજ ચોપાનીઆના એજ અંકને પાને ૨૯-૩૦ મે—

“ નાના અંથ જુદા જુદા પોતાના વૈષ્ણવો જે શાસ્ત્ર લણેલા
 “ નથી તેને શાસ્ત્રનો સારાશ થોડામાં સમજાવા સાડુ શાસ્ત્રની એ-
 “ કેક વાત તેમાં કહી બતાવી છે એ સર્વે અંથોની ટીકા ચોપાનીઆ-
 “ ઓમાં લખાશે ત્યારે સર્વને એ વાતની ખાતર નીશા થશે અને
 “ સત્ય પ્રકાશવાળો દહે છે જે વડલસીમાર્ગના અંથો મંદીરમાં છુપાવી
 “ મુકેલા છે. તે એટલા સાડુ જે બ્રાહ્મણો તેની સામે થાય પણ
 “ એ વાત બીલકુલ તેણે ખોટી બતાવી છે. કારણ જે એ અંથો લા-
 “ ધામાં ઠરેલા સર્વે વૈષ્ણવોના ઘરમાં છે પણ તે વૈષ્ણવો અન્ય માર્ગી
 “ લોકોને એટલા સાડુ આપતા નથી જે તે લગવાનના નથી અને
 “ ભક્તિ માર્ગની નીંદા કરે છે.

“ તા. ૨૯ મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૬૦ ના આબુકમાં વાહીએ એક
 “ પત્ર લખ્યો હતો તે મધ્યેની એક તકસર લાઇબ્રેરીની બીના મધ્યે
 “ ટાંકેલી છે તે આબુકનું પત્ર હું રજુ કરું છું.

(૨૦) આબુક તા ૨૯ મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૬૦ તે
 મધ્યેના ચર્ચા પત્રનો એક ફકરો—

“ એ તમારું બોલવું કેવળ અજ્ઞાનપણું છે; જેમ એક દુષ્ટાંત
 “ દુકાંમાં આપીએ છીએ જે બે મુસાફર છે તેમાં એકને વાલકેશ્વર
 “ જવું છે ને બીજાને ભાયખલે જવું છે, હવે ભાયખલે જવાની જેની
 “ ઇચ્છા છે તે વાલકેશ્વરને રસ્તે બળ્ય છે હવે એ બેડ જણાના
 “ મતમાં એક બીજાનો રસ્તો ખોટો છે? ના નથી, જેમને ભાયખલે
 “ નથી જવું તે શું કામ તે રસ્તે જશે? હવે એનું સિદ્ધાંત જીવોને
 “ અનેક સ્થાને જવા સાડુ શાસ્ત્રમાં અનેક સાધન જુદાં જુદાં કહે-

“લાછે તેથી જે સ્થાને પુરૂષને જવાની ઇચ્છા હોય તે જગાને રસ્તો
“પકડે છે.”

(આઠમો દીવસ, બ્રહ્મસ્પતવાર, તા. ૬ ફેબ્રુઆરી,)

“વાદી મારા પતને મત્યપ્રકાશનું નામ આપી અપમાન આપ
“તો હતો ૨૨૫ વરસ મહારાજાની વીરુદ્ધ લખાયલું સંસ્કૃત
“પુસ્તક મને અમદાવાદના એક ગાસ્ત્રી પાસેથી મળ્યું છે, હું ધારું છું
“કે મહારાજાની વીરુદ્ધ મેં જે ખીના લખી છે તેથી મહારાજાની
“આખરૂ અને સત્તા આગળ હતી તેવીજ હાલ છે વાદીની સાથે
“તકરાર ચાલ્યા અગાઉ હમારા લોકોમાં મહારાજાની ચાલ વીધે બેદીલી
“હતી વાદીએ પોતે સ્વધર્મ વર્ધક ચેપાનીઆના ઘરાક મેલવવાને
“માટે ૧૯ મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૬૦ ને દીને આબુકના છાપખાનામાંથી
“એક હેંડખીલ કહાડ્યું હતું તેમાં એજ ફરીઆદ કીધી હતી તે
“હેંડખીલ હું રજુ કરું છું

(૨૧) “શ્રી જહુનાથજી મહારાજાની તરફથી વૈષ્ણવોને સુચના.

“શ્રી જહુનાથજી મહારાજાની આજ્ઞાથી સર્વે વૈષ્ણવોને જાણ
“થાય જે આ મનુષ્યદેહ પ્રભુએ તેમને કૃપા કરીને આપ્યો છે તેમાં
“વળી ઉત્તમ જાતમાં જન્મ આપ્યો છે, અને શ્રી મહા પ્રભુજીને શરૂ
“તમે આજ્ઞા છે આ દેહ કેવી છે જે ચોસરી લક્ષ ચોનીના જન્મ
“મર્ણના દુખ થકી છોડવનારી છે અને પ્રભુની પ્રાપ્તિ કરાવનારી છે.
“એવી આ અમુલ્ય દેહને તમે દેવાજ પેટ ભરવાના ધધામાજ પડીને
“રાત દહાડો કાઢી નાખો છો એટલુંજ નહીં પણ દુસ ગનો સંગ
“પણ ઘણો રાખો છો અને હરીનું સેવન તથા નામસ્મરણ નીશ્ચિત
“ચીતથી બે ધડી પણ કરતા નથી એવું જોધને અમને તમારી તર
“ફની ઘણીજ દીલગીરી ઉપજે છે જે દેહને અતે તમારી શું વલે
“ચાશે? અને દેહને અતે કામ તો શ્રી હાકુરજી સાથે છે તેનો તમે
“જરા પણ વીચાર કેમ કરતા નથી

“આટલા દીવસ મુળર્જના લોક ગુરૂ ઉપર દોષ મુકવા હતા જે
“શ્રી મહાપ્રભુજીના મર્ગના ગુરૂ વૈષ્ણવોને જ્ઞાનનો ઉપદેશ કરતા
“નથી પણ હમે અહીં આજ્ઞા પછી વૈષ્ણવોને પોતાના માર્ગનું જ્ઞાન
“ધવા સારૂ ત્રય વાચવાનું ચવાંચુ તથા પ્રત્ન ઉપરથી અર્ચા કરવાનું
“ચલાંચુ, પણ કોઈ વૈષ્ણવો તે ગાળગવા આજ્ઞા નહીં હવે ગુરૂ તે
“શું કરે? શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે જે શીષ્ય પોતાની આતુરતા રાખીને

“ ગુરૂને પુછે ત્યારે ગુરૂએ તે શીધ્યને ઉપદેશ કરવો, પણ બે વગર પુછે
 “ ઉપદેશ કરે તો તે ઉપદેશ શીધ્યના મનમાં ઉતરે નહીં જેમ બુધ
 “ વીનાને લોજન આપવું એ વગર રૂચીનું છે, તેવો એ ઉપદેશ છે.
 “ એ રીતે શાસ્ત્રમાં ઉપદેશ કરવાની રીત કહી છે તોપણ અમે ચર્ચા
 “ કરવાનું રાખ્યું તેમાં પણ જ્યારે કોઈ આખું નહીં ત્યારે અમે વૈષ્ણુ-
 “ વોને પોતાના માર્ગનું જ્ઞાન યથા સાડુ દર માસે એક પુસ્તક છપાવીને
 “ તે પુસ્તક લેવા સાડુ બહાર કઢ્યું તે પુસ્તક લેવા સાડુ પોતાનું નામ
 “ લખી આપવા વીધે કહ્યું પણ તે લેનાર વૈષ્ણુવોની નોંધમાં નીચે પ્રમાણે
 “ નામ લખાયાં છે તે સર્વેને જાણુ યથા સાડુ લખીએ છીએ.

મુ'બઈમાં ભાટીઆ વૈષ્ણુવોના ઘર આશરે ૧૨૦૦૦ પાંચ હજાર
 “ છે, તેમાં ૫૦૦૦ પાંચ હજાર તો મરજાદી છે—અને ભાટીઆ
 “ અનન્ય વૈષ્ણુવમાં નામ ધરાવે છે. અને સર્વેમાં મુખ્ય સેવક ગણાય
 “ છે, તે સર્વે ભાટીઆમાંથી ૧૦૦ સોજ જણુએ નામ લખ્યાં છે, અને
 “ વાળીઆમાંથી ૧૨૦ એકસો વીસ નામ લખ્યાં છે. ૪ બ્રાહ્મણ, ૮
 “ મારવાડી વૈષ્ણુવ, ૨ મુલતાની એટલાં નામો આખાં મુ'બઈ શેહેર
 “ માંથી લખાયાં છે, તેમાં ઘણાં ખરાં નામ તો ગરીબ લોકોએ લખ્યાં છે
 “ એ ઉપરથી સર્વે લોકોનાં ધ્યાનમાં તરત આવશે જે મુ'બઈના
 “ લોકોની જુદી દેવી છે. કોઈને પોતાનો માર્ગ સમજવાની
 “ ગરજ નથી. કેવલ ગુરૂ ઉપર દોષ મુકવાનીજ ગરજ છે એ સાડુ
 “ જણાય છે. હવે એ વાતથી હમે લાચાર છીએ.

■ અરેરેરે ? હે વૈષ્ણુવો—તમે શ્રી મહાપ્રભુજીને યરણે આપ્યા છે.
 “ માટે અમારે તમને કંહેવું પડે છે જે તમે પોતાના માર્ગને સમજો.
 “ અગરજો નહીં સમજો તો અતે તમારા શું હાલ થશે તેનો વિચાર
 “ કરો. હમે તમને પોતાના માર્ગનું જ્ઞાન યથા સાડુ પોતાના બહીને
 “ પુસ્તકદ્વારા જ્ઞાન કરવાની મરજી કરી—તેમાં પણ તમારાથી નામ
 “ બરાઈ શકાયાં નહીં—તેથી તમે પોતાના માર્ગનાં પુસ્તક વાંચવાની
 “ ગરજ પણ રાખવા નથી એવું જણાય છે. એ પુસ્તકનો રૂ. ૦૧ તમને
 “ ખર્ચ તો થશે—પણ એ વાંચવાથી તમને ઘણુંજ નફો થશે એકતો.
 “ શાસ્ત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે પોતાના માર્ગને સમજશે તેથી દુસ'ગ તમને
 “ નહીં લાગી શકશે એટલુંજ નહીં પણ વગર-સંમતે કેટલાએક લોક
 “ તમ.રા ઉત્તમ માર્ગને દુષણ આપે છે—તેને જવાબ આપવાનું
 “ તમારામાં સામર્થ્ય આવશે બીજું દરીની લક્ષિત કરવા ઉપર તમને
 “ પ્રીત થશે તે પ્રીતવડે શ્રી દાકુરજીની પ્રાપ્તી તમને થશે, અને જન્મ

“ મર્ણના દુખ થકી અને નર્કના દુખ થકી તમે છુટી જયો-માટે આંખ
“ ઉઘાડીને જરા વીચાર કરો. આવો લાગ કરી તમને માર્ગ સમજવા
“ સાડ મળવાનો નથી.

“ આ ભાદરવા માસનાં પુસ્તકો છપાઈને આવ્યાં છે-માટે જે
“ વૈષ્ણવોને પોતાનો માર્ગ સમજવાની ગરજ હોય અને હરીને પામ-
“ વાની ગરજ રાખેના હોય તે વૈષ્ણવે પુસ્તક હમારે ત્યાંથી આવીને
“ લઈ જવો-અને પોતાનું નામ દર માસે પુસ્તક, એક લેવા સાડ
“ લખી આપવું-કે તે પુસ્તક તેને દર માસે એક પોંચ્યા કરે-પછી તો
“ કેહેવત છે જે શેઠની શીખામણુ ઝાંપા સુધી અને આહાર તેવો
“ ઓડકાર. સંવત ૧૮૧૬ ના પ્રથમ આસો સુદ ૫ (૧૬ મી
“ સપ્ટેમ્બર ૧૮૬૦)

શ્રી માહારાજની આજ્ઞાથી

“લાં વૈષ્ણવ મોરધનદાસ ગોપાલજી.”

“ એ હેંડબીલ મધે દુસંગ બોલ વાપર્યો છે તે સુધારાવાળાને લાગુ
“ પાડે છે. વાદીની તરફથી દરે માસે નીકળતા ચોપાનીઆના ઘરાક
“ ઘણું કરીને હલકા વર્ગના છે. વૈષ્ણવ પંચ પત્ર મહારાજના આશ-
“ રાથી કોઈ વૈષ્ણવ ચલાવે છે સ્વધર્મ વર્ધક ચોપાનીયું વાદીની તરફથી
“ નીકળે છે એ વીષે ૮ મી નવેમ્બર ૧૮૬૦ ના વૈષ્ણવ પંચ ઉપરથી
“ પણ માલમ પડે છે. એ તારીખના પત્રની નકલ રજુ કરું છું.

(૨૨) વૈષ્ણવ પંચ—તાં ૮ મી નવેમ્બર ૧૮૬૦ તે મધ્યેથી.

“ ગયા રવીવારે રાતના ૭ કલાકે શ્રી ચીમનલાલજી મહારાજના
“ મંદીરમાં વૈષ્ણવ ધર્મ પ્રસારક સભા મળી હતી તે વખતે પ્રમુખને
“ ઠેકાણે શ્રી જદુનાથજી મહારાજ તથા શ્રી ગોકલાધીશજી મહારાજ
“ તથા શ્રી વીકુલેશજી માહારાજ બીરાજ્યા હતા તથા ભટજી જુમ-
“ ખાજી તથા લાલમોરધનજી વિગેરે બીજા સલાસદો આવ્યા હતા.
“ ગઈ સલાનો હેવાલ વાંચી સંલગ્નાવ્યા પછી વ્યાસ જેડીશન મોરાર-
“ જીએ નીચે લખ્યા પ્રમાણેનું લાખણ કીધું હતું.

* * * * *

“ મેં અગાઉ વૈષ્ણવોને જણાવ્યું હતું કે તમે અહીં આં આવીને
“ આપણા જે દરરોજ ધર્મના ગ્રંથો વચાવ તે સમજી લ્યો પણ એમ
“ કરવાને વૈષ્ણવોએ અખાડા કર્યા તેનું કંઈ નહી. પણ હવે હું
“ બીજી વખત મારા લાખણમાં જણાવું છું જે સર્વ વૈષ્ણવો આ

“ સલા નીકળી છે તેમાં આવશે તો ઘણું સાડું. જો કે આપણે જાસ્તે શ્રી
 “ જહુનાથજી મહારાજે કેટલી બધી મેહનત લઈને આપણને ધર્મનું
 “ જ્ઞાન થવા સાડું દર માસે ચોપાનીક કાઢાડવાનું ઠેરવ્યું” સિવાય
 “ ધર્મ પ્રસારક મંડળી ઉભી કીધી તો એ પણ તમારા ધ્યાનમાં
 “ આવતું નથી.”

“ મને નાત બાહર કરવાની કોશિશ કરવામાં આવી હતી પણ
 “ નાત બાહર કરનારાઓએ જાણ્યું કે હું તેમના ઉપર ફરીયાદી માંડીશ
 “ તેથી તે કોશિશ નીકળ ગઈ. વાહી અને તેનાં માણસો કેટલાક
 “ વૈષ્ણવોને કહ્યું હતું કે તમારે ‘સત્ય પ્રકાશ’ ખરીદવું જોઈએ નહીં, તે
 “ મને કાનજી નામનાં એક શખ્સે જણાવ્યું. આ કોશિશ વાદીએ લા-
 “ ઈબલની ફરીયાદી માંડ્યાની આગમજ કરી હતી. ૧૮૬૧ ના એપ્રિલમાં
 “ મને આ ફરીયાદીની નોટીસ મળી તા. ૦૫ મી મેના ‘રાસ્ત ગોક્તાર
 “ તથા સત્ય પ્રકાશ’ માં મેં તેનો જવાબ આપ્યો. મહારાજના જીવનને
 “ લીધે વૈષ્ણવો તેઓનાં વાખમાં રહે છે. જે સેવકની ઉપર મહારાજનો
 “ ગુસ્સો થાય છે તેઓના દર્શન બંધ કરે છે દહાડામાં એક વારતો દર્શન
 “ કરવા જોઈએ સેવકોના મર્ણની વખતે તેઓની મુક્તિ માટે (આ સંસા-
 “ રથી છુટકો કરવાને મહારાજને તેઓની છાતીએ પગ મુકે છે તે મેં કીધું
 “ છે; એને માટે મહારાજને પાંચથી હજાર રૂપિયાની ભેટ મળે છે.
 “ કંઠીના સોગન તોડવાનો કાંઈ એક દંડ છે. મહારાજને વ્યભીચારી છે.
 “ એ વાત પ્રસીદ્ધ છે. વાહી પણ બદલાલે છે એમ લોકો જાણે છે.
 “ મહારાજને વ્યભીચાર કરે છે તેથી લોકોમાં પણ વ્યભીચાર ચાલે છે અને
 “ વૈષ્ણવો પણ જાણે તેવાજ થઈ ગયા છે. પરંપરાની આગમચ છોડરી-
 “ ઓને મહારાજને રમરણ આપે છે તેથી ઘણું કરીને આવી બદલાલની
 “ શરૂઆત થાય છે. મહારાજને વીપે એમ કહે છે કે તેઓએ આ
 “ પૃથ્વી ઉપર એટલા વાસ્તે જન્મ લીધો છે કે સ્ત્રીઓ સાથે લીલા
 “ (એટલે જરૂરી રમત) કરવી. કેટલાએક મરજદીઓ કહેવાય છે તે
 “ આવી વાતને ધર્મ સમજે છે. વરકતો છે તે મહારાજનેના ઘણાજ મોટા
 “ અને ભાવકો સેવકો કહેવાય છે તેઓ મહારાજની પાસે સ્ત્રીઓ લો
 “ જાય છે. વરકતો ઘણું કરીને ભમતા ફરે છે, તથા તેઓની નાત પદ
 “ જુદી છે. પેહેલાં તો ગોકુલનાથજી મહારાજની ટીકા મારા વાંચવામ
 “ આવી, અને ત્યારપછી મહારાજનાં પુસ્તકો મેં તપાસવા માંડ્યાં. દર
 “ મર્મની વાત “કવી ચરીત્ર નામની ચોપડીમાં લખેલી છે. મહારાજને
 “ પુષ્ટિ માર્ગ” નામે એક નવો પંથ ઉભો કીધો છે. કવી ચરીત્ર

મરાઠી ભાષામાં પ્રગટ થયું અને તે ચોપડી હું રજુ કરું છું. તે મધ્યે ગોકુલનાથજીની ટીકા તથા દશ મર્મ વીધે આ પ્રમાણે લખ્યું છે.

(૨૩) કવી ચરીત્ર—એ પુસ્તક મરાઠી ભાષામાં જાણેલું છે, તેને ૯૬ મેં પાને વલ્લભાચાર્યના પંથ વીધે લખ્યું છે.
તેનો તરજુમો.—

“ એ પછી વલ્લભાચાર્યે પોતાનું મન તે સંપ્રદાય એટલે પંથમાં “ મેળવી પુષ્ટી માર્ગ એ નામનું સંપ્રદાય ચલાવ્યું તે મધ્યેના મુખ્ય નીચમ દશ નીચે પ્રમાણે છે.

“ ૧ અચાર્યનો મજબુત આશરો પકડવો.

“ ૨ શ્રી કૃષ્ણની ભક્તી કરવી એજ મુક્તીનું મુખ્ય સાધન છે,

“ ૩ લોક લાજ તથા વેદ શાસ્ત્રની આજ્ઞા તજીને આચાર્યને શરણે જવું.

“ ૪ દેવ અને ગુરૂની આગળ નમનતાઈ (રાખવી)

“ ૫ હું પુરૂષ નથી, પણ વૃંદાવનની ગોપી છું એમ મનમાં સમજવું.

“ ૬ નીત્ય ગુણાંધના ગુણ ગાવા.

“ ૭ ગુણાંધના નામનું મહાત્મ્ય વધારવું.

“ ૮ ગુરૂની આજ્ઞા પાળવી.

“ ૯ ગુણાંધ જે કરે અથવા બોલે તે ઉપર વીશ્વાસ રાખવો.

“ ૧૦ વૈષ્ણવનો સમાગમ અને સેવા (કરવી.)

“ વલ્લભ સંપ્રદાયનો આ મુખ્ય મત છે. આ દશ આજ્ઞા “ પ્રમાણે ચાલનારા હોય તેઓજ મુખ્ય ભક્ત અને શાસ્ત્ર પ્રમાણે ચાલનારા તથા મર્યાદા માર્ગી છે, એમ વલ્લભાચાર્યે નીમોલુ કરી આપ્યું અને પુષ્ટીમાર્ગના વૈષ્ણવજ મુખ્ય વૈષ્ણવ છે. એ સિવાય સીદ્ધાંત રહસ્ય નામના પુસ્તકમાં એવી સખ્ત આજ્ઞા કીધી છે કે આચાર્યને સર્વે વસ્તુ સમર્પણ કરવી અને ત્યાર પછી તે વસ્તુનો ઉપયોગ કરવો.

“ એ વસ્તુ સમર્પણ કીધાથી બ્રહ્મરૂપ (ધંધરના જેવી) થાય છે, “ અને તે થકી તે વસ્તુનો ઉપયોગ કરનારા શખ્સોને પાત્ર પ્રકારના “ દોષ લાગતા નથી.

“ એમ ન કીધાથી દોષ હાગે છે તે વીધે ગોકલનાથજીએ ખુદી
 “ રીતે આ પ્રમાણે ટીકા કરેલી છે:—

“ સર્વે વસ્તુ અર્પણ કરવી એટલે આપણી સ્ત્રી છોકરાદીક પણ
 “ અર્પણ કર્યા વગર આપણા ઉપલોગમાં લેવાં નહીં. એ વીધે બીજા
 “ વચનો અને તેની ટીકા લખેલી છે.

“ આ શ્લોકનો સાર એવો છે કે, જેઓથી આ કંઈક કામ થઈ
 “ નહીં શકતું હોય તેઓએ છેવટે એટલું વીચારવું કે હમે આર્યાય-
 “ નાજ છઈએ.

“ આ પ્રમાણે વલ્લભપંથનું વર્ણન હમે ટુંકામાં જણાવ્યું અને
 “ તે મત પ્રમાણે ચાલનારા તેણે ધનુષ્યેક સેવકો બનાવ્યા પછી વીધા
 “ નગરના રાજા કૃષ્ણદેવે પોતાના શરીરના વજન પ્રમાણે સાત મણ
 “ સોનાનું કાન કીધું. એ ધનમાંથી (વલ્લભાચાર્યે) વીકૃલનાથજીની
 “ મુર્તિને વાસ્તે આણુપણુ (ધરૈણુ) કરાવ્યું અને પોતાના બાપનું
 “ કરજ કીટાવ્યું અને બાકીનું પોતાના ખર્ચને વાસ્તે રાખ્યું એ
 “ પ્રમાણે તેણે એ ધન વાપર્યું ”

“ સીધાંત રહસ્ય ” વલ્લભાચાર્યે લખેલું છે, અને તેના પૌત્ર
 ગોકલનાથજીએ તેના ઉપર ટીકા કીધી છે ટીકા વીધે મને શક પડ-
 વાથી મેં જોળ કીધી તે ઉપરથી મારી ખાત્રી થઈ કે એ પંથના
 ગ્રંથોમાં એવી અનીતિની વાતો બહુ લખેલી છે અને તે વાત મેં મારા
 પત્ર મધ્યે જાહેર કીધી. મને ખબર હતી કે હમારી સ્ત્રીઓ મહારા
 જ્ઞને કૃષ્ણનો અવતાર માને છે અને જે પ્રમાણે ગોપીઓ કૃષ્ણની
 સાથે લીલા રમી સ્વર્ગ પામી તેવીજ રીતે હમારી ઓરતોના વીચાર
 છે. પણ આ વાતો ધર્મ પુસ્તકમાં છે એવું મેં ખાત્રી કર્યાની આગ-
 મજ હું માનતો નહોતો. મહારાજને ગોસાંધના બાલક, વલ્લભકુળ,
 અખીસ્વરૂપ, એવાં પણ નામ આપેલા છે. મહારાજ પોતે ઇશ્વરી
 અવતારનો દાવો કરે છે અને લોકો પણ તેને તેવીજ રીતે માને છે.
 જીવની મુક્તી કરવા માટે ઇશ્વર કર્તાં પણ મહારાજ મોટા ગણાય છે,
 કારણકે ઇશ્વરનો કોપ થાય તો મહારાજ તે કોપથી બચાવે, પણ
 મહારાજનો કોપ થાય તો તેથી બચી શકાયજ નહીં. લોકો સમજે
 છે કે જે રાષ્ટ્ર મહારાજને ક્ષત ગુરૂ કરીને માને તે મુઆ પછી સી-
 ચાનો પંખી થાય છે. મહારાજને જરણાવ પ્રીતીથી લજવાનું કહેલું
 છે. આવા વીચારો જ્યાં મહારાજનો પંથવાળા હોય છે ત્યાં ફેલા-

એલા છે. મુંબઈ ઇલાકામાં તો શું પણ કાશી મધ્યે પણ એ વાત પ્રસિદ્ધ છે, અને ત્યાંથી એક ફારસી ચોપડી ત્યાંના ચરકારી પાઠશાળા મધ્યેથી મને મળી છે તેમાં પણ એ વાત લખેલી છે. મારી બીના છપાયાની આગમજ બુદ્ધિ બુદ્ધિ ૨૪ વર્તમાન પત્ર તથા ચોપાનીયાં મધ્યે મહારાજેની ઉપર હુમલા થએલા છે તે આ મારી પાસે છે. એ ૧૮૫૫ થી ૧૮૫૬ સુધી છપાએલા છે. અને તેની મતલબ એ છે કે મહારાજે વ્યભીચાર કરે છે. એ ઘણુંખરા પત્ર તથા હે'ડબીલ મારા વાંચવામાં આવ્યાં હતાં, અને તેઓનો ફેલાવો થયો હતો તથા વંચાયાં હતાં તે પણ હું કહી શકું છું. એ વાતો મને આથી લાગી પણ તેની અગાડી તો મારી ખાત્રી થઈ ચુકી હતી. એ પત્રોમાં તો એવું લખેલું છે કે મહારાજે ઘણાજ વ્યભીચાર અને ઘણીજ અનીતિ કરે છે. એ મધ્યેના હું કેટલાએક પત્રો રજૂ કરું છું.

(૨૪) મુંબઈ ટાઈમ્સ; તા ૨૩ મી ઓગસ્ટ ૧૮૫૬—

“મહારાજેના કરતુક માઠાં છે અને તેટલા વાસ્તે તેઓ અજવા-
“જામાં આવતા નથી અને અંધારાને પસંદ કરે છે. અને કોર્ટમાં સા-
“ક્ષી દાખલ ઉભા રહે તો (પોતાનાં માઠાં કરતુકનું સઘળું) ચોપાળું
“જાહેર થયા વગર, તથા તેમની ઉપર આલમનો શીટકાર પડ્યા વગર,
“તથા પોતાના ઘણાજ અજ્ઞાન અને ભાવકી સેવકોમાં પણ પોતાની
“સત્તા અને માન ઘટયા વગર રહેજ નહીં. તેટલા માટે તેઓએ
“ઠરાવ દીધો છે કે ગરજતુલ થવું ત્યાં સુધી પણ કોર્ટમાં જવું
“નહીં. તેઓની છ'હગી, તેઓનો ન પુરો પડે એવો લોભ, તેઓની
“ન ખમાય એવી મગરૂબી અને સત્તાની લુખ, અને પોતાના
“સેવકોને છેક ધીકારી નાખે એવી ચાલ, અને તેઓ છેડાચોડ ઉપર
“એકા હોએ એવો કુછંદ, એ સઘળાનું વર્ણન કરવાની હમારી
“ધારણા નથી; પણ વાંચનારને એટલુંજ બચાવવું બમ છે કે તેઓ
“ઈશ્વરી કાવો કરે છે તેજ ઉપરથી તેઓનો બુદ્ધિમ કેટલો નાલાયેક
“અને ધીકાર ભરેલો છે તેનો વીચાર સેહેલાઈથી થઈ શકશે.

(૨૫) મુંબઈ સમાચાર તા ૨૧ ડીસેમ્બર ૧૮૫૫—

“લાડીયા જ્ઞાતના ઘણાએક આગરવાળા તથા શેઆના લોકોએ
“પોત પોતામાં એક ખાસ સભા ભરીને મનસુખો કરવા બાદ
“એવો ઠરાવ કર્યો છે જે તેઓના મહારાજે તેઓના ઉપર જે સત્તા
“ચલાવે છે તે ઘણી વેળા અણઘટતી તથા નુકસાનકારક હોય છે

“અને તેથી તેઓના પધસાની નકામી પરાળી તથા તેઓની બુધીને
 ‘હીનુ લાગે છે વાસ્તે એ લોકોએ એવો વીચાર કયો કે બને
 “તાહા સુધી હરએક જાળદમા હીદુઓએ એ મહારાજનેના મત
 ‘લેવા નહી તથા સ્ત્રીઓ ઉમરે પહોચ્યા પછી તેઓને માફ
 “રાજને મદીરે દર્શન કરવા જવા દેવી નહી

“હુઓએ એમ કેહવાની કમી જરૂર નથી કે તેઓના મક્કા
 “રાજનેના હાલનો ઝાણુ જો તેઓ ટોડે નહીતો તેઓને પધમા તરીક
 “અને કબીવાની આગત સખ ધી વર્ણુજ ખમલુ પડે છે તેનો પાછળથી
 “ઓર વધાએ પમ્તાવો થાશે”

(૨૬) જામે જમમેદ—તા. ૨૫ મી ડીસેમ્બર ૧૮૫૫.

‘આએ પરમાણે ગેઆણા અને સમજી હીદુઓએ પોતાની
 ‘ચુક મોડેથી પણ શોહોધી કાઢીછે અને તે માટેના કેન્દ્રાએ લા
 “એક અને ઘટતા જ દોખનો કરેઆ છે તેઓએ પોત પોતામા
 “એક સલા ભરીને એવો ઠરાવ કરેઓ કે તેઓના ધરમના ઉપાધી
 “આએ કેન્દ્રીએક વેવાએ તેઓની ઉપર અલુધટતી મતા ચલા
 “વેછે તથા તેઓના કુટુંબ પરીવારની લાજને ધોકો પોહિએ એવા
 “ખુરા કરમો તેઓ પાસે કરાવેછે વારને હરએક અગતની જાળદમા
 “જાહા ધરમના ઉપાધીઆઓને કસો હક ધવાકો લાગતો નહી
 “હોએ તે જગોએ ઉપાધીઆના મત મુતવગ લેવા નહી તે સાથે
 ‘અસતરીઓને એક મુકરર વખત પછી તેઓને ધરમના ઉપાધી
 “અ ઓના મદીરના દરશને મોકલવી નહી એ પ્રમાણે વારે
 “ઘડીએ પોતાના કુટુંબની લાજનો ખીગાડ કરવાને તે ઉપાધીઆ
 “ઓને મોગી ખુશીથી છુટ અને પર્વાનગી આપતા હતા અને તેથી
 ‘પોતાની માત પેહડીને સ્વર્ગમા જએઆ જરાજરનુ પણ સમજતા
 “હત -પણ એ સઘની મુઝખાઈ આપો આપ હવે જાહેર ધઈએ
 “હુમારા જોલવાની મતનજ એટનીજ છે કે ધરમના ઉપાધીઆઓના
 “કેટલા એક દેખ તા બદ નીતી ભરેલા અને જાળદમાર કુટુંબની
 “આખરુ લુનારા અપવિત્ર અને નાલાયક હોકોમો તેઓને કરે
 ‘આમા આવેચ તે હોકોમોને માન આપેઆથી પગલ રેહવુ’

(૨૭) સમાચાર દગ્ગલ—તા. ૨૮ મી નવેમ્બર ૧૮૫૫

“હીદુઓના મહારાજની આડી ચાવ વીપે હમના ઘણીજ ચક
 “ચાર ચાલેછે અને તેની ઘણી ફરીઆદ હમારી આગલ કરવામા

" આવેછે; તથા કેટલાએક ચરચા પતરો પણ હમુને પોહતાં છે અને
 " તેની અંદર મહારાજની આડી ચાલના કરતાં વધારે લખેલું છે. માહુ-
 " રાજ ઇશ્વરનો ડર નહીં કરોને આડે મારગે જતો હોય તથા ખરાબ
 " કામ કરતો હોય તો અલગતે તેહને શાશન કરવાની ફરજ છે.....

" જેમ જેમ લોકો સુધરતા જશે તેમ મહારાજના કામ તેઓને
 " જીવન ભરેલાં લાગશે; અને આગલ જેમ મહારાજના જીવન ભરેલાં
 " કામો ખોદાના હુકમોની મીસાલે માનતા હતા તે હવે હીંદુ લોકો
 " નહીં માનવાના હવે તેઓના ગનાને તેઓની આગલ મસાલ પક-
 " ડીછે, તેની દેશનીથી તેઓ અંધારામાંથી ઉગરડામાં આવે છે. વા-
 " સ્તો માહુરાજોના કામો તેઓ હવે પસંદ નહીં કરવાના અને પોતાના
 " ધરનાર ખરાબ થએલા જોએઆ કરવાના નહીં.

(૨૮) મુખધના ચાણુક—તા. ૨૧ મી જુન ૧૮૫૬.

" અતરે વર્ષાનવના ગોશાઈજી મહારાજો, ગરૂ ઉપદેશને બહલે
 " પોતાના સેવકો ઉપર એ સવામીઓ એતીશે વીલીયાર ચાલો
 " ચલાવે છે એ જંગલી અવતારથી જોતા કાઈજ માલમ પડતું નથી
 " પણ રાસતીથી વીચારતા ધણુજ કરૂં કરમ માહુમ પડે છે એ માહુ-
 " રાજો હીંદુઓને કેવલ ઇશ્વર અવતારી માલમ પડેછે પણ તેઓના
 " કામો ધણા નીચ અને તેઓની દેઆનત પાપથી ભરેલી અને તેઓ
 " ની ચાલ સનસારની હુદથી ધણી બહાર અને એઓના ચાચાર
 " ધરમની વીરૂધ્ધા જોવામા આવે છે એ વીષે એઓના શીશો પોતાના
 " ગુરૂઓની એઓ બહુરમા મુકે છે.....અરે શીવ શીવ ! એ
 " માહુરાજોના મંદીરમા એ સતગુરૂને ચરણે નમવા, એ માહુદેવતા
 " સરૂપના માહુરાજોને દરશને એઓની મા જોહવી ઘડી, એઓની
 " જોહેન જેવી જવાન અને એઓની છોકરાઓ જેવી સકુવાર—
 " એઓને દેવ બાળીને દરશણે આવે છે તેઓ ઉપર એ કરૂં પાપ
 " નજર કરી તેઓને સારા ઉપદેશ આપવાને બહલે પોતાના મધનનો
 " ભોગ કરે ! ! ધીક ધીક એ અવતાર, અરે બલેઓ વૈષ્ણવ ધરમ,
 " એઓના ધર્મના ઉપાધીઆઓ એવા કરૂં કરમ કરી વીલીયાર
 " વીચારો લઈ જાએ અને પોતે મહાગુરૂ થઈ સેવકીઓ સાથે ખટ
 " કરમ કરે. અરે હરી એ અવતાર માટીમા મલો, અરે શીવ એ ધરમ

(૨૯) આપ અખતીઆર—તા૦ ૨૨ મી જુન ૧૮૫૯.

“ હીંદુઓના મહારાજના મંદીર એક છીનાલવાડો, તેઓના
 “ દીવાનખાના એક ભરશટ અને બેઆખર કુટણીનું ઘર, તેમની દર-
 “ શરીનો દેખાવ ફાંકટી રંડીખાણ, તેમના અવીઅવ પુરા હવશનું
 “ ઘર, તેમના શરીરની દરએક રતી અપવીતરાઈ, ગટ્ટીચાઈ, નજીશાઈ
 “ અને મુળતેશરમાં તેઓ જે ધધર અવતારી ગણાયેછે તેને ગદલે
 “ રાખશસ અવતારી દેવ અને સેતાનની ખસલતના અને ખવાસના
 “ માહુમ પડી ચુકા છે.”

(૩૦) વૃત્તસાર—તા૦ ૨૫ મી ઓગસ્ટ ૧૮૫૯.

“ મહારાજોનાં મંદીરમાં કયા કે ધરમ ઉપદેશ હોવો જોઈએ
 “ કે કશગણોનો નાંચ થયો જોઈએ? મહારાજો કશગણોને ઉતેજન
 “ આપે તે શું તેઓને લાગેક છે? એક મહારાજ પોતાનાં મંદીરમાં
 “ એક એવું નાલાએક કામ કરે એટલે તેને તે વીચે બીજા મહારાજોએ
 “ પુછવું નહીં જોઈએ કે શું? આ સવાલ વીચે વીચાર કરવાને હમે
 “ વેળુવ લોકોને લલામણુ કરીએછે. એ સવાલ ઉપર તેઓએ પો-
 “ તાનું ધ્યાન પોચાડવાની જરૂર છે. તેઓએ મહારાજોની હાલતની
 “ હાલત ઉપર ધ્યાન પોચાડવું જોઈએ. તેઓએ પોતાના મહારાજોને
 “ સારે મારગે ચલાવવા. મહારાજોને જેમ લાગેછે તેમ તેઓ કરેછે,
 “ તેનો અટકાવ એકદમ થવો જોઈએ. જો ગુજર લોકો પોતાના મહારાજોની
 “ રાજોની વર્તણૂક ઉપર સારી રીતે ધ્યાન પોચાડશે તો તેઓના શુદ્ધ
 “ પોતાની ફરજ પ્રમાણે ચાલશે. જો કદાચ કોઈ મહારાજો અસાધારણ
 “ ન ચાલેઆ તો તેને તેના હોધા ઉપરથી ઉઠાડી દેવાયો.”

(૩૧) શુદ્ધ અને સ્ત્રી વિષે—૧૮૫૮

“ હમણાં સમે થોડાએક મહારાજો સુધે રસતે ચાલતા હશે.
 “ તેઓની મોટી સંખ્યા ઘણે જેર રસતે ચાલે છે. તેમાં જવાનીઆ
 “ લાલો તો બહુ બાંકેલાલ હોય છે. આજના વલ્લ કુલના બાલકો
 “ બાપદાદાના નામને બટો લગાડેછે.....લાલજી મહારાજો દ-
 “ ર્શન ખુડીઆં ને લોકોનો જમાવડો થયો એટલે વેહલા અટારીની
 “ બહાર પડતી પાથરીમાં બેસેછે અને તેમની અદાથી અથવા કોઈ
 “ તેવાજ કામને સાડ રાખેલા માણસો હસતક ધારેલીને બોલાવે લે
 “ છે અને તેની સાથે બદ કર્મ કરેછે. સુરતમાં એક વખત કોઈ ઉમરે
 “ ન આવેલી એવી છોકરીને કોઈ મહારાજો ગધબલ વાપરીને તોડી

“ નાખી હતી તેથી તે મર્ણ્યતુલ્ય થઈ ગઈ હતી એવીજ ત્રાસદાયક
 “ વાત માંડવીમાં બનેલી છે તેથી તે દેશનો રાજ્ય અને તેની પ્રજા
 “ (ભાટીઆ માતર) કોઈ અજાણીતિ નથી. આવું ઘણે ઠેકાણે બનેલું
 “ છે. આ જુલમ તે કેવો!! આ છીનાલું તે કેવું! આ ગુરૂ તે કેવો!
 “ અરે આ પાપ તે કેવું! આવું આવું વધારે લખવાને મને શર્મ
 “ લાગે છે. આવા સ્ત્રી છંદમાં હમણાના ઘણા ખરા મહારાજો ઘણા આં-
 “ ધલા થઈ ગયા છે.”

(૩૨) વીપદ ગુરૂ વીધે-૧૮૫૯.

“ મહારાજો પેલા નહારા કામને વાસ્તે સંકેતેલા એવા (કરવેલા)
 “ સ્ત્રી પુરુષોની માર્ફતે દર્શન કરવા આવેલીઓમાંથી પસંદ કરેલીને
 “ તે વેલા અથવા મોડેથી જોલાવી મંગાવે છે. સુગાર સમજેલી જે
 “ કેટલીએક ફાટલ સ્ત્રીઓ હોય છે તેને તો મહારાજો પોતાની આં-
 “ ખની ધંધારતથીજ જોલાવી લે છે. મહાગજો જોલાવી એટલે શ્રી
 “ કૃષ્ણે જોલાવી અને પરમપદને પામી ચુકી એમ સમજી વેલી વેલી
 “ જઈને હુર્જા સરી ગાલરી ગાલરી મહારાજના ગુરૂના દર્શન કરી
 “ પ્રમાદી લે છે.....ને એ કર્મ કરવામાં પોતાની ઉમરને લાયક સ્ત્રી
 “ માથે કામ નથી પાડતા પણ ખીચારી નાજુક ઉમરે ન આવેલી
 “ નાહની ઉમરની અણુસમજી ઠોકરીઓ ઉપર તે સાંદીઆઓ નેર
 “ ઠહાડે છે.”

હિંદુ મહારાજોને વાસ્તે આબકા-૧૮૬૦.

“ જોઈ મે મહારાજોની કગાધ રે, હવે કોઈ મ દીર ન જાશે ખાઈ.
 “ કાચી ઉમરની કાગીની જોલાવી આપે પ્રસારી મીઠાઈ, કાન ગોપીના
 “ એકા બતાવી કામ દેવની કરે ચલાઈ રે, પૈધમો રૂખેતો પ્રેમે જોલાવે
 “ નહી તો કરે અદેખાઈ, ધન જોળન પરનારીતું હુદે જુઓ ગુરૂની
 “ લલાઈ રે. વગંતર ડુતુમાં સરી પીચકારી તાકી લીજાવે ધાઈ; પાસે
 “ ઉલાની લાજ ન વીચારે માત્રી જુવે કે જુવે માઈ રે. પાનના ખીડાં
 “ પોતે ચાવીને શુકે સોપારી ખાઈ; પોતાતું શુક તે પર ચલાવે જુવો
 “ કેવી છે લુચાઈ રે.”

“ એ સિવાય જીજ્ઞાસુ હુમલા મહારાજોની ઉપર થયેલા છે.
 “ જોલામી ખતની મને ખબર છે અને તેની ઉપર સહી લેવાં મહારા-
 “ જોએ આદ દહાડા સુધી દર્શન બંધ કીધા હતાં એ લખતની મતલબ
 “ એવી છે કે મહારાજોની વીરૂદ્ધ કાંઈ લખવું નહીં અથવા તેને સુ-”

કોર્ટમાં બોલાવવા નહીં તેની બીજી મતલબ એવી પણ હતી કે મને નાત બહુર કરવો; પણ તેમાં તેઓ પાર પડ્યા નહીં. એ લખત હજી પણ રદ થયું નથી. અને મેં તેની નકલમાં એવું વાંચ્યું છે કે તેથી ઉલટો ચાલે તે પોતાના ધર્મથી ઉલટો ચાલેલા કહેવાય. મંદીર મध्ये સ્ત્રીઓ મહારાજના દર્શન કરે છે અને ચર્ચસ્પર્શ એટલે મહારાજના પગને હાથ લગાડે છે તે વખતે મહારાજ જે સ્ત્રીઓપર આશંક થાય છે તેઓના હાથ અંગુલાએ દાગે છે તે મેં જોયેલું છે. એવી રીતે હાથ દાગવો તે સોજત કરવાની નીસાની ગણાય છે. સ્ત્રીઓ મહારાજની વહુજીના દર્શન કરવા જનાનામાં જાય છે અને મહારાજને તેઓની પુઠે જાય છે. મહારાજના પોતીઆનું પાણી વૈશ્યવોને પીવાને આપે છે તે મેં જોયેલું છે. મહારાજની જુડલુ લોકો આપ છે તે મેં દીઠું છે. મહારાજે જ્યારે રસ્તામાં પગે ચાલે છે ત્યારે તેઓના સેવક અને સેવકીઓ તેઓની પુઠે ચાલે છે. એ ગોઠવનાયજીની ટીક બીજી બે સોપડીમાં પણ મેં જોયેલી છે.

(નવમો દીવસ; શુક્રવાર, તા. ૭ મી ફેબ્રુઆરી)

ઉલટ પાલટ તપાસ—“વાદીની સાથે ૧૮૬૦ માં મારી પહેલી વેહિલી આલખાણ થઈ; પણ તેની સાથે મારી વાત ચીત થઈ નથી. મુખર્જીમાં વાદીનું મંદીર નથી. જે મહારાજના મુખર્જી મध्ये મંદીર નથી તે મહારાજને બીજા મહારાજોનાં મંદીરમાં જાય છે. વાદીને બદલેલી કરતાં મારી નજરે દીઠા નથી. પણ દશ અગીઆર વરસ ઉપર જ્યારે હું મહારાજોનાં દર્શન કરવા જતો હતો ત્યારે બીજા મહારાજોને મેં બદલેલી કરતાં દીઠા છે. મુખર્જીના મુખ્ય મહારાજ જીવજીને મેં બદલેલી કરતાં દીઠા છે. હું આશરે દશ વરસ થયાં મંદીરમાં જતો નથી; કેમકે મહારાજના આચરણ મને ખરાબ માલુમ પડ્યા. જીવજી મહારાજને મેં બદલેલી કરતાં દીઠા છે એટલે તેને પોતાના અંગુલાથી સેવકીઓના હાથ દાગતાં દીઠા છે. હું અઠવાડીયામાં એક વખત દર રવીવારે જીવજીનાં મંદીરમાં જતો હતો અને બીજા મહારાજોનાં મંદીરમાં પણ જતો હતો. જીવજી મહારાજના મંદીરના બે ભાગ છે. એક મુર્તીના દર્શન કરવાનો અને બીજા મહારાજના. એ બેઠા ભાગ મેં જોયા છે. જ્યારે હું મહારાજના ચર્ચસ્પર્શ કરવાને જતો હતો ત્યારે મેં ત્રણ ચાર વખત એ મહારાજને સેવકીઓના હાથ દાગતાં દીઠા છે. જ્યારે હું પંદર વરસથી નાની ઉંમરનો હતો ત્યારે આ વાત મેં ધ્યાન રાખીને જોઈ નહીં હતી. આ બદલેલી તથા

મહારાજોની પ્રમીદ્ય થયેલી વ્યભીચારી ચાલને લીધે એ મદીરમા જવાનું બધ કીધું જીવજીવ હમણાં પણ મારો ગુરુ કહેવાય પણ તેના દર્શન કરવા હું જતો નથી અને એક છોકરી છે તેને એ મહારાજ પાસે વઠી બધવી નથી, પણ માટે હાથે કંઠી બાધી છે એ પ્રમાણે ઘણા વૈષ્ણવો પોતાના છોકરાઓને કંઠી પેહેરાવે છે મહારાજની વ્યભીચારી ચાલ પીકારનારા ઘણામા ઘણા (મુળર્થ મળ્યે) બસો એવકો હશે બધા મહારાજને પોતાના એવકની વહુ દીકરીઓને બગાડે છે અને પરણેલી છોકરીઓને પેહેલા મહારાજ આગળ મોકલે છે, એ વાત ઘણીજ પ્રમીદ્ય છે તે ઉપરથી હું કહું છું સ્ત્રીઓના પગનો અગુઠો દાખવા સિવાય હોળીના ઘાટામા ન્યારે સેવક તથા સેવકીઓ દર્શન કરવાને એકકા થાય છે ત્યારે તેઓની છાતી ઉપર શુભાલ નાખતા એ મહારાજને દીઠ છે મારા આખા જન્મારામા ન્યારે એ કંઠી બાધી ત્યારે એકજ વખત મને મહારાજે ધર્મોપદેશ કીધો છે મહારાજના પથની જે ચોપડીઓ કોટમા રજુ કીધી છે તે ચોપડીઓ મને મારા મીત્રો પામેથી તથા શેઠ રામલાલ ઠાકોરદાસ પાસેથી મળી છે એ પુસ્તકો મધ્યેથી જે વાક્ય શોધી કહાડ્યો છે તે શોધવામા એ મારા મિત્ર મધુરાદાસ લવજીની મદદ લીધી હતી લા ઇંગલની બીના લખવામા આવી તેની અગાઉ એ પુસ્તકો મધ્યેના ઘણાખરા વાક્યથી હું વાકેફ થયો હતો એ કહ્યું કે હિંદુસ્તાનમા આ શરે ૧૦૦ પથ હશે, પણ અસલ વેદનો ધર્મ કોઈ પણ પથવાળા માને છે કે નહીં તે હું કહી શકતો નથી પણ કેટલાએક પથ અસલ વેદ ધર્મ પ્રમાણે વધારે અનુસરીને ચાલે છે અને કેટલાએક પથવાળા થોડા અનુસરીને ચાલે છે વનભાગ્યાર્થ પંથવાળા જણાવે છે કે હમે જીના વેદ ધર્મ પ્રમાણે ચાલીએ છીએ, પણ તેઓ તે પ્રમાણે ચાલે છે કે નહીં, એ હું ખાતરીથી કહી શકતો નથી જીના વેદ ધર્મથી એ પથ ન્યારો છે, અને બીજા સઘળા પથમા એ પથ સઉથી રૂઠો છે એવું એ પથવાળા જણાવે છે મુળર્થમા મહારાજને માનનારા આશરે ૩૦ કે ૪૦ હજાર છે આગા પ્રાતમા તથા ગગા નદીને કાંઠેના શહેરો સુધી મહારાજના સેવકો છે, પણ વચમા ઘણેએક ઠેકાણે નથી મહારાજને નાત બહાર થયેલા ગ્રાહણ છે એ વાત છ સાત વર્ષ થયા મારા જાણવામા આવી વલ્લભાચાર્ય તૈલગો ગ્રાહણ હતો અને તે નાત બહાર થયો હતો એ વાત હું ધારૂ છું કે હમારા લોકોમા પ્રસીધ્ધ છે તૈલગા ગ્રાહણ તૈલગ દેશમા અને હીંદુસ્થાનમા બીજા ભાગોમા

“ છે. તેઓ ગુમાંઈજ મહારાજની સેવા કરે છે. અને (હિંદુસ્તાન
 “ મધ્યે) એ ગુમાંઈજ મહારાજ ધણા છે. એ ભાડીયાઓની મીઠા-
 “ કતનો ધણી મહારાજ કહેવાય છે; અને તેનો ઉપયોગ મહારાજ
 “ પોતાની મરજી પ્રમાણે કરે છે. મહારાજને (ભાડીયા) લોકો
 “ એટલું બધું તો માન આપે છે કે કેટલાએક આગરવાળા મહારાજની
 “ વડું દીકરીઓ સાથે મહારાજ જરૂર કરે તો તેથી એ લોકો પો-
 “ તાને માન મળેલું સમજે છે. હિંદુસ્તાનના આ લક્ષણ ઉપર મુખ્ય
 “ મહારાજ ગોપીનાથજી નામનો છે એ મહારાજ દાદ મીવાય
 “ સર્વે જાતના વ્યસનમાં પડયાથી મુકાબલે હાડકાં જેવો થઈ ગયો
 “ છે અને (ઝાડના) પાંદડાની પેઠે મુજે છે. તે આપીલુ તથા બીજી
 “ કેપી વસ્તુ જે માણસે શોધો કહાડી છે, તે આપને હમેશા કેદમાં
 “ રહે છે.....વૈષ્ણવોમાં પ્રસીદ્ધ યચ્છેલી રસમંડળીઓ ભાડી
 “ આઓમાં વારંવાર લરાય છે. આ રસમંડળીમાં સધળી જાતના
 “ મોટા તથા ગરીબ, સ્ત્રી તથા પુરુષ એકઠા મળે છે અને ધર્મને નામે
 “ તથા ધર્મને પરવાને સર્વે જાતની અનીતિ કરે છે.”

“ જે ગીત મેં છપાવ્યા છે તે ગીત સેવડીઓને મોટા મેં
 “ સાંભળ્યાં છે તેનો પુરેપુરી મતલબ જાહેર કરી છે. મહારાજને
 “ પુરોહિતમ એટલે પુરો હથિયાર તથા પુરુ પુરોહિતમ એટલે પુરો
 “ હથિયાર એવાં નામથી તેમના સેવકો માન આપે છે.”

(દશમો દીવજ; શનીવાર, તા. ૮ મી ફેબ્રુઆરી.)

(૨) ડાક્ટર જોન વિન્સન—“હું” રકોટલાન્ડના ‘ક્રીચર્ચ’નો
 ‘મીશનરી’ છું અને એડીન્બરોની ‘યુનીવર્સિટી’ નો ગ્રેજુ-
 એટ’ છું. હું ૧૮૦૭ સં ૧૮૨૬ માં આ દેશ મધ્યે આવ્યો. મેં કેટલી-
 એક પુર્વ દેશોની ભાષાઓનો અભ્યાસ કરીધો છે. હું સંસ્કૃત, ઝંદ તથા
 થીડી પહેલવી ભાષા બાલુ છું પ્રાકૃત તથા મજ ભાષાનું પણ મને
 કેટલુંએક જ્ઞાન છે. પુર્વ દેશોની ભાષાની પરીક્ષા લેવાને ધણીવાર
 મને ઉપરી ઠરાવવામાં આવ્યો છે. સરકારે એ ભાષાઓનો તરતુમો
 કરનારનો અધિકાર મને આપવાને જણાવ્યું હતું, પણ મેં ઠગુલ
 રાખ્યો નહીં. હું ગ્રેટબ્રીટનની રાયલ સોસાયટીનો તથા મુંબઈનો
 રાયલ એશીઆટીક સોસાયટીનો મેમ્બર છું સાત વર્સ સુધો હું એ
 મંડળીનો પ્રમુખ હતો અને ૧૮૪૨ થી હું તેનો ચોનારરી’ સરનશીન
 છું અસલ હિંદુ ધર્મ વીચે મેં કેટલાંએક પુસ્તક પ્રગટ કરીધાં છે. વીષ્ણુ
 પુરાણમાં વાષ્ટું વીચે ‘એલુ’ છે. એ પુરાણ મેં અસલ સંસ્કૃતમાં

વાંચ્યું છે તથા તેનો અંગ્રેજી તરજુમો પણ વાંચ્યો છે. હિંદુ ધર્મનાં સંકીર્ણ ગ્રંથોનાં પુસ્તક 'વેદ' છે, અને તે 'શ્રુતિ' ને નામે ઓળખાય છે. હિંદુઓ તે પુસ્તકોને ઇશ્વર કૃત એટલે ઇશ્વરનાં (પોતાનાં) બનાવેલાં સમજે છે. વિષ્ણુ પુરાણ પાછળથી લખવામાં આવ્યું છે. તે પણ ઘણા હિંદુ લોકો તેને ઇશ્વર કૃત ગણે છે, મનુના કાયદા ઇશ્વરની સત્તી અગાડી બસો વરસ ઉપર રચેલા હોય એવું ધારવામાં આવે છે. અને વેદ ઇશ્વરની સત્તી પહેલાં ત્રણ હજાર વરસ ઉપર લખેલા હોય એવું ધારવામાં આવે છે. મનુના કાયદા 'સ્મૃતિ' ને નામે ઓળખાય છે. હિંદુઓનાં ગ્રંથોનાં પુસ્તકો ઉપરથી દીકરામાં આવે છે કે તેઓમાં ધર્મ તથા આચાર વીચાર સંબંધી ઘણો ફેરફાર થઈ ગયો છે. જે પંથ ઘણા પાછળથી ઉભા થયા છે તે અસત્ત્વ ધર્મ સાથે થોડા મળતા અને થોડી નીતિના મહુમ પડ્યા છે. હિંદુસ્થાનમાં ધર્મ સંબંધી ફેરફાર ઘણા થયા છે, અને હિંદુઓ પોને કહે છે કે એ ફેરફાર થયાથી અમલ ધર્મ સુધારા થયો છે. વડ્ડભાચાર્ય પંદરમાં સમકાની આખેરીએ અને સોળમાં સેકાની શરૂઆતે થઈ ગયો છે. મારા વાંચવામાં આવ્યું છે કે વડ્ડભાચાર્ય ઇ.સ. ૧૫૦૦ અથવા ૧૫૦૪ માં વીજયનગરના રાજા કૃષ્ણદેવની દરગાહમાં ગયો હતો, અને ત્યાંથી વડ્ડભાચાર્યને સેનાની મોટી બક્ષીસ મળી હતી. મારા હાથમાં સંસ્કૃત ભાષામાં રચેલું ઘણું ગુના વખતનું (મવા બસો વરસ ઉપર લખાયેલું) નાટક છે એ નાટક મધ્યે વડ્ડભાચાર્યના પંથ વીધે વર્ગન કરેલું છે, એ નાટક વીધે હિંદુઓના કાર્મણ્ય ધર્મ પુસ્તકો મધ્યે મારા વાંચવામાં આવ્યું નથી. એ નાટકની રમત કરી હેખાકવામાં આવી છે કે નહોં તે હું જાણું નથી પણ વિદ્વાન બ્રહ્મણોમાં એવો ફેલાવો હતો કે એવા નાટકો મસ્કૃત ભાષામાં રચીને તેનો ફેલાવો પોતાનાં બ્રાહ્મણોમાં કરવો. મહારાજા વીધે કંઈના રેસીડન્ટ 'મેક્સ-રડુ' માહેએ પણ લખ્યું છે તે મારા વાંચવામાં આવ્યું છે. બંગાળની એશીઆટીક સોસાયટીના ૧૬ માં વોલ્યુમનાં (નામીયા પ્રોફેસર હારેસ વીલસને) વડ્ડભાચાર્યના પંથ વીધે લખ્યું છે તે પણ મારા વાંચવામાં આવ્યું છે અને તે મધ્યેથી હું થોડાએક ફકરા વાંચી સંભળાવું છું:—

"વડ્ડભાચાર્યે જે નવો પંથ હલો કીધો તે મધ્યે જે વાતો દાખલ કીધી તે બીજા પંથવાળાઓ કરતાં ઘણી જુદી અને નવી તરફની હતી. તેણે પોતાના પંથના લોકોને એવું જણાવ્યું કે તપ કરીને તથા કષ્ટ લેવાને ઇશ્વરને ભજવાની કાંઈ પણ જરૂર નથી આ

છે અને શીવને માને છે. તૈલંગ દેશ દક્ષિણ હિંદુસ્થાનમાં મદ્રાસ પ્રાંતમાં છે. તૈલંગ પ્રાંતમાં હિંદુસ્થાનના બીજા પ્રાંતોના જેવા છે. વીષ્ણુમાર્ગી અને શીવમાર્ગી એક બીજાના દુશ્મન છે. વડલા અર્થને તથા તેના બાપ લગ્નન ભટને નવો પંથ હતો કરવાને માટે નાત બાહાર મુકવામાં આવ્યા હતા. મનુના બનાવેલાં પુસ્તકો ઇશ્વરી કહેવાય છે. વીષ્ણુના અવતારની અને ગોપીની વાત કેટલાંએક પંથવાળા માને છે. પણ અસલના વેદ ધર્મમાં એ વાત નથી. કેટલાંએક શીવમાર્ગીઓ વીષ્ણુના અવતારને માને છે મારા વાંચવામાં જે આવ્યું છે તે ઉપરથી હું કહું છું કે ધર્મના બધાં પુસ્તકોમાં ભરલાવની વાતો ટાળી નથી. સર વીલીયમ જેન્સે કહ્યું છે કે હિંદુ ઈશ્વરો હમણાની કૃષ્ણને પોતાનો પ્યારો દેવ કરીને ગણે છે તે મને ખબર નથી. બ્રહ્મા કરેલો વર્ષ સુધી ઇંડામાં રહીને ઉત્પન્ન થયા તે વાત મેં સાંભળી છે. વેદની પછી જે પુસ્તકો લખવામાં આવ્યા છે તે બધા પુસ્તકોની સઘળી વાત ઇશ્વરે લખી છે એ હું માનતો નથી. ઘણાં ખરા વૈષ્ણવો તે વાતોને ઇશ્વરી ગણે છે. રસ મંડળીમાં હું કોઈ વખત ગયો નથી પણ રસ મંડળીની વાત ઘણીજ પ્રસીદ્ધ છે અને 'મેકમરડુ' નામના કચ્છના એક આગલા રેસીડેન્ટ સાહેબે પણ પોતાના કચ્છ વીચેના પુસ્તકમાં એ વીચે લખ્યું છે. મહારાજ અથવા કોઈની શરૂઆત વ્યભીચાર કરેતો હિંદુ ધર્મ શાસ્ત્ર પ્રમાણે તે પાપ કહેવાય. વૈષ્ણવોને મહારાજ પાસેથી જે ધર્મોપદેશ મળે છે તે ફક્ત જન્મભાસમાં એક વખત જ્યારે કંઠી બાધે છે ત્યારે મળે છે. કેટલીએક વાતો મહારાજને ધર્મશુરૂ લેખે ગણવામાં આવે છે, પણ તેઓ ધર્મ શુરૂ પ્રમાણે ધર્મનો ઉપદેશ કરતા નથી. વૈષ્ણવોનાં કુટુંબ મધ્યે પ્રાણલો ધર્મનો બોધ કરે છે. વાહી જિંચી રાત્રિનો પ્રાણલ નથી, તે નાત બાહાર થયેલો કહેવાય છે, અને કોઈ પણ જિંચા કુલના પ્રાણલ તેઓની સાથે બેસીને અથવા તેમના હાથનું જમતા નથી. ભરલાવનાં ગીત મહારાજની આગળ ગાવામાં આવે છે તે મધ્યેનાં કેટલાંએક ગીત આ કોર્ટમાં રજુ કરવાને વાસ્તે મેં છપાવ્યાં છે. એ ગીત મેં સાંભળ્યાં છે, તે હુમારા લોકોની બાયડીઓ ગાય છે. એ ગીતો મેં છપાવ્યાં છે તે બોલેબોલ નથી પણ મતલબમાં બરાબર છે. એવી જાતનાં બીજાં ઘણાં ગીત છે. પ્રાણલને ઘણુંજ માન મળે છે, એ વાન ખૂરી છે; પણ તેઓ ઇશ્વર કહેવાતા નથી. એક ગીતમાં 'કામણગારાકાન' લખ્યું છે તે મહારાજનેજ લાગે છે. હું ધારૂં છું કે તન, મન, અને ધનનો અર્થ જણાવવામાં હું કંઈ ભૂલ કરતો

“ છે. તેઓ ગુસ્સાંઈજી મહારાજની સેવા કરે છે. અને (હીંદુસ્તાન
 “ મધ્યે) એ ગુસ્સાંઈજી મહારાજ ઘણા છે. એ ભાટીઆઓની મીઠ-
 “ કતનો ધણી મહારાજ કહેવાય છે; અને તેનો ઉપયોગ મહાનગ
 “ પોતાની મરજી પ્રમાણે કરે છે. મહારાજને (ભાટીઆ) લોકો
 “ એટલું ઘણું તો માન આપે છે કે કેટલાએક આગરવાળા મહારાજની
 “ વહુ દીકરીઓ સાથે મહારાજ ભરકર્મ કરે તો તેથી એ લોકો પો-
 “ તાને માન મળેલું સમજે છે. હીંદુસ્તાનના આ લગ્ન ઉપર મુખ્ય
 “ મહારાજ ગોપીનાથજી નામનો છે એ મહારાજ દારૂ મીઠાચ
 “ સર્વે જાતના વ્યસનમાં પડ્યાથી સુધાઈને હાડકાં જેવો થઈ ગયો
 “ છે અને (જડના) પાંદડાની પેઠે મુજે છે. તે અણીજી તથા ગીજી
 “ કેરી વસ્તુ જે માણસે શોધો કહાડી છે, તે આઈને હમેશ કેઈમાં
 “ રહે છે.....વૈષ્ણવોમાં પ્રસીદ્ધ થયેલી રસમડળીઓ ભાટી-
 “ આઓમાં વારંવાર ભરાય છે. આ રસમડળીમાં સધળી જાતના
 “ મોટા તથા ગરીબ, સ્ત્રી તથા પુરૂષ એકઠા મળે છે અને ધર્મને નામે
 “ તથા ધર્મને પરવાને સર્વે જાતની અનીતિ કરે છે.”

“ જે ગીત મેં છપાવ્યા છે તે ગીત સેવકીઓને મ્હોડે મેં
 “ સાંભળ્યાં છે તેનો પુરેપુરી મતલબ જાહેર કરી છે. મહારાજને
 “ પુરૂષોત્તમ એટલે પુરૂષ ઈશ્વર તથા પુર્ણ પુરૂષોત્તમ એટલે પુરૂ-
 “ ઈશ્વર એવાં નામથી તેમના સેવકો માન આપે છે.”

(દશમો દીવસ; રાત્રીવાર, તા. ૮ મી ફેબ્રુઆરી.)

(૨) ડાક્ટર જોન વિટ્સન—“હું” સ્કોટલાન્ડના ‘પ્રીચર્ચ’નો
 ‘મીશનરી’ છું અને એડીન્બરોની ‘યુનોવર્સિટી’ નો ‘ગ્રેન્જુ-
 એટ’ છું. હું ૪૦ સં ૧૮૨૬ માં આ દેશ મધ્યે આવ્યો. મેં કેટલી-
 એક પુર્વ દેશોની ભાષાઓનો અભ્યાસ કરીધો છે હું સંસ્કૃત, જદ તથા
 યોડી પહેલવી ભાષા જાણું છું પ્રાકૃત તથા ગ્રંથ ભાષાનું પણ મને
 કેટલુંએક જ્ઞાન છે. પુર્વ દેશોની ભાષાની પરીક્ષા લેવાને ધણીવાર
 મને ઉપરી ઠરાવવામાં આવ્યો છે. સરકારે એ ભાષાઓનો તરત્નમે
 કરનારનો ઓછો મને આપવાને જણાવ્યું હતું, પણ મેં કયુદ
 રાખ્યો નહીં. હું એટ્લીટનની રાયલ સોસાયટીનો તથા મુંબઈની
 રાયલ એશીઆટીક સોસાયટીનો મેમ્બર છું સાત વર્સ સુધો હું એ
 મંડળીનો પ્રમુખ હતો અને ૧૮૪૨ થી હું તેનો ‘ઓનરરી’ સરનશીન
 છું અસલ હીંદુ ધર્મ વીચે મેં કેટલાંએક પુસ્તક પ્રગટ કરીધાં છે. વીંધું
 પુરાણમાં વાંધું વીચે લખેલું છે. એ પુરાણ મેં અસલ સંસ્કૃતમાં

“વજ્રભાષ્યાર્થનો પંથ નવો છે. એ પંથમાં કૃષ્ણની લલિત તર-
લાવળી કરવાને કહેલું છે. કૃષ્ણની સેવા, મુર્તીને તથા મહારાજની
સેવા કર્યાંથી પ્રાપ્ત થઈ એવું મનજે છે. મુર્તીને તથા મહારાજને કૃષ્ણ
કરીને એ પંથના લોકો મનજે છે. મહારાજને તેઓ ઇશ્વરનો અવતાર
ગણે છે. જે વાન બીજા હિંદુ પંથવાળાઓને નવાઈ જેવી લાગે છે.
વીંછુના નવ અવતાર થયા છે, અને છેવટે અવતાર બુદ્ધનો હતો.
હિંદુઓ બુદ્ધની પછી બીજા અવતારો ઇશ્વરી અવતાર ગણતા નથી;
પણ વજ્રભાષ્યાર્થના પંથવાળા તો વજ્રમને તથા તેના કુળના સર્વે
મહારાજને કૃષ્ણ (ઇશ્વર) નો અવતાર કરીને માને છે, અને એ
પ્રમાણે માનનારાઓની સંખ્યા ઠાંઈ થોડી નથી. જરાબર કહીએ તો
મહારાજે હિંદુ ધર્મના ધર્મોપદેશક નથી. બ્રાહ્મણોની કોઈ પણ
જાતમાં તેઓ મોટા અથવા વડા નથી. વજ્રલક્ષ્મણના બાલક (મહારાજો)
નાનગદાર થયેલા ગણાય છે, અને મારા જણ્યા પ્રમાણે
તૈલંગા બ્રાહ્મણો તેઓની સાથે વહેવાર રાખતા નથી. હિંદુ ધર્મની
દીન તથા મમજ પ્રમાણે બ્રાહ્મણો પેત પોતામાં જેવો જાતી વહેવાર
રાખે છે, તેવો વહેવાર મહારાજો સાથે રાખતા નથી. તન, મન,
અને ધન, એનો અર્થ એ લોકોએ વધારી દીધો છે. તન એટલે
શરીર સાથે સંબંધ રાખનારી સમગ્રી વસ્તુ; મન એટલે મનનાં
બધો સમજ, ઇચ્છા વગેરે અને ધનના અર્થમાં તે પરણેલી બાયડી
તથા છે કરીઓ ગણવામાં આવે છે તથા મહારાજનાં પોતાનાં પુસ્ત-
કોમાં લખ્યું છે કે તેમના સેવકોએ પોતાની વહુ દીકરીઓ ભોગ્યા
અગાઉ મહારાજને અર્પણ કરવી. એ વીધે મેં ગોકુલનાથજીની
ટીકામાં લખ્યું છે. વજ્રભાષ્યાર્થના પંથમાં લોકની ભાજ અથવા દરકાર
નહીં રાખવાને ફરમાયું છે. લાઈમસની બીનાના છેડા ભાગના
એક વાક્યના તર્જુમા બીધેની તકગર મેં સાંભળી છે. એ વાક્યનો
અર્થ મને એવો લાગે કે ‘જો ટીકા પ્રમાણે મહારાજો આદીને
બગાડના હો તો તેથી હાથ ઉઠાવો’ અને તે કોઈ એકજ મહારાજને
લાગુ પડતું નથી વૈષ્ણવોના આખા જનમાસમાં મહારાજ સમર્પણ
આપની વખતે તેઓને એકજ વખતે ઉપદેશ કરે છે તે વખતે જે
મંત્ર ઉપદેશ સંસ્કૃત ભાષામાં કરે છે તેનો અર્થ આ પ્રમાણે થાય છે—

“શ્રી કૃષ્ણ મારો રક્ષણ કરતાં છે. ઓ! હજારો વરસ થયાં કૃષ્ણ
શ્રી મારો વીરોગ પડ્યાને લીધે ઉપજેલા પાપ અને દુખથી મારો
નાશ થયો છે; તે માટે મારું તન, ઈન્દ્રિય, શ્વાસ, દીલ, વૃત્તિ, બાયડી,

પંથના ગુરુઓએ તથા સેવકોએ ઠાકોરજીની સેવા સુંદર વસ્ત્ર પહેરાવીને તથા જાત જાતનાં પકવાન બનાવીને અને દુગીઆની મોજ શોખમાં શણગાર ભાવથી કરવી. એ ગુરુઓ ઘણું કરીને કુટુંબવાળા હોય છે. તેઓ સકિથી મારાં અને મુંદર વસ્ત્ર પહેદે છે, અને પોતાના સેવકોની ઉપર તેઓ બેહદ મત્તા ચલાવે છે અને તે સેવકો તેમને ભાત ભાતનાં પકવાન ખવડાવે છે. તેઓ પોતાના સેવકને ત્રણ વખત સમર્પણ આપે છે, અને તે સમર્પણને લીધે તેમના સેવકો, તન, મન, અને ધન પોતાના ગુરુને અર્પણ કરે છે,.... આ પંથના લોકોના વિચાર પ્રમાણે ગુનાંકજી મહારાજને જે માન આપવામાં આવે છે તે ફક્ત તેઓની પવિત્ર ધ્વજ, અથવા વિરાનો કાંધ પણ વીચાર કર્યા વગર વંશપરંપરા અથવા પત્રમાં આવે છે. તેઓ ઘણું કરીને કાંધ પણ માનને લાયકના નથી. તો પણ તેમના સેવકો પાસેથી તેમને કાંઈ થોડું માન મળતું નથી.”

“એ પંથ વીધે મારા વાંચવામાં આવ્યું છે તે ઉપરથી હું એવું માનું છું કે ઉપર જણાવેલાં પુસ્તકમાં એ પંથની અપવિત્રતા વીધે જે લખ્યું છે તે ખોટું નથી જે સંસ્કૃત નાટક વીધે મેં જણાવ્યું તે મધ્યે વલ્લભાચાર્ય પંથના મત અને આચરણ વીધે જે બીના લખી છે તે બોલે બોલ જારી છે એ મધ્યેનાં એક જે વાક્યનો મેં તરજુમો કીધો છે તે વાંચ્યાથી એ પંથનું ખરેખરું ચિત્ર જેવું આપી શકીશ તેવું ખરું ચિત્ર હું બીજી રીતે આપી શકવાનો નથી. તે નાટક મધ્યે સુત્રધાર આ પ્રમાણે બોલે છે:—

“વેદ જતા રહ્યા છે (વેદનો ધર્મ જનો રહ્યો છે) ક્યાં જતા રહ્યા તેની કોઈને ખબર નથી હમણાં તો આશકમાં પડેલી જીવાના
 “શ્રીઓ પોતાની ઇંદ્રીઓનું સુખ પુરૂ પાડવાને વાસ્તે વલ્લભના બાલક
 “(મહારાજને) ઉપર આશ્ચર્ય રાખે છે. વલ્લભકુળના બાલકો શ્રીઓને
 “(જાર્જાવના) કામામાં નાખનારા છે, જીવાના શ્રીઓનો અપકીર્તી
 “આંખ બેઠને તેઓ મોહીત થઈ જાય છે. દરેક મનુષ્યે પોતાની વહુ
 “તથા દીકરીઓ મહારાજને અર્પણ કરવી એથીજ આ સંસારમાંથી
 “મુક્તી (પુતકારો) થાય છે. શ્રીઓ સાથે જારકર્મ કરવું, તેઓની
 “માથે આરોગવું (ખાવું) અને લીલા કરવી, એજ કુળનું ગુપ્ત
 “દાન છે. શ્રી ગોકુલ (અથવા કૃષ્ણ) ની અમૃત બેવી લીલાના મુખ
 “જેવું બીજું એકે નથી જે જાને કૃષ્ણની માથે વતી (એટલે જારકર્મ)
 “નહી થાય તેવું જીવતર દીડીના કરતા પણ કાંઈ મધ્યું નેકમે.”

વાદીનાં કેટલાંએક પુસ્તકો મેં વાંચ્યાં છે, અને એ પુસ્તકો વીધે હવેકો વીચાર બાંધ્યો છે.

પાછી તપાસ—“મહારાજોનાં માર્ગ આચરણ મારા બાણવામાં આવ્યા છે અને તેથી મને કંટાળો ઉપજ્યો છે. આ દેશના લોકોની નીતિમાં સુધારો થયેલો જોવાની હું ઇચ્છા રાખું છું. મહારાજોના પુસ્તકોનાં જે વાક્યો કોર્ટ મધ્યે પ્રતીવાદીએ રજુ કર્યા છે તે મેં શોધી આપ્યા નથી. તે વાક્ય પ્રતીવાદીએ અને દેખાડ્યાં હતાં; પણ રસ લીલાનો અર્થ જાહેરાતની રમત થાય છે. એકલા રમ શખ્ડનો અર્થ ઝાઝ વગેરેનો રમ થાય છે. કેટલીએક રીતે મહારાજો ધર્મગુરુ કેહેવાય; પણ તેઓ (અત્રત) હીંદુ ધર્મના ધર્મગુરુ નથી.”

(અગીઆરમો દીવસ—સોમવાર તા. ૧૧ મી. ફેબ્રુવારી.)

(૩) બાલાજી પાંડુરંગ—“હું આ કોર્ટ મધ્યે તરજુમો કરનાર તથા હુબાગીઓ છું આ પુસ્તકો જે મને દેખાડે છે તે મજ ભાષામાં છે, અને તે મધ્યે નીશાની કરેલા ફક્તઓનો તરજુમો મેં કરીધો છે એ તરજુમો મારી સમજ પ્રમાણે ખરો છે.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“મજ ભાષાની એક શીક્ષનેરી (કોષ) કલકત્તામાં છપાઈ છે, તે મધ્યે મેં કેટલાંએક શખ્ડોના અર્થ જોયા છે. મજ ભાષાની અંદર સંસ્કૃત તથા હીંદી શખ્ડો આવેલા છે. તરજુમો કરવામાં કેટલાંએક શખ્ડોના મુળ અર્થ ઉપર ધ્યાન આપવાને બદલે વાક્યની મતલબ પ્રમાણે મેં તેના અર્થ કરીધા છે. મેં મજ ભાષાનો અભ્યાસ કરીધો નથી કેટલાંએક ગીત મેં મજ ભાષામાં વાંચ્યાં છે. ‘વ્યક્ષીયાર ભાવ’નો અર્થ જાહેરાત થાય છે અને બીજી જાગનો ભાવ (પ્યાર) થતો નથી. ‘સુરતારણ્ય’નો અર્થ જાહેર કર્મ કરવાનું અરણ્ય (એટલે મેદાન) થાય છે ‘સુરત’નો અર્થ એ ઠેકાણે ખુશસુરત થતો નથી. ‘સુરત’ એટલે જાહેરકર્મ એવો અર્થ સંસ્કૃતમાં થાય છે.

પાછી તપાસ—“જે ફક્તઓના મેં તરજુમા કરીધા છે તે સારી પેઠે ધ્યાનમાં લઈને કરીધા છે, અને જે શખ્ડના જે અર્થ કરીધા છે તે વીધે મને કાંઈ પણ શક નથી. વ્યક્ષીયારનો મુળ અર્થ લેખસેજ થાય છે; પણ તેનો અસહચારણ અર્થ જાહેર કર્મ કરીને લોકો સુમજે છે.”

(૪) વીનાયક લક્ષ્મણ શાસ્ત્રી—“હું બ્રાહ્મણ છું સદર અદાલતમાં સરકારી શાસ્ત્રી છું. હું કેવલી બ્રાહ્મણ છું. મહારાજો બ્રાહ્મણ

“ ઘર છોકરાં, મળાં, દોલત, અને આ મંજાર મધ્યેની મારી મને
 “ વસ્તુ અને મને આત્મા એ મધ્યું સંપૂર્ણ કૃષ્ણને હું અર્પણ
 “ કરું. હે કૃષ્ણ હું તારો દાસ છું.”

ઉલટ પાલટ વર્ણન—“ લાઈમગ્રાની ગ્રીનાના છેલ્લા ભાગ મધ્યેના
 વાક્યનો અર્થ શક લેવો છે, અને તે એ રીતે થઈ શકે છે. હું
 ધાતું છું કે ભારીબ. એ તે વાંચે તો ગોફગનાથજીની ટીકા માથે એ
 વાક્યનો સંગ્રહ છે એમ મનડે. મીઠુ રીતે કરેલો તરજુમો ખોટો
 છે એમ હું કહી શકતો નથી; પણ તે સુધારી શકે એવો છે. આ
 મુકદ્દમામાં મેં કાંઈ પણ મુખ્ય ભાગ લીધો નથી હું એમાં ફક્ત ઉલટ
 લઉં છું. આ લાઈમગ્રાની રીચ પીડું કામ શરૂ થયું તેની અગાઉ
 પ્રતીવાદી સાથે મને યોગબાણ ન હતી. હું કોઈ પણ મહારાજના
 મંદીરમાં ગયો નથી. મહારાજની અનીતિ વીધે મને જાતે અનુભવ
 થયો નથી. પણ તેમના સેવકોને મોંઢાડે મેં ઘણું ચાલવ્યું છે પુસ્તકો
 ઉપરથી હું કહી શકું છું કે મુનો અને મહારાજની સેવા
 ધર્મની પેઠે કરવામાં આવે છે હીંદુઓ ગાયની તથા બગીચાની પુલ
 કરતા હોય એમ હું ધારતો ન હો, તેઓ એવું માને છે કે ધર્મર દરેક
 ઠેકાણે અને દરેક સ્થાનમાં છે અને સર્વે વસ્તુ ધર્મમાંથી ઉત્પન્ન
 થઈ છે વસ્તુભાવના પુસ્તકો એ પંથના લોકો વાંચે છે સર વીલી.
 અમ જ્ઞાનના કહેવા પ્રમાણે મનુ આશરે મેં હજાર વસ્તુ ઉપર થઈ
 ગયો છે. કોઈ પણ પંથ અસત્ હીંદુ ધર્મ પ્રમાણે બરાબર આવે
 છે એમ હું કહી શકતો નથી વસ્તુભાવના પંથના મન જેવો એક
 ણીજી પંથ મારા જાણનામાં આવ્યો છે. (સોક્તમ મુજ સંથાની) જે
 ચોપડી મારા હાથમાં હમણા મુકદ્દમામાં આવી તે કોઈ મહારાજના
 હુકમથી છપાવેલી દેખાય છે. તેની ઉપર તારીખ નથી અને તે મારા
 જોવામાં આવી નથી. તે મુજબમાં છપાવેલી માત્રુમ પડે છે, અને
 તેનો ફેરવો કરેલો થયો છે તે હું જાણતો નથી તે મધ્યેના એક
 વાક્યનો ‘વંચ’ જોલ મને દેખાડવામાં આવ્યો તેનો અર્થ વ્યક્તિય ર
 થતો નથી. અમદાવાદમાં વસ્તુભાવના પંથોને એક મહારાજ છે
 અને હું ધર્મ છું કે તે જીવતો હતો. પણ તેનો સાથે મને યોગબાણ
 નથી. વસ્તુભાવના પંથમાં જેવા હાલ ધીમ ઘણા નવા પંથ ઉભા
 થયા છે. તન, મન, ધન. એ રૂબરૂમાં અસત્ નવાઈ જેવું કાંઈ
 નથી; પણ મહારાજે તેનો અર્થ વધારી દીધો છે. મમજુ અને
 વીરુન હીંદુઓ પોતાના જીના ધર્મનો દોષ કરતા માત્રુમ પડે છે.

પંથવાળા મનુના અમલ ધર્મ પ્રમાણે ચાલતા હોય. હીંદુઓ તે પ્રમાણે ચાલવાને બંધાયેલા છે અને હુમારી જાતવાળા તે પ્રમાણે ચાલે છે. બ્રાહ્મણ લોકો મહારાજને નીતિનો નમુનો કરીને ગણતા નથી, અને બ્રાહ્મણોમાં મહારાજનું માન પણ નથી, અને તે હું મારી પોતાની નાતના અનુભવ ઉપરથી કહી શકું છું, મુંબઈના મરાઠી વર્તમાન પત્રોમાં મહારાજની નીતિ વીથે વારંવાર ફરીયાદ થતી હતી, અને મારા જણવા પ્રમાણે મહારાજની પવિત્રાઈ તથા નીતિ ધણીજ ઉતરતી છે. અને તે વીધે બીજાઓનો વિચાર પણ ધણીજ ઉતરતો છે.

ઉલટ પાલટ તથાસ—“વાત્રી સાથે એક વખત તેના ઘેર આગળ અમારી મુલાકાત થઈ હતી. મેં બીજા મહારાજને સ્થામાં દીકાં હશે. સન ૧૮૫૮ અથવા ૫૬ માં મેં એક મહારાજને અનીતિ કરતા દીકા હતા. જે વાત તેને ધર્મશુર લેખે છાજે નહિ, હીંદોલા ઉપર જાહેર સ્થામાં એ મહારાજને બેસાડીને તેઓના સેવક તથા સેવકીઓ સુલાવતા (હીંચકાવતાં) હતા અને તેમની ઉપર મહારાજ ગમે તેમ શુભાલ ફેકતા હતા તે મેં દીકું છે. શુભાલ ફેકત હોળી ઉપરજ ઉડાડવામાં આવતો નથી. મહારાજને સુભાવવાને વાસ્તેજ સેવક તથા સેવકીઓ લીડમાં એક બીજા સાથે એકઠા થાય, અને મહારાજે તેમના શરીર ઉપર ગમે તેવી રીતે શુભાલ ઉડાડે એ હું અનીતિ ગણું છું. સો પુરૂષો અલ્પચીતા આવી મળતા નથી, પણ એ કારણને માટે જાણી જોઈને લીડમાં પડે છે. મનુસ્મૃતી પ્રમાણે સપ્તગા હીંદુઓ ચાલવાને બંધાયેલા છે. હું મુંબઈની બાહાર સીંધ, કાઠીયાવાડ, તથા ગુજરાતમાં ગયેલો છું. ધર્મશુર બ્રાહ્મણ હોયો જોઈએ મહારાજે ધર્મશુર છે એમ હું કહી શકતો નથી. કોઈકણી બ્રાહ્મણોને ગુજરાતી બ્રાહ્મણ હલકા ગણે છે એવું મેં સાંભળ્યું નથી; પણ કોઈકણી બ્રાહ્મણો ગુજરાતી બ્રાહ્મણોને ઉતરતા સમજે છે. તૈલંગા બ્રાહ્મણો સાથે બેસીને હુમો જમીએ છીએ; પણ મહારાજ સાથે બેસીને જમતા નથી. મોકળનાથજીની ટીકાનું આશું પુસ્તક મેં સંસ્કૃત ભાષામાં વાંચ્યું છે. એ મધ્યેના એક વાક્યની મતલબ મને હાલ યાદ નથી પણ આખી ટીકા વાંચવાથી મારા મન ઉપર જે અસર ઉપજી છે તે મને યાદ છે. એ ટીકા મધ્યેથી જે વાક્ય લાઈબલની બીના મધ્યે ટાંકેલો છે તેના તરજુમો મારા તરજુમા પ્રમાણે બોલેબોલ મળતો નથી; પણ તે તરજુમો ગુચવણ બરેલો કર્યો છે એમ હું કહી શકતો નથી.

છે એવું કહેવાય છે, અને હું તેઓને પ્રાદક્ષિણ સમજું છું. હું તેમની પાસે ગેમ્સ ખરો પછી જમું નહીં. તેનું કારણ હું કંઈ સમજી શકતો નથી; પણ એવો શીરસો છે. તેઓને માનનારા ઘણા લોકો છે; પણ વલ્લભાચાર્યના પંથના લોકો સિવાય બીજા કોઈ લોકના તેઓ ઉપરી અથવા ધર્મગુરુ કહેવાતા નથી. હું સંસ્કૃત ભાષા બોલું છું અને કેટલાંએક ધર્મના પુસ્તકો મેં વાંચ્યા છે, સ્વર્ગના જુદા જુદા પંથ અમલ હોંદુ ધર્મમાંથી નીકળ્યા છે તેટલા વાસ્તે તે અમલ હોંદુ ધર્મથી જુદા છે એમ કહેવાય નહીં. દરેક પંથવાળા કહે છે કે હમે અમલ ધર્મ પનાણે આવીએ છીએ હું નથી ધારતો કે વલ્લભાચાર્યના પંથ અમલ ધર્મથી જુદા છે. કંઈ એક જ માત્ર દેર હશે ખરો બીજાની જીનો છતી ઉપર હ.ય નાખવો તે વ્યભીચારનાં જેવું પાપ નથી પણ તેથી જરા ઉતરતું પાપ કહેવાય છે.” (આ સાક્ષીને ઉલટ પાલટ તપાસવા માં આવ્યો નહીં)

(૫) વીરનાથ નારાયણ મંડળીક—હું ઇન્કમ ટેક્સ સ્પેશીઅલ કમીશનર ઓફિસમાં સુપ્રા-ટેન્ડેન્ટ છું અને જોગે રાએલ એ-શીઆટીક થોસાઈટીનો અધીકારી છું. હું કોંકણી પ્રદક્ષિણ છું. અને સંસ્કૃત બોલું છું હોંદુ ધર્મના કેટલાંએક જુના પુસ્તકો મેં વાંચ્યા છે પ્રાદક્ષિણ લેખે મહારાજને સાથે મને કંઈ પણ સંબંધ નથી. હમે તેની સાથે જમતા નથી. અને છોકરી લેવા દેવાનો વેહેવાર રાખતા નથી. પ્રાદક્ષિણ લેખે હમેને (કર્મ કાંડની કેટલીએક ક્રિયા કરવી જોઈએ, અને મારા બોલવા પ્રમાણે મહારાજને તે કરવા નથી. તેઓ બધા હોંદુઓના ધર્મગુરુ નથી. મનુનો સ્મૃતીમાં લખ્યા પ્રમાણે દરએક પ્રાદક્ષિણ છ કર્મ કાંડની ક્રિયા કરવી જોઈએ, જેવી કે હોમ કરવા અને કરાવવા, વેદ શીખવા અને શીખવવા, મહારાજને કર્મ કાંડ કરતા નથી. વલ્લભાચાર્ય પંથના કેટલાંએક પુસ્તકો મેં જોયાં છે. આ પુસ્તક જે મારા હાથમાં આપવામાં આવ્યું છે તે સંસ્કૃત ભાષામાં છે અને તે મધ્યે એક ઠેકણે મહારાજને ઘણી ઓનો ભર્યાર એવું નામ આપવામાં આવ્યું છે બીજે ઠેકણે તેને “સમલીલા મહોદધી” તથા “રાસલીલાકત વાતપર્ય” એવાં નામ આપેલાં છે જેનો અર્થ એ પુસ્તક મધ્યે ટીકા લખનારે રસલીલા એટલે વલ્લભાચાર્યને સમતને સાગર તથા રસલીલાનો સાર એવો કીધો છે એ મધ્યેની એક ચોપડીમાં આવ્યાર્થ અથવા મહારાજને ઇશ્વરના એકસો ને આઠ જુદાં જુદાં નામ આપવામાં આવ્યા છે. હું નથી ધારતો કે વલ્લભાચાર્યના

ઉલટ પાલટ તપાસ—તેની અંદર પુરુષોત્તમ એટલે ધર્મરત્ન સર્વે વસ્તુ અર્પણ કરવાનું કહેલું છે.

પાછી તપાસ “મેં ફક્ત એક વાક્ય વાંચ્યો છે અને આપું પુસ્તક વાંચ્યું નથી; તથા તે વાક્ય ઉપર ગોઠવનાથજીએ ટીકા કરી છે તે પણ મેં વાંચી નથી.”

(૭) નાનાભાઈ હરીદાસ—“હું આ કોર્ટ મધ્યે તરજુમો કરનાર છું, જે ફકરા મને દેખાડવામાં આવ્યા તેના મેં તરજુમા કીધા અને તે મારી સમજણ પ્રમાણે ખરા છે.”

ઉલટ પાલટ તપાસ—“ત્રજ ભાષામાં ઘણા પુસ્તકો છે. મહારાજનેના ઘણા ખરા પુસ્તકો એ ભાષામાં લખેલાં છે. એ પુસ્તકો હાથના લખેલાં છે, અને હાથનાં લખેલાં પુસ્તકોમાં ઘણું કરીને તારીખ હોતી નથી. હાથની લખેલી જે નકલો મારા હાથમાં આવી તેમાં જે જુદી જુદી તારીખ હતી એ પુસ્તકો ગાળમેધ અક્ષરોમાં લખેલાં છે અને વેળુચો તે વાંચે છે. એ મધ્યેના કેટલાએક ભાગ મેં વાંચ્યો છે. હું જાતે કાયસ્થ છું અને કાયસ્થ લોકો મહારાજને માને છે. મહારાજને તેમના સેવકો માને છે. અને જે બ્રાહ્મણો તેમની પાસેથી લીખ લે છે તે માને છે.

પાછી તપાસ—“આ પુસ્તકો મધ્યેના કેટલાએક પુસ્તકો વલ્ભાચાર્ય પોતે બનાવેલાં છે એવું તેમાં લખ્યું છે. મહારાજને નાત બાહાર થયેલા તૈલંગા બ્રાહ્મણ છે એ વાત પ્રસીદ્ધ છે. વીદ્વાન બ્રાહ્મણોમાં નાત બાહાર થયેલા બ્રાહ્મણો ધર્મશુર ગણાતા નથી. સાધારણ બ્રાહ્મણો તેમને વીધે શું વીચાર કરે તે હું કહી શકતો નથી. કેટલાએક બ્રાહ્મણ મહારાજના સેવક છે.”

(૮) નારાયણ દીનાનાથજી—“હું આ કોર્ટમાં એક દુભાશીઓ અને તરજુમો કરનાર છું. મેં આ પુસ્તકો મધ્યેના કેટલાએક વાક્યના તરજુમા કીધા છે અને તે ખરા છે.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“એ પુસ્તક મારા હાથમાં પ્રતીવાદીએ તરજુમાને વાસ્તે આપ્યાં તેની અગાઉ મેં તે વાંચ્યા નહીં હતાં. હું જીવજી મહારાજનો મીત્ર છું અને તેની મુલાકાત લેવા જઈ છું. (મુળાધમાં) તે મોટો મહારાજ દેહવાય છે. વરસમાં ત્રણ ચાર વખત તેના મંદીરમાં હું તેને દરબાર વરસ થયાં મળ્યા જાગી છું.

એ ટીકાના વાક્યમાં “મહારાજ” એ શબ્દ નથી; તેમજ તેની જગાએ બીજા કોઈ શબ્દ નથી. બાયડી ઇંગ્રેજો કેને, અર્પણ કરવાં એ ખુલ્લું લખ્યું નથી. સુરતનો અર્થ સંસ્કૃતમાં બરકર્મ કરીને થાય છે. હું ગુજરાતી પણ જાણું છું. સુરતનો અર્થ હિંદુસ્તાનીમાં ચેહરો કરીને થાય છે અને ગુજરાતીમાં તેજ થવો જોઈએ. પ્રતિવાદીને બે ત્રણ વરસથી હું જાણ્યું છું. આ મુકદ્દમામાં ફક્ત એક બહેર આદમી લેજે મેં ઉલટ લીધી છે. સુધારાવાળાના બે અર્થ થાય છે માટે કયા અર્થથી મને પુછવામાં આવે છે તે જણવા વગર હું કહી શકતો નથી કે હું સુધારાવાળો છું.

પાછી તપાસ—“સુધારાનો ખરો અર્થ તો વધારે સારા થવું કરીને થાય છે અને તે રીતે હું સુધારાવાળો છું” અસલ હિંદુ ધર્મને પાછો તાજો થયેલો જોવાને હું ઇચ્છા રાખું છું” મહારાજને પુરોહિતમ એટલે ધર્મરત્ન નામે તેમના સેવકો બોલાવે છે. ગોકળનાથજીની ટીકા વદનભાગ્યાર્યના પંચમાં ધર્મનું પુસ્તક ગણાય છે, કવી ચરિત્ર મધ્યે એજ ટીકાનો વાક્ય ટાંક્યો છે તેમાં પણ એવું જણાવ્યું છે કે બાયડી ઇંગ્રેજો આચાર્ય એટલે મહારાજને અર્પણ કરવાં મેં જે કાંઈ જોયું છે તથા સાંભળ્યું છે તે ઉપરથી હું કહી શકું છું કે મહારાજને ધર્મગુરુના આધ્યાત્મિક લાયક નથી. વાદી સાથે મારે વાત થઈ તે ઉપરથી હું કહી શકું છું કે તે વીદ્વાન નથી, તથા ધર્મગુરુનો આધ્યાત્મિક બળવવાને લાયક નથી આ મુકદ્દમામાં હજારો લોકો જે પ્રભાણે બહેર માણસ લેજે ઉલટ લે છે તેથી વધારે ઉલટ મેં લીધી નથી. વાદી સાથે ઇંગ્રેજોની નીજાણ વીશે તથા ભગવદ્ ગીતાના રસોઠ વીપે મારે વાત ચીત થઈ હતી. તે વખતે ડાક્ટર ભાઈ દાજી તથા ચેક લખમીદાસ ખીમજી પણ હતા. (સર માયીક સાસના પુછવા ઉપરથી) શાસ્ત્ર પ્રભાણે દર એક બ્રાહ્મણ ધર્મગુરુ થવો જોઈએ; પણ તે કામને તે લાયક નહીં હોય તો તે મારે તેને પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું જોઈએ. ઘણું કરીને દરેક બ્રાહ્મણને ધર્મગુરુ લેજે ગણવામાં આવે છે પણ તે ધર્મનો ઉપદેશ કરે ના નહીં તે વીપે સાધારણ લોકો દરકાર રાખતા નથી. ”

(૬) ઝવેરીલાલ ઉમીઆરાંકર—“હું એલફીન્સ્ટન કોલેજનો ફેલો હતો અને સંસ્કૃત ભાષા જાણું છું. ‘સીધાંત રહસ્ય’ (નામના મહારાજનાં પુસ્તક) નો મેં સંસ્કૃતમાંથી તરજુમો કીધો છે, અને તે ખરો છે

ઉલટ પાલટ તપાસ—તેની અંદર પુરુષોત્તમ એટલે ઇશ્વરને સર્વે વસ્તુ અર્પણ કરવાનું કહેલું છે.

પાછી તપાસ “મેં ફક્ત એક વાક્ય વાંચ્યો છે અને આખું પુસ્તક વાંચ્યું નથી; તથા તે વાક્ય ઉપર ગોઠલનાથજીએ ટીકા કરી છે તે પણ મેં વાંચી નથી.”

(૭) નાનાભાઈ હરીદાસ—“હું આ કોર્ટ મધ્યે તરજુમા કરનાર છું, જે ફકરા અને દેખાડવામાં આવ્યા તેના મેં તરજુમા કીધા અને તે મારી સમજણ પ્રમાણે ખરા છે.”

ઉલટ પાલટ તપાસ—“મજ લાખામાં ઘણા પુસ્તકો છે. મહારાજનેના ઘણા ખરા પુસ્તકો એ લાખામાં લખેલાં છે. એ પુસ્તકો હાથના લખેલાં છે, અને હાથનાં લખેલા પુસ્તકોમાં ઘણું કરીને તારીખ હોતી નથી. હાથની લખેલી જે નકલો મારા હાથમાં આવી તેમાં જે જુદી જુદી તારીખ હતી એ પુસ્તકો બાળમોઘ અક્ષરોમાં લખેલાં છે અને વૈષ્ણવો તે વાચે છે એ મધ્યેના કેટલાએક ભાગ મેં વાંચ્યો છે. હું જ્ઞાતે કાયસ્થ છું અને કાયસ્થ લોકો મહારાજને માને છે. મહારાજને તેમના સેવકો માને છે. અને જે બ્રાહ્મણો તેમની પાસેથી ભીખ લે છે તે માને છે.

પાછી તપાસ—“આ પુસ્તકો મધ્યેના કેટલાએક પુસ્તકો વલ્લભાચાર્યે પોતે બનાવેલા છે એવું તેમા લખ્યું છે. મહારાજે નાત બાહાર થયેલા તૈલંગા બ્રાહ્મણ છે એ વાત પ્રસીદ્ધ છે. વીદ્વાન બ્રાહ્મણોમાં નાત બાહાર થયેલા બ્રાહ્મણો ધર્મશુર ગણાત નથી. સાધારણ બ્રાહ્મણો તેમને વીપે શું વીચાર કરે તે હું કહી શકતો નથી. કેટલાએક બ્રાહ્મણ મહારાજના સેવક છે.”

(૮) નારાયણ દીનાનાથજી—“હું આ કોર્ટમાં એક દુશાશીઓ અને તરજુમો કરનાર છું. મેં આ પુસ્તકો મધ્યેના કેટલાએક વાક્યના તરજુમા કીધા છે અને તે ખરા છે.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“એ પુસ્તક મારા હાથમાં પ્રતીવાદીએ તરજુમાને વાસ્તે આપ્યાં તેની અગાઉ મેં તે વાંચ્યા નહીં હતાં. હું જીવજીવ મહારાજનો મીત્ર છું અને તેની મુલાકાત લેવા જાઉં છું. (મુખપદમાં) તે મોટો મહારાજ દહેવાય છે. વરસમાં ત્રણ ચાર વખત તેના મંદીરમાં હું તેને દશબાર વરસ થયાં મળ્યા જાઉં છું.

એ ટીકાના વાક્યમાં “મહારાજ” એ શબ્દ નથી; તેમજ તેની જગ્યાએ બીજો કોઈ શબ્દ નથી. બાયડી ઇંગ્રેજો કોને અર્પણ કરવાં એ ખુલ્લું લખ્યું નથી. સુરતનો અર્થ સંસ્કૃતમાં બરકર્મ કરીને થાય છે. હું ગુજરાતી પણ બોલું છું. સુરતનો અર્થ હિંદુસ્તાનીમાં ચેહરો કરીને થાય છે અને ગુજરાતીમાં તેમ થવો જોઈએ. પ્રતિવાદીને જે ત્રણ વરસથી હું ઓળખું છું. આ મુકદ્દમામાં ફક્ત એક જાહેર આદમી લેખે મેં ઉલટ લીધી છે. સુધારાવાળાના જે અર્થ થાય છે માટે કયા અર્થથી મને પુછવામાં આવે છે તે બધા વગર હું કહી શકતો નથી કે હું સુધારાવાળો છું.

પાછી તપાસ—“ સુધારાનો ખરો અર્થ તો વધારે આશ યવું કરીને થાય છે અને તે રીતે હું સુધારાવાળો છું અસલ હિંદુ ધર્મને પાછો તાલે થયેલો જોવાને હું ઇચ્છા રાખું છું. મહારાજને પુરોહિતમ એટલે ઇશ્વરને નામે તેમના સેવકો બોલાવે છે. ગોકળનાથજીની ટીકા વલ્લભાચાર્યના પંથમાં ધર્મનું પુસ્તક ગણાય છે. કવી ચરિત્ર મધ્યે એજ ટીકાનો વાક્ય ટાંક્યો છે તેમાં પણ એવું જણાવ્યું છે કે બાયડી ઇંગ્રેજો આચાર્ય એટલે મહારાજને અર્પણ કરવાં મેં જે કાંઈ જોયું છે તથા સાંભળ્યું છે તે ઉપરથી હું કહી શકું છું કે મહારાજને ધર્મગુરૂના ઓધાને લાયક નથી. વાદી સાથે મારે વાત થઈ તે ઉપરથી હું કહી શકું છું કે તે વીદ્વાન નથી, તથા ધર્મગુરૂનો ઓધો બળવવાને લાયક નથી આ મુકદ્દમામાં હજારો લોકો જે પ્રમાણે જાહેર માણસ લેખે ઉલટ લે છે તેથી વધારે ઉલટ મેં લીધો નથી. વાદી સાથે ઇંગ્રેજોની નીગાળ વીથે તથા ભગવદ્ ગીતાના શ્લોક વીથે મારે વાત ચીત થઈ હતી તે વખતે ઇંગ્રેજો ભાઈ દાજી તથા ચેક લખમીદાસ ખીમજી પણ હતા. (સર માર્શીફ સાસના પુછવા ઉપરથી) શાસ્ત્ર પ્રમાણે દર એક ક્ષણે ધર્મગુરૂ થવો જોઈએ; પણ તે કામને તે લાયક નહીં હોય તો તે માટે તેને પ્રાયશ્ચિત કરવું જોઈએ. ઘણું કરીને દરેક ગ્રાહ્યને ધર્મગુરૂ લેખે ગણવામાં આવે છે પણ તે ધર્મનો ઉપદેશ કરે નહીં તે વીથે સાધારણ લોકો દરકાર રાખતા નથી. ”

(૬) ઝવેરીલાલ ઉમીઆરાંકર—“હું એલફ્રીડસ્ટન કોલેજનો દિલો હતો અને સંસ્કૃત ભાષા બોલું છું. ‘સીધાંત રહસ્ય’ (નામના મહારાજનાં પુસ્તક) નો મેં સંસ્કૃતમાંથી તરજુમો દીધો છે, અને તે ખરો છે.

સ્તકના સોગન આપવામાં આવે છે. લગવદ્ગીના મહાભારતનો એક ભાગ છે કૃષ્ણ અને ૧૬,૦૦૦ ગોપીની વત મેં સાંભળી છે. સઘના પથના વૈષ્ણવો કૃષ્ણને ઈશ્વર પ્રમાણે ગણે છે અને તેના અવતાર સઘના હૃદયો કમુલ રાજે છે

(ભારમો દીવ્ય, બ્રહ્મસ્પતિવાર, તા. ૧૩ મી ફેબ્રુઆરી)

પાછી વપાસ—“ હું મહારાજનો સેવક નથી અને વૈષ્ણવ પણ નથી મારા કુટુંબમાં ફક્ત હું જ જીવજી મહારાજને ઓળખું છું મારે ભવજ્ઞે શામગવ મી. કે. વડીલને ત્યાં ‘આરટીકલ ક્વાર્ટર’ છે તે મી. કે.લીની ફરમાસથી આ મુકદ્દમા મધ્યે વાહી મહારાજને મદદ કરે છે. તે મદદ વરજીવનદામ મધવદામની અથવા કલ્યાણદાસ મોહનદાસની ખાચમથી કરે છે તે હું જાણતો નથી. પ્રતી વારી તરફના સઘનાઓ સારી પેઠે જાણતા હતા કે જીવજી મહારાજનો હું દોસ્તદાર છું મધુદામ મારી પાસે પેઠેલ વેહેલાં તરજી માને વાસ્તે આવ્યા. અને તે સારી પેઠે જાણતા હતા કે હું જીવજી મહારાજનો ભિત્ર છું. હું સંસ્કૃત ભાષા જાણું છું, પણ મોટો પંડીત નથી, જય ભાષામાં જી વજીમો મેં કીધે છે તે ખરો છે તે વિષે મને મુદલ શક નથી સંસ્કૃતના જુના ત્રણ ચાર નાટક મેં વાંચ્યા છે પણ એ ભાષા હું ધણી સહેલથી વાંચી શકતાં નથી હું ધાકું છું કે સંસ્કૃત અને ફારસી એ બે ભાષાઓ તમામ જુગી છે સંસ્કૃત ભાષાના શબ્દોને માટે હું ફારસી કીક્ષનેગી (કોય જોતો નથી સુરતનો અર્થ) મેં મારી સમજ પ્રમાણે જણાવ્યો છે. ૧૬,૦૦૦ સ્ત્રીઓ સાથે કૃષ્ણ પરજ્યો, એ વાત મેં સાંભળી છે, પણ ૧૬,૦૦૦ ગોપીની વાત મેં સાંભળી નથી કદાચ એ પરજ્યો સ્ત્રીઓ સીવાય બીજી હશે, તે હું કહી શકતો નથી. રાસલીલાના ચિત્ર મેં જોયા છે. ગોપીઓને નમ્ર કરીને કૃષ્ણ ગાડ ઉપર ચઢીને જોવે છે એ ચિત્ર મને દેખાડવામાં આવ્યું. તે રાસલીલાનું નથી. અને તે શાનું છે તે હું જાણતો નથી. પ્રતીવાગ્દેવ આ ચિત્ર રાસલીલાનું સમજ્યો તે પ્રમાણે ત રાસલીલાનું છે એમ હું કહી શકતો નથી. હું જીવજી મહારાજના મંત્રીના એક માહેલા લાગામાં મુર્તિનાં દર્શન કરવાને ગયો હતો, પણ જ્યાં સ્ત્રીઓ બંધ છે, તે ઠેકાણે હું કદી ગયો નથી. મહારાજે અતિ કરે છે, એ વાત મેં આગળ સાંભળી નહીં હતી. વગર ક

તેના મંદીમાં, મેં કાંઈ અનીતિ જોઈ નથી, હું હોળીમાં ગયો નથી તથા ગુલાલ ઉડાવો મેં દીઠો નથી હોળી અને કેટલેક બીજે પ્રમંગે હિંદુઓ ગુલાલ ઉડાડે છે. ગુલાલ ઉડાડવામાં કાંઈ અનીતિ છે નહિ. કોઈ પણ વેળાએ જીવજીવ મહારાજને મેં ગુલાલ ઉડાડતાં દીઠો નથી. હું મુર્તીના દર્શન કરવાને આંદર ગયો નથી. આખા હિંદુસ્તાનમાં સઘળા પંથના હિંદુઓ પોતાના ગુરૂની સેવા કરે છે, અને બધા પંથમાં ગુરૂ હોય છે. ગુરૂની સેવાની રીત બધા હિંદુઓમાં ઘણું કરીને એક સરખી છે, તેમની સેવા ઇશ્વર પ્રમણે થતી નથી. મારી નાતમાં શીવ તથા વીજુને માનનારા છે; પણ મહારાજને કોઈ પણ માનતું નથી. આ મુકદ્દમા આણુ થયા પછી મેં ગોકુળનાથજીની ટીકા વાંચી છે એ મધે પુરૂષેતમ એ જોલની ઉપર મારું ધ્યાન અગત્ય કરીને પહોંચાડવામાં આવ્યું હતું અને બાચડી છોકરાં કક્ત પુરૂષોત્તમ (એટલે ઇશ્વર) નેજા અર્પણ કરવાનું લખેલું એવું મેં બારીકીથી તપાસીને જોયું છે. આચર્ય અથવા ગુરૂ એ જોલ કક્ત એકજ ઠેકાણે આવેલો છે, અને તેની મારફતે ઇશ્વરને અર્પણ કરવું એવું સાફ લખેલું છે. મુસ્લિમો અર્થ કેવો થાય છે, એ કેહેવું ઘણું મુશ્કેલ છે. સુ એટલે સાડું અને રત એટલે લાગેલો એ વિષે મારી ખાતરી નથી, પણ હું અટકેગથી કહું છું કે તેનો અર્થ જરૂરમ થાય છે, અમ હું કહી શકું નથી. સુરત એ જોલ શેહેરને લગાડીએ તો તેનો અર્થ સાડું શેહેર કરીને થય. મારા વિચાર પ્રમાણે ઇશ્વરને તન, મન, ધન, અપણું કરવામાં કાંઈ અલ્પપદતું નથી એ પ્રમાણે અર્પણ કરવાનું સઘળા પંથમાં ઠય:માં કહેલું છે, રાસકીત્તા એ જોલમાં રામનો અર્થ મંડલી થાય છે પણ 'રસ' કરીને થતું નથી તો પણ એનો અર્થ રસ થઈ શકે ખરો રસ મંડળી વીધે મેં કહી સાંભળ્યુંજ નથી. વ્યભીચારનો સાધારણ અર્થ જરૂરમ કરીને થાય છે, પણ તેનો અસલ અર્થ આઠે માર્ગે જવું એવો થાય છે. આચારનો અર્થ ચાલ અથવા રીવાજ, શીવને માનનારાઓનો ગુરૂ શંકરાચાર્ય કેહેવાય છે લાઈબ્રેરીની બીનાના છેલ્લા ભાગનો વાઘ્ય મેં ધ્યાન દઈને વાંચ્યો નથી. પણ તે હું હંમણા વાંચું છું. તેમાં ખુલ્લું લખ્યું છે કે મહારાજે તમે બગાડો છે, અને તેથી હાથ ઉઠાવો એટલે બગાડો છો તેથી હાથ ઉઠાવો અને ટીકા ઉપરથી નહીં. હરેક શબ્દ વર્તમાન ખત્ર વાંચીને તેનો એવોજ અર્થ કરે, એ વીરે મને કાંઈપણ શક નથી. ભગવદ્ગીતા એ હિંદુ ધર્મનું મોટું પુસ્તક કેહેવાય છે અને હિંદુ શાક્ષીઓને તે પુ-

સેવા, 'પુણી પ્રવાહ મર્યાદા ટીકા', 'ગ્રીહાત રહસ્ય', 'વચનામૃત',
 'રસભાવના', 'ચતુરશ્વેદી', 'ચોરાગી વૈષ્ણવની વાર્તા', 'જસો
 બાવનની વાર્તા', ગ્રંથાદી એ પુસ્તક મધ્યેના કેટલાએક પુસ્તક મે
 કરસનનામને કોર્ટ મધ્યે જાણ કરવાને આવેલા છે હું મારા પથના
 મતથી તથા અસવ હાંદુ ધર્મથી ઘણા ખરા વાંદેજ છું ભાગવત અને
 બીજા શાસ્ત્ર સભાગી હું અસવ હાંદુ ધર્મથી વાંદેજ થયો છું હમારો
 પથ અમલ હાંદુ ધર્મથી જુદો છે હમારા પથમા મુર્તી પુજાવાની
 જે રીત છે તે વેદ શાસ્ત્ર પ્રમાણે નથી પણ વલ્લભ ચાચે કરી દેખાડી છે
 તે પ્રમાણે છે બાવગે ધ નામના હમારા પથના પુસ્તકમા જુદું છે કે
 ઠનીયુગમા (એટલે હાલના વખતમા) કોઈ વેદ વાંચી શકશે નહીં
 અને વેદમ કહેવા કમો કીધાથી મુકતી થતી નથી પણ કૃત સ્વર્ગ
 મળે છે ગોકુવનાથજીએ વચનામૃતમા જણાવ્યું છે કે બીજા શાસ્ત્ર
 પુણ્યભાગ (એટલે મહારાજનો પથ) થી અ તરાય કરાવતાય છે વાસ્તે
 તે શાસ્ત્ર માનવા નહીં હમારા પથમા વલ્લભાચાર્ય તેના પુન વીઠવ
 નાથજી (ગુમાઈજી) અને તેના વશના સઘળા મહારાજને ઇશ્વરના
 અવતાર ગણવામા આવે છે વલ્લભાચાર્ય તથા વીઠવનાથજીને પુર્ણ
 પુરૂષે તમ એટલે પુરૂષ ઇશ્વર કરીને ગણવામા આવે છે, મહારાજને
 જુદા જુદા નામથી ઓળખાય છે વલ્લભ કુલ, વલ્લભના બાલક,
 વલ્લભ દેવ, પુર્ણ પુરૂષોત્તમ, આચાર્ય, અગ્નિરૂપ ઇચ્છાદી વલ્લભા
 ચાર્ય અને તેના પુન ૧૦૮ નામથી ઓળખાય છે મહારાજને
 સેવા કરતી વેળાએ હમારા લોકો મહામણુ પણ કહે છે ભાગીઆ
 રાતનો મોઝો ભાગ મહારાજને ઇશ્વર પ્રમાણે માને છે અને મહારાજની
 છબીને પણ પૂજે છે વળી દરેક મહારાજના નામનું સ્મરણ પણ
 કરવામા આવે છે અને તે જ્યાં છે ત્યાંથી તેને ઇશ્વર ગણવામા
 આવે છે તેના ગુણ તેની યોગ્યતા તથા તેની સીઠલ વીશે કાંઈ પણ દર-
 કાર રાખવામા આવતી નથી ઇશ્વરના સર્વે અવતારમા વલ્લભનો અવ-
 તાર હમારા લોકો સૌથી સરસ ગણે છે વલ્લભ એ લક્ષમણુ લખ્ખો
 છોકરો તથા તેનગો બ્રાહ્મણુ હતો તેવગા બ્રાહ્મણુ મહારાજની
 સાથે જાતી વેહેવાર સખતા નથી આખા હાંદુસ્થાનમા ખાર કરોડ
 હાંદુઓમા કૃત જો લાખ હાંદુઓ મહારાજને માને છે કઠી બાપે છે
 તથા બ્રહ્મ સખધ આવે છે તે સિવાય બીજે કોઈ વખતે મહારાજ
 પોતાના સેવકોને ધર્મ ઉપદેશ કરતા નથી બ્રહ્મ સખધ કરાવતી
 વખતે મહારાજ પોતાના સેવકોને મોહોડે આ પ્રમાણે મન બોલાવે

સમજી છું. સ્ત્રીઓની ઉપર ગુલાલ નાખવો એ કામ હું અણધારતું, જંગલી અને અમર્યાદાનું સમજું છું. વ્યભીચાર સાથે તેનું કંઈ સંબંધ નથી, 'જુગ' એટલે હરેક જાતનો ભુકો. મહારાજે ગુલાલ ઉડાડતી વખતે તેની સાથે જીંજે કેવો ભુકો ઉડાડે છે, તે હું જાણતો નથી. વલ્લભાચાર્યના પંથમાં ગુરૂનો હોદ્દો વંશ પરંપરા તેમના ઓકરાઓને મળે છે તે પ્રમાણે જીંજ પંથમાં મળે છે કે નહીં તે હું કહી શકતો નથી. હું ધાડું છું કે રીવ માર્ગીઓમાં જે મુખ્ય ચેલો હોય છે તે ગુરૂ ધાય છે. જે મહારાજ સાથે મારે મિત્રાચારી છે તે મોટો વીદ્વાન છે; પણ જ્યાં મહારાજોમાં ફક્ત એજ મહારાજ વીદ્વાન છે એવું સાંભળ્યું છે. જીંજ મહારાજે વીદ્વાન કહેવાતા નથી. સપળા હીંદુઓના ધર્મગુરૂ સ્ત્રીઓને ચરણ સ્પર્શ કરવાની છુટ આપે છે. કેટલાએક ગુરૂ ચરણ સ્પર્શ કરવા હેતા નથી. કોઈ પણ ધર્મગુરૂ સ્ત્રીઓ ઉપર ગુલાલ નાખતાં મેં દીક્ષા નથી; પણ સ્ત્રીઓને ચરણ સ્પર્શ કરતાં જોઈ છે. કોઈપણ જીંજ પંથમાં સેવક તથા સેવકીઓ પોતાના ધર્મગુરૂને હીંડાલામાં ધાવોને જુલાવતા હોય અથવા કેસર સ્નાન કરાવતા હોય એવું મેં જોયું નથી. કે.ઈ પણ ધર્મગુરૂનું જુકણ (એકું) અથવા ઓગાર (ચાવેલા પાનમુયારી) તેમના સેવકો ખાય છે તથા તેના પોતીઆનું પાણી પીયે છે એવું મારા જાણવામાં આવ્યું નથી, કેટલાએક ધર્મગુરૂઓની ચાપડી (પાવડી) ની પુજા ધાય છે તે મેં જોયું છે. હમારામાં ઓકરાના જાખ, વઠો ભાઈ, અથવા ગોર જે.કોઈ શખ્સ ઓકરાને જતોઈ પહેરાવે તે તેનો ગુરૂ કહેવાય છે, ગુરૂ કરવાનો રીવાજ કેમ શરૂ થયો તે હું કહી શકતો નથી. મહારાજ સીવાય જીંજ ગુરૂઓને સ્ત્રીઓ તન, મન, ધન, અર્પણ કરે છે કે નહીં તેની મને ખબર નથી. ગોકુલનાથજીની ટીકાનો મરાઠી તરજુઓ મેં જોયો છે; અને તેમાં તન, મન, ધન, આચાર્યને અર્પણ કરવાનું લખેલું છે. પુરોહિતમ એ જોલ ફક્ત ઇશ્વરનેજ લગે છે એમ હું સમજું છું વેળુવો તેનો અથ કેવી રીતે સમજે છે તે હું જાણતો નથી. લાઈગલનો જીનાના છેડા ભાગમાં એક વાઠ્યના તરજુમાં વીંચે ડાકટર વીલસનના મવળી સાથે હું એક મળતો થતો નથી ”

(૯) મથુર દાસ લવજ—“ હું લાઈઓ વપારી, વલ્લભાચાર્ય પંથનો છું. ગુજરાતી, મરાઠી અને મજ લાખા જાણું છું મેં મારા પંથના કેટલાએક પુસ્તકો વાંચ્યા છે તે પુસ્તકોના નામ—‘ગુરૂ

આવ્યો છું. મહારાજે અનીતિવાન છતાં હું તથા મારા મીત્રો તેમને માન આપીએ છીએ તે ફક્ત બહારથીજ આપીએ છીએ. સંવત ૧૯૧૧ (સન ૧૮૫૫) માં ભાટીઆઓએ એક લખત વધારા કીધું હતું તે મધે કેટલાએક બંદોબસ્તની સાથે એક આ બંદોબસ્ત પણ કીધો હતો કે સ્ત્રીઓને શીઆળામાં પાછલી રાતે દર્શન કરવા મોકલવી નહીં. એ બંદોબસ્ત કરવાને જે સભા ભરાઈ હતી તેમાં હું હાજર થયો હતો. ત્યાં એવો ઠરાવ થયો કે હાલ મહારાજ અને પ્રાદ્યલો વચ્ચે (બુલેથરના છપ્પન સોગ વીશે) તકરાર ચાલે છે, તેથી મહારાજને હલકું નહીં લાગે એટલાં માટે બાયડીઓને દર્શને મોકલવા બાબતનો બંદોબસ્ત એક વરસ પછી અગલમાં લાવવો. આ ફરીઆદ ચાલુ થયા પછી મહારાજનો મુકદ્દમે ચલાવનાર પ્રબુદાસના છાપખાનામાંથી એક હેડગીલ નીકળ્યું હતું, અને તેમાં જણાવ્યું હતું કે એ લખત આ કોર્ટમાં હાજર કરવાને વાસ્તે પ્રતીવાદીને કોઈ પણ ભાટીઆ શેઠીઆએ આપવો નહીં. મહારાજેના વ્યભીચારની વાત હમારા લોકોમાં પ્રચલિત છે, અને સન ૧૮૫૫ પછી મહારાજેની ચાલમાં કંઈ સુધારો થયો નથી. આસરે ૮ વરસ ઉપર ખટાઉ મકનજીની સાથે ગોકલદાસ તેજપાલની વાડીમાં હું ગયો હતો ત્યારે હમને તે વાડીના માળીએ જણાવ્યું કે એક મહારાજ ચાર સ્ત્રીઓને સાથે લઈ આવ્યો છે ગોકલદાસ અને લક્ષ્મીદાસ હમારી અગાઉ આવ્યા હતા તે ઉપલી વાત સાંભળીને સામેની વાડીમાં ગેઠા હતા. માલીએ એ વાત ઠણા છતાં પણ હું તથા ખટાઉ શેઠ ગોકલદાસની વાડીનો અંદર ગયા, હમને જોઈને લક્ષ્મીદાસ ખીમજી હમારી પાછળ આવ્યા ખટાઉ મકનજી રસોડામાં કોલો રહ્યો અને હું બંગલામાં ગયો. જે ખેરી બંગલાના દીવાનખાનામાં બેઠી હતી. તેઓએ મને નાપાડી, તેણું છતાં પણ હું આગળ ધસ્યો અને મહિલા ઓરડાના બારણાનો આકડો અંદરથી દીધેલો હતો તે મારી છરીથી મેં ઉઘાડ્યો. મેં—નામના એક મહારાજને એક સ્ત્રી સાથે જનરકર્મ કરતાં દીઠો, ખીજી સ્ત્રી તેજ ઓરડામાં બેઠી હતી. મહારાજ મને જોઈને શરમાઈ ગયો અને ધોતીયું બાંધવા લાગ્યો. તે સ્ત્રી ભાટીઆ શાવની હતી તે પરણેલી અને પચીસ ત્રીસ વરસની હતી. મહારાજને જનરકર્મ કરતાં જોઈને મેં તેના દર્શન કીધાં. શેઠ લક્ષ્મીદાસ તેટલી વારમાં આવી પહોંચ્યા અને મહારાજે શેઠ ગોકલદાસને બોલાવવા માણસ મોકલ્યો અને તે આવ્યા ત્યારે તેને જરફી તથા બીડું આપ્યું

છે. 'હું' કૃષ્ણથી ઘણો વખત થયો જુદો, પડ્યો છું (વચમાંના શબ્દો મને યાદ નથી) હું મારું તન, મન, ધન, તથા ઈદ્રિ, બાયડી, છોકરાં, ઘરબાર સઘળું કૃષ્ણને અર્પણ કરું છું. આ મંત્ર છે. કરંઓને મોહોડે તથા પરવડ્યા પછી છોકરીઓને મોહોડે સમર્પણ આપતી વખતે બોલવે છે હમારા લોકો મહારાજને કૃષ્ણ પ્રમાણે માને છે અને હમારા લોકો મહારાજને તન, મન ધન, અર્પણ કરે છે. બરબર જોઈએ તો હમારા લોકો મહારાજને પોતાની સઘળી દોલત આપી દેતા નથી પણ સ્ત્રીઓ સાથે મહારાજ ભરકર્મ કરે છે ખરા. રાસલીલાને અર્થ ભરમાવની રમત અથવા ભરકર્મ થાય છે. આ ચિત્રમાં કૃષ્ણ ગાંડ ઉપર બેઠા છે અને ગોપીઓ નીચે નગ્ન ઉભી છે તે ગોપાઓની સાથે કૃષ્ણે કરેલી લીલાનું ખરું ચિત્ર છે. એવાં ઘણાં ચિત્ર મહારાજના મંદીરમાં ટાંગેલાં હોય છે બીજાં ચિત્રમાં ગોપીઓ કૃષ્ણ ઉપર શુભ અને રંગનું પાણી ઉડાડે છે. હમારા પંથનાં પુસ્તકમાં એવું જણાવ્યું છે કે હમારા પંથના સઘળા પુરૂષ તથા સર્વે સ્ત્રીઓ માર્વ પછી ગઠિ લોક (સ્વર્ગ) મધ્યે ગોપી થઈને અવતરે તથા કૃષ્ણની સાથે રાસલીલા રમશે. મહારાજે જ્યારે કાંકોરજીની આસ્તી ઉતારે છે ત્યારે તેઓ ઉપરજો આઠે છે અને હમેશ ચોટલા રાખે છે, તે એ લાવથી કે તેઓ આ હુનીઆમાં ગોપી છે. મારે વાદીની સાથે વત થઈ હુની તેમાં તેણે મને કહ્યું કે હું સુરત જાઉં ત્યાંસુધી 'સ્વધર્મ વર્ધક' ચોપાનીયું, લખવાને બંદોબસ્ત જીવજી મહારાજ સાથે કરે. એ ચોપાનીયું 'વૈષ્ણવ ધર્મ પ્રસારક મંડળીની તરફથી કહાડવામાં આવે છે. વાદી એ મંડળીનો પ્રમુખ છે. અને વદીએ કહ્યું કે એ ચોપાનીયું હું ગોરધનદાસની સાથે મળીને લખું છું. એ ચોપાનીઆના ફેલાવાને વાસ્તે વાદીએ આજુકના છાપાખાનામાંથી એક હેડળી કહાડયું હતું તે મેં વાંચ્યું છે. એ હેડળીલ વાદીનાં મંદીરના દરવાજા આગળ મને મળ્યું મને હમારા લોકોમાં 'મયુક્ત પંથ' કરીને કહે છે; કારણ મારા વિચાર મહારાજનો અનીતિ અને વ્યભીચારનો વીરૂધ્ધ છે. તે ઉપરથી મેં જાણે નવો પંથ ઉભો કીધો હે. એ મેં મારું નામ પાડ્યું છે; પણ મેં કાંઈ નવો પંથ ઉભો કીધો નથી મહારાજની અનીતિ વીશે મારા બચપણમાં મને મારા બાપે ઉપદેશ કીધો છે. મહારાજને વ્યભીચારથી હમારા પંથના ઘણા લોકો જાણીતા છે; ૧. જુ ઘણાં એક કારણને લીધે તે જાહેર કરવાને અચકાચ છે. આશરે આઠ નવ વસ્ત્ર થયાં હું મારા ગીત્રને આજુકના અનીતિ નો જાહેર કરતો

ગાવાની છુટ આપે છે. આશરે ૧૬ મહીના ઉપર વાદીની સાથે મારી પેહેલી ઓળખાણુ જીવરાજ બાલુને ઘેર થઈ. મુંબઈ મધે હું સાત આઠ મહારાજને ઓળખું છું, તેઓનાં નામ, જીવજી, ગોકલેશજી, ચીમનજી, મગનજી, દારકનાથજી, જડુનાથજી. કચ્છ માંડવી તથા બેટ મધ્યે પણ મેં મહારાજને દીઠા છે. માંડવીમાં રણુછેડજી મહારાજ છે તેની સાથે અને ત્યાંના માજી મહારાજ (મહારાજની વીધવા) સાથે મારી ઓળખાણુ છે (આ ઠેકાણે ચીફ જસ્ટીસ, સર માથ્યું આસે જણાવ્યું કે ગઈ કાલે—નામના એક મહારાજ વીધે સાહેલી નોંધાયા પછી હમેશાં ઘણા વિચાર કીધા છે. અને એવું માલુમ પડે છે કે જે મહારાજ હાજર નથી તે મહારાજનાં વ્યભીચારની ખારીક વાત સાહેલીમાં નોંધતી—એ ઘણુ ગેરવાજબી છે. તેટલા વાસ્તે—નામના એક મહારાજ વીધે ગઈ કાલે પડેલી સાહેલી હમે વિચારમાં લેનાર નથી અને હવે પછી ખીજા મહારાજના વ્યભીચારની વાત ફક્ત સાધારણ શબ્દોમાં સાંભળીશું,) સીઓના દર્શન વીધે બંદોબસ્ત કરવાને મેં પોતે મહારાજને વીનતી કીધી હતી પણ મહારાજે તે બહાલ રાખવાને ના પાડી. એ વીધે મારે મહારાજની સાથે કેટલીએક તકરાર થઈ હતી. જીવજી મહારાજ સાથે મારે જે વાત ચીત થઈ હતી તે ખાનગી હતી તે જણાવવાને હું ખુશી નથી અને તેમ કરતાં કોર્ટ ફરજ પાડે તો હું લાચાર છું (કોર્ટે ફરજ પડી,) જીવજીએ કહ્યું કે ‘સહુ કોઈ પોત પોતાના ઘરના માલેક છે, વ્યભીચાર બહુ વધ્યો છે. અને તેનો અટકાવ કરવો ઘણું મુશ્કેલ છે, જેઓ મારેથી મોટા છે તેઓને મારાથી કેહેવાય નહીં અને કહાય કહું તો તેઓ મારી વાત માને નહીં શ્રી નાથજી તથા શ્રી મધરેશજીવાળા મહારાજે એ ક્ષમમા સામેલ થાય નહીં ત્યાં મુખી મારાથી કાંઈ થઈ શકવાનું નથી મહારાજને મોટી પેદાશ આંચા પાસેથી ઉપજે છે તે પેદાશનું મુળ કહાડી નાખવું એ ઘણું મુશ્કેલ કામ છે. જે માણસને દરરોજ એક તોલા અપ્રીણ ખાવાની ટેવ પડી છે તે એકદમ મુકાતી નથી તે પ્રમાણે મહારાજના વ્યભીચારનો એકદમ અટકાવ થઈ શકવાનો નથી.’ એ પ્રમાણે વાત ચીત થયા પછી જીવજીએ મને કહ્યું કે તમે જરા ધીરજ પકડો હું તેનો બંદોબસ્ત ધીરજથી કરાવી આપીશ. જીવજી સાથે એવો મતલબની વાત એકથી વધારે વાર થઈ હતી. જીવરાજ બાલુને ત્યાં વાદીની જ્યારે મારી સાથે પેહેલ પેહેલી મુલાકાત થઈ ત્યારે સી કેલવણી તથા બીજી

તે સ્ત્રીઓને મહારાજને રસ આપી. હમારામાંના એક સોળતીએ તે મધેની એક સ્ત્રીને પટલો માર્યો; એ વાત છુપી રાખવા માટે મહારાજે ગોઠવવાને કહ્યું 'પણ મેં સાફ કહ્યું કે હું' એ વાત છુપી રાખી શકનાર નથી. હમારામાં 'રસ મંડળી' થાય છે, રસ મંડળીવાળા બાવડી સેવક કેહેવાય છે, કેમકે મહારાજને વધારે માન આપે છે અને પોતે વધારે વ્યભીચાર કરે છે. એ મંડળીવાળા બાહારના માણસને પોતાનામાં સામેલ કરતા નથી. તેઓ પોતાની સ્ત્રીઓને સાથે લઈને જાય છે. હું પોતે એ મંડળીમાં કદી સામેલ થયો નથી.

(તેરમો દીવસ; શુક્રવાર, તા. ૧૪ મી ફેબ્રુઆરી.)

'મિ' સ્ત્રીઓને મહારાજ પાસે આવતાં ઘણી વખત જોઈ છે. મેં દસ વીસ મહારાજની પાસે સ્ત્રીઓને આવતાં દીઠી છે સ્ત્રીઓ પોતાને હાથે મહારાજના ચરણસ્પર્શ કરીને તે હાથ આંખને લગાડે છે. વાદીના ચરણસ્પર્શ કરતાં પણ મેં સ્ત્રીઓને જોઈ છે. કેટલાએક મહારાજે એ વખતે પોતાના પગના અંગુઠાથી સ્ત્રીઓના હાથ ઢાંચે છે. વાદીને મેં તેમ કરતાં જોયો નથી. પગના અંગુઠાથી સ્ત્રીઓના હાથ ઢાળવો એ જ્ઞાતકર્મ કરવાની ઇશારત છે. સ્ત્રીઓ જ્યારે મહારાજની સામે જુઓ છે ત્યારે મહારાજે પોતાની આંખથી ઇશારત કરે છે. એ ઇશારત ઉપરથીજ સ્ત્રીઓ સીનર (અંદર) ના ચોરસમાં જાય છે. આ વાત હું મારા પોતાના અનુભવ ઉપરથી કહું છું. વસંત પંચમી પછી મહારાજે શુભાલ ઉડાડે છે. તે સ્ત્રીઓ સાથે મહારાજ જ્ઞાતકર્મ કરવાની ઇચ્છા રાખે છે તે સ્ત્રીઓ ઉપર તેઓ વધારે શુભાલ નાખે છે. રંગના પાણીની પીચકારી પણ એવી સ્ત્રીઓની છાતી ઉપર તાકીને મારે છે. મહારાજેનો હજુર સેવકીઓ જ્ઞાત લાવના ગીત ગાય છે, જેવાંકે 'મુતી જગાઈ, મેરેકું અધર ઉડાઈ' 'તેડી જાયતો હમારો મન કરે' 'હું વડલ વર (મહારાજ) ને વરી છજી' ઇત્યાદી. આ ગીત મહારાજની હજુર ગાવામાં આવે છે તે ઉપરથી તેની મતલબ ખુદી માલુમ પડે છે. મહારાજે વ્યભીચારી છે એ વાત મશહુર છે. બીજા મહારાજેના કરતાં વાદીની આગર સારી નથી. હમારા શાસ્ત્ર મીતા-દશ પ્રમાણે સ્ત્રીની ઉપર શુભાલ અથવા કાંઈપણ ભુકો (સુગંધી ભુકો) નાખવો એ વ્યભીચાર છે, અને તેની શીક્ષા વ્યભીચારના મધ્યાણાં ઉદ્ધણ લખવામાં આવી છે, જ્ઞાત લાવના મરમા ગાવા એ પથ નીતિ શાસ્ત્રથી વીરુદ્ધ છે, પણ હમારા લોકો સુગે મેહોડે જોવા કરે છે, અને પોતાની હજુરમાં મહારાજેનો આગળ એવાં ગીત

લીચારની મામે થયો છું. જીવજીત મહારાજના મંદીરમાં હું કોઈ વેળાએ જાઉં છું. હું મારી સ્ત્રીને જીવજીતના અથવા કોઈ પણ મહારાજના મંદીરમાં મોકલતો નથી જીજ્ઞાસુઓ પોતાની સ્ત્રીઓને મોકલે છે થોડાજ વૈષ્ણવોની સ્ત્રીઓ મંદીરમાં દર્શન કરવા જતી નથી જીવજીતને હું ઇશ્વર મમજીને માન આપતો નથી જીજ્ઞાસુઓ મહારાજને અર્ચનપર્શ કરે છે, હીંડલામાં બેસાડીને જુલાવે છે, ઠાકોરજીની પેઠે મહારાજને પણ પવીત્રા પેઢિરાવે છે મહારાજને પગની રજ ઉચકીને તેઓ પોતાના મોહાશમા મુકે છે. જ્યારે મહારાજની પુજા વૈષ્ણવો કરે છે ત્યારે તેને મહાપ્રભુજી, પુરુષોત્તમ, વલ્લભદેવ કરીને બોલાવે છે આ નામથી મહારાજને બોલાવે છે અને ઠાકોરજીની મુર્તિને નહીં તે હું મોગન પાઈને કહું છું મહારાજને બાહાર બેસે છે, તે વેળાએ તેમના સેવકો દર્શન કરવાને આવે છે. ઠાકોરજીના મંદીરના બારણા તે વખત બંધ હોય છે હું જીજ્ઞાસુ મહારાજને મંદીરમાં પણ દર્શન કરવાને ગયલો છું પુજા તથા સેવાની રીત બધા મંદીરમાં એકજ સરખી હોય છે હું ફક્ત મુરતીનાજ દર્શન કરવા જાઉં છું, મહારાજને હું હાથ જોડું છું પણ કોઈ પણ રીતે તેમની પુજા કરતો નથી હુમારા પંથના પુસ્તકોમાં લખ્યું છે કે મહારાજની સેવા ઇશ્વરની સેવાનો પેઠે કરવી જોઈએ. મહારાજને પ્રાદક્ષિણ છે અને તેઓ શુદ્ધ પ્રમાણે ગણાય છે તેઓ પ્રાદક્ષિણ છે તે ઉપરથી તેઓ કાંઈ ધર્મશુદ્ધ કહેવાય નહીં થોડાજ વૈષ્ણવો મહારાજને ઇશ્વર ગણતા નથી હું મહારાજને ઇશ્વર ગણતો નથી, પણ મારો ભાઈ તેઓને ઇશ્વર ગણે છે તન મન ધન, સઘળા હીંડુઓ પોતાના શુદ્ધને અર્પણ કરતા નથી વન, મન, ધન અર્પણ કર્યા પછી મહારાજની મરજીમાં આવે તે પ્રમાણે સેવકીઓ સાથે ચાલ ચલાવી શકે, એ વાત અમારા લોકોમાં પ્રસિદ્ધ છે વાદીને કાંઈપણ બદલેલી કરતાં મેં પોતે દીકો નથી, પણ તે વીધે મેં સાલજી છે. આશરે ચાર વરસ ઉપર મારી છોકરીના લગ્ન હતા ત્યારે તે છોકરીના સસરાએ એક મહારાજને તેડ્યો હતો એ વેળાએ સુતકની બાબત ઉપરથી મહારાજને મારી પાસેથી સવા પાચ રૂપીઆનો દંડ માગ્યો હતો, પણ તે દંડ મેં આપ્યો નહીં પણ મારી વતી માત્ર એક મીત્રે આપ્યો હતો. કૃષ્ણલીલા એટલે કૃષ્ણની સાથેની જીવભાવની રમત એ રમત કૃષ્ણ જ્યારે છ સાત વરસની ઉંમરના હતા ત્યારે શરૂ થઈ હતી અને તે અગીઆર વરસના થયા ત્યારે બંધ કરી આશરે ચાર પાચ વરસ

ખાળદો સંબંધી મારે એ મહારાજની સાથે વાત ચીત થઈ હતી એ વાત ચીતમાં તેણે મને એવું જણાવ્યું કે ‘હમે કહીએ તે પ્રમાણે તમારે કરવું જોઈએ; પણ કરીએ તે પ્રમાણે નહીં’ એ કહ્યું કે તમે જે વાત કરવાને કહેા તે વાત જો સારી નહીં હોય, તો તમારા કદા પ્રમાણે ચાલવાને હમે બંધાયલા નથી. વાદીએ કહ્યું કે હમે જે કહીએ તે કરવાને તમે બંધાયલા છો. મેં કહ્યું કે હું તમને પ્રાચીન શાસ્ત્રમાંથી મારી વાતની સાબિતીના દાખલા આપું. મહારાજે કહ્યું કે તમે કુરુ-મદે મારે ઘેર આવજો. મેં વળી કહ્યું કે મહારાજેની ફરજ છે કે શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરે તથા પોતાના સેવકોને ઉપદેશ કરે પણ તેમ તેઓ કરતા નથી. ત્યારે મહારાજે કહ્યું કે એમ કરવાની કાંઈ જરૂર નથી; પણ હમે કહીએ તેમ તમારે કરવું જોઈએ. બીજી વખતે મેં પુસ્તક-શાળા ઉઘાડવા વીશે વાત કહાડી ત્યારે વાદીએ કહ્યું કે તે કારણ માટે (ઉઘરાણાનો) ખરડો તૈયાર કીધો છે તેમાં નાણું ભરાવી આપો મેં કહ્યું કે હું નાણું ભરાવી આપું; પણ પૈસા તમારી પાસે રહે નહીં. મહારાજે કહ્યું કે એ પૈસા તમારા સ્વાધીનમાં રાખજો. આ વાત લાઘવજ્ઞાની બીના છપ્પા પછી થઈ. શંકરાચાર્ય ધર્મગુરુ સ્ત્રીઓને પોતાની પાસે આવવા દેતા નથી. મેં કશમર્મ વૃજ લાખામાં તથા મરાઠીમાં વાંચ્યા છે. મરાઠી પુસ્તકમાં પ્રગટ થયેલા મર્મ હમારા પંથના દારકેશના મર્મ પ્રમાણે છે. વાદી જહુનાથજી મહારાજના ચોખા-નીયામાં તથા ગોકુળનાથજીની ટીકામાં જે મત પ્રગટ કરવામાં આવ્યા છે, તેથી હમારા લોકોમાં હું ધારું છું કે બ્યભીચારને ઉત્તેજન મળે છે. સ્વધર્મ વર્ધકમાં એક ઠેકાણે લખ્યું છે કે ઇશ્વર ઉપર ભર-ભાવની પ્રિતી રાખવી અને બીજે ઠેકાણે લખ્યું છે કે કલ્પીયુગમાં એવી પ્રિતી ઇશ્વર ઉપર રાખી શકાતી નથી. એ બે વાતમાંથી પેહેલી વાતની અસર હમારા લોકોના મન ઉપર જલદીથી અને સહેલાઈથી થાય છે. ઇશ્વરનો સાથે ભરભાવની પ્રિતી રાખવી એટલે મહારાજ અને વૈષ્ણવો વચ્ચે ભરભાવની પ્રિતી રાખવી એવું સમજવું તન અર્પણ કરવું એટલે વહુ દીકરીઓના તન પણ મહારાજને અર્પણ કરવા. મહારાજેની ગેરહાજરીમાં તેમની બેઠકનાં પણ દર્શન હમારા લોકો કરે છે, અને બેઠકને પણ હમારા લોકો તેટલું જ માન આપે છે.

ઉલર્ટ પાલટ તપાસ—“મેં નવો પંથ ચલાવ્યો અથવા હું નવો પંથ ચલાવવાનો છું એટલા માટે મને ‘મધરાંપંથનું’ નામ આપ્યું નથી. એ નામ મને તે પંથનાં લોકોએ આપ્યું છે.”

વીસ વરસની હતી. મારી છેકરીના વીવાહને અવસરે તેની સાસુની ઉપર મેં ગુલાલ નાખ્યો હતો અને તેના બદલામાં તેને પેહેરામણી આપી હતી. પણ મહારાજ જેવી રીતે અને જેવી મનલગથી ગુલાલ ઉડાડે છે તેવી રીતે અને તેવી મતલબથી મેં ગુલાલ નાખ્યો નહીં હતો. મટુશ મહારાજે કેટલાંએક વરસ ઉપર મહાલક્ષ્મીમાં ગુલાલ ઉડાડ્યો હતો તે મને ખબર છે. જેટ મધ્યે ત્યારે મહારાજે ગુલાલ ઉડાડે છે, ત્યારે તેઓ સ્ત્રીઓને અડકે છે. હમારા લોકોમાં લગ્નને અવસરે બાયડીઓ ભુંડં ગીત (ફટાણા) ગાય છે. પણ તેમાં અને મહારાજે પાસે જર ભાવના ગીત ગાય છે તેમાં ઘણો ફેર છે. એ ગીતોમાં સ્ત્રીઓ મહારાજની સાથે જર કર્મ કરવાનું પોતે માંગી લે છે; પણ લગ્નના ફટાણામાં એક બાબુની સ્ત્રીઓ સામી બાબુની સ્ત્રીઓને ગાળો દે છે. મહારાજની બેઠક મેં મુ'બઈ, જેટ, અને માંડવીમાં જોઈ છે, અને વૈષ્ણવો તે બેઠકોના દર્શન કરવા જાય છે. મુ'બઈના ભાટીઆ જો કેલવણી પામેલા હોય તો મહારાજે આવો વ્યભીચાર ચલાવી શકે નહીં. સન ૧૯૫૫ ની સભાનો એહેવાલ 'સત્ય પ્રકાશ' મધ્યે પુરો આવ્યો નથી. સ્ત્રીઓને દર્શન કરવા દેવાની વાત તેમાં જણાવી નથી.

પાછી તપાસ—“સન ૧૯૫૫ ની સભાનો સાર તે વરસના ડી-સેંબરના 'સમાચાર' તથા 'જામે જમશેદ' માં પ્રગટ થયો છે તે ખરો છે 'સત્ય પ્રકાશ' માં એ દર્શનનો ઠરાવ પ્રગટ નહીં થયો તેનું કારણ હું ધારૂં છું જે એ હશે કે એ ઠરાવ એક વરસ સુધી અમલમાં આવવાનો નહીં હતો. લગ્ન ઉપર ફટાણું ગીત ગાવાનો ચાલ દહાડે દહાડે ઓછો થતો જાય છે, તે 'સત્ય પ્રકાશ'ની મેહેનતને લીધે. મહારાજે એકઠા મળીને મને દડ કરવાનો ઠરાવ કીધો હતો કારણ કે હું મહારાજની અનીતિની સામે ચલો હતો. એ પ્રમાણે મહારાજે ઘણી વખત પોતાના મેવકો પાસેથી દડ લીધેલો છે. વાદીએ ઠહું કે સુરતમાં તેણે છેકરીઓની એક નીશાળ કાઢાડી છે. પણ એ વાત વીશે મારી ખાતરી થઈ નથી. જેટમાં હમારા પંથના લોકોનું એક મુખ્ય મંદીર છે.”

(૧૦) ડાક્ટર લાઉ હાજી—“હું ચાન્ડ મેડીકલ કોલેજનો ગ્રેડ્યુએટ તથા મુ'બઈની યુનીવર્સિટીનો 'ફિલો', તથા બેરમે રાયલ એ. શીઆટીક સોસાએટી તથા બીજી એવી ઘણીએક મંડળીઓનો મે-

ઉપર કૃષ્ણ લીલાનું નાટક મહારાજનાં મંદીરમાં એ જોયું હતું, અને તે વેળાએ પુરૂષ તથા સ્ત્રીઓ હાજર હતાં. એ લીલાનાં ચીત્ર કોઈ કોઈ ઘેરની ભીંત ઉપર પાડેલાં દીકામાં આવે છે; પણ તેમાં સ્ત્રીઓને નગ્ન પાડવામાં આવતી નથી. ભાગવતના સારાંશ (સુરશીકા) ની ચોપડી અમદાવાદ મધ્યે આસરે પાંચ વરસની ઉપર છપાએલી છે તેની અંદર (એક જ) ઘણાજ નાગાં ચીત્ર છાપવામાં આવ્યાં છે. વેળુવે એ પ્રસ્તકને માને છે. આઠની ઉપર ઉભા રહીને પુરૂષ અથવા સ્ત્રીઓને નાગાં ભેવાં એ અમર્યાદાનું કામ છે. એ પ્રમાણે હું પોતે કઠી ઝાડ ઉપર ચઢડ્યો નથી. વેદનાં પુસ્તકોમાં એવા ચીત્ર મેં દીકાં નથી મહારાજે ચોટલા રાખે છે અને આ દુનીઆમાં ગોપી છે, એમ તેઓ સમજે છે. એ પ્રમાણે હમારા પંથમાં લખ્યું છે હીંદુઓ પોતાને માથે ચોટલો અથવા ચોટલી રાખે છે. તે એવી મતલબથી નહીં કે તેઓનાં મરણ પછી દેવના (ફરેસ્ટાંઓ) ચોટલો અથવા ચોટલી પકડીને સ્વર્ગમાં લઈ જાય, પુત્ર કરતી વખતે ફક્ત શીળા ખાંધવા વાસ્તે તે રાખવામાં આવે છે. વાદી ઓ કેળવણીને ઉત્તેજન આપવાનું કહે છે તેમાં ફક્ત ઠગાઈ છે. મેં સાંભળ્યું છે કે તેણે સુરતમાં એક નીશાળ કહાડી છે, અને તેના ખરચને માટે મુંબઈમાં ઉધરણું કીધું છે. ૧૮૫૫ માં ભાદીઆઓની જે સભા મગી હતી ત્યાં ઘણા એક ઠરાવો થયા તે મધ્યેના એક ઠરાવ સ્ત્રીઓને દર્શન કરવા દેવા વીચેનો હતો. તેની મતલબ એ હતી કે મહારાજે વ્યભીચાર કરવાથી અટકે. પાંચ છ વરસની વાત ઉપર મેં ગોકલાધીશજી મહારાજને જે ત્રણ વખત દર્શન કરવાને આવેલી સ્ત્રીઓને ઇશ્વરત કરતાં દીકા છે. તે સ્ત્રીઓ હમારી જાનની હતી તે હું તેના પોશાક ઉપરથી કહી શકું છું. મંદીરના જે ભાગમાં મહારાજનાં બામડી છોકરાંઓ રહે છે તે ઠેકાણે વ્યભીચાર થતો નથી પણ ખીજા ચોરડામાં થાય છે. હું તેમના સુવાના ચોરડામાં ગયેલો છું અને સ્ત્રીઓને ત્યાં જતાં દીકી છે. હું ફક્ત એકજ વખત ગોકલાધીશના સુવાના ચોરડામાં ગયો હતો, ત્યાં તેણે મને એક ટીપમાં નાણું લશ્કરી આપવાને બોલાવ્યો હતો. મહારાજેના સુવાના ચોરડાની પાસે ઘણું કરીને વીધવા સ્ત્રીઓ ઉભી રહે છે. એજ તેઓના ધંધો છે. મેં દ્વારકાનાથજી મહારાજને પણ એક સેવકીની તરફ ઇશ્વરત કરતાં દીકા છે. તે પોતાના હાથથી ઇશ્વરત કરતો હતો તેવામાં મને ભ્રમને તેણે પોતાનો હાથ પાછો જે સ્ત્રી લીધો. તે સ્ત્રી મહારાજ પાસે કાંઈ ચીજ માગતી હતી અને મહારાજે પોતાના હાથની કોણી વાળીને જણાવ્યું કે આ—લે. તે સ્ત્રી પરણેલી અને આશરે

દા જોવામાં આવતી નથી. સ્ત્રી પુરુષ એક બીજા સાથે લીડમાં અચડાય છે અને એક બીજાને કોણી મારે છે. મુર્તિની આગળ એક કઠેડો હોય છે અને તેની ઉપર બે માણસો ઉભા રહીને જ્વપટ (ઠોરડા) મારે છે, એ જ્વપટના મારથી દર્શન કરનારાઓને કોઈ વખતે ઘણું નુકશાન થાય છે. મારા જ્વણુવામાં એવું આન્યું છે કે એ માર-થી એક બે શખસોની આંખ ગઈ છે. અને ઘણી સ્ત્રીઓએ પોતાના ધરેણું ખોયાં છે. મહારાજને નાહેલું પાણી સેંકડો લોકો લઈને પીએ છે તે મેં દીકું છે. સ્ત્રીઓ પોતાને હાથે મહારાજના અર્ચુ-રપર્થ કરી તે હાથ પોતાની આંખને લગાડે છે. તેઓના પગની રજ પણ તેઓ ખાય છે. મોટા મંદીરમાં ચોકમાં એક મુર્તિની એક બંગલો છે, અને મુર્તિની સેવા કર્યા પછી મહારાજ ત્યાં જાય છે. સેવકો મુર્તિનાં દર્શન કરે છે તેના કરતાં મહારાજના દર્શન વધારે લાવથી કરે છે. તે બંગલોમાં બે ઝોરડા છે, અને બે દાદર છે; તેમાંના એક દાદર મંદીરમાં પડે છે અને બીજો મહારાજ દરવાજા પાસે છે. જનાનામાંથી પણ એ બંગલોમાં જવાય છે. મહારાજના ઘરની સ્ત્રીઓ પોતાના મોહકાં ઢાંઢી રાખે છે, અને સેવકીઓના મોહકાં ખુલ્લાં રહે-છે. આ મંદીરમાં મેં કૃષ્ણની લીલાના કેટલાએક ચિત્ર જોયાં છે પણ હું નથી ધારતો કે એ ચિત્રનામાં અથવા બુઝાં હોય. આસરે વીસ વરસ ઉપર મેં એક મહારાજને જોયો હતો. તે સેવક તથા સેવકીઓને એક ચોપડીમાંથી ઘણાજ બુઝાં તથા નાગા ચિત્ર દેખાડતો હતો. તે એટલો તો સ્ત્રી લ'પટ હતા કે તે હંમેશા સ્ત્રીઓ વીરજ વાત કરતો હતો. તે વાત ચિત્રના જેવી બુઝી નહીં હતી ચિત્ર તો ઘણાજ નાજાં અને ઘણાજ બુઝાં હતાં. એક બે પ્રસંગે એક બીજા મહારાજે મારી પાસે એવી દવા માંગી કે જેથી કરીને સ્ત્રીઓને ગરલ રહે નહીં. બીજા મહારાજેની અનીતિ વીશે મારે છવણજી મહારાજની સાથે કેટલીએક વેળા વાત ચીત થઈ છે. એક વખત તો જાહેર વાત થઈ હતી. એ વીશે મેં મહારાજને સમજાવ્યા; પણ તેણે મને કહ્યું કે બીજા મહારાજે વ્યસીયાર કરે છે તે ઉપર મારો કાંઈ અખત્યાર નથી. આ વાત આશરે ત્રણ વરસપર થઈ હતી. મહારાજેએ નવો પંથ ઉલો ડીધો છે, અને તેઓ ઉંચા બ્રાહ્મણો નથી. બ્રાહ્મણોએ જ કર્મકાંડ કરવાં જોઈએ;—હોમ કરવા અને કરાવવા, દાન લેવું અને આપવું ઇત્યાદી. મહારાજે કુત દાન લે છે, પણ આપતા નથી. ઘણાખરા મહારાજે ગુરૂના હોદ્દાને લાયક નથી. તેઓના આચરણ અસલ હીંદુ

મ્મર છુ, આગવી 'જોર્ડ ઓફ એડ્યુકેશન' નો હું મેમ્બર હતો અગાઉ મે કેન્દ્રાએડ નીબધ લખ્યા હતા તેને માટે મને ઇનામો મળ્યા છે મુળધના દેશી તથા યુરોપીઅન રહેવામીઓએ ઊઠકરીઓ ની એક નીશાળ મારા નામથી બથુક ચાલુ કરી છે, હું શેષ્વરી પ્રાદ્યુ છુ અને વલ્લભાચાર્યના પથમા નથી, આ દેશને ઇતિહાસ લખવામા તથા ડેટલીએક વુની એક દરવાખા મે ઘણી ઉલટ લીધી છે માથે ડાડરનો ધધો દેશીઓમા સારી રીતે ચાલે છે મુળધના મહારાજાઓ પેહેલ પેહેલા (યુરોપીઅન) દ્વારા મારેજ હાથે લેવા લાગ્યા હું વાદી જડુનાથજી મહારાજને ઓળખુ છુ આશરે દોહોડ વર્ષ ઉપર એક બે વખત હું તેને કાંઈ દરદને લગતી સલાહ આપવાને તેની પાસે ગયો હતો, (તેને શુ દરદ થયુ હતુ તે વાત કહેવાની કોર્ટે ફરજ પાડવા ઉપગી) તેને આનીતુ દરદ થયું હતુ તેણે તે દીને મારી દવા લીધી નહીં અને કહ્યું કે હું મારા માથુ સને તમારે ઘેર જોકવીશ મારા મીન શેક લક્ષ્મીદાસ ખીમજી તથા રાવ સારંગ વીધનાથ નારાયણ તે વખતે હાજર હતા અને વદી પોતાના દર્દની હમીકત કહેવા લાગ્યો ત્યારે તે ઉઠી ગયા હું ધારુ છુ કે ત્યાર પછી એ મહારાજ આથે મારી ખીજી મુલાકાત થઈ નથી આદીને કેટલાએક લોકો ટાકી કરીને પણ કહે છે તેણે મને જણાવ્યુ કે મારા દર્દની હમીકત તમને મારા માથુસ સાથે કાલે કહેવ ટાકીશ તે મુજબ વાદીએ પોતાના સેક્રેટરી ગોર્ધનદાસને મારી પામે જોકવ્યો ગોર્ધનદાસે કહ્યું કે જડુનાથજી મહારાજને આદી થઈ છે તેને માટે આમડ આપો મે કહ્યું કે એ દર્દ નજરે જોવુ જોઈએ એટલુ કહીને પછી મે તેને મલમ આપ્યો ફરોથી વાદીએ મને તોડાવ્યો નહીં એજ દર્દને માટે મે ખીજા ત્રણ મહારાજોની દવા કીધી છે હું સન ૧૮૪૮ ના ડીસેમ્બર મહીનામા મુરત ગયો હતો ત્યારે જડુનાથજી મહારાજના બાપને મળ્યો હતો નીતિ વીરે મે વાદીની ઘણી ખરાબ આમડ માબગી હતી, અને મારે વીચાર જડુ નાથજીની નીતિ વીરે ધજોજ હતકો છે બધા મહારાજોમા કંઈક છવણુ વીદાન છે એવુ હું બાણુ છુ ખીજા મહારાજો સાધારણ પ્રાદ્યુઓથી ચળા નથી મહારાજોને જે માન મળે છે તે વીલાથી નહીં પણ તેઓ વ વખત વચવાળા છે તેને માટે મળે છે મહારાજોને તેમના સેવકો કૃષ્ણ પ્રગાલો માને છે મહારાજની પુત્ર કરતા તેમના પેવકોને મે જોયા છે વેષ્ણવો મુર્તિના દર્શન કર્યા પછી બા દાર આવીને મહારાજના દર્શન કરે છે, દર્શન આવનારાઓમા મર્્યા

દા જોવામાં આવતી નથી. સ્ત્રી પુરુષ એક બીજા સાથે બીડમાં અથડાય છે અને એક બીજાને કોણી મારે છે. મુર્તિની આગળ એક કંઠેડો હોય છે અને તેની ઉપર બે માણસો ઉભા રહીને જાપટ (કોરડા) મારે છે, એ જાપટના મારથી દર્શન કરનારાઓને કોઈ વખતે ઘણું નુકશાન થાય છે. મારા જાણવામાં એવું આવ્યું છે કે એ માર-થી એક બે શખસોની આંખ ગઈ છે. અને ઘણી સ્ત્રીઓએ પોતાના ધરણાં ખોયાં છે. મહારાજને 'નાહેલું' પાણી સંઠડે લોકો લઈને પીએ છે તે મેં દીઠું છે. સ્ત્રીઓ પોતાને હાથે મહારાજના ચર્ચ-સ્પર્શ કરી તે હાથ પોતાની આંખને લગાડે છે. તેઓના પગની રજ પણ તેઓ ખાય છે. મોટા મંદીરમાં ચોકમાં એક મુર્તિની એક બંગલી છે, અને મુર્તિની સેવા કર્યા પછી મહારાજ ત્યાં જાય છે. સેવકો મુર્તિનાં દર્શન કરે છે તેના કરતાં મહારાજના દર્શન વધારે લાવધી કરે છે. તે બંગલીમાં બે ચોરડા છે, અને બે દાદર છે; તેમાંના એક દાદર મંદીરમાં પડે છે અને બીજો બહારના દરવાજા પાસે છે. જનાનામાંથી પણ એ બંગલીમાં જવાય છે. મહારાજના ઘરની સ્ત્રીઓ પોતાના મોહડાં ઢાંકી રાખે છે, અને સેવકીઓના મોહોડાં ખુલ્લાં રહે-છે. આ મંદીરમાં મેં ધૂણની લીલાના કેટલાએક ચિત્ર જોયાં છે પણ હું નથી ધારતો કે એ ચિત્ર નાગાં અથવા બુઝાં હોય. આસરે વીસ વરસ ઉપર મેં એક મહારાજને જોયો હતો. તે સેવક તથા સેવકીઓને એક ચોપડીમાંથી ઘણાજ બુઝાં તથા નાગા ચિત્ર દેખાડતો હતો. તે એટલો તો સ્ત્રી લાંપટ હતા કે તે હમેશા સ્ત્રીઓ વીપેજ વાત કરતો હતો. તે વાત ચિત્રના જેવી બુઝી નહીં હતી ચિત્ર તો ઘણાજ નાગાં અને ઘણાજ બુઝાં હતાં. એક બે પ્રસંગે એક બીજા મહારાજે મારી પાસે એવી દવા માંગી કે જેથી કરીને સ્ત્રીઓને ગરસ રહે નહીં. બીજા મહારાજેની અનીતિ વીશે મારે જીવણજી મહારાજની સાથે કેટલીએક વેળા વાત ચીત થઈ છે. એક વખત તો જાહેર વાત થઈ હતી. એ વીશે મેં મહારાજને સમજાવ્યા; પણ તેણે મને કહ્યું કે બીજા મહારાજે વ્યભીચાર કરે છે તે ઉપર મારો કંઈ અખત્યાર નથી. આ વાત આશરે ત્રણ વરસપર થઈ હતી. મહારાજેએ નવો પથ ઉલો કીધો છે, અને તેઓ ઉંચા પ્રાદણ્યો નથી. પ્રાદણ્યોએ છ કર્મકાંડ કરવાં જોઈએ;—હોમ કરવા અને કરાવવા, દાન લેવું અને આપવું ઇત્યાદી. મહારાજે ફક્ત દાન લે છે, પણ આપતા નથી. ઘણાખરા મહારાજે ગુરના હોદાને લાયક નથી. તેઓના આચરણ અસલ હીંદુ

ધર્મને અનુસરતા નથી. હરએક છેડરાને તેનો બાપ, ભાઈ, અથવા ગોર જે કોઈ પુત્ર મત્ર ઉપદેશ કરે તે તેનો શુદ્ધ કહેવાય છે ગાય ત્રીના મત્ર ઉપદેશમા તન, મન, અને ધન, અર્પણ કરવાની વાત છે નહીં સ્ત્રીની ઉપર શુભાશ નાખવો એ અમત નીતિને અનુસરી નથી મીતાદસ (શાસ્ત્ર) માં ત્રણ જાતનો વ્યભીચાર કહેલો છે તે મધ્યે એ એક જાતનો વ્યભીચાર છે એ મીતાદસના કહેવાએ વાક્યનો તારવુ મો હું વાચી મ ભગવાન છું —

“ એકાત જગાએ અથવા ઠેરજાએ ભાવણ કર્યા મીવાય પર શ્રી
 “ ઉપર તાપ્રીને જોવું, અથવા તેનો મામે હમણુ એ પેહેલી જાતનો
 “ વ્યભીચાર કહેવાય મુગ વી પદાર્થો (જેવા કે છુકા, અર્ગ તથા પુલ)
 “ નાખવાથી, અથવા ધરેણા, કપડા, અથવા અન્નપાનથી પર સ્ત્રીને
 “ લવથાવણુ, એ મધ્યમ અથવા ખીજી જાતનો વ્યભીચાર, એકાત
 “ જગાએ અને એકજ બેઠક ઉપર બેસવું અને એક ખીજીને ઠોટી
 “ ઢરવી, એ જ ખીજીના ખભા ઉપર હાથ નાખવો, એક ખીજીનો હાથ
 “ પકડવો, અથવા એક ખીજીના વાળ પકડીને રમવું, એ સઠ્ઠી મોગે
 “ અથવા ત્રીજી જાતનો વ્યભીચાર છે ”

“ પર સ્ત્રીએ પેહેલા વચની ગાઠ અથવા છાતી ઉપર આઢવા
 “ સાળુનો છેડો, અથવા જાગ અથવા વાળને જે ટોમ્મ શખમ પ્રીતી
 “ થી હાથ લગાડે, અથવા એકાત જગાએ અનેક વેળાએ એકજ બેઠક
 “ ઉપર પર આ સાથે બેઠેલા હોય તો તેને શીક્ષાને વાર્તે પકડવો જોઈએ
 “ જે ટોમ્મ મગરૂખીથી અથવા મુખાંધથી એણુ કળુલ ઢરે કે તેણે કલાણી
 “ સ્ત્રીને લોગવી છે તો તેને પણ વ્યભીચારને માટે પકડવો જોઈએ ”

“ લીવાનો અર્થ ભાગવતમા પણ જ્ઞર ભાવનો લખેલો છે મહા
 રાજો કેવા વાળ રાખે છે તે મારા ભાઈ, નાતાયણુ દાણુએ કાટોઆક
 લીધો છે તે હું મારી સાથે લાવ્યો છું તેની ઉપરથી વધારે સારી રીતે
 દેખાડી શકીશ મહારાજોની અનીતિ વીરો મરાઠી વર્તમાન પત્રોમા
 પણ ઘણા વર્ષ થયા ચયા ચાલે છે લાઈબ્રેરની ખીનાનો છેવો
 વાક્ય મહારાજોને સાધારણ રીતે લાગુ પડે છે વાદીની આજરૂ
 સુરતમા ધણીજ અન્ય બેલાતી હતી

ઉલટ ફાલટ વપાસ— ‘ હું વેદનો ધ ધો કરૂ છું તે ધધામા
 મે કંઠે જુદી જુદી જાતના ગરીબ અને તવગર દેશીઓને મે દવા આ
 પેલી છે મારી ખાતરી છે કે વાદીએ ચાલી શબ્દ વાપર્યો હતો હર્ષ

ઓ પોતાના દર્દનું નામ કહેવામાં કોઈ વેશએ લુપ્ત કરે છે એ વાત ખરી છે રૂપાનેત્રી ચાંદી કહે છે. અને ટાંકીનું દર્દ થયું હોય તેનેથી ચાંદી કહે છે. વાદીનું દર્દ મેં પોતે નજરે જોયું નથી, કારણ કે તે મને દેખાડવામાં આવ્યું નહીં હતું પણ વાદીના તથા તેના સેક્રેટરીના કહેવા ઉપરથી હું કહી શકું છું. હિંદુઓમાં સુધારે થાય એવી હું ઇચ્છા રાખું છું. વાદીએ સુરતમાં નીશાળ કહાડી છે એવું તે મને કહેતો હતો. તેની મરજી છોકરીઓને પોતાના પંથની કેલવત્તી આપવાની હતી રસ મંડળીમાં હું પોતે સામેલ થયો નથી; પણ વૈષ્ણવોમાં એવી મંડળીઓ ભરાય છે, એમ પુસ્તકોમાં લખેલું છે. હું ધારું છું કે ગોપીઓએ કૃષ્ણ સાથે સંગ કીધો નથી, પણ તેઓ કૃષ્ણની ઉપર આશક થએલી હતી. કૃષ્ણ અને ગોપીઓની વાત ફક્ત વલ્લભચાર્ય પંથમાં નથી અજ્ઞાન અને અભણ લોકો કૃષ્ણના જ્ઞાનકર્મની વાત ખરેખરી માને છે, વીદ્વાન લોકો તેમ માનતા નથી. (કોરટના પુછવા ઉપરથી) મને એવું માલુમ પડ્યું કે વાદીએ કોઈ જીજ્ઞાસુ ઓસડ કીધું, પોતાનું દર્દ મને દેખાડવાને તેને ઠીક ભાર્યું નહીં. લાઈબલની જીનાના છેલા ભાગના વાક્યમાં મહારાજે વીશે લખ્યું છે તે ઉપરથી હું સમજું છું કે ઘણા ખરા મહારાજે અને યથા મહારાજે નહીં, વાદીને એ વાક્ય પાઘરો લાગુ પડતો નથી, કારણ તે વાક્યમાં વાદીનું નામ વાપર્યું નથી. અગ્રેજી તરજુમા ઉપરથી વાદીને જરા વધારે લાગે છે; પણ અસલમા કાંઈ તેમ નથી. જે લોકો એમ સમજતા હોય કે વાદી ખરાબ નીતિનો મહારાજ છે, તેઓ એ વાક્ય મધે જણાવેલો શબ્દ 'મહારાજ' માં વાદીને પણ ગણે; અને જેવો વાદીને યોગ્ય સમજતા હોય તેઓ તેમ ન ગણે. વાદીને વીધે મારો મત ખરાબ હતો તે ઉપરથી વાદીને પણ મેં તેવોજ ગણ્યો. અગર જો એની ખરાબ ચાલ વીધે હું કાંઈ જાણતો નહીં હોત તો એ લાઈબલની જીના વાંચ્યા પછી વાદીને જીજ્ઞાસુ મહારાજે સાથે ગણું કે નહીં તે વીશે મને શક રહેત."

(૧૧) ડૉક્ટર ધીરજીરામ દલપતરામ—“હું ગ્રાંટ મેડીકલ કૉલેજનો ગ્રેડ્યુએટ છું, અને લોકોમાં ડૉક્ટરનો ધધો કરું છું. વાદી જદુનાથજી મહારાજ સન ૧૮૬૦ ના જુલાઈ મહીનામાં શેઠ મંગળદાસ ન્યુમાર્શનાં છોકરીઓની નીશાળમાં આવ્યો હતો ત્યારથી હું તેને ઓળખું છું મને તેણે કહ્યું તે ઉપરથી હું તેને ઘેર ગયો હતો. સન ૧૮૬૦ના ડીસેમ્બરમાં તેણે પોતાનું ઓસડ કરવા મને

ધર્મને અનુસરતા નથી હરએક છોકરને તેનો બાપ લાઈ, અથવા ગોર જે કોઈ પુરૂષ મત્ર ઉપદેશ કરે તે તેનો શુરુ કહેવાય છે ગાય ત્રીના મત્ર ઉપદેશમા તન, મન, અને ધન, અર્પણ કરવાની વાત છે નહીં સ્ત્રીનો ઉપર શુવાલ નાખવો એ ગમન નીતિને અનુસરતી નથી મીતાક્ષર (શાસ્ત્ર) માં પણ જાતનો વ્યભીચાર કહેલો છે તે મધ્યે એ એક જાતનો વ્યભીચાર છે એ મીતાક્ષરના કેટલાએક વાક્યનો ત જુઓ હું વાંચી મલાગાવુ છું —

“ એકાત જગાએ અથવા બેજાએ ભાવણ ક્યાં મીવાય પર મી
 “ ઉપર તાકીને જોવું, અથવા તેનો સામે હમણુ એ પેહેલી જાતનો
 “ વ્યભીચાર કહેવાય મુગ વી પદાયો (જેવા કે છુકા, અર્ગ તથા પુલ)
 “ નાખવાથી, અથવા ઘરેણા, કપડા, અથવા અન્નપાનથી પર મીને
 “ લવચાવણુ, એ મધ્યમ અથવા ખીજી જાતનો વ્યભીચાર એકાત
 “ જગાએ અને એકજ મેકક ઉપર બેસવું અને એક ખીજાને કોટી
 “ કરી, એક ખીજાના ખભા ઉપર હાથ નાખવો, એક ખીજાનો હાથ
 “ પકડવો, અથવા એક ખીજાના વાળ પકડીને રમવું, એ સઠથી મોગે
 “ અથવા ત્રીજી જાતનો વ્યભીચાર છે ”

“ પર મીએ પેહેરેલા વસ્ત્રની ગાંઠ અથવા છાતી ઉપર એકેવા
 “ સાગુનો છેડો, અથવા જાગ અથવા વાળને જે કોઈ શખ્સ પ્રીતી
 “ થી હાથ લગાડે, અથવા એકાત જગાએ અનેક વેળાએ એકજ બેઠક
 “ ઉપર પર આ સાથે બેઠેલો હોય તો તેને ગીફાને વારતે પકડવો ભેદ્ય
 “ જે કોઈ મગરૂબીથી અથવા મુખાંછથી એવું કબુલ કરે કે તેણે ફલાણી
 “ સ્ત્રીને ભોગવી છે તો તેને પણ વ્યભીચારને માટે પડવો જોઈએ.”

“ લીલાનો અર્થ ભાગવતમા પણ બાર ભાવનો લખેલો છે મહા
 ગજે કેવા વાળ રાખે છે તે મારા ભાઈ, ના ભણુ દાહ્યે ફોટોગ્રાફ
 લીધો છે તે હું મારી માથે લાગ્યો છું તેની ઉપરથી વધારે સારી રીતે
 દેખાડી શકીશ મહાત્માજીની અનીતિ વીશે મરાઠી વર્તમાન પત્રોમા
 પણ ઘણા વર્ષ થયા ચલા ચાલે છે લાઈબલની ખીનાનો છેલો
 વાળ્ય મહાશક્તિને સાધાગળ રીતે લાગુ પડે છે વાદીની આખર
 સુરતમા ઘણીજ ખરાબ બોલાતી હતી.

સર્વ પ્રાણ તપાસ— ‘ હું વેદકનો ધર્મો મૂકુ છું તે ધર્મામા
 મેકરો જુદી જુદી જાતના ગરીબ અને તવગર દેશીઓને મે દવા આ
 પેલી છે મારી આત્મી જે કે તારીએ ગાતી શબ્દ વાપર્યો હતો દર્દી

ખોલાઓ હોતો. (દર્દનું નામ કહેવા માટે કોર્ટે ફરજ પાડવા ઉપરથી) તેને ચાંદીનું દર્દ થયું હતું. મેં તે દર્દ પોતે તપાસીને મારી નજરે નોંધ્યું, અને તે ચાંદીજ છે એવું મને માલુમ પડ્યું તેણે મને એ દર્દની હકીકત કહી સંભળાવી. તે બોલ્યો એ દર્દ મને ત્રણ ચાર મહીના ઉપર કોઈ ખરાબ સ્ત્રી સાથે સંગ કરવાથી થયું હતું, તે પાછું હાલ ઉપડ્યું છે. ચાંદીની જગાએ 'બ્લેકવૉશ' લગાડવાને તથા પારાની દવા પેટમાં ખાવાને મેં આપી. વાદીએ કહ્યું કે મને કેટલાંએક વરસ ઉપર એજ દર્દ થયું હતું અને મેં પારાની દવા ખનાવી હતી તે ખાધાથી તે મટી ગયું હતું વાદીએ મને પુછ્યું કે જે સ્ત્રીને ચાંદીનું દર્દ ન હોય તેની સાથે સંગ કીધાથી એ દર્દ જાય છે, એ વાત તમે તમારાં વૈદક શાસ્ત્રના પુસ્તક મધ્યે વાંચી છે? મેં કહ્યું કે નહીં એ વિચાર ઘણાજ ખોટો છે. ત્યારે તેણે કહ્યું કે મેં એ વાત સ્પષ્ટ મધ્યે જે વખત અજમાવી નોંધ છે. તેમાં એક વખત એ ઇલાજથી મારું દર્દ મટી ગયું પણ બીજી વખતે મટ્યું નહીં, અને તેનું કારણ એવું બાસે છે કે તે વખતે હું ઘણાજ નાકોવત થઈ ગયો હતો.

ઉલટ પાલટ તપાસ—"વાદીને સન ૧૮૬૦ ના ડીસેમ્બર મહિનામાં મેં જોયો ત્યારે તેને ચાંદીનું દર્દ ત્રણ મહિનાં થયાં લાગેલું એવું મને માલુમ પડ્યું. તેને ચાંદી થઈ છે એ વીશેની મારી ખાતરી એ દર્દ જોવા ઉપરથી તથા તેણે પોતાના દર્દની હકીકત કહી તે ઉપરથી થઈ, એ દર્દ મેં પોતે તપાસી નોંધ્યું હતું એક મહીના સુધી મેં તેનું ઔષક કીધું હતું. ઘણાંએક વરસ થયાં હું સુસ્તમાં ગયો હતો. ચાંદીનાં દર્દને પારાની દવા આપવી કે નહીં તે જાણત શક-ટરોમાં મેં મત છે. જે બ્લેકવૉશ ચાંદીની જગાએ લગાડવાને મેં આપ્યો તેની અંદર પણ પારો હતો. આ ચાંદીનાં દર્દને માટે મેં કેટલાંએક મોટા માણસોની પણ દવા કીધી છે. જ્યારે વાદીનું દર્દ મેં તપાસ્યું ત્યારે પાછળના ઔરડામાં વાદી એટલો હતો. તે ઔરડા માં અંધારું નહીં હતું અને તેમાં જેથી વધારે જારી હતી, એ દર્દની દવા મેં ચાર કીધી ત્યારે વાદીને હવા ફેરવેલ કરવાની ભલામણ કીધી હતી. વાદીની મેં દવા કીધી તેની અગાઉ મેં તેની ભત્રીજીની દવા કીધી હતી. મતીવાદી કરસનદાસને હું સાત આઠ વરસ થયાં ઓળખું છું. મેં તેને અથવા લક્ષ્મીદાસને અથવા કેઈ પણ શખસને વાદીનાં દર્દનો વાત કહી નથી, હું વરતણાચાર્યના પંથમાં જન્મેલો છું અને જાતે કાયસ્થ છું, હાલ હું કોઈ પણ મહાસજ્જના મંદીરમાં

જતો નથી. હું ત્રણ વરસ થયાં ડકટરનો ધધો ડરું છું વાદીએ મને કાંઈ એમ કહ્યું નથી કે આ દર્દ મરવાં આપાથી થયું છે.”

લખમીદાસ ખીમજી—“ હું કાપડનો વેગારી અને જ્ઞાતે ભાટીઓ છું. મહાજનના બાર શેઠીઆમાંનો એક શેઠીઓ છું. દસ આગીઆર વરસ થયાં હું વાદી જડનાથજીને ઓળખું છું હું જ્યારે બેટનો જન્મ આવ્યો હતો ત્યારે એનો સાથે મારી પહેલી ઓળખાણ થઈ. એ ઓળખાણમાંથી આસ્ને આસ્ને એની સાથે મારી દોસ્તી થઈ બેટ મધ્યે મેં જડનાથજી મહારાજની પધરામણી કરીને લેટ ધરી હતી ખીજી વેળાએ મેં તેને જનાત વગેરેની લેટ કીધી હતી બેટ મધ્યે (બારતેર મંદીરની સાથે) લખમીજીનું મંદીર છે ત્યાં મેં જડનાથજી મહારાજને એક વખત જોયો હતો. તે મંદીરની અંદર કેટલી એક સ્ત્રીઓ હતી. મુર્તિની ઉપર ગુલાલ નાખ્યા પછી વાદીએ બહારના લોકોની ઉપર ગુલાલ નાખ્યો અને ગુલાલ ઉડવાથી જે ધુમસ થઈ તેવામાં તરતજ તેણે ચઢદ વરસમી એક જુવાન છોકરીની છાતી ઉપર હાથ નાખ્યો. જેવો વાદીએ તેની છાતી ઉપર હાથ નાખ્યો તેવી તે હસી પડી. ખીજા લોકો તે વખતે મંદીરની બાહાર ઉભા હતા. હું ચાર કે પાંચ કોરી (આશરે ૧૫૦ રૂપીઆ)નો લાગો આપીને મંદીરની અંદર દાખલ થયો હતો, અને ત્યાં ત્રણ ચાર સ્ત્રી પણ હતી ખીજા લોકો જે બાહાર ઉભા હતા તેની ઉપર ગુલાલ નાખ્યા પછી તરતજ વાદીએ ઉપસી સ્ત્રીની છાતી ઉપર હાથ નાખ્યો જે ઘેરમાં વાદી ઉતર્યો હતો તે ઘેરમાં હું દરરોજ તેના દર્શન કરવા જતો હતો. એક વખત હું મારા મામા દામોદર દેવજીની સાથે વારીના દર્શન કરવા ગયો ત્યારે બપોરના એક વાગ્યાના સુમાર હતો વાદી પોતાના બીજાના ઉપર સુતો (લેટતો) હતો. મારો મામા જઈને તેના પગ આપવા લાગ્યો, અને હું પણ તેમ કરવા લાગ્યો. ત્યાર પછી બે કલાકને સુમારે ઉપર જણાવતી ભાટીઆની જુવાન છોકરી (જેની છાતી ઉપર વાદીએ હાથ નાખ્યો હતો તે) એક વીધવાનાં સાથે ત્યાં આવી તે વીધવાએ આવનાં વાદીનાં કાનમાં કંઈ કહ્યું તે ઉપરથી વાદીએ હમોને બાહાર જવાને દરમાળ્યું. હમે તેથી બાહાર નીકળ્યા. વીધવા પણ હમારી સાથે બાહાર આવી ને પાછી અંદર ગઈ. પેટી જુવાન છોકરી વાદીના આરડમાં જ હતી. મારા મામાએ મને એની ભવતળ સમજાવી ત્યાર પછી એ વીધવાએ બાહાર આવીને બેસી બેઠાં. અને મામા

દઈને તે પોતાના હાથમા પડી ગઈ. એ સુધી વખત પેની જુવાન
 છોકરી અદરજ હતી. મારા મામાએ મને કહ્યું કે તારી મરજી હોય
 તો હું તને ગત લીલાના દર્શન કરાવું મેં હા પાડી તે ઉપરથી
 મન મામાએ તે વીધવાને દહ્યું અને તેણે માલગ ઉઘાડી હમને અદર
 જવા દીધા. અદર ગયા એવે વહી તે જુવાન મી સાથે બાર
 કર્મ કરતો હતો તે મેં દીઠું કેટલ એક લાવડી મેવડો એવી નસત્રી
 લાના દર્શન જવાને આતુર હોય છે. વાગીએ માગ મ. માને પુણ્ય કે
 તે દર્શન કરાવવાની કેટલી ભેટ હતી છે? મારા મામ એ કહ્યું કે
 એ તમને માગી લેજો આપણે (આ નીર્દેશ વાત જણાવતા સાક્ષી
 અચકાયો તે ઉપરથી સર જોમેફ આરનોવડે કહ્યું કે ઈનસાફની
 દગમરમા ખરેખરી વાત કેહેવાને યરમાવડુ જોઈએ નહીં) તે
 વખતે મારી ઉમર આશરે ૧૮ કે ૧૯ વરસની હતી. લાવડી
 સેવડો રાસત્રીલાના દર્શન કરવામા મોટું પુણ્ય સમજે છે, તેથી તેએ
 ગોલોલ (મદાગાજના પથવાળાઓનું મોટું સ્વર્ગ) મગવાની આશા
 રાખે છે. હું શરૂઆતને તન્તજ તે ઓગડ માથી બાહ્ય નીકળી આવ્યો
 અને મારો મામા અદર જ્યો. બે ત્રણ દીવસ પછી એક બીજી પર
 હોલી ભાટીઆની ઓને વાદીના સુવાના ઓરકામ મેં જતી જોઈ
 આશરે ૧૮ વરસ ઉપર હું ગોફુવ મથુરાની બચાએ ગયો હતો ત્યાં
 રસમડનીની વાત પેહેલ વેહેલા માન આનગવામા આવી એ મધ્યે
 એક રસ મડલીમા હું હજર હતો. ત્યાં આશરે બાર, તે, કે પદર
 સ્ત્રી તથા પુરુષો હતા. એ રસ નડગી ત્યાં દરરોજ લાવી હતી. એ
 રસ મડગીમા લોડા એમ્મ થયા પછી ૮૪ અથવા ૨૫૨ વૈલુવોની
 વાર્તાવાચવામા આવી હતી. તે વાર્તાના પુનઃક ઉપર મધ્યમક મુકો
 મેવો, લ્યાદી, લોગ ધની તે વૈલુવોને વહેંચી આપ્યો હતો. પછી જે
 બહારના લોડા અ મડગીમા ફરત વાર્તા સાંભળવાને આવ્યા હતા તે
 ઉડીને ચલવા થયા. હું પણ બહુનો માણસ ગણાતો હતો તોપણ
 બીજાઓ ગયા પછી થોડી વાર બેઠો રહ્યો. તે લોકોએ બાહ્ય ગોઠ
 યંનો એક ઢાંચો પડ્યો હતો તે ઉપરથી મહિના ઓરકામા ફરતો ફર
 પાથર્યા. સ્ત્રી તથા પુરુષ ત્યાં બેઠા હતા. તેઓએ મારા મામને કહ્યું
 કે એને વિદાન કરો, તે ઉપરથી હું ત્યાંથી ટલ્યો અને તેઓએ તર
 તજ દીવાં ઓઢવી નાખ્યા. હમારા લોકે મા ગમમડગીની વત
 ઘણી પ્રસીદ્ધ છે. પણ વગમના ડે મ્હાએ પણ તે બાંહે છે, તે અવી
 રીતે બાંહે છે. રસમડગીમા વાર્તાઓ વચાઈ છે તે વાર્તાના મતલબ

જુદી ઝીત મમત્વવામા આવે છે, અને એક બીજાની સ્ત્રીઓ સાથે જાનકર્મ કરવામા આવે છે દરેક પુરુષ ને એ મંડળીમા સામેલ થાય તે પોતાની માથે પોતાની સ્ત્રીને પણ લઈ જાય છે ફક્ત વરકત લોકો બાચડી વગર દાખલ થઈ શકે છે એ મંડળીવાળા મહારાજના મોટા અને ભાવડી સેવકો કેહેવાય છે વરકત લોકો મહારાજની ભડવાઈ કરે છે. એક વેળાએ વાદીએ મને કહ્યું કે વરકત લોકોએ મહારાજને ઘગાડ્યા છે બેટની અદર જ્યારે હું વાદીની પાસે બેઠો હતો ત્યારે ઉપર જણાવેલી એક બીજી ભાદીઆની સ્ત્રી આવી, તેણે શરમાઈને મારી લાજ દાહાડી તે ઉપરથી મારા મામાએ કહ્યું કે આલો આપણે જઈએ વાદી અને પેલી સ્ત્રી અફરના ઓરકામા ગયા અને હમે ચાલતા થયા વાદીને ચરણસ્પર્શ કરનારી સ્ત્રીઓના હાથ પોતાના પગના અંગુઠાથી દાખળા મે ત્રણ ચાર વખત ટીકો છે અંગુઠાથી હાથ દાખવે એ જાનકર્મની પ્રશસ્ત છે વાદી મુળઈમા આવ્યા પછી બીજે કે ત્રીજે દહાડે હું તેને લાઈખવામા મળ્યો હતો.

(પરંતુ દીવન, બ્રહ્મપતવાર ત ૦ ૨૦ મી ફેબ્રુવારી)

“વાદી મુળઈમા આવ્યા પછી દાહાડામા હું તેને બે ત્રણ વખત ફાજ મળતો હતો તે મારી સાથે મિત્રાચારી રાખતો હતો મે તેને મારે ઘર પધરાવ્યો હતો મારા મિત્રો સાથે મે તેને ઓળખાણ કરાવી આપી હતી અને તેની પધરામણી કરવાને વાસ્તે મે તેઓને જલામણ કીધી હતી સલા લરવાને વાસ્તે મે તેને ખુરશી, શેરંગ તથા કોથ આપ્યા હતા વાદીએ બે ચોપાનીઆ પ્રગટ કીધા છે તે હું જાણુ છું એ ચોપાનીઆ છપાવી આપવાનો નદોળસ્ત મે ગણુ ત કૃષ્ણાળ સાથે કીતો હતો એ બદોળસ્ત વાદીના કેહેવા ઉપરથી મે કીધો ચોપાનીઆ વાદી પોતે લખતો હતો વાદી લખાવતો હતો અને ગોરધનદાસ તેના કદા મુજબ લખતો હતો ચોપાનીઆના ઘરાક કરવાને વાસ્તે વાદીએ ‘આબુક’ છાપાખાનામાથી હેડળીલ છપાવ્યું તે મે જોયુ છે એ હેડળીલ કહાડવાની વાગીને મે જલામણ કીધી હતી, એ મધ્યેની બીના વાદીએ લખાવી અને ગોરધનદાસે લખી વાદીએ વળી એક ચર્યાપત્ર ગોરધનદાસ પાસે લખાવી ‘આબુક’ પત્રમા મોકલ્યું હતું. એ મધ્યે ‘અત્યપ્રકાશ’ સાથે તેકરાર લખી હતી અને તેમા વાલકેશ્વર તથા લાઈખવાના રસ્તા વીંચે લખ્યું હતું. વાદીએ લાઈખવાની ફરીઆદી ચરૂ કરી તેની અગાઉ મને જણાવ્યું કે છાપાવાળાઓને લીધે બધા મહારાજે મળમળાગી ગયા છે.”

પણ હું તેઓની સાથે લડવાને ગાદી આવ્યો છું, તેણે મને પુછ્યું કે મારી ગેરહાજરીમાં ફરીઆદી ચાલે કે નહીં. મેં કહ્યું કે હું એ વીર કંઈ બાંધ્યો નથી. તે વેળાએ કરસનદાસ નેણસી હાજર હતો. તે બોલ્યો કે તમારી ગેરહાજરીમાં ફરીઆદી ચાલી શકશે. તેણે મને પુછ્યું કે હું જો મુઠમમાં રહું તો મારી સાહેલી મારે ઘેર લે કે નહીં. મેં કહ્યું કે એમ કદી બનશે નહીં, કારણ કે આસરે છ વરસ ઉપર જીવણ મહારાજને સમન થયો હતો અને તેની સાહેલી ઘેર આગળ લેવડાવવાની ધણીની તજવીજ કીધી, પણ કંઈ વધ્યું નહીં. ત્યારે વાદીએ મને પુછ્યું કે જો હું કોર્ટમાં ભડિં તો મને જડજની પાસે બેસવાને ઊંચી જગા મળે કે નહીં? મેં કહ્યું કે તે હું કહી શકતો નથી. ત્યારપછી વાદીની સાથે કેટલીએક મુલાકાત થયા પછી મારી ખાત્રી થઈ કે તેણે પોતાની આગલી ગાનીતિની આલ છોડી નથી, થોડાએક મહીના સુધી તેણે સ્ત્રી કેળવણીને મદદ કરવાનું ડોળ ધાડ્યું હતું તેથી, હું ભુલાવામાં પડ્યો. એક દહાડે હું વાદીનાં મંદીરમાં બેઠો હતો ત્યારે બે સ્ત્રીઓ આવી; એક પરણેલી આશરે ૨૫ વરસની હતી અને બીજી વીધવા હતી. પરણેલી સ્ત્રી બ્યારે ઉપર ચડી ત્યારે તેના છાદમાં રૂપાની લોટી ઢાંકેલી હતી તે બાહાર કાઢાડી. તે જોઈને મહારાજે અંદરના ઓરડામાં જવાની તેને ઈશારત કરી. તે ઈશારત તે જીવાન સ્ત્રી સમજી નહીં તે ઉપરથી મહારાજની દાસીએ કહ્યું કે વેળુવ મહિ આવો. તે ઉપરથી બેઠે જણીઓ અંદર ગઈ. વાદીએ મને કહ્યું કે તમે જોઈને ચોપાનીઆં છપવા વીધે ગણપત સાથે જલદીથી બંદોબસ્ત કરો. હું નીચે ઓટલા ઉપર ઉતર્યો; પાંચ મારા મનમાં સંશય પડવાથી હું પાછો ઉપર ગયો અને આગળ બેઠો હતો ત્યાં જોઈને બેઠો. ત્યાં બારણાની બાહાર પેટ્ટી વીધવા બેઠી હતી. હું આશરે ચારધેઠ કલાક બેઠો તે પછી મહારાજ બાહાર આવ્યા અને મને જોઈને ફીકા પડ્યા, તેની પાછળ તે સ્ત્રી પણ હસતી હસતી નીકળી મેં તે વખત ધાર્યું કે વાદીએ તેની સાથે જલકમ કીધું, તેના હાથમાં રૂપાની લોટી તે વેળાએ હતી નહીં, વાદીને તે લોટી આપી દીધી હશે. પછી તે વીધવા તથા પેટ્ટી જીવાન સ્ત્રી ચાલતી થઈ. વાદીએ મને કહ્યું કે તમે પાછા કેમ આવ્યા? મેં કહ્યું કે મારે હાલ બાહાર જવું છે, મારે તમેજ તમારો મામુસ ગણપતને ત્યાં મોકલો; એમ કહીને હું પણ ચાલતો ગયો. સંજના પાછો હું મહારાજને મળ્યો ત્યારે અંદરના ઓરડામાં વાત કરવાને મને લઈ ગયો.

વાદીએ વાત કહાડી અને મને પુછ્યું કે છોકરીઓની નીશાળ મુંબઈમાં કાઢાડવા બાબત તમે શું બંદોબસ્ત કીધો? મેં કહ્યું કે મહારાજ આ બધો તમારો દેગ છે. તમે બહારથી સુધારાની મોટી મોટી વાતો કરો અને અંદરથી આવાં કરતુક કરો છો! તેણે કહ્યું કે હું તો ફક્ત આરોગવાને (ખાવાને) અંદર ગયો હતો. એટલું કહીને તે વાત વાદીએ ઉઘવી દીધી. બીજી વેળાએ એજ બાબત વીધે ફરીથી વાત નીકળી. મેં કહ્યું કે તમે કેહેતા હતા કે હું બહાર રીતે આરોગ્યું છું, અને તે દહાડે તમે સીતર (અંદર) આરોગવાને કેમ ગયા? મહારાજે કહ્યું કે તે સીની એવીજ મરજી હતી. મેં કહ્યું જ્યારે એમજ હતું ત્યારે વીધવા સીને બહાર શા માટે બેસાડી તેના જવાબ મહારાજે આપ્યો નહીં. વાદીના ચરણરૂપર્શ કરતાં મેં કેટલીએક સીઓને જોઈ છે, અને જીવાન તથા પુણસુરત સીઓના હાથ વાદીને પોતાના પગના અંગુઠાથી દાખતાં મેં દીઠો છે. ઉપલી વાત થયા પછી એક અઠવાડીએ મેં વાદીને કાંઈ એસડ પીતાં જોયો. તે એસડ વાદી ગુલાબના પાણીમાં પીતો હતો. તે વખત હું કાંઈ બોલ્યો નહીં. તેજ દીને સાંજના હું પાછો વાદીને મળવાને ગયો. ત્યારે તેના સુવાના ઝોરડામાં તેની સાથે મારે વાતચીત થઈ. મેં તેને પુછ્યું કે મહારાજ આજ સવારે તમે એસડ શા માટે પીતા હતા? તેણે કહ્યું કે મને આંદીનાં દરદ જેવું જણાય છે. મેં કહ્યું કે મહારાજ મારી પુરી ખાત્રી થઈ કે તમે હજી સુધર્યા નથી. તે ઉપરથી વાદીએ કહ્યું કે 'તમે હમારો અંત લો ના પુરૂષની પાસેથી હમને શું પેદાશ થાય છે? પેદાશનો મુખ્ય આધાર તમારા લોકોની સીઓ ઉપર છે. હમને પેદાશ કરી આપવાનો તમે જો બંદોબસ્ત કરો તો મહારાજોમાંથી વ્યસીચારની જડ ઉખેડી નાંખવાનું હું માથે લઉં. વ્યસીચારનું વ્યસન એકદમ છોડી દેવું ઘણું મુશ્કેલ છે. તો પણ મેં મારી આંતમાં અગાઉનાં કરતાં ઘણો સુધારો કીધો છે. તેણે મને કહ્યું કે તમે ક્રક્ટર ભાઉ દાણને મારી પાસે લઈ આવજો. એ મુજબ ક્રક્ટર ભાઉ દાણને હું લઈ ગયો. તે વેળાએ રાવ સાહેબ વીશ્વનાથ પણ હમારી સાથે હતો. નીશાળ બાબત થોડી વાત થયા પછી વાદીએ પોતાના દરદની વાત કહાડી ત્યારે હું તથા રાવ સાહેબ વીશ્વનાથ ઉઠીને જરા દુર ગયા. ત્યાર પછી ક્રક્ટર ભાઉ દાણ સાથે શું વાતચીત થઈ તેની મને ખબર નથી. કેટલાએક દીવસ પછી હું વાદીને મળ્યો ત્યારે તેણે મને જણાવ્યું કે હું ખીન્જરામની દવા કરું

છું. તે વેળાએ તેનું મોઢોડું આબરીની પેઠે ઉતરી ગયલું હતું. ડાક્ટર ભાઈ દાણને હું સન ૧૮૬૦ ના સપ્ટેમ્બર મહીનામાં લઈ લઈ ગયો હતો. મહારાજેના વ્યભીચારની વાત ઘણીજ પ્રમીદ છે. આશરે દશ, બાર કે પંદર મહારાજેના વ્યભીચાર વીધે મને પોતાને અનુભવ છે. સન ૧૮૫૫ માં ભાટીઆઓની સ્ત્રીઓને પાછલી રાતે દર્શન નહીં મોકલવાનો ણંદોળસ્ત કરવા માટે ભાટીઆનું મહાજન એકઠું મળ્યું હતું. બીજા મહારાજેના વ્યભીચાર વીધે જીવણજી મહારાજની સાથે હમારે વાતચીત થયેલી છે. એ વાતચીત વખતે ડાક્ટર ભાઈ દાણ, વીનાયક વાસુદેવ અને હું ભુલતો નહીં હોઈ તો નારાયણ દીનાનાથજી હાજર હતા. હમને મહારાજે બોલાવ્યા હતા. મહારાજે કહ્યું કે છાપાવાળાઓ લડે છે અને મને સાહેલી સમન આપ્યો છે. ડાક્ટર ભાઈ દાણએ કહ્યું કે મહારાજ! તમારી ચાલ સુધારો, નીશાળો ઠાકાડો, તમારા સેવકોને ધર્મોપદેશ કરો, તો તમારી વીરૂદ્ધ કોઈ છાપશે નહીં અને તમારી મોટી કીર્તી થશે. ડાક્ટર ભાઈ દાણએ તે વેળા એથી વધારે બોધ કીધો હતો, પણ હું ફક્ત તેની મતલબ જણાવું છું. જીવણજીએ કહ્યું કે બીજા મહારાજે ઉપર મારી કંઈ સત્તા નથી, અને તેઓની ઘણીખરી પેદાશ સ્ત્રીઓ પાસેથી થાય છે, એટલા વાસ્તે એ વીધેના અટકાવ કરવાને હું શક્તિવાન નથી. બીજી વેળાએ જીવણજી મહારાજ સાથે મહારાજેનાં વ્યભીચારની વાતચીત થઈ ત્યારે શેઠ ખરશેદજી નશરવાનજી કામા પણ હાજર હતા, અને તેણે જીવણજી મહારાજને ઘણું સમસમજાવ્યું. જીવણજીએ કહ્યું કે હું પોતાને વીધે ણંદોળસ્ત કરવા તથા વ્યભીચાર છોડવાને તૈયાર છું. એ ણંદોળસ્ત કરવાને જીવણજીએ કબુલ કીધું, પણ તેની ઉપર સહી આપવાને ના પાડી. ત્યાર પછી જીવણજીએ એકાંતમાં હમને ઠપકો આપ્યો અને કહ્યું કે તમેએ ઘેરની વાત બહાર કરી તે ઠીક નહીં. ગયે વરસ (સપ્ટેમ્બર મહીનામાં) છાપાવાળાની તરફથી કોઈ સાહેલી પુરે નહીં એવો ણંદોળસ્ત કરવાને ભાટીઆનું મહાજન મળ્યું હતું. તેમાં મને બોલાવ્યો હતો; પણ હું ગયો નહીં હતો. એ મહાજન એકઠું કરવા માટે મારી રજાની જરૂર હતી; પણ તે લીધો નહીં હતો. વાલીની પાસે જવાનું મેં પાછળથી બંધ કીધું.

ઉલટ પાલટ તપાસ--એટમાં હું જ્યારે વાલીને મળ્યો ત્યારે તેની દિમર અઘલીએક વરસની હતી, હમણા તે આશરે ૪૦ વરસની

છે. તે વેળાએ વાદી જે ચાલ ચલાવે તો હોતો તે હું હમારા ધર્મની વાત સમજતો હતો. ગોલામી ખત થયા પછી મારા વીચાર ખદલાઇ ગયા છે. ગોલામી ખત ઉપર જે પ્રમાણે કેટલાએક સુલેહના અમલદારોએ સહી કીધી તે પ્રમાણે મેંની કીધી છે. જે જીવાન સીને મેં ખેટમાં જોઇ તે પરજોડી હતી, એમ હું તેના પેહેરવાસ ઉપરથી કહી શકું છું. શેઠ મંગલદાસ નથુભાઈની નીશાબમાં વાદી છોકરીઓને ધનામ આપવાને પધાર્યો હતો. તેના વિચાર એવા હતા કે છોકરીઓને ફક્ત વદલસાચાર્ય પંથના ધર્મની કેળવણી આપવી. પણ વિનાયક વાસુદેવજીએ પોતાનો વિચાર એથી ઉલટો જણાવ્યો હતો. એ અવસરે ગામમાં પુનર્વીવાહની ચર્ચા ચાલતી હતી, અને વાદીએ તે વીધે તકરાર કરવાને એક જાહેર સભા મેળવી હતી. પુનર્વીવાહ નહીં કરવા એવો વાદીનો વિચાર હતો. જે બે સીઓ મુંબઈમાં વાદીની પાસે ગઇ હતી તેને હું આજખતો નથી, વાદીની ખરાબ ચાલને લીધે મેં તેની પાસે જવાનું પાછળથી બંધ કીધું.

પાછી તપાસ—“વાદી ધર્મશુર કહેવાય છે; પણ ધર્મશુર પ્રમાણે ચાલતો નથી. તે કદી ધર્મનો ઉપદેશ કરતો નથી. તેણે ધર્મનો ઉપદેશ કરવો જોઇએ. ગોલામી ખત ઉપર મેં નાપુરશીથી સહી કીધી હતી. અહીં સાહેદી પુરવા આવ્યાથી હું એ લખતથી ઉલટો ચાલ્યો છું (જોનેના પુછવા ઉપરથી) ખેટ મધ્યે વાદીને મેં જે અનીતિ કરતાં દીઠા હતા તે વીધેની વાત મેં વાલેસની કંપનીના ભાગીઆ શેઠ ધનજીભાઈ ફરામજીને આશરે ચાર કે પાંચ વરસ ઉપર જણાવી હતી. ત્યાર પછી ગયે વરસે મારે મામે દામોદર દેવજી મુંબઈમાં હતા ત્યારે શેઠ ગોકલદાસ તેજપાલની વાદીમા એની તથા બીજાઓની હજુર એજ વીધે વાતચીત થઈ હતી. તે વેળા ખટાઉ મકનજી, તથા મથુરાદાસ લવજી તથા નરશી જેઠા હાજર હતા. ગયા મેં મહીનામાં હું માથેરાન ગયો હતો ત્યારે શેઠ મંગલદાસ નથુભાઈની પાસે પણ મેં વાદીની અનીતિ વીધે વાત કીધી હતી.”

(૧૩) કાલાભાઈ લલ્લુભાઈ—“હું જ્ઞાતે કાયસ્થ અને એલ્ફીન્સ્ટન સ્કુલનો વિદ્યાર્થી છું. વાદીને હું આજખું છું અને ત્રણ વરસ ઉપર સુરતમાં હું તેની પાસે જતો હતો, વાદી મારા બાપનો મિત્ર થાયે. સુરતમાં પેહેલવેલી મુલાકાતે વાદીની સાથે મારે પુનર્વીવાહ વીધે વાત ચીત થઈ હતી. વાદીને હું વારે ઘડીએ મળવા જતો હતો, અને તેના મંદીરમાં જુદા જુદા આરડામાં જુદે જુદે વખતે તેના

મેળાપ થતો હતો અને જ્યારે હું જતો હતો ત્યારે વાદીની પાસેથી મને (પ્રસાદી) બીડું મળતું હતું એક દહાડે હું પેહેલે માળે વાદીની પાસે બેઠો હતો તેવામા એક વાણીયાની છોકરી મહારાજની દાસી સાથે આવી તે છોકરીની ઉંમર ચર્ચિત પદર વરસની હતી આગલા દીવાનખાનામાથી થઈને તે અદરના ઝોરડામા ગઈ અને એક વાણીઓ હમારી પામે દીવાનખાનામા બેઠો હતો તે ઉડીને ચાલતો થયો ત્યાર પછી વાદી દીવાનખાનામાથી અદરના ઝોરડામા ગયો, અને પેની દાસી દીવાનખાનામા મોટા ખાસણ આગળ બેઠી, થોડીવાર પછી ચાર પાચ સ્ત્રીઓ આવી તેની સાથે દામી વાત કરવા લાગી મને દરરોજ બીડું મળતું હતું તે એ દીને નહીં મળવાથી હું વાદીની પાસે અદરના ઝોરડામા તે માગવાને ગયો જેવો અદરના ઝોરડાનું ખાસણ ઉઘાડીને માંહે જઈ છું તેવામા મહારાજ સામેના કોચ ઉપર તે જીવાન છોકરીની સાથે બેઠેલા હતા, તેઓ એક બીજાના ગળામા હાથ નાખીને કોટી તથા ત્રુ મી ઠસ્તા હતા મને જોઈને મહારાજ ભોંઠા પડ્યા અને કહ્યું કે મેં તને આજ બીડું નથી આપ્યું ? એમ કહીને મારી સાથે બહાર આવ્યા અને પોતાના ખવાસ (ચાકર) પામે બીડું મગાવીને મને આપ્યું તે લઈને હું ચાલતો થયો મહારાજ પાછા અદરના ઝોરડામા ગયા મુળમંત્રમા વાદી આવ્યા પછી હું તેને ઘણું કરીને રોજ મગવા જતો હતો એક વેળાએ હું વાદી પામે બેઠો હતો ત્યારે વ્યભીચાર સજાથી વાતચીત નીકળી તે વેળાએ બે નવું ચાચીઆ (ભાટીઆ) હાજર હતા મહારાજે કહ્યું કે વ્યભીચારમા કાંઈ બાધ નથી પણ ઉલટું તેથી માણસને કોવત આવે છે અને તેનું લોહી સાફ થાય છે તે વીરેના તેણે એક દાખલો આપ્યો, તે એકે ગાયકવાડ મરહારની દરબારમા કેવલાએક મવ હોય છે તેઓ એક કરના વધારે સ્ત્રીઓ રાખે છે અને કુત્તી રમવાને તૈયાર થાય છે તેની અગાઉ તેઓ સગ કરે છે બીજી વેળાએ વાદીના મદીરના ચોકમા હું ઉભો હતો ત્યારે બે નવું વેપ્પુવો એક સ્ત્રીની મામે આગળી કરી વાન કરતા હતા, કે આની ઉપર જહુનાથજી મહારાજ આશય છે તે સ્ત્રીને મેં ઝોળખી રાખી. બીજા પ્રસંગે મારી સ્કુલમા જતા હતી અને હું બે વાચ્યાને મુમારે મધ કામે જતો હતો ત્યારે તે સ્ત્રીને મેં રસ્તામાથી જતા દીડી મેં એણી કપના કીધી કે તે માહારાજના મદીરમા લાય છે તે ઉપરથી હું તેની પાછળ ગયો તે સ્ત્રી વાદીના મદીર ઉપર ચડી ૮ પલ ઉપર ગયો અને વાદી દીવાનખાનામા બેઠો હતો તે સ્ત્રી

વાદીના અંદરના ઓરડામાં ગઈ; હું ગયો પછી થોડે વારે વાદી તેની પુઠે ગયો. હું બાહારના દીવાનખાનામાં બેઝી રહ્યો. આશરે અરધે કલાકે મહારાજ બહાર આવ્યા અને મારી તરફ જોઈને હસ્તુ મોહોડું કર્યું. મેં કહ્યું કે મહારાજ તમે સુધારો તો સારો કરો છો. ત્યાર પછી થોડીવારે પેઢી સી બહાર નીકળી તે મહારાજની સામે મોડું હસ્તુ કરીને ચાલતી થઈ. તેનો પોશાક ગુંથાઈ ગયો હતો. અંદર ગઈ ત્યારે જેવો અકકક હતો તેવો નહીં હતો. તેના કપડા તથા ઘરેણાં ઉપરથી હું કઢી શકું છું કે તે કોઈ આબરુવાળા ગૃહસ્થની સ્ત્રી હતી. ‘સ્વધર્મ વર્ધક’ ચોપાનીઆં વીધે વાદી સાથે મારે વાતચીત થઈ હતી. તે જોલ્યો કે મારી તરફથી છપાય છે. સુરતમાં વાદી જ્યારે હતો ત્યારે એક દહાડો તેણે મારા કેમતાં સેવકીઓને અર્ચુસ્પર્શ કરવાની ના પાડી. મેં તેનું કારણ પુછ્યું ત્યારે તેણે કહ્યું કે અર્ચુસ્પર્શ કરવા દીધાથી લોકોને સંશય ઉત્પન્ન થાય છે. ત્યાર પછી મહારાજ જ્યારે મુંબઈમાં આવ્યા ત્યારે સેવકીઓને અર્ચુસ્પર્શ કરવા દેતાં મેં તેને દીઠા હતા. વાદી ઘણું જુદું બોલે છે. સુરતમાં તેની આબરુ સારી બોલાતી નથી. તે વ્યભીચારી છે, એ વાત ત્યાં પ્રસીદ્ધ છે મારો ગાપ મુંબઈની સદર અદાલતના શીરસ્તેદાર છે. હું વાદીની પાસે વારે ઘડીએ જતો હતો તે ઉપરથી હું કઢી શકું છું કે લાઈબલની બીના છપાઈ તેની અગાઉ તેની પાસે જેટલા લોકો આવતા હતા તથા તેને જેટલું માન મળતું હતું તેટલુંજ માન લાઈબલની બીના છપાયા પછી પણ તેને મળતું હતું.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“ મારી ઉંમર ૧૯ વરસની છે અને હું દાકતર ધીરજરામનો ભત્રીજો થાઉં છું. હું પ્રતીવાદીને ઓળખું છું. સુરત મધ્યે ત્રણ વરસ ઉપર હું વાદીને મળ્યો હતો ત્યારે તે પરણેલો હતો. સુરત મધ્યે વાદીની બદવાલ મેં જોઈ તે વીશે મેં નર્મદાશકરને તેજ દીને જણાવ્યું હતું. સારાં કામને માટે જુદું બોલવું તેમાં પણ હું પાપ સમજું છું.

પાછી તપાસ.—“ મુંબઈ મધ્યે જે સોને મેં જોઈ તે માહારાજની છેકરી નહીં હતી. તે વીધે મારી પાછી ખાતર જમા છે. ”

૧૪ ખરશેદજી મનચેરજી—“ હું ચાણુક, ના જોનેજર છું. મહારાજજીને કેસ ચલાવનાર પરબુદાસને હું ઓળખું છું. તે આ હેન્ડગીલ તા. ૦ ૨૧ જુ. મારી પાસે છપાવવાને લાગ્યો હતો. તેણે એક

ગરબીની ચોપડી પંજુ છપાવી હતી તેનું ખીલ મહારાજનાં નામનું કીધું હતું મહારાજને ત્યાં તે છાપેલા હેડંગીલ હું લઈ ગયો ત્યારે મહારાજના માણસે મને જણાવ્યું કે તેના પૈસા પ્રભુદાસ તમને સુઝાવી આપશે.

(૧૫) કનોખા ગણપત—“ગણપત કૃષ્ણાણના છાપખાનાને હું છાપનાર છું. એક લક્ષ્મીદાસની મારફતે મહારાજે મારી પામે “સ્વધર્મ વર્ધક” ના ચોપાનીયાં છપાવ્યાં હતા મહારાજના સેક્રેટરી ગોર્ધનદાસની ઉપર તેના ‘મુકદ્દમીટ’ મોકલવામાં આવતાં હતાં.

(સોલમો દીવસ શુક્રવાર તા. ૨૧ મી ફેબ્રુઆરી.)

(૧૬) ચતુર્ભુજ વાલજી—“હું ભાડીઓ છું અને વાદીને ઓળખું છું. મુંબઈમાં હું વાદીનો પાસે વારે ઘડીએ જતો હતો. એક દહાડે હું વાદીની પાસે બેઠો હતો, તેવામાં એક સ્ત્રી આવી તે વાદીના અંદરના ઓરડામાં ગઈ ત્યાર પછી થોડી વારે મહારાજની દાસીએ આવીને મહારાજના કાનમાં કંઈ કહ્યું. વાદી ખાવાનું મીઠા-જાનું કરીને અંદર ગયો અર્ધો કલાક રહીને પાછો બહાર આવ્યો તેની પાછળ પેલી સ્ત્રી પણ નીકળી. તે સ્ત્રીના પોશાકમાં મેં કંઈ ફરફાર દીઠો નહીં. થોડી વાર પછી મહારાજ પાછા જમવાને ઉઠ્યા.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“હું વાદીને ઘણું કરીને રોજ મળવા જતો હતો. મેં તેના જનાનો જોયો નથી. હું મહારાજના સુવાના ઓરડામાં ગએલો છું. મહારાજની વીરૂધ્ધ જે જે ચોપાનીયા છપાયાં હતાં તે લેવાને મહારાજે મને અંદર બોલાવ્યો હતો. તે ચોપાનીયાં મેં તેને આપ્યાં. ઉપર જણાવેલી સોના હાથમાં મેં કંઈ જોયું નહીં હતું, પ્રતીવાદી કરસનદાસ આશરે છ વરસ ઉપર ‘ગોકળદાસ તેજપાલ વીંધાલય’નો માસ્તર હતો અને તેના હાથ નીચે મેં આમરે દોહો વરસ સુધી કેળવણી લીધી હતી. ઉપર જણાવેલી સ્ત્રી વીરૂધ્ધ મેં તેને પામે કંઈ વાત કરી નહીં હતી. મારે વાદી સાથે વ્યભીચાર સંબંધ વાત ચીત થઈ હતી. તે વેળા એ કાળાભાઈ લલુભાઈ હાજર હતા, મેં મહારાજને ‘પુરુષ’ કે શાસ્ત્રમાં વ્યભીચાર કરવાનો મના કીધી છે તેવું છતાં મહાન ‘પુરુષો વ્યભીચાર કરે છે તેના ખુલાસો શું મહારાજ જવાબ દીધો કે જે રૂપીઓએ વ્યભીચારનો નીચેય કીધો છે તે રૂપિ ઓને તેના અનુભવ નહીં હશે. વ્યભીચારમાં કંઈ દોષ નથી પણ તંધી

ઉલટું અગત્ય કૌંવત વધે છે, અને લોહી સાફ થાય છે તે વીથે તેણે ગાયકવાડ દરબાર મથેના મવ વીથેના દાખલો આપ્યો

પાછી તપાસ—“હું મહારાજના અદરના ઓરડામા ગયો હતો ત્યારે મે ત્યા એક બીછાનું દીકું હતું જે ચોપાનીયા મે વાદીને આપ્યા તે સુખમમા છપાયલા હતા”

(૧૭) ખચેશ્વર નમરવાનજી કામાંજી—ઉલટ પાલટ તપાસ—“જીવનજી મહારાજના મદીરમા એ મહારાજને બીજાઓ સાથે વાત ચીત થઈ ત્યારે હું હાજર હતો તે વેળાએ એવી કબુલાત થઈ હતી કે જે કાંઈ વાત થાય તે ઠોર્ટમા અથવા દરબારમા, અથવા કોઈબી ઠેકાણે જાહેર પાડવી નહીં એટલા વાસ્તે હું જાહેર પાડવાને ખુશી નથી હું ધારૂ છું કે લક્ષ્મીદાસ તથા ગોડગદાસની પાસેથી એવીજ કબુલાત લીધી હતી જીવજી મહારાજ સાથે માફે જે વખત વાત ચીત થઈ હતી અને ફક્ત બીજીજી વેલાએ લક્ષ્મીદાસ અને બીજાઓ હાજર હતા” (એ વાત જાહેર કરવાની ફરજ પાડવાને મીં એનરટીએ તકરાર કીધી નહીં)

(૧૮) દામોદર જેઠા—ઉલટ પાલટ તપાસ—“હું ભાટીઓ શરાફ છું અને વાદીને ઓળખું ■ કરસનદાસ નેણસીને ત્યા એ મહારાજ આશરે સવા વરસ ઉપર પધાર્યા હતા ત્યારે તેની સાથે વ્યભીચાર સળધી વાતચીત થઈ હતી કરસનદાસ નેણસીએ પુછ્યું કે સુસાઇજીના બાલક (મહારાજે) મા વ્યભીચાર કેવી રીતે પેઠો છે? મહારાજે કહ્યું કે ‘એ વાત હું માનતો નથી પણ જો પેઠો છે તો (વીરકત) વીરકતોથી પેઠો છે’ વીરકતોએ મહારાજને જગાડ્યા તે હું ઠીકી શકતો નથી વીરકત લોકો વૈષ્ણવોના ઘરમા મક્ત પ્રસાદ લવાને જાય છે, તેઓ ખરાબ કર્મ કર છે અને મહારાજ પાસે પણ જાય છે

પાછી તપાસ “કરસનદાસ નેણસી હાલ મુખમમા નથી પોતાની છોકરીના લગ્ન કરવાને માડવી ગયો છે હું તેના પડોશમા રહું છું આ સુઠદમામા તેને પ્રતીવાદીની તરફથી સાહેલી સમન મળ્યો છે તેની મને ખબર છે

(૧૯) મગજદાસ નથુલાલ—“હું વાણીઆ રાતનો એક શેઠીઓ છું અને વલ્લભાચાર્ય ધમ પાળું છું હું સુલેહનો અમલ-

દાર તથા ગ્રાંડ જુરીનો મેમ્બર છું. મેં ઓકરીઓની નીશાળ કહાડી છે. જીવજીત મહારાજ સાથે બીજાઓને વાતચીત થઈ ત્યારે 'હું' હાજર હતો. ડોક્ટર લાઉ દાજીએ મહારાજને વ્યભીચાર વીધે વાત કહાડી. જીવજીત મહારાજે કહ્યું કે બીજા મહારાજોની ઉપર મારો કાંઈ અખતીઆર નથી. તો પણ એ વીધેનો બદોખસ્ત કરવાને મારાથી બનતી મેહેનત કરીશ. ડોક્ટર લાઉએ જણાવ્યું કે મહારાજે જે નીતિના આચરણ પકડે તો તેઓની વીરુધ્ધ કોઈ પણ શખ્સ છાપવાની હીંમત કરે નહીં. જીવજીત મહારાજ સાથે એ વીધે મને બીજી વખત ખાનગી વાતચીત થઈ હતી તે જાહેર કરવાને હું ખુશી નથી, (કોર્ટે ફરજ પાડવા ઉપરથી) જીવજીત મહારાજે કહ્યું કે મહારાજોના વ્યભીચાર અટકાવવાને મારામાં શક્તિ નથી કેમકે તેઓની મોટી કમાઈ સ્ત્રીઓની પાસેથી થાય છે, અને સ્ત્રીઓને દર્શન આવતાં જાંધ કરાય નહીં.

ઉલટ પાલટ—“મેં વાદીને ઓકરીઓની નીશાળમાં ઓકરીઓને ધનામ આપવા બોલાવ્યો હતો.”

(૨૦) ખટાઉ મકનજી—“હું જાતે લાટીઓ અને વલ્લભાચાર્યના પંથવાળો છું. જીવરાજ જાલુની પેઢિડીમાં લાગીઓ છું અને લાટીઆ જાતના વર વાંધા ચુકવું છું. આઠ નવ વરસ ઉપર ગોઠળદાસની વાડીમાં એક મહારાજે અનીતિ કરી હતી તે મને યાદ છે. સન ૧૮૫૫માં લાટીઆના મહારાજના સ્ત્રીઓને દર્શન બાબત બદોખસ્ત કરવાનો કરાવ થયો હતો તે વખતે હું હાજર હતો. એક મહારાજે પૈસા મેળવવા માટે હમને એકઠા કર્યા હતા તે પણ મને યાદ છે. ઘણા મહારાજો પૈસા મેળવવા માટે લોકોને એકઠા કરે છે. એકાદ મહારાજનું નામ લીધા વગર મારાથી તેની પુરતી હકીકત કહેવાય નહીં. પુરૂષ તથા સ્ત્રીઓનાં દર્શન જુદાં કરાવવા વાસ્તે મેં એક મહારાજને કહ્યું હતું. સ્ત્રી પુરૂષ બીડમાં એક બીજાની સાથે ધક્કા ધકીમાં આવે છે એ ઘણું અણુઘટતું છે. લીડાલીડમાં મારી નજરે કાંઈ બદકેલી પડી નથી. હમારા લોકો પોતાને ઘેર જ્યારે મહારાજને બોલાવે છે ત્યારે બાયડીઓ તેમની આગળ જાહેરાવના ગીત ગાય છે.”

(૨૧) નરશી જેઠા—ઉલટ પાલટ—(તું શું સાબેત કરવાને આવ્યો છે એમ પુછવા ઉપરથી સાક્ષી બોલ્યો કે) “મને શું ખબર કે તમે શું પુછવાના છો. પુછો તેનો જવાબ ” (ત્યારે ગી. બેલીએ તેને કાંઈ ખબર નહીં.)

(૨૨) ઠાકરસી નારણજી—હું વેપારી છું અને વાદીને ઓળખું છું, કંઈ માંડવીમાં અગીઆર કે બાર વરસ થયાં વાદીની આબરૂ ખરાબ બોલાય છે. વ્યભીચાર વીધે મેં તેની આબરૂ ખરાબ સાંભળી છે.

(૨૩) રવજી સુન્દરદાસ—હું વેપારી છું અને વાદીને ઓળખું છું કંઈ માંડવીમાં નીતી વીધે તેની આબરૂ ખરાબ હતી.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“બધા મહારાજ ખરાબ છે એ વાત સઘળા લોકો જાણે છે. કંઈમાં મેં સાંભળ્યું હતું કે વાદીની આબરૂ ખીજા મહારાજને કરતાં વધારે ખરાબ હતી. વાદી પોતાનાં ઘરમાં જુગાર રમાડતો હતો.”

(૨૪) કહાનદાસ મંછારામ—ગેરીસન ઇજનેર ખાતામાં હું આસીસ્ટન્ટ ઇજનેર છું. હું સુરતનો વતની છું અને વાદીને ઓળખું છું. નીતિ વીધે સુરતમાં વાદીની આબરૂ ખરાબ હતી.

ઉલટ પાલટ તપાસ—ઘણાજ ભાવકો સિવાય ખીજા ઓળખું વાદીને વીધે સાફ મત હોય એમ હું ધારતો નથી, વાદીને ઇશક તથા આંખના આળાનો છંદ હતો.

પાછી તપાસ—“મારા સાંભળવામાં આવ્યું હતું કે સુરત મધ્યે વાદીનાં મંદીરમાં જે સ્ત્રી દર્શન કરવા જતી તેની તરફ આંખનાં આળા કરીને વાદી હસતો હતો.”

(૨૫) જનાર્ધન રામચંદ્ર—“હું પોસ્ટ માસ્ટર જેનરલની ઓફીસ ખાતામાં છું. “કવી ચરિત્ર” નામનું એક મરાઠી પુસ્તક મેં રચ્યું છે, અને તે મધ્યે વલ્લભાચાર્યના પંથની ખીજા લખવાને વારતે કવી નર્મદાશંકર લાલશંકર ખાસેથી મને એક લખેલી પ્રત મળી હતી.”

(૨૬) કવી નર્મદાશંકર લાલશંકર—હું નાગર પ્રાદ્યલુ છું. હીંદુ વીધવાઓના પુનર્વિવાહની બાબતમાં મેં ઘણી ઉલટ લીધેલી છે. પુનર્વિવાહની બહાર સભામાં વાદીની સાથે તકારાર કરવામાં હું હતો, વાદીએ પુનર્વિવાહની વીરુદ્ધ પોતાનો વિચાર જણાવ્યો હતો. વલ્લભાચાર્યના પંથ વીધેની લખેલી પ્રત છેલ્લા આઠી જનાર્ધન રામચંદ્રને મેં આપી હતી. એ પ્રત મેં લખી હતી. વલ્લભાચાર્ય પંથના કેટલાક પુસ્તકો મેં સારી પેઠે વાંચ્યાં છે, અને તન, મન, ધન

અર્પણ કરવા વીશે મને કાંઈપણ શક નથી એ અર્પણ કરવામાં બા-
ચડી, છોકરી, છોકરા, ધન માલ બધું આપ્યું. વાદીની આખર દરએક
ઠેકાણે સુરત, (કચ્છ) માંડવી; મુળઈ વગેરે ઠેકાણે હલકી બોલાય
છે, કાલાભાઈ લલ્લુભાઈ નામના સાક્ષીને હું આજીખું છું તેણે સુ-
રતમાં વાદીની અનીતિ વીશે મારી પાસે વાત કરી હતી.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“સાત વરસ થયાં હું કવિતા બનાવું છું
વલ્લભાચાર્ય પંથની અનીતિ વીશે હું મારે ઘેર લાપણ કરું છું તે
એવી મતલબથી કે મહારાજને માનનારા સેવકોની શુદ્ધ ઠેકાણે આવે
અને નહારા મહારાજને છેડી દે, એકાદો મહારાજ કદાચ સારો હશે
પણ તેમ હું જીવણજીને ગણતો નથી. મહારાજનાં પુસ્તકો મને
શાસ્ત્રીઓએ આપ્યાં તે મધ્યેથી મેં એ પંથ વીશે લખ્યું તન, મન,
ધન, મહારાજને અર્પણ કરવાનું એ પુસ્તકોમાં લખ્યું છે, એ વીશે
મારી પાકી ખાતરી છે, એ પુસ્તકોના જે અર્થ મેં કીધા છે, તે
શાસ્ત્રીઓએ કબુલ રાખ્યા છે. હું દર વરસે એક વખત સુરત જાઉં છું
પણ ગયે વરસ ગયો નથી. સુરતમાં વાદીની ખરાબ આખર હતી
તે વીશે લાઘણલની બીના છપાઈ તેની અગાઉ પ્રતીવાદીને મેં કહ્યું હતું.

પાછી તપાસ—“હું ગુજરાતી લીક્ષનરી બનાવું છું તે સખતે
ગયે વરસ હું સુરત જઈ શક્યો નહીં. જે શાસ્ત્રીઓએ મારા અર્થ
કબુલ કર્યો તે શાસ્ત્રીઓ મહારાજના આશીર્વાદ છે, અને તેઓને
લુકસાન પુગે તેટલા માટે તેઓના નામ લેવાને હું આંચકો ખાઉં
છું. વલ્લભાચાર્ય પંથમાં નીતિ છેજ નહીં. મહારાજે ધર્મ ઉપદેશ
કરતા નથી માટે વલ્લભાચાર્ય પંથના પણ ધર્મશુદ્ધ કેહેવાય નહીં,
ત્યારે બધા હિંદુઓના ધર્મશુદ્ધ શાના કેહેવાય ?

(૨૩) રામદાસ ભાણજી—“હું ભાટીઓ અને વલ્લભાચાર્ય
ધર્મ પાળનારો છું. લાઘણલની બીના લખાઈ તેની અગાઉ ગુજ-
રાતી વર્તમાન પત્રમાં મહારાજની વીરુદ્ધ મેં ઘણીએક બીના
લખી છે મુળઈ ટાઈપગ્રામાં પણ મેં એ વીશે કેટલાએક ચર્ચા પત્રો
લખ્યા છે. તે લખવામાં મહારાજની અનીતિ તથા ઇશ્વરી દાવાની
વાતો. જાહેર. પા.૧. છે.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“માન પંથમાં કેટલીએક અનીતિ છે
અને અનીતિને હું ધીકકારું છું તોપણ હજી હું એમાં રહેલો છું
મહારાજને વીશે જે

મને કાંઈ મદદ કીધી નથી મે મહારાજને ગાળ દીધી નથી પણ તેમની અનીતિ બાહેર પાડી છે, ‘જોબ દોસ્ત’ પત્રનો હું અધીપતી છું, અને એ પત્ર સુધારવાળા જોબજોનુ વાળ ત્ર કહેવાય છે”

(૨૮) ત્રીલોપનદાસ દ્વાન્દ્વાદાસ—ઉલટ પાલટ તપાસ—“હું જોકાદાસ તેજપાળ એન્ગલો વર્નાક્યુલર ગુલનો પેહિલો આમી સ્ટટ ટીચર છું અને વલ્લભાચાર્ય ધર્મ પાળુ છું આ મુકદ્દમાનો પારસી પ્રતીવાદી આજ સવારે મારે ઘેરે આંચો અને બોલ્યો કે સુપ્રીમ કોર્ટમાં તમારી સાહેલીની જરૂર પડશે તેનો સમન મને અર્ધો કલાક થયા મળ્યો છે મહારાજના આચરણ વીધે શુજરાતી વર્તમાન પત્રોમાં મે ઘણીએક ખીના લખી છે, પાચ વરસ થયા મહારાજના મદીરમાં દર્શન કરવા હું ગયો નથી ”

(૨૯) નાનાલાલ પેસ્તાનજી—“હું આખુલ નો અધીપતી છું ‘આખુલ મધ્યે ચર્ચા’ પત્ર છપાવવાને વાસ્તે મહારાજની તરફથી મારા ધારવા પ્રમાણે પ્રભુદાસ આંચો હતો ”

(૩૦) નાનાલાલ રેસ્તમજી રાણીના—“આ મુકદ્દમા મધ્યે હું પ્રતીવાદી છું, અને ‘યુનીયન’ પ્રેસનો મેનેજર તથા એક માલેક છું. ‘સત્ય પ્રકાશ’ પત્રનો હું છાપનાર હતો અને પ્રતીવાદી ઠરસન દાસ તેનો અધીપતી હતો એ પત્ર પૈરાનો ફાયદો મેળવવા વાસ્તે નહી, પણ દેશીઓના સુધારાને વાસ્તે કહાલવામાં આંચુ હતું. પેદા શના કરતા તેનો ખર્ચ ઘણો વધારે થતો હતો વાદી જહુનાથજી મહારાજના ‘સ્વધર્મ વર્ધક’ નામના ચોપાનીયાના કેટલાક અંક મે છાપ્યા છે એ છાપવાને વાસ્તે મહારાજનો કેસ ચલાવનાર પ્રભુ દાસ મારી પાસે આંચો હતો તેનું ખીલ ઠાકટર ધીરજરામ દલપત રામે મહારાજની તરફથી ચુકવી આપ્યું હતું

(પ્રતીવાદીની તરફનો મુકદ્દમો અહી ખલાસ થયો)

(વાદીના ખારીસ્ટર મીં બેલીએ વાદીની તરફથી સાક્ષીઓ બોલાવવા કે નહી તેના વિચાર કરવાને કોર્ટ પાસેથી થોડોએક વખત માગી લીધો ત્યાર પછી સુમારે અર્ધે કલાકે પ્રતીવાદીએ વાદીને વીધે આપેલો પુરાવો રદ કરવાને માટે સાક્ષીઓ બોલાવવાનો મીં બેલીએ ઠરાવ કીધો પહેલું નામ લાલુભલ મોતુમલનું બોલાવવામાં આંચુ એ શખસ વાદીની તરફનો સાક્ષી હોવા છતાં કોર્ટનો હુકમ તોડીને આ મુકદ્દમાની તપાસ ચાલુજવાને કોર્ટની અદર કેટલીએક વખત

બેઠો હતો. તેને ચીફ જસ્ટીસે સોગન આપીને એ વાત ત્રણ વખત પુછી; પણ તે નામુકર જવા ઉપરથી ખીજા ત્રણ શાક્ષીઓએ સાબીત કીધું કે તે કોર્ટની અંદર મુકદ્દમો સાંભળવાને બેઠો હતો. એ ઉપરથી કોર્ટે તેને એક દીવસ કેદખાનામાં કેદ રાખવાનો હુકમ કીધો.)

(પ્રતીવાદીના પુરાવો રદ પાડવાને વાદીના સાક્ષીઓ)

(સતરમો દીવસ; શનીવાર, તા. ૨૨ મી ફેબ્રુઆરી.)

(૧) લાલુભલ મોતુભલ—હું જાતે મુલતાની છું અને વલ્લ-લાચાર્યનો ધર્મ પાળું છું. સંવત ૧૯૦૭ માં વાદી જહુનાથજી મહારાજ બેઠ મધ્યે આવ્યો હતો તે મને યાદ છે. હું દરરોજ તેનાં દર્શન જતો હતો. તેની ઉંમર તે વેળાએ ૨૩ કે ૨૪ વરસની હતી, અને તેની સ્ત્રી મરણ પામેલી હતી. લક્ષ્મીલાલ ખીમજીને હું હમણાં જોળાણું છું. બેઠમાં વાદીની પાસે આવતો મેં ઠંદી તેને દીઠો ન હતો. બેઠમાં વાદીની આબરૂ ઘણી સારી હતી અને તેની અનીતિ તથા અપ-વિત્રાધ વીધે ઠાંધ બોલવામાં આવતું નહીં હતું. જમનાથજી મહારાજની હવેલીમાં વાદીએ ઉતારો કીધો હતો. વૈષ્ણવો તેના દર્શન કરવાને આવ્યો દીવસ જતા હતા. તેની સાથે દશ બાર ચાકર હતા; પણ કોઈ વીરક્ત નહીં હતો. માંડવીનો એક લાદીઓ પણ તેની સાથે હતો. બેઠ મધ્યે ઘણા એક મંદીરો છે તે મધ્યે એક મંદીર લક્ષ્મીજીતું છે જે ચોરડામાં લક્ષ્મીજીની મુર્તિ છે તે ચોરડો દશ કે બાર ચોરસ ફુટ છે. તેની બહાર એક ચોક છે. લક્ષ્મીજીના અંદના ચોરડામાં દા-ખલ થવાને ગાયકવાડની સરકારની એક અથવા બે ઠેકરીનો ઠર અપ-વામાં આવે છે. વાદી ત્યાં વસત પંચમી ઉપર આવ્યો હતો. એ હ-હાડામાં મુર્તિની ઉપર શુભાલ નાંખવામાં આવે છે. અને લક્ષ્મીજીના મંદીરમાં વૈષ્ણવોની ઉપર નાંખવામાં આવતો નથી. બેઠના તેર મંદીર (પાસે પાસે) તે મધ્યેના કુત ત્રણ મંદીરમાંજ વૈષ્ણવોની ઉપર શુભાલ નાંખવામાં આવે છે. અને બીજા મંદીરોમાં ફાગણ વદ ૧ સીવાય વૈષ્ણવોની ઉપર શુભાલ નાંખવામાં આવતો નથી. બેઠમાં હું શુભાલનો ધંધો કરતો હતો. લક્ષ્મીજીના મંદીરમાં મહારાજ જ્યારે મુર્તિની ઉપર શુભાલ નાંખે છે ત્યારે તેની આસપાસ ખીજા ચાર મંદી-રના પ્રદક્ષિણારી (પુઝારીઓ) ઉભા રહે છે અને પુરૂષ તથા સ્ત્રીઓ છેટે બુદ્ધાં ઉભા રહે છે. ચોરડાની બહાર પુરૂષ તથા સ્ત્રીઓની ભીડ સાથે સાથે હોય છે. એ તર મંદીરની ઉપર ચાર ગાદીવાળા સત્તા ચલાવે છે.

લક્ષ્મીજીના મંદીરમાં પ્રવેશ્યા પછી ત્યાં ચાર સ્ત્રીપાઠની ચોટી રાખવામાં આવે છે. ચર્ચસ્પર્ષ કરવાને કર નહીં આપે તે જાહાર રહીને દર્શન કરે છે. દહાડામાં જે વખત મહારાજ બધાં મંદીરની પરીક્રમા કરવાને આવે છે અને તે અર્ધા કલાકમાં પુરી કરે છે. મેં જેટમાં રસ મંડળી વીશે કાંઈ સંભાળ્યું નહીં હતું એ વીશે ફક્ત આંહીજ મેં વર્તમાન પત્ર મધ્યે વાર્યું.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“હું ફરીથી સોગન ખાધને કહું છું કે કોર્ટ મધ્યે આ મુકદ્દમા સાંભાળવાને માટે હું બેઠો નથી. હું બેઠો હતો એ વીષે જેઓએ સોગંદ ખાધા તે ખોટા હતા તે હું કહી શકતો નથી. તેઓએ ખરા સોગંદ ખાધા હતા.” (સર જોસેફ આરનોલ્ડે કહ્યું કે આ માણસના બોલવા ઉપર કાંઈ પણ લેણેસો રાખી શકાય નહીં. તે જે કાંઈ બોલે તો તે હું કાંઈ પણ વજન આપી શકતો નથી.)

(૨) દેવીદાસ હંસરાજ—“હું ભાટીઓ અને દારકાનો રહેવાસી છું મારો શુદ્ધ નંદુલ મહારાજ મરણ પામ્યો છે. વાદીને હું જાણ્યું છું અને તેને દારકામાં ૧૯૦૭ ના વરસમાં મેં દીઠો હતો. મારી છોકરીના લગ્ન ઉપર મેં તેને મારે ત્યાં દીઠો હતો નીતિ અને પવિત્રાઈ વીષે તેની આબરૂ સારી હતી. મેં તેને એક જુદી ધર્મશાળામાં ચાર પાંચ દીવસ સુધી રાખ્યો હતો. જેટમાં તેર મંદીરમાં સાત મંદીર (તે મધ્યે લક્ષ્મીજીનું પણ) ગાયકવાડ સરકારના હસ્તકમાં છે. દરેક મંદીરમાં એક જોગદાર હોય છે લક્ષ્મીજીના મંદીરમાં શુભાલ હતો મેં કદી દીઠો નથી. રસ મંડળી વીષે જેટમાં મેં કાંઈ સાંભળ્યું નથી. અગર જો મેં સાંભળ્યું હોય તો એ રસ મંડળીવાળાઓને હું શીક્ષા કર્યા વગર રહેત નહીં. હું દારકાનો કુમાવીસદાર (વડો સરકારી કારભારી) હતો. મુખર્જના શુજરાતી વર્તમાન પત્રોથી મેં રસ મંડળી વીષે જાણ્યું હતું તે સિવાય હું કાંઈ જાણતો નથી.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“ત્રણ વરસ સુધી ગાયકવાડ સરકારે મને નજર કેદમાં રાખ્યો હતો. અને તે જોટલા માટે કે બીજા રાજની હદના ચોરોને મેં પકડ્યા હતા. ‘સારટ’ સાહેબે મારી તપાસ કરીને તેનો રીપોર્ટ કીધો હતો. તેણે મને પાંચ હજાર રૂપિયાનો દંડ કીધો નહીં હતો, ત્રણ વરસ હું નજર કેદ હતો. તે વખતમાં જેટના મંદીરમાં હું ગયો નહીં હતો. ‘પારસી રીફોર્મર’ હું ખરીદ કરતો હતો તેમાં મહારાજના વીરૂધ્ધ મારા વાંચવામાં આવતું હતું. લક્ષ્મી-

જીના મંદીરમાં ગુલાલ ઉડતો મેં જોયો નથી. પણ ત્યાં ઉડે છે કે નહીં તે હું બાણતો નથી. ગાયકવાડ સરકારને હસ્તક છ મંદીર છે, તેમાંનાં પાંચ મંદીરનું એકજ છાપડું છે. લક્ષ્મીજીનું મંદીર એ પાંચ મંદીરની સાથે આવ્યું અને તેનો દેખાવ ઘરના જેવો લાગે છે. ”

(૩) મીઠારામ પુરોહિતમ—“ વાદીને હું ઓળખું છું. ૧૯૦૭ ના વરસમાં મેં તેને જેટમાં દીઠા હતો. કુમાવીસદારનાં ગુમાસ્તાનો હું કારકુન હતો. અને જેટ મધ્યે જે મહારાજે આવતા તેની પાસે મને તે મોકલતો હતો. તેણે મને વાદીની પાસે પણ મોકલ્યો હતો. વાદી જ્યારે મંદીરમાં જતો હતો ત્યારે હું તેની સાથે જતો હતો. વાદી દ્વારકાનાથજીના મંદીરમાં ઉતર્યો હતો, નીતિ વીપે તેની આળસ ધણી સારી હતી. તેની સાથે મંદીરમાં હું ચાર સીપાઈ લઈને જતો હતો. એ વેળાએ હું એની પાસેજ રહેતો હતો; પણ મેં કાંઈ તેની અનીતિ જોઈ નથી. રસ મંડળી વીપે મેં કહી સાંભળ્યું નથી.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“ હમણા તમે જોલો છો ત્યારેજ મેં રસ મંડળીનું નામ સાંભળ્યું. તેની અગાઉ મેં કહી સાંભળ્યું નહીં હતું. દ્વારકાદાસજી અને જગન્નાથજીનું મંદીર એકજ. વાદીની આળસ વીરૂદ્ધ આજ સિવાય કહી મેં સાંભળ્યું નથી, વાદીની સાથે મુલાકાત જેટમાંજ થઈ હતી. હું મુંબઈમાં પંદર દહાડા થયા આવ્યો છું. વાદીની ઉપર વ્યભીચારના અપરાધ મુકાબામાં આવ્યા છે તે મેં જાણેજ સાંભળ્યું. મેં છેલ્લા સાક્ષીને જોયો. જેટ મધ્યે હું જ્યારે હતો ત્યારે તે કુમાવીસદાર નહીં હતો. મહારાજની પાસેજ હું બેસી રહેતો હતો, અને વાદી થોડો વાર બહાર જવાને હુકમ કરે તો જાળી નહીં. ગાયકવાડ સરકારના સીપાઈ પણ વાદીને એક પળવારની રેઠો મુકતા નહીં હતા.

પાછી તપાસ—“ રાજકોટથી આવ્યા પછી વાદીની અનીતિ વીપે મેં વર્તમાન પત્રોમાં સાંભળ્યું, જેટના મંદીરમાં હું વાદીની સાથે જતો હતો ત્યારે તેણે મને બાહાર જવાનું કોઈ દહાડે કહ્યું નહીં હતું. જે જે ચોરડામાં મહારાજ જાય ત્યાં તેની પાછળ હમેશા સીપાઈ રહેતાજ હતા. તેના સુવાના ચોરડામાં પણ સીપાઈઓ રહેતા હતા. તેને એક પળની એકલા છોડતા નહીં હતા. વાદીના ખવાસ (ચાકર) પણ તેને એક પળ રેઠો મુકતા નહીં હતા. (કોર્ટના પુછવા ઉપરથી) મહા મહીનામાં મેં વાદીને જેટ મધ્યે જોયો હતો, અને તે ત્યાં દશ માસ નીચા નેચા રહ્યો. વાદી જોતાં રહે ત્યારે દ્વારકાદાસજીના

મંદીરમાં મેં ગુલાલ ઉડતાં જોયો હતો. બીજા કોઇ પણ મંદીરમાં ગુલાલ ઉડતો નથી. મહારાજ તથા પ્રદક્ષિણારીઓ વૈષ્ણવની ઉપર ગુલાલ ઉડાડે છે. પુરૂષ તથા સ્ત્રી અર્ધા રૂપીઆનો કર આપતા તે સુર્તીના ચરણ-સ્પર્શ કરવાને અંદર દાખલ થઈ શકતા હતા. સુર્તીનાં મંદીરમાં મહારાજ હાજર હોય તો સુર્તીના દર્શન કરીને પછી મહારાજના દર્શન કરે.”

(૪) રાધવજી નાથા—“હું જ્ઞાતે ભાટીઓ અને વદલભા-ચાર્યનો ધર્મ પાળું છું. ૧૮૫૧ ના ફેબ્રુવારી મહીનામાં વાદીને મેં ખેટ-માં દીઠો હતો. હું ખેટમાં ગયો ત્યારે મહારાજ દ્વારકા તરફ જવાને ની-કળ્યા હતા પણ પાછા દશ કે બાર દીવસમાં ખેટ મધ્યે આબ્યા હતા. હું વાદીના દર્શન કરવાને જ્યારે ત્યારે જતો હતો. મેં ખેટમાં તેની અનીતિ વીધે કાંઈ સાંભળ્યું નથી.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“હું જાત્રા કરવાને ખેટમાં ગયો હતો. હું ચોક્કસ કહું છું કે હું તે વખત મુંબઈમાં દલાલી કરતો નહીં હતો. આ અદાલતમાં મહારાજની વીરૂદ્ધ સાહેલી આપવી અથવા તેની શુભ વાત જાહેર કરવી એમાં પાપ છે. હું કશ્ચમા હતો ત્યારે સાહેલી નહીં આપવાના બંદોબસ્ત ઉપર મેં સહી કીધી નથી. (કોર્ટના પુછવા ઉપરથી) મથુરાદાસ લવજીએ મહારાજની વીરૂદ્ધ સાહેલી આપવામાં પાપ કીધું છે. આખી દુનીયા કહે છે કે તેણે પાપ કીધું. મુસલમાનો પણ કહે છે. (મુંબઈ મધ્યે સાહેલીનો બંદોબસ્ત કરવાને ભાટીઓએ મળ્યા હતા કે નહીં તે વીષેનો પાધરો જવાબ નહીં આપ્યાથી આ સાક્ષીને વીસ રૂપીઆનો દંડ કરવામાં આબ્યો.) મેં સાંભળ્યું કે મુંબઈમાં ભાટીઓનું મહાજન બંદોબસ્ત કરવાને એકઠું થયું હતું. મહારાજની વીરૂદ્ધ કાંઈ વાત હોય તો હું કોર્ટમાં કહું, હું ધારું છું કે મહારાજ કદી ખરાબ કામ કરેજ નહીં. તે હમારો શુરૂ થાય અને બધી બાયડીઓ તેની દીકરી ગણાય છે.”

(૫) ત્રિમજી પુન્ન—“હું પોકરણો કાદાણુ છું. ખેટ મધ્યે રાધાજીના મંદીરમાં મેં પંદર કે વીસ વરસ ચાકરી કીધી છે. દશ કે બાર વરસ ઉપર વાદી ખેટ મધ્યે આબ્યો હતો ત્યારથી હું તેને જોળણું છું. તે રાધાજીનાં મંદીરમાં રોજ બે વખત આવતો હતો. તેની સાથે હમેશ ખવાસ રહેતા હતા. મેં વાદીને વીધે કોઈ અની-તિની વાત જોઈ અથવા સાંભળી નથી. હમારા મંદીરમાં ગુલાલ ઉડાડવાને ચાલ નથી. હમારા (રાધાજીના) મંદીરમાં તથા લક્ષ્મી-જીના મંદીરમાં ફક્ત સુર્તી ઉપર ગુલાલ નાંખવામાં આવે છે.”

નાથજીનાં મંદીરમાં મુર્તિ ઉપર ગુલાલ છાંટયા પછી ફક્ત પુનરી-
ઓજ ગુલાલ ઉડાડે છે અને તે ફક્ત ગવર્ધઆઓની ઉપર. નીતિ-
વીપે વાદીની આબરૂ બેટમાં ઘણી ચારી હતી.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“આજદીન (હમણા) મુખી વાદીની
અનીતિ વીપે કાંઈ પણ વાત મેં સાંભળી નથી. હું રણછોડજી મહા-
રાજનો સેવક છું. એ મહારાજ લીલા વીસતાર (મરણ) પામ્યા છે.”

(૬) પરસોનમદાસ દુર્લભભાઈ—“હું મુસ્તનો દેહવાચી
હોતો. વાદીને તથા તેના બાપને ઓળખું છું. હું મુસ્ત મધ્યે દેહનો
હોતો ત્યાં મુખીની નીતિ વીપે વાદીની આબરૂ ઘણી ચારી હતી. મુસ્-
તમાં તથા મુંબઈ આગ્યા પછી પણ વાદીની અનીતિ વીપે મેં કાંઈ
સાંભળ્યું નથી, હું મુંબઈમાં તેના દર્શન કરવાને જતો હોતો પણ
તેની ચાલમાં મેં કાંઈ પણ અધરીન કામ દીઠું નથી.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“ફક્ત ત્રણ ચાર મદીના ઉપર મેં
સાંભળ્યું કે વાદીની ઉપર વર્તમાન પત્રો મધ્યે વ્યભીચારનો અપરાધ
મુકવામાં આવ્યો છે તે સિવાય મેં કાંઈ સાંભળ્યું નથી. ચીમનજી
મદારાજના મંદીરમાં જાંઘાબસ્ત કરવાને સલા ભરાય હતી તે મેં
સાંભળ્યું હતું.”

(૭) પરસોનમદામ દયારામ—“હું વાણીઓ અને વદલમા-
ચાર્ય ધર્મ પાળનારો છું. હું મુસ્તનો ઘણા વરમનો દેહવાચી છું
અને વાદીને ઓળખું છું. મુસ્તમાં નીતિ વીપે મેં વાદીની ઘણી ચારી
આબરૂ સાંભળી હતી.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“મુંબઈ અથવા મુસ્તમાં મેં વાદીની
વીરૂદ્ધ કાંઈ સાંભળ્યું નથી. ચાર પાંચ મદીના ચયા હું મુંબઈમાં
આગ્યો ત્યારે મેં સાંભળ્યું કે વાદીની ઉપર વ્યભીચારનો અપરાધ
મુકવામાં આવ્યો છે. મદારાજને શ્રી અર્પણ કરવી એ વાત ઘટન
કે અણઘટલી છે તે હું જાણતો નથી. મદારાજને હું ઉપર પ્રભાવે
ગણું છું, અને તેની વીરૂદ્ધ નાણી પુરવામાં પાપ અમળું છું.

પાછી તપાસ—“મદારાજને હું માન આપું છું તેથી કેટલાં
હું કાંઈ જાણુંબોલનાર નથી. તેની અનીતિની મને ખબર હોય તો તે
હું કેટલાં બહિર મૂકું; (સર જોમેશ્વર આરન રાના પુત્રવા ઉપરથી)
મદારાજ અપદત્ત કામ કરેજ નહીં. અનીતિ કરવી એ અપદત્ત કામ

ઠહેવાય.”

(૮) પ્રભુદાસ દયારામ—“ હું સુસ્તનો રહેવાસી અને રામદાસ પુરશોતમદાસની પેહેડીનો મુનીમ છું; વાદીને હું ઓળખું છું. નીતિ વીધે તેની ઘણી સારી આબરૂ છે. સુસ્તથી મુંબઈ આવ્યા પછી મેં તેની અનીતિ વીધે કંઈ સાંભળ્યું નથી.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“ મારી પેહેડીના કામ કાંજને લગતા કાગળ સિવાય બીજા કાગળ મને સુસ્તથી આવતા નથી. પચીસ ત્રીસ વર્ષ થયાં હું મુંબઈમાં છું. મુંબઈમાં હું વાદીના દર્શન કરવા જતો હતો. આ ફરીયાદી મંડાઈ તેની અગાઉ મને ખબર નહીં હતી કે વાદીની ઉપર વ્યભીચારનો અપરાધ મુકવામાં આવ્યો છે. બે ત્રણ વરસ થયાં મહારાજાની અનીતિ વીધે મેં સાંભળ્યું છે; પણ રસ મંડલી વીધે મેં કંઈ સાંભળ્યું નથી મંદીર મધ્યે જે અર્ચામૃત આપવામાં આવે છે તે મેં પીધું છે. ગુરૂથી પાપનું ક્ષમ થાયજ નહીં (સર માથીઉ સાસના પુછવા ઉપરથી) કોઈ બરોસાદાર માણસ મને કહે કે મહારાજા ખરાબ કામ કરે છે તો હું તે વાત માનું ખરો.”

(૯) નારાયણદાસ ત્રીજીજીખણદાસ—“ હું સુસ્તનો રહેવાસી છું અને આશરે બે મહીના થયા મુંબઈ આવ્યો છું. વાદી મારો ગુરૂ થાય. દશ બાર વરસ થયા હું દરરોજ તેના દર્શન કરવા જાઉં છું નીતિ વીધે તેની ઘણી સારી આબરૂ છે મુંબઈમાં હું બ્યારે ત્યારે તેના દર્શન કરવા જાઉં છું. વાદીનો બાપ સંવત ૧૯૦૮ કે ૯ માં મરણ પામ્યો. વાદીએ સુસ્તમાં પોતાને ખર્ચે સંસ્કૃત નીશાળ કહાડી છે, છોકરીઓની નીશાળ કહાડી નથી.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“તે નીશાળ વીધેની વાત મેં વાદીની પાસેથી સાંભળી છે. આજ અથવા કાલની ઘડી સુધી મેં વાદી તથા ત્રીજા મહારાજાની અનીતિ વીધે સાંભળ્યું નથી.”

(૧૦) મોરારણાથ ત્રીજીજીખણ—“ મુંબઈ તથા સુસ્તમાં હું સરાફનો ધંધો કરું છું સન ૧૮૫૮ માં નામદાર રાણીએ આ દેશનું રાજ પોતાના હાથમાં લીધું ત્યારે નાના કરજદારોનાં કરજ ચુકવી મેં તેઓને જેલમાંથી છોડાવ્યા હતા વાદીને હું ઓળખું છું નીતિ વીધે તેની આબરૂ સારી છે મુંબઈમાં કે સુસ્તમાં મેં તેની અનીતિ વીધે સાંભળ્યું નથી હું સુસ્ત ગયો ત્યારે તેણે નીશાળ કહાડી છે, એવું મારા સાંભળવામાં આવ્યું નહીં હતું.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“વાદી તથા બીજા મહારાજોની અનીતિ વીધે મેં સાંભળ્યું નથી. મહારાજો અનીતિ કરે છે એવી વાત મેં એદલત કરામતની દુકાન મધ્યે કરી નથી.”

(૧૧) મનમુખરામ ખુશાલદાસ—“હું ગોપાળરાવ મહારાવની પેઢેડીનો મુનીમ છું ચારેક વરસ થયાં હું મુંબઈમાં આવ્યો છું. ચારેક વરસ હું સુસ્તમાં રહ્યો હતો અને વાદીને આગળથી છું ત્યાં હું ઘણું કરીને દરરોજ વાદીનાં દર્શન કરવા જતો હતો. નીતિ વીધે તેની આગળ સારી હતી, તેનો અનીતિ વીધે મેં કાંઈ પણ ગપ અથવા ખુમાટો સાંભળ્યો નથી. જો હોત તો સાંભળ્યાં વગર રહેત નહીં.”

ઉલટ પાલટ તપાસ—“હું સુસ્તમાં હતો ત્યારે જહુનાથજી બેઠ ગયો છે એવું મેં સાંભળ્યું નહીં હતું. આ મુકદ્દમો આવ્યા પછી થોડે દીવસે મેં મહારાજોની અનીતિ વીધે સાંભળ્યું. તેની અગાઉ મેં સાંભળ્યું નહોતું.”

(અદારમો દીવસ; સોમવાર, તા. ૨૪ મી ફેબ્રુવારી)

(૧૨) નાનાભાઈ કરશનદાસ—“હું રૂનો વેપારી તથા ભરૂં થતો રહેવામી છું દર વરસે હું સુસ્તમાં જાઉં છું. વાદીને મળવા હું કદી ગયા નથી, પણ સુસ્તમાં મેં તેને જતાં આવતાં દીઠેલો છે, મેં તેની આગળની વિરૂદ્ધ કાંઈ સાંભળ્યું નથી.”

ઉલટ પાલટ તપાસ—“ગુરૂને વીધે સાચી વાત કહેવામાં હું પાપ સમજતો નથી, ફક્ત આજેજ મેં વાદીની આગળની વિરૂદ્ધ સાંભળ્યું. સુસ્તમાં હું કદી તેને મળવા ગયો નથી.”

(૧૩) નરોત્તમદાસ હરીભાઈ—“હું સુસ્તના નવાળનો મહેતો છું અને સાતે વાણીઓ છું. વાદીના તથા વાદીના બાપના દર્શન કરવાને હું એક વખત રોજ જતો હતો. વાદીની નીતિ વીધે તેની આગળ સારી હતી સુસ્તમાં તેણે ત્રણ ચાર વરસ થયાં પોતાને ખર્ચે નીરાળ ઉપાડી છે. તે હું જાણું છું.”

ઉલટ પાલટ તપાસ—“વાદીને મેં મારે ઘેર કદી પધરાવ્યો નથી. આશરે એક વરસ ઉપર મેં સાંભળ્યું કે છાપાવાળાએ વાદીની વિરૂદ્ધ લખ્યું છે. તેની અગાઉ મેં કાંઈ સાંભળ્યું નહીં હતું (કોર્ટના પુછવા ઉપરથી) મહારાજનો આગ્રહ વીધે કોઈ ભુમ ઉપર તે હું માનું નહીં. ખરાબ કામ એટલે ‘વરજનાઆર્ય’ ના ધર્મથી ઉલટું કામ

મહારાજ કરે નહીં. ધર્મમાં મહારાજને ખાયડી અપાર્ણ કરવાનું લખ્યું હોય તો પણ તે કામ હું ખરાબ સમજું છું.

(૧૪) ભુખણદાસ કીશોરદાસ—“હું નસરવાનજી લાવન-ગરીઆની આકરીમાં છું અને એક વર્ષ થયાં મુંબઈ આવ્યો છું. વાદી મારો ગુરૂ થાય અને હું તેના દર્શન કરવા મુંબઈ જતો હતો. નીતિ વીધે તેની આબરૂ ઘણી સારી હતી.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“ચોડાં વરસ ઉપર વાદીએ સુસ્તમાં બસતીથી બરકર્મ કીધું હતું તેને માટે તેને બહાર જવું પડ્યું એ હું કહી શકતો નથી. બ્રહ્મ સંબંધમાં મંત્ર પ્રમાણે ચાલવાને હું તેની સાથે બંધાયેલો છું. મહારાજની વીરૂદ્ધ સાચી વાત કેહેવામાં હું પાપ સમજતો નથી. હું મારા આખા જન્મકાળમાં બુદ્ધિ બોલ્યો નથી. મહારાજથી ખરાબ કામ થાયજ નહીં. કોઈ પણ મહારાજની અનીતિ વીધે મેં કદી સાંભળ્યું નથી.”

(૧૫) હરગોવંદ મુલચંદ—“હું માણેજી તથા બમનજી ખરોદજી કામાની કુંપનીમાં મહેતો છું. વાદી મારો ગુરૂ થાય. સુસ્તમાં નીતિ વીધે તેની આબરૂ ઘણી સારી હતી. તેના મંદીરમાં મેં કાંઈ પણ અનીતિ જોઈ નથી.

ઉલટ પાલટ અપાસ—મહારાજને હીડોળા ઉપર બેલાવવામાં આવે છે કે નહીં તે હું કહી શકતો નથી. સન ૧૮૫૧ માં વાદી સુસ્તથી જતો રહ્યો; પણ બહાર પાંચ વરસ રહ્યો કે સાત તે હું કહી શકતો નથી. સુસ્તમાં મેં કોઈ પણ મહારાજની વીરૂદ્ધ સાંભળ્યું નથી. મુંબઈમાં ફક્ત બે ત્રણ મહીના થયાં છાપામાં સાંભળ્યું. (કોર્ટના પુછવા ઉપરથી) મહારાજની સામે સાક્ષી નહીં આપવાનાં કારણ કરવાને વાસ્તે કોઈ પણ ભાડીઆને શીક્ષા થઈ એવું મેં સાંભળ્યું નથી. મેં એટલુંજ સાંભળ્યું કે કેટલાક ભાડીઆ લડતા હતા અને તેને માટે તેઓને સજા થઈ. મહારાજ ગુરૂ એટલા માટે તેઓથી ખરાબ કામ થાય નહિ મહારાજની વીરૂદ્ધ ખરાબ વાત બોલાતી હોય તો હું માનું નહીં, કેમકે મહારાજ થઈને ખરાબ કામ કરેજ નહીં; અને કોઈ શખસ એમ કેહે કે મહારાજે ખરાબ કામ કીધું તો હું માનું નહીં.”

(૧૬) કહાનદાસ દુલસદાસ—ઉલટ પાલટ તપાસ—“સુસ્તમાં મેં વાદીની વીરૂદ્ધ કાંઈ સાંભળ્યું નથી. તે મારો ગુરૂ થાય.

હમારા ધર્મ પ્રમાણે તેની સારી ચાલ વીધે હું કહું; પણ ગુરૂની માઠી ચાલ વીધે મારાથી કંઈ પણ કેહેવાય નહીં.

પાછી તપાસ—“કાંઈ પણ શરમ વગર ગુરૂને વીધે બી સાચી વાત કેહેવી જોઈએ (કોર્ટના પુછવા ઉપરથી) મહારાજને વીધે કાંઈ ખરાબ વાત હોય તો અહીં સાબીત થવી જોઈએ.”

(૧૭) બાળકૃષ્ણ ઉમેદરામ—“હું અમદાવાદી સરાફ છું અને વલ્લભાચાર્યના ધર્મ પાળું છું. સન ૧૮૪૮ કે ૪૯ માં મેં વાદીને અમદાવાદમાં દીઠો હતો. તે ત્યાં પાંચ છ મહીના રહ્યો હતો. બીજે ત્રીજે ફહાડે હું તેનાં દર્શન કરવા જતો હતો. નીતિ વીધે તેવી આબરૂ ઘણી સારી હતી. તેની અનીતિ વીધે મેં કાંઈ સાંભળ્યું નથી.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“અમદાવાદમાંથી એક મહારાજ એક જીવાન નાગર બ્રાહ્મણીને કહાડીને વડોદરે લઇ ગયો તે વીધે મેં કાંઈ સાંભળ્યું નથી પાંચ છ વરસ થયાં હું મુંબઈમાં છું અને ફક્ત ત્રણ ચાર મહીના થયાં મહારાજની અનીતિ વીધે સાંભળું છું.”

(૧૮) ભાઈચંદ કેવડ—“હું અમદાવાદથી આવ્યો છું સન ૧૮૪૮ કે ૪૯ માં વાદીને મેં અમદાવાદમાં દીઠો હતો, અને એક બે વખત હું તેના દર્શન કરવાને ગયો હતો. નીતિ વીધે તેની આબરૂ ઘણી સારી હતી,

ઉલટ પાલટ તપાસ—“ફક્ત બે મહીના થયા વર્તમાન પર ઉપરથી મેં વાદીની અનીતિ વીધે સાંભળ્યું. તેની અગાઉ મેં કાંઈ પણ મહારાજની અનીતિ વિધે સાંભળ્યું નહીં હતું. મારો મહારાજ નાગર બ્રાહ્મણીને કહાડી ગયો નથી તે વીધે હું કાંઈ જાણતો નથી. ૧૮૫૬ માં આઠ નવ દીવસ મંદીર બંધ રહ્યાં હતાં તે મેં સાંભળ્યું હતું. જે બદોબસ્તને માટે મંદીર બંધ થયાં હતાં તે બદોબસ્ત ઉપર મેં સહા કરી નથી. મહારાજની નજરમાં આવે તો તે પાપ કરી શકે; પણ ધધર તેને શીક્ષા કરશે. ગુરૂની ખરી વાત પણ હું જાહેર કરીશ. મારો મહારાજ કોટાવાળો કનૈયાલાલજી છે. હમે મહારાજને ધધર કરીને ગણીએ છીએ.”

પાછી તપાસ—“મહારાજને હમે મુર્તી પ્રમાણે ગણીએ છીએ; પણ ઠાકોરજીથી ઉતરતા ગણીએ છીએ.”

(૧૯) બાપુલાલ મથુરાદાસ—હું મુંબઈમાં એક સરાફને ત્યાં મહેતો છું. વલ્લભાચાર્ય ધર્મ પાળું છું, જે મહીના ઉપર હું

વડોદરામાં હતો કેટલાક વરસ ઉપર વાગી ત્યાં ત્રણ મઢીના રહ્યા હતા તેની મને ખબર છે બીજે ત્રીજે દહાડે હું તેના દર્શનને જતો હતો. ગાયકવાડ સરકારે મહારાજને ચોટે એક મઢીર બાધી આપ્યું છે વાદી ગાયકવાડનો શુરૂ થાય ગાયકવાડ તેને ઘણું માન આપે છે અને જ્યારે શહેરમાં આવે છે ત્યારે તેને આદરમાન આપવાને પોતાના કુવર તથા હાથીની સ્વાગી મોકલે છે વડોદરામાં નીતિ વીધે વાદીની આખરૂં સારી હતી

ઉલટ પાલટ તપાસ—“ ગાયકવાડ મરાઠો છે કંઈ જાતનો મરાઠો છે તે હું જાણતો નથી, તે બધા ધર્મને કબુલ કરે છે અને માન આપે છે થોડા દહાડા ઉપર તેણે એક મઢીદ બધાવી અને એક મુસલમાન ફરીરને રાજી રાખવાને કુકરોને મારી ન આપ્યા તે વાત ખરી છે વડોદરામાં વલ્લભજી મહારાજ તારા નામની મુસલમાન વેશ્યાની ઉપર આકાશ થયો હતો તે મેં સાંભળ્યું નથી

(૨૦) મનમુખરામ નરોત્તમ—“ સત્તર વરસ થયા હું વડોદરાથી મુબઈ મધ્યે આવેલો છું અને કામતા સખજે ઘણી વેળા પાછો વડોદરા ગયેલો છું” સવત ૧૯૦૪ માં મેં વાદીને વડોદરા મધ્યે દીઠો હતો અને સાંભળ્યા મુજબ નીતિ વીધે તેની સારી આખરૂં હતી મેં વાદીને વીધે કાર્ડ ખરાબ વાત સાંભળી નથી હું શાંતે ભાટીઓ હું ગુજરાતના ભાટીઆ મુબઈના ભાટીઆ જેવો પોશાળ પેહેરતા નથી

ઉલટ પાલટ તપાસ—“ ભાટીઆ કોન્સ્ટીબલની વાત મેં લોકોને ગોઠાડે સાંભળી છે તે અપરાધ કેવો હતો તેની મને ખબર નથી હું ગુજરાતનો રહેવાસી છું તેથી મુબઈના ભાટીઆની બોલી તથા રીતભાત સમજતો નથી, અને ભાટીઆનું મહાજન મળ્યું હતું ત્યાં તે સળબે ગયો નહોતો હું મારા શુરૂને ઇશ્વરને અવતાર ગણું છું અને તે પ્રમાણે તેને પગે પકડું છું મહારાજથી કાંઈ પાપ થાયજ નહીં

પાછી તપાસ—“ ઇશ્વરના અવતાર વીધે મેં કદી વીચાર કર્યો નથી મહારાજને કાકુરજીથી હું ઉતરનો ગણું છું, અને એ પ્રમાણે બધા વૈષ્ણવો ગણે છે ”

(૨૧) પરચોત્તમ પરમાનંદ—“ હું વડોદરાનો વાણીઓ વે પારી છું” અને મુબઈથી ત્યાં માલ મોખ્ખું છું, સવત ૧૯૦૪ માં વાદીને મેં વડોદરામાં દીઠો હતો નીતિ વીધે વાદીની આખરૂં સારી હતી વડોદરાના મહારાજા મેં તેને કાંઈ અનોતિ કરતા દીઠો નથી

ઉલટ પાલટ તપાસ—“એ મહારાજ હમારા શહેરમાં આંચે ત્યાં હમે તેનાં દર્શન કરી ઘણા પ્રસન્ન થયા. હમારા શહેરમાં એ મહારાજ આવીને રહ્યા તેથી અમારી સ્ત્રી તથા હમે સર્વે ખુશી થયાં, આ ફરીયાદી ચાલુ થઈ તેની અગાઉ કોઈ પણ મહારાજની અનીતિ વીધે મેં સાંભળ્યું નહોતું.”

પાછી તપાસ—“મહારાજને વેષ્યવૈષ્યો પોતાની બાયડીઓ અર્પણ કરે એ કામ લેખાખરૂ ભરેલું છે કે નહીં તે હું કેમ કહી શકું? કોઈ પાત્ર એવક મહારાજને પોતાની બાયડી અર્પણ કરતો નથી. એ ખોટી વાત છે.”

(૨૨) નાનાભાઈ ડાહ્યાભાઈ—“હું સુરતનો રહેવાસી છું અને વાદીને બચાવણી આજણું છું. વાદી સંવત ૧૬૦૩ માં શ્રી ગોકુળ મથુરાની જાત્રીએ આંચે હતો ત્યારે હું ત્યાં હતો. તે એક મહીનો સુધી ત્યાં હતો. અને એક મહીના દીવસ સુધી બહાવણ અને બીજે ઠેકાણે મેં તેની સાથે પરિક્રમણ કીધું હતું. નીતિ વીધે તેની આજરૂ સારી હતી. તેની સાથે ૪૦-૫૦ આકમી હતાં અને તેઓનો ખર્ચ તે આપતો હતો.”

ઉલટ પાલટ તપાસ—“હું વાદીની સાથે ઉદેપુર ગયો નહોતો. શ્રીનાથજીના મંદીરમાં તેને જવાનો અટકાવ છે કે નહીં તે હું જાણતો નથી. જાત્રામાં સ્ત્રીઓ તેનાં દર્શન તથા ચર્ચાસ્પર્શ કરવાને આવતી હતી. તેઓના હાથ વાદી પોતાના પગથી દાબતો નહોતો. (સાહેબીને જ્યારે પુછ્યું કે વાદીને સુરત શા માટે છોડવું પડ્યું ત્યારે તે હસી પડ્યો.) હું કંઈ હસ્યો નહીં. (સર જોસેફ આરનોલ્ડે કહ્યું કે તું હસ્યો ખરો) મેં ફક્ત એટલું જ સાંભળ્યું કે કેટલાક ભાદીઆઓને મહારાજને એકઠું કરવાને માટે આ કોર્ટમાં દંડ થયો હતો, પણ તે દંડ મહારાજની વીરૂદ્ધ સાક્ષી નહોં આપવી તેને માટે થયો કે નહીં તે મારાથી કહેવાતું નથી.”

(૨૩) લાલજી નાથા—આર પાંચ વરસ ઉપર ગોકુળ મથુરાની જાત્રામાં હું વાદીને મળ્યો હતો અને તેની સાથે હું દોઢક મહીનો હતો. તેની સાથે સો દોહસો ચાકરો હતા. સુમારે હજાર વેષ્યવૈષ્ય તેના સંગમાં હતા. અને તેની સાથે એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે જાત્રા કરતા હતા. નીતિ વીધે વાદીની આજરૂ સારી હતી.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“ડાક્ટર લાઈ દાજી વચ્ચા ડાક્ટર ધીરજી રામની સાક્ષી લેવાઈ તે દીને હું કોર્ટમાં બેઠો હતો. ફક્ત હું

એકજ વખત બેઠો હતો અને બીજી વખત નહીં. (સર જોસેફ આર-
નોલ્ડે કહ્યું કે હું જો ચુકતો નહીં હોય તો આ માણસને મેં એક
કરતાં વધારે વાર કોર્ટમાં દીઠો હતો.) મહારાજની વીરુધ્ધ સાહેલી નહીં
પુરવી તે વીરેના બંદોબસ્ત ઉપર મેં મહી કીધી છે. એ બંદોબસ્ત
કરવાને માટે નવ જણાઓને સજા થઈ તે હું જાણું છું. ત્રણ વરસની
વાત ઉપર ગુલામી ખત ઉપર મેં સહ કીધી નથી. આઠ નવ દહાડા
સુધી દર્શન બંધ હતા તે હું જાણું છું. રાત્ર મંડળીમાં હું સામેલ
છું. એ વીરે ‘બાગે નસીબત’ માં મારું ચીત્ર પાડ્યું હતું તેની
મને ખબર નથી. એ મંડળીમાં દયાળલાઇ મુખ્ય હતો તે પણ
મને ખબર નથી. દયાળલાઇને હું ઓળખું છું ખરો. મારો ભાગીઓ
મકનજી કંઈ મંડળીમાં સામેલ છે તે મને ખબર નથી. કાકટરોએ
ઈંગ્લેન્ડમાં સાહેલી આપી તે હું કાંઈ સમજ્યો નથી.

પાછી તપાસ—“ભાડીઆ મહાજન મળ્યું ત્યાં આ ચોપડી-
માંથી બંદોબસ્ત વાંચી સંભળાવ્યો હતો, (એ ચોપડી કોર્ટ મધ્યે
રજી કીધી. પ્રતીવાદીની તરફથી મીંઝો એનસ્ટીએ તકરાર લીધી કે
બંદોબસ્ત ફક્ત એ ચોપડીમાં નહોતો પણ એક બીજો કાગળ વાંચી
સંભળાવ્યો હતો તથા ભાષણે થયાં હતાં તેમાં હતો અને વળી
કોન્સપીરસીની તપાસની વેળાએ એ ચોપડી કોર્ટ મધ્યે રજી
કીધી નહોતી.) જે લખત ઉપર સાક્ષીએ સહી કરી હતી તેની
નકલ—

શ્રી નાથજી સત છે.

“આપણું નીચે સહી કરનાર કંડીબંધ વધંશનવો મલીને આ
“ લખત કડ છે કારણ એજે આપણા ધરમ ઉપર તથા આપણા શુદ્ધ
“ ઉપર તથા આપણી આબરૂ ઉપર કેટલાએક દોષ સથા વર્તમાન
“ ખતોમાં ઘણી અનીતી ભરેલી નીકાઓ છપાય છે, આપણા મહા-
“ રાજ શ્રી વલ્લભાચારજીએ બરહમ સંબંધનો ગરંથ સીદ્ધાંત રહ્યો
“ કહેલ છે. એ ગ્રંથ ઉપર શ્રી ગોકુલનાથજીએ આપણને શ્રમજ પાડવા
“ શારૂ ટીકા કીધેલી છે તે ટીકા ઘણું કરીને ઘણાખરા વૈષ્ણવોમાં વાંચ-
“ વામાં આવી હશે પણ તે ટીકાનો અર્થ હાલમાં ઉલટી રીતે છાપેલો
“ છે જે પોતે ભોગવેલા અગાઉ પોતાની પરજોડી બાએડી પણ શુશા-
“ ઇજી મહારાજને શોંખવી અને પેતાના બેટા બેટી પણ તેમને શોંખવાં.
“ પરણા મહી પોતે ભોગવેલા પેહલાજી શુંસાઈજી મહારાજને અર-
“ પણ કહેલા ખરી પેતાના કામમાં લેવી. એવી રીતે શ્રી ગોકુલનાથ-

“જીએ ટીકા કીધેલી છે અને એજ પરમાણે હાલમાં માહારાજે
 “પોતાના શેવકોની કાચી કુવારી વહુ દીકરીઓને લોગવે છે એ રીતે
 “ખોટો અરથ છાપેઓ છે તેથી એ છાપેલી વાત ને ખરી હોય એવી
 “જે ધણીની મનપતીજ થઈ હોય તે ધણીએ આ લખતમાં શહી
 “કરવી નહી પણ જો એ બાબતો છાપાવાલાએ ખોટી છાપી છે એવી
 “જેને મનપતીજ પોતાના શતધરમથી થાતી હોય તેજ તે ધણીએ
 “આ લખતમાં શહી કરવી ઠેરાવી છે. કારણ જે આપણા ધરમની ધણી
 “અણુઘટતી રીતે વાતો છાપી છે તથા સરવે વૈષ્ણવોની આબરૂને
 “ઘણુંજ માઠું લગાડીજો છે તે છાપનારને અને તેને મદદ કરનારને
 “કાએકાની રીતે પુછવામાં આવશે તેથી તેનો બદોબસ્ત હરેક રીતે
 “કરવા શાડુ અને આપણા ધરમની તથા આપણા ધરમશુરની તથા
 “આપણી આબરૂની સંભાલ કરવા સારુ આ લખત કીધો છે તેથી જે
 “પોતાનું ધરમ ખરો છે એમ સમજતો હોય તે તે ધણીઓએ આ
 “લખતમાં શહી કરવી. આ લખત આપણે આપણી રાજ્ય ખુશીથી
 “તથા અકલ હુશીઆરીથી કીધું છે તે આપણે નીચે શહી કરનારાઓને
 “શત ધરમથી કબુલ છે શહી. સંવત ૧૯૧૭ ના ભાદરવા સુદ ૨ ને
 “વાર શુકરે, તારીખ ૬ સપ્ટેમ્બર ૧૮૯૧.

(કોર્ટના પુછવાથી) “એ ચોપડી ઉપર સહી કરવાની મારી
 મતલબ કોઈને મદદ કરવાની નહોતી. મહારાજાને બાયડી અર્પણ
 કરવાની વાત વીશે છાપાવાળાઓએ છાપ્યું તેને માટે મેં સહી કીધી
 હતી. જે લોકો પોતાની બાયડી અર્પણ નહીં કરતા હોય તેઓએ
 સહી કરવી, અને કરતા હોય તેઓએ નહીં, એવી એ લખતની
 મતલબ હતી. કોર્ટમાંથી સાક્ષીઓને આ મુકદ્દમાની વખતે બહાર
 જવાનો હુકમ કીધો હતો તેની મને ખબર નથી. પહેલાં ચાર પાંચ
 દહાડા સુધી હું આવ્યો ત્યારે બહાર બેઠો હતો. મને સાક્ષી સમન
 મળ્યો હતો. (ચીફ જસ્ટીસે કહ્યું કે કોર્ટે જે હુકમ કીધો હતો
 તેની તને ખબર ન હોય એ માનવામાં આવતું નથી. કોર્ટના
 હુકમ તોડીને તું અંદર બેઠો એટલા માટે કોર્ટ તને પચીસ રૂપીઆ
 દંડ કરે છે.)

(૨૪) નંદુ બાદવજ—“હું ભાટીઓ મુકદ્દમ છું. સંવત
 ૧૯૦૩ માં હું વાદીની સાથે મયુરાથી પરિક્રમણ કરવાને નોકર્યો.
 તેનાં સંગમાં બીજાં ૮૦૦ માણસ હતાં અને હું તેની સાથે દોહોડ
 મહીનો રહ્યો. નીતિ વીશે તેની આબરૂ સારી હતી.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“૬ ઠી સપ્ટેમ્બરે ભાટીઆ મહાજન મળ્યું હતું તેમાં હું હાજર હતો. ત્યાં શું કરાવ થયો તેની મને ખબર નથી. સેશન્સમાં નવ ભાટીઆની વીરૂદ્ધ જે સાક્ષી પડી તે ખોટી પડી એમ મારાથી કેહેવાતું નથી. છુકની ઉપર મેં સહી કીધી હતી. જે દહાડે મહાજન મળ્યું તે દહાડે માધવજીની સાથે હું જીવરાજ બાલુની પેહુડી ઉપર ગયો હતો. ત્યાં ગોઠણદાસ તેજપાલે મને કહ્યું કે મહારાજનેના બ્યલીચાર વીધે કાંઈ બંદોબસ્ત થયો નેઈએ. મેં કહ્યું કે એ બંદોબસ્ત તમે શેઠીઆઓએ કરવો નેઈએ. ચાર વરસ થયાં મહારાજને વીધે છાપામાં છપાવ્યું છે. કોઈ પણ મહારાજની અનીતિ મારા આખા જનમારામાં મારી નજરે પડી નથી.

પાછી તપાસ—“મહાજનની સભામાં મેં સાંભળ્યું કે જો તમે તમારી વહુ દીકરીઓને મહારાજ પાસે મોકલતા હો તો સહી કરશો નહિ; પણ જો નહીં મોકલતા હો તો સહી કરજો. તે ઉપરથી મેં સહી કીધી.”

(ઓગણીશમો દીવસ; મંગળવાર તા. ૨૫ મી ફેબ્રુઆરી.)

(૨૫) લીમજી પરશોતમ—“સને ૧૮૫૫ માં ભાટીઆનું મહાજન મળ્યું હતું. ત્યાં હું હાજર હતો. તે વેળાએ જે કરાવ થયા તે મધ્યેના થોડા મને યાદ છે. તે મધ્યેના એક કરાવ એ હોતો કે ભાટી આની બાયડીઓએ ગાડીમાં પડદા વગર બેસવું નહીં; બોળું એ કે મરણની વેળાએ બાયડીઓએ રસ્તામાં બેસવું નહિ; ત્રીજું એ કે નાતના જમણની વખતે બહેલા જમવા જવું; ચોથું એ કે દર્યનને પહાને સ્ત્રીઓ આડી નીકળી બાય તેનો અટકાવ કરવો પણ એ ચોથો કરાવ અમલમાં આવ્યો નહીં, હાલાંઈ ભાટીઆના બાર શેઠીઆમાંના હું એક શેઠીઓ છું રાસમંડળી મેં વેશધારીઓની સાંભળી છે; પણ રસ મંડળી છું તે હું જાણતો નથી.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“મયુરાદાસ લવજીની સાહેદી લેવાતી હતી ત્યારે હું કોર્ટમાં હાજર હતો, મને ગયા શનીવારે સાહેદી સમન મળ્યો, છઠ્ઠી સપ્ટેમ્બરના બંદોબસ્ત ઉપર મેં સહી કીધી હતી. એ બંદોબસ્તની એવી મતલબ નહોતી કે મહારાજ આ કજીઓ હારે નહીં તેને માટે કોર્ટમાં ખોટી સાહેદી આપવી એવા બંદોબસ્ત ઉપર મેં સહી કરી નથી. મહારાજનો કેસ સોંપવાને હું બોનરેબલ મી. વેસ્ટ્રોપ પાસે ગયો હતો, પણ તેણે તે હાથમાં લેવાની ના પાડી. છઠી

બહાર ગણું. મહારાજને ઉપર વ્યભીચારનો અપરાધ મુકે તેઓને પણ હું ન્યાત બહાર ગણું. ગોકલદાસ, લખમીદાસ, મથુરાદાસ તથા એવા બીજાઓ સાથે હું બેલવાનો પણ વહેવાર રાખું નહીં.”

(૨૭) દેવીદાસ આસરદાસ—“ હું શીકારપુરનો રહેવાસી છું અને વલ્લભાચાર્યનો ધર્મ પાળું છું આઠક વરસ ઉપર વાદીને મેં શીકારપુરમાં દીઠો હતો. ત્યાં તે ગદી મહીના સુધી રહ્યો હતો. હું તેનાં દર્શન કરવા જતો હતો. નીતિ વીધે તેનાં આખરૂં સારી હતી. મુંબઈમાં હું પાંચ વરસ થયાં છું.”

(૨૮) તલોડધરજી તેજપાન—“ હું મુલતાનનો રહેવાસી છું વાદીને મેં આઠ વરસ ઉપર ત્યાં દીઠો હતો હું મહારાજનો ધર્મ પાળું છું. હું તેના દર્શન કરવા રાજ જતો હતો નીતિ વીધે તેની આખરૂં સારી હતી. મુંબઈમાં અમીરદાસ ચીમનલાલની પહેડીનો હું મુનીમ છું.”

(૨૯) ખટુમલ મુળચંદ—“ સીંધ હૈદરાબાદનો હું રહેવાસી છું અને ઝવેરીનો ધંધો કરું છું, વાદીને મેં હૈદરાબાદમાં પાંચ છ વર્ષ ઉપર દીઠો હતો તે ચાર મહીના રહ્યો હતો. હૈદરાબાદમાં મહારાજનો ધર્મ પાળનાર ઘણા લોકો છે હું વાદીના દર્શન કરવા જતો હતો અને તેનાં મંદીરમાં મુર્તી નહીં હતી નીતિ વીધે વાદીની આખરૂં સારી હતી.

(૩૦) પરમાનંદ હેમરાજ—“ હું શીકારપુરનો રહેવાસી છું અને અમૃત શહેરમાં રહેતો હતો. દશ અગીયાર વરસ ઉપર મેં વાદીને અમૃત શહેરમાં દીઠો હતો. વાદી ત્યાં દશ આઠ દહાડા સુધી રહ્યો હતો. હું તેના દર્શન કરવા જતો હતો. નીતિ વીધે તેની આખરૂં સારી હતી ત્યાંથી વાદી મુલતન તથા લાહોર ગયો હતો.”

(૩૧) રામદાસ ધનુમલ—“ હું શીકારપુરનો રહેવાસી છું. વાદીને ઠંઠ માંડવીમાં દીઠો હતો. તે ત્યાં ત્રણ ચાર મહીના રહ્યો હતો. હું તેનાં દર્શન કરવા જતો હતો. નીતિ વીધે તેની આખરૂં સારી હતી.”

(૩૨) નંદરામ સામ્રી—હું નાગર બ્રાહ્મણ તથા પુરાણી છું વલ્લભાચાર્યના પંથના પુસ્તકોથી વાકેફ છું, ગોકળનાથજીની ટીકા મેં વાંચી છે.

ટીકા લખેલી છે. એક જુના પુસ્તકમાંથી મેં એ પુસ્તકનો ઉતારો કીધો છે. એ જુનું પુસ્તક વાઢીએ મને ઉતારો કરવાને આપ્યું હતું.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“નાગર પ્રાદ્ધાન્ય છ જાતના છે અને તેઓ મારી ન્યાત સાથે વહેવાર રાખતા નથી. હમારી નાતનાં ગસો ઘર છે. પ્રાદ્ધાન્ય અથવા ગાયનો જીવ બચાવવા માટે જુકું એકલામાં પાપ નથી એમ શાસ્ત્રમાં કહેલું છે.

(૩૩) જેમ્સ રૂલીન—“ગોકલનાથજીની ટીકાનો તરજુમો મેં આ નવી નકલમાંથી કીધો છે, અને જુનીમાંથી નહીં. (કોટનાં પુછવા ઉપરથી) જુની નકલના અક્ષર ઉકલે એવા છે અને તેમાંથી હું તરજુમો કરી શકત.”

(૩૪) વેલજી મકનજી—“હું સાચોરો પ્રાદ્ધાન્ય છું અને પંદર વરસ થયાં વાઢીની આકરી કડું છું હું તેની સાથે દેશાવર ગયો છું અને સઘળો વખત એની સાથેનો સાથેજ રહ્યો છું. જેટનાં મંદીરમાં વાઢી જતો હતો તેની સાથે હું પણ જતો હતો અને ચાર સરકારી સીપાઈ તથા કારભારી પણ સાથે રહેતા હતા. બપોરના બાયડીઓ દર્શન કરવા આવતી હતી. સાંજના છ વાગ્યા પછી મહારાજ દર્શન દેતા નહોતા. જેટમાં મહારાજના દર્શન કરવાને બાયડીઓ આવતી તેમ ભાયડા પણ આવતા હતા. જેટમાં ફક્ત બેજ ઓરડા હતા, એક રસોઈનો તથા બીજો સુવાનો; અને બહારના ઓરડામાં માણસો દર્શન કરવા આવતાં હતાં. વાઢીના સુવાના ઓરડામાં મેં કહી કેાઈ બાયડીને જોઈ નથી. વાઢીને મેં લખમીજીનાં મંદીરમાં શુભાલ ઉડાડતાં દીઠો નથી.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“મને ત્રણ રૂપીઆનો પગાર મળે છે મહારાજાને બીજા સઘળા આકરોને પણ એટલોજ મહિનો મળે છે. મારું કામ એ કે મહારાજની હજુરમાં રહેવું અને તેને વસ્ત પહેરાવવા અને ઉતારવા. પાંચ મીનીટ પણ હું મહારાજને એકલો મુકી શકું નહીં. તે મને થોડી મીનીટ બહાર જવાનું કરમાવે તો પણ હું જાગી નહીં. તે પીશાબ અથવા ખરચુ (વાડામાં) જાય તો હું તેની પાછળ જાગી અને સંઘસના બારણા આગળ ઉભો રહું. મને પોતાને ખરચુની હાજત લાગી હોય અને કેાઈ બીજો માણસ હાજર નહીં હોય તો હું ખરચુ દાખી રાખું; પણ મહારાજને રેદો મુકી જાઉં નહીં. સુતી વખતે પણ મહારાજના સુવાના ઓરડાનાં બારણા આગળ હું

સૂઈ. આમ કરવાની મનાવમ એવી નહીં કે હમે તેની ઉપર શક લાવીએ છીએ; પણ તેની સાથે એક માણસ રહેવોજ જોઈએ એવો શીરસ્તો છે. હું તથા જીજી બંધાયા મહારાજને બાથડીઓ મેળવી આપતા નથી. હું અહીં મહારાજની સાથેજ આવેલો છું. મહારાજ નીચે ઉભેલા છે, અને એક ચોખો તેની ચોકી કરે છે.

પાછી તપાસ—“ જોટમાં મહારાજની સ્ત્રી હતી નહીં. વાદીને પેટે સાત વરસનો છોકરો અને ચાર વરસની છેકરી છે તે મુળદંમાં છે. જો મહારાજ કાંઈ ખરાબ કામ કરે તો હું તેને મ્હોડે કહું અને લોકોને પણ જણાવું. મેં વાદીને કાંઈ પણ અનીતિ કરતાં જોયો નથી અને ત્રણ રૂપીઆનો પગાર તથા ખાવાનું પીવાનું મળે છે. (કોર્ટના મુખવાથી) વાદીએ થાંચ છ વરસ સુધી મુસાફરી કરી તેમાં તેની સ્ત્રી તેની સાથે હતી નહીં.”

(૩૫) જહુનાથજી દ્વીજરતનજી મહારાજ—(એ મહારાજનું નામ બોલવામાં આવ્યું. તે વેળાએ સઘળાઓ મહારાજને માટે કોર્ટના દીવાનખાનામાં ચારે તરફ મોટી આતુરતાથી જોવા લાગ્યા, કેટલાક વૈજ્ઞેયો ઉડીને ઉભા થયા, અને એક જીજીના કાનમાં ઠેકવા લાગ્યા કે ‘મહારાજ આવ્યા, આવ્યા.’ થોડીએક મીનીટ પછી મહારાજ પોતાના કેટલાક લાવીક સેવક સાથે કોર્ટમાં દાખલ થયા. મહારાજની એક બાજુએ સુલેહનો અમલદાર શેઠ વરજીવનદાસ માથવદાસ હતા અને બીજી બાજુએ જીજી કેટલાક સેવકો હતા; શેઠ વરજીવનદાસ તેને આક્ષીઓના પીંજરા આગળ લઈ ગયા. એ મહારાજ દીક્ષમાં બેસેલા તથા શામળા (કાળા) રંગના છે, અને હાહાડી તથા થોળીમાં સારી પેઠે સજેલાં હતા. મહારાજે ગીતાના સોગન લેવાને પ્રથમ ના પાડી અને જણાવ્યું કે હું હમેશાં સાચુંજ બોલું છું અને સોગન ખાવાની કાંઈ જરૂર નથી. સોગન આપનાર પ્રાણે કહ્યું કે સરકારના ધારા પ્રમાણે સોગન ખાવા જોઈએ. મહારાજે કહ્યું કે સોગન લેવાની કાંઈ જરૂર નથી. થીક જરૂરીસે દુભાશીઆને કહ્યું કે મહારાજને કહો કે અગર તમે સોગન નહીં લેશો તો તમારી જીવનની દીધામાં આવશે નહીં. મહારાજે કહ્યું કે હું મારા જન્મમાં જીવું બોલ્યો નથી, અને હું સાચુંજ બોલું છું. તો પણ કોર્ટની બ્યારે એવી મરજી છે ત્યારે સોગન લઈ છું. શીરસ પ્રમાણે કોર્ટના કલાર્ક મીં. કામટે સોગન કરી સંભાળાવ્યા તો પ્રમાણે મહારાજે ગીતા ઉપર હાથ મુકીને સોગન લીધા.)

“હું આ મુદ્દમાનો વાદી છું અને આશરે ૩૫ વરસની ઉંમરનો છું. હું મારા આખા જન્મકાળમાં કોઈ દાહાડે ધન્સાફની અદાકતમાં ગયો નથી, અને હું ધારું છું કે બીજે કોઈ મહારાજ પથ ગયો નથી. હું ત્રણ ભાષા, ગુજરાતી, પંજાબી, મરવાડી, હિંદુસ્તાની, અને ઉર્દુ તથા ધાર્મિક મંસ્ફૂત એટલી ભાષાઓ બોલું છું. વલ્લભાચાર્ય પંથના અગત્યનાં પુસ્તકો મેં જોયાં છે. મેં મુરત મધ્યે મારે ખર્ચે એક સંસ્કૃત તથા ગુજરાતી નીશાળ ઉઘાડેલી છે. તે મધ્યે એક શાસ્ત્રી સંસ્કૃત શીખાડે છે અને બીજા પાંચ છ શિક્ષકો ગુજરાતી ભણાવે છે. મુંબઈમાં આવ્યા પછી સ્ત્રી કેળવણીનાં કામમાં મેં ઘણી ઉલટ દીધી છે, અને છોકરીઓની નીશાળ ૧૯ મહીના ઉપર હું જોવા ગયો હતો. જાત્રા કરવી એ સગા હિંદુઓનાં ફરજ છે. જાત્રા એક જાનની હોતી નથી. નાની મોટી કેહેવ ય છે હું જાત્રા કરવાને નીકળ્યો અને જેટમાં ૧૯૦૭ માં જઈ પુગ્યો. લખમીદાસ મંદીરમાં હું બે વખત જ્યો હતો. એ મંદીરમાં ફક્ત મુર્તીની ઉપર ગુલાલ નાખવામાં આવે છે. મેં એ મંદીરમાં કોઈ વેણુઓની ઉપર ગુલાલ ઉડાડ્યો નથી. દારકાંનાથજીના મંદીરમાં વેણુઓની ઉપર ગુલાલ ઉડે છે. જ્યારે હું સર્વે સેવકીઓને મારાં જમ્યાં પ્રમાણે ગળું છું ત્યારે હું કોઈ પણ માયડીની છાતી ઉપર હાથ કેમ નાખું! મેં કોઈ પણ સ્ત્રીની છાતી ઉપર હાથ નાંખ્યો નથી. લખમીદાસ ખીમજીને હું ઓળખું છું. તેની સાથે પ્રથમ બે વરસ ઉપર મારી ઓળખાણ થઈ મેં તેને ૧૯૦૭ ના વરસમાં જેટમાં દીકો નહીં હતો. તેણે મારે બીરે જે કાંઈ વાત કહી હશે તે સઘળી ખોટી છે. છેલ્લો સાક્ષી વેલજી મારો ખવાસ છે, અને જાત્રામાં પણ મારો ખવાસ હતો. તે હમેશ મારી સાથેનો સાથેજ રહે છે હમારા મહારાજેમાં એવો ચાલ છે કે ઓછામાં ઓછા ત્રણ ચાર ખવાસ સાથેના સાથે સખવા. હું ત્રોહરે, ગોકુળ, મથુરા, અમૃતસર, માંડવી, મુલતાન અને બીજી જગ્યાએ ગયેલો છું. ગોકુળદાસ તેજપાલ તથા લખમીદાસ ખીમજી બાઈબલે મારી પાસે આવ્યા હતા. હું શીક્ષરપુર ગયો તેની આગમજ એટલે સંવત ૧૯૦૫ કે ૬ માં પરવ્યો હતો. કોઈ સ્ત્રીને જ્વર જીવમથી ખગાડવાને મારે મેં મુરત છોડ્યું નહીં હતું. હું જેટની જાત્રાએ ગયો ત્યારે મારી સ્ત્રી મરી સાથે નહીં હતી. મને પ્રતિવાદીની તરફથી સાહેદી સમન મળ્યો છે. તે સગન એક પારસાએ મને લગાડ્યો હતો. હું પેહલો મુંબઈમાં આવ્યો ત્યારે ગોકુળદાસ મને મળ્યો હતો,

અને તેણે લખગીદામ માથે મારી ઝોળખાણ કરાવી હતી. જે વરસ ઉપર જ્યારે હું મુંબઈમાં આવ્યો ત્યારે પેહેલો હું ભાઈખત્રે હતો તો. લખગીદાસે જે વખત મારી પધગમગી કરી હતી. એક વખત તેનો ભાઈ આવતરી હતો ત્યારે અને જીજી વખત તેને ઘર ભાગવતની કથા વંચાતી હતી ત્યારે. ચાણુક વર્તમાન પત્રમાં મેં કાંઈએક જાગત લખાવી હતી તેની મને કાચી યાદદસ્ત છે. મેં લખગીદાસને એવું કહ્યું નહીં હતું કે છાપાવાળાઓને કીધે મહારાજે નામી જાય છે, અને હું લડવાને વસ્તે આવ્યો છું. મેં કહ્યું એટલું જ તેને પુછ્યું હતું કે હું મુંબઈ નહીં હોઉં તો ફરીઆરી ચાલે કે નહીં. મુંબઈમાં મેં કોઈ પણ સ્ત્રીનો સાથે બહેરી કીધી નથી. કાળાભાઈ લલ્લુભાઈને હું ઝોળખું છું મુંબઈમાં તથા સુરતમાં મેં તેને જાણે હતો તેણે મારે વીધે અનીતિની વાત જે કહી તે સમગી ખોટી છે. દર્શન કરવાને તો મારી પાસે હજારો જાયડી આવે છે. વ્યખીચાર કરવાની હુમારા શાસ્ત્રમાં મના કરેલી છે. તે વીધે કાળાભાઈ સાથે મારે વાતચીત થકજ નથી. તેણે મારી માથે શાસ્ત્ર ઇશ્વરના જનાવેલા છે કે નહીં તે વીધે તકરાર કીધી હતી કોઈપણ કાકડર માથે વ્યખીચારની વાત મેં કરી નથી. મારા આખા જન્મમારમા કોઈ પણ સ્ત્રી માથે મેં વ્યખી ચાર કીધો નથી જ્યારે હું કાળાભાઈ માથે વાત કરતો હતો ત્યારે કોઈપણ સ્ત્રી મારા સુવાના ગાગડામાં મગ્ર નથી ઘણી જાયડીઓ હમારી સ્ત્રી તથા બાળકોના દર્શન કરવા આવે છે ચરણસ્પર્શ કરવા વીધે કાળાભાઈ મારે સુરતમા મારે વાન થકજ નથી. તે જીજા છેકરાઓ સાથે આવીને મારી પામે વાચનો ભણતો હતો. છેકરાઓને ભણાવવાને એક ચે પડી મેં મારે પોતાને ખર્ચે છપારી છે. હુમારામાં મેવકેને ચરણસ્પર્શ કરવા દેવાનો શીસ્તોજ છે જ્યારે હું ઉંચી બેઠક ઉપર બેઠો હોઉં ત્યારે પગની ઉપરથી તથા નીચે રી ચરણ સ્પર્શ કરે છે, પણ જ્યારે પગ જમીન ઉપર હોય ત્યારે ઉપરથી કરે છે; તથા ઘણું કરી તેમજ ચરણસ્પર્શ કરવામા આવે છે, કાળાભાઈએ મને કહ્યું કે સમજા શાસ્ત્ર ખોટા છે, મને હું નર્મદાશ કરતો પાકો ચેલો થયો છું. હું કહ્યું છું કે શાસ્ત્ર ખત છે. તે ઉપરથી હું ધારું છું કે તે મારે વીધે જીહું જોલ્યો નર્મદાશકર સુતનો નાગર બ્રહ્મણ છે અને તેના વિચાર મારી વીરુદ્ધ છે. વરકળ વીધે લખગીદાસ સાથે અથવા કોઈપણ સાથે મારે વાતચીત રમ્મ નથી, અને એવું હું કોઈની પાસે જોલ્યો નથી કે વરકળ લોકોએ હમને જગાડ્યા.

રસ મંડળીનો અર્થ શું તે હું વાંચીને નથી. એ નામનો ફક્ત હું હમણાજ સાંભળ્યું છું. ગમ મંડળી ત્રીણે મને ખબર છે. તેઓ વેશધારી હોય છે અને કૃષ્ણની લીલાના નાટક કરે છે તેમાં કંઈ અનીતિનો દેખાવ હોતો નથી. ત્યારે કૃષ્ણનો વેશધારણ કરનાર હોયો થાય છે ત્યારે હમે ઉભા થઈએ છીએ. બીજા જોનાર એસી રહે છે. વૈષ્ણવો મને તથા બીજા મહાગજને શુરૂ કરીને માને છે. હમે નો ફક્ત મુખનો તથા ઇશ્વરનો માર્ગ દેખાડનારા છઈએ કોઈપણ વૈષ્ણવ અમને ઇશ્વર પ્રમાણે માને છે, એવું મેં સાંભળ્યું નથી અમોને હિંદીઓમાં જોસાડીને જુઠાવે છે. તે ફક્ત શુરૂ લેખે ઇશ્વરના નામે અમને જે ભેટ આપવામાં આવે છે તે અમે લઈને જીવી રાખીએ છીએ વૈષ્ણવો અમને શુરૂ દાખલ તથા ઠાકોરજીના માર્ગ દેખાડનારા ગણે છે, ઠાકોરજી એટલે ઇશ્વર. સ્વામીના ત્રણશી આઠ દશ વાંચ્યા સુધી તથા પછી પોદરના ચારથી છ વાંચ્યા સુધી ઠાકોરજીની સેવામાં અમે રહીએ છીએ મંદીર મધ્યેની મુર્તિને ઇશ્વરની મુર્તિ ગણવામાં આવે છે. વલ્લભાચાર્ય પોતાના કોઈ પણ પુસ્તકમાં નથી લખ્યું કે મહાગજને ઇશ્વર પ્રમાણે માનવા. ગોપુતનાથજીની ટીકા મેં વાંચી છે નંદરામ શાસ્ત્રી પામે મેં તેની નકલ ઉતારી એ પુસ્તકને હમારા લોકો ધણું માન આપે છે વલ્લભાચાર્ય અને તેના છોકરા વીઠલનાથજી ઇશ્વરના મુખાર્વિદ અથવા અવતાર કહેવાય છે વલ્લભાચાર્ય આશરે ૩૫૦ થી ૩૭૫ ઉપર થઈ ગયા તેણે વીષ્ણુ સ્વામીનો મન ફેલાવ્યો. હમારા પંથ વેદ તથા શાસ્ત્રી ઉલટો નથી સ્મૃત મધ્યે મારી નીચાણમાં હમણાં મન્દૂક વ્યાકરણ શીખાડવા માંડ્યું છે. ગોપુતનાથજીની ટીકાનું જીવું પુસ્તક મારા બાપના વખતનું મારા ઘેરમાંથી નીકળ્યું. મારો ૧૫૫ અંવત ૧૬૦૮ માં મરણ પામ્યો. એ પુસ્તક આશરે સો વરસનું જીવું લાગે છે અને મેં તે વાંચ્યું છે તે મધ્યે યુગ્યોત્તમ એટલે ગર્વ દેવનો દેવ નેને અર્પણ કરવાનું લખ્યું છે, અને લાઈબ્રેરીની બીનામાં પ્રતીવાદીએ મને તથા બીજા મહાગજને અર્પણ કરવા વીશે લખ્યું છે. અમલનો અર્થ પ્રતીવાદીએ ઉઘાડી નાખ્યો છે તન, મન, ધન, ઇશ્વરને અર્પણ કરવાનું લખ્યું છે તે ટીકાનાં પુસ્તકમાં અથવા હમારા પંથના બીજા કોઈપણ પુસ્તકમાં એવું નથી લખ્યું કે તેવકોએ પેતાની વટુ દીકરીઓ મહારાજને અર્પણ કરવી. એવા પુસ્તકને હમારા પંથના લોકો માને છે એવું મેં સાંભળ્યું નથી.

(વીશમો દીવસ; પ્રહરપતવાર, તા. ૦ ૨૭ મી ફેબ્રુવારી.)

“ડાકટર ભાઈ દાણને હું ઝોળણું છું. મુંબઈમાં આવ્યા પછી મેં તેને કાંઈ દરદને માટે સલાહ અથવા ઝોસડ લેવાને બોલાવ્યો નથી. તે એક વખત લખમીદાસ ખીમજીની સાથે મને મળવાને આવ્યો હતો. છેકરીઓની નીશાળ હું જોવા ગયો હતો ત્યાં પણ તેના મેળાપ થયો હતો. જ્યારે ડાકટર ભાઈ મારે ઘેર આવ્યો હતો ત્યારે મને ફેણી થઈ હતી. કેમકે અગાઉ જ્યારે હું મોઢો પડ્યો હતો ત્યારે મેં ગરમ દવા ખાધી હતી. એ ફેણીનું દરદ મને વારે વારે થઈ આવે છે. એ ગરમ ઝોસડ કેટલુંક મેં પોતે બનાવ્યું હતું અને કેટલુંક ગામઠી વધદાનું બનાવેલું હતું. જ્યારે ડાકટર ભાઈ દાણ મારી પાસે આવ્યો ત્યારે નીશાળ સંગ્રામી પ્રથમ વાત નીકળી હતી. ત્યાર પછી મેં જણાવ્યું કે મેં ગરમ દવા લીધી હતી તેથી મને આંધાં પડ્યા છે. મને આંધી થઈ છે એવું મેં ડાકટર ભાઈ દાણને કહ્યું નહીં હતું. મેં તેની પાસેથી આંધાંનું ઝોસડ માગ્યું હતું અને આંધીનું દરદ કદી થયું નથી. ખીજે દહાડે ગોરધનદાસને મેં ડાકટર ભાઈ પાસે મોકલ્યો હતો તે કાંઈ દવા લેવાને નહીં, પણ મેં ડાકટર ભાઈને છેકરીઓની નીશાળ બાજેની એક લખેડી ચોપડી જોવાને આપી હતી તે પાછી લાવવાને વાસ્તે મોકલ્યો હતો. ભાઈ દાણ કાંઈ દવા આપે તો લાવવાને વાસ્તે પણ મેં ગોરધનદાસને કહ્યું હતું. મેં મારા દરદની હકીકત ગોરધનદાસ સાથે કેહવડાવી નહીં હતી. મેં માફ પોતાનું ઝોસડ વાપર્યું હતું, અને ડાકટર ભાઈ દાણનું ઝોસડ વાપર્યું નથી. ડાકટર ધીરજરામ દલપતરામને હું ઝોળણું છું. મંગળદાસ નથુભાઈની નીશાળમાં હું ધાફું છું કે મેં તેને પ્રથમ જોયો હતો. ખીજી વેળાએ તે મારે ઘેર આવ્યો ત્યારે મેં તેની પાસેથી ઝોસડ લીધું હતું. જે પ્રમાણે ભાઈ દાણને મેં ફેણી વીધે જણાવ્યું હતું તે પ્રમાણે ડાકટર ધીરજરામને પણ જણાવ્યું. તેણે મને થોડી-એક ગોળી તથા કાંઈ ભુકો આપ્યો હતો. તે ભુકો પાણીમાં નાખ્યાથી કળો થઈ ગયો હતો. મેં તેને એમ કહ્યું નહીં હતું કે ખરાબ સ્ત્રી સાથે સંગ કર્યાથી મને આંધી થઈ છે, અથવા અગાઉ મને આંધી થઈ હતી તે સંગ કરવાથી મરી ગઈ, એવું પણ મેં તેને કહ્યું નહીં હતું. તે મારી દવા કરવાને વાસ્તે મારી પાસે છ સાત વખત આવ્યો હતો, અને ખીજે પ્રસંગે પણ આવ્યો હતો, તે વજ્રબાચાર્ય પંથમાંના છે તેની સાથે મારી ઝોળખાણુ થયા પછી તે મારી પાસે ઘણી વખત

આવ્યો હતો. પુનર્વીવાહની તકરાર કરવાને માટે નર્મદાશંકરના પાસેથી મને ચીકી મળવા ઉપરથી મેં એક સભા મેળવી હતી. એ સભામાં હું ગયો હતો. પુનર્વીવાહની તકરારનું કાંઈ છેવટ આવ્યું નહીં કેમકે બીજી આડી દોડી બાળત ઉપર તકરાર નીકળી હતી. પુનર્વીવાહની તકરાર નીકળી ત્યારે મેં કહ્યું કે એ તકરારને વાસ્તે કોઈ પણ હીંદુ શાસ્ત્રનો આધાર લેવો ભ્રમ્ય છે. નર્મદાશંકરે કહ્યું કે શાસ્ત્ર જે આપણી વાતને અનુસરતા હોય તો તે પ્રમાણે ચાલવું; નહીં તો નહીં. મેં કહ્યું કે આપણે બધા શાસ્ત્ર માનવા ભ્રમ્ય છે. અને શાસ્ત્રમાં પુનર્વીવાહની છુટ આપી હોય તોજ પુનર્વીવાહ કરવા; નહીં તો નહીં. પુનર્વીવાહ કરવાની છુટ શાસ્ત્રમાં છે એવું મારા દીકામાં આવ્યું નથી. પણ પુનર્વીવાહને વાસ્તે મને પોતાને કાંઈ અટકાય નથી. હમારા પંથમાં કેટલાક લોકો વીધવાઓના પુનર્વીવાહ કરે છે અને તેને માટે હું અટકાવ કરતો નથી. જ્યારે ડાકટર ભાઈ મને મળવા આવ્યો હતો, તે વેળા લખમીદાસ હાજર હતો. લખમીદાસ તે વખતે પાસે હતો તેથી તેણે સઘળું સાંભળ્યું હતું. દરદર સંબંધી લખમીદાસ સાથે મારે કોઈ દહાડે વાતચીત થઈ નથી. મેં વ્યભીચાર દીધો અથવા ઠરું છું એવું કાંઈ મેં તેની પાસે કબુલ દીધું નથી. બીજા મહારાજોના વ્યભીચાર વીધે પણ હું તેની પાસે ભાઈયો નથી. કોઈ પણ મહારાજના વ્યભીચારની વાત મારા જાણવામાં આવી નથી. લખમીદાસને મેં એવું નથી કહ્યું કે અગાઉ જે પ્રમાણે હું વ્યભીચાર કરતો હતો તે પ્રમાણે હમણા કરતો નથી. મેં તેને એમ નથી કહ્યું કે મહારાજોની ચાલ ધીમે ધીમે સુધરશે અને એકદમ સુધરશે નહીં; તથા એમ પણ નથી કહ્યું કે હમારી મોટી પેઢાશ્રીઓ પાસેથી થાય છે. મેં તેને કહ્યું કે હું શ્રી નાથદાસે જવા ધારું છું, પણ ત્યાં જવાનો મને અટકાવ છે એવું મેં કહ્યું નહીં હતું. દર્શન માટે હજારો બાયડી આવે છે, અને તે દીવાનખાનામાં થઈને જનાનખાનામાં જાય છે. દીવાનખાનામાં બે બારણું છે. એક બારણું દાદર ઉપર પડે છે, અને બીજું જનાનખાનામાં જવાનું છે. મારા મંદીરનો 'મહાન' (નકરો) તૈયાર કરાવ્યો છે, અને તે મારી સાથે લાવ્યો છે. દીવાનખાનાની ડાબી બાજુએ એક ચોરડો છે, તેમાં મારા કપડાં અને પાણી રહે છે. થોડે છેટે બીજો ચોરડો છે તેમાં બીજા મહારાજોના સામાન પડ્યો છે અને તે ચોરડો બંધ રહે છે.

ઉલટ પાલટ તપાસ—“એ ચોરડો મંદીરના માલિક ચીમનજી મહારાજના સ્વાધીનમાં છે, બે દાદર છે તે મધ્યેનો એક દાદર

ળંઘ છે અને તે માલેકને હસ્તક છે. હું માણસ છું અને ઈશ્વર નથી. હું માણસ છું અને મારા સેવકોનો ગુરુ છું. હું દેવનો અથવા ઈશ્વરનો અવતાર નથી. મારા કોઈ પણ સેવકો મને દેવનો અથવા ઈશ્વરનો અવતાર કરીને માને છે એવું હજી સુધી મારા જાણવામાં આવ્યું નથી. હમારા (વલ્લભ) આચાર્યજી ઈશ્વરનો અવતાર ગણાય છે ખરા, અને હમે તેનાં વંશના તથા ગુરુ કહેવાઈએ છીએ. કરશનદાસ નેણરીએ મને એક વેળાએ ઈશ્વર કહીને બોલાવ્યો, એવું મને યાદ નથી. મને અથવા બીજા મહારાજને હમારા સેવકો મહાપ્રભુ પુરસ્સોત્તમ, અથવા દેવ એવાં નામથી બોલાવતા નથી. હમને ફક્ત મહાપ્રભુના બાળક કરીને બોલાવે છે. વલ્લભાચાર્ય અને તેના છોકરા ગુસાંઈજી ઈશ્વરનો અવતાર ગણાય છે; પણ ગુસાંઈના બાળક (મહારાજ) તેમ ગણતા નથી. મહારાજને વલ્લભદેવ કરીને કહે છે. વલ્લભ એટલે વહાલો. મહારાજને અભિસ્વરૂપ કરીને કહેવામાં આવતા નથી. પુરુષ પુરુષોત્તમ એટલે પુરુષ ઈશ્વર એવું નામ મહારાજને આપવામાં આવે છે. મારી મુખ્ય જીજ્ઞાસીમાં કેવી રીતે જવાબ આપવો તે વીધે ગયા મંગળવારે રાતના દશ વાગે મેં કોઈની સાથે મસલત કરી નથી. પ્રભુદાસે મને એમ નહીં કહ્યું કે ‘જે શબ્દથી તમે ળંઘાઈ જાઓ ત્યાં એવુંજ કહેજો કે મને યાદ નથી.’ ઉપર કહેલા શબ્દો પુરુષ પુરુષોત્તમ ઇત્યાદી મહારાજને ઉપમાદાખલા લગાડવામાં આવે છે, મેં મારા સેવકોને જણાવ્યું કે તમે હમને ગુરુ સમજજો અને ઈશ્વર સમજશો માં. આ ચોપડીમાં વલ્લભાચાર્ય અને તેની પછીના મહારાજની છબી છે અને તેનાં દર્શન વૈષ્ણવો કરે છે. ઢાકેજી નાગના કોઈ મહારાજની છબીની સેવા કરવામાં આવતી નથી. ઢાકેજી મહારાજ મુખ્ય ગાદીનો માલેક હતો. આ છબી સેવા કરવાને વાસ્તે વૈષ્ણવો બબરગાંથી વેચાતી હો છે. જે વાડીમાં હું ઉતર્યો છું ત્યાં લોકો દર્શન કરવા બંધ છે; પણ મહારાજની ગાદીના દર્શન કરવા બંધ છે કે નહીં તે હું જાણતો નથી. મેં ઢાકેજી મહારાજની બેઠક સુરતમાં જોઈ છે. વેદ મંથે કૃષ્ણનું નામ આવેલું છે. સારા કામને માટે પણ જીવું બોલવામાં પાપ છે. ગૌત્રાદાણુનો જીવ ઉગારવા જીવું બોલવું તેમાં પણ પાપ છે. તે વીધેનો જે વાક્ય મને લાગવતમાંથી દેખાડવામાં આવ્યો, તે વાક્ય પ્રમાણે મળી રાજાએ ચાલવાને સાફ ના પાડી. વાસ્તે ગૌત્રાદાણુનો જીવ જાણવાને જીવું બોલવું એમ શાસ્ત્રમાં કહ્યું નથી, એવી રીતે

જુલું જોલનારને લોકો ધીકારતા નથી; પણ તેથી પાપ થાય છે. ભાગવતમાં જે જે વાત લખી છે તે હું માનું છું. વૈષ્ણવોનાં ધર્મ પુસ્તકો વેદની સાથે મળતા આવે છે. મેં ફક્ત એક ચોપડી કઢાડી છે 'સ્વધર્મ વર્ધક' ચોપાનીગિ હું કઢાડતો નથી. એ ચોપાનીગિ વૈષ્ણવ ધર્મ પ્રસારક સભાની તરફથી નીકળે છે. એ સભા મેં કઢાડી છે. હું અને ખીજા સઘળા મહારાજ તેના પ્રમુખ કેહેવાઈએ છીએ. ચોડાજ મહારાજ સંસ્કૃત વાંચી બાણે છે કે નહીં તે હું બાણતો નથી. હુમારા ધર્મનાં જે પુસ્તકો સંસ્કૃતમાં અસલ લખેલાં છે તે હું માનું છું. મજ ભાષામાં લખાયેલાં પુસ્તકો અસલ પુસ્તકો સાથે મેળવ્યા વગર હું માનતો નથી. મજ ભાષાનાં પુસ્તકોમાં કોટલીક વાત વધારે લખેલી હોય છે. હુમારા ઘેરનાં ખાચડી છોકરાં મજ ભાષાનાં પુસ્તક વાંચે છે અને વૈષ્ણવો પણ તેજ પુસ્તકો વાંચે છે. વચનામૃત અને ખીજાં મજ ભાષામાં લખેલાં પુસ્તકો ધર્મના કેહેવાયે કે નહીં તે હું કહી શકતો નથી. વલ્લભાચાર્યનાં પંચનું કોઈ પણ પુસ્તક મેં મજ ભાષામાં વાંચ્યું નથી. ફક્ત થોડા એક ધોળ અથવા ગીત ઇશ્વરની સ્તુતીનાં વાંચ્યાં હશે. હું સોગન ખાઈને ઠહું છું કે મારી આખી છાંદગીમાં વલ્લભાચાર્યનાં સીધાંતનું પુસ્તક મેં મજ ભાષામાં વાંચ્યું નથી. હમણા મને યાદ આવ્યું કે મજ ભાષામાં ગોકુળનાથજીની ટીકા મેં વાંચી છે. મરાઠીમાં પણ અમારા સીધાંતનું પુસ્તક મેં વાંચ્યું નથી. ગોરધનદાસે 'સ્વધર્મ વર્ધક' ચોપાનીઆમાં જરભાવની પ્રીતી વીચે એક ખીના લખી છે તે હું બાણું છું એ મધ્યે જણાવેલા ઘણાખરા વિચારોની સાથે હું એક મળતો છું. એ ખીના લખવાને મેં ગોરધનદાસને ફરમાવ્યું નથી. એક મરાઠી ચોપાનીઆના જવાબમાં એ ખીના લખી હતી; પણ સત્ય પ્રકાશ મધ્યેની લાઈબલની ખીનાના જવાબમાં લખી હતી કે નહીં તે બાણતો નથી. ગોપીચીએ કૃષ્ણને પોતાના ઇશ્વર પ્રમાણે ગણ્યો અને કૃષ્ણે તેઓને સુખી કીધી એ વાત અમારા લોકો માને છે કે નહીં તે હું કહી શકતો નથી (આ ઠેકાણે જરભાવની પ્રીતી ઉપર ઘણાએક સવાલ મહારાજને પુછવામાં આવ્યાં, અને દરેકનો જવાબ આપવાને મહારાજે કહ્યું કે એ સવાલોને લગતી આસપાસની (ચોપાનીઆં મધ્યેની) ખીના વાંચ્યા વગર મારાંથી જવાબ આપાય નહીં; અને તે મુજબ જરભાવની પ્રીતીને લગતો જવાબ અપવાને ઘણો વખત લીધો.) જે ધણીએ એ જરભાવની પ્રીતી વીચે લખ્યું છે તે ધણીએ ખીના પચેપુરી સમજે

છે, અને હું ધારૂં છું કે અમારા ધર્મને સીદ્ધાંત એ બોનામાં પ્રગટ કીધો છે તે ખરો છે. શાસ્ત્રમાં જે કાંઈ કહ્યું હોય તે હું કબુલ રાખું છું હમારી સેવકીઓ હમારી હજુર જે ગીત ગાય છે તે મધ્યે અમને કામલુગારા કાન કહે છે. કોર્ટ મધ્યે રજુ કરેલું ૧૫ મા નંબરનું ત્રીજું ગીત જે વાંચી સંભળાવ્યું તે અમારી સેવકીઓ અમારી હજુર ગાય છે. કૃષ્ણની મુર્તિને અમારા લોક પારણ્યામાં જુલાવે છે. તે પુત્રભાવે જુલાવે છે. મને તથા બીજા મહારાજને જુલાવે છે તે શુરૂ ભાવે જુલાવે છે અને પુત્ર ભાવે નહીં. અમને અમારા બાપ, મા, બહેન અને બધા સેવકો જુલાવે છે. (મી૦ એન્ટ્રીએ કહ્યું કે તમારા બાપની વાત પકતી મુકીને હવે તમને પુછું છું કે જે ત્રણ દીવસ ઉપર તમેએ જે ત્રણ ડાકટરો પાસે તમારી ઇદ્રિય ટેખાડીને તપાસ કરાવી હતી કે નહીં ?) હા, કરાવી હતી. તે ડાકટરોમાંના એક ડાકટરે જ્યારે મારી ઇદ્રિય જોઈ ત્યારે મેં 'મારૂં મોઢું કપડાથી ઢાંક્યું નહીં હતું'. તે ડાકટરોએ મને થોડે છેટે ઉભા રહી તપાસ્યો હતો. આંદોનાં ફરફની નીશાની રહી નથી, એવી સાક્ષી આપવાને તે મધ્યેના એક ડાકટરે ના પાડી તેની મને ખબર નથી. તેઓ અંગ્રેજીમાં વાત કરતા હતા. તે મધ્યે ફક્ત બેજ જણાએ સાક્ષી આપવાનું કબુલ કીધું તેની પણ મને ખબર નથી. હું તેઓના નામ જાણતો નથી. એ ડાકટરોને મુલેહનેા અમલદાર વરજીવનદાસ માધવદાસ કે તેનો ભત્રીજો કદ્યાણુદાસ લઈ આવ્યા તેની મને ખબર નથી. કદાચ તેઓ લઈ આવ્યા હશે; પણ હું જાણતો નથી. એ ડાકટરોએ મને કોન્સપીરસી કરનાર રાજુ સામજીની દુકાનમાં તપાસ્યો હતો.

(એકવીસનો દીવસ; શુક્રવાર, તા૦ ૨૮ મી ફેબ્રુવારી.)

“ગઈ કાલે મારી મુખ જીભાની લેવાયા પછી કોઈ પણ ડાકટરે મને તપાસ્યો નથી. ‘ક્યાલોમલ’ ની દવા જ્યારે જોઈએ ત્યારે મોઢું લવાને વાસ્તે મેં ડાકટર ધીરજીરામને કહ્યું નહીં હતું. એક વેળાએ મેં ક્યાલોમલને ચુનાના પાણીમાં નાખીને તેનું ‘બ્લેક પોરા’ બનાવીને ઇદ્રિય ઉપર લગાડ્યું હતું. ડાકટર ધીરજીરામે દાહાડામાં જે વખત એક એક ગોળી ખાવાનું મને કહ્યું હતું. મેં પાંચ છ ગોળી ખાધી ત્યાર પછી મારૂં ગળું જરા સુઝી આવ્યું. ફાટોઆફની છબી પાડવાને વાસ્તે મેં એરાડ માપવાની કાચની નળી ખરીદ કીધી છે. મારૂં ગળું સુજી આવ્યું પછી ટંકજીખારના કોમળા કરવાની દવા મને આપી હતી. મેં ‘આયોડાઇડ ઓફ પોટાસ’ અને સાલ્સ મંગાવી હતી. ‘આયોડાઇડ ઓફ પોટાસ’ મારે પોતાને વાસ્તે પણ સાલ્સ મેં

એક બીજા માણસને ઓસડમાં આપી હતી. ‘બ્રહ્મ વીવર્ત’ પુરાણનું નામ સાંભળ્યું છે, પણ તે મેં વાંચ્યું નથી. ‘કૃષ્ણ જન્મ ખંડ,’ એ પુરાણના પેટામાં ગણાય છે એ પુસ્તકનાં કેટલાંક પાનાં મહારાજના હાથમાં મુકીને તેનો અર્થ નીચે પ્રમાણે વાદીને કહી સંભળાવ્યો (તે તેણે કબુલ રાખ્યો.)

“રાસ જોધને ગોપીઓ પ્રીતીરૂપી બાણથી વ્યાકુળ થઇ ગઇ”
 “અને કૃષ્ણ રાધાની સાથે રતીરસ (સંગ) કીધા પછી ગોપીઓની
 “સાથે જન્મના નદીમાં અનેક કૃષ્ણ રૂપે લીલા (સોળત) કીધી.
 “અરે રાધા, તું શા માટે રહે છે? કૃષ્ણના ચરણકમળનું તું સ્મરણ
 “કર. શરદ પુનમની રાતે કૃષ્ણ તારી સાથે અખંડ રતી (સંગ) કરશે”.

“એ તરણુમો ખરો છે; પણ તે મધ્યેના કેટલાક શબ્દોના અર્થ વીધે મારી ખાત્રી નથી. વીષ્ણુ પુરાણની મને ખબર છે તે મધ્યે અંહી તંહી કેટલાંક વાક્ય મારા જોવામાં આવ્યાં હશે. પણ તે મધ્યે આ પ્રમાણેનો વાક્ય છે કે નહીં તેની મને ખબર નથી. “મનની સ્ત્રીઓને કૃષ્ણ વગર હરેક પળ કરોડો વરસ જેવી લાગી હતી તેથી તેઓએ જ્યારે ગોપીઓની સાથેની રસલીલાનો નાદ સાંભળ્યો ત્યારે તેઓ મધરાતને સમયે પોતાના બાપ, ભાઈ, ભરથારને છોડીને કૃષ્ણની સાથે લીલા કરવા નીકળી.” વૈષ્ણવો વીષ્ણુ પુરાણ વાંચે છે તે એટલા માટે નહીં કે તેમાં કૃષ્ણ ગોપીની લીલા લખી છે, પણ તે મધ્યે વૈષ્ણવ ધર્મનું સીદ્ધાંત લખેલું છે. અમે કૃષ્ણની મુર્તિને પુજીએ છીએ તે કૃષ્ણને ખરેખર પુજતાં હોઈએ એવા ભાવથી. કૃષ્ણની મુર્તિ બાળ અવસ્થાની હોય છે. જીવાન અથવા વૃદ્ધ અવસ્થાની મુર્તિ મેં કદી જોઈ નથી. આ ચીત્રમાં કૃષ્ણ ઝાડ ઉપર ચડી બેઠો છે. તેમાં તેની ઉમર પાંચ અને અગીઆર વરસની માંહે માલુમ પડે છે. જ્યારે મહારાજ મરણ પામે છે ત્યારે લોકો કહે છે કે તે લીલાવસ્થામાં અથવા સ્વર્ગવાસી થયા કૃષ્ણ જ્યારે સ્વધામ (સ્વર્ગમાં) પધાર્યા, ત્યારે ગૌલોક નામના સ્વર્ગમાં ગયા. ભાવકી અને પવિત્ર સેવક પણ ગૌલોકમાં જાય છે. કૃષ્ણ ત્યાં આખો દીવસ વીલાસ (અમન) કરે છે. અને વૈષ્ણવો તેની સેવામાં તત્પર રહે છે. અમારા માર્ગના કોઈ પણ પુસ્તકમાં મારા જોવામાં એવું કંઈ પણ નથી આવ્યું કે ખરા વૈષ્ણવો સ્મરણ પામ્યા પછી ગોપી રૂપ થઈને કૃષ્ણની સાથે જન-ભાવનો સંગ કરે છે. એ વાત હું માનતો નથી, અને મારા પંથવાળા માને છે તે પણ હું જાણતો નથી ગોપીઓની સાથે કૃષ્ણ ગૌ-

લોકમાં જાવના સંગ કરે, એ વાત મારા માનવામાં આવતી નથી. તે તેઓની સાથે 'રાસલીલા' રમે છે. બ્રહ્મ સંબંધ કરાવતી વેળાએ જે મંત્ર ઉપદેશ હું કરું છું તે મારાથી બોલાય નહીં. (મીં આનંદીએ પુછ્યું કે તે મંત્ર આ પ્રમાણે અને તેના અર્થ આ પ્રમાણે છે તે ખરો કે નહીં ?)

॥ શ્રીકૃષ્ણઃશરણમમ ૐ સદૃશચરિત્સરમિતકાલજાત કૃષ્ણ વિયોગજનિતા-
પક્લેશાનતતિરોભાવોદ્ભવગવતે કૃષ્ણાયદેહેદિયપાણાંત.કરણતદ્ધર્મ ધ્વારાયપુષ્પાસ્રવિત્તેદ-
પરણાત્મનાસદૃશમર્પયામિહાસોહં કૃષ્ણતવાસિ ॥ ૧ ॥ ॥ ॥ ॥

“ શ્રી કૃષ્ણ મારો રક્ષણ કરતાં છે. યો! હજારો વરસ થયાં
“ કૃષ્ણથી મારો વીયોગ પડવાને લીધે ઉપજેલાં તાપ અને દુઃખથી
“ મારો નાશ થયો છે. તે માટે મારું તન, ઇન્દ્રિય, શ્વાસ, દીલ, વૃત્તિ,
“ બાપડી, ઘર, એકશાં, સગાં, દોલત, અને આ સંસાર મધ્યેની
“ મારી સર્વે વસ્તુ અને મારો આત્મા એ સઘળું સંપૂર્ણ કૃષ્ણને
“ હું અર્પણ કરું છું હે કૃષ્ણ, હું તારો દાસ છું.”

“ હા, એ અર્થ ખરો છે. આ મંત્રમાં જે અર્પણ કરવાનું
કહ્યું છે તે કૃષ્ણને અને મહારાજને નહીં. એ સમર્પણની વેળાએ
શુદ્ધ હૃદય રહે છે અને કૃષ્ણનો માર્ગ દેખાડે છે. મેં લખમીદાસને
પુછ્યું કે મારી ગેરહાજરીમાં ફરીઆદી મંડાય કે નહીં? હું જ્યારે
સુસ્તથી આવ્યો ત્યારે લાઇબલની ફરીઆદી માંડવાનો મારો ઇરાદો
નહીં હતો. આ ફરીઆદી માંડવાનો છ મહીનાનો વખત લાગ્યો તેનું
કારણ એટલું જ કે હું મુગ્ધની રીતભાતથી વાકેફ નહીં હતો. તેથી
એ વીધે વિચાર અને સલાહ લેતાં વખત શુભર્યો. તારીખ ૬ મી
સપ્ટેમ્બરના 'સત્ય પ્રકાશ' ની બીના બધા મહારાજને લાગુ પડે છે.
અને હું એકલો કેમ ફરીઆદી લાવી શકું? એ આરટીકલ વીધે મીં
લીધ વકીલનું મત મેં લીધું છે કે નહીં તેની મને યાદ નથી. એ
બીનાને લીધે એક હેઠળીલ મહારાજની સત્તા ઘટી તેને વીધે છાપ-
વામાં આવ્યું તેની મને ખબર નથી. 'સ્વધર્મ વર્ધક' માં પ્રતીવાદીને
'અસત્ય પ્રકાશ' શબ્દ વાપર્યો છે, તેમાં હું ધારું છું કે જીલથી
'અ' અક્ષર પડી ગયો છે, હું ધારું છું કે તે જીલ છાપનારની હશે.
એ બીના લાઇબલના જવાબમાં લખી છે કે નહીં તે હું કહી શકતો
નથી. આખી બીના વાંચ્યા વગર હું કહી શકતો નથી. (ચીફ
જસ્ટીસ સર માથીલ સાસે હુલાસીઆને કહ્યું કે મહારાજને કહો
જે પાછળથી તમે જે રીતે જીવ્યાની આપો છો તે રીત એવી છે

કે કોર્ટને તે વીપે હલકો વિચાર ઉપજે છે. જે સવાલ તમને પુછવામાં આવે છે તે સવાલને વીપે બધી વાત વાંચ્યા વગર જવાબ આપવાને તમે શક્તિવાન લાગો છો ત્યારે મહારાજે કહ્યું કે વાંચ્યા વગર ગારાથી જવાબ આપી શકતો નથી. ચીફ જસ્ટીસે કહ્યું કે તમારામાં જવાબ આપવાની શક્તિ છે, તેવું છતાં પણ તમે ના પાડો છો. ત્યારે મહારાજે કહ્યું કે) એ બીના લાઘબલની બીનાના જવાબની હશે. 'વીપથી ગુરૂ' એ નામનું ચોપાન્યું મેં વાંચ્યું છે તે મધ્યે રસ મંડળી વીપે લખ્યું છે; પણ એ ચોપાન્યું અગાઉ મારા વાંચવામાં આવ્યું નહીં હતું. લાઘબલની બીના મેં વાંચી છે, અને તે મનેજ લાગુ પડે છે, તમે, મહારાજે તમારા સેવકની વહુ દીકરીઓ બગાડો છો, તે જો કે મને એકલાને કહ્યું નથી; તો પણ હું તે લાઘબલ ગણું છું. લાઘબલની બીનામાં જે ઠેકાણે રસ મંડળી વીપે લખ્યું છે તે ભાગ હું લાઘબલ ગણતો નથી; કેમકે રસ-મંડળી એટલે શું તે હું જાણતો નથી. હરરાયભાઈનું ૬૭ અપરાધનું પુસ્તક સંસ્કૃત ભાષામાં છે. મજ ભાષામાં મેં તે જોયું નથી, જનાર્ધન રામચંદ્રના મરાઠી કવી ચરિત્ર વીપે મેં સાંભળ્યું છે. ૮૪ તથા ૨૫૨ ની વાર્તાનાં પુસ્તકો અમારા પંથના ધર્મ પુસ્તકો ગણાતાં નથી, અને લોકો તેને માનતા પણ નથી. આ સુધારાના ફરિયાદની જે ચોપડી મધ્યે કેટલાક સુધાગવાળાને ગાડીની નીચે કચડી નાખ્યા છે, અને મહારાજ વીંછુના સાર્થી (હાંકનાર) થઈને ચાલુક મારે છે, એવું ચિત્ર પાડ્યું છે, તે ચોપડી મેં છપાવી નથી. અથવા ગોરધનદાસે તે છપાવી હોય તેની પણ મને ખબર નથી. એમાં પ્રતીવાદીની આબરૂને નુકસાન પોંચવા જેવું કાંઈ નથી. જે મહારાજને ચિત્રમાં ગાડી ઉપર બેસાડ્યા છે તે મહારાજ હું નહીં. કયો મહારાજ તે છપાવનાર બાલો. (મીં બેઝીએ તે ચિત્ર જોઈને કહ્યું કે આ ચિત્રમાં મહારાજને દહાડી નથી. અને મારા કુલને તો દાહાડી છે ત્યારે મીં એનસ્ટીના પુછવા ઉપરથી વાદી બોલ્યો કે) ચોરો વખત થયાં મેં દાહાડી રાખી છે (મહારાજે કહ્યું કે મને કોઈ અડકે નહીં. સર માથીઈ સાસ બોલ્યા કે તમને અડકતાં મેં કોઈને દીઠો નથી મહારાજે કહ્યું કે મારી પાછળથી કોઈ રાખસ મને અડકે તેની ધાસ્તી છે. મીં એનસ્ટી બોલ્યો તમને આ માટે નહીં અડકે; તમે કાંઈ ધધર નથી અને મારીજ જો ધાસ્તી હોય તો ખાત્રી રાખવી કે હું તમને ચીપીઆથી પણ અડકનાર નથી. મીં હેરટીંગ તો તમને પેલેલેજ દાહરે અડકી ચુક્યો છે.) હમારા પંથનું

મુખ્ય મંદીર શ્રી નાથદ્વારમાં છે. મારા બાપે અથવા દાદાએ ત્યાંથી મુર્તી ચોરી નથી. મારા દાદાને સુરતની ગાદી ઉપર બેસાડવામાં આવ્યા હતા. ગાદી વીંચે કજીઓ હતો તે ઠેક ધગ્ગડ ગયો હતો. સાતવરસ સુધી મેં મોટી જાત્રા કીધી; પણ હું શ્રી નાથદ્વારની જાત્રાએ ગયો નથી. મને વખત નહીં મળ્યો તથા ખર્ચ ધણો થઇ જાય એટલા માટે હું નહિં ગયો. મહારાજને વૈષ્ણવ પાસેથી ભેટ મળે છે. વૈષ્ણવ પાસેથી જે દંડ લેવામાં આવે છે તે ઠાકુરજીના ઉપયોગમાં વપરાય છે. હું બ્રહ્મચારી તથા સંન્યાસી નથી. હું પુર્ણ પુરુષોત્તમ ધર્મરતે માનું છું. અમને પુર્ણ પુરુષોત્તમની ઉપમાં આપવામાં આવે છે. જે પ્રમાણે ચીફ જસ્ટીસને 'માઇ લોર્ડ' કરીને કહે છે તે પ્રમાણે મહારાજને પુર્ણ પુરુષોત્તમની ઉપમાં આપવામાં આવે છે. બીજા પંથના ગુરૂઓને મહારાજની પેઠે હીડાળા ઉપર બેસાડીને જીજ્ઞાસવામાં આવે છે કે નહીં તે હું જાણતો નથી. વૈષ્ણવોને મહારાજની લંગોટીનું પાણી પીતા મેં દીક્ષા નથી. જે પ્રમાણે બીજા ગુરૂઓનું જીજ્ઞાસુ તેમના સેવકો ખાય છે, તે પ્રમાણે અમારું જીજ્ઞાસુ અમારા સેવક ખાય છે. બ્રાહ્મણોએ પણ ગુરૂનું જીજ્ઞાસુ ખાવું, એમ કહેલું છે. મનુષ્યે એ વીધેની મના કીધી છે કે નહીં તે હું જાણતો નથી, આવેલા પાન સોપારી અને વૈષ્ણવોના હાથમાં નાખી દેવાને આપીએ છીએ. કેટલાક લોકો તે ખાતા હશે. મહારાજ મરવા પડેલા માણસની આંખ ઉપર પોતાનો પગ મુકે છે; પણ છાતી ઉપર મુકતા નથી, અને તેને માટે મહારાજ કાંઈ ભેટ લેતા નથી. બીજા પંથના ગુરૂ એ પ્રમાણે કરે છે કે નહીં તે હું જાણતો નથી. સેવક તથા સેવકીઓ મહારાજને કેસર ફનાન કરાવે છે, એ વાત ખરી છે. મારા પગની રજ હું મારા સેવકોને ખાવા દેતો નથી. બીજા મહારાજને તે પ્રમાણે ખાવા દે છે કે નહીં તે હું જાણતો નથી. મહારાજની આર્તી ઉતારવામાં આવે છે, અને તે પ્રમાણે કરવાનું શાસ્ત્રમાં કહેલું છે. કયા શાસ્ત્રમાં કહેલું છે તેની મને ખબર નથી. હમારા વડીલોની આખડીની પુજા થાય છે, મારી આખડીની પુજા થતી નથી. સેવકીઓના હાથનું આરોગવાને હું કદી ભીતર જતો નથી. બીજા મહારાજ એ પ્રમાણે કરે છે કે નહીં તેની મને ખબર નથી. વૈષ્ણવો આરોગવાનું લાવે છે તે અમે લઈએ છીએ. સેવકીઓ મહારાજની હજુર જરલાવનાં ગીત ગાતી નથી. જુદી જુદી જાતનાં ગીત ગાવામાં આવે છે. મહારાજ સઘળા સેવકો ઉપર ગુલાલ ઉગાડે છે અને ફક્ત સ્ત્રીઓ ઉપર નહીં. ઠાકુરજી (ધર્મરત) ની મુર્તીની

પેઠે શુદ્ધી મેવા પણ કરવી બેઠાં. 'શુદ્ધ મેવા' ના પુસ્તકમાં મે' એવું નથી વાંચ્યું કે વલ્લભાચાર્ય, શુદ્ધાંધજી, તથા તેના મધ્યાના વંશજોને ઇશ્વરનો અવતાર કરીને માનવા હુ'પુજ્ય ઉમરનો થયો. ત્યાર પછી મારા સેવકોને કહેતો આવ્યો છું કે અમે કાંઈ ઇશ્વર નથી, અને અમને ઇશ્વર પ્રમાણે માનશોમાં. એ પ્રમાણે હું તેમને કહેવા લાગ્યો તેની અગાઉ કેટલાક લોકો અને ઇશ્વર મમજતા નથી. અમને ઇશ્વર પ્રમાણે માનશોમાં, એવો બોધ મેં છાપીને દીધો નથી, તથા ક્યા લોકોને એ પ્રમાણે મેં મોહાડે બોધ દીધો તેના નામ પણ મને યાદ નથી. શુ' કાલે મેં એમ કહ્યું કે હમારા સેવક હમને ઇશ્વર પ્રમાણે ગણે છે તેની મને ખબર નથી? કદાચ મેં કહ્યું હશે, પણ એ પ્રમાણે મેં સોગંદ ખાધને કહ્યું કે નહીં તેની મને ખબર નથી. (ચીફ જસ્ટીસે કહ્યું કે તમે કાલે સોગંદ ખાધને એ પ્રમાણે કહ્યું છે અને કોર્ટે તે નોંધી લીધું છે. મહારાજે કહ્યું મને યાદ નથી મર માચુ. સાંસે કહ્યું કે તમારી યાદશક્તિ કાચી હશે, પણ તમે કાલે જે કાંઈ બોલ્યા તે બોલ કોર્ટે નોંધી લીધું છે) વૈષ્ણવો એવું માને છે કે તેઓની ઉપર ઇશ્વરના કરતાં શુદ્ધો ઉપકાર વધારે છે. વૈષ્ણવો સુર્તીને અડકતા નથી. મહારાજ અથવા એ કમને માટે રાખેલા પ્રાદ્ધણ સુર્તીને અડકે છે. પ્રદ્ધ સખંધથી અગીઆર ઇદ્રીઓનાં પાપ ધોવાઈ જાય છે. એ અગીઆર ઇદ્રીઓમાં (જનનેદ્રી સુધાના) અને તે ઇદ્રીનાં દોષ-પંચ પ્રદ્ધ મંજંધથી ધોવાઈ જાય છે. શુદ્ધી ગુપ્ત વાત બહાર કરવી નહીં, એવું હમારા પંથમાં કહેલું છે કે નહીં તે હુ' જાણતો નથી. પણ વૈષ્ણવ યધને બીજાના દોષ જોવા નહીં એ સારી વાત છે. હું ન્યાતે પ્રાદ્ધણ છું મારા બહારના દેખાવ ઉપરથી તમે મને પ્રાદ્ધણ નહીં ગણો, તો તમે મુખત્યાર છો. મારા વડીલો તૈલંગા પ્રાદ્ધણ હતા, પણ તેઓ નાતબહાર થયેલા નહીં હતા હમે તૈલંગા પ્રાદ્ધણની છોકરી લઈએ છીએ, પણ તેમને આપતા નથી આ શહેરમાં તૈલંગા પ્રાદ્ધણ છે તેમાંના કેટલાકને હમે છોકરી આપીએ છીએ. તેઓ ગરીબ છે તે હું જાણતો નથી. તેઓ 'લટલ' ને નામે ઓળખાય છે તેઓએ મહાગજને છોકરી આપી એટલા માટે તેઓ નાતબહાર થયા નથી. કોઈ વેળા છોકરીનાં બાપ ગરીબ હોય છે ત્યારે હમને પૈસા આપવા પડે છે. પૈસા લઈને છોકરી આપવા માટે મનુએ શાસ્ત્રમાં મના કરી છે તે હું જાણતો નથી. હું ધારું છું કે મહારાજ વ્યભીચાર કરતો નથી જો તેઓ વ્યભીચાર કરતા હોય તો તેઓ શુદ્ધી પાટીને લાયક નથી. મારા પીત્રાઈ કાકા કૃષ્ણરાયજી મહારાજ

તૈલંગા ગ્રાહણની છોકરી સાથે પરણ્યા છે. એક વીધવા સાથે તેનો સંબંધ હતો તે વાત મેં સાંભળી નથી. તેના છોકરા ગોકળચૌધુની ખરાબ ચાલને માટે એક દરાબચે પોતાના ગામથી બહાર કહાડી મુક્યો હતો તેની મને ખબર નથી. વલ્લભ મહારાજ પોતાના દીકરાની સાથે ભાંગઝડમાં પડ્યા હતા તેને માટે નાતબહાર થયા હતા. પણ કાંઈ માઠાં કર્મને માટે થયા હોય, એવી મને ખબર નથી. દમણમાં નહીં જવા વાસ્તે મહારાજને બંદોબસ્ત કીધો હતો; પણ હું અભણપણે ત્યાં ગયો હતો. દમણની સરકારે ત્યાં એક મહારાજને ચોરીના અપરાધને માટે ફટકાવી કહાડ્યો અને તેને માટે બંદોબસ્ત થયો એવી મને ખબર નથી. ભલણપટણમાં વીકલેશજી મહારાજ નજર કેદ હતા, એ વાત ખરી છે તેની ઉપર બહુ ટોહામટ આવ્યું હતું. ત્યાંના રાજાને જેર આપવાને માટે તે કેદ થયા હોય તેની મને ખબર નથી. મજપાલજી મહારાજે લખપતના વૈષ્ણવોના ઘર છુટ્યાં હોય તે હું જાણતો નથી. સુસ્ત છેડ્યા પછી મેં સાત વરસ સુધી જાત્રા કીધી, જેર જીવમથી કોઈ સી બગાડવાનો અપરાધ મારી ઉપર કોઈ દહાડે મુકવામાં આવ્યો નથી. એ અપરાધ વીશે હું હમણાજ સાંભળું છું. મને ગઈ કાલે એ વીષે પુછ્યું હોય એવું મને યાદ નથી. પીતાંબર પોપાને હું જોળણું છું તેની છોકરીને મેં જેર જીવમથી બગાડી હોય એવો અપરાધ મારી ઉપર મુકવામાં આવ્યો નથી. ખાર ચૌદ વરસ ઉપર એ કણ્યે સુસ્તના માણસેટ, આગળ નાંધાવવામાં આવ્યો નહીં હતો. તે વખતના સુસ્તના સીરકેટદારે એવો કોઈ મુકદ્દમા ચેર મેળે માંડી વાળ્યો હોય તેની મને ખબર નથી. આ મુકદ્દમામાં મારી તરફથી સાક્ષી આપવાને કોઈ પણ મહારાજને મેં સાક્ષી સમન આપ્યો નથી. મહારાજોના વ્યભિચારની વાત ધણી પ્રસીદ્ધ છે. એટલા માટે એ વાત કોર્ટમાં નામુકર નહીં જવાય એવું કોઈ પણ મહારાજે મને કહ્યું નથી. હું તથા એક બીજા મહારાજનો લાલજી (બાલક) મુંબઈમાં છીએ, અને બીજા મહારાજે મુંબઈ છોડીને જતા રહ્યા છે. સુસ્તથી હું મુંબઈમાં આવ્યા પછી ત્રણ મહીને જીવણજી મહારાજની હવેલી આગળ કાંઈ બજેડો થયો એમ હું જાણતો નથી. થાવર મુલજીની છોકરી લખમીબાઈને હું જોળખતો નથી અને પંદર વરસ ઉપર પણ હું તેને જોળખતો નહીં હતો. પુનર્વીવાહની તકરાર નીકળી ત્યાંસુધી પ્રતીવાદી સાથે મારે બનાવ હતો, અને તેણે પોતાના પત્રમાં મારી વખાણ કીધી હતી. પ્રતીવાદીનું પત્ર ખરીદ કરવાને માટે મેં કોઈ પણ વૈષ્ણવને

મના કીધી નથી. ‘સત્ય પ્રકાશ’ ની વીરૂધ્ધ મેં કાંઈપણ હેંડળીલ છપાવ્યા નથી. ભાટીઆ કોન્સપીરસીના મુકદ્દમા વીરે મેં સાંભળ્યું છે. આ મુકદ્દમામાં મારી વીરૂધ્ધ જે કોઈ સાહેલી આપે તેનાં દર્શન બંધ કરવાને વાસ્તે મેં કોઈપણ મહારાજ સાથે બંદોબસ્ત કીધો નથી. ભાટીઆ કોન્સપીરસીનો મુકદ્દમો પ્રભુદાસ ચલાવતો હતો એવું તેણે મને કહ્યું હોય, એમ મને યાદ નથી. ગોપાળદાસની પાસે પ્રભુદાસ કાંઈ સંદેશો લઈ ગયો હતો, અને તે વીરે ગોપાળદાસે પોતાની મુખમુખાનીમાં જણાવ્યું એ વાત મેં વાંચી છે અથવા સાંભળી છે. એવી મેં અફવાળી સાંભળી હતી. એ ભાટીઆ કોન્સપીરસીની તપાસ વીરે મારે પ્રભુદાસ સાથે મુદ્દલ વાતચીત થઈ નથી. પ્રભુદાસ મારી પાસે સુરત આવ્યા હતા ત્યારે તેણે ભાટીઆ કોન્સપીરસી વીરે વાત કરી હતી. મેં પુછ્યું કે બંદોબસ્ત કરવાની મતલબ અને જરૂર શી? પ્રભુદાસે કહ્યું કે તે બંદોબસ્ત કરનારા નહો. એ ભાટીઆઓનો મુકદ્દમો ચલાવવાને અથવા એ મુકદ્દમા મધ્યે મદદ કરવાને મેં પ્રભુદાસને અખતીઆર આપ્યો નહીં હતો. એ કોન્સપીરસીવાળા નવ ભાટીઆ સાથે મારા ઘર આગળ કાંઈ મસલત થઈ નથી તે મધ્યેના એક બે ભાટીઆ મારી પાસે આવ્યા હતા. તેઓએ બાયડી છાકરાં અર્પણ કરવા વીરેનો કાંઈ બંદોબસ્ત કીધો હતો; પણ તે બંદોબસ્ત આ લાર્ધભલના મુકદ્દમાં માટે કીધો હતો કે બીજા કોઈ મુકદ્દમા માટે તેની મને ખબર નથો. વાલીઆઓમાં એવો બંદોબસ્ત થવા વીરે મેં સાંભળ્યું હતું. કેટલાએક લોકો આ મુકદ્દમો સાંભળવાને કોર્ટ મધ્યે આવે છે તેઓમાંથી મને કેટલાએક શખ્સોએ એ વીરે જણાવ્યું હતું. પ્રભુદાસ એ બંદોબસ્ત કરાવવાને ગોપાળદાસ પાસે ગયો હતો તે વીરે મેં પ્રભુદાસને ઠપકો આપ્યો નહીં હતો. એ બંદોબસ્ત કરવાને પ્રભુદાસે જે તજવીજ કીધી તેમાં તેણે કાંઈ સાફ અથવા ખરાબ કીધું નથી. હું ધારૂ છું કે લખમીદાસે મારી વીરૂધ્ધ જે વાત જણાવી છે તે ખોટી હોવી ભ્રમ્યે કેમકે હું એવી નકારી ચાલનો હોત તો લખમીદાસ મારી પાસે આવત નહીં. મેં કદી વ્યભીચાર અથવા જરકર્મ કીધું નથી. હેદ્રાબાદમાં હું આજરી હતો ત્યારે મેં ગરમ દવા લીધી હતી. સુક, મરી, મરચાં મેં ખાધાં હતા અને તેથી મને અંદર ગરમી જણાઈ હતી. છ કે સાત મહીના સીવાય મારી સ્ત્રી જાત્રામાં મારી સાથેજ હતી. સંવત ૧૯૦૬ ના વરસની ચાર પાંચ વરસ અગાઉ હું સ્ત્રી વગર બહાર નીકળ્યો હતો. મારી આગલી સ્ત્રી તે વેળા મરણ પામી હતી. (કોર્ટના પુછવા ઉપરથી)

બેટમા મારી સાથે મારી સ્ત્રી નહીં હતી એક વખતે મેં પાંચ વરસ સુધી બાપા કીધી હતી તે વેળાએ જેપુરમા હું મારી સ્ત્રીને બોલાવવા ગયો હતો. બીજી વેળાએ સુરતથી હું બે વરસ સુધી બહાર ફર્યો ત્યારે હું બેટમા ગયો હતો. હું બે વખત પરણેલો હતો. હું બેટ ગયો ત્યારે પરણ્યો હતો, પણ બે વરસ મારી સ્ત્રી મારી સાથે ઘરખાર કરીને રહી નહીં હતી. તે વેળાએ મારી સ્ત્રીની ઉંમર ૯ કે ૯૫ વરસની હતી ને તેર વરસની થઈ હતી ત્યારે મારી સાથે ઘર માડીને રહી

(ખાવીસમો દિવસ, શનીવાર, તા. ૧ લી માર્ચ,)

પાછી તપાસ— મ ગળવારને દીને મસલત કરવાને મારે ઘેર સભા મળી નહિ હતી, હમારા લોકોમા એવો ચાલ છે કે જ્યારે એક બીજાને મેળાપ થાય ત્યારે ‘રામ’ અથવા ‘પુરુષોત્તમ’ કરીને સલામ કરવી મી. ઇસકોબલે કહ્યું કે હું જ્યારે શુભશતમા ગયો હતો તારે ત્યાંના લોકો મને પુરુષોત્તમ કહીને સલામ કરતા હતા. દાહિજી મહારાજની બે બેઠક છે મારા પંથના ધર્મના પુસ્તકો બધા સંસ્કૃત ભાષામા છે ત્રજ ભાષાના પુસ્તકો બે અસલ પુસ્તકની સાથે મળતા આવતા હોય તો તે પણ ધર્મના પુસ્તકો ગણાય વૈષ્ણવ ધર્મ પ્રસારક સભાના પ્રમુખ બધા મહારાજને કહેવાય છે સુરતથી આવ્યા પછી વૈષ્ણવ ધર્મના બોધ કરવાને મેં મેહનત લીધી છે કેટલાએક મહારાજોના વ્યભીચાર વીધે મને ગંધ કાલે વાત પુછી ત મેં પહેલ વેહલી ગંધ કાલેજ સાલળી અગાઉ સાલળી નહીં હતી, પણ છાપામા મેં ચાલળી હતી પણ કોઈ મહારાજનું નામ તેમા નહીં હતું, પણ મહારાજને વીધે એ અપરાધ મુકવામા આવ્યા હતા મહારાજનું નામ લઈને મેં ગંધ કાલેજ એ અપરાધ સાલળ્યા હતા “ વીધથી શુદ્ધ ” ને હમારા લોકો સત્તા ભરેલી ચોપડી ગણતા નથી તે ચોપડી મહારાજોની વીરૂદ્ધ લખાયેલી છે હમારા દુશ્મન લોકો એ ચોપડીને ખરી માને ॥ મહારાજો હરકોઈ વૈષ્ણવને ન્યાતબાહર મુકવા ચાહેતો તેની નાતના લોકોને કહીને તેને ન્યાતબાહર મુકાવી શકે ન્યાતના લોકોની મરજી વગર મહારાજ ન્યાત બહાર મુકી શકે નહીં હરેક મંદીરને મહારાજ પોતાના મંદીર મધ્યે ખુશી પડે તો વૈષ્ણવોના અથવા હર કોઈ શખસના દર્શન અટકાવી શકે બધા મહારાજો સંપ કરીને એવો કરાવ કરે કે આ ક્ષણે શખસને દર્શન કરતા બધા મંદીરમા બંધ કરવો તો તેમ તેઓ કરી શકે, પણ એ પ્રમાણે તેઓએ કોઈ દહાડો સંપ કીધો હોય એવું મારા બાલુવામા આવ્યું નથી (કોર્ટના પુછવા

ઉપરથી) હુમારા પંથના મત પ્રમાણે વ્યભીચાર કરવામાં મોટું પાપ છે. સ્વધર્મ વર્ધક ચોપાનીયામાં જરભાવ વીરે જે ણીના લખવામાં આવી છે તેમાં એવી લલામણુ નથી કીધી કે વ્યભીચાર કરવો પણ વ્યભીચારના જેવી પ્રીતી ઇશ્વર ઉપર રાખવી. જરભાવની અથવા વ્યભીચારની પ્રીતી સઉથી મજબુત હોય છે. અને તેવીજ પ્રીતથી ઇશ્વરને લજવો એમ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે. જરભાવની પ્રીતી ઇશ્વર ઉપર રાખવી એ ઘણું સાફ છે. પાંડકી સ્ત્રી ઉપર એવી પ્રીતી રાખવી એ ખરાબ છે. ઇશ્વર ઉપર જરભાવની પ્રીતી રાખવાનું ભાગવતમાં કહ્યું છે. (ચીફ જસ્ટીસે કહ્યું કે જ્યારે અગાઉ પુછવામાં આવ્યું કે કયા શાસ્ત્રમાં જરભાવની પ્રીતી રાખવાનું કહ્યું છે ત્યારે એકે 'શાસ્ત્રનું' નામ આપ્યું નહીં. મહારાજે કહ્યું કે) મને એ વીરે યાદ નથી. હું ધારૂં છું કે ભાગવતમાં કહેલું છે કે જે પ્રમાણે ગોપીઓએ ઇશ્વર ઉપર જરભાવની પ્રીતી રાખી તે પ્રમાણે પ્રીતી રાખવી જોઈએ. (ચીફ જસ્ટીસે કહ્યું કે તમે કહો છો કે વ્યભીચાર કરવાની શાસ્ત્રમાં મના કરેલી છે. વ્યભીચાર ખરાબ કહેવાય છે માટે વ્યભીચારની પ્રીતી સારી કેમ કહેવાય ? અગર આ હુનીયામાં ઇશ્વર માલુસનાં આકારમાં હોય તો તેના ઉપર જરભાવની પ્રીતી રાખવાને કહ્યું તો તે તેના સાથે જરકર્મ કરવા કહે છે કે નહીં ! મહારાજે કહ્યું કે) ઇશ્વર ઉપર જરભાવની પ્રીતી રાખવાને શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે પણ જરકર્મ કરવાનું કહ્યું નથી. હરેક ભાવથી ઇશ્વરને લજવાથી ઇશ્વર મળે છે. (જતી વખતે મહારાજે બેઠે જલ્લેને કહ્યું કે) હું તમને આશીર્વાદ આપું છું.

(આ ઠેકાણે વાદીની સાહેલી લેવાનું કામ પુરૂ થયું.)

એના જવાબમાં મીં. ઓનસ્ટીએ લાપલુ કીધું તેનો સાર નીચે પ્રગટ કીધો છે.

(મીં. ઓનસ્ટીના લાપલુનો સાર.)

પ્રતીવાદીઓની તરફથી પરેલી સાહેલી રફ કરવા વાદીને પોતાનાં સાક્ષીઓ રજૂ કરવાને સારી જોવાઈ મળી છે અને નામદાર કોર્ટે આ મુકદ્દમા સુકાવતાં ઘણાં સાક્ષીઓએ સાહેલી પુરી હોય તેની ઉપર નહીં, પણ સાક્ષીઓની આખરૂં અને મુકદ્દમાની કેદીયત ઉપર ધ્યાન આપવું જોઈએ. પ્રતીવાદીએ પોતાની ણીના લખવાને તથા કહ્યું ભાષા વાપરવાને વ્યાજળી કારણ દેખાડ્યું છે કે નહીં, ધર્મશુરૂ લેખે મહારાજની આખરૂં કેવી છે, બ્રાહ્મણોમાં તેની ખદવી કેવી છે અને

તેનો પંથ અસલ હીંદુ ધર્મ પ્રમાણે કેટલો મળતો છે. તે વીધે પણ તપાસવું જોઈએ છે. મહારાજની આગળ ઈશ્વરના ગીત ગાય છે, તે પણ તેણે કબુલ કીધાં; કાન (એટલે કૃષ્ણ ભગવાન) કરીને તેના સેવકો કહે છે તે પણ તેણે કબુલ કીધું અને તેની હજાર એવઢીઓ જે ગીત ગાય છે તે તેણે બરાબર ઓળખી કાઢ્યાં, વાદીના પંથનાં સીદ્ધાંત પ્રમાણે એ પંથવાળાએ પોતાના ગુરૂને કાકોરજી (એટલે ઈશ્વર) ગણવા જોઈએ. વાદીએ પોતે એવી જુઝાની આપી છે કે એ પંથવાળાઓ ઈશ્વરના કરતાં ગુરૂનો ઉપકાર મોટો માને છે. ભાઈ-ચંદ નામના એક સાક્ષીએ કહ્યું છે કે મહારાજને ઈશ્વરથી ઓછો પણ મુર્તીના જેવો હતું, માત્ર ઇં જગનાદાસ અને બીજા સાક્ષીઓએ કહ્યું કે મુર્તીને હીંદોલામાં જુલાવે છે તે પ્રમાણે હમે મહારાજને હીંદોલામાં જુલાવીએ છીએ, તથા મહારાજ કાંઈપણ પાપ કરે નહીં. આવા ધણજી બરાબર સીદ્ધાંતવાળો પંથ અસલ હીંદુ ધર્મને દેરવીને હમણાં ઉલો કરવામાં આવ્યો છે ને વાત પુરતી રીતે સાબીત થઈ ચુકી છે. વાદીએ પોતે કહ્યું કે થોડાએક લોકો અને ઈશ્વરના અવતાર ગણે છે, પણ પાંચ મીનીટમાં પાછો ફરી ગયો કે મને તો ફક્ત ગુરૂ ગણે છે. તેણે એમ બી કહ્યું કે મારા સેવકોને મેં એવો બોધ કીધો છે જે તમારે મને ઈશ્વર નહીં, પણ ગુરૂ ગણવો જોઈએ છે; પણ તે બોધ તેણે ચોપાનીઆ કે વર્તમાન પત્ર મારફતે કીધો નથી અને તે બોધ તેણે કીધા શરૂસોને કીધો તેમાંથી એકનું નામ પણ જણાવી શક્યો નથી. સ્વધર્મ વધક ચોપાનીઆમાં “બરલાવની પ્રીતી” વીધે એક બીના લખી છે અને તે બીના વાદીએ પસંદ કીધી છે. ચોપાનીઆમાં આ મત ધીક્કારવા લાયક દેખાય છે. મારે તે મત વલ્લભાચાર્ય પંથના પુસ્તકોમાં કેટલા બધા ધીક્કારવા લાયક દેખાવા જોઈએ? આ બીનાનો અર્થ ખુલ્લો છે; તે એકે વ્યભીચાર આ કુનીઆને માટે છે આ સંસારમાં ઈશ્વર અને કાકોરજીની સાથે સંગ થઈ શકતું નથી; માટે ઈશ્વરરૂપી ગુરૂ (મહારાજ) ની સાથે સંગ કરવો એ ધર્મનું કામ છે. વાદીના કેટલાક સાક્ષીઓએ કહ્યું છે કે મહારાજની વીરૂદ્ધ કાંઈપણ વાત હમે કદી સાંચી માનીએ નહીં, કેટલાકોએ કહ્યું કે મહારાજ વ્યભીચાર કરેજી નહીં, અને મહારાજની વીરૂદ્ધ સાક્ષી આપવી એ પાપ છે. એક સાક્ષીએ કહ્યું કે મહારાજને હું ઈશ્વર ગણું છું; બીજાએ કહ્યું કે મહારાજને અમે ઈશ્વરના અવતાર ગણીએ. છીંદીએ. એક સાક્ષીએ કહ્યું કે મથુરાદાસ લવજીએ મહારાજની વીરૂદ્ધ “સક્ષી આપી તે તેણે પાપ કીધું. બીજા એમ સમ-

જતો હતો કે તેનો ગુરૂ મહારાજ મર્ણુ પામ્યો તે ગૌલોર્ક નામના સ્વર્ગ (એસ્ટ્ર) માં ગોપીઓની સાથે લીલા (ધંશકની રમત) નો વીરતાર કરવા ગયો છે, વાદીના પગની નીચેની રજ (ધુળ) લોકો ખાય છે તે સાબીત થઈ ચુકી છે મુર્તીના કરતાં મહારાજને તેઓ વધારે માન આપે છે, તથા ખીજ કેટલીએક તરેહની પુજા કરે છે તેવી પુજા કોઈ પણ હિંદુ પંથવાળા કરતા નથી. ડાક્ટર ભાઉ દાજીએ કહ્યું કે મહારાજના સેવકો તન, મન, અને ધન અર્પણ કરે છે તે ખીજા કોઈ પણ હિંદુ પંથવાળા અર્પણ કરતા નથી, તે વાત રહ કરવાને કાંઈખી કોરોશ કરવામાં આવી નથી. એ તન, મન, ધન, અર્પણ કરવાનું મંત્ર મહારાજના સેવકો પોતાના મોઢાડે કરી રાખે છે. વાદીના સાક્ષીઓની જુગાની ઉપરથી એવું માલુમ પડે છે કે મહારાજ વીરૂદ્ધ સાક્ષી આપવી એ પાપનું કામ છે અને ખીજ હાથ ઉપર એવું માલુમ પડે છે કે તેને માટે ખોટી સાહેદી પુરવી એ ધર્મનું કામ કેહેવાય છે. એક સાહેદીએ કહ્યું કે રપર તથા ૮૪ વૈષ્ણવની વાર્તા ધર્મની વાર્તા ગણાય છે અને વાદી તે વાત પોતે નામુ-કકર જાય છે. વાદી વિદ્વાન છે તે વાતનો તેનો કોઈખી સાક્ષી જણાવી શક્યો નથી. પ્રાદ્દાણનો ધર્મ છે કે વેદ ભણવા તથા ભણાવવા અને તે પ્રમાણે જ પ્રાદ્દાણ ન કરે તેને શાસન થાય. વાદીએ પોતાની વીધા વીધે એવું જણાવ્યું કે તેને થોડી સંસ્કૃત અને જો ત્રણ ખીજ ભાષા આવડે છે; પણ તેની સાહેદી ઉપરથી એવું માલુમ પડી આવ્યું કે આ ફરીયાદી આદ્યા પછીજ તેણે તકરારમાં આવેલી ધર્મની વાતોને માટે પ્રાદ્દાણોની સલાહ લેવા માંડી, અને તે ઉપરથી તેનું જ્ઞાન કેટલું છે તે વીધે કોર્ટને વિચાર કરવાનો તક મળી આવી, વાદી જે જાર કર્મ કરતો હતો તે શુભ રીતે કરતો હતો કે નહીં તે પ્રતીવાદી-ઓને કાંઈ જણાવવાની જરૂર નથી. લખમીદાસ ખીમજીએ પોતાની જુગાનીમાં કહ્યું છે કે એટ મધ્યે તેણે એક વખત વાદીની રાસલીલા (એટલે સેવકી સાથેનાં જરકર્મ) ના દર્શન કીધાં હતાં અને તેને માટે તેણે વાદીને કેટલીક ભેટ ધરી હતી; તથા એવી રાસલીલાના દર્શન કરાવવાં એ કામ વાદી ધર્મનું સમજતો હતો. ભરોસો રહી શકે એવી એવી સત્તાથી કોર્ટ મધ્યે કેહેવામાં આવ્યું છે કે વાદી અને ખીજા મહારાજને ખુટલી રીતે વ્યભીચારના છંદમાં પડ્યા છે. વાદીના આકરાએ કહ્યું કે અમે તેની પાસેજ બેસી રહેતા હતા, તેઓની મુખ જુગાની યાતો આખી સાચી, યાતો આખી ખોટી સમજવી નહયે.

હવે વાદીની તરફ પડેલી સાહેલી વીધે નામદાર કોર્ટનું ધ્યાન પોહોંચાડવા માણું છું. એ જુજાની યાતો કોર્ટે આખી મંજુર રાખવી જોઈએ છે યાતો તદ્દન રદ કરવી જોઈએ છે, અને નામદાર કોર્ટને એ સાક્ષી રદ કરવાનો ઉપાય લેવો પડશે એમાં શક નથી. મહારાજનેના વ્યભીચાર વીધે તેના સઘળા સાક્ષીઓએ કહ્યું છે કે એ વાત બે ત્રણ મહીના કરતાં અગાડી તેઓના સાંલણવામાં આવીજ હતી નહીં, અને પ્રતીવાદીઓના કેટલાએક સાક્ષીઓએ સોગન ખાઈને કહ્યું છે કે એ વાત આઠેક વરસ થયાં વર્તમાન પત્રોમાં પ્રસિદ્ધ થયાં કરે છે. વળી પ્રતીવાદીઓની તરફથી પડેલી મુખજુજાનો રદ કરવાને જે સાક્ષીઓ રજુ કરવામાં આવ્યા તે પોતાની જુજાની આપતાં લયડયા હતા. ખરાખર જુજાની આપવા માટે કોર્ટે ઘણા ખરા સાક્ષીઓને ચેતવણી આપી હતી, કેટલાએક સાક્ષીઓને દંડયા હતા, એકને તુરંગ મધ્યે મોકલવામાં આવ્યો હતો, એક ત્રણ વરસ સુધી વડોદરા ખાતે કેદ હતો. અને સુલેહના અમલદાર (વરણવનદાસ માધવદાસ) સાક્ષીએ કહ્યું કે એક બેવડું ખુન માંડી વાળવા માટે તેનો ઉપર બેટો. મુકવામાં આવ્યો હતો ખરા અને એ એકઠો તે જોવાની આણી ઉપર હતો. વાદીના સાક્ષીઓ આવો આમરૂ ધરાવે છે, અને પ્રતીવાદી તથા તેના સાક્ષીઓ વીધે એકબી માઠો બોલ કોઈ બોલ્યો નથી અને બોલવાની કોરોશ બી કરવામાં આવી નથી. બોટા મોગન ખાધાથી વાદીને મોટે કાયદો શું નહીં પાય વાડું? વાદી જો કજીઓ હારે તો કયાં જાય? તેની પદવી કેવી ઉતરી પડે? તેને લોકો હાલ ધંધરી માન આપે છે તે કયાં જતું રહે? અને તેઓનો નીર્વજ પંથ તથા પંથવાળાઓ કયાં ઉડી જાય? આ કારણોને લીધે વાદીએ આગળ પડીને પ્રતીવાદીની વીરૂદ્ધ સાક્ષી આપી છે. પણ વળી બીજો 'કોન્સપીરસી કેસ' છે. એ કોન્સપીરસીની તપાસની વખતે જે મુખ જુજાની પડી છે તે ઉપરથી માલુમ પડે છે કે મહારાજની વીરૂદ્ધ કોઈએજી સાહેલી નહીં પુરવી એવો બદોબસ્ત કરવામાં આવ્યો હતો. વળી આ વાત ખુદશી છે કે આ મુકદમાં મધ્યે મહારાજનેના પંથ જોખમમાં છે. એ પંથવાળાઓએ પોતાના શરૂના કાયદાને માટે બનતી કોશેસ કીધી છે, અને તેઓએ મુકદમો તથા સાક્ષીઓની બિલા કીધા છે. ગીબનલખી ગયો છે કે મહમદની આબરૂ વીધે વોલફરે ખાત્રી આપી; પણ વોલફર કેવો માણસ તેની આબરૂ વીધે કોણ ખાત્રી આપી શકે? એજ

વાત મહારાજના સાક્ષીઓને લાગુ પડે છે. સાક્ષીઓએ કહ્યું કે મહારાજ સારો માણસ છે; પણ તે સાક્ષીઓ સારા માણસ છે એવું કેમ કહી શકશે? હાક્ટર સાઉથ દાખલ જે વસ્તુસાચાર્ય પંથના ઘણા લોકોને દવાઈ કરે છે તેણે સવળા મહારાજનેની અનીતિ ભરેલી ચાવીરે સાહેલી પુરી, અને વાદીના સાક્ષીઓએ તો એટલું જ જણાવ્યું કે વાદીની આખરૂં સારી છે અને તેને વીરે ખરાબ વાત તેઓએ કહી સાંભળી નથી. વાદીના સાક્ષીઓએ એવી જુગાની આપી છે જે એટ મધ્યે લખમીજીના મંદીરમાં ફક્ત મુર્તી ઉપર ગુલાલ નાખવામાં આવે છે અને વૈષ્ણવો ઉપર નાખવામાં આવતો નથી; પણ બીજાં સવળાં મંદીરમાં વૈષ્ણવો ઉપર ગુલાલ નાખે છે તે વાત એ સાક્ષીઓએ કબુલ કરતાં તેઓને પુછવામાં આવ્યું કે લખમીજીના મંદીરમાં વૈષ્ણવો ઉપર ગુલાલ શા માટે નાખતા નથી ત્યારે તેમણે કાંઈ ખી કારણ તેઓ જણાવી શક્યા નહીં. હિંદુઓનો પુરાતન કાયદો બનાવનાર મનુ કહે છે કે વ્યભીચાર તરણ તરેહનો છે; પહેલો, વ્યભીચારની ધૃષ્ટા કરવી; બીજો, વ્યભીચારને માટે કોઈ સીને મુગધી વિગેરે ચીજ આપવી; અને ત્રીજો, નૈશી મોટો એકે સ્ત્રીઓની છાતીએ હાથ નાખવો, વાદીએ એટ મધ્યે ગુલાલ નાખતાં એક સ્ત્રીની છાતીએ હાથ નાખ્યો હતો તેથી કરીને નૈશી મોટો વ્યભીચાર તેણે કીધો એવું સાબીત થઈ ચુક્યું કહેવાય, એટ મધ્યે ગુલાલ કેવી રીતે નાખે છે તે જાણત વાદીની તરફના સાક્ષીઓએ એક બીજાથી કહ્યું જુગાની આપી. જીવણજી મહારાજની સાથેની વાત બે સાક્ષીઓએ જણાવી તે વીરે શેઠ ખરેશજી કામા બાલે જીવણજી મહારાજને બંધાયલા હોય એવું સમજીને બોલ્યા નહીં; પણ એ વાત નહીં કહાવાને ખરેશજી કામા જીવણજી મહારાજની સાથે બંધાયલા છે તે ઉપરથી નામદાર કોર્ટે એવું સમજવું જોઈએ કે પહેલા બે સાક્ષીઓને ટેકો મળ્યો છે મધળા મહારાજને વ્યભીચાર કરે છે તે વાત વાદીએ ના પાડી. પણ બીજા સાક્ષીઓનો જુગાની ઉપર વિચાર કરતાં તેની નામજુરીને કાંઈ પણ વચ્ચન મળતું નથી. પ્રતીવાદી એએ જે સાહેલી આપી છે તે સાહેલી આ નામજુરીથી કાંઈ રહ થઈ શકતી નથી. વાદીને ચાંદીનું દરદ હજુ તે જાણત પડેલી માહેલી રહ કરવાને કાંઈ ખી કોયેશ કરવામાં આવી નથી, એ દરદની હકીકત વાદીએ બે હાક્ટરોને કહી હતી તેઓએ તે વીરે ખુદથી જુગાની આપી છે; અને તે જાણત વાદી પોતે એટલું જ જણાવે છે કે એ દરદ ગરમ દવા બંધાવી થયું હતું, વાદીને થયેલા દરદની

મુળજીભાની પડયા પછી એ દરદનો કાલ તેને છે કે નહીં તે ખાગત તેને ત્રણ કાકટરોએ તપાસ્યો હતો. પણ તે ત્રણ કાકટરો ક્યાં છે? વાદીએ પોતાનો મુકદ્દમા ખંધ કીધો અને પેલા કાકટરોને જીભાની આપવાને શા માટે રજુ નહીં કીધા? કાકટર લાઉ દાજી, કાકટર ધીરજરામ દલપતરામ તથા લખમીદાસ ખીમજીની જીભાની વાદીએ રદ કીધી છે. તે ઉપર કોર્ટ જે પ્રમાણે વજન આપશે નહીં તેજ પ્રમાણે વાદીની ખીજી નામંજુરી ઉપર પણ વજન આપવું જોઈતું નથી. કાકટર ધીરજરામે પોતાની જીભાનીમાં જે વાત કહી છે તે જીજી અને તે વાત સાક્ષીએ જોડી કહાડી હોય એવું કહીળી જની શકે નહી. જો એ કાકટરોની સાહેલી ખરી માનવામાં આવે તો તેથી શું સાબીત થયું? કાકટર ધીરજરામના કેહેવાથી એવું સાબીત થયું કે વાદીએ પોતાનું ફરદ મટાડવાને માટે પોતાના વહેમને અનુસરીને બે સ્ત્રીઓની સાથે સંગ કીધો હતો, ત્યારે તે પોતાની જીભાનીમાં પોતાની નીતિ વીધે બહાઇ કરે છે તે ફાકટ છે. આ મુકદ્દમાનો ઘણોખરો આધાર વાદીને ૧૮૬૦ ની સાલમાં ચાંદીનું ફરદ થયું હતું અને તે વખતે તેણે પોતાનો બદઆલની વાત કબુલ કીધી હતી તેની ઉપર રહે છે. આ સમજી વાત નામુકકર જવાથી વાદીએ જાણી જોઈને ખોટા સોગન ખાધા છે.

આ મુકદ્દમાના વાદી અને પ્રતીવાદીની વર્તણૂક ઉપર નામદાર કોર્ટે ધ્યાન પોચાડવું જોઈએ છે પ્રતીવાદીએ પોતાની લખેલી ખીનાનો એકળી વાક્ય પાછો જે ચી લેવા ના પાડી, અને પોતાની વાત સાબીત કરવાને સાક્ષીઓ રજુ કીધા, અને વાદીને માથે તો જે દોષ મુકવામાં આવ્યો છે તે દોષ તો તે કાઢીને રદ કરી શક્યો નથી જો નામદાર કોર્ટને પ્રતીવાદીઓની સાક્ષીઓ મજબુત બાસે તો વાદીની ચાલ ઉપર સખત ટીકા થવી ઘટે છે પ્રતીવાદી એવું ખાત્રીથી ધારે છે કે તેણે વાદીની ઉપર જે કાંઈ દોશ મુક્યો છે તે ખરો છે અને તે પ્રસિદ્ધ કરવાને તેને વાજબી કારણ હતું. પ્રતીવાદીઓએ પુરતી સાબીતી આપી છે અને જો તે જીવશે તો તેથી વર્તમાન પત્રના છુટા પણામાં ઘણોજ વધારો થશે

મીઠ બેટીના લાપણનો સાર.

(ત્રેવીશમો દીવસ; મંગળવાર, તા ૪ થી માર્ચ)

વાદી તથા તેના પથની ઉપર જે ખોટા અને ગલીચ અપરાધ મુકવામાં આવ્યા છે તેમાંથી મોકળા કરવાની મારી ફરજ છે. એવો

કોઈપણ મુકદ્દમા આજદીન સુધી ઇનસાફની અદાલતમાં ચુકર્યો નથી. જે અપરાધ મુકદ્દમામાં આવ્યા છે તે અલુધટતા છે એટલું જ નહીં, પણ ઘણાજ એઆમરુ ભરેલા છે અને તે પણ વગી આ મુકદ્દમાને માટે ગોઠવીને ઉભા કરેલા છે. આ મુકદ્દમાની તપાસ ઘણી લાંબી ચાલી છે, અને જેડ બાબુએ મળીને ૬૦ કરતાં વધારે સાહેદીઓ તપાસવામાં આવ્યા છે. પ્રતીવાદીની તરફના જે ૩૦ સાહેદીઓ હાજર થયા હતા, તે મધ્યે ફક્ત ચાર સાક્ષીઓએ મારા કુળની ઉપર જે ગણીય અપરાધ મુકદ્દમામાં આવ્યા છે તે વીરે જણાવ્યું છે. તેઓનાં નામ—ધીરજરામ દલપતરામ, લખમીદાસ ખીમજી, કાલાભાઈ લલુ ભાઈ, અને ચત્રભોજ વાલજી. એ ચારમાં ડાક્ટર ભાઈ દાજીને હું ગણતો નથી, કારણ કે તેણે વાદીનાં દરદની બાતે તપાસ દીધી નથી. હવે ઉપર જણાવેલા ચાર સાક્ષી તો પ્રતીવાદીના દોસ્તદાર થાય; અને તેઓ પોતાની મતલબ પાર પાડવા માટે એક બીજાની સાથે મળી ગયા છે. અને કાલાભાઈ છેકરો તો ડાક્ટર ધીરજરામનો ભત્રીજો થાય છે. વાદીને ચાંદીનું દરદ થયું હોય કે નહીં, તેની હું કાંઈ દરકાર કરતો નથી. એ દરદથી પ્રતીવાદીની સઘળો 'ખી' સાબેત થઈ શકતી નથી. કરસનદાસે પોતે પોતાની આખી છાંદગીમાં વાદીને એક વખત સિવાય દીઠો નથી. દશ અગીઆર વરસ ઉપર ફક્ત તેણે જવણજી મહારાજને પગના અંશુકાથી સ્ત્રીઓના હાથ દાબતા દીઠો છે. કરસનદાસને પોતાને વાદીની અનીતિ વીરે કાંઈ ખબર નથી. આ મુકદ્દમાને ચુકાદો કરવામાં કોર્ટે વાદી તથા પ્રતીવાદીની પક્ષી ઉપર ધ્યાન પહોંચાડવું જોઈએ છે. વાદીની પક્ષી રાજના જેવડી મોટી છે અને લોકો તેને ઘણું માન આપે છે. બીજા મહારાજોની અનીતિ વીરે સાંભળવા ઉપરથી પ્રતીવાદીઓએ તથા સાક્ષીઓએ જે સાહેદી આપી છે, તેની સાથે મારા કુળને કાંઈ લાગતું વળગતું નથી. મારા કુળે તો કોઈ દહાડો પોતાના પોતીઆનું પાણી સેવકોને આપ્યું નથી, તથા કોઈ સેવકીઓના હાથ પોતાના પગના અંશુકાથી દાખ્યા નથી, તથા કોઈ પણ સ્ત્રીની છાતી ઉપર કંદી ગુલાલ નાખ્યો નથી, તથા કોઈ પણ મરવા પડેલા વેષ્ટુવની છાતી ઉપર પગ મુક્યો નથી. વાદી ઘણો સમજવાળો માણસ છે, અને તે કાંઈ પણ ધર્મ પાળે છે, પણ પ્રતીવાદી તો કોઈ પણ ધર્મ પાળતો નથી. જુદાં જુદાં શહેરોના વીશ બાવીશ સાહેદીઓએ આવીને વાદીની તરફથી જણાવ્યું કે તેઓએ વાદીની અનીતિ વીરે કાંઈ પણ વાત અથવા ગપ સાંભળી નથી, અને વાદી જેવી મોટી પક્ષીવાળો માણસ અનીતિ કરેતો તે હુનીઆને

બહેર થયા વગર રહે નહીં. પણ એ વીશ બાવીશ સાક્ષીઓ ઉપરથી સાબેત થયું કે વાદીની આબરૂ ઘણીજ સારી હતી. પ્રતીવાદીએ વાદીને વીધે કીના કપટથી જો લખ્યું નહીં હોત તો તેને વાદીની તરફથી જ્યારે લાઈબલની નોટીસ મળી ત્યારે વાદીને તરત એ અપરાધમાંથી મોકળો કરત. પ્રતીવાદીની તરફથી જે સાક્ષી પડી છે તેમાંથી નેવું ટકા તો સાંભળેલી જુબાની ગણાય. ડોક્ટર વીલસન તો મીશનરી છે અને તેની સાક્ષી ઉપર કોર્ટ કંઈની ધ્યાન નહીં આપશે એવી હું આશા રાખું છું. વલ્લભાચાર્યના પંથ વીધે કોર્ટનો વખત બચાવવાની મતલબે હું વધારે જોલતો નથી, પણ તે વીધે એટલુંજ જણાવું છું કે મારા કુલને પુછવામાં આવ્યું જે તું ઇશ્વર છે કે માણસ ત્યારે તેણે સાફ કહ્યું કે હું તો માણસ છું અને ઇશ્વરનો દાવો કરતો નથી. પ્રતીવાદીઓએ એ પંથનાં ધર્મ પુસ્તકોમાંથી વીણી વીણીને પોતાની મતલબનાં કેટલાંક વાક્ય શોધી કાઢ્યાં છે અને તે વાક્યોની આશ્વાસનો સંબંધ જોયા વગર અથવા જાણ્યા વગર કોર્ટ તે ઉપર ધ્યાન આપવું જોઈતું નથી. બીજું એ પંથના મહારાજે સંસ્કૃત પુસ્તકોને માને છે અને પ્રજા ભાષાનાં પુસ્તકોને માન આપતા નથી. વાસ્તે પ્રજા ભાષાનાં પુસ્તકોના તરજુમા ઉપર પણ કોર્ટે કંઈ ધ્યાન પાંચાડવું જોઈતું નથી. કાલાભાઈ લલુભાઈની સાક્ષી તો માનવામાં આવે એવી નથી, કારણ કે વાદી જેવો મોટી પદ્ધતિના માણસ આવા ન્હાના છોકરાની સાથે બેસીયાર સંબંધી વાત કરે એ બંને તેવું નથી. વાદીએ સાફ કહ્યું છે કે એ વાત મેં કરીજ નથી ક્વી નર્મદાશંકરે કહ્યું કે ગોકલનાથજીની ટીકામાં અર્પણ કરવાનું ફક્ત મહારાજનેજ કહેલું છે, પણ બીજી તરફથી નારાયણ દીનાનાથજીએ આખી ટીકા વાંચેલી છે તેણે સાફ કહ્યું કે અર્પણ કરવાનું લખેલું છે તે ફક્ત પુરુષોત્તમનેજ વીધે લખેલું છે અને મહારાજને વીધે નહીં, વળી રસ મંડળી વીધે તો પ્રતીવાદીની તરફથી કાંઈ પણ પુરાવો આપવામાં આવ્યો નથી. લખમીદાસ ખીમજીએ આપણને એ મંડળી વીધે થોડું જણાવ્યું, પણ તે મંડળીવાળાઓએ દીવો બોલવીને અંધારૂં કીધા પછી શું કીધું તે વીધે તેણે આપણને અંધારામાંજ રાખ્યા છે. વળી 'સ્વધર્મ વર્ધક' ચોખાનીઆમાં 'જરભાવની પ્રીતી' વીધે લખ્યું છે. તેનો અર્થ પ્રતીવાદીઓએ ઉધો કરી નાંખવાની તજવીજ કીધી છે. એ બીના મધ્યે ઇશ્વર ઉપર જરભાવ રાખવાનો અર્થ અંટલોજ કે ઇશ્વર ઉપર અતીશય ખ્યાર રાખવો. છેવટે

હું એટલું જ જણાવું છું કે પ્રતીવાદીઓએ જે પત્રી આપી છે તે પત્રી બરાબર જો માગેત નહીં થઈ હોય તો કોર્ટે વાદીના લાલમા ચુકાદો કરવો ઘટારત છે. બીજા મહારાજો સાગ હોય કે નરમા હોય તેની માથે વાદીને કાંઈ લાગતું વળગતું નથી. વાદી પોતે પોતાની આખરૂનો બચાવ કરવા બાહર પડ્યો છે, અને તે પોને આફ જણાવે છે કે મારી ઉપર જે અપરાધ મુક્યો છે તે જોડો છે. કોર્ટને સમાવવા માટે આ મુકદ્દમા મધ્યે કેટલીએક આડી અવગી બીના પ્રતીવાદીઓ લાવ્યા છે, અને તે ઉપર કોર્ટે કાર્પસુ ધ્યાન આપવું જોઈતું નથી એક વાત ઘણી અગત્યની છે તે એ કે જે લખગવની બીના સખવામા આવી તે વેળાએ પ્રતીવાદીને વાદીની અનીતિ વીચે કાંઈ પણ જાન નહેતું. લખમીદામે કહ્યું કે મેં આદીની વાત લાઈબ્રેરીની બીના છપાયા પછી પ્રતીવાદીને બહાર કીધી ફક્ત ઉડતી અફવા ઉપરથી પ્રતીવાદીએ એ બીના છાપી પ્રગટ કીધી છે, પણ તેમ કરવાનો તેને કાર્પસુ અધીકાર નહોતો. વાદીને ત્યાં સારા ઘરની ઘણી બીઓ આવે તેની સાથે મગ ન કરે અને ખરામ ત્રી સાથે સગ કીધાથી તેને આદી થઈ હોય એ વાત માનવામા આવતી નથી. ડાક્ટર ધીરજ રામે વાદીને વીચે જે વાત કીધી છે તે પગથી તે માથા સુધી તદ્દન ખોટી છે. વાદીની ત્રણ ડાક્ટરોએ ઘેડા દીવસ ઉપર તપાસ કીધી તે ડાક્ટરોને સાક્ષી દાખવ એટલા વાન્તે નહીં લાવ્યા કે હુમણાની નીશાનીથી આગળ દરદ હાતું કે નહીં એ વીચે કાંઈ ખાતરી થઈ શકતી નથી. કોર્ટના તરફુમા ડરનાર મીં ફક્ત તથા મીં નાગવણ દીના નાથ એઓએ સાફ જણાવ્યું કે લાઈબ્રેરીની બીનાનું છેલ્લું વાક્ય વાદીને લાગુ પડે છે. જો બધી પત્રીઓએ ટકા પુરવાર નહીં થઈ હોય તો વાદીને પુરેપુરી નુકશાની અપાવવી જોઈએ છે, અને તે અપાવતી વખતે પ્રતીવાદીઓએ વાદીની આખરૂને કળો ડાઘ લગાડવાને તથા તેની ઉપર વ્યભીચારના અપરાધ લાગુ પાડવાને ખોટી બનાવટ ઉભી કરવાની જે તજવીજ કીધી છે તેની ઉપર ચારી પેઠે વિચાર કરવો ઘટે છે, અને વાદીએ પ્રતીવાદીને ફોજદારીમા ઘસડ્યો નથી એટલા માટે કોર્ટે ખોટી નુકશાની અપાવવી ઘટે છે.

જજમેટ અથવા ચુકાદો

(ચોવીસમો દીવસ મગળવાર, તા. ૨૨ મી એપ્રિલ)

આ દીવસે નામદાર કોર્ટે આ મોટા મુકદ્દમાનો ચુકાદો આપ્યો એ ચુકાદો સાબળવાને ઘણા સુરોષીઅન તથા દેશીઓની હા સરાધ

હતી. કમોડોર પેલ્ડ્રી તથા બીજા કેટલાએક નાગીયા અમલદાર હાજર થયા હતા, અને લોકોની ઠઠ જેવી આ દીને મળી હતી, તેવી ઠઠ એ મુકદ્દમાની કેઈ વેળાએ મળી નહોતી. નામદાર ચીફ જસ્ટીસે આશરે દોઢોડ કલાક સુધી અને ત્યાર પછી નામદાર પ્યુની જજ સર બેસેફ આરનોલ્ડે આશરે બે કલાક સુધી જજમેન્ટ વાંચી સંભળાવ્યા તે હમે સદાબસં નીચે પ્રગટ કરીએ છીએ.

સર માધ્યુ સાસનું જજમેન્ટ.

“આ ફરીઆદની મુખ્ય મધ્યે ‘સત્ય પ્રકાશ’ નામના ગુજરાતી વર્તમાન પત્ર મધ્યે તારીખ ૨૧ મી અક્ટોબર સન ૧૮૬૦ ને દીને એક ખોટી અને કીના ભરેલી લાઇબલની બીના લખવામાં આવી હતી તે વીષે છે. (તે આખી બીના નામદાર ચીફ જસ્ટીમે વાંચી સંભળાવી.) એ બીનાના ચાર ભાગ યઈ શકે છે પહેલો, વલ્લભાચાર્યનો; પંથ પાખંડી છે, બીજો, મહારાજો ધર્મશુદ્ધો ધર્મને એ પાખંડી મત ચલાવે છે, ત્રીજો મહારાજો ધર્મને નામે અનીત કહે છે, અને ચોથો, વાહી પોતે પોતાની સેવકીઓ માથે બ્યભીચાર કરે છે.

“ હવે વાહી એવો દાવો કરે છે કે આ બધા અપવાદ ખોટા અને કીના ભરેલા છે; અને તે છાખ્યાથી મહારાજ લેખે, બ્રાહ્મણ લેખે, ધર્મશુદ્ધ લેખે, તથા વલ્લભાચાર્ય પંથના અધીકારી લેખે મારી આબરુને નુકશાન થયું છે, અને તેને માટે મેં ગુજરાતીનો દાવો ઉઠાવ્યો છે. પ્રતીવાદીઓએ એના જવાબમાં જુદી જુદી ‘જ્હી’ આપી છે તે આ પ્રમાણે:—

૧ કી ‘જ્હી’ નોટગીલ્ડી, એટલે લખાએલી બીના લાઇબલ નથી.

૨ છ ‘જ્હી,’ મહારાજો હીંદુ ધર્મના ધર્મશુદ્ધ નથી.

૩ છ ‘જ્હી,’ મહારાજો બ્રાહ્મણો મધ્યે મુખ્ય અથવા મોટા નથી

૪ થી ‘જ્હી,’ વાહી ઊંચી જ્ઞાતનો ઊંચો બ્રાહ્મણ નથી, તથા હીંદુ ધર્મનો ધર્મશુદ્ધ નથી.

૫ મી ‘જ્હી,’ વલ્લભાચાર્યનો ધર્મ અસલના વખતનો નથી, અને અસલ હીંદુ ધર્મથી ઉલટો છે.

૬ કી ‘જ્હી,’ ફરીઆદની અંદર લાઇબલની બીનાના છેલા ભાગનો તરજુમો ખરાબર નથી.

‘તે મી ‘પ્રતી,’ ને આરોપ પ્રતીવાદીઓએ છાપી પ્રગટ કરીધા છે. તે ખરા છે.

‘તે મી ‘પ્રતી,’ લાઘવલની બીનામાં લખેલી વાત જોલે જોલ ખરી છે. ‘એ મધ્યેની સાતમી ‘પ્રતી’ ઘણી મોટી છે, એ મધ્યે મહારાજનેના ધર્મનાં પુસ્તકોમાંથી દેખાડયું છે કે મહારાજનો પંથ પાખંડી તથા અનીતિ ભરેલો છે. બીજું એવું દેખાડયું છે કે ઘણું કરીને સઘળા મહારાજનેની અનીતિ પ્રસીદ્ધ છે. ત્રીજું દેખાડયું છે કે વાદી પોતે વ્યભીચારી છે અને તેણે વ્યભીચાર કરીધો છે. આ સખખને લીધે એ વસ્તુ સાચા પંથના મતને લગતી લંબાણથી સાહેદી સાંભળવાને તથા સંસ્કૃત અને ત્રજ સાપાના પુસ્તકોમાંથી તારવી કહાડેલાં વાક્યોના તરજુમા બહાલ રાખવાની કોર્ટને ફરજ પડી છે. વાદીની તરફથી ૩૩ અને પ્રતીવાદીઓની તરફથી ૩૦ સાહેદીઓની જુખાની લીધામાં આવી છે. નાત તથા ધર્મ સંબંધી તકરાર કોર્ટ મધ્યે જ્યારે ચાલે ત્યારે તેમાં ઘણું કરીને મમન તથા કડવાશ માલમ પડે છે, અને તેજ પ્રમાણે આ મુકદ્દમામાં થયું છે, અને તેથી કરીને આ મુકદ્દમા ઘણી લાંબી મુદત સુધી ચાલ્યો છે.

“પ્રતીવાદીએ છાપેલી બીના બાહાલ રાખી છે. જે સાહેદી કોર્ટ મધ્યે રજુ થઈ છે તે ઉપરથી હું કહી શકું છું કે લાઘવલની બીનાને તરજુમા ઉચ્ચેજમાં કરવામાં આવ્યો છે તે ખરા છે, અને એ તરજુમા પ્રમાણે તપાસતાં લાઘવલની બીનાનો છેલ્લો ભાગ વાદીને લાગુ પડે છે, અને તેની આબરૂને નુકસાન કરનારો લાગે છે. એ ભાગમાં વાદીનું નામ વાપર્યું છે અને તે પોતાના સેવકની વહુ દીકરીઓને બગાડીને અનીતિમાં પોતાનો જ-મારો જુલારે છે. એવો આરોપ તેના ઉપર મુક્યો છે, અને તેવી અનીતિથી દુર રહેવાને વાદીને જોધ કરીધો છે અને એવું જણાયું છે કે જ્યાંસુધી તમે એ અનીતિથી દુર રહેશો નહીં, ત્યાંસુધી તમારાથી ધર્મ જોધ થઈ શકવાનો નથી. એ ભાગ વાદીને લાગુ પડે છે કે નહીં એ વીષે શક રાખવામાં આવ્યો હતો. અકર સાહેદી દાજી જેવા ચંચળ માફીએ કહ્યું કે ‘એ છેલ્લો ભાગ ઘણાખરા મહારાજનેને લાગુ પડે છે અને વાદીને એકલાને લાગુ પડતો હોય, એમ હું ધારતો નથી, તોપણ વાદીને મુદત લાગુ પડતો નથી, એવું હું કહી શકતો નથી. અને વાદીની આબરૂ વીષે હું જણતો હતો તે ઉપરથી વાદીને પણ હું ઘણાખરા મહારાજને જેવો નહારો ગણું; પણ વાદીના દુરાચારથી જે વાકેફ નહીં હોય તેઓને વાં-

ન્યાયા શક ઉપજે કે વાદીને તે મધ્યે ગણવો કે નહીં હવે લખનાર બાણી જોઈને અથવા ગદ્યવતથી એવું લખે કે જેથી કરીને કેટલાક માણસો સંદેહમાં રહે અને કેટલાક માણસોને મુદ્દલ અંદેહ ન રહે કે આ વાક્ય કલાણુને લાગુ પડે છે, તે એ લખનારને તેના કૃષ્ણ ચાખવા જોઈએ, અને જે માણસની આગરને તેણે નુકસાન પહોંચાડ્યું તેને તે નુકસાનીના જવાબ આપવો જોઈએ જે ભાષાની અદૃશ હરેક લાઈબ્રેરીની ધીના લખી હોય તે ભાષાના સાધારણ અર્થ પ્રમાણે તે ધીના લાઈબ્રેરી અથવા વગર લાઈબ્રેરી ગણાય, અને તે વાક્યનો અર્થ ધીજી રીતે થઈ શકતો હોય તે તેના જોખમમાંથી છાપનાર છુટો થઈ શકતો નથી પ્રતીવાદીઓએ એવું જણાવ્યું કે ૧૮૬૧ ના એપ્રિલ મહીનામાં વાદીએ પ્રતીવાદીઓને નોટીસ આપી હતી કે એ ધીના મધ્યે મારે વીધે જે કાંઈ લખ્યું હોય તેથી મને મોકળો કરો તેના જવાબ પ્રતીવાદીઓએ આપ્યો કે એ ધી નામાં ખુલાસો કરવા જેવું અથવા ફેરવી નાખવા જેવું અથવા માફ માગવા જેવું કાંઈ નથી એ ઉપરથી સાફ માલુમ પડે છે કે પ્રતીવાદી ઓએ વાદીને એ ધીનામાંથી મોકળો કીધો નથી આ સઘળા કારણો ઉપરથી લખાએથી ધીના વાઈબ્રેરી કરે છે, અને તેના માટે તે કીના ભરેથી હોવી જોઈએ હવે 'ના' 'ગી' 'વી' ની 'વી' સામેત કરવાને એ લાઈબ્રેરી ધીના પ્રગટ કરવાનો ઘટો પ્રગટ દેખાડ્યો જોઈએ (એ દેખાણે વાજબી પ્રસંગની બાબત વીધે નામદાર જુને કાયદાની ધારીકી કહી સમજાવી) હવે તપાસવાનું એ છે કે એ લાઈબ્રેરી ધીના પ્રતીવાદીઓએ સાફ દીલથી પ્રગટ કીધી હતી કે નહીં, અને ધીજી તે પ્રગટ કરીને ખાનગી આગર ઉપર હુમલો કરવાને વાજબી કારણ અથવા ઘટો પ્રસંગ હતો કે નહીં હવેની બાબતમાં પ્રતીવાદીને ધર્મના જે મત નીતિથી ઉલ્લગ માલુમ પડ્યા તે વીધે એના દીલથી તકરાર કરવાને તે બાહ્ય પડ્યો અને જ્યાં સુધી એ ધર્મ સંબંધી મત વીધે ટીકા કીધી છે, ત્યાં સુધી ફગાવવાનું કાર્મ પણ કારણ મારા જોવામાં આવતું નથી એ વીધે તેણે જે ટીકા કીધી છે તેમાં તે હવેની બાહ્ય ગયો નથી, અને એવી તકરારથી લોકોને કાયદો થાય છે તે વીધે મને સંદેહ નથી, પણ હવે એ ધર્મ સંબંધી તકરાર બાબતે સુકી દઈને તેણે છેલ્લા ભાગમાં વાદીની પોતાની ચાવ વીધે ટીકા કીધી છે અને તે પોતાના સેવકોની વહુ દીકરીઓ બગાડે છેએવો તેના ઉપર આરોપ મુક્યો છે હું એવું સમજતો હતો કે આ બાબત કાયદો ખુલો છે, પણ મારા મીન જોસફ આરનોલ્ડને એ વીધે જરા

ગુચવણ પડી છે, તેટલા માટે તે બાળત થોડું વધારે બોલવાની મને જરૂર થઈ પડે છે.

“વાદીને લગતો મુકદ્દમો આવી રીતનો છે—સને ૧૮૬૦ ના જુલાઈમાં વાદી મુંબઈ આવ્યો અને તેની અગાઉ તે મુંબઈમાં નહોતો પહેલો તે શ્રી કેળવણી તથા પુનર્વીવાહ મંળાધી પ્રતીવાદીની સાથે સુધારાના વિચારમાં એક મત થયે; પણ ત્યાર પછી તે વિચારથી તે જુદો પડ્યો તેણે ‘સ્વધર્મ વર્ધક’ નામનું એક ચોપાન્યું કહાડ્યું, અને તેની અંદર તેણે બીજાઓની સાથે તકરાર કરવાને ઈચ્છા જણાવી. સને ૧૮૬૦ ની તા. ૨૧ મી અક્ટોબરે લાઈબ્રેરીની બીના પ્રગટ થઈ, અને તે બીના મધ્યે વાદીની ઉપર જે આરોપ મુક્યો તેથી કોઈ પણ સુધરેલા લોકોની મંડળીમાં તે હલકો પડ્યા વગર રહે નહીં પ્રતીવાદી કરસનદાસ મુલજીને વાદીની સાથે ઝોળખાણ નહોતી, અને વાદી તથા બીજા મહારાજોની અનીતિ વીધે પોતે બંને માહિતગાર નહોતો, પણ એ લાઈબ્રેરીની બીના છપાઈ તેની અગાઉ કવી નર્મદાશંકર લાલશંકર પ્રતીવાદીનો મોટો મિત્ર થાય તેણે પોતાની ખુશીથી (વાદીએ મુંબઈ, સુરત અને બીજી જગ્યાએ બદલાવ ચલાવી છે તે વીધે) વાકેફ કીધો હતો. નર્મદાશંકર લાલશંકર સુરતનો અસલ વતની છે અને દર વરસ સુરત જાય છે અને વાદીનું મંદીર સુરતમાં છે. પ્રતીવાદીને વાદીની બદલાવ વીધે ફક્ત એટલીજ માહિતગારી હતી. પ્રતીવાદીએ એ વીધે ઘટતી પુછપરછ કરવાની મહેનત લીધી હોય એવું માલુમ પડતું નથી, પણ નર્મદાશંકરે તેને જે ખબર આપી તે ખબર ઉપર તેણે ભરોસો રાખ્યો હતો. પ્રતીવાદી કરસનદાસ જણાવે છે કે ફરીઆદી આજુ થયા પછી વાદીની બદલાવ વીધે તેણે પુછપરછ કીધી. એ સિવાય પ્રતીવાદી વલ્લભાચાર્ય પંથમાં જન્મેલો છે તેથી દશ બાર વરસ ઉપર તેની ખાત્રી થઈ હતી કે મહારાજો ઘણું કરીને પોતાના સેવકોની ઓરતોને બગાડે છે. એ ખાત્રી એવી રીતે થઈ હતી કે વલ્લભાચાર્યના પંથવાળાઓમાં મહારાજોની અનીતિની ચર્ચા ચાલતી હતી તથા મહારાજોના વ્યભીચારનો અટકાવ કરવા માટે સને ૧૮૫૫ ની સાલમાં ભાડીઆઓએ પોતાની શ્રીઓને પાછંટી રાતના દર્શને ન મોકલવાનો જાહેરસ્ત કીધો હતો; તથા મહારાજોની અનીતિ વીધે વર્તમાન પત્ર, ચોપાનિયાં, તથા પુસ્તકોમાં સને ૧૮૫૫ સાલથી તે લાઈબ્રેરીની બીના છપાઈ ત્યાં સુધી વારે વારે જે છપાતાં હતાં તે ઉપરથી પ્રતીવાદીની ખાત્રી થએલી માલુમ પડે છે. તે સિવાય સને ૧૮૬૦ માં ગોપાળનાથજીની મીમ પ્રતીવાદીના જોવામાં આવી તે

ઉપરથી તેને માલુમ પડ્યું કે જે અનીતિની વાત મહારાજેમાં ચાલે છે તેને એ દીકાથી દેકો મળે છે; પણ ડક્ટર લાઉ દાણની સાક્ષીથી માલુમ પડે છે કે થોડા એક મહારાજેને તે યોગ્ય છે. તેઓ ચોખા અને સારી આમરૂના છે. હવે પ્રતીવાદીએ વાદીની આખરૂ ઉપર હુમલો કરવાની અથવા તે વાત છાપી જાહેર કરવાની તેઓની કાંઈ પણ રીતે ફરજ નહોતી, વર્તમાન પત્રનો હરેક અધીપતી અથવા કોઈ પણ લખનાર કોઈ ખાનગી શખ્સની આખરૂ ઉપર ફક્ત સાંભળ્યાથી અથવા તે વીધે ફક્ત પોતાની ખાત્રી હોવાથી ઘટતી પુછપરછ કર્યા વગર હુમલો કરે એવી છુટ રાખી હોય તો તે ઘણી નવાઈ જેવી અથવા જોખમ ભરેલી વાત થઈ પડે. જો એવી છુટ આપી તો જે કાંઈ અપરાધ હરકોઈની ખાનગી આખરૂ ઉપર મુક્યા હોય, તે વગર સમ્બાધ્યે પણ કમુલ કરવા પડે. અને જે કાયદાથી ખાનગી આખરૂનો બચાવ થવો જોઈએ તે કાયદો રદ પડે અને તેની ઘટતી દાદ ફરીઆદ કોઈને ન મળે. મારા વિચાર પ્રમાણે તો એ લાઇબ્રેરી બીના છાપી પ્રગટ કરવાનો બચાવ ફક્ત એજ છે કે બીના મધ્યે જે વાત લખી છે તથા જે અપરાધ મુક્યા છે તે ખરા છે. (એ ઠેકાણે નામદાર જજે થોડા-એક દાખલા આપ્યા હતા.) વળી એવું પણ જણાવવામાં આવ્યું છે કે પ્રતીવાદી કરસનદાસ મુલજી વલ્લભાચાર્ય પંથનો હોવાને લીધે એ બીના છાપી પ્રગટ કરવાનો તેને હક હતો; પણ પ્રતીવાદીને વલ્લભાચાર્ય પંથનો ગણવો કે નહીં એ વીશે મને શક છે. આ તકરારમાં થોડું ઘણું વજન હોય તો પણ એ બીના જે પ્રસંગે છાપી પ્રગટ કીધી છે તે પ્રસંગની હદની બાહાર પ્રતીવાદી ગએલો માલુમ પડે છે. અગર પ્રતીવાદીએ પોતાના પંથના લોકોને સલા બોલાવીને તેઓની આગળ એ બીના રચ્ય કીધી હોય, અને ત્યાર પછી તેણે જો છાપી પ્રગટ કીધી હોત તો તે વાત તેના બચાવમાં કાંઈ રીતે અગત્યની ઘઈ પડત; પણ પ્રતીવાદીએ ઘટતી પુછપરછ કર્યા વગર એકદમ જાહેર વર્તમાન પત્રમાં આખરૂને નુકસાન પોંદોંચાડનારી બીના ફક્ત વલ્લભાચાર્યના પંથવાળાઓને છાપી જાહેર કરી એટલુંજ નહીં પણ આખી દુનીઆના લોકોને જાહેર કરી દીધી. એ ઉપર જણાવેલાં કારણોને લીધે પેહેલી 'નોટ ગીટ્ટી' ની જ્વી નો ચુકાદો હું ધારૂં છું કે વાદીના લાભમાં થવો ઘટે છે.

“હવે સાતમી જ્વી માં લખાએલી બીના સાબીત કરવાની છે તે ઉપર મારા વિચાર હું આપું છું. રચ્ય થએલી જાણની જાણ

ટીકા કરતી વેળાએ જેમ જનરો તેમ કમકમાટી ભરેલી જીનાને હું દુર કરીશ, અને સાક્ષીઓ ઉપર કેવી રીતે ભરોસો રાખવો તે વીધે હું સાધારણ રીતે સાધારણ શબ્દો વાપરીને જણાવીશ. એ ‘પ્લી’ મધે જે જે વાતો જણાવેલી છે, તે લાઈબ્રેરીની જીનાના કરતાં પણ વધારે છે કે નહીં તે વીધે હું મારો મત આપવાને હું બંધાએલા નથી. એ ‘પ્લી’ લાઈબ્રેરીની જીના માળીત કરવાને પુરતી છે. અને તેનીજ સાથે હાલ અમારે કામ છે.

“લાઈબ્રેરીની જીનાનો મુખ્ય પાયો ગોકળનાથજી મહારાજની ટીકા ઉપર રચેલો છે. ગોકળનાથજી મહારાજે પોતાના દાદા વલ્લભાચાર્યે બનાવેલાં પુસ્તક ઉપર એ ટીકા લીધી છે. અસલ સંસ્કૃત પુસ્તકમાં બાથડી છોકરાં કેને અર્પણ કરવાં તેનું નામ દાખલ કરેલું નથી, અને સાહેબ ઉપરથી માલુમ પડે છે કે ‘પુરુષોત્તમ’ એટલે સૌથી મોટા ઇશ્વરને અર્પણ કરવાનું કહેલું છે અને તે વીધે કંઈ પણ શક રહ્યો નથી. કવીચરિત્ર નામનું મરાઠી પુસ્તક અસલ સંસ્કૃત ઉપરથી રચ્યું છે, તે મધે આચાર્યને અર્પણ કરવાનું લખ્યું છે. આચાર્ય બોલ હીંદુઓના જુદા પંથમાં સાધારણ છે; પણ વલ્લભાચાર્ય પંથમાં એ બોલ ગુરૂને મળતો આવે છે, અને મહારાજેના ૧૦૦ (સો) થી વધારે નામ છે તેમાંનું એ એક નામ છે. પુરુષોત્તમ એટલે મોટો ઇશ્વર એવું પણ નામ મહારાજેને આપવામાં આવ્યું છે. પ્રતીવાદીએ ઉપર જણાવેલા કવીચરિત્રના મરાઠી પુસ્તકમાંથી એ શ્લોક લીધો અને તેના અર્થમાં આચાર્યને બદલે મહારાજનો શબ્દ મુક્યો. પ્રતીવાદીને સંસ્કૃત ભાષાનું જ્ઞાન ન હોવાને લીધે અસલ સાથે મુકાબલો કરવાને તેનાથી બચ્યું નહીં, અને મરાઠી પુસ્તકના રચનારે આચાર્ય બોલ મુક્યો તેની ઉપર કેવળ ભરોસો રાખ્યો. એ બોલ લખવામાં ગોકળનાથજીની શું મતલબ હતી તે વીધે વિચાર આપવાની કંઈ જરૂર નથી, પણ મહારાજેના પંથમાં જે પુસ્તકો ધર્મનાં કહેવાય છે અને જે પુસ્તકો મહારાજે લખ્યાં છે તે ઉપરથી અને મહારાજેના પંથમાં લોકો જે વાત માને છે તે ઉપરથી એવું માલુમ પડે છે કે વલ્લભાચાર્ય એ ઇશ્વર અથવા કૃષ્ણનો અવતાર હતો, અને વલ્લભ કુળના મહારાજેને પણ ઇશ્વર અથવા ઇશ્વરના અવતાર માનવામાં આવે છે. મહારાજેએ પોતાનાં પુસ્તકોમાં પોતાને ઇશ્વર તથા કૃષ્ણ કરીને ગણ્યા હોય અને ઇશ્વર અથવા કૃષ્ણ જેવી પોતાની સેવા કરવાને ફરમાવ્યું છે. કૃષ્ણના નામથી જે

ગીત ગાવામાં આવે છે તથા જે ગીત કોર્ટ મધ્યે રમ્ય થયાં છે તે ગીત જારલાવનાં છે અને તેવાં ગીતથી નીતિનો ખગાડ થાય અને વ્યભીચાર વધે એવું માલુમ પડે છે. એ ગીતો જીવન સ્ત્રીઓ મહારાજની આગળ ગાય છે, અને તે ગાતી વખતે મહારાજને ઇશ્વર સમજીને તેમની ઉપર જારલાવની નમ્રથી જીએ છે. એ ગીતોમાં તેમજ વાર્તાઓમાં જારકર્મની વાત ઘણીજ ખુટ્ટી રીતે લખેલી છે. એ વાર્તાઓ વલ્લભાચાર્ય પંથમાં ધર્મની ગણાય છે. સધળા વાંચનારાઓને વ્યભીચારની વાતથી સારીપેટે વાકેફ કીધા છે, અને વ્યભીચાર નહીં કરવો એવું કોઈપણ ઠેકાણે જણાવ્યું નથી; પણ એથી ઉલટું કેટલીક વાર્તામાં જે લોકોએ વ્યભીચાર જેવું માતું કર્મ કીધું છે તેના વખાણ કરવામાં આવ્યાં છે, અને તે મધ્યેની એક વાર્તામાંતો વ્યભીચાર કરનારને વૈષ્ણવના મોટા સ્વર્ગ (ગૌલોક) માં મોટી જગા મળી છે; અને તે અપરાધ કરનારે ફક્ત એક વખત કાકોરજીનું મંદીર ગાડ્યું, એવું બહાનું દેખાડ્યું છે. જે પ્રીતી હીંદુ શાસ્ત્રમાં કહેલી છે તે ફક્ત ઇશ્વરની ઉપરજ રાખવાને કહેલી છે; તે પ્રીતી નકારા ઉપદેશથી લોકો હાલના જીવતા ઇશ્વરના અવતાર (મહારાજ) ઉપર રાખે છે. બ્રહ્મ સંબંધનું મંત્ર તન, મન, ધન અર્પણ કરવાનું છે તે છોકરાઓને બચપણમાં અને છોકરીઓને પરણતી વખતે આપવામાં આવે છે, અને લોકોની સાધારણ સમજ એવી માલુમ પડે છે કે તન, મન, ધન અર્પણ કીધાથી એ ત્રણે ચીજોના માલીક મહારાજ થાય છે. જે જીભાની રજી થઇ છે તે ઉપરથી ખુટ્ટું માલુમ પડે છે કે મહારાજોએ પોતાની વ્યભીચારી મતલબ પુરી પાડવા તથા પૈસા મેળવવાને લોકોની આ સાધારણ સમજનો ફાયદો લીધો છે. અસલ હીંદુ ધર્મ જે વેદને નામે ઓળખાય છે, તેનાથી આ મત અને રીવાજ તમામ ઉલટાં માલુમ પડ્યાં છે. હજી અવતાર સિવાય હીંદુઓ બીજા અવતાર માનતા નથી; અને હીંદુ શાસ્ત્ર રમુતી પ્રમાણે સ્ત્રીઓએ પતીવ્રતાપણું જાળવવું જોઈએ. તેટલા માટે સાતમી 'પ્તી' નો આ લાગ એટલે વલ્લભાચાર્યનું મત અત્રલ હીંદુ ધર્મથી ચોખ્ખાઈ તથા પવિત્રાઈમાં વીરુદ્ધ છે તે વાત કોર્ટની ખાતરી થાય એવી રીતે પ્રતીવાદીએ સાબીત કરી આપી છે. પ્રતીવાદીએ બીજી એવું પણ સાબીત કરી આપ્યું છે કે મહારાજે ઇશ્વરનો દાવો કરે છે અને તેમની સેવા ઇશ્વરના જેવી થાય છે, અને હુમે ધારીએ છીએ કે તેણે એવુંબી સાબિત કીધું કે આ વેદમને

લીધે વલ્લભાચાર્ય પંથ પાળનારાઓમાં નીતિનો ભંગ થયો છે અને ઘણીજ અનીતિ થવા માંડી છે. વાદીને એક વાતે માન ઘટે છે કે તેણે પોતાની મુખજુબાનીમાં ઇશ્વરી દાવો છોડી દીધો છે. તેણે જણાવ્યું કે મેં એ પ્રમાણે મારા સેવકોને કહ્યું છે, પણ કોર્ટે જ્યારે તેને પુછ્યું ત્યારે એ વીધે કયા સેવકને બોધ કીધો તે જણાવી શક્યો નહીં. એવો તેણે બોધ કીધો હોય તે વીધે તેણે એકમણ સાક્ષી રજુ કીધો નથી, પણ તેથી ઉલટું એવું માલુમ પડ્યું છે કે વલ્લભાચાર્ય પંથમાં મહારાજે ઇશ્વર પ્રમાણે ગણાય છે. એ 'શ્દી' ના બીજા ભાગમાં જણાવ્યું છે કે મહારાજેની અનીતિની અને વ્યભીચારી ચાલ વલ્લભાચાર્યના પંથના લોકોમાં તથા બીજા લોકોમાં ઘણી પ્રસીદ્ધ હતી. અને મહારાજના પોતાના સેવકોએ ચોપાનીયા, વર્તમાન પત્રો તથા હેંડબી-લોથી મુ'બઈ મધ્યે જુદી જુદી ભાષામાં એ વીશે ફરીઆદ કીધી હતી. વલ્લભાચાર્ય પંથના કેટલાક આગરુદાર સાક્ષીઓને તપાસવામાં આવ્યા તેઓએ જણાવ્યું કે મહારાજે અનીતિની તથા વ્યભીચારી ચાલની વાત હમારા લોકોમાં પ્રસીદ્ધ છે, અને સન ૧૮૫૫ માં ભાટી-આ'મહાજને એવો બ'દોખસ્ત કીધો હતો કે જે વેળાએ મહારાજ સેવા પુર્ણના કામમાં રોકાયેલા હોય તે વખત સિવાય બીજે વખતે પોતાની બાયડીઓને દર્શન કરવા મોકલવી નહીં. એ બ'દોખસ્ત કરવાનું કારણ એટલુંજ કે રાતની વખતે સ્ત્રીઓ દર્શન કરવા આવે ત્યારે મહારાજે વ્યભીચાર કરે છે, એવી તેઓની ખાતરી હતી. એ વરસથી મુ'બઈ મધ્યે જુદી જુદી ભાષામાં વર્તમાન પત્રો, ચોપાનીયાં, તથા હેંડબીલોએ મહારાજેની અનીતિ તથા તેમનો ઇશ્વરી દાવો જાહેર પાડ્યો છે. અને જાહેરમાં તેઓની ઉપર ફીટકાર નાખ્યો છે. ત્યાર પછી ૧૮૫૬ થી તેઓની બદચાલ વીશે વધારે સખત અને ખુલ્લું લખાતું આવ્યું છે. શાહેદી ઉપરથી એવું પણ માલમ પડે છે કે કેટલાક મહારાજેએ જે અનીતિ તથા વ્યભીચાર કીધો છે તે સાક્ષીઓની નજરે પડ્યો છે અને તે વીશે તેઓએ આપેલી જુગાની ઉપર શક ઉપજવાનું કાંઈ પણ કારણ મને મળતુ નથી. 'શ્દી' ની અંદર પ્રતીવાદીઓએ જણાવ્યું હતું કે કેટલાક આગરુવાળા ગૃહસ્થો પાસે વાદીએ તથા હવણજી મહારાજે કબુલ કીધું જે હમારામાં વ્યભીચાર ફેલાયેલો છે, અને હમોને પેદાશ મળે છે તે સેવકીઓથી ઉપજે છે, અને તેટલા માટે જ્યાં સુધી એ બાબત કાંઈ બદોખસ્ત થયે નહીં ત્યાં સુધી હમારામાં ચાલતા વ્યભીચારનો અટકાવ હયાતથી થઈ શકવાનો

નથી પ્રતીવાદીઓએ નવ મહીના થયા 'પ્લી' રત્ન કચેલી છે, અને તે માથે છવલુજીનું નામ ખુદ્યું લીધેલું છે એવું છતાં પણ વાદીએ છવલુજી મદાર અને એ વીરેના ખુલાસો કરવાને અથવા પ્રતીવાદીની લખેલી જીના ખોટી પાડવાને બોલ્યા નહીં. વાદી પે તે એ વાન નામુકર ગયો, પણ તેના બોલવા ઉપર હમે બરોડા સખત નથી, અને વાદીએ એવી વાત કરી હતી એવું માનવાને હમને કાંઈ મુશ્કેલ લાગતું નથી. જે માક્ષીઓએ જળાબ્યું કે વાદીએ એવી વાત કરી હતી તેઓની આગરૂ વીચે કાંઈપણ સદેહ નાખવામાં આવ્યો નથી અને તે માથેના કેટલાકની આગરૂ તો એની છે કે તેઓની બોલવાની સચ્ચાઈ ઉપર હમે કાંઈ પણ શક લાગી શકતા નથી વાન્ટે માતમી 'પ્લી' નો આ બીજો ભાગ પણ કોર્ટની ખાતરી થાય એવી રીતે આપીત થયો, એ પ્રમણે જળાપવાને હમને કાંઈ પણ અડચણ લાગતી નથી

'હવે માતમી 'પ્લી' ના ત્રીજા ભાગ ઉપર ધ્યાન પોત્તાડીએ. એ 'પ્લી' થી વાદીની નીતિને ધોડો પોડોએ છે અંટકુજ નહીં પણ ઇનમાફની દરગારમા તેણે સોગન ખાધા તેની સચ્ચાઈ વીચે પણ તેને ધોડો પોડોએ છે વાદીએ મુખજુગાની આપી તે પેળાએ તથા તેની ઉલટ પાલટ તપાસ ચાત્રી ત પેળાએ જે મજમ હાજર હશે તેની ખાતરી થઈ હશે કે વાદી (જુદનાથજી મહારાજ) સચળ ખુદિનો છે અને કેટલાક દેશીઓના જેવી તેનામા યુક્તિ છે તેટલા માટે બીજા માક્ષીઓની મુખજુગાનીને તેણે રદ કીધી તે ફક્ત ગભરાટ અથવા બુલથી થયું હોય એમ કહી માનવામા આવે નહીં બીજા સાક્ષીઓની જુગાની તેણે રદ કીધી છે તે જાણીને અને વિચાર કરીને રદ કરી છે. તેની ઉપર જે જે અપવાદ મુકવામા આવ્યા હતા, તે સઘળા તેણે ખુદી રીતે રદ કીધા છે, અને પોતાની તપા બીજા મહારાજોના વ્યભીચર મળધી દરેક વાત પણ રદ કીધી છે જે મુક દમામા એક બીજાથી ઉવટી માક્ષી પડી હોય તે મુકદમામા એક બાબુવાળાઓએ જાણી જાનને ખોટા સોગન ખાધા હોય એમ જાણવું. એવા મુકદમામા જે અગત્યની વાત ઉપર એક બીજાથી ઉલટી માહેલી પડી હોય તે અગત્યની વાત બેઉ બાબુના માક્ષીઓની આગરૂથી તપાસવી જોઈએ આ માતમી 'પ્લી' મા વાદી (જુદનાથજી મહારાજ) વ્યભીચારી છે એવું દેખાડવાને વાસ્તે જળાબ્યું છે કે સન ૧૮૬૦ મા ખરાબ સી સાથે સગ કીધાથી તેને ચાંદીનું

દરદ થયું હતું. પ્રતીવાદીઓએ ડાક્ટર ભાઉ દાણ તથા ડાક્ટર ધીરજી-રામ દલપતરામ નામના વૈદ્યક શાસ્ત્રના માહિતગારી ધરાવનારા બે શખ્સોને કોર્ટ મધ્યે હાજર કર્યા. એ બેઉ ડાક્ટરોને ‘ગ્રાંટ મેડીકલ કૉલેજ’ ના ગ્રેજ્યુએટની સનદ મળી છે, અને બેઉની પાસેથી વાદી જહુનાથજી મહારાજને દવા લીધી હતી. ડાક્ટર ભાઉ દાણ પોતાની વીધા તથા વૈદ્યક શાસ્ત્રમાં માહિતગારીને માટે પ્રસીદ્ધ છે; આ બેઉ ડાક્ટરોના લાભને વાસ્તે જણાવવું જોઈએ છે કે તેઓએ પોતાના ધંધાને લગતી જે સાહેદી આપી તે કોર્ટે તેમના ઉપર ફરજ પાડવાને લીધેજ આપી છે. ડાક્ટર ભાઉ દાણ જણાવે છે કે મારી પાસેથી ઓસડ લેવાને વાદીએ મને બોલાવ્યો હતો અને તેણે પોતાના દરદની હકીકત કહી તે વેળાએ તેને આંદો પડી હતી એવું કહ્યું હતું. અને તેણે તે વીધેની જે હકીકત કહી તે ઉપરથી એ દરદ વીધે ડાક્ટર ભાઉ દાણને કાંઈપણ શક રહેતા નહીં. વાદી જહુનાથજીએ પોતાની ઈદ્રિ દેખાડવાને ના પાડી અને જણાવ્યું કે આવતી કાલે ગોર્ધનદાસની મારફતે તમને સઘળી હકીકત જણાવીશ. એ ગોર્ધનદાસ વાદીના વિશ્વાસુ માણસ હોના. તે બીજે દહાડે ડાક્ટર ભાઉ દાણ પાસે ગયો અને વાદીના દરદની તેને હકીકત કહી સંભળાવી. એ હકીકત વાદીએ કહી હતી તેના જેવીજ મતલબની, પણ જરા વધારે બોલાસાથી હતી. એ ગોર્ધનદાસ આ લાઈબ્રેરીની તપાસ ચાલતી હતી તે વખતે મુંબઈમાં હતો, અને ડાક્ટર ભાઉ દાણએ સાક્ષી આપ્યા પછી આ મુકદ્દમા પુરો થવાને ઘણા દીવસ લાગ્યા હતા, તેવું છતાં પણ એ વીધેનો ખુલાસો કરવાને અથવા ઉપલી સાહેદી રદ કરવાને તેને બોલાવવામાં આવ્યો નહીં. ડાક્ટર ધીરજીરામ પોતે વડલભાથાર્ય પંથગાંના હતા તેને આશરે ત્રણ મહીના પછી વાદીએ ઓસડને માટે બોલાવ્યો, અને એક મહીનાથી વધારે દાહાડા તેની પાસેથી વાદીએ દવા લીધી. ડાક્ટર ધીરજીરામે આંદોને માટેજ ઓસડ આપ્યું, અને વાદીએ ડાક્ટરને જણાવ્યું કે એ દરદ ખરાબ સ્ત્રી સાથે સંગ થવાને લીધે થયું હતું અને તે વેળાએ ડાક્ટર ભાઉ દાણને બોલાવ્યો હતો. ડાક્ટર ધીરજીરામે વાદીને મોહોડું આપવાનું ઓસડ આપ્યું. અને તેથી તેને સાડું થયું. એ દરદ કેવું હતું અને વાદીને કેવે પ્રકારે લાગુ પડ્યું એ વીધે ડાક્ટર ધીરજીરામનો સાહેદીથી કાંઈ પણ શક રહેતો નથી. ડાક્ટર ધીરજીરામે પોતાની નજરે એ દરદ તપાસ્યું

તેને વાદીએ કાઢી હતું કે ડાકટર ભાઉ હાજી પામે મારે આશય કરાવ્યું છે તેને તમે તેડી આવજો. આ એક ડાકટરોની સાહેલીની સાથે લક્ષ્મીદાસની સાહેલી બોલેબોલ મગની આવે છે. વાદીની સાથે આ ડાકટરને જે વાતચીત થઈ તે ઉપરથી માત્રુમ પડે છે કે વાદીએ દર-દરું નામ દરને પોતાના દરદની હરીકત જખાવી હતી. એ સધળી હરીકત જખાવવાની હમણા જરૂર નથી. વળી વાદીને ઉત્તર પાતટ તપાસ્યો ત્યારે એવું માત્રુમ પડી આવ્યું કે તેણે સાહેલી આપી તેની આગલી સાંજે ત્રણ બીજા ડાકટરોએ તેની ઈંદ્રિ તપાસી જોઈ હતી, તેની મતલબ એ હતી કે વાદી આંદીના દરદ વીરે જે નામુકર ગયો હતો તે વાતને ટેકો મળે. એ તપાસીને હરીકત જખાવે કરવાને તે ત્રણ મંથેના એકે ડાકટરને વાદીએ સાક્ષી તરીકે હાજર દીધો નહીં. હવે એક તરફથી વાદી એકલાની જુગાની પડી છે અને બીજી તરફથી તેનાથી ઉલટી જુગાની ત્રણ માણી, ડાકટર ભાઉ, ડાકટર ધીરજરામ અને લક્ષ્મીદાસની પડી છે; અને વળી વાદીએ પોતાનાં ગોધનદાસ તથા ત્રણ છેલ્લા ડાકટરોમાંથી એકે ડાકટરને હાજર કર્યો નહીં, તે ઉપરથી આ વાત નક્કી કરવાની અને ફરજ પડે છે કે વાદીએ પોતાના લાભને વાસ્તે આ કોર્ટમાં સોગંદ ખાધને સાચું બોલવાની કાંઈ દરકાર દીધી નથી. આ વાતમાં હું નામુદા છું પણ મારી ખરેખરી ખાતરી થઈ છે કે તેણે જાતની જોઈને બોટા સોગંદ ખાધા છે, અને તેટલા માટે તેણે નામુકર દીધેલી બીજી વાતો ઉપર પણ મને કાંઈ લરાસો અથવા વીશ્વાસ આવી શકતો નથી. પ્રતીવાદીના મુખ્ય સાક્ષીઓની આગરૂ વીશે કાંઈ પણ શક નાખવામાં આવ્યો નથી. તે મંથેના કેટલાએક તો વલ્લભાચાર્ય ધર્મ પાળનારા છે, અને હજી પવ્વ મહારાજનાં મંદીરમાં જાય છે, તેઓ વાદીની તરફ દુરમની રાખે છે એવું પણ જખાવવામાં આવ્યું નથી. તેઓને દેખીતો કાંઈ પણ કાયદો થયો નથી; પણ મહારાજની વીરૂદ્ધ તેઓએ જે સાહેલી આપી છે તેથી તેઓને પોતાની નાત જાતના તથા પંથના લોકોના પ્રીટકારમાં આવવું પડ્યું છે. લક્ષ્મીદાસ ખીમજીએ વાદીની અનીતિ વીશેની જેટમાં જાનેલી વાત જખાવેલી છે તે નવાઈ જેવી તથા ઘણું કરીને માનવામાં નહીં આવે એવી છે; તો પણ તેણે તે આ મુકદ્દમાને માટે જનાવટથી ઉભી દીધીએક એવું હું માની શકતો નથી. એ વાત આ મુકદ્દમો આપ્યો તેની અગાઉ લક્ષ્મીદાસે કાંઈ શખ્સની પાસે કરી હતી કે નહીં, એ વીશે કોર્ટે તેને

પુછવા ઉપરથી તેણે જણાવ્યું કે વલ્લભાચાર્ય પંથના ગાર શખસો પામે એ સઘળી ખીના મેં કેટલાંક વરસ ઉપર જાહેર કરી હતી. લક્ષ્મીદાસને જોયો પાડવાને એ શખસોમાંના કેઈનો શખસને મદારાજે ફાજર કીધો નહીં એટલુંજ નહીં, પણ જેઓ મુંબઈમાં હતા તેઓને પ્રતીવાદીઓએ ત્યારે ફાજર કીધો ત્યારે તેઓને ઉલટ પાલટમાં તે વીથે વાદી (જહુનાથજી) ની તરફથી એકબી જોડ પુછવામાં આવ્યો નહીં. મુસ્ત, જેટ, અને બીજી જગ્યાએ વાદીની માદી આખર હતી તે વીથે વાદીએ કેટલાંક સાક્ષી રજુ કીધા. વગી લક્ષ્મીદાસ ખીમજીની બેટ મધ્યેની વાદીની અનીતિની સાક્ષી જોડી પાડવાને કેટલાંક શાહેદીઓ જોલાવ્યા, અને એવું દેખાડવાની તજવીજ કીધી કે વાદીની પામે ખવાસ રાત ફફાટો ફાજર રહેતા હતા અને તેઓ વાદીને એક પળવાર પણ રેટો મુકતા નહીં હતા અને તે ઉપરથી વાદીએ અનીતિ કીધી હોય એવું બનેજ નહીં, પણ એ મુંબજુગાની કેબી તીજ જોડી દીસે છે, અને ડાકટર ધીરજરામની શાહેદીથી જોડી પડે છે. ડાકટર ધીરજરામે સાક્ષ જણાવ્યું જે હું જ્યારે વાદીની કવા કરતો હતો ત્યારે તેને ખાનગી ચોરશમાં એકલોજ લઈ જઈને તપાસતો હતો. વાદીની સાક્ષીઓની તપાસ કરતાં માલુમ પડ્યું કે એ મધ્યેના ઘણાખરા તે મહારાજાના એવક હતા. તે મધ્યેના કેટલાકોએ તે કબુલ કીધું કે તેઓ મહારાજાને ઇશ્વરના અવતાર માને છે. બીજા એએ કહ્યું કે મહારાજા ખરાબ કામ કરે છે એવું કહી હમે માનીએ નહીં, અને મહારાજાથી ખરાબ કામ થાયજ નહીં, અને મહારાજા ખરાબ હોયજ નહીં, અને ઇનસાફની અદાલતમાં મહારાજાની વીરુદ્ધ સાક્ષી આપવી એમાં પાપ છે, અને જે કોઈ સાક્ષી આપે તેની સાથે હમે જોડીએ નહીં અને તેને હમે નાત બહાર કરીએ.

“આ મુકદ્દમામાં વાદીની વીરુદ્ધ કોઈ શાહેદી પુરે નહીં, એવી જે તજવીજ, એના મેકેટરીઓએ કીધી હતી અને જે માળીત થઈ ચુકી છે, તે ધ્યાનમાં લેતાં તથા તેને વાસ્તે જે જાતની જુમાની પડી ચુકી છે તે ઉપર નજર કરતાં હમારે જણાવવું જોઈએ છે કે પ્રતીવાદીઓને એ સઘળી મુશકેલી છતાં તેઓની તરફથી જે ખુદશી, મજબુત અને પાધરી મુખ જુમાની પડી છે તે રદ કરીને વાદીની ફક્ત નામુકર જવાની જુમાનીને હમે વજન આપી શકતા નથી.

“હમે ધારીએ છીએ કે સાતમી ‘શ્દ્ધી’ સાબીત કરવાને જે પુરાવો પ્રતીવાદીઓની તરફથી આપવામાં આવ્યો છે તેથી લાઈબ્રેરીની

મુખ્ય વાતો પુરેપુરી સાબીત થઈ ચુકી છે, અને તેને માટે પ્રતીવાદીઓના લાલમાં ચુકાદો થવો જોઈએ.

“એ સીવાય બીજી ‘જ્ઞી’ અગત્યની નથી. પહેલી, બીજી, ત્રીજી, તથા છઠ્ઠી ‘જ્ઞી’ નો ચુકાદો વાદીના લાલમાં કરીએ છીએ, અને ત્રીજી, પાંચમી, સાતમી તથા આઠમી ‘જ્ઞી’ નો ચુકાદો પ્રતીવાદીઓના લાલમાં કરીએ છીએ.

“સાતમી ‘જસ્ટીશીકેશન’ ની (એટલે વાદી તથા બીજા મહા-રાજાનો વ્યભીચાર સાબીત કરવાની) ‘જ્ઞી’ નો ચુકાદો પ્રતીવાદીઓના લાલમાં થવાને લીધે વાદીને ‘નોટ ગીવટી’ ની પેહેલી ‘જ્ઞી’ ઉપર ફક્ત ‘નોમીનલ ડેમેજ’ (એટલે નામ ખાતરની મુકશાની) રૂપીયા પાંચ અપાવીએ છીએ. વાદી અને તેની તરફથી આવેલા સાક્ષીઓના સોગંદ હમે સાચા માનતા નથી તેટલા વાસ્તે વાદીને હમે ખર્ચ અપાવતા નથી.

પ્રતીવાદીઓના લાલમાં જે ‘જ્ઞી’ નો ચુકાદો થયો છે તેનો ખર્ચ કોર્ટ તેમને અપાવે છે.”

સર નેસેફ આર્નોલ્ડનું જન્મદે.

“આ મુકદ્દમામાં મારા જન્મદેનું કારણ લખાવ્યું છે તેખાલ-વાની કાંઈ જરૂર નથી. આ મુકદ્દમા જેમાં ઘણા લોકો ઉલટ રાખે છે અને જે ઘણા અગત્યનો ગણાય છે તે મુકદ્દમાનો વાજબી રીતે ચુકાદો કરવાને તથા સાહેલીઓ ધ્યાન રાખીને તપાસવાને આ કોર્ટના બેઠ ન્યાયાધીશોએ કેટલી મહેનત લીધી છે અને તેઓએ કેવો વિચાર ગાંધ્યો છે તે જાણવાને પ્રજાના લોકોને હક છે. એક વાત સિવાય હું નામદાર ચીફ જસ્ટીસના અભીપ્રાય સાથે એક મત થયો છું. એ વાતથી આ મુકદ્દમાની મુખ્ય બાબતને ઘેરો પહોંચનો નથી અને તે ફક્ત કાયદાની બારીકીને લગતી છે. તોપણ તે વીશે મારા વિચાર નહીં આપવાને મને વાજબી દીસતું નથી.

“પહેલો સવાલ એ ઉઠે છે કે લખાવ્યેલી બીના લાઇબલ છે કે નહીં? અથવા તે છાપી પ્રગટ કરવાનો પ્રસંગ વ્યાજબી હતો કે નહીં? (આ ઠેકાણે નામદાર જજે લાઇબલને લગતા કાયદાનો કેટલોએક ખુલાસો કહી સંલગ્નાઓ અને જણાવ્યું કે) હરેક છાપેલી બીના ખરા દીલથી છાપેલી હોય એટલે તે બીના છાપીને પ્રગટ કરતી વખતે

લખનાર ધણીની ખાતરી હોવી જોઈએ કે હું જે બીના લખું છું તે ખરી છે. બીજું, લખનાર ધણીને એ બીના છાપી પ્રગટ કરવામાં લાલ અથવા તેમ કરવાની તેની ફરજ હોવી જોઈએ; ત્રીજું, જેને વીધે છાપેલી બીનામાં લખ્યું હોય તેને પણ છાપનારના જેટલોજ લાભ અથવા ફરજ હોવી જોઈએ આ કાયદો આ મુકદ્દમાને લાગુ પાડવાને આટલા સવાલ ઉત્પન્ન થાય છે. (૧) જે વેળાએ પ્રતીવાદીએ એ બીના છાપી પ્રગટ કીધી તે વેળાએ તે કંઈ જાતમાં હતો અને શું ઉદ્દેશ કરતો હતો? (૨) એ બીના છાપી પ્રગટ કરવામાં તેને કેટલો લાભ અને તેની કેવી ફરજ હતી? (૩) એ બીના વીધે તેની કેવી અને કેટલી ખાતરી હતી? (૪) તે કોની ઉપર અને કેવી તરફનો હુમલો કરે છે? (૫) તે છાપવાનું તેને તુરતનું કારણ શું મળ્યું હતું? (૬) તે બીનામાં તેણે બોલ વાપર્યો છે તે બોલ એ પ્રસંગે વાપરવા જોઈએ તેની હકમાં વાપર્યો છે કે તે ઉપસંત વાપર્યો છે?

“(૧) લાખબલની બીના છાપા પ્રગટ થઈ ત્યારે પ્રતીવાદી કંઈ જાતમાં હતો અને શું ઉદ્દેશ કરતો હતો? તે વલ્લભાચાર્ય પંથમાં જન્મેલો હતો; પણ લાખબલની બીના લખી તેના કેટલાક વરસ અગાઉ લાખબલની બીનામાં જણાવેલી અનીતિથી કંટાળેા પામીને તેણે મહારાજના મંદીરમાં જવાનું બંધ કીધું હતું. લાખબલની બીના છાપી પ્રગટ કીધી તેની અગાઉ ‘મત્ય પ્રકાશ’ નામનું દૈનિકી વર્તમાન પત્ર ગુજરાતીમાં છપાતું હતું તેનો તે અધીપતી હતો. એ વર્તમાન પત્ર ઘણું કરીને ભાટીઆ તથા વાણીઆની માતબર અને મોટી નાતમાં વંચાતું હતું. એ બેઉ નાતના લોકો મહારાજના સેવક છે, અને પ્રતીવાદી પોતે વાણીઓ છે.

(૨) હવે એ બીના પ્રગટ કરવામાં તેનો શું લાભ અને કેવી ફરજ હતી? એક વૈષ્ણવ લેખે એ પંથના લોકોને તથા વાણીઆ લેખે પોતાની જાતના લોકોને કહેવાને શું તેને અધીકાર નહીં હતો? અને એક જાહેર લખનાર દાખલ મહારાજને માનનારા સેવકોને એ અનીતિ ઓઠી દેવા માટે જણાવવામાં તેને શું લાભ નહીં હતો અથવા તેની શું ફરજ નહીં હતી, અને તો લાગે છે કે તેને તેમ કરવામાં લાભ તેમજ ફરજ હતી. એક જાહેર લખનાર લોકોનો જાહેર શિક્ષક ગણાય છે. હાલના જમાનામાં છાપાની મુખ્ય ફરજ એજ છે કે લોકોનો ઉપદેશ કરીને સુધારા ઉપર તથા સારી હાલતમાં લાવવા; તથા નહારા જંગલી રિવાજોની સામે યદને તે જાહેર પાઠવા; તથા નીતિ, પવિ-

ચાઈ, અને સુધારાની વીરૂદ્ધ જે રિવાજ અને કાનુન હોય તે તોડી પાડવા. જાહેર વર્તમાન પત્રની આ મુખ્ય ફરજ ગણાય છે. જ્યારે આ સઘળી ખરાબી અને ભુલ ઘણો વખત સુધી ગાડુ રહેવાને લીધે ધર્મની વાત પ્રમાણે ગણવામાં આવતી હોય, રિવાજને લીધે તે મજબુત થએલી હોય, પૈમાવાળા તથા વગવાળા લોકો તેને ટેકો આપતા હોય, અને જેની ઉપર કોઈ પણ દરબારનો અખત્યાર ચાલતો નહીં હોય ત્યારે વર્તમાન પત્રની ફરજ છે કે અને તેટલા જોરથી તે ખરાબી વીરો વાજળી તકરાર કરી, તેની વીરૂદ્ધ ભેલી અને તે ઉપર ઘટતો ધીકકાર નાખી, લોકોના વિચાર ફેરવવા તથા સુધારવા; કારણ કે એ ખરાબીને ખરેખરો પાયો લોકોના વિચાર ની ઉપર ટકી રહે છે. મારા વિચાર પ્રમાણે પ્રતીવાદીએ ‘સત્ય પ્રકાશ’ ના અધિપતી લેખે મહારાજાની અનીતિ વીરો લાટીઆ તથા વાણીઆ લોકોને લખી જાહેર કીધું તેમ કરવામાં તે પોતાની ફરજની જાહેર ગયો નથી.

(૩) લાઈબલની બીના છાપી મગટ કીધી ત્યારે પ્રતીવાદીની એ વીરો કેવી ખાતરી હતી? પ્રતીવાદી પોતે વડલભાચાર્ય પંથમાં તથા વાણીઆ નાતમાં હોવાને લીધે ગયપણથી મહારાજાની અનીતિ જે પ્રસીદ્ધ હતી તેથી તે વાકેફ હતો. તે પોતાની મુખજુબાનીમાં જણાવે છે કે ‘હમારા પંથના લોકોમાં આ વાત પ્રસીદ્ધ છે કે જ્યારે હોકરીઓ પરણે છે ત્યારે ઘણું કરીને તેઓના ભાવકી બરથાર પોતે જોગવ્યા અગાઉ તેમને મહારાજાની પાસે મોકલે છે. આ વાત પ્રસીદ્ધ છે અને તેના કેટલાક દાખલા મારા જાણવામાં આવ્યા છે.’ જ્યારે તે (પ્રતીવાદી) નાહાની ઉમરમાં હતો ત્યારે તેણે મહારાજાને પોતાના પગથી માનીતી સેવકીઓના હાથ દાખતાં દીઠા છે અને તે વેળાએ તેની ઉમર નાહાની હતી, તો પણ તેમ કરવાની મતલબ શું તે તે સારી પેઠે જાણતો હતો. સન ૧૮૫૫ માં લાટીઆ મહારાજાને દર્શન જાળત જે જાંદોળસ્ત કીધો હતો તેથી તે વાકેફ હતો. તે જાંદોળસ્તની મતલબ એ હતી કે ‘શ્રી-ઓના દર્શનને વાસ્તે એવો વખત મુકરર કરવો કે જેથી કરીને મહારાજાને વ્યભીચાર કરવાની જોગવાઈ મળે નહીં વાદીની પોતાની વર્તણુક વીરો લાઈબલની બીના પ્રતીવાદીએ છાપી તેની અગાઉ તેના જાણવામાં આવ્યું હતું કે તેની વર્તણુક પણ બીજા મહારાજાને કરતાં સારી નથી. તે મુખજુબાનીમાં જણાવે છે કે ઘણું કરીને સઘળા

મહારાજને વ્યભીચારી કહેવાય છે લાઇબ્રેરીની ખીના લખાઇ તેની અગાઉ વાદી વ્યભીચારી છે એવું તેના મિત્ર કવી નર્મદાશ કરે તેને જણાવ્યું હતું કવી નર્મદાશ કર સુરતનો વતની તેથી તે વાદીની વર્તણૂક વીશે સારી રીતે વાકેફ હતો તે પોતાની મુખ્ય જીભાનીમા જણાવે છે કે 'લાઇબ્રેરીની ખીના લખી તે વેળાએ ઘણું કરીને બધા 'મહારાજને પોતાના સેવકોની વહુ દીકરીઓને બગાડે છે એવી મારી ખાતરી હતી' એવી તેની ખાતરી છતાં લાઇબ્રેરીની ખીના છપાવ તેની ચાર પાંચ મહીના અગાઉ તેના જણવા-મા આગળ કે વલ્લભચાર્યના ધર્મ પુસ્તકોમા પણ એમ અનીતિ કરવાની છુ આપી છે મરાઠી ભાષાના એક પુસ્તક મધ્યે જુદા જુદા કવીઓનું ચરિત્ર આપ્યું હતું, તેમા વલ્લભચાર્યના પંથ વીષેનો પણ થોડો અડવાલ આગ્યો હતો તે ભાગ પ્રતીવાદીના મિત્ર કવી નર્મદાશ કર લાલશ કરે અસલ ગુજરાતીમા તૈયાર કીધો હતો અને લાઇબ્રેરીની ખીનામા ગોકળનાથજીની ટીકા ઉપર એટલું બધું ધ્યાન આપવામા આગ્યું છે તે ટીકા આ મરાઠી (કવી ચરિત્ર) પુસ્તકમા આ પ્રમાણે લખેલી હતી—મીઢાત રહસ્ય નામના પુસ્તક (જેની ઉપર ગોકળનાથજીએ ટીકા રચી છે તે) ની અંદર એવું સાદું લખેલું છે કે સઘળી વસ્તુ આચાર્ય (મહારાજ) ને આપવી અને ત્યાર પછી તેના ઉપયોગ કરવો' ત્યાર પછી લખ્યું કે દરેક વસ્તુ એન્હો બાયડી, છોકરા પણ અર્પણ કર્યા વગર આપણા કામમા લેવા નહીં આ ખીના વાચ્યાથી પ્રતીવાદીના મન ઉપર કુદરતી રીતે એવીજ અસર ઉપજવી જોઇએ કે ગોકળનાથજીની ટીકામા મહારાજના ઉપસોગને વાત્તે વહુ દીકરી અર્પણ કરવાનું લખ્યું છે (કેમકે છોકરાં ઇત્યાદી બોલમા છોકરીઓ પણ આવી) પ્રતીવાદી સંસ્કૃત જાણતો નહીં હતો પણ તે જ લાખા વાચી શકતો હતો તેથી તેણે વલ્લભચાર્ય પંથના જ લાખાના પુસ્તકો (ઉપર મરાઠી પુસ્તક વાચ્યા પછી) તપાસવા માડ્યા એ તપાસથી તેની ખાતરી થઇ કે મરાઠી પુસ્તકમા જે વાત લખી છે તે એ પુસ્તકો સાથે મળતી આવે છે ગોકળનાથજીના સંસ્કૃત પુસ્તક વીષે તો જે લોકો સંસ્કૃત સમજતા હતા તેમને પુછવાથી તેણે પોતાની ખાતરી કરી લીધી કે લાઇબ્રેરીની ખીનામા ગોકળનાથજીની ટીકાનો જે અર્થ ક્યો છે તે ખોટો નથી તે અર્થ તેણે આ પ્રમાણે કરેલો છે, 'તે માટે પોતે ભોગવ્યા અગાઉ પોતાની પરણેલી બાયડી પણ મહારાજને સોંપવી,

અને પોતાના બેટા બેટી પણ તેમને સોંપવાં. પરંતુ પછી પોતે લોગગ્યા પહેલાં મહારાજને અર્પણ કર્યા પછી પોતાનાં કામમાં લેવી. પ્રતીવાદીએ એનો અર્થ પોતાના મિત્ર કવી નર્મદાશંકર લાલશંકરને પુછ્યો અને તે ઉપરથી તે કવીએ પોતાની લખેલી નકલ જેમાંથી મરાઠી પુસ્તક રચેલું હતું તે તેને દેખાડી. એ નર્મદાશંકરને સંસ્કૃત બાપાનું જ્ઞાન છે. તેને સાક્ષી દાખલ જ્યારે તપાસવામાં આવ્યો ત્યારે તે ખાતરીથી જોલ્યો કે લાઈબ્રેરીની ખીનામાં ગોઠવનાયેલી ટીકાનો અર્થ છાપ્યો છે તે ખરો છે, અને અર્પણ કરવાનું લખ્યું છે તે ઇશ્વરને નહીં પણ મહારાજના ઉપલોગને વાસ્તે લખેલું છે. આ અર્થ જોટો છે એવી તકરાર સાક્ષી તરફથી ઘણા જોરથી ઉઠાવવામાં આવી છે. અને તે એ કે ટીકા કરવામાં ગોઠવનાયેલી ધારણા તેવી ખરાબ નહીં હતી તેમજ એ ટીકાનો અર્થ પણ તેવો થતો નથી. આ વાત ખરી હોય કે જોટી હોય; પણ હાલનો સવાલ તે ટીકાના શુદ્ધ અર્થ વીધે અથવા લખનારનાં મનની મતલબ વીધે નથી. હાલ જે હમે ઇનસાફ કરીએ છીએ તે ગોઠવનાયેલી વીધે નહીં; પણ વાદી (જહુનાથજી) ને વીધે છે, ગોઠવનાયેલીએ અસલ શું લખ્યું અને કેવી મતલબથી લખ્યું તે વીધે હાલ સવાલ નથી; પણ તેની લખાવટથી તેમજ તેવીજ ખીજ લખાવટથી હાલના લોકો કેવું સમજે છે અને તે ઉપરથી કેવી રીતે ચાલે છે તે વીધેનાજ સવાલ છે. જુજાની ઉપરથી ખુલ્લું માલુમ પડી ચુક્યું છે કે મહારાજે લાંબી મુદતથી કૃષ્ણ પ્રમાણે ગણાય છે તે એટલે સુધી કે તેઓ ઇશ્વર પ્રમાણે ગણાય છે અને તેઓની સેવા ઇશ્વર પ્રમાણે થાય છે તેટલા માટે ગોઠવનાયેલી ટીકામાં ઇશ્વરને અર્પણ કરવાનું લખ્યું છે, તે અર્પણ કરવાનું મહારાજને લાગે કે નહીં તે વીધે ખાતરીથી કહેવું અશક્ય નહીં તો પણ મુરકેલ લાગે છે પણ હાલ તરત હમે એ સવાલનો ચુકાદો કરવા બેઠા નથી. હાલ સવાલ એટલોજ છે કે પ્રતીવાદીએ લખેલી ખીના છાપી પ્રગટ કરી તે વેળાએ વાદી અને ખીજા મહારાજે કેટલીએક ટીકાની સત્તા પ્રમાણે ચાલીને પોતાના સેવકોની વહુ દીકરીએને બગાડતા હતા, પછી તે ટીકાનો અર્થ લોકો ખરો સમજતા હોય કે જોટો સમજતા હોય અથવા તેનો અર્થ તેઓ એક રીતે કરતા હોય કે બીજી રીતે કરતા હોય પણ તે છાપી પ્રગટ કરવાનો પ્રતીવાદીને ઘટતો પ્રસંગ હતો કે નહીં જિન્યારે પ્રતીવાદીએ એ ટીકાનો અર્થ છાપી પ્રગટ કર્યો ત્યારે તે પોતાના ખરા દીલથી અને પ્રામાણિકપણથી માનતો હતો કે તે અર્થ ખરો છે, એ

વાત રહ્યું થએલી મુખજાની ઉપરથી ખુની માલુમ પડે છે, અને વગી મહારાજના હીમાયતી (ગારીસ્ટર) એ વીપે પ્રતીવાદીને પોતાની મંતલબ પ્રમાણેનો જવાબ મેળવવાને કાંઈ પુછ્યું નહીં પ્રતીવાદી અમૃત લાપાથી વાઢેક નહીં હોવાને લીધે જેઓની ઉપર તેનો વીશ્વાસ હતો તેઓને તેનો અર્થ પુછ્યો, અને તે પ્રમાણે તેણે છાપી પ્રગટ કીધો.

(૪) હવે પ્રતીવાદીએ કેવો અને કેની ઉપર હુમલો કરીધો છે ? પેહેલું અને મુખ્ય એ કે તેણે પોતાના લેઠામા ચાલતી મોટી અનીતિ અને ખરાબી ઉપર હુમલો કરીધો છે કેટલીક પહેડી થઈ ધર્મશુદ્ધિએ પોતાના સેવકોની દીકરીઓ માથે છીનાણું કરતા હતા, એ વાત પ્રતીવાદી ખરી માનતો હતો. ‘ઈલાઈ’ ના છોકરાઓની પેઠે મહીરમા ખુબે દરવાજે તેઓ છીનાણું કરતા હતા, ‘ઈલાઈ’ ના છોકરાઓની પેઠેજ ધર્મને નામે અને ધર્મને ખાતે છીનાણું કરતા હતા જે વાતની વીરુદ્ધ તેણે લખ્યું છે તે આ વાત છે તેણે જોસથી કહવા સકુનથી અને શુન્સામા આવીને લખ્યું છે તો તેમ લખવામા એક જાહેર લખનાર લખવ તે પોતાની ફરજ બાહાર ગયો નથી એ જણાવવા માટે બોલવું એ નજમું છે લોકોના કાયદાને માટે આ વાત જરૂરની છે તે એ કે આવું દુષ્ટ કામ હીંમતથી બાહિર પડીને એન્દમ તોડી પાડવું જોઈએ આવી બાબત ઉપર જોસથી, કહવાસથી અને કોઘથી લખવું એ શું લાઈબલ કહેવાય ? ત્યારે શું અસલના પેગમ્બરો લાઈબલ લખનારા હતા ? ત્યારે શું ખ્રીસ્તી ધર્મના પહેલ વહેલા ધર્મોપદેશકોએ લાઈબલ લખ્યું હતું ? ત્યારે શું દુનીયા પેલા થઈ તે વખતના માણસોએ ચોટાઈ અને રૂનીતિ વીપે ધીકકાર જણાવ્યો છે તેઓએ પણ શું લાઈબલ લખ્યું હતું ? આવી (દુષ્ટ) વાતની ઉપર પ્રતીવાદીએ હુમલો કરીધો છે હવે એ હુમલો કેની ઉપર કરીધો છે તે તપાસીએ જે લોકો અને વાદી પોતે આવું દુષ્ટ કામ કરે છે તેની ઉપર તેણે હુમલો કરીધો છે મહારાજે અને મહારાજ લેખે વાદી પોતે આવું દુષ્ટ કામ કરે છે તેની ઉપર એણે હુમલો કરીધો છે લાઈબલની આખી બીનામા ‘મહારાજે’ એ બોલ વાપર્યો છે ‘વલ્લભાચાર્યના પથ સિવાય કવીયુગમા બીજા ઘણા પાખ ડા અને પાખ ડી મરેા ઉભા થયા છે પણ મહારાજેના પથ જેવી નફ્ટાઈ, ખદાઈ, બેહાઈ, લુન્ચાઈ, અને ઠગાઈ બીજા કોઈ પણ પથવાળાએ કરીધી નથી :—’ તે દીકા પ્રમાણે મહારાજે ચલીને પોતાના સેવકની

વહુ દીકરીઓને જગાડો છો.' આયું લખવામાં મહારાજે જેઓ દુષ્ટ કર્મ કરે છે તેની ઉપર હુમલો કીધો છે. વાદી એ મંથેનો એક મહારાજ છે તેની ઉપર પણ એ છેલ્લું વાક્ય લાગુ પડે છે, અને તેથી તેની આખરે નુકસાન પહોંચ્યું છે એવું કહેવામાં આવ્યું છે. હું તે કબુલ કરું છું; પણ એમ કહું છું કે તેમ કરવામાં પ્રતીવાદીને વ્યાજબી પ્રસંગ મળ્યો હતો. એ મહારાજોનાં માઠાં કરતુકોની વીરૂધ્ધ થઈને તે જાહેર પાડવાથી લોકોને જે મોટો ફાયદો થાય તે ઠેકાણે એક માણસની આખરે નુકસાન થયું હોય તે ગણતરીમાં આવી શકાતું નથી. પ્રતીવાદીએ જે માઠાં કરતુકોની વીરૂધ્ધ લખ્યું છે તે વાદીની ખાનગી અનીતિની વીરૂધ્ધ નહીં, પણ મહારાજ લેખે તેની જાહેર અનીતિની વીરૂધ્ધ લખ્યું છે.

(૫) એ હુમલો કરતી વેળાએ પ્રતીવાદી એ હકીકત કોની આગળ જાહેર કરે છે? તે હકીકત તે જાહેર લોકોની આગળ જાહેર કરે છે અને આવી બાબતની ફરીઆદ કરવાનું તથા એ વાત જાહેર કરવાનું ફક્ત જાહેર લોકો આગળ છે; કારણ કે એવી વાતમાં જાહેર લોકો સત્તા ધરાવનારા, અમલ ચલાવનારા, તથા ધનસાફ કરનારા ગણાય છે. મહારાજે લાઈબલની બીનામાં જણાવેલી અનીતિ કરે છે; તે અટકાવવાને તેની ઉપર દીવાની અથવા ફોજદારી અદાલતની સત્તા આલી શકતીજ નથી. રજુ થયેલી મુખ્યબુખાની ઉપરથી માલુમ પડે છે કે સઘળા મળીને ૬૦ કે ૭૦ મહારાજ છે, તે મધ્યે શ્રીનાથજી. વાળો મહારાજ નામનો વડો મહારાજ કહેવાય છે, અને એ શ્રીનાથજીનું મંદીર મારવાડના રણના એક ખુણામાં છે. ત્યાંનો વડો મહારાજ મોજ શોખમાં પડેલો ધંધર છે અને તે બીજા મહારાજો વચ્ચે પડી શકે એ વીરે હુમને કાંઈ પણ જણાવવામાં આવ્યું નથી. ધારાણર જોતાં તો દરેક મહારાજ લાઈબલ મધ્યે જણાવેલી જે અનીતિ કરે છે તે પોતાના વિચાર પ્રમાણે સાફ કામ સમજે છે. મેં એક વેળાએ એવું ધાર્યું કે જીવજીવ મહારાજ મોટો કહેવાય છે અને બીજા મહારાજોના કરતાં વીધા તથા ચોખ્ખાઈમાં જરા ઠીક છે તે બીજા મહારાજોમાં વડો હશે; પણ તેવું ધારવામાં મારી લુલ માલુમ પડી. જીવજીવ પણ બીજા મહારાજોના બરાબરીઓ છે એવું માલુમ પડ્યું છે. જ્યારે કેટલાક આખરેદાર અહરથોએ બીજા મહારાજોના વ્યભીચાર અટકાવવાને એ મહારાજને વીનંતી (ચરજ) કરી ત્યારે તેણે કહ્યું કે

હું એ વાતમા કાંઈ કરી શકનાર નથી મહારાજે વ્યભીચાર કરે છે એ વાત તેણે કયુલ કીધી અને તેને વાસ્તે તેણે દીલગીરી જણાવી, પણ તેનો અટકાવ કરવાને તે વચમા પડી શક્યો નહી, તે બોલ્યો ' જધા પોતાના ધરન ધણી છે, અહીંયાના મહારાજે જધા મારા બરોબર-રીઆ છે, કેટલાક મારાથી ઉમરે મોટા છે, હું એકવો તે શુ કડ ? મહારાજેની આ અનીતિને' અટકાવ કરવાને વાસ્તે જે પ્રમાણે ધર્મની સત્તા નહીં હતી તે પ્રમાણે દીવાની અથવા ફેજદારી સત્તા નહીં હતી, જે અપરાધ તેમની ઉપર મુકવામા આવતો હતો તે અમરીઆદ તે મજ અનીતિનો હતો ખરો, પણ ધારા પ્રમાણે તે ફેજદારી અપરાધ નહીં હતો (શ્રીઓને બગાડવામા) કાંઈ જબરદસ્તી અથવા પુસલા વણી નહીં હતી આ પથના મેવકોની વહુ દીકરીઓ પોતાની ખુ શીથી, પોતાના હાથમા મોટી લેટ લધને, કૃષ્ણ અવતાગી મહારાજેથી સંલોગ કરી બ્રહ્મ (ધનુર) ની આથે લીન થઈ જવા જતી હતી, અને તે કદાચ તેઓના ધણીની પરવાનગીથી નહી પણ તે વીરે તે ઓના ધણી અખાડા કરી જતા હતા ત્યારે મહારાજેની આવી અ નીતિ વીરે જે ધણીના પેટમા દુ ખે તે ધણી એ બાગત સુધારે કર વાની મતલબે પોતાની દાદ ક્યા જઈ ગુજરે ? તેને હુાય એકજ ઉપાય હતો અને ફક્ત એકજ રહેા હતો, અને તે એ કે વર્તમાન પત્રની મારફતે લોકોના વિચારને તે વાત સોપવી. આ પ્રમાણે પ્રતીવાદીએ કીધુ તે વલમાચાર્યના પંથનો હોવાને લીધે તેમ કરવાનો તેનો હક હતો. દેશી વર્તમાન પત્રોના અધીપતી લેખે તેમ કરવાની તેની કરજ હતી લોર્ડ એલીનબરોના બોલમાં જો બોલીએ તો 'આવી ખરાબી જાહેર લોકની નજર આગળ ખુલ્લી ' ક્યાં વગર રહેવા દીધી તો તે હમેશ મુખી ચલુ રહેવાની અને વર્તમાન પત્રોને જે છુટાપછુટા આપણુ જોઈએ તેનો આકો આવી ચુક્યો ' હવે જે લોકોના વિચારને માટે પ્રતીવાદીએ એ લાઇબલની બાગત જાહેર કીધી છે તે લોકોને પણ પ્રતીવાદીના જેવીજ તે બીના કાયદા બંદેલી તથા ફરજની હતી જાહેરમા એવો કોઈગી માલુમ નહીં હશે, જે આવુ દુન્ટ કર્મ કયડી નાખવાને તથા તોડી પાડવાને કાયદા બંદેલુ નહીં સમજાયે જાહેરમા એવો કોઈ શખ્શ નહીં હશે કે જે એવા દુન્ટ કર્મનો અટકાવ કરવાને તથા તે તોડી નાખવાને તે પોતાની ફરજ નહી સમજતો હોય. લાઇબલની બીનામા જે આરોપ મુકવામા આંબો છે તે આરોપ નીતિના અને જધા લોકોના મુખ્ય કાયદાની

વીરુધ્ધ છે, અને તે દુષ્ટ કર્મ અટકાવવામાં બધા લોકોનો લાભ અને બધા લોકોની ફરજ છે. ત્યારે હવે એવી ખરાબી અટકાવવાની અને તોડવાનીજ મતલબથી મહારાજે વીરે પ્રતીવાદીએ લખ્યું અને તેમાં વાદીની આખરે ઉપર હુમલો થયો તો એ પ્રમાણે કરવામાં મારા વિચાર પ્રમાણે તો જે પ્રસંગ હતો તે વાજબી હતો. અને જ્યાંસુધી એવું સાબિત નહીં થાય કે પ્રતીવાદીએ ઉન્મતપણાથી વાદીનું નામ લખીને હાની બહાર ગયો ત્યાંસુધી લખાએલી ખીના લાઇબ્રેરી ગણાતી નથી. હવે સવાલ એ છે કે પ્રતીવાદીએ વાદીનું નામ લઈને તેના ઉપર હુમલો કીધો છે પણ એ હુમલો કહેવાતો નથી. અગર તેને હુમલો કહીએ તો તે હુમલો કરવાનું તરતનું કારણ શું હતું એ તપાસીએ તો માલુમ પડે છે કે વાદી પોતે બહાર વર્તમાન પત્રોમાં તકરાર કરવાને બહાર પડ્યો આ વાત લાઇબ્રેરીની ખીના ઉપરથી ઉઘાડી માલુમ પડે છે, અને જે મુખજુબાની પડી છે તે વીરે એ બાબત કાંઈ પણ શક રહ્યો નથી. વાદીએ મુખજુબાની વર્તમાન પત્રોમાં તકરાર કરવાની મતલબથી કેટલીએક ખીના પ્રગટ કરી હતી, અને તેમાં પ્રતીવાદી તેની સામી બાજુનો હતો તેને વીરે ટીકા કરવામાં આવી હતી. તે મધ્યેની કેટલીએક ખીના વાદીએ પોતાના સેક્રેટરી ગોરધનદાસની મારફતે પ્રતીવાદીના પત્ર ‘સત્ય પ્રકાશ’ માં તથા ‘આબુક અને ખીના’ પત્રોમાં લખી મોકલી હતી, અને “સ્વધર્મ-વર્ધક” નામનું ચોપાન્યું વાદીએ કહાડીને તેમાં પણ લખી હતી. લાઇબ્રેરીની ખીનામાં વાદી જડુનાથજી મહારાજનું નામ જે વાપરવામાં આંચું છે તે ‘આબુક’ માં તથા ‘સ્વધર્મ-વર્ધક’ માં વાદીની તરફથી જે ખીના છાપવામાં આવી હતી તેજ ઉપરથી વાપરવામાં આંચું છે. પ્રતીવાદી પોતાની મુખજુબાનીમાં જણાવે છે કે એ ખીનાઓમાં મહારાજે મુદ્રાવાળાઓને કપડો આપ્યો છે કે તેઓ શાસ્ત્રના આધાર વગર લખે છે, એટલા માટે પ્રતીવાદી જણાવે છે કે વાદીની એ ચેતવણી ઉપરથી હું શાસ્ત્રના આધાર પ્રમાણે લખવા લાગ્યો, અને અસલના હિંદુ ધર્મ ઉપર હાલની લાઇબ્રેરીની ખીના લખી. એ ખીના સન ૧૮૯૦ ના અક્ટોબરની ૨૧ મી તારીખે લખા-એલી છે. તેનું મથાળું ‘હિંદુઓનો અસલ ધર્મ’ કરીને છે અને તે મધે શાસ્ત્રનો દાખલો આપીને શરૂઆતમાં જણાવ્યું છે, કલ્પીયુગ મધે પાખંડી ધર્મ અને પાખંડી મત ઉભાં થયે. કલ્પીયુગ બેઠાને ૫૦૦ વરસ થઈ ચુક્યાં છે. અને મહારાજનો પંથ ૪૦૦ વરસ ઉપર ઉભો

થએલો, એટલા માટે તે પાખંડી હોવો જોઈએ.' ત્યારપછી સપ્ટેમ્બર મહીનામાં વાદીએ જે બીના લાયખલા તથા વાલકેશ્વરના રસ્તા ઉપર જવાની લખી તે વીધે જણાવ્યું છે. વાદીના આ દાખલાની ઉપર પ્રતિવાદીએ ટીકા કીધી છે, અને ત્યારપછી તેણે હીંદુ શાસ્ત્રના આધારથી જણાવ્યું છે કે વલ્લભાચાર્યનો પંથ પાખંડી છે. ત્યારપછી તે જણાવે છે કે જે હથીઆરથી 'મહારાજ' પોતાનો ખચાવ કરવા બહાર પડ્યા છે, તેજ હથીઆર મહારાજને પોતાને આડે આવીને નડશે' ત્યાર પછી ગોકલનાથજીની ટીકા લખી છે અને તેની ઉપર તેણે શુરસામાં આવીને ટીકા કરી છે. ત્યારપછી લાઈબ્રેરીની બીનાના જે છેલ્લા ભાગ ઉપર ઘણી તકરાર થઈ તે ભાગ દાખલ કરવામાં આવ્યો છે. તે આ પ્રમાણે:—

'જદુનાથજી મહારાજે 'સ્વધર્મ' વર્ધક' ચોપાન્યું કહાડવા-
'માંડ્યું' છે તેને અમે પુછીએ છીએ કે તમે કેવી રીતે ધર્મનો વધારો
'કરવા માગો છો? તમારા વડીલોએ લોખા લોકોની આંખમાં ધુળ
'નાંખીને આંધળા કીધા છે, તેઓને દેખતા કરવા માગો છો; કે ધર્મનું
'ખોટું અભીમાન ધરીને લોખા લોકોને વધારો કઠવા માગો છો;
'જદુનાથજી મહારાજ! તમે જો ધર્મનો વધારો અથવા ફેલાવો કરવા
'માગતા હો તો તમે પોતે સારા આચરણ પકડીને તમારા બીજા
'મહારાજને ઉપદેશ કરો. ધર્મશુર પોતે જ્યાં સુધી વ્યભીચારના
'સમુદ્રમાં ડુબેલા માલુમ પડે ત્યાંસુધી તેઓથી ધર્મનો ખોધ થઈ
'શકવાનો નથી. ગોકલનાથજીએ ઉપર જણાવેલી ટીકા કરીને તમારા
'વૈષ્ણવ માર્ગને મોટો સાહીનો ડાઘ લગાડ્યો છે તે પ્રથમ કહાડી
'નાખો, તે ટીકા કરનાર ઉપર ધીકાર નાંખો. તે ટીકા પ્રમાણે મહા-
'રાજા આવીને પોતાના મેવકની વહુ દીકરીઓ બગાડે છે તેથી
'હાથ ઉઠાવો અને રસ મંડલી જેવી અનીતિને એકદમ નાશ
'પમાડો. જ્યાંસુધી તમે તેમ કર્યો નહી ત્યાંસુધી તમારાથી ધર્મનો
'ઉપદેશ અને સ્વધર્મનો વધારો થઈ શકવાનો નથી એ સત્ય
'કરીને જાણજો.'

"હવે આ ઉપરથી શું ખુલ્લું માલુમ નથી પડતું કે આ બીના મધે વાદીનું નામ જે મુખ્ય વાપર્યું છે તે એટલાજ માટે કે વાદી પોતે 'સ્વધર્મ વર્ધક' ચોપાનીઓના પ્રવર્તાવનાર તથા બનાવનાર દાખલ બહાર પડ્યો હતો? તથા એવું શું માલુમ નથી પડતું કે વાદી પોતાની ખુશીથી અધિપતી દાખલ બહાર પડ્યો એટલા માટે

લાઈબ્રેરી ખીનાનો આ છેવો ભાગ લખવામાં આવ્યો છે? જુ ખાની ઉપરથી એવું માલુમ પડે છે કે વાદીનું નામ એ લાઈબ્રેરી ખીના મધે વાપરવામાં આવ્યું છે તે તાણી તોડીને, અથવા વગર કારણે અથવા ક્રીના કપટથી પ્રતીવાદીએ વાપર્યું નથી, પણ પોતે વલ્લભાચાર્ય પદની તરફથી વલ્લભાચાર્ય પદનો વધારો કરવાને તકરારના મેદાનમાં ઉતરેલો તે ઉપરથી વાપરવામાં આવ્યું છે

‘ છેલ્લું એ લાઈબ્રેરી ખીનામાં સાહેલી ઉપરથી શું કાંઈ પણ ક્રીનો કપટ માલુમ પડે છે? તેમાં શું કાંઈ પણ વેર માલુમ પડે છે? શું કાંઈ પણ કડવાસ માલુમ પડે? અથવા વાદીની આખરે નુકસાન પહોંચાડવા સાડ તેનું નામ શું દુશ્મનાઈથી વાપરેલું માલુમ પડે છે? આરા દીકામાં તેવું કાંઈ પણ આવતું નથી, તે પોતે પોતાની ખુશીથી મહારાજોને બચાવ કરવા પહેલવાન થઈ બહાર પડ્યો હતો જે હુમલો કરવામાં આવ્યો છે તે મુખ્ય કરીને મહારાજોના વર્ગને લાગુ પડે છે, અને સન્નિગ એવો બન્યો છે કે મહારાજોની તરફથી વાદી પોતે બહાર પડવાને લીધે તે એ લાઘવમાં હોળીને નાળીએર થઈ પડ્યો છે જે હુમલો કરવામાં આવ્યો છે તે હુમલો વાદીની ખાનગી આમર ઉપર નહીં, પણ મહારાજ લેખે જાહેર નીતિથી ઉલટું કામ વાદી કરે છે તેની ઉપર કરવામાં આવ્યો છે લાઈબ્રેરી ખીનાની મુખ્ય મતલબ હુમલો કરવાની દીક્ષતી નથી પણ મહારાજોને ઉપદેશ કરવાની છે અને અત કરણથી તેઓને વિનતી ક્રીધી છે કે એ અનીતિ છોડી દઈને પવિત્રપણે ચાલો કે જેથી કરીને ધર્મનો વધારો ફોલ્ડમદીથી થઈ શકે એ લાઈબ્રેરી ખીના ઉપરથી મુખ્ય મતલબ વાદીની ઉપર વેર લેવાની માલુમ પડતી નથી પણ જે મોટી અને શરમ ઉપજાવનારી અનીતિનો અટકાવ કરાવવામાં પ્રતીવાદી અને તેના ધર્મ ભાઈઓને અતીધણી ક્ષાયદો છે, અને જે મોટી અને શરમ લાવેલી અનીતિમાં વાદી ખીન્ન મહારાજોની પેઠે પડેલો છે તેના ખરા દીલથી અટકાવ કરવાની મતલબ એ લખાણ ઉપરથી માલુમ પડે છે ડાક્ટર વીલસન સાથે હું એકમત થાઉં છું કે ‘ સઘળી વાતોનો વિચાર કરતા લાઈબ્રેરી ખીના મધ્યે ઘણીજ નરમાશથી બોધ કરેલો છે, અને તે મધ્યે લોકોના વિચારને ઈન્સાફ સોંપ્યો છે કે જ્યાં સુધી ધર્મચુર્યો પવિત્રાઈથી ચાલશે નહીં ત્યાં સુધી તેઓ પોતાની મહેનતમાં પાર પડશે નહીં ડાક્ટર લાઉ દાઉના વિચાર સાથે પણ હું મળતો આવું છું કે ‘કાંઈ

પણ સાધારણ સમજનો અથવા સાધારણ મનશક્તીનો માણસ લખનારની મુખ્ય મતલબ શું છે તે સમજી શકશે, તે એકે ફક્ત વાદીની ઉપરજ અનીતિનો અપવાદ મુક્યો નથી; પણ એવી અનીતિથી દુર રહેવાને મહારાજેના આખા વર્ગને બોધ કીધેલો છે. 'આ કારણને લીધે હું ધારૂં છું કે લાઈબ્રેરીની ખીનામાં કીનો છે એવી સાબેતી મળી નથી અને ઉપર જણાવેલા કારણોને લીધે હું ધારૂં છું કે એ ખીના પ્રગટ કરવાનો પ્રસંગ બ્યાજખી હતો.

“ હું ધારૂં છું કે પ્રતીવાદીને એ ખીના પ્રગટ કરવામાં લાભ અને હકક હતો એટલુંજ નહીં, પણ તે પ્રગટ કરવાથી એક મોટી અનીતિની વીરૂદ્ધ થઈને તેણે પોતાની સંસારી અને નીતિની ફરજ બજાવી છે. હું ધારૂં છું કે તેણે જે ખીના છાપીને પ્રગટ કીધી છે. તેની અગાઉ તેણે જે છાપ્યું તે પોતાના અંતઃકરણથી એ સાચું માનતો હતો. હું ધારૂં છું કે એવે પ્રસંગે એવી બાબત જે જાહેર લોકોના ઇન્સાફને સોંપવી જોઈએ તે લોકોના ઇન્સાફનેજ તેણે સોંપી છે. હું ધારૂં છું કે તેણે એવા લોકોના ઇન્સાફને તે બાબત સોંપી કે જે લોકોને તેના જેવોજ લાભ અને તેનાજ જેવી ફરજ હતી. હું ધારૂં છું કે લાઈબ્રેરીની ખીનામાં તેણે વાદીનું નામ વાપર્યું છે, તે કાંઈ પણ કીના કપટથી નહીં, પણ વાદીને ખીજા મહારાજેના હીમાયતી ગણીને વાપર્યું છે. હું ધારૂં છું કે લાઈબ્રેરીની ખીના મધે જે શબ્દ વાપર્યા છે તે શબ્દમાં વેર અથવા કીનો કપટ માલુમ પડતો નથી પણ જે મોટી અનીતિ અને ખરાબીથી લખનારની પોતાની જાતની ઉપર, તથા આખી પ્રજાની ઉપર તથા માણસ જાતની કુદરતી આબરૂ અને પદવી ઉપર મોટો કાઠ હતો તેની વીરૂદ્ધ થઈને તે કહાડી નાખવા માટે તેણે દેશહીતકારી ઈચ્છાથી હીમત દેખાડી છે એવું માલુમ પડે છે. આ સવળાં કારણોને લીધે મારે અભીપ્રાય એવો છે કે જે લખાએલી ખીનાને માટે ફરીયાદ કરવામાં આવી છે તે લાઈબ્રેરી નથી અને તે સબબે તે બાબતનો ચુકાદો પ્રતીવાદીના લાભમાં થવો જોઈએ.

પહેલી 'પ્લી' સીવાય બીજી કેટલીક 'પ્લી' જે નજીવી છે તેને વીરે નામદાર સીફ જસ્ટીસ સાથે હું એકમત થાઉં છું, માટે તે વીરે બાલવાની હું કાંઈ જરૂર જોતો નથી. પણ મોટામાં મોટી જે સાતમી 'પ્લી' જસ્ટીફિકેશનની એટલે લખાએલી ખીનાની દરેક વાત સાબીત

કરવાની છે તે વીધે હું જોણુ છું. મારો અભીપ્રાય એવો છે કે એ પ્લી મધ્યેની દરેક મુખ્ય વાત (એટલે) તેમા લખેલી વલ્લભાચાર્ય પથના મતની દરેક વાત, મહારાજોની અનીતિ અને દુરાચરણને લગતી દરેક વાત, અને અગત્ય કરીને વાદી (જદુનાથજી મહારાજ) ની અનીતિ અને આચરણ વીધેની દરેક વાત પુરેપુરી સાબીત થઈ ચુકી છે.

એ વીધે હું મારો અભીપ્રાય ચાર જુદા જુદા ભાગ કરીને જણાવુ છું (૧) વલ્લભાચાર્ય પથના મત અને સીદ્ધાંત વીધે પડેલી સાહેલી—(૨) એ પથના લોકો પોતાના ધર્મશુર મહારાજોને કેવી રીતે માને છે તેને વીધે પડેલી સાહેલી—(૩) મહારાજોના વ્યભીચારી આચરણ વીધે પડેલી સાહેલી—(૪) વાદી (જદુનાથજી મહારાજ) પોતે કીધેલા વ્યભીચાર વીધે પડેલી સાહેલી.

(૧) વલ્લભાચાર્ય પથના મત અને સીદ્ધાંત વીધે—આ વીધે મારો વિચાર લખાણથી આપવાની મારી મતલબ નથી. આ (સાતમી) મોટી 'પ્લી' મા જે જે વાક્ય એ પથના ધર્મ પુસ્તકો મધેથી ટાક્યા છે, તે સખળા સાબીત થએલા છે અને ખરા પડ્યા છે. વલ્લભાચાર્ય પથવાળાઓમા જે ઐશ્વર્ય ધર્મ પુસ્તકોની પેઠે ગણાય છે તે મધ્યેથી ટાકેલા વાક્યોનો તરજુમો ખરા છે એવું સાબીત થયું છે, પણ એવી રીતે ટાકેલા કેટલાએક વાક્ય અને અગત્ય કરીને તે દુશ્મનને હરાવવાની મતલબથી નાકેલા હોય ત્યારે તે ઉપરથી હરેક ધર્મના ખાયા વીધે ખરૂં મત બાધવું દેખીતું મુશ્કેલ છે પણ આ વીધે કેટલાક વીદ્વાનોએ મુખજળાની આપી છે તેની મદદથી હમે ઘણા ખરા વિચાર બાધી શકીએ છીએ. ડાક્ટર વીલસનનું નામ યુરોપના નામીયા પુર્વ દેશોને લગતી શોધ કરનારા વીદ્વાનોમા પ્રખ્યાત થયેલું છે, તેણે આ બાબત ધ્યાનથી તપાસી છે અને તે કહે છે કે 'વલ્લભાચાર્યના પથ નવો છે, અને એ પથ સ્થાપનારાઓ કૃષ્ણને બાંધાવસ્થામા ઇશ્વર ગણીને તેની સેવા કરે છે.

'એ પથ નવો છે તે વળી આ ઉપરથી પણ માલુમ પડે છે કે 'તે પુરોમાર્ગના નામથી ઓળખાય છે. પુષ્ટીમાર્ગનો અર્થ મોજનો. 'માર્ગ' થાય છે એટલે તેઓ તેને વ્યભીચારની મોજ કરીને સમજે છે' આ દુકી વાત ઉપરથી પુષ્ટી માર્ગના મતને સાર માલુમ પડે છે. ૧૬૦૦૦ ગોપીઓનો પ્યારો (ચાર), ૧૬૦૦૦ પટરાણીઓનો ભરવાર, કામદેવનો દેવ, એવો જે કૃષ્ણ તેનીજ મુખ્ય સેવા

વલ્લભાચાર્ય પંથવાળાઓ કરે છે. આ ઉપરથી પુણીમાર્ગના આખા પંથ ઉપર વ્યભીચારનો અને સૌથી સરસ છીનાળાનો ડાઘ લાગે છે. દાખલા તરીકે જોવું હોય તો બ્રહ્મ સંબંધની વાતને એ લોકો વ્યભીચારની મતલબે કેવી રીતે ઉલટાવી નાખે છે તે જુઓ. અસલ બ્રાહ્મણોના મત પ્રમાણે સર્વ વ્યાપક. અવીનાશી, આખા જગતનો આત્મા, એવો જે ‘બ્રહ્મ’ તે સદા સર્વદા અખંડ રહે છે, અને તેમાંથી જગતનાં સર્વ પ્રમાણુઓ ઉત્પન્ન થયા કરે છે; એ ‘બ્રહ્મ’ ની સાથે સંબંધ કરવાને અને તેમાં લીન થઈ જવાને દરેક મનુષ્ય ઇચ્છા રાખે છે અને મનુષ્ય હેઠું ત્યાગ કર્યા પછી દરેક મનુષ્ય (પોતાની કરણીથી) લીન થઈ જશે એવું (હિંદુ શાસ્ત્રમાં) લખેલું છે. વલ્લભાચાર્ય પંથના ધર્મગુરુઓ આ અસલના મોટા મતને તદ્દન રદ કરી નાખે છે એટલું જ નહીં, પણ તેને લાંછન લગાડે છે. જરભાવની પ્રીતી વીધે વાદીએ (પોતાના ચોપાનીઆમાં) ધર્મને હીણું લગાડનારી અને નકારી બાળત લખી છે તે વીધે ઘણું બોલવાની મારી ઇચ્છા નથી; જુદા વામન પુરાણની સત્તાથી તે (પોતાના ચોપાનીઆમાં) દાખલો આપે છે તે આ પ્રમાણે છે—‘ઘણાક કાળ સુધી વેદની શ્રુતીઓએ પુર્ણ પુરુષોત્તમ ભગવાનના દર્શન કરવાને પ્રાર્થના કીધી, તે પ્રાર્થના પ્રમાણે તેમને દર્શન થયા ત્યારે તેઓને સ્ત્રી રૂપે થઇને ભગવાન સાથે ભોગ કરવાને ક્ષમની ઇચ્છા ઉત્પન્ન થઈ, તે ઇચ્છા ભગવાને (કૃષ્ણ અવતારમાં) પુરી પાડી, અને એ શ્રુતીઓએ સ્ત્રી રૂપે ગોપીઓ થઇને વ્રજના વનમાં જરભાવની પ્રીતીથી કૃષ્ણની સાથે ભોગ કીધો.

વાદી જરભાવની પ્રીતી વીધેની બીના લખનાર અથવા લખાવનાર છે, એમાં કાંઈ પણ સંદેહ નથી. તે ઉપલી વાત ટાંકીને જણાવે છે કે જરભાવની પ્રીતીમાં કાંઈ પાપ હોય તો શ્રી કૃષ્ણે વેદ (ની શ્રુતીઓ સાથે ભોગ કરવા માટે તેમને ગોપીઓનો અવતાર આપ્યો નહીં’ હોત; પણ ઇશ્વરની સાથે જરભાવ કરવામાં કાંઈ પાપ નથી, કેમકે ઇશ્વર સર્વ રૂપે એટલે સર્વ આકારમાં છે, તે પીતા રૂપે છે અને જરથાં રૂપે છે, ભાઈ રૂપે છે અને પુત્ર રૂપે પણ છે, ઇશ્વર ઉપર જે ધણી ને ભાવે પ્રીતી રાખવાની ઇચ્છા કરે તો તેની ઇચ્છા તે ભાવે પુરી પડે છે એ પ્રમાણે ‘અવીનાશી બ્રહ્મ’ ની સાથે આત્માનો સંબંધ કરવાનું પવિત્ર અને જિંઝા વિચારને આ ઇશ્વરના સ્ત્રીરૂપ અવતાર સાથે જરઠર્મ કરવાને ઉલટાવી નાખવામાં આવ્યો છે, એટલું નહીં, પણ આ

રાત મહારાજનેએ આગળ વધારી છે. હમણાં ક્ષીયુગમાં કૃષ્ણની સાથે સંલોગ કરી બ્રહ્મ સંબંધ થઈ શકતો નથી, માટે બ્રહ્મ સંબંધ બીજી રીતે થયો જોઈએ. એ બીજી રીત કંઈ તે વીધે મથુરાદાસ લલિત નામનો સાક્ષી આ પ્રમાણે કહે છે;—‘ક્ષીયુગમાં બ્રહ્મ સંબંધ ક્રૂર મહારાજની મારફતે થઈ શકે છે, અને તે એવી રીતે કે મહારાજને વૈષ્ણવોની બાયડીઓ સાથે સંલોગ કરીને કરે છે.’

“માટે બ્રહ્મની સાથેના સંબંધ કૃષ્ણની સાથેના સંલોગ, અને મહારાજનેની સાથેના વ્યભીચાર એ એકજ વાત કરી નાખી છે, કેમકે કાંઈક વીલસન કહે છે અને તેજ પ્રમાણે આ (‘ક્ષી’) ના બીજા ભાગના સાક્ષીઓ ઉપરથી પણ માલુમ પડે છે કે ‘ધણા ખરા સેવકો મહારાજને ઈશ્વરનો અવતાર કરીને માને છે. વલ્લભાચાર્ય પંથ વાળાઓ એવું કહે છે કે વલ્લભાચાર્ય અને તેના કુલના બધા મહારાજને કૃષ્ણના અવતાર છે.’ હવે આવો પંથ જે ઈશ્વર સાથે લીન થઈ જવાના પવિત્ર વિચારને ધર્મ શુદ્ધિઓ સાથે વ્યભીચાર કરવાના વિચાર સાથે જોડી નાખે છે તે પંથ (ના ધર્મશુદ્ધિ) સઘળી વાતો લંપટ છે એવું સાહેબી ઉપરથી માલુમ પડે છે. રાસલીલા અથવા નારલાવની રમતને આ દુન્યામાં મોટું સુખ માન્યું છે. રાસલીલા અથવા નારલાવનાની રમતનેજ ગોલોક અથવા સ્વર્ગનું સુખ ગણ્યું છે. મહારાજનું એક મુખ્ય નામ પણ રાસલીલાનું સામર કરીને છે, અને જ્યારે મહારાજ મરી જાય છે ત્યારે તે મરી ગયો એમ કહેવાતું નથી, પણ તે લીલા વિસ્તાર્યો, એટલે તેણે પોતાની લીલા વિસ્તારી ગોલોકમાં અમર કરી એમ કહેવાય છે.

હરેક પંથમાં ધર્મનાં અથવા પવિત્ર ગીતો ગવાય છે તે ઉપરથી તે પંથના ધર્મ સંબંધી વિચાર માલુમ પડે છે. વલ્લભાચાર્ય પંથની શ્રીઓ મહારાજનેની હજુર તેમને ગાન આપવાને જે ગીત ગાય છે તેથી એ પંથના ધર્મ સંબંધી વિચાર—ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે માલુમ પડે છે. પુર્વ દેશના કામરૂપી જુરસા એ ગીતમાં માલુમ પડે છે. એક યાર અને જે વળી ઈશ્વર પોતે હોય તેને માળવાને ખ્યાર અને જુરસા ભરેલી ઇચ્છા એ ગીતમાં માલુમ પડે છે; અને વિષ્ણુ પુરાણમાં ગોપીઓને વીધે જણાવેલું છે કે કૃષ્ણ વગર દરેક પદ્મા તેઓને કરોડો વરસ જેવડી મોટી થઈ પડતી હતી, અને તેઓના બાપ ભરથાર તથા ભાઈઓ મના કરતા હતા તોપણ તેઓ પોતાના યાર કૃષ્ણની સાથે લીલા કરવાને સતના જતી હતી. તેવીજ હાલના વખતમાં

વલ્લભાચાર્ય પંથવાળાઓનો વહુ દીકરીઓ મહારાજો આગળ ગીતો ગાય છે, અને તે મધ્યે જરભાવની પ્રીતીનું સુખ લોગવવાને વાસ્તે તેઓ બેઠક ઈંગ્લિ અને અતી ઘણી આતુરતા દેખાડે છે, અને તે વાત વાદ્યોએ પોતે કબુલ દીધી છે. મથુરાદાસ લવજી કહે છે કે 'વ્યભીચારી ભાવના ગીત બાયડીઓ મહારાજની આગળ ગાય છે તે મેં ઘણીવાર માંભાવ્યાં છે'—ખટાઉ મકનજી કહે છે કે 'વ્યભીચારને ટેકો મળે એવાં શરમ ભરેલાં અને નાગાં ગીત ગાવામાં આવે છે,' અને તે ગીતની મતલબ એ છે કે (મહારાજ) તમારા સેવકો કહે છે કે હમે તમારા ભરથાર છીએ; પણ જરાજર નેહએ તો તમેજ હમારા ભરથાર છો.' કેટલાંક ગીતોનાં તન્નુમા હમારી આગળ રજુ કરવામાં આવ્યાં છે, અને તેની મતલબ ઉપર જણાવેલી મતલબને મળતી આવે છે તે મધ્યેના કેટલા કૃત્ય હું નીચે આપું છું,

‘ અતીરે ઉલટ ઘણો આવે મારે અંજે

‘ માગ સુંદર વર બેઠા છે મંજે

‘ મુખડું જોયા વના પાણી ન પીજિં રે

‘ રમીક સુંદર વર જોઈ જોઈ જીજિં રે. ૨

‘ મુજને ન વારીશ મારી રે માદી

‘ દરશન કરવાને જઈશ હહાડી. ૩

‘ સગપણુ તો સામગીઆનું સાચું

‘ બાદી સરવે દીસિ છે કાચું. ૪

‘ કેહ્યો તેને કેહેવા રે દેશું

‘ આપણુ સરવે સાંભળી લેશું. ૫

‘ આપ સાર મેં લોક લાજ નવ ધરીએ ’

‘ વલ્લભ કુલ છે કામગારા કાનજો.

‘ એ વાલાની પાસે થઈને દાસી.

‘ લોકોની લાજથી હવે હું નથી બીહીવાની રે લોલ

‘ વલ્લભકુળ છે કામગારા કાનજો

‘ કર્યાને કબુકારે મનડા હરી ગએલા રે લોલ.

‘ આપ છો પરમેશ્વર સરૂપ જો.

‘ વલ્લભ વર વરીને હું અતી પરમેશ્વરી રે લોલ.

‘ વલ્લભ વરને શરણે મુખીઆ થાશું.

‘ તેઓની મંજતથી વમદા પામગાં. ’ રે લોલ.

“આ બાબત હવે એકજ વાતની ઉપર વિચાર કરવાનું રહ્યું છે; તે એ કે જે પુસ્તકો મહારાજોના પંથનાં કહેવાય છે તે પુસ્તકોમાં મહારાજોને કેવી રીતે ગણવામાં આવ્યા છે અને તેમની સેવા પુનઃ કેવી રીતે કરવાનું જણાવેલું છે. જે ફક્ત આ મુકદ્દમાનો તપાસની વેળાએ સાબીત થયા છે તે ફક્તઓથી સાતમી ખ્રીસ્તી ધણીએક ભાગ ખરે માલુમ પડે છે.

‘જે કોઈ પોતાના ગુરૂ અને ઠાકોરણ એટલે ઇશ્વરનો વચ્ચે લેઈ (અથવા તફાવત) સમજે તે (મુઝા પછી) સીયાના નામનો પક્ષી થાય.’

‘આપણે આપણા ગુરૂને ઇશ્વર પ્રમાણે માનવો. જોઈએ એટલુંજ નહીં, પણ ઇશ્વર કરતાં પણ વધારે માનવો. જોઈએ કેમકે જો ઇશ્વર કોંઈ કરે તો ગુરૂદેવ આપણું રક્ષણ કરે પણ ગુરૂ જો કોંઈ કરે તો આપણું રક્ષણ કરવાને કોઈ શક્તિવાન નથી.” ‘તેટલા માટે ઇશ્વર અને ગુરૂની સેવા જરૂર કરીને કરવી જોઈએ. જેવી ઇશ્વરની સેવા તેવીજ ગુરૂની સેવા કરવી જોઈએ.’ ‘આ જગતમાં ઘણી જાતના પ્રાણી છે. તેઓ સર્વેમાં આપણુ ભાગ્યશાળી છીએ કે શ્રી વલ્લભાચાર્યજી તથા શ્રી ગોસાંઈજી તથા તેમના સર્વે બાલક (એટલે મહારાજો) જેઓ શ્રી પુરૂષોત્તમ રૂપ સાક્ષાત ઇશ્વર છે તેમને શરણે છીએ.’

“વધારે લંગાણ કરવાની જરૂર નથી. આ વાક્ય ઉપરથી માલુમ પડે છે કે જે પ્રમાણે ઇશ્વરની પુજા કરવી જોઈએ તેવીજ પુજા મહારાજોની કરવી જોઈએ તથા મહારાજો ઇશ્વરના અવતાર છે એવું એ પુસ્તકોમાં લખેલું છે, જ્યારે આવી ચીજો એ પંથના ધર્મ પુસ્તકોમાં લખી હોય, જ્યારે બીજા ધર્મથી ઇશ્વરની સાથે સંબંધ કરવાનું દેખાડવામાં આવ્યું હોય, જ્યારે એક વ્યક્તિચારી બેરી પોતાના ચારને મળવાને વાસ્તે જેવી આતુરતાથી ખ્યાર રાખે તેવો ખ્યાર ઇશ્વર ઉપર રાખવાનું કહેલું હોય, જ્યારે સ્વર્ગને બીરલાવની રમત રમવાની જગ્યા ગણી હોય, અને છેલ્લું જ્યારે એ પંથના ધર્મ ગુરૂઓની સેવા ઇશ્વરના અવતાર પ્રમાણે કરવાને જણાવ્યું હોય ત્યારે, વલ્લભાચાર્ય પંથના સાધારણ સમજવાળા સખસો કૃષ્ણ અને મહારાજમાં થોડો અથવા મુદલ લેઈ નહીં રાખે તથા મહારાજને આંધળી ભક્તીથી સેવે અને તેઓની વહુ ઠીકરી ઇશ્વરની સાથે લીન થવાના ભરોસાથી મહારાજને લેટવાને બધ, તો તેમાં કંઈ નવાઈ જેવું નથી.

(૨) “મહારાજેના સેવકો મહારાજેને કેવી રીતે માને છે ! હવે જોવાનું માત્ર એટલુંજ રહ્યું છે કે ઉપર જણાવેલી વાતો અમલમાં કેટલે દરજે આવે છે ? એ વીરે જે પુરાવો પડ્યો છે તે મજબૂત છે. જે સાક્ષીઓ વાદીની તરફનો પુરાવો આપવાને પહેલ વહેલા આગ્યા તેઓએ પણ એ વીરે સાક્ષી આપી છે. પ્રતીવાદીની તરફના સાક્ષીઓએ પણ એ વીરે સાહેલી આપી છે. વાદીએ પ્રતીવાદીનો પુરાવો રદ કરવાને જે સાક્ષીઓ રચ્ય કીધા તેમની પણ એ વીરે સાક્ષી પડી છે, અને વાદીની ચોતાની સાક્ષી પણ એ વીરે પડી છે. જે શખસો વાદીની તરફથી રાજઆતમાં સાક્ષી પુરવાને આગ્યા તેઓ આ બાબત વીરે ચોતાના વિચાર જેવા ખુલા દીક્ષથી અને સમજ પડે એવા રીતે જણાવતા હતા તેવા પાછળના પ્રતીવાદીનો પુરાવો રદ કરવાને આવેલા સાહેલીઓ ખુલા દીલના નહીં હતા. પાછળના સાહેલીઓએ કેટલીએક બાબત ઉપર જે જવાબ આપ્યો છે તેમાં તે તેઓની જવાબ આપવાની ઢપછપ ઉપરથી તથા કેટલીએક બાબત ઉપર તેઓ ઘણી સાવચેતીથી બોલતા હતા તે ઉપરથી ખુદ્દુ” માલમ પડે છે કે તેઓને ચેતાવીને લણાવી રાખ્યા હતા, કે તેઓ એ વીરે જા હા પાડ્યો તે વાદી (મહારાજ) ના મુકદ્દમાને તુકસાન પહોંચ્યો. એવી સાવચેતી પ્રથમના સાક્ષીઓએ દેખાડી નહીં હતી. વાદીના પહેલા સાક્ષીઓમાંથી એક ઘણોજ આબરૂવાળો સાક્ષી ગ્રાપાલદાસ માધવદાસ શુ” કહે છે તે જુઓ:—

‘હુંને મહારાજને પગે પડીએ છીએ; તેને તીલક કરીએ છીએ; ‘પુલનો હાર પહેરાવીએ છીએ. જે પ્રમાણે મુર્તીને આરતી ઉતારવામાં આવે છે તે પ્રમાણે મહારાજની આરતી ઉતારીએ છીએ. સેવકીઓ તેને હાંડોળમાં બેસાડીને ઝુલાવે છે, હમારા પંથના કેટલાક લોકો કહે છે કે મહારાજ ઇશ્વર છે, અને કેટલાક લોકો તેમ માનતા નથી. કેટલાક ભાટીયા અને કેટલાક વાણીયા મહારાજને ઇશ્વર માને છે ત્યાર પછી તે ઘણી હલકી અને કંટાળા ભરેલી વાત જણાવે છે તે એકે મહારાજનાં આવેલાં પાન સોપારી સેવકો ખાય છે. જે પાણીમાં ‘મહારાજનું’ મેલું’ ઘોલીયું’ ઘોવાય છે તે પાણી સેવકો પીએ છે. જે ‘પાણીથી મહારાજના પગ ઘોવાય છે તેને ‘ચર્ચામૃત’ એટલે પગનું ‘અમૃત’ કરીને ગણવામાં આવે છે.’ એ સાક્ષીના ભાઈ તથા સુદેહનો ‘અમલદાર’ પરજીવનદાસ માધવદાસ કહે છે કે કેટલાક વાણીયા ‘મહારાજને ઇશ્વર કરીને માને છે. જ્યારે મહારાજ મરણ પામે છે ત્યારે

‘જોલે છે કે, ‘હીઝા વિસ્તાર્યા’ એટલે પોતાની જરમવાની રમતનો
‘વધારો કરીધો. જ્યારે મહારાજ નાચ ॥ ત્યારે હું તેન. ઉપર એજીવ
(તહેવાર) ને દહાડે કેસર નાખું છું મુર્તીને પણ એજીવને દહાડે
‘કેસર રનાન કરવામાં આવે છે, હમારા પંથના લોકો મહારાજનું
‘કેટલુંક હલકું કામ પણ કરે છે. હું સુલેકનો અમલદાર છું તો પણ
‘એક વખત મહારાજની ગાડીના કોચમાંકસ ઉપર બેસીને તે ગાડી
(વૈષ્ણવ) લોકોની મોટી લીડમાંથી મેં હાંકી હતી. મહારાજની
‘તરફના પ્રથમના સાક્ષીઓએ આ પ્રમાણે જણાવ્યું હતું.

“ પ્રતિવાદીની તરફના સાક્ષીઓએ આ વીરે ઘણાજ પુરાવો
‘આપ્યો છે. પણ તેઓની મુખજુબાની હું યોગજ વાક્યમાં ટાંકું છું.
‘પ્રતિવાદી પોતે જણાવે છે કે ‘મહારાજોના સેવકો મહારાજોને ઇન્દ્ર-
‘રનો અવતાર અથવા સાક્ષાત પુરુષ પુરુષોત્તમ કરીને માને છે. કાકો-
‘રજી અથવા ઇન્દ્રની મુર્તીની પુજા આર્તી ઉતારીને તથા હીંડાલામાં
‘જુલાવવાની, તથા પગે લાગવાની જે પ્રમાણે થાય છે તે પ્રમાણે મહારા-
‘જોની પણ થાય છે. જે પાણીથી મહારાજ નાચા હોય છે, તે
‘પાણી મહારાજના માણસો વૈષ્ણવોને પીવાને આપે છે તે મેં હીંકું
‘છે. આ ઉપરથી તથા તેઓ વાત કરે છે તે ઉપરથી હું કહી શકું છું
‘કે મહારાજોને ઇન્દ્ર પ્રમાણે ગણવામાં આવે છે.’ મીં નારાયણ
‘દીનાનાથજી, આ કોર્ટની એક દુભાષીઓ છે; (પણ તેણે ‘વ્યભી-
‘ચાર’ તથા ‘સુરત’ એ (સંસ્કૃત) શબ્દોના અર્થ પોતાની મુખજુ-
‘બાનીમાં જણાવતી વખતે પોતાના ઓદ્ધાની ખરેખરી ફરજના કરતાં
‘પોતાના મિત્ર, મોટા મહારાજ જીવણજીની મિત્રાઈ ઉપર વધારે ધ્યાન
‘આપ્યું હોય એમ હું ધારું છું.) મહારાજોને ફક્ત ગુરૂ પ્રમાણે ગણ-
‘વામાં આવે છે, અને બીજા સઘળા પંથના ગુરૂઓની પેઠે તેમની પુજા
‘પણ મુર્તીના જેવીજ થાય છે, પણ ઇન્દ્રના જેવી થતી નથી. એવું
‘સાબીત કરવાને મીં નારાયણ દીનાનાથજી આતુર હતો, પણ વદલ
‘લાચાર્ય પંથ સિવાય બીજા કોઈ પણ પંથમાં ગુરૂનો ઓદ્ધો વંશપર-
‘પરાનો નથી અને બીજા પંથના ગુરૂઓ સન્યાસી રહે છે, તથા ગુરૂનાં
‘આવેલાં પાન સોપારી ખાવાં, ગુરૂનું ચર્ણમૃત પીવું, ગુરૂને હીંડા-
‘ળામાં જુલાવવા, ગુરૂને તેલ ધસીને નવડાવવા, ગુરૂના પગની રજ
‘ખાવી; એવી સેવા બીજા પંથના ગુરૂઓની થતી નથી, એ બધી વાત
‘મીં નારાયણ દીનાનાથને ઉઘટ પાલટનો વેળાએ કુજુલ રાખવી પડી
‘હતી. હવે આ બાબત પ્રતિવાદીના બીજા બે સાક્ષીઓની જુબાની
‘વીરે જણાવીશ; મથુરાદાસ લવણ તથા ડાકટર ભાઉ દાણ. મથુરા-

દાસ લવજી ગણીર, આળસવાળો, ખરો સખમ છે, તેણે વચ્ચેમાચાર્ય પંથના પુસ્તકો સારી પેઠે વાંચ્યા છે, અને તેના પ્રમાણીકપણા વીધે કાંઈ પણ શક ઉપજાવવામાં આવ્યો નથી તેણે આ બાબત વીધે નીચે જણાવેલી સાક્ષી આપી —

‘ પુર્ણ પુર્યોત્તમ (ગોલોક એટલે મોટા) સ્વર્ગમાં છે અને ‘તેની એવા ઈશ્વરની પેઠે થાય છે તેના અવતાર વંશ (આચાર્ય) ‘ વીકુલનાથજી, અને વંશલકુળના બાળક (મહારાજો) છે વંશ (આચાર્ય) ઈશ્વરના મુખાર્વીદ એટલે મહોદાનો અવતાર કહેવાય ‘ છે’ આ દેખીતી અન્તયમ જેવી વાતને વાદી (મહારાજ) પોતાની ‘ જીજ્ઞાસામાં બોલેબોલ એક મત થયો છે ‘ મહારાજો ઈશ્વર ગણાય ‘ છે પુર્ણ પુર્યોત્તમ તથા મહા પ્રભુ એ શબ્દો મહારાજોને લગાડ વામાં આવે છે અને ઘણું કરીને તેઓનાં સેવા કરતી વખતે એ ‘ નામથી તેઓને બોલાવે છે ભાગીઆ જ્ઞાતનો મોટો ભાગ મહા ‘ રાજને ઈશ્વર પ્રમાણે માને છે અને દરેક મહારાજની છખીની ‘ પુજા કરે છે અને ‘જીવજી, ‘જડુનાથજી’ એ પ્રમાણે દરેક ‘ મહારાજનું નામ દઈ તેજ જુદી જુદી રીતે સ્મરણ કરે છે હમારા ‘ પુસ્તકોમાં એવી પુજા કરવાનું કહેલું છે અને તેવીજ પુજા ઈશ્વરની થાય છે બીજા પંથમાં (ગુરૂની) એવી એ ॥ થતી નથી હમારા પ ‘ થના લોકો ગુરૂના અર્થ સ્પર્શ કરે છે, તેમને હીંડાળામાં ઝુવારે છે ‘ મુર્તિને જેમ પવિત્રો ધરાવે છે તેમ તેઓને પણ ધરાવે છે, જે રજ ઉ ‘ પરથી તેઓ ચાલે છે તે લઈને પોતાના મહોદામાં મુકે છે જ્યારે તે ‘ મની પુજા કરે છે ત્યારે તેમને મહાપ્રભુ અથવા શ્રી પ્રભુને નામે ‘ બોલાવે છે, આવી પુજા તેઓ મહારાજનાં કરે છે તે હું સમ ખાધને ‘ કહું છું કેમકે મુર્તિઓ અદર હોય છે મારા કુટુંબના કેટલાએક ‘ સખસ, જેમકે મારો પોતાનો ભાઈ મહારાજને ઈશ્વર માને છે મહા ‘ રાજને ઈશ્વરી પદ્ધતિ જે મળે છે તે તેઓ બદ સુસ્ત અથવા ગમે તેવા ‘ હોય તો પણ જન્મતી વખતે મળે છે, અને તેઓ પછળથી અજ્ઞાન, ‘ બ્યભીચારી, અથવા ગમે તેવા દુસચરણી નીકળે તેની કાંઈ દરકાર ના ‘ ખવામાં આવતી નથી’

‘ આ વીધે છેલી જીજ્ઞાસા હું કાંઈ ભાઉ દાજીની ટાકુ છું, એ ‘ ગૃહસ્થ વીડા સ્વતંત્રપણે ને માટે મુ બંધના દેશીઓમાં આગેવાન છે, ‘ જાતે પ્રાણાય છે ‘ અને વ જ્ઞાચાર્ય ધર્મ પાળના નથી, પણ વંશ ‘ ભાચાર્ય પંથના ઘણા ખરા તવ ગર સેવકોમાં તે કાંઈ દરકાર ના

‘લાવે છે. અને દશ બાર વરસગી જેટલા મહારાજો મુંબઈમાં આવ્યા
‘ગયા છે તેઓની મુલાકાત તેણે લીધેલી છે. એ ડાક્ટર કહે છે કે
‘મહારાજના ઘણા ખરા સેવકો તેઓને કૃષ્ણનો અવતાર માને છે, અને
‘તેમની પુજા પણ તેવીજ રીતે થાય છે તે મેં દીઠું છે. મહારાજ મુર્તિ-
‘ની પુજા કરી રહે છે તે પછી સેવકો મહારાજની પુજા કરે છે. સેવકો
‘મુર્તિનાં દર્શન કરે છે તેના કરતાં વધારે વાર મહારાજોના દર્શન કરે
‘છે. સેવકોએ મહારાજના અર્ચસ્પર્શ કરીને પોતાની આંખ ઉપર
‘પોતાના હાથ લગાડે છે તે મેં દીઠું છે. મહારાજનું નાહિલું પાણી
‘તેના સેવકોને પીવાને આપે છે અને તે લેવાને સેંકડો વૈષ્ણવો એકઠા
‘થાય છે તે મેં જોયું છે.’

“એ પ્રમાણે વાદીની તરફથી પહેલ વહેલા સાહેલી આવ્યા તે-
મની તથા પ્રતીવાદીની તરફના સાક્ષીઓની મુખ ભુજાની મેં ટાંકી છે,
અને તે ઉપરથી મહારાજના ભાવકો સેવકો તેઓને કેવી રીતે માને છે
એ માહુમ પડી આવે છે. આ વાત તોડવાને વાસ્તે વાદીએ પાછળથી
બીજા સાક્ષીઓને બોલાવ્યા તથા પોતે સાહેલી આપી. એ સાક્ષીઓની
મુખભુજાનીથી મારાં મન ઉપર ઘણીજ થોડી અસર થઈ છે, અને તે-
ઓએ કેટલીક વાત લોખપણથી કબુલ કરી દીધી છે. આ સાક્ષીઓએ
કંઈ કંઈ વાત નામુકકર જશે તેની તેઓને સારી પેઠે ખબર હતી.
મહારાજને લોકો ઈશ્વર જેવા માને છે કે નહીં, તથા તેઓને ઈશ્વરનો
અવતાર ગણે છે કે નહીં તે વીષે શું બોલવું તે તેઓ જાણતા હતા એ
બાબત વીષે જે હમથી તેઓ પોતાની ભુજાની આપતા હતા અને કેટ
લાએક દેખીતા સવાલોનો જવાબ એક સરખી રીતે આપતા હતા તે
ઉપરથી ખારીકીથી ભુજાની તપાસનારા હરકોઈ સખસની ખાત્રી થવી
જોઈએ કે તેઓએ કેવી સાહેલી આપવી તે વીષે તેઓને અગાઉથી
સણાવી અને કેળવી સખ્યા હતા. તે (શીખવેલી) સાહેલી એવી મત-
લબની કે લોકો મહારાજને ઈશ્વર નહીં, પણ ગુરૂ કરીને ગણે છે. વા-
દીની તરફના બેરીસ્ટરે જ્યાં સુધી તેઓની તપાસ કરીધી ત્યાં સુધી તે
તેઓ એ વાતને વળગી રહ્યા પણ ઉલટ પાલટ તપાસમાં તેઓને
ખરો ભાવ અને સાચી આરથા માહુમ પડી આવી. ખરો ભાવ અને
સાચી આરથા હું કહું છું તેવું કારણ એ છે. પ્રથમ તેઓ તાણી તોડી
તથા પોપટની પેઠે જવાબ દેતા, તથા ઉલટ પાલટમાં તેઓથી ખરે
ખરું બોલાઈ જવાતું હતું. પરંતુ તમદાસ હયારામ નામનો એક સાક્ષી
બોલ્યો કે ‘હું મારા ગુરૂને માનું છું અને જે પ્રમાણે મારે ઈશ્વરની
પુજા કરવી જોઈએ તે પ્રમાણે તેની પણ પુજા હું કરું છું.’ લાખજામ

કિસોરદાસ નામનો બીજો સાક્ષી બોલ્યો કે ‘મહારાજ થઈને પાપ કરેજ નહીં.’ લામળલ કેવલચંદ બોલ્યો કે ‘મહારાજને હું મારા ગુરૂ પ્રમાણે ગણું છું. હું મહારાજને ઇશ્વરને ઠેકાણે માનીએ છીએ. હું ‘મહારાજને ઇશ્વરનો અવતાર માનું છું’ મનમુખરામ નરોત્તમ બોલ્યો કે ‘મહારાજને હું ગુરૂ પ્રમાણે તથા ઇશ્વરના અવતાર પ્રમાણે ગણું છું. ગુરૂ થઈને પાપનું કામ કરેજ નહીં, બીજાઓને જે વાતથી પાપ લાગે તે વાત કરવાને ગુરૂને છુટ છે કે નહીં તે હું કહી શકતો નથી.’ વાદીના સાક્ષીઓની મુખજુગાની છોડીને વાદીની પોતાની સાક્ષી તપાસીએ તો શું માલમ પડે છે? ઘણીએક વખત જુદી જુદી રીતે તેણે ના પાડી, પણ અંતે સપડાઈ ગયો. વાદી જણાવે છે કે ‘હું ઇશ્વરનો અવતાર નથી. મારા એવકો અને ઇશ્વરનો અવતાર કરીને ‘માને છે તે હું જાણતો નથી. તેઓએ મને ગુરૂ પ્રમાણે ગણ્યો જો. ‘મને એમ હું જાણું છું, તેઓ ગુરૂને ઇશ્વરની મારફતે સુખ અપાવ ‘નાશ તથા ઇશ્વરની પ્રાપ્તિ કરાવનારા સમજીને મને ગુરૂની પેઠે પુજે ‘છે. કોઈ પણ માણસને મેં એમ બોલતા સાંભળ્યો નથી કે અમારા ‘સેવકો હમને ઇશ્વરની પેઠે પુજે છે, પણ હું મેં ધર્મ ઉપદેશ કરીએ ‘એટલા માટે અમને ગુરૂની પેઠે પુજે છે.

મહારાજની એવા ઇશ્વર પ્રમાણે અથવા ઇશ્વરના અવતાર પ્રમાણે થાય છે એ વાત આવી રીતે વાદી માફ નામુકકર ગયો છે પણ તેણે પણ પોતાની સઘળી જુસ્સાઈ તથા માવચેની છતાં ઉલટ પાલટ તપાસમાં એવું કબુલ કરવું પડ્યું કે જેથી ઉપર નામુકકર કરેલી વાત સઘળી જ થઈ. તેને જે વાત કબુલ કરવી પડી તે એકે મુબદ્દ મધે ફેટલાઈ એવકોને મેં સમજાવ્યા તેની અગાઉ અમને ઇશ્વર કરીને તેઓ માનતા હતા. અને આ વાત તે પ્રથમ નામુકકર ગયો હતો અને જણાવ્યું હતું કે કોઈપણ મારા સેવકોએ કોઈ પણ ઠેકાણે અને કોઈ પણ વખતે અમને ‘ઇશ્વર કરીને માન્યા નથી. તે (પોતાની) ‘મુખજુગાનીમાં કહે છે વલ્લભ (આચાર્ય) અને ગોસાંધજી એ જે ‘મહારાજને જેને હું ઇશ્વરનો અવતાર માનું છું તે બે મિવાય બીજા ‘મહારાજને ઇશ્વર નહીં, પણ ફક્ત ગુરૂજી માનવા એવો મેં મારા ‘સેવકોને બોધ કરીધો છે.’ એ પંથના સ્થાપનાર વલ્લભ વીરે તો જે કે ‘ખીતી અભયજી જેવી વાત મયુરદાસ લવજીએ જણાવી છે તેની સાથે ‘વાદી બોલે બોલ મળતો થાય છે, તે એ કે ‘વલ્લભ (આચાર્ય) ઇશ્વરના મુખાર્વીદ એટલે મોંઝાનો અવતાર છે. પણ ગોસાંધજી સિવાય છે.

‘ વલ્લભ કુળના સઘળા જાળક (મહારાજો) ઇશ્વરના અવતાર છે એવું
‘ માનવાંથી મેં તેઓને અટકાવ્યા છે, અને જ્યાંસુધી મેં તેઓને એવી
‘ રીતે વાર્યા ત્યાંસુધી તેઓ અમને ઇશ્વર માનતા હતા. જ્યારે હું
‘ અહીં આવ્યો ત્યારે કેટલાક લોકો અમને ઇશ્વર માનતા હતા અને
‘ કેટલાએક તેમ નહીં માનતા હતા. થોડા લોકો ઇશ્વર પ્રમાણે માનતા
‘ હતા અને ઘણા લોકો તેમ નહીં માનતા હતા ! ’

“ ત્યારે (મહારાજો ઇશ્વર મનાય છે કે નહીં) એ જાખત ઉપર
જે સાહેબી પડી છે તેનું પરીણામ શું ગણવું જોઈએ ! મારા અભી-
પ્રાય પ્રમાણે તો તેનું પરીણામ આવું ગણવું જોઈએ, — તે એ કે, ‘ પેહેલું ’,
મહારાજોના પંથના પુસ્તકોમાં એવું જણાવેલું છે કે મહારાજો ઇશ્વ-
રનો અવતાર છે અને તેઓને ઇશ્વર પ્રમાણે માનીને તેમની સેવા પણ
ઇશ્વર પ્રમાણે કરવી જોઈએ. બીજું, ગમે તેમ હો, પણ વલ્લભાચાર્ય
પંથના થોડી સમજના સેવકો મહારાજોને ખરેખર ઇશ્વરના જેવા
સમર્થ માને છે, તથા એવું સમજે છે કે મહારાજો પાપ કરે નહીં, તથા
મહારાજની સેવા ઇશ્વરના જેવીજ કરવી જોઈએ, અને મહારાજનાં અંગ
એટલાં તો પવિત્ર છે કે સંલોગ કરવાનાં કામ જે બીજા માણસોને
કમકમાટ ભરેલાં લાગે તે કામ મહારાજોની સાથે કીધાથી ધર્મનાં
અને વખાણવા લાયક ગણાય.

“ આ સાતમી ‘ પદ્ધતી ’ ના હવે બીજા જે લાગની સાહેબીની
તપાસ હું કરવા માશું છું અને તે એ કે (૩) ઘણા ખરા મહારાજોની
અનીતિ વીરે પડેલી સાહેબી તથા (૪) વાદીની પોતાની અનીતિ વીરે
પડેલી સાહેબી એ સાહેબીની તપાસ કર્યાની અગાઉ ત્રણ જાતના
સાક્ષીઓને કેટલું વજન તથા માન આપવું તે વીરે થોડાએક વિચાર
કરવાની જરૂર છે. પહેલા પ્રતીવાદીના સાહેબીઓ વીરે; બીજું, વાદીના
સાહેબીઓ વીરે; તથા ત્રીજું, વાદીની પોતાની સાહેબી વીરે.

“ ‘ પેહેલું ’ પ્રતીવાદીના સાક્ષીઓ વીરે. પ્રતીવાદીએ અને તેની
તરફના સાક્ષીઓએ જે સાહેબી આપી છે તેથી તેઓએ પોતાની ઉપર
ઘણા લોકોને કોપ લીધો છે, એ વાત વીરેની પાધરી મુખતુબાની
પડી છે, એટલુંજ નહીં પણ દરરોજ આ કોર્ટ મંચે લોકોની ભીડ તથા
દેખાવ જોવામાં આવેલો હતો તે ઉપરથી પણ માલુમ પડે છે અને તે
પ્રમાણે આવો લાંબો મુકદ્દમા સંભાળનાર હરેક ન્યાયાધીશને માલમ
પડ્યા વગર રહેજ નહીં ધર્મ લાઇઓનો ધર્મદેશ, નાત લાઇઓના
નાત જાતના વહેમ અને જુના દેસ્તદારોનો ધીકાર અને અભાવ,

એ સઘળી વાત પ્રતીવાદી અને તેના સાક્ષીઓની વિરુદ્ધ હતી. એ લોકોને પોતાના ધર્મ લાઇબરના અપમાન તથા નાનલાઇબરોની નાત બહાર કરવાની સજા આપે ચલુ પડ્યું હતું. એ લોકોની ઉપર હુમલો થવાની ધમ્તી પણ થોડી નહીં હતી. એ લોકોની વિરુદ્ધ તેમના ધર્મ લાઇબરોનો જીમ્સો કેવો હતો તે દેખાડવાને વાદીની તરફના સાક્ષીઓની સુખજીભાનીમાથી બે ફકરા, હું ટાંકું છું ગોપાલદાસ માધવદાસ કહે છે કે ‘પ્રતીવાદી છાપા મધે મહાગજની વિરુદ્ધ લખે છે તેને નાતબહાર મુકવા માટે મારી પામે બે સજાઓ આપ્યા હતા. તેઓએ ‘ઠણ કે જે પ્રમાણે ભાટીઆઓએ બંદોબસ્ત કીધો છે તે પ્રમાણે આપણુ વાણીઆઓએ પણ કરવો જોઈએ. આ મુકદ્દમામાં લોકોને ‘સાહેબી આપણાં અટકાવવા વાળે ભાટીઆઓએ જે લખત ઉપર ‘સહી કીધી હતી તે સહી થયા પછી એક અથવા બીજે દિવસે તેઓ મારી પામે આપ્યા હતા. બંદોબસ્ત એટલે અપરાધી ઓની છેલ્લી સેમનમા કાન્ડપીરખીનો મુકદ્દમા નીખ્યો હતો તેજ. ‘જે બે જણ મારી પામે આપ્યા તેઓના નામ પ્રભુદાસ અને ‘જેકીસનદાસ. તેઓ, હું, અને પ્રતીવાદી (કરસનદાસ) ત્રણે વા-
‘લીઆ છીએ’

■ હામોદર માધવજીએ ઠણ કે વલસાચાર્ય પંથમા જે શખ ‘અસારથી ઉલટા વિચારનો નીચે તેને અમે માનીએ નહીં. અમે ‘તેની સાથે કાંઈ વેહેવાર ગળીએ નહીં તે પોતાનુ ઘર ગાદીને બેમે, ‘અને અમે તેનાથી અળગા ગ્દીએ જે શખો એવુ વિચારે છે કે ‘મહાજા માહા દાસ કરે છે તેવા શખોને અમે ન્યાતબહાર ‘ગણીએ લખમીદાસ ખીમજી તથા મથુરાદાસ લવજી સાથે હું ગોણું ‘નહીં, કેમકે તેઓએ આ કોર્ટમા મહારાજની વિરુદ્ધ સાક્ષી ‘આપી છે”

■ હાંહીએ પોતાના વિચારમાં અને કામમાં કેટલા યોગ્ય અવતર દોષ છે, તેઓ પોતાના આખા જન્મારા સુધી કુટુંબના અને ન્યાત બંતનાં કાંમામાં કેવા બંધાયવા હોય છે ન્યાત બહાનની ભયકર સંતથી તેઓનુ પોતાનું નહીં પણ પોતાના વડુલા બાયડી છેકરા ઓનું સુખ કેવું નાશ પામે છે, એ સઘળી વાનોનો જે લોકો વિચાર કરે છે, તે લોકો ધણુ કઠીને એવોજ મન બાધશે કે પ્રતીવાદીની વરફથી જેઓ સુખજીભાની આપવને આનંદ થયો છે તે ક્રમ પોતાની વાતની સંબાધને વાપ્તે અને તે વાત બંદેર કરવાની પોતાની

ફરજ છે એવી તેઓનો ખાત્રી હોવાને વાસ્તે તેઓ આગળ પડ્યા છે. કેમકે એ સાક્ષીઓમાંના ઘણાજનો (સ્કુલના) વીધાર્થી નથી, અથવા વર્તમાન પત્રના અધિપતી નથી, અથવા ધર્મને નહીં માનનારા નાસ્તિક નથી; પણ તેઓ ગંભીર, આળસવાળા, કુટુંબવાળા, જીવન વચના પુરો છે, પોતાના અસલ ધર્મને પુરી રીતે માને છે, અને પોતાના અસલના શાસ્ત્રની સત્તાને અતીઘણું માન આપે છે.

“લખમીદાસ ખીમજી ભાડીયા ન્યાતના ગાર મોટા શેઠીયા માહિલો એક શેઠ છે. મંગળદાસ નથુભાઈ વાણીયા ન્યાતમાં સુલેહનો અમલદાર અને સારીપેઠે પંઠાયલો હોંદુ છેકરીઓની નીશાળનો સ્થાપનાર છે. તથા ખટાઈ મકનજી અને મયુરાદાસ લવજી, તથા એવીજ આળસના ખીજા સાહેલીઓ પોતાના ધર્મ ભાઈઓનો ધોકકાર તથા ન્યાતીલાઓનો ફીટકાર હાંસલ કરવાને જે વાત પોતે ખરી માનતા નહીં હોય તેને વીરે સાહેલી પુરવાને કહી આવતેજ નહીં. ડાકટર ભાઈ દાજી વલ્લભાચાર્ય પંથમાં નથી, અથવા તે પંથ પાળનારાની જાતનો નથી; પણ એ પંથ પાળનાર તવંગર લોકોમાં ડાકટરનો ધંધો ચલાવી મોટો નફો હાંસલ કરે છે, અને દશ ખાર વરસ થયાં મુંબઈ મધ્યે જેટલા મહારાજાઓ આવજાવ કરી છે તેઓની મુલાકાત લીધી છે. આ વાત મનુષ્યના સાધારણ સ્વભાવથી ઉલટી છે કે ડાકટર ભાઈ દાજી હાથે કરીને મોટી સાહેલી આપીને પોતાના નફો ભરેલા ધંધાને ખલેલ તથા તુકસાત પોંચાડે, પણ તેની પુરી ખાત્રી હતીકે મારે જે કહેવું છે તે સાચુંજ કહેવું છે તથા સાચું છે એટલા માટે જાહેર કરવું જોઈએ. આ બધાનો સાર એટલોજ નીકળે છે કે પ્રતીવાદીની તરફથી જે સાહેલો પડી છે તે સાહેલી પુરનાશોને મોટો જોખમ તથા ગેરફાયદો હતો અને તે સાહેલી ફક્ત પોતાની ફરજ સમજી તેઓએ પુરી છે, અને તે ફરજ એ કે જે વાતની તેઓએ સાહેલી પુરી તે ખરી અને લોકોના ફાયદાની હતી.

“હવે વાદીની તરફથી જે લોકોએ સાક્ષી આપી છે તેઓની હાલત જુદી તરેહની છે આ વાત ખરી છે કે મહારાજાને ધંધર પ્રમાણે માનતા નથી, પણ શુર પ્રમાણે માને છે એ વાત જણાવવાની તેઓએ જેવી સંભાળ લીધી હતી તેવી સંભાળ તેઓએ આ વાત જણાવવામાં પણ લીધી હતી તે એ કે અમે કહી કોઈ મહારાજાની અનીતિ દોડી અથવા સાંભળી હોતો તે અમે ખુદ્દી રીતે જાહેર પાડત, અને અમારા શુરની શુભ વાત ઉઘાડી પાડવાને બાંચકો નહીં

ખાન પણ એ સાક્ષીઓએ આ વાત જણાવી તે દોહીના વજનની થઈ પડે છે, કેમકે એ મધ્યેના ઘણાએક સાક્ષીઓએ મોગન ખાઈને કહ્યું કે અમે આ કોર્ટમાં આવ્યા ત્યાંસુધી મહારાજના વ્યભીચારની વાત સાંભળી નહીં હતી, અને જીનઓએ કહ્યું કે અગર એ વાત અમે સાંભળી હોય તોપણ તે અમે (માચી) માનીએ નહીં છુપણ દાસ દીયોરદાસ કહે છે કે 'મહારાજ પાપ કરેજ નહીં હરગોવિન્દરામ મુલચંદ કહે છે કે 'જ્યાં મહારાજ મારા છે, મહારાજ ખરાબ હોયજ નહીં, મહારાજની અનીતિ વીધે હું કાંઈ વાત સાંભળ્યું તો તે (માચી) 'માનુજ નહીં. મહારાજ અનીતિ કરેજ નહીં નરોત્તમદાસ હરીભાઈ 'કહે છે કે 'મહારાજના વ્યભીચાર વીધે હું કાંઈ ફરીયાદ સાંભળ્યું તો 'હું તે માનું નહીં, મહારાજ ખરાબ કામ કરેજ નહીં'

■ આ બાબત વીધે વાદીના સાક્ષીઓએ જે દબારી મુખતુગાની આપી છે તે દબ ઉપર ધ્યાન પોચાડવાની જરૂર છે એ જુથાનીમા તમામ નનો લખવામાં આવ્યો છે, અને તેની મતવજ આ પ્રમાણે 'તમે પ્રતીવાદીઓના સાક્ષીઓ કહો છો કે મહારાજની આખર ઘણું કરીને ખરાબ છે, અને અમે વાદીના સાક્ષીઓ કહીએ છીએ કે અમે તેવું કાંઈ સાંભળ્યું નથી વળી તમે પ્રતીવાદીના સાક્ષીઓ કહો છો કે, સુસ્ત બેજ, દારકા વગેરે ઠેકાણે વાદીની આખર ખરાબ બોવાતી હતી અને અમે વાદીના સાક્ષીઓ કહીએ છીએ કે અમે કેટલાક સુસ્તથી, કેટલાક મેટથી, કેટલાક દારકાથી તથા જે જે ઠેકાણે તમે વાદીની આખર ખરાબ જણાવી છે તે તે ઠેકાણેથી આવ્યા છીએ અને અમે કહીએ છીએ કે વાદીની આખર ખરાબ છે એવું હમે સાંભળ્યું નથી,' આ નનો લખવાની સાહેદીને કોઈ પણ વાતે વજન મળતું નથી કેમકે એવું પણ બની શકે જે નાની વાત પણ ખરી હોય અને હાની વાત પણ ખરી હોય જે માણસ જીનની વીધે એવું જણાવે છે કે તેની આખર ફવાણે ઠેકાણે ખરાબ હતી અને ત્રીજો માણસ અથવા તે જગા જે મોટી હોય તો જીન છ માણસ આવોને કહે કે અમે તેની આખર ખરાબ સાંભળી નથી, તો તેથી આગલી સાહેદી રદ બાય નહીં પણ આવી (નનો લખવાની જાતની) સાહેદી પુરજ જે લોકો આવ્યા હતા તેઓ મધ્યે ઘણી તરેહના શખો માણસ પડ્યા અને તેઓએ કથુવ કીધું કે અમે જે મહારાજની આખર ખરાબ સાંભળી હોય તો અમે તેની ઉપર ધ્યાન

આપીએ નહીં, એટલુંજ નહીં પણ અમે તે ખરી પણ માનીએ નહીં તેટલા માટે આવી તરફની સાહેલી સગળી રીતે તમામ વગર વજનની થઈ પડે છે.

“વાદીના સાક્ષીઓની બુઝાનીને કેટલું થોડું વજન ઘટે છે તે વિષે જો વિચાર આપવાની કાંઈ જરૂર હોય તો તે પણ મળી શકે છે. તેઓ પોતાના ગુરૂની તરફથી સાહેલી આપવાને ઘણી મોટી ફરજ સમજતા હતા, અને તે ફરજ પુરી પાડવાને તેઓ મધ્યેના ઘણા ખરા આગળ પડ્યા હતા. તેઓએ કહ્યું કે અમારો ગુરૂ જોડું કામ કરે તો તે વીધે સાક્ષી આપવાને અમારી ફરજ છે; પણ ગુરૂ જોડું કામ કરતો હોય તો તેની તરફ તેઓની સાક્ષી આપવાની ફરજ નથી, એવું તેઓએ જણાવ્યું નહીં. તેઓએ જે ફરજ બજાવી તે ફરજ જો તેઓ ન બજાવે તો તેઓને ઘણા લોકોનો ધીક્કાર ખમવો પડે, અને બજાવે તો પોતાના જાતભાઈઓમાં અને ધર્મભાઈઓમાં કીર્તી મળ્યા વગર રહે નહીં. એ પ્રમાણે વાદીના સાક્ષીઓને મહારાજની તરફથી સાહેલી આપવામાં દેખીતી ઉલટ તથા હોંશ હતી કેમકે મહારાજ તેમના ઇશ્વર નહીં હશે પણ ગુરૂ તો છે ખરાજ, અને તેમની ઉપર તેમના દુશ્મન સુધારાવાળાઓએ હુમલો કરવાનો અધર્મ કીધો હોય એવું તેઓ સમજતા હતા. લોકોની આવી ખુદશી સમજ હોય, એ કોઈથી ના પડાશે નહીં, અને કેટલીક વાતે તે સમજણ કીર્તિ ભરેલી પણ કેહેવાય. પણ તેથી તેમની મુખબુઝાનીનું વજન ઘણુંજ ઓછું થઈ પડે છે તે જણાવવાની જરૂર નથી.

“હવે આપણે વાદીની પોતાનો સાક્ષી ઉપર ધ્યાન પોંચાડીએ તો આ વાત આપણને વગર શકે રાખે કબુલ કરવી પડશે કે તેની ઉપર જે અપવાદ મુકવામાં આવ્યા છે તે અપવાદ ખોટા પડવાને લીધે તેની મુખબુઝાનીનું વજન જતું રહે છે. વાદીના હીમાયતીએ જણાવ્યું છે તે ખરી વાત કે ‘ફાજદારીમાં જે પ્રમાણે પ્રતિવાદિ જેવી હાલતે પોંચે છે તેવીજ હાલતને વાદી પણ પોંચે છે’ એક વાત સિવાય તે એવી હાલતે પુચે છે ખરેખર પણ ફાજદારીમાં પ્રતિવાદીને સોગન આપને પોતાની મુખબુઝાની આપવાનો લાલ મળતો નથી તે લાલ વાદીને આ મુકદમામાં મળ્યો છે. ઇંગ્લિશ કાયદો એવો છે કે સોગન આપ્યા વગર સાક્ષી લેવાયજ નહીં; પણ કેટલાક મુકદમામાં મુખબુઝાનીની સચ્ચાઈને માટે સોગનની ઉપર

ભરેસો રાખી શકતો નથી. જે ઠેકાણે હરેક માણસની છાંદગી અને છુટાપણું જોખમમાં આવી પડ્યું હોય ત્યારે કાયદાની ખુબીથી અને વાજબીની સહુ તે સમજના સોગનની સચ્ચાઈ તમામ વજન વગરની થઈ પડે છે. અને કાયદા પ્રમાણે સોગન વગર સાહેદી ગણાય નહીં તેટલા માટે જ ફોજદારીમાં પ્રતીવાદી પોતાની તરફથી પોતાની મુખજુબાની આપી શકતો નથી. પણ જે ઠેકાણે માણસની આખરૂ જોખમમાં આવી હોય તે ઠેકાણે તેમ થતું નથી, એટલે તેને પોતાની આખરૂના બચાવને માટે સોગન ખાધને સાહેદી આપવાની છુટ આપવામાં આવે છે. પણ જે પ્રમાણે થોડી કે ઘણી આખરૂ જોખમમાં આવેલી હોય છે તે પ્રમાણે ઘણીજ આખરૂ જોખમમાં આવી પડેલી હોય છે ત્યારે તેના જોલવાની સચ્ચાઈ ઉપર ઘણોજ થોડો ભરેસો રહે છે. વાદીના ગળામાં જતો ફાંસો આવી ગયો હોય એવી હાલતમાં તેને સાહેદી આપવાની ફરજ પડી છે, જે અપરાધ તેની ઉપર મુકવામાં આવ્યા છે તે અપરાધ નામુકકર જવામાં તેને કાયદો છે, અને એ અપરાધ જો ઘણો મોટો હોય છે તો તે નામુકકર જવામાં લાભ બી ઘણો હોય છે. અને જે દેશમાં લોકો સચ્ચાઈને વધારે માન આપતા હોય તે દેશમાં પણ એવી હાલતમાં આવેલાં માણસની સચ્ચાઈ ઉપર ભરેસો રાખવો મુશ્કેલ છે. આવા મુકદ્દમામાં સામસામા પડેલા સોગન તપાસવાથી સચ્ચાઈ માલુમ પડતી નથી, પણ ખીજી રીતે માલુમ પડે છે.

(૩) મહારાજોના વ્યભીચારી આચરણ વીધે પડેલી સાહેદીના હુવે વિચાર કરીએ—આ વીધે જે મુખજુબાની પડી છે તે જથાબંધ છે, પણ હું ફક્ત કેટલાક મુખ્ય વાક્ય એ જુબાનીમાંથી ટાંકું છું. જખાએલી બીના લાયબલ છે કે નહીં તે વીધે વિચાર કરવી વખતે પ્રતીવાદીની સાક્ષી ઘણી વાર ટાંકી છે, એટલા માટે મથુરાદાસ લવજી નામનો સારી માહિતગારી ધરાવનાર અને ઘણો આખરૂદાર, વલ્લભાચાર્ય પંથમાં જ-મેલો અને ભાડીઓ સાક્ષી થું કહે છે તે તપાસીએ. મથુરાદાસ કહે છે કે ‘જાળપણથીજ મારો ખાપ મને કેહેતો ‘હતો કે મહારાજો વ્યભીચાર કરે છે તે અસલ ધર્મ પ્રમાણે બ્યાજબી નથી. ત્યારથી એ ઉપર માડું ધ્યાન લાગેલું છે. મહારાજોના વ્યભીચારની વાત ઈશ્વા લોકો જાણે છે, પણ ઘણા એક કારણોને લીધે તેઓ ‘જહેર પાડતા નથી. આઠ દશ વરસ થયાં મારા મિત્રોને હું સમજાવતો આવ્યો છું કે મહારાજો વ્યભીચાર કરે છે એ ઘણું ખોટું કામ

‘છે. સન ૧૮૫૫ માં મહારાજનો વ્યભીચાર અટકાવવાને અમારા
 ‘ન્યાતના હોકાએ તજવીજ કીધી હતી અને તેમાં હું પણ સામેલ હતો.
 ‘તેઓએ તે વીરેનું એક લખત કીધું તે લખતની મતલબ એ હતી કે
 ‘રાતના સ્ત્રીઓને મહારાજના મંદીરમાં જતી અટકાવવી. મહારાજનેની
 ‘તરફથી એ વીરે થોડા દીવસ ઉપર હેંડબીલ નીકળ્યું હતું. અને આ
 ‘કોર્ટ મધ્યે સાહેદી દાખલ તે લખત રજુ કરવાને અટકાવવામાં આ-
 ‘વ્યું હતું. લખત બાબત એવો કરાવ થયો હતો કે તખતમાં જણા-
 ‘વેલી એ વાત એક વરસ સુધી અમલમાં લાવવી નહી અને તેમ
 ‘કરાવ થવાનું કારણ એ કે ભુલેશ્વરના પ્રાદ્વલ્લો (સાથે તે વખત છપન
 ‘લોગને કહ્યો આલતો હતો તેઓ) મહારાજની વિરુદ્ધ કાંઈ ભાલી
 ‘શકે નહી. ઉલટ પાલટમાં મથુરદાસે જણાવ્યું કે ઉપલો કરાવ કર-
 ‘વાને જે સભા મળી હતી તેમાં હું હાજર હતો, હું સોગન ખાધને
 ‘કહું છું કે એ જદોખસ્ત વ્યભીચારને વીરે તથા શિયાળામાં રાતની
 ‘વખતે બાયડીઓને મંદીરમાં જતી અટકાવવા વીરેનો હતો. તે જદો-
 ‘ખસ્ત કરવાનું કારણ એ નહીં હતું કે તેઓને રસ્તા અને ગલી કુંચી-
 ‘એ રખડતી અટકાવવી. તેનું કારણ ફક્ત એટલુંજ હતું કે મહારાજને
 ‘વ્યભીચાર કરતાં બંધ પડે. ત્યાર પછી એજ સાક્ષીએ કેટલાએક
 ‘મહારાજનેની અનીતિ દીઠી છે તે જણાવે છે, તે કહે છે કે કેટલાએક
 ‘મહારાજને પોતાના પગના અંશુકથી પોતાની સેવકીઓના હાથ દાબે
 ‘છે એ વ્યભીચાર કરવાની નીશાની છે. જ્યારે કોઈ બાયડી મહારાજની
 ‘સામે જુએ છે ત્યારે મહારાજ પોતાની આખથી ઈશારત કરે છે
 ‘અને હસે છે, અને ઈશારત જો અંદરના ઓરડામાં જવાની હોય છે
 ‘તો તે અંદરના ઓરડામાં જાય છે. આ ખીના હું મારી પોતાની
 ‘આંખે દીઠેલી કહું છું. ત્યાર પછી એ સાક્ષીએ મહારાજનેના નામ
 ‘દે છે. તેઓને એ પ્રમાણે ઈશારત કરતાં તેણે દીઠ છે, અને એક વેળા-
 ‘એ તો એક મહારાજે એક ઈશારત કીધી તે ઘણીજ નાગી અને
 ‘લજમણી હતી અને તે ઈશારતમાંથી ફક્ત એકજ મતલબ નીકળી
 ‘પડે. ‘હું સોગન ખાધને કહું છું કે મહારાજનેના મુવાના ઓરડામાં
 ‘મેં ઘણી સ્ત્રીઓને જતાં આવતાં દીઠી છે, ત્યાર પછી એક મહારાજને
 ‘એક લાટીયાની સી સાથે ગોઠણદાસ તેજપાલની વાડીમાં વ્યભીચાર
 ‘કરતાં દીઠો હતો તેની સમજી હકીકત તેણે બહેર કીધી છે, અને તે
 ‘પ્રમાણે તેણે એકલએજ નહીં પણ, બીજા કેટલાએક આગરદાર
 ‘શખ્સોએ દીઠું તેના નામ પણ તેણે દીધાં.

“હવે, તન, મન, ધન અર્પણ કરવા વીધે સાક્ષી જણાવે છે કે ‘હોકરીઓ પરણ્યાની અગાઉ તે થતું’ નથી. એ ‘સમર્પણ કૃષ્ણને કરવા-’ માં આવે છે. ‘સીદ્ધાંત રહસ્યમાં’ સર્વે વસ્તુ કૃષ્ણને અર્પણ કરવાનું ‘કહેલું’ છે. મહારાજ કૃષ્ણને ઠેકાણે ગણાય છે તેથી મહારાજ અને ‘કૃષ્ણમાં કાંઈ ભેદ સમજવો નહીં સમર્પણ થયા પછી જાણીઓ સાથે ‘મહારાજ’ પોતાની મરજીમાં આવે તેમ કરે છે. તેઓ (પોતાની) ‘એવટીઓ સાથે જરૂર કરે છે, અને એવી મતવજનાં નામ પણ મ-’ ‘હારાજને આપવામાં આવ્યાં છે. મહારાજનું’ એક નામ રામલીલા ‘મહોદધી છે અથવા જરૂરભાવની રમતનો સાગર એટલે કૃષ્ણની પેઠે ‘ઘણી સ્ત્રી સાથે તે સંભોગ કરી શકે. આ વાત અમારામાં પ્રસીધ્ધ છે ‘કે સમર્પણ થયાં પછી અમારા લોકોની વડુ હીકરીઓને મહારાજ ‘પોતાની નજરમાં આવે તેમ કરે છે. આથી હુનીઆ જાણે છે કે મહારાજને વ્યભીચારનો અપરાધ કરે છે. આ વાત એટલી પ્રસીધ્ધ છે તો પણ મહારાજની સત્તા તેવીને તેવીજ રહી છે.

“ત્યાર પછીએ સાક્ષીએ જીવજીવ મહારાજને વ્યભીચારનો અટકાવ કરવાને અરજ કરી હતી તે વીધે જણાવે છે જીવજીવ કહે છે કે ‘જ્યાં પોત પોતાના ઘરના ધણી છે. (મહારાજનેમાં) વ્યભીચાર ‘ઘણા વધી પડ્યો છે તેના અટકાવ કરવો ઘણો મુશ્કેલ છે. એ વીધે ‘મારા વડીલ તથા જરૂરભરીઓને મારાથી કહેવાય નહીં, અને ‘જો હું’ કહું તો તેઓ માને પણ નહીં. જ્યાં મહારાજને મોટી પેદાશ જાણીઓથી મળે છે, અને એ પેદાશ જો એકદમ બંધ ‘પડેતો તેઓ પોતાનો ખર્ચ કેમ નીભાવી શકે. એક અદ્વીતી અદ્વીત ‘ખાવાની દેવ એકદમ મુકી શકતો નથી, તેજ પ્રમાણે વ્યભીચારનું ‘વ્યમન એકદમ છોડવું ઘણું મુશ્કેલ છે, ધીરજ પકડો અને હું ધીમે ‘ધીમે વ્યભીચાર કાઢાડી નાખવાની તજવીજ કરીશ.

“આ સાહેબની વીરૂદ્ધ એક પણ વાત જણાવવામાં આવી નથી, તથા આ સાહેબ મુદત લુટી પડી નથી; પણ આપણા જ્ઞેવામાં આવ- શે કે તેને મળતી શકે વગરની બીજી સાહેબની પડી છે અને તેથી મારી ખાત્રી થાય છે કે એવી અનીતિ ઘણું કરીને ચાલુ અને પ્રસીદ્ધ હતી. જીવજીવ એ વીધે નામુકર જોતો નથી. રો તે વાત કબુલ કરે છે અને તેના અટકાવ કરવાને પોતાની અશક્તિ જાહેર કરે છે.

“હાકટર જાઉં દાણ કહે છે કે ‘શ્રીઓ સાથે મહારાજને જે ‘ચાલ ચલાવે છે તે વીધે મારો વિચાર ઘણું હલકો છે.’ ચાંદીના

દરદને વાસ્તે વાદી સિવાય બીજા ત્રણ મહારાજોનું જોસફ મેં કીધું છે જીવલુજી મહારાજને એક વખત મેં પોતે વ્યભીચાર વીધે કપડો આપ્યો છે ‘જીવલુજીએ કહ્યું કે બીજા મહારાજોનો વ્યભીચાર અટકાવવાને મારામા શકિત નથી’

“લખમીદાસ બીમજી કહે છે કે વ્યભીચાર સળધી મહારાજોની આખર ઘણી હલકી છે તેઓની આખર નકારી છે તે મારી સમજ પ્રમાણે વ્યાજબી છે મેં પોતે દશ, બાર અથવા ૫૬૨ મહારાજોના વ્યભીચાર તથા દુરાચાર દીકા છે વાદીએ પોતે મારી પાસે આઠ દશ ‘મહારાજના નામ લઈને તેઓના દુરાચાર તથા વ્યભીચારની વાત કહી સભળાવી છે. વાદી બોલ્યો કે તેઓ વ્યભીચાર કરે છે મેં તે વીધે ઘણાઓને સમ-તર્યા, અને એક મહારાજ સિવાય બીજા સર્વે ‘મહારાજોએ તે ચાલ છોડી દેવાનું કળુલ કીધું’ એક બીજી વાતમાં ‘વાદીએ સાક્ષીને કહ્યું કે ‘મારો અતલ્યોમા, તમે પુરૂષો પામેથી ‘મને શુ પેદાશ મળે છે, મારી મુખ્ય પેદાશ બાયડીઓથી થાય છે. ‘અમારી પેદાશ વધારવાને તમે જો કંઈ ઉપાય કરો તો અમે એ ચાલ ‘છોડી દઈએ’ સને ૧૮૫૫ માં ભાડીઆનું મહારાજન મળ્યું હતું અને તે પછી વ્યભીચાર સળધી જીવલુજી મહારાજ સાથે અમારે વાત થઈ હતી ડાકટર ભાઉ દાજીએ મહારાજને કહ્યું ‘કે તમારી ચાલ ‘સુધારો નીશ જો કહાડો, મહારાજે વ્યભીચારના છદ્મ પહેલા છે તેનો અટકાવ કરવાને કંઈ બદોબસ્ત કરો ત્યારે જીવલુજીએ કહ્યું ‘કે બીજા મહારાજો મારૂં સાભળશે નહીં એ વીધે બદોબસ્ત થવો ‘મુશ્કેલ છે કેમકે મહારાજની મુખ્ય પેદાશ બાયડીઓથી થાય છે’

મીઠ મગળદાસ નયુભાઈ એજ પ્રસંગ વીધે કહે છે કે ‘મહારાજોની હાલની ચાલ વીધે જીવલુજીએ ઘણી દીલગીરી જણાવી ‘અને કહ્યું કે મહારાજોની સઘળી પેદાશ બાયડીઓથી થાય છે અને ‘એ (વ્યભીચારનું) છદ્મ તેઓ છોડી દે એ ઘણું મુશ્કેલ છે

“એ બાબત ઘણીજ સારી આખર અને મોટા ભગેસાવાળા સાક્ષીઓએ સાહેદી આપી છે તેની મતવળ આવી છે એ સાહેદી હિલતપાલટ વખતે બીલકુલ હુવી પડી નથી એ સાહેદી વીશે સામે વાળાઓએ શુ સ્વીઓ આપ્યો છે? આ ખરી, તરેહ તરેહની, અને એકમળતી જે જથાલ ધ સાહેદી પડી છે તેની વિરુદ્ધ વાદીની તરફથી શુ કેહેવામાં આવ્યું છે? નનો ભણવા સિવાય બીજું કંઈ પણ કેહેવામાં આવ્યું નથી, વાદી અને તેના સાક્ષીઓએ ફક્ત

એટલું જ કહ્યું કે એ વાતની અમને મુદ્દલ ખગર નથી તથા તે અમે માનતાજ નથી.

“એ વીશે વાદીની પોતાની સાહેદી કેવી છે તે જુઓ. લખમી-દાસ ખીમજી સાથે તેને જે વાત થઈ હતી તે નામુકરંર જાય છે, અને મહારાજના વ્યભીચારની સાધારણ વાત વીશે કહે છે કે ‘બીજા કોઈ મહારાજને વ્યભીચાર કરે છે કે નહીં તે હું જાણતો નથી. તેઓને ‘મે’ બાયડીઓની સાથે ખરાબ ચાલ ચલાવતાં કદી દીઠા નથી. છાખા-‘માં લખ્યા પ્રમાણે તેઓ અનીતિવાન છે. હું તેઓને નીરઅપરાધી ‘સમજી છું’, અને જે અપરાધી હોય તો તેઓ શાસ્ત્રથી ઉલટા ચાલે છે.’

“પ્રતીવાદીનો પુરાવો રદ કરવાને જે ત્રાક્ષીઓ આવ્યા તે તો એનાથીબી વધ્યા. તેઓએ જણાવ્યું કે અમે આ કોર્ટમાં આવ્યા તેની થોડા મહીના અગાઉ મહારાજનેની નીતિ તથા પવિત્રાઈની વિરૂદ્ધ કાંઈ સાંભળ્યું જ નહીં હતું. કેટલાક બોલ્યા કે મુંબઈના છાપામાં તેઓએ સાંભળ્યું તથા આ ફરીયાદી ચાલી ત્યાં સુધી એટલું જ નહીં પણ આ કોર્ટમાં આવ્યા અને બારીસ્ટર પુછ્યું ત્યાં સુધી મહારાજનેની નીતિની વિરૂદ્ધ કાંઈ સાંભળ્યું જ નહીં હતું. આ તો બેહદ થયું, આવું જ ફક્ત સમજીએ કે લોકો પોતાના ગુરૂની વિરૂદ્ધ કાંઈ પણ વાત જોવી નહીં, સાંભળવી નહીં, અથવા માનવી નહીં એવો હક પકડી બેઠા હોય એ કદપના સિવાય તેમના બોલવા ઉપર કાંઈ પણ ભરોસો આવી શકતો નથી. અને લુખણદાસ કીશોરદાસ, હરગોવિન્દદાસ મુલચંદ તથા નરોત્તમદાસ હરીભાઈ તથા તેના જેવા બીજાઓ પેઠે તે એવું માનતા હતા કે ‘મહારાજ મારું કામ અથવા પાપ કરેજ નહીં, તેને મહારાજની વિરૂદ્ધ કાંઈ પણ વાત સાંભળીએ તો તે અમે માનીએજ નહીં.’

“એ ઉપરથી ન્યાય શાસ્ત્રમાં સાહેદી તપાસવાનું તથા એને લગતા સક્રિય બહીષ્ણકા કાયદા આ મુકદ્દમાને લગાડીએ તો એવું માલુમ પડે છે અને તે ઉપરથી ફક્ત એટલોજ સાર નીકળે છે કે ઘણાખરા મહારાજને લાઈબલની બીનામાં તથા સાતમી ‘શ્ચી’ માં જણાવ્યા પ્રમાણે અનીતિ કરતા હતા, અને તેઓના વ્યભીચારની વાત ઘણીજ પ્રસીદ્ધ હતી.

(૪) વાદી (જહુનાથજી મહારાજ) પોતે કીધેલા વ્યભીચાર વીચ પડેલી સાહેદી—આ વીશે પ્રતીવાદીનો પુરાવો રદ કરવાને વાદી સિવાય બીજા કોઈની સાહેદી પડી નથી. તેટલા વાસ્તે પ્રતીવાદીએ

જે કાંઈ પુરાવો આપ્યો છે તે રદ કરીને વાદીની સાહેલી કબુલ રાખવાને એક મુખ્ય વાત એવી લેવી જોઈએ કે તેથી તેની સમ્યાધની પરીક્ષા થાય; એ મુખ્ય વાત મળી આવે છે અને તેની પરીક્ષા કાંઈ પણ સંદેહ વગર થઈ શકે છે. અને તે મુખ્ય વાત વાદી સાફ નાકબુલ ગયો છે. સને ૧૮૬૦ માં લાઈબલની બીના છપાઈ તેની થોડા દીવસ અગાઉ તથા થોડા એક દીવસ પછી વાદીને ચાંદીને આબર થયો હતો એવું પ્રતીવાદીઓના સાક્ષીઓએ જણાવ્યું છે અને બીજી તરફથી વાદી સાફ નાકબુલ ગયો છે. વળી એક તરફ જણાવવામાં આવ્યું છે કે અગાઉ પણ તેને ચાંદીનું દરદ થયું હતું અને તે દરદ મટાડવાને તેણે કદ્દીત ઉપાય કામે લગાડ્યો હતો. એ વાત તેણે કબુલ કીધી હતી. (એ દરદનાં એવા ઈલાજ યુરોપની ફ્રાન્સદારી કોટોમાં પણ ઘણીવાર સાંભળવામાં આવ્યા છે,) બીજી તરફથી એ દરદની વાત વાદી પોતે સાફ નાકબુલ જાય છે.

“હવે આ વીપે કેવી સાહેલી પડી છે? લખમીદાસ ખીમજી કહે છે કે વાદીએ અને કહ્યું કે તમે ડાકટર લાઉ દાજીને મારી પાસે લાવો; મને સાત આઠ દિવસ થયાં ચાંદીનું દરદ થયું છે. વાદીએ તેની આગળ કહ્યું કે ‘મુખધમાં ખરાબ સ્ત્રીની સાથે સંગ કીધાથી એ દરદ મને થયું છે, અને મને જ્યારે અગાઉ એ દરદ થયું હતું ત્યારે, ચોખ્ખી બધરી સાથે સંગ કર્યાથી તે મટી ગયું હતું. શાસ્ત્રમાં એ વીપે ‘કાંઈ બાધ નથી, તોપણ તે અજમાસ કરીથી કરવાને હું પુશી નથી; ક્રિમકે એ રીતે સંગ કીધાથી તે બાયડીનેળી દરદ લાગ્યું હતું.’ એ દરદને લગતી લખમીદાસ ખીમજી એટલી વાત જણાવે છે.

“વાદી પોતાની મુખબુજાનીમાં જણાવે છે કે ‘લખમીદાસ ખીમજીની મુચના ઉપરથી મેં ડાકટર લાઉ દાજીને બોલાવ્યો હતો; ‘પણ એકરીઓની નીશાળ બાબત બંદોબસ્ત કરવાને બોલાવ્યો હતો. વાદી સાફ જણાવે છે કે મેં લખમીદાસને ચાંદીનું કહ્યું નહીં હતું અથવા ચાંદીને વાંપે લખમીદાસ સાથે મારે કાંઈથી વાત થઈ નથી, અથવા મુખધમાં કોઈ ખરાબ સ્ત્રી સાથે સંગ કરવાની વાત મેં કીધી નથી અથવા એ દરદ મટાડવાને વાસ્તે અગાઉ કોઈ ચોખ્ખી સ્ત્રી સાથે સંગ કરવાની વાત પણ મેં કીધી નથી.

“એ ઉપરથી ડાકટર લાઉ દાજીની સાહેલી પડી છે દશ બાર વરસ થયા મુખધમાં જેટલા મહારાજાએ આવે જાય કીધી છે તે સઘળા મહારાજાએ ડાકટર લાઉ પાસેથી દવા લીધી છે, અને વાદી સિવાય

ખીજ ત્રણ મહારાજને એ ડાકટરે આદીની દવા આપી છે ડાકટર ભાઉ કહે છે કે 'મને ૧૮૬૦ માં આશરે ૨૦ મી સપ્ટેમ્બરે લખમીદાસ 'ખીમજી તથા વીશ્વનાથ નાગચણુ મહાળીક સાથે હું વાદીને ઘેર 'ગયો એ બે ગૃહસ્થો ઉઠી ગયા પછી વાદીએ મને કહ્યું કે મને આદી 'થઈ છે અને તે ગરમીને લીધે થા' હોય એમ તેણે મને જણાવ્યું 'એ વીષેની પુરી હકીકત હું તમને પછો કહેવડાવીશ ખીજે દહાડે 'સવારના તેના સેક્રેટરી ગોરધનદાસની સાથે બધી હકીકત કહેવડાવી 'ગોરધનદાસે કહ્યું કે મહારાજને આદીનું દરદ થયું છે મેં કહ્યું 'તેનું એસડ કંયાની આગમજ માટે તે આદી જોવી જોઈએ તેણે 'મારી પાસે દવા માગી મેં ફક્ત તેને મવમ લખી આપ્યો' ઉલ' 'પાલટ તપાસમાં ડાકટર ભાઉ કહે છે કે 'વાદીએ મને કહ્યું કે આદી માથી પડ્ નીકળે છે હું ખાતરીથી કહી શકું છું કે તેણે આદી'— 'બાલ વાપર્યો હતો આદીનો અર્થ' ગદીનો મરજ સિવાય બીજાં થાય છે, દાખીના દરદને માટે એ શબ્દ સાધારણ છે અમસ્તો ફે' 'તલો થયો હોય તેને આદી કહેતા નથી '

“આના જવાબમાં વાદી કહે છે કે જ્યારે મેં ડાકટર ભાઉ દાણની સાથે દરદ સબધી વાત કીધી ત્યારે મેં તેને કહ્યું કે ગરમીને લીધે મને ખુજલી થયેલી છે આ વાત ડાકટર ભાઉ દાણના કહેવાને મળતી આવે છે વળી વાદી આ વાતખી કમુલ કરે છે કે તેની ધક્કિય ઉપર ચાહુ પડ્યું હતું, પણ એ ચાહુ આદીનું હતું એ વાત નામુકર જાય છે અને કહે છે કે આદી શબ્દ મેં કહી વાપર્યો નથી મેં 'ફક્ત આદીનો શબ્દ વાપર્યો હતો' તે વળી કહે છે કે 'મેં ડાકટર ભાઉ દાણને એમ નહીં કહ્યું હતું કે વળતે દહાડે હું મારા માણસ 'સાથે તમને દરદની હકીકત કહેવડાવીશ 'આટલું કમુલ કરે છે 'કે 'વળતે દીને મેં ડાકટર ભાઉની પાસે ગોરધનદાસને મોકલ્યો હતો 'પણ એક હાથની લખેરી ચોપડી લેવાને મેં તેને મોકલ્યો હતો, મેં 'ગોરધનદાસને કહ્યું હતું કે ડાકટર જે દવા આપે તે લેતા આવજો 'અને ચોપડી પણ પછી લેતા આવજો ગોરધનદાસ એસડનું કાગળ 'પાછું લાવ્યો '

“હવે ડાકટર ભાઉ ખાતરીથી જણાવે છે કે વાદીએ આદી શબ્દ વાપર્યો અને વાદી પણ ખાતરીથી જણાવે છે કે મેં તે શબ્દ વાપર્યો નથી એ વાતનો વીચાર ઘડીજર દુર કરીએ, તોપણ ખીજ એક અગત્યની વાત વાદી નામુકર જાય છે, અને તે એકે મેં મારા

દરદની હકીકત ડાક્ટર લાઉને કહેવાને ગોરધનદાસને તેની પાસે મોકલ્યો નહીં હતો અને મોકલવાને જણાવ્યું નહીં હતું આ વાતના સદેહ દુર કરવાને ગોરધનદાસની જરૂર હતી તેને શુ સાહેદી દાખલ વાદીએ જોલાવ્યો? ના નહીં જોલાવ્યો તેનું કંઈ પણ કારણ વાદીની તરફથી જણાવવામા આવ્યું? ના ત્યારે એ ઉપરથી ખરૂં અનુમાન શુ નીકળી શકે છે? તે કદાચ જો આવ્યો હોત તો ઉલટ પાલટમા તેને જણાવવાની ફરજ પડત કે દરદની હકીકત કહેવાને માટે ડાક્ટર લાઉ દાણ પામ અને વાદીએ મોકલ્યો હતો અને તે દરદની હકીકત ડાક્ટર લાઉ દાણએ જણાવી તેવીજ હતી

“આ વાત આશરે ૨૦ મી સપ્ટેમ્બરે બની હતી ત્યારપછી આશરે ત્રણ મહીને એટલે સને ૧૮૬૦ ના ડીસેમ્બરમા વાદીએ ડાક્ટર ધીરજરામ દલપતરામને જોલાવ્યો આ સાક્ષી (ડાક્ટર ધીરજરામ) કહે છે કે ‘વાદીએ મને પોતાના દરદની હકીકત કહી મે તે ભાગ ‘મારી નજરે તપાસ્યો, વાદીને ધંદીના પુલ ઉપર ચાઢી પડી હતી ‘વાદીએ દરદની જે હકીકત કહી હતી તે હકીકત મે નજરે તપાસ ‘દીધી તેની સાથે મળતી આવી મે પોતે છ સાત વખત એ ભાગને મારી નજરે તપાસી જોયો હતો મે એક મહીના સુધી તેની દવા કીધી હતી એ દરદ ઉપર ચોપડવાને મટે બલેકવોશનું ઓસડ ‘આપ્યું હતું, અને પેટમા ખાવાને માટે વાદીને મે પારાની ગોળી ‘આપી હતી તે ગોળી જયાસુધી તેને મ્હોડું આવ્યું ત્યાસુધી આપી ‘એક મહીનામા ચાદી રૂઝાઈ ગઈ, તેણે મને કહ્યું કે એક ખરાબ સ્ત્રી ‘સાથે સલોગ કીધાથી ત્રણ મહીના ઉપર મને એજ દરદ થઈ આ ‘વંધુ હતું ધણા મરચા ખાધાથી અથવા ગરમીથી એ દરદ થયું ‘હોય એવું તેણે મને કહ્યું નથી, એ હું ખાત્રીથી કહું છું હું તેની ‘દવા કરવા જતો હતો તેવામા એક દહાડે તેણે મને પુછ્યું કે કોઈ ‘તાણ સ્ત્રી સાથે સલોગ કીધાથી આ દરદ જલ કે નહીં? મે કહ્યું ‘કે ના ત્યારે તેણે કહ્યું કે મે જે વખત વાલીઆની જે જીવાન ‘છોકરી સાથે એ વાતની અજમાયશ કરી હતી પેહેલી અજમાયશમા ‘મને દરદ મટી ગયું, પણ બીજી અજમાયશમા મટ્યું નહીં કેમકે ‘બીજી વેળાએ હું ઘણો નખળો થઈ ગયો હતો તે જોત્યો કે આ અજમાયશ મે સુરતમા કરી હતી

‘ ડાક્ટર ધીરજરામની આવી મજબુત સાહેદી પડી છે હવે વાદી તેના જવાબમા શુ કહે છે તે જુઓ ‘મે ડાક્ટર ધીરજરામની

‘સલાહ લીધી અને જે દવા તેણે લખી આપી તે મેં લીધી. મેં મારી હુકીકત તેને કહી. તે હુકીકત જેવી ડાક્ટર ભાઉ દાણને કહી હતી તેવીજ તેને કહી. તે દરદ પાછું ઉપડી આંચું હતું. ડાક્ટર ભાઉ દાણ જ્યારે આંચો ત્યારે જે બતનું દરદ હતું તેવુંજ દરદ પાછળથી પણ થયું હતું મેં કહ્યું કે મેં ગરમ દવા ખાધી છે તેને લીધે તથા ખુજલીને લીધે એ દરદ મને થયું છે. એમ નહીં કહ્યું કે મને ‘ચાંદી થઈ છે. તેણે (ડાક્ટર ધીરજરામે) મારી ઇંદ્રી તપાસી નથી. કોઈ ‘પણ ખરાબ સ્ત્રી સાથે મેં કોઈ દહાડે સંગ ક્રીધો નથી, હું તે કેમ કરું ? એ કામ હમારા ધર્મથી ઉલટું છે. મેં કોઈ સ્ત્રી સાથે સંગ ક્રીધો છે એવું મેં તેને કહ્યુંજ નથી અથવા કોઈ ચોખી ખાયડી સાથે ‘સંગ ક્રીધાથી ચાંદી મટી બાક કે નહીં એવું મેં તેને પુછ્યું પણ નથી, ‘મેં જે વખત અજમાયશ કરી ભોંઈ, અને બીજા વખતની અજમાયશ પાર ન પડી, એવું પણ મેં કહ્યું નથી. ’

‘ જે દવા વાદીએ લીધી તેની અસર તેના શરીર ઉપર જે થઈ તે લીધે તે કહે છે કે ‘ તેણે મને કેટલાંક પડીકાં આપ્યાં તે પાણી સાથે ‘મેળવ્યાં તેથી રંગ કાળો થઈ ગયો. આ કાળું પાણી મેં વાપર્યું. ‘એને વાસ્તે ચુનાતું પાણી મેં મારે ઘેર તૈયાર ક્રીધું હતું. મેં તેની ‘અંદર પડીકું નાખ્યું તથી તે કાળું થઈ ગયું અને પછી તે મેં લ- ‘ગાડ્યું. મેં પાંચ છ ગોળી ખાધી. ચાર પાંચ દહાડા સુધી એ ગોળી ‘ખાધા પછી મારું ગળું દુખવા લાગ્યું તેથી એ ગોળી મેં ખાવી ‘છોડી દીધી. ગળામાં દરદ થયું તેથી મેં દરરોજ એ ગોળી ખાવી ‘ખંદ ક્રીધી. જ્યારે ગળું સુણ આંચું ત્યારે ટંકણખારનું પાણી ‘મને કાગળા કરવાને આપ્યું. મારાં પેકાં દુખવા લાગ્યાં ત્યાર પછી ‘ચાહું રૂબઈ ગયું. ’

‘ હવે આ મુખબુખાનીતું પરીણામ કેવું ગણવું જોઈએ ! વાદી ચોતે કબુલ કરે છે કે મ્હોડું આંચું ત્યાંસુધી મને પારાની દવા આપી ‘હતી. મ્હોડું આંચો પછી થોડે વખતે ચાહું રૂબઈ ગયું, અને તે ‘ચાહું ઇંદ્રીના પુલ ઉપર થયલું હતું એ બધી વાત છતાં વાદી કહે ‘ છે કે તે ચાંદી નહીં હતી, ઇંદ્રીના પુલ ઉપર ચાહું, વગીરે તેના ઉપર ‘પારાની દવા, વળી એક ડાક્ટરે છ સાત વખત તપાસ્યા પછી જણાવે છે કે તે ચાંદીજ હતી. એવી સાહેદી એક બાબુએ પડી છે. ‘વાદી એકલોજ કહે છે કે મને ચાંદી નહીં હતી, અને તેમ કહેવામાં ‘તેને મોટો ફાયદો છે, કારણ કે વાત તેના છત્ર ઉપર આવેલી છે.

‘હવે જે કોઈ રાખસોને સાક્ષીની તોલ કરવાની ટેવ હોય તેમના મનને
 ‘ફક્ત ઉપર જણાવેલી બીનાથી કંઈ પણ સંદેહ રહે નહીં, કે સચ્ચાઈ
 ‘કોની તરફ છે; પણ એ વાત એટલેજ અટકતી નથી. વાદીની
 ‘જુબાની વખતે તેના પોતાના મહાંકામાંથી નીકળી ગયું કે આ મુકદ્દ-
 ‘માની તપાસ ચાલતી હતી તેવામાં ત્રણ (બીજા) ડાક્ટરો પાસે તેણે
 ‘પોતાની ઇંદ્રીની બારીક અને માઈક્રોસ્કોપ ચંત્રથી તપાસ કરાવી
 ‘હતી, અને એવું છતાં એ મધ્યેના એક પણ ડાક્ટરને સાહેદી
 ‘આપવા માટે જોડાવ્યા નહીં, આવી વાત ઉપર ઘણી ટીકા કરવી
 ‘નકામી છે. ઉપરની બીના ગંધી શક ભરેલી હોય તો પણ આ પાછ-
 ‘ળની વાતથી તે વાદીની વીરૂધ્ધ ગયા વગર રહેજ નહીં; પણ ઉપદ્રી
 ‘વાતમાં પણ કાંઈ શક રહ્યો નથી, ત્યારે પાછલી વાતના ટેકાથી બીજા
 ‘કાંઈ પણ સાર નીકળી શકવાનો નથી, પણ એટલેજ કે સને ૧૮૬૦
 ‘ના સપ્ટેમ્બર તથા ડીસેમ્બર મહીનામાં વાદીને ચાંદીનું દરદ થયું હતું.’

“ઉપર જણાવેલું ખાત્રી ભરેલું અનુમાન ઘણુંજ અગત્યનું
 છે અને તે ઉપરથી માલુમ પડે છે કે વાદીની મુખજુબાની ઉપર
 ફેટલો વીશ્વાસ રાખવો અને તેને ફેટલું વજન આપવું. ભરોસાદાર
 જુબાની નામુકકર ગયાથી વાદીએ ફક્ત એકજ વખત જાણી જોઈને
 “પરજરી” એટલે જોડા સોગન ખાવાનો અન્યાય કીધો છે એટલુંજ
 નહીં પણ જે જે ઠેકાણે તે એટલો ભરોસાદાર મુખજુબાનીની વીરૂધ્ધ
 ગયો છે, તે બધી વાતમાં અને બધે પ્રસંગે તેની મુખજુબાની
 કોઠીના વજનની થઈ પડે છે એ વાત એટલેજ અટકતી નથી. સને
 ૧૮૬૦ માં વાદીને ચાંદી બે વખત થઈ હતી, તે વીરૂધ્ધ મને કાંઈ પણ
 શક રહ્યો નથી. જે જોખાની ઉપર તેણે પોતાની આખી મુખજુબા-
 નીનો પાયો રચ્યો છે તે જોખું એકદમ તુટી પડે છે, અને તેની
 રચના હુઆઈથી તથા જુઝાઈથી કીધી છે એવું સાફ માલુમ પડે છે.

‘વાદીની મુખજુબાનીની તપાસ ઘણો વખત સુધી ચાલી હતી
 તે સમયના વખતમાં વાદીએ ખીતાફી પવિત્રાઈ તથા વગર કાગ
 લાગેલી ચોખ્ખાઈનું મોટી કળા અને સાવચેતીથી ડાળ ઘાડ્યું હતું
 જ્યારે તેને પુછવામાં આવ્યું કે તમે બેટ મધ્યે જુવાન સ્ત્રીની છાતી
 સાથે રમત કીધી હતી કે નહીં, ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો કે અરે
 હું કેમ કહું; જ્યારે હું બધી બાયડીઓને મારાં જમ્યાં પ્રમાણે ગણું છું
 ‘ત્યારે તેની છાતી ઉપર હાથ કેમ નાખું?’ વળી જ્યારે તેને પુછવામાં
 ‘આવ્યું કે મુખમાં કોઈ સ્ત્રીની સાથે તમે ઇશકમાં પડ્યા હતા કે

નહીં ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો કે 'બધી સ્ત્રીઓને હું મારા બચ્ચાં પ્રમાણે ગણું છું.' વળી તેણે કહ્યું કે 'અમારા ધર્મમાં વ્યભીચારની 'મના હોવા છતાં શું કાળાલાઈને હું એમ કહું કે વ્યભીચારમાં 'બાધ નથી? મારા આખા જન્મકાળમાં વ્યભીચાર કીધો નથી તથા 'વ્યભીચારને મને અનુભવ નથી ત્યારે વ્યભીચારથી તનદુરસ્તીમાં 'સુધારો થાય એવી નવી વાત મારા મનમાંથી કેવી રીતે ઉત્પન્ન 'કરૂં? વ્યભીચારને હું ધીકકારું છું. અમારામાં વ્યભીચારની બીલકુલ 'મના છે, પોતાની સ્ત્રી સાથે સંગ કરવો બ્યાજબી છે, પણ કોઈપણ 'બાયડી સાથે અથવા કરણણ સાથે ગેરબ્યાજબી છે એવું અમારામાં 'કહેવું છે.' એ તેને સવાલ પુછ્યો કે કોઈબી ખરાબ સ્ત્રી સાથે તમે સંગ કીધો છે કે નહીં? તે વાતની ના પાડતી વેળાએ તે બોલ્યો કે 'હું તે કેમ કંઈ શકું? એ કામ મારા ધર્મથી ઉલટું છે.'

" ઘણીજ ખુશ્કી અને વગર શકની સાહેદી ઉપરથી મારી ખાત્રી થયેલી છે કે લાઈબલની બોના છપાઈ તેજ વખતમાં આ માણસને (એટલે વાદીને) ખરાબ સ્ત્રી સાથે સંગત કીધાથી ચાંદીનું દરદ થયું હતું, આવી મારી ખાત્રી થયાથી વારે ઘડીએ પવિત્રાઈ વીધેના જવાબ તેણે આપ્યા છે તે કહણ દીલવાળા હુઆ માણસના જવાબ હોય એમ ગણવાની મને ફરજ પડી છે.

" સને ૧૮૬૦માં વાદીએ ચાંદીનું એસડ લીધું હતું તે ઉપરથી મને અનુમાન બાંધવાની જે ફરજ પડી છે, તે સિવાય એક બીજી અગત્યની વાત તેણે પોતાની મુખબુખાનીમાં જણાવી છે, અને તે હું મુદલ માની શકતો નથી; તે વાત એકે વાદીએ તથા તેના ખવાસે સોગન બાંધને ખાત્રીથી કહ્યું કે ચાર વરસ સુધી વાદી પોતાની સ્ત્રી વગર હતો અને તે મધ્યેના જે વરસ બત્રામાં તેણે કહાડ્યા. એ વખત વાદી પોતાની ભર બુવાનીમાં હોવા છતાં કોઈ પણ પ્રસંગે કોઈ પણ બતની સ્ત્રી સાથે તેણે સંગ કીધો નહોતો. આ વાત દેખીતીજ એવી છે કે બનેજ નહી. એક બુવાન હીંદુ મહારાજ સન્યાસી નહીં પણ પુષ્ટીમાર્ગ એટલે મોજલા પંથનો ધર્મ ગુરૂ તે પંથમાં કામજુગારા કાનની પેઠે પુલ્કય—સસદીલાનો સાગર ગણાય—તે શખસ પોતાની ભર બુવાનીના જ્ઞેસમાં ચાર વરસ કોઈ પણ બાયડી સાથે સંગ કર્યા વગર રહે એ વાત માન્યામાંજ આવતી નથી. ઇન્સાફની અદાલતમાં આવી માનવામાં નહીં આવે એવી વાત થોડાજ સાક્ષીઓએ પોતાના મનમાંથી ઉપજાવી કાઢાડી

હશે, પણ જ્યારે આપણે જાણ્યો છીએ કે આ ચોખ્ખાઈનું ડાળ ધાલનાર ગખ્ખ ગુપ્ત ઉમરમા, પોતાના દુરમનોના શહેરમા, અને પોતાની ખાયડી ડોકસઓ સાથે રહેવા છતાં પોતાના કામરૂપી વીકાર સમાવી શક્યો નહીં, અને ચાલી જેવું દરદ લઈને પણ વ્યભીચારની મોજ કીવી ત્યારે આ આયનાના જેવી દેખીની જુઠાઈ શું કોઈ પણ વાતથી હઝાઈ શકશે? એવું કહેવામા આવ્યું કે વાદીને સગ કરવાને ચોખ્ખી સ્ત્રીઓ જ્યારે મળવી હોય ત્યારે તે ખરાબ સ્ત્રીઓ સાથે સગ કરવા જાય નહીં આ વકસારમા કાંઈ પણ વજન નથી જે લોકોમા ઘણી સ્ત્રીઓ પરણવાનો ચાલ છે તે લોકોમા ઘણી રાહો પણ ગખવાનો ચાલ હોય છે, અને જે લોકો થોડા સભોગની જરૂર સમજે છે અને તેથી કટાગી પણ જાય છે તે લોકો વેશ્યા અથવા વ્યભીચારી સ્ત્રીઓને મુદલ આશરો આપતા નથી એ વાત દુની આની અને ઈતીહાસની માહિતગારી ધગવનારા શખ્સો સારી પેઠે જાણે છે

“ઉપર જણાવેલા કારણોને ત્રીધે વાગીતા સોગનને હું કાંઈ વજન આપી શક્યો નથી, કેમકે તેની વીરૂદ્ધ ભરોસાદાર સાક્ષી યોની સાહેદી પડી છે

“હવે વાદીએ પોતે વ્યભીચાર કીધો છે તે સાબિત કરવાને જે માક્ષીએ એ સાહેદી પુરી છે તે સાક્ષીઓ ભરોસાદાર છે કે નહીં? મારો અભીપ્રાય એવો છે કે તેઓની ઉપર પુરેપુરો ભરોસો રહી શકે છે એ સાક્ષીઓના નામ લખમીદાસ ખીમજી અને પેલા બે જુવાન છેકરા ઢાળાલાઈ લલુલાઈ તથા ચત્રજી વાલજી લખમીદાસ ખીમજીના બોલવા ઉપર કોઈ પણ રીતે શક ઉપર એવું છેજ નહીં તે ગલીર, આમરૂદાર અને અચળ પુરૂષ છે, પોતાની ન્યાતનો મોગો રોડી ગા છે, પોતાના પથ મધ્યેની અનીતિ કહાડી તે ચોખ્ખી કરવાને આગુર દેખાય છે, અને તેણે જે સાહેદી આપી છે તે આસ્તે રહીને, ધીરજથી, સીધી રીતે અને સહ કોઈની ખાતરી થાય તેમ આપી છે, તથા ઘણા વખત સુધી અને ઘણીજ બારીકીથી તેની ઉલટ પાલટ તપાસ કીધી તેમા તે મુદલ ગલરાયો નથી અને પોતાની આગથી વાતની વીરૂદ્ધ એક બોલ પણ બોલ્યો નથી જુવાન ત્રયસ્થ કાલાલાઈ લલુલાઈ તે મદર અદાલતના શીસ્તેદારનો છેકરો થાય તેણે ઘણીજ થય જાઈથી, ખુદા દીલથી, ખાનાવટ વગર સ્વભાવી રીતે સાહેદી પુરી છે જેથી એવીજ ખાતરી થાય છે કે તે જે કાંઈ બોલતો હતો તે સાચુજ

બોલતો હતો. જુવાન ભાડીઓ ચત્રબૂજ જરા ઓછો ચંચળ દેખાતો હતો તેણે પણ પોતાની સાહેદી ધીરજથી અને સફાઈથી આપી છે, અને કોઈ પણ રીતે તે લથડ્યો નથી.

“ એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે એ બે જુવાન છોકરાઓની સાહેદી ઉપર ભરોસો રખાય નહીં, શા માટે કે બેઉ જણ પ્રતીવાદીના ઘણા મિત્ર લાગે, તથા એક જણ એલર્જીસ્ટન ઈન્સ્ટીટ્યુશનમાં ફેટલીકવાર સુધી પ્રતીવાદીના હાથ નીચે શીખતો હતો અને બીજો ડાક્ટર ધીરજરામનો ભત્રીજો લાગે. અગર જો એ સાક્ષીઓએ પોતાની વાતમાં શુંચવાડો કરી નાખ્યો હોત, અથવા પોતાની વાતને ખરી દેખાડવાને માટે રોમાન માર્યું હોત, અથવા તેઓ ઉલટ પાલટ તપાસમાં લથડ્યા હોત અથવા તેઓ જો ગણરાએલા માહુમ પડ્યા હોત, અથવા વાત કહેવામાં અચકાયા હોત, અથવા તેઓએ પક્ષ ખેંચવાની ઉલટ દેખાડી હોત, તો એ સુચના વજન આપવા જેવી છે એવું મને લાગત; પણ એવી વેળાએ પણ વાજબીની રાહ એવું કહેવાને બની આવત કે આવા મુદ્દમામાં પ્રતીવાદીની મિત્રતાને ખાતર અને પોતાના પંથમાં સુધારો કરવાની અતીશય ઉલટને ખાતર બીજા કંઈ પણ સખખ સિવાય કોઈ પણ શખસ પોતાની નાત જાતને ધીકાર પોતાને માથે ખેંચી કોર્ટમાં આવી ઉઘાડી રીતે મહારાજની અનીતિ વીરે બોલેજ નહીં પણ આ બે જુવાન શખસોએ જે રીતે પોતાની જુબાની આપી છે તે રીત ધ્યાનમાં લેતાં એક જણ ધીરજરામનો સગો લાગે અને બેઉ જણ પ્રતીવાદીના મિત્ર થાય તેથી તેઓએ જે વાત કહી તે નહીં માનવાનું કોઈ પણ કારણ મળતું નથી. અને તે સાહેદીની વીરૂધ્ધ વાદી સિવાય બીજું કોઈ બોલ્યુંજ નથી. પણ વાદીની સાહેદી ઉપર જણાવેલાં ઘણાંએક કારણોને લીધે કોડીના વજની પણ નથી.

“ કાલાભાઈ લલુભાઈને વાદીની સાથે ઘણું બનાવ હતો તે પોતાની નજરે જોએલી બે વાત જણાવે છે. એક સુરતની અને બીજી સુબાઈની અને તે ઉપરથી વાદીએ વાણીયાની બે જુવાન સ્ત્રીઓ સાથે વ્યભીચાર ક્રીધો તે વીરે કંઈ પણ શક રહેતો નથી. પહેલી વાત સુરતમાં ત્રણ વરસ ઉપર બની હતી. આ સાક્ષી કાલાભાઈ કહે છે કે વાદીની પાસે હું તથા એક વાણીઓ દીવાનખાનામાં બેઠા હતા. એક વાણીયાની ૧૪-૧૫ વરસની જુવાન છોકરી મહારાજની દામી સાથે આવી. અમે બેઠા હતા તે દીવાનખાનામાંથી થઈને બાજુ

‘ના ઓરડામાં ગઈ. તે વાણીઓ તરત ઉઠીને ચાલતા થયો’ વાદી પણ ઉઠીને જે ઓરડામાં પેટી સ્ત્રી ગઈ ત્યાં ગયો હું તે વેળાએ તેર વરસની ઉમરનો છોકરો હતો ત્યાર પછી હું પાન સોપારીનું બીડું લેવાને વાસ્તે મહારાજના ઓરડામાં ગયો હું જેવો તે ઓરડામાં દાખલ થયો તેવો મેં મહારાજને કોચ ઉપર બેઠેલો પેટી જીવાન છોકરીને ચુમી લેતાં તથા કોટી કરતાં દીઠા. મેં તેનાં દર્શન દીધાં. મહારાજ ઉઠ્યા અને મારો હાથ પકડીને મને બહાર લઈ આવ્યા. તેણે મને પાન સોપારી આપ્યાં પછી હું ચાલતો થયો, અને મહારાજ પાછા અંદર ગયા.

“એ પહેલી વાત. બીજી વાત ચુંબનમાં બની હતી. જીવાન કાલાભાઈને વાદીની સાથે મિત્રાઈ હતી, અને તેની સાથે વાતચીત દીધા ઉપરથી જાણતો હતો કે વાદી સુધરાઈના કાંકો રાખતો હતો. કાલાભાઈને શક ઉપજ્યો કે એ સુધરાઈનું ફક્ત ડાઘ ઘાલે છે. કાલાભાઈ કહે છે કે ‘મેં સાંભળ્યું હતું’ તે ઉપરથી મેં એક બાયડીને ધ્યાનમાં રાખીને ત્યાં જઈ. લોકો તેની તરફ આંગળી દેખાડીને કહેતા ‘હતા કે આ બાયડીની ઉપર મહારાજ ધરકમાં પડ્યા છે. હું તે બાયડીની પાછળ પાછળ ગયો. તે હીવાનખાનામાંથી થઈને અંદરના ઓરડામાં ગઈ. હું જઈને હીવાનખાનામાં બેઠો. વાદી ત્યાં હતો જે ઓરડામાં તે બાયડી ગઈ તે ઓરડામાં વાદી ગયો. હું જતો રહેતા નહીં. સુમારે અરથો કલાક હું બેસી રહ્યો. વાદી બહાર આવ્યો. તેણે ફક્ત ધોતીઈ પહેર્યું હતું. હું હસવા લાગ્યો. તેણે ‘મને હસીને પુછ્યું કે તું શા માટે હસે છે’ મેં કહ્યું કે આપ સુધારો તો સારો કરો છો. તે હસી પડ્યો અને કાંઈ બોલ્યો નહીં. ત્યારપછી તરત તે સ્ત્રી બહાર આવી. તેના પોશાક ચુંધાયેલો હતો. હું તેની સામે જઈને હસ્યો, તે હસીને ચાલતી થઈ. તેના પોશાક ઉપરથી ‘હું’ કહું છું કે તે વાણીઆણી હતી. તેના પોશાક અને ઘરેણાં ઉપરથી હું કહું છું કે તે કોઈ આબરૂવાળા ઘરની સ્ત્રી હતી.’

“કાલાભાઈની સાહેદી આવી પડી છે. એ સાહેદી તેણે ખુલા દીલથી આપી છે અને સ્લાવીક રીતે વર્ણવી છે અને તેથી વધારે સારી સાક્ષી આપવી મુશકેલ છે. એ સાહેદી ઉલટ પાલટમાં લુટી થઈ નથી. તેમજ વાદી સિવાય કોઈએ સ્વ પલ્લ કીધી નથી. વાસ્તે તે ખરી છે એવું માનવાને કાંઈ મુશકેલ પડતું નથી.

“અત્રુજ વાદીને ઘેર ઘણું કરીને જતો હતો. તે પોતાની મુખ્ય જુઓનીમાં જણાવે છે કે તેણે એક ત્રીજી બાયટીને વાદીના મુવાના ઓરડામાં જતાં દીડી હતી. વાદીએ કહ્યું હતું કે હું મારા અનુભવ ઉપરથી કહું છું કે ઘણી સ્ત્રીઓ સાથે સંગ કરવાથી માણસનું કાવત વધે છે. એ વાત સાથે અત્રુજ તથા કાલાભાઈ મળતા આવે છે એ વાત વાદી નાકમુલ ગયો છે, અને વાદીની વરફથી એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે એવી વાત ઓકરાઓ આગળ યાચજ નહીં, પણ હું એમ વિચારતો નથી. આ દેશમાં સોળ સત્તર વરસના ઓકરાતો ઘણું કરીને પરણેલા હોય છે અને એક બાળકના બાપ પણ હોય છે, એટલી ઉમરના ઓકરાઓ કોઈ પણ દેશમાં એવી બાળત ઉપર વાત કરે નહીં એવું આપણા જણવામાં આવ્યું નથી. વાદીએ વાતચીત કરવામાં મુખ્ય ભાગ લીધો, અને તે જુવાન પુરુષોને તકરારના જવાબમાં એ પ્રમાણે કહે એમાં કંઈ નવાઈ નથી.

“હવે લખમીદાસ ખીમજીની સાહેલી વીરે, જેટ મધ્યેની વાદીની અનીતિનું તેણે વર્ણન કીધું છે. એ વાત છેકસે વિચારમાં લઈશું. તેની અગાઉ મુંબઈ મધ્યેની વાદીની અનીતિ વીરે જે જણાવ્યું છે તે વીરે હું બોલું છું મુંબઈમાં વાદીએ સુધારાનું ઠાણ ઘાટ્યું હતું. તે પહેલાં પહેલું ઘણાખરા લોકોએ જેમ ખરું માન્યું તેમ લખમીદાસે પણ ખરું માન્યું હતું. સ્ત્રી કેળવણીના વધારા કરવાને વાસ્તે તે આવ્યો હતો. પુનર્જીવાહની તકરાર કરવાને તે તૈયાર થયો હતો. સુરતમાં તેણે ઓકરાઓની નીશાળ કહાડીને તેમાં સંસ્કૃત અસ્થાસ કરાવવા માંડ્યો હતો એ વાત અત્રેના લોકોમાં પ્રસીધ્ધ થઈ હતી, અને તે વાતથી વાદીને માન ઘટે છે. એ બધા બનાવોથી લખમીદાસ ખીમજીએ વાદીની અગાઉની અનીતિ વિચારમાં લેવાને બદલે વાદી જેવો મુંબઈ મધ્યે આવ્યો તેવોજ તેણે આ તથા મહારાજ સાથે સારી દોરતી કીધી. લખમીદાસ કહે છે કે વાદી મુંબઈમાં આવ્યા પછી બીજે ત્રીજે ‘દહાડે’ હું તેને મળવા ગયો. મેં તેની સાથે દોરતી કીધી હતી. દહાડામાં બે ત્રણ વખત હું તેને મળવા જતો હતો. ચારે ઘેર તેની પધરામણી કીધી હતી, તથા બીજા દોસ્તદારોને તેની પધરામણી કરવાની ‘મેં’ લલામણ કીધી હતી. આ પ્રમાણે મેં એટલા માટે કીધું કે સુધારા કરવાને તેણે મને કબુલાત આપી હતી. અને તે સુધારા એકે આ અનીતિનો અટકીવ કરવો અને ઓકરાઓને લખાવવાની છુટ આપવી. ‘પાછળથી મને એજ વિચાર બાંધવો પડ્યો કે તેણે પોતાની આગળની અનીતિ છોડી દીધી નથી. તે મુંબઈ આવ્યા પછી ત્રણ ચાર મહીના

‘સુધી ઠગાયો એક દહાડો હું તેના ઘર આગળ નેની પાસે બેસીને
‘વાત કરનો હતો તેનામા જે બાયડીઓ આવી એક જણીના હથમા
‘રૂપાની લોટી હતી અને નેની ઉમર વીસ વરસની હતી બીજી આસરે
‘આળીસ વરસની વિધવા હતી ને જીવાન બાયડી કઝી લાટીઆણી
‘અને સૌભાગ્યવતી હતી

“ ત્યાર પછી આ માણી (લમબીલસ) જણાવે છે કે ‘એ જીવાન
‘બાયડીને મહારાજની એક દાસી સુવાના ઝોરડામા લઈ ગઈ, અને
‘વાહીએ મને ચોપાન્યા છાપવાનો બદોબસ્ત જલદીથી કરવાને વા
‘સ્ને છાપખાનામા જવાનું કહ્યું ‘હું ઉઠ્યો અને નીચે આવ્યો ત્યારે
‘મારા મનમા સહેહ પડવાથી પાછો તેજ ઝોરડામા જઈને બેઠો.
‘તે ઠેકાણે વિધવા સ્ત્રી બારણાની આગળ બેઠી હતી તે સિવાય બીજું
‘કોઈ હતું નહીં જ્યાં સુધી તેઓ બહાર નીકળ્યા ત્યાં સુધી હું
‘બેઠો હતો મને જોઈને વાહીનું મોઢું ફીકું થઈ ગયું ત્યાર પછી
‘પેલી જીવાન સ્ત્રી બહાર આવી તેનું મોઢું હસ્તે હતું, શુભાબી
‘રંગની સાડી ચુથાઈને કરચલી વળી ગઈ હતી, જ્યારે તે પ્રથમ આ
‘વી ત્યારે એ સાડી સારી હાલતમા હતી તે બહાર નીકળી ત્યારે તેના
‘હાથમા લોટી નહીં હતી હું ધાડું છું કે તે મહારાજને આપી હશે
‘બેઠ સ્ત્રી થોડીવાર રહીને ચાલતી થઈ તે વખતે હું બેઠી રહ્યો તે
‘વખતે એ વીરે કાંઈ વાત કહાડી નહીં, પણ સાજના હું ફરીથી ગ-
‘યો મહારાજ મને અદરના ઝોરડામા વાત કરવા લઈ ગયો વાત
‘તેને શરૂ કીધી તે બોલ્યો કે તમે છોકરીઓની તથા બીજી નીશાળો
‘કહાડવા વીરે શું બદોબસ્ત કીધો? મ ગળદાસ તથા બીજાઓને કહો
‘અને એક ખરડો તૈયાર કરો મેં કહ્યું કે મહારાજ આ બધો ઢોંગ છે
‘તમે સુધરાઇનું ડોળ ધાલો છો અને છોકરીઓની નીશાળ કહાડવા
‘ઇચ્છો છો, પણ અદરખાનેથી આવા માઠા કામ અને બ્યભીચાર
‘કરો છો તેણે એવો જવાબ આપ્યો કે હા, તમને એવો શક ઉપજ્યો.
‘હશે પણ મેં કાંઈ એવું માહું કામ કીધું નથી હું તે સ્ત્રીના હાથનું
‘આરોગવા ગયો હતો મેં તેને જવાબ આપ્યો કે તમે તો મને
‘એમ કહ્યું હતું જે બાયડીઓ મને આરોગાવવા આવે છે ત્યારે હું આ-
‘રોગવા માટે ભીતર (અદર) જતો નથી, અને તમે તે દખત આરોગ
‘વાને ભીતર ગયા ત્યારે તે વિધવાને બહાર શા માટે બેસાડી ? તેનો
‘જવાબ તેણે કાંઈ આપ્યો નહીં, અને વાત ઉલટાવી નાખી

“ આ પ્રમાણે વાદીએ મુઁબઈમાં રહીને જે અનીતિ કીધી છે તે વીરે પ્રતીવાદીના સાક્ષીઓએ પુરાવો આપ્યો છે. લખમીદાસ ખીમ-જીએ પંદર વરસ ઉપર બેટ મધ્યે જ્યેલ્લી વાત જણાવી તેનો છેલ્લો વિચાર કરવાનું હવે બાકી છે. એ વીરે લખમીદાસ પોતાની મુખજી-બાનીમાં શું કહે છે તે હું ટાંકું છું. બેટ મધ્યે લખમીજીનું મંદીર છે. વાદીએ ત્યાં ગુલાલ ઉડાડ્યો હતો. ત્યાં બાયડીઓ હતી. તેમની ઉપર ગુલાલ નાખ્યા પછી તેણે મંદીરના દરવાજા આગળ લોકોની ઉપર નાખ્યો. કઠોડાની બહાર ઉલેલા લોકોની ઉપર એ ત્રણ ખોખા ગુલાલ નાખ્યો ત્યારે તેઓથી અંદર જોવાઈ શકાયું નહીં. તેવામાં તરતજ તેણે એક ભાટીઆની જીવાન છોકરી દરવાજાની પાસે ઉભી હતી તેની છાતી ઉપર હાથ નાખ્યો. તે હસી પડી, થોડા દીવસ પછી હું અને મારો મામો હામોદર દેવજી બેટમાં વાદીને મ-મંદીરે ગયા. બપોરના એક કે દોઢોડ વાગ્યો હતો. વાદી પોતાના ખોજાના ઉપર પડ્યો હતો હું અને મારો મામો તેના પગ દાખવા લાગ્યા. મહારાજ જ્યારે અમથા સુતા હોય ત્યારે એ પ્રમાણે તેના પગ દાખવાનો આલ છે. તેને ઇન્દર પ્રમાણે ગણીને તેના પગ દા-ખવા એ હમારામાં પુણ્યનું કામ ગણાય છે. હમે તેના પગ દાખતા હતા તેવામાં જે છોકરીની છાતી ઉપર મહારાજે હાથ નાખ્યો હતો તે એક વીધવાની સાથે ત્યાં આવી. વીધવા પહેલાં આવી અને મહારાજના કાનમાં કંઈ કહ્યું; મહારાજે હમને કહ્યું કે તમે બહાર જાઓ. હું તથા મારો મામો તરત બહાર નીકળ્યા, છોકરી અંદર રહી. ત્યાર પછી વીધવાએ બહાર આવીને બારણું દીધું તથા સાંકળ પકડી રાખી વીધવા હસવા લાગી અને મારા મામાને કહ્યું કે એને પુછી જુઓ કે તમારે રાસલીલાનાં દર્શન કરવાં છે; હમે અંદર ગયા. વાદી તે છોકરી સાથે સંલોગ કરતો હતો. વા-દીએ મારા મામાને પુછ્યું કે એ (લખમીદાસ) આ દર્શનની ભેટ શું આપશે? મારા મામાએ કહ્યું કે તમારી સેવા કરશે. હું સીતર ગયો તેની અગાઉ ૧૦૦ કોરી ભેટ આપવાને મારા મામાને કહ્યું હતું. હું દર્શન કરીને બહાર આવ્યો. મારી ઉમર તે વખતે ૧૮ કે ૧૯ વરસની હતી, (ભાવડી) વેપ્પુવો મહારાજની રાસ લીલાના દર્શન કરવામ્મં ધર્મનું કામ સમજે છે અને એ દર્શનની ભેટ આપવી પડે છે. જે વેપ્પુવ દર્શન કરે છે તે અને જે બાયડી મહારાજ સાથે સંલોગ કરે છે તે બેઉ, મહારાજને ભેટ આપે છે. મહારાજ

‘સાથે મંગ કીધાથી જોલોક એટલે ૧૬૦૦૦ ગોપીઓનુ સ્વર્ગ મળે છે એવી હુમારા લોકોની સમજ છે

“એ પ્રમાણે આ આગરુદાર સાક્ષીએ સોગન ખાઈ જુઝાની આપી છે, ઘણીજ આરી રીતે અને ખુવા દીવથી આપી છે અને તેમા તે ખરી વાત મિવાય કાંઈ પણ અભયજ જેવી વાત કરતો નહી હોય એવુ તેની જુઝાની આપવાની રીત ઉપરથી માલુમ પડયુ છે, અને ઉલટ પાલટ તપાસમા કાંઈ પણ લથડયો નથી વાદીને તેના હીમાયતીએ આ બાબત સવાલ પુછયા ત્યારે તે આખી વાત નામુકર ગયો. વાદી નામુકર ગયો તેની મુખજગાનીને કાંઈ પણ વજન મળયુ નહી જોઈએ, એ ફરીથી જોલવાની કાંઈ જરૂર નથી પણ આ ઠેકાણે તો વળી વાદી જરા આગળ ચાલ્યો છે અને લખમીદાસ ખીમજીના જોલવા ઉપર શકે ઉપજાવવા વાસ્તે ત્રણ સાક્ષીઓ લાવ્યો છે અને તેમા તે એવુ દેખાડવા માગે છે કે જેટ મધ્યે લખમીજીના મદીરમા વૈષ્ણવોની ઉપર કાંઈ ગુલાલ ઉડાડ વામા આવતો નથી અને ક્રૂર મુર્તીની ઉપર નાખવામા આવે છે કેમ કે તે મદીર દેવીનુ છે એ મધ્યનો પહેલો સાક્ષી દેવીદાસ હુસરાજ જે જેટ મધ્યે આગળ ગાયકવાડ દરબારનો કમાવીસદાર (વડો કારભારી) હતો તે આ વાત વીપે કાંઈ સાચેતી આપી શકતો નથી તે કહે છે કે ‘બધા મદીરમા મુર્તીની ઉપર ગુલાલ નાખવામા આવે છે પણ જે મદીરમા દેવીની મુર્તી હોય છે તે મદીરમા વૈષ્ણવોની ઉપર નાખવામા આવતો નથી પણ આરી રીતે ગુલાલ ઉડાડવાનો ટાયદો જણાવ્યો પછી પણ તે કબુલ કરે છે કે કદાચ કોઈ કોઈ વાળાએ દેવીના મદીરમા પણ ગુલાલ ઉડાડવામા આવતો હશે. લખમીજીના મદીરમા કોઈ સાક્ષીએ ગુલાલ ઉડેલો જોયો હશે માફ કહેવાનુ એટલુ કે મે જોયો નથી’

“રજકોટનો લારીએ મીઠારામ પરચોતમ કહે છે કે ‘નવ દશ વરસ ઉપર જેટ મધ્યે હું ગાયકવાડ સરકારનો કર ઉધરાવવા તથા મહારાજની સાથે મદીરના જવાના કામ ઉપર હતો જેટમા ‘દારકાનાથજીના મદીરમા ગુલાલ ઉડાડવામા આવે છે મહારાજ તથા પ્રદેશવાળીએ ઉડાડે છે’

‘ત્રીજો સાક્ષી પ્રેમજી પુન્ડ નામનો પોકરજો પ્રાદણ જે મુ-બઈ મધ્યે લડીઆરાનુ કામ કરવા આવ્યો છે પણ આગળ વીર

વરસ સુધી બેટ મધ્યે રાધાજીના મંદીરમાં ચાકરી કરતો હતો તે બીજા સાક્ષીની જે અગત્યની વાતથી ઉલટી વાત જણાવે છે. લખમીજીના મંદીરમાં વેપ્તુવોની ઉપર ગુલાલ ઉડતો નથી, એ વાતમાં તે એકમત થાય છે; પણ તે સોગમ ખાઈને કહે છે કે દ્વારકાનાથજીના મંદીરમાં વેપ્તુવો ઉપર નહીં પણ, ગવૈયાઓ ઉપર નાખવામાં આવે છે. વગી મહારાજ ઉડડવા નથી, પણ શ્રદ્ધાચારીઓ ઉડડે છે.'

“હવે આ વાત જો અગત્યની હોય તો ઉપર જણાવેલી ઉલટી સુલટી સાહેદી રહી યાય છે; પણ એ વાત કાંઈ ઘણી અગત્યની નથી. આ ત્રણ શખ્સોની સાહેદી ઉપરથી માલમ પડે છે કે લખમીજીના મંદીરની પાસે બીજા પાંચ નાનાં મંદીર આવેલાં છે અને તે ઘણાંજ પાસે પાસે છે, અને કદાચ એવું પણ હોય કે લખમીદાસ ખીમજી એક મંદીર વીરે જોલતાં બીજાં મંદીરનું નામ જણાવતો હોય, અથવા વાદીએ પોતાની મતલબ હાંસલ કરવા વાસ્તે એવી બનાવટનું કામ દીધું હોય. પણ લખમીદાસની બેટ મધ્યેની સાક્ષી વીરે એક બીજાં વાંધા ઉઠાવવામાં આવ્યો છે અને તે એ છે કે તેણે જે કાંઈ વાત જણાવી છે તે મક્કાને રાખવાની સાધારણ રીતીઓથી ઉલટી છે એટલુંજ નહીં, પણ માણસના સ્વભાવોક કાયદાથી પણ ઉલટી છે. આ તકરાર ઘણી દમ વગરની છે. જે લોકોએ ઇસ્લામના લોકોની રીતભાત તથા તેઓના વિચાર સિવાય બીજા દેશોના લોકોની રીતભાત તથા વિચારો વીરે અનુભવ મેળવ્યો હોય, તેઓને એ તકરાર ઘણી વજનદાર માલમ પડશે નહીં. ઓગ્રહીસમા સૈક્ષના ઇમેજ લોકો ‘પે-દેનીઅસ’ અથવા ‘મારશીયલ’ નામના અધિકારો રામન લોકોની રીતભાત વીરે લખી ગયા છે તે માનવાને અથવા કબુલ કરવાને આંચકો ખાશે; તો પણ આપણે બહુીએ છીએ કે એ અધિકારો ઘણા નામીયા અને વખણાએલા કહેવાય છે, અને તેઓ એટલાજ માટે વખણાઈ ગયા છે કે સંસારી રીવાજનું વર્ણન તેઓએ - ઘણી સચાઈથી આપ્યું છે, તેટલા માટે એવી વાતની સચાઈ બહુવા સારૂ એવા લોકોના વિચાર અને રીવાજ સારી પેઠે બહુવા જોઈએ. નબળા મનન અને આંધળા વિચારના લોકો, બુલગી અને કુછંદી ધર્મશુરૂઓ રાસ લીલાની રમતથી પંકાયેલા ધંધગ, રાસલીલા રૂપી સુખની લાલચ દેખાડનારું સ્વર્ગ (ગેલેક), એ બધી વાતો આપણે ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ છે. પણ એ બાબતને લગતી એક બીજી વાત છે અને તે તો આખી દુનીયાના જેવડા વિચાર કરવા જોગ છે. લખમીદાસને પોતાની

વાતમાં એટલી તો થોડી નવાઈ લાગતી હતી કે ચોકળદાસ તે જાળની વાડીમાં ઘણા લોકોની આગળ પોતાનો માથો હાલ કેટલાંક વરસ થયા જંગળમાં છે તેને વીધે અર્ધી મશકરીમાં અને અર્ધી ગંભીરમંથી ટીકા કીધી હતી. એ ટીકા કરતી વખતે કેટલાક આગજવાળા શખ્સો હતા તેનાં નામ તેણે પોતાની જુગાનીમાં લીધાં, પણ તે લોકોને જ્યારે સાહેદીઓ તરીકે પ્રતીવાદીએ ઉભા કીધા ત્યારે લખમીદાસ ખીમજીની વાત ખોટી પાડવાને (વાદીની તરફથી) તેઓને એક પણ સવાલ પુછવામાં આવ્યો નહીં.

“વાદીની ઉપર અનીતિનો જે આરોપ સાતમી ‘પટ્ટી’ માં મુકવામાં આવ્યો છે તેના પુરાવામાં ઉપર જણાવેલી સાહેદી પડી. મારા મનમાં એ સાહેદી વીધે કંઈ પણ શક રહ્યા નથી જે અપરાધો મુકવામાં આવ્યો છે તે મારા વિચાર પ્રમાણે તો પુરેપુરા સાબેત થઈ ચુક્યા છે. એ સાહેદીથી પુરેપુરી સાબેત થઈ ચુકી છે કે જહુનાથજી મહારાજ ખીજ મહારાજોના કરતાં નીતિની વાતે કંઈ પણ સારો નથી એટલું જ નહીં, પણ જાહેરમાં સુધારાનું ડાળ ધાલીને પોતાની અનીતિ છુપાવવાને કળા અને હુશ્યાઈ કરે છે, એ તેનામાં ખીજ મહારાજોના કરતાં વધારે સફાઈ છે

“સાહેદી ઉપર જે વિચાર મારે જણાવવા ઘટતા હતા તે જણાવ્યા પછી એક બાબત વીધે થોડા શખ્સો બેસવા ઈચ્છું છું.”

“એવું કહેવામાં આવે છે કે આ મુકદ્દમાએ હૈદરને ઘણો વખત ફાકટ રોક્યો છે. એ વિચાર સાથે હું એક મત થતો નથી, આ મુકદ્દમો સાંભળવામાં ઘણો વખત ગયો છે એમાં તો કંઈ પણ શક નથી. પણ હું મોટી ખુશીથી આશા રાખીને જણાવું છું કે તે સઘળો વખત નકામો ગયો નથી આ મુકદ્દમાની તપાસ જાહેર રીતે થઈ છે, અને તેથી પશ્ચિમ હિંદુસ્તાનના રહેવાશીઓ જે ઘણા સંચળ ગણાય છે તેઓની ઉપર એની અસર થયા વગર રહેનાર નથી. આ મુકદ્દમાની તપાસ થયાથી કેટલાક લોકો વિચાર કરવા લાગ્યા હશે અને ઘણા લોકો તપાસ કરવા મડ્યા હશે. આ મુકદ્દમો અમારી પાસે આવ્યો છે તે ધર્મ સંબંધી નહીં પણ નીતિ સંબંધી છે પ્રતીવાદી અને તેના સાક્ષીઓની તકરાર એટલી જ છે કે જે વાત નીતિથી નકારી કહેવાય તે ધર્મથી સારી કહેવાય નહીં. જે રીવાજથી નીતિનો પાયો બેસેલો છે. જે રીવાજથી લોકોના હક અવીનારી

અને અવીકાર નીચમનો લાંગ ધાય, તે રીવાજ પ્રમાણે ધર્મને નામે અને ધર્મને પરવાને લોકોને ચાલવું પડતું હોય તો લોકોના કાયદાને તથા માણસ જાતના સુખને માટે તે રીવાજની વીરૂદ્ધ થવું જોઈએ. અને તે રીવાજ ઉઘાડા પાડવા જોઈએ. આ શખ્સો એવા રીવાજની સામે થયા છે. આ શખ્સોએ એવા રીવાજ ઉઘાડા પાડ્યા છે. આ શખ્સોએ એક નકારી અને બગરદસ્ત ઠગાઈની સામે મજબુત ઠરાવથી લડાઈ કીધી છે, અને તેમ કરવામાં તેઓએ પોતાને માથે કેટલું જોખમ અને કેટલો વીરો ઉપાડી લીધો છે; તેનો પુરો ખ્યાલ આપણાથી થઈ શકતો નથી. તેઓએ હિંમતથી છાતી ઠોકીને નકારા રીવાજ અને વહેમની સાથે બાય લીડી છે અને હુનીઆમાં બહાર પડીને જાહેર ક્યું છે કે હુમારામાં જે નકારી વાત પેડી છે તે સારી નથી, હુમારામાં જે જુઠાઈ દાખલ થઈ છે તે સચાઈ નથી. આ લખાણો બહાર ખુલાં પાડવામાં તેઓએ હિંમતવું અને ફૂડું કામ કીધું છે. હવે એટલીજ આશા રાખવી જોઈએ છે કે તેઓએ જે કીધું છે તે ફાકટ નહીં જશે; તેઓએ જે ખીજ વાળ્યાં છે તેના ફળ ઉગી નીકળશે; તેઓએ જે હિંમત દેખાડી છે, અને જે (ખરી વાત) ને તેઓ વળગી રહ્યા છે તેના બદલો તેઓને મળશે, તેઓના ઉપદેશથી તથા તેઓના દાખલાથી જે લોકોને વિચાર કરવાનું સુઝ્યું છે, જે લોકોની સામે થવાની હિંમત આવી છે, જે લોકોનાં ધરનાર ધીકાર ભરેલાં છીનાળામાંથી ચોખ્ખા કરવાને તેઓએ મદદ કીધી છે, અને જે લોકોના આત્મા તેઓએ નીચી શુભામગીરીમાંથી છોડાવ્યા છે, તે લોકો એ શખ્સોની સાથે સામેલ થઈ એમની સંખ્યામાં વધારો કરશે.”

અમારે ત્યાં મળતાં પુસ્તકોની ચુંટી કહાડેલી યાદી.

—મહાકવિ—

વાર્તાઓ.	રૂ.આ.
અરેબ્યન નાઇટસ ચિત્રો વગરની	૨—૦
ગરેબ્યન ટેલ્સ લાગ ૧ લેા	૩—૦
” ” ” ૨ જો	૩—૦
અરેબ્યન કિસ્સા જેમાં ૧૪ પુરી વાર્તાઓ છે	૧—૦
અલ્બૂત વિક્રમાદીત્ય	૧—૦
આનંદાશ્રમ વદેનાતરમની ઉત્પત્તિ	૧—૪
” કાગળનાં પુઠાની	૧—૦
ઓમર પાસા—૮૭૮ પાનાનું ૪૦ ચિત્રો સાથેનું પુસ્તક	૫—૦
એમ. એ. ખનાકે કયું મેરી મિટ્ટી ખરાબ ક્રી?	૧—૮
એક તબીબની તવારીખ, ૭ સંપૂર્ણ વાર્તાઓ	૧—૮
ઇરાવતી	૧—૮
ઉનાહ—પાપીનું પગલું	૦—૮
ઉદયકાન્ત—હિંદુ સંસારી વાર્તા..	૧—૮
અમૃતમાં ઝેર	૧—૮
ઠલીઓપેત્રા—હવસી રાણી	૨—૦
કુદરતનો ગેલ લાગ ૧—૨	૩—૮
કેનેથ—હુઝાખના પહાડપર ચડતો મુસાફર	૧—૮
ગંગા—એક શુર્જર વાર્તા	૧—૮
ગંગે સુલેમાની માને સુલેમાનનો ખજાનો	૧—૦
ગમગીન શુલાં—સંસારી	૧—૪
શુદ્ધીવરની મુસાફરીઓ—સચિત્ર	૩—૮
શૃલલક્ષ્મી—હિંદુ સંસારનો નિતીમય ચિતાર જેને નામદાર ગાયકવાડ સરકારનાં કેળવણીખાતાંએ ઇનામો તથા લાય- બ્રેરીઓ માટે મંજુર કરેલી છે	૧—૧૨
” કાગળનાં પુઠાની... ...	૧—૪
શુલશીરીના—પરાનની છેલી શાહજાદી... ...	૧—૮
આણકયની ચતુરાઈ—રાજકીય કાવાદાવાનો ચિતાર	૧—૦
ચુમ્મીની મોહકાણ	૧—૮
જંગી જેસસ્ત હુટારો	૦—૧૨
જન રમુજ વાર્તાઓ લાગ ૧	૧—૦
” ” ” લાગ ૨, જો	૧—૦

ટોનકવીઝોટનો રમુજી કિસ્સો—પુષ્કળ ચિત્રોવાળી ...	૪—૦
તલેરમાતીક વીંટીઓ ...	૦—૪
રીટેકટીવ બહાદુર શેરલોક દોમ્સ ...	૧—૪
દર્પણ—હિંદુ સંસારી વાર્તા ભાગ ૧ લો ...	૧—૦
” ” ” ” ભાગ ૨ ને ૩ ને ...	૧—૮
દખણની દંતકથાઓ—સચિત્ર ...	૧—૦
દીદક્ષીનો બાદશાહ તે સેતાનનો શત્રુ ...	૦—૧૦
દુરમન દારાબ—પ્યારમાં હારેલો મુંબઈનો શેડીઓ ...	૧—૮
દીદક્ષીપર હુલો—ધતિહાસીક ...	૨—૦
નટવર—ચંદાળ ચોકડી ચિત્રો સાથે ...	૩—૦
નીલમ માણેક ભાગ ૧-૨ સાથે (સચિત્ર) ...	૨—૦
” ” ” ૩-૪ ” ” ...	૨—૦
” ” ” ૫-૬ ” ” ...	૨—૦
” ” ” ૭-૮ ” ” ...	૨—૪
જ્ઞાની મોટી વાર્તાઓ—જેમાં ૧૫ મુરી વાર્તાઓ છે. ...	૦—૮
નરગીઝ નાટકકાર ...	૧—૪
પરસીઅન ટેલ્સ ૧૦૦૧ દીવસની વાર્તા ...	૩—૦
પેશ્વાઈની પડતીનો પ્રસ્તાવ—ધતિહાસીક ...	૨—૦
પદ્મીની—યાને બસમીજીવ ચિતોડ ...	૨—૦
પંચતંત્રનું ભાષાંતર ...	૧—૦
પ્રેમકોર (પાપી પીતાને પનારે પડેલી) ...	૧—૦
પ્રવાસીનું યુદ્ધ—ધતિહાસીક ...	૨—૦
પાણીપતનું યુદ્ધ ...	૨—૦
પ્રભાવતી ...	૧—૦
બાગો બહાર—ચાર દરવેશનો કિસ્સો ...	૧—૮
બાઈ સાહેબ—અબ્બયબ બરમ ૩. ૧-૪ સાદો પુઠો ...	૧—૦
બહુરૂપી બજાર ભાગ ૧ લો ...	૧—૪
” ” ૨ ને ...	૨—૦
” ” ૩ ને ...	૨—૮
” ” ૪ થો ...	૧—૪
” ” ૫ મો ...	૧—૪
” ” ૬ ઠો ...	૧—૪
બે મુદ્રિકા—હિંદુ સંસારી લેલ્લરી વાર્તા ...	૦—૭
લોહી મુના—શુલેશાહબાદ ...	૦—૮

	રૂ	આ
માથુકનો ઇસારો	...	૨-૮
મહાકાલીની મુરતીને તેના લોગ--સચિત્ર	...	૨-૮
મનોરંજક વાર્તા	...	૦-૮
મહાબતની મકતબ	...	૧-૮
મેવાડની સઘ્યા	...	૧-૮
રજપુત વીરરસ કથા—સુસતતથી ભરપુર	...	૧-૦
રાજવીર કથા—રજપુતોના પરાક્રમે	...	૧-૮
રતનલક્ષ્મી ...	...	૦-૧૨
” પાકુ પેકું	...	૧-૦
રૂપનગરની રાજકુવરી—ઇતિહાસીક	...	૨-૦
વરઘેલી વનીતા	...	૨-૦
વધૂવધ—એક અદ્ભુત છુપી પોલીસની વાર્તાની નવી આવૃત્તિ	...	૨-૦
લીટોક—છુપી પોલીસની વાર્તા	...	૨-૦
વફાદારનો વારસો ને દોલતની ડુનીયા	...	૦-૧૦
વિલક્ષણ કથા ...	...	૧-૦
શરમાલ કુવર—કુવરજી શરમમા કુવારાજ રક્ષા	...	૦-૮
શાતીપ્રીયા—સચિત્ર	...	૨-૦
શાહજાદી છીના ..	...	૧-૦
શાહજાદો ને લીખારી	...	૨-૦
શાહજાદાના છેલ્લા દીવસો	...	૧-૮
સપલની છુના—ખારસી સભારી લેક	...	૧-૪
સરસ્વતીચંદ્ર ભાગ ૧ હો	...	૧-૮
” ” ૨ જો	...	૧-૪
” ” ૩ જો ...	...	૧-૮
” ” ૪ થો ..	...	૩-૮
સાર સંકુલલ (કવી નર્મદાશ કરજી)	...	૦-૬
સાવિત્રી ચરિત્ર નાટક	...	૧-૦
સોનેરી ટોળી—ઠાવાદવથી ભરપુર	...	૨-૮
સુગંધમા સડો—રંગેલું લાઇન	...	૧-૮
હાલુબાળા ઇસ્કાનીના સાકુસ કર્ગો	...	૧-૦
હકદારનો હક—છુપી પોલીસની વાર્તા	...	૧-૦
હેસ્ટીંગ્સની સોડી	...	૧-૦
શુ થજકળા--સચિત્ર	...	૨-૮
એશિયા ને યુરોપની પતીવૃતા બાનુઓ	...	૧-૮
નર્મ ગીતાવળી (કવી નર્મદાશ કર કર્વ)	...	૦-૪

હુન્નર ઉધોગ, નીતિ, ધર્મ વીગેરેની.

પકવાન પોથી—અજ કૃષ્ણ શાકની ૪૫૭ બનાવટો	...	...	...	૧—૦
ઈમાનનાં મોતી—અલ્લાહનાં ૯૯ નામો	...	...	...	૨—૦
વિવેકાનંદ વિચારમાળા ભા-૧-૨-૩ સ્વામી વિવેકાનંદના વ્યાખ્યાનો દરેકના	...	...	...	૨—૪
ઈસલામ અને હુનીઆ—સાહેર હાલી કૃત	...	...	...	૧—૪
ખુલાસે જુહુ—હાથ ચાલાકીના ૨૫૦ ખેલો	...	...	...	૧—૦
જાંદગી ભોગવવાની ચુકિત—ધર્મ અને નીતિનો સૌથી પુરાણો ઉપદેશ	...	...	...	૦-૧૨
પ્રવીણ સાગર	...	...	...	૩—૦
કાચ બનાવવાનો હુન્નર	...	...	...	૦-૧૨
ફોટોગ્રાફી...	...	...	...	૦-૧૨
” મેક્રોટી	...	...	...	૧—૮
ભટ્ટહરી શતક ચતુષ્થય	...	...	...	૦-૧૨
ચંદ્રકાન્ત ભાગ ૧-૨-૩ દરેકના	...	...	...	૨—૮
હુન્નરનો અરક—ભાગ ૧ લો	...	...	...	૧—૮
” ” ૨ ભો	...	...	...	૧—૦
પરમહંસ રામકૃષ્ણનાં બોધ વચનો	...	...	...	૦-૧૨
દરેક માણસનો વેદ—દરદીનો દોસ્ત	...	...	...	૨—૮
ધરનો છલોપાલો	...	...	...	૦-૧૨
આંખ અને ચરમા—ટોં પેસીકાકા કૃત	...	...	...	૦—૮
વનસ્પતિશાસ્ત્ર સંપૂર્ણ પુસ્તક	...	...	...	૧૦—૦
મનુસ્મૃતિ—સટીક	...	...	...	૩—૮
વેદ જીવન લોહીખરાજ કૃત મેક્રોટી આવૃત્તી	...	...	...	૧—૦

આ શિવાય હારમોન્યમ ગાઈડો, શ્રીકલ ગાઈડો, કવિતાના કાવ્ય દોહનો, ધર્મ સંબંધી ગ્રંથો જેવા કે ભગવદ્ગીતાની અનેક આવૃત્તીઓ રામાયણ, મહાભારત, ભાગવત, યોગવાશીષ્ઠ ચંદ્રકાન્ત વગેરે ગ્રંથો, વિક્ટોરીઆ નાટક કુખનીના જેલોની ચોપડીઓ વગેરે પુસ્તકો અમારે ત્યાંથી હંમેશા મલી શકશે. લાયબ્રેરીઓ તેમજ જ્યાંબધ લેનાર વ્યાપારીઓને પુરતું કમીશન આપી શકીશું. પુસ્તકોની માદી અડધા આનાની ટીકીટ મોકલેથી મોકલીશું.

દી. લખમીદાસની કુખની,

૭૯, પારસી બજાર, કોટ મુખ્ય.

હૃદય યાને જીવનનો પાયો.

શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાના બોધને જીવનમાં-આચારમાં મુકવા, સાધારણુ યા હલકા જીવનને ઉચ્ચ જીવન-દીવ્ય જીવન બનાવવાના સવ મામાન્ય ધાર્મિક અને નીતિના મિદ્ધાતો. “મનજ મનુષ્યના બંધ અને મોક્ષનું કારણ છે” આમ સૌ કહે છે પણ મન-હૃદય-યાને અંત કરણ એ શું છે તેને કેવી રીતે કેળવવો તે આ પુસ્તકમાં અતી સરળતાથી બતાવેલ છે. ભક્તિમાર્ગી હો યા શૈવી હો કે વેદાંતી હો-જૈન હો યા દ્રોણી ધર્મ પાળનાર હો-સૌને પછી તે હિંદુ કે મુસલમાન યા પારસી હો તેને પણ આ પુસ્તક એકસરખું ઉપયોગી ને બોધક થશે. બાળકો અને વિદ્યાર્થીઓને આથી વધુ સારી ભેટ કંઈ આપી શકાય? લાઇબ્રેરીઓમાં આ પુસ્તક હોવું જોઈએ. “એટીક” નામના અતી ઉંચા કાગળપર સાફ છપાઈ અને કપડાની ફેન્સી બંધાઈ છતાં કી. ૧૨ આતા.

બેંગી કેસ

જામનગરના જૂજેશજી મહારાજને બ લાલીયાના એક ભાટિઆ ગૃહસ્થની બેંગી ફેડી ચોરી કરવાના વાક માટે થયેલ પાંચ વર્ષની જેલયાત્રાનો મુકદ્દમા, તેમજ વારંટલીલા જેમા મુબઈના મહારાજ ધનરયામલાલજીને સ્વ મેજિસ્ટ્રેટ મીં કરસનદાસે પોતાની સેવકીના સીધનના ઢાગીના ઉઘાવી જવા માટે વોરંટથી પકડાયેલ તેનો અહેવાલ. બંને સાથે-કપડાની બંધાઈ છતાં કી. ૩. ૧-૪-૦

(હિંદુ સસારી ચિતાર)

ઉદયકાન્ત

ધ્યારના મન ઉશ્કેરનાર કીસ્સાઓ લખી લોકોના દેહને નીચા લાવનાર વાર્તામાં અને આ વાર્તામાં ઘણાજ ફરક છે. આમાં પણ દીવ્ય પ્રેમ ચિતાર જરૂર છે પણ દીવ્ય તે દીવ્યજ. વાચનારના જીવનને ઉચ્ચ જીવન બતાવનાર-જી હગીની ફરજો અને સમાર સુધારના સવાલો તરફ વિચાર કરતા કરવા આ વાર્તામાં સફળ પ્રયાન થયો છે. સાફ છપાઈ કપડાની બંધાઈ છતાં ૩. ૧-૮

મુગંધીના શોખીનોએ એકે અવાજે વખાણેલી
 મૈસોર “ એગર સ્ટીક્સ ”

યાને

મૈસુરની અગરબત્તીઓ.

Mysore Agur Battees or Scented Incense Sticks.

આજે સેંકડો વર્ષો થયા મૈસોરમાં અગરબત્તીનો ઉદ્યોગ ચાલતો આવેલો છે અને પુના તથા દક્ષીણમાં બીજે બનતી કેલસાની ભુખીવાદી અગરબત્તીઓ કરતાં આ અગરબત્તીઓ કેટલી ચઢતી છે તે એક વખત વાપરેથી જ ખાતરી થશે. લગ્ન પ્રસંગે, મેળાવડાઓમાં તેમજ બાંદગી-ધર્મર ભક્તિ કરતી વખતે આ અગરબત્તીઓનો સુવાસ મનને પ્રુશ અને હવાને સાફ (Disinfect) કરી નાખે છે. તેનો પરમાટ કાંઈ ચોરજ છે.

(અમારે ત્યાં પધારવા તસ્દી લેશે તેને ખાતરી કરી આપીશું)

નંબર ૧ લો તોલા ૧, નો	રૂ. ૧-૦-૦
“ ૨ જો “ “ “	“ ૦-૧૦-૦
“ ૩ જો “ “ “	“ ૦-૬-૦
“ ૪ થો “ “ “	“ ૦-૪-૦
બખાઈ બત્તીના તોલા ૧, ના	“ ૦-૨-૦
રોષેશીબલ ન. ૧ તોલાના	રૂ. ૦-૧૨-૦
“ “ ૨ “	“ ૦-૮-૦

ખુલાસો

નંબર પહેલાની બત્તીઓ ઘણીજ બઢી છે એટલે તોલામાં પાંચજ છજ આવે છે. બાકીની બારીક છે જેથી ૧૮ થી ૨૦ આવે દે નંબર ૧, ની જતી ૧-૪૫ મીનીટ આસરે ચાલે છે. નંબર ૨-૩ ની ૧ કલાક ૨૫ મીનીટ આસરે ચાલે છે.

તાજે કલમ

જયાબંધ ખરીદનાર માટે ખાસ લાવે છે.

મૈસુરથી ખાસ મંગાવનારાઓ:

દી. લખમીદાસની કુંપની,

ખારસી બજાર સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ.

આપઘાત

કે

ખૂન?

(એક આશુત મોઢરી વાણી)

અંગ્રેજી ઉપરથી અનુવાદક,

પુ. વા. મહેતા.

પ્રસિદ્ધ કર્તાએ,

દી. લખમીદાસની કું.

પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરનાર—વેચનાર.

કો. રા. રા

કોટ, મુંબઈ.

ઈ. સ. ૧૯૧૯